SLOVENSKÁ REČ

88 • 2023 • 3

TEMATICKÉ ČÍSLO

AKTUÁLNY STAV A PERSPEKTÍVY ROZVOJA SLOVAKISTICKÉHO LINGVISTICKÉHO VÝSKUMU

ČASOPIS PRE VÝSKUM SLOVENSKÉHO JAZYKA
ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU ĽUDOVÍTA ŠTÚRA SAV, v. v. i.

Slovenská reč, časopis pre výskum slovenského jazyka. Založený v roku 1932.
Vydáva Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave, v. v. i.

Slovak Language, Journal for the Slovak Language Research. Founded in 1932.
Published by Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, Slovak Academy of Sciences in Bratislava.

Hlavný redaktor / Editor-in-Chief: prof. Mgr. Martin Ološtiak, PhD.
Manažérka redakcie / Deputy Editor-in-Chief: Mgr. Jana Wachtarczyková, PhD.
Výkonná redaktorka / Managing editor: Mgr. Júlia Behýlová

Redakcia anglických textov / English Language Editor: Mgr. Júlia Behýlová

Redakčná rada / Editorial Board:
prof. Mgr. Martin Diweg-Pukanec, PhD. (Nitra), doc. PaedDr. Zdenko Dobrík, PhD. (Banská Bystrica), prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc. (Bratislava), prof. PhDr. Miroslav Dudok, DrSc. (Bratislava), RNDr. Radovan Garabík (Bratislava), dr. sc. Siniša Habijanec, PhD. (Bratislava), Dr. Robert Hammel (Berlín – Spolková republika Nemecko), prof. dr. Björn Hansen (Regensburg – Spolková republika Nemecko), PhDr. Milan Harvalík, Ph.D. (Praha – Česká republika), prof. Mgr. Martina Ivanová, PhD. (Prešov), doc. PhDr. Viera Kováčová, PhD. (Ružomberok), Dr Paweł Kowalski (Warszawa – Poľská republika), prof. PaedDr. Ľubomír Kralčák, PhD. (Nitra), Professor Mark Richard Lauersdorf, Ph.D. (Kentucky – USA), prof. PaedDr. Ľudmila Liptáková, CSc. (Prešov), doc. Mgr. Patrik Mitter, Ph.D. (Ústí nad Labem – Česká republika), doc. Mgr. Gabriela Múcsková, PhD. (Bratislava), prof. PhDr. Oľga Orgoňová, CSc. (Bratislava), Mgr. Jaroslava Rusinková, PhD. (Bratislava), prof. PhDr. Ján Sabol, DrSc. (Košice), prof. PhDr. Daniela Slančová, CSc. (Prešov), dr hab. Mariola Szymczak-Rozlach, prof. UŚ (Katovice – Poľská republika)

Čestní členovia / Honorary Members:
prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. (Bratislava), prof. PhDr. Ivor Ripka, DrSc. (Bratislava)

Technický redaktor / Technical Editor: Mgr. Vladimír Radik

Návrh a grafické spracovanie obálky / Design of the journal cover:
Mgr. Jana Wachtarczyková, PhD., Mgr. Martina Cebecauerová, PhD.

Periodicita / Periodicity: vychádza 3-krát ročne / published 3 times per year

Dátum vydania aktuálneho čísla (2023/88/3): január 2024

Adresa redakcie / Editorial Address:
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i., Panská 26, 811 01 Bratislava, Slovenská republika
tel.: +421 2 5443 1761, +421 2 5443 1762
E-mail: sr@juls.savba.sk
Webová stránka časopisu / Journal website: https://sr.juls.savba.sk

Slovenská reč je indexovaná v databázach / Slovenská reč is indexed by the following databases:
Bibliografia Językoznawstwa Slawistycznego (iSybislaw), EBSCO Discovery Service, European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS), Linguistic Bibliography Online (Brill), Linguistics & Language Behavior Abstract – LLBA (ProQuest), Scopus (Elsevier), Summon (Serials Solutions/ProQuest), The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH)

SCImago Journal Rank (SJR) 2022: 0.124
Source Normalized Impact per Paper (SNIP) 2022: 0.166
CiteScore 2022: 0.4

ISSN 0037-6981 (tlačená verzia / print)
EV 3695/09
ISSN 1338-4279 (online)
IČO vydavateľa 00167 088

S finančnou podporou

ÚRADU PRE SLOVÁKOV ŽIJÚCICH V ZAHRANIČÍ

OBSAH / CONTENTS

PREDSLOV / FOREWORD

5 – 8 *Martin Ološtiak – Jana Wachtarczyková*

DISKUSIE A ROZHĽADY / DISCUSSIONS AND HORIZONS

9 – 46 **Súčasný slovakistický výskum v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave**
Current Research in Slovak Linguistics at the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, Slovak Academy of Sciences in Bratislava
Gabriela Múcsková

47 – 68 **Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Comenius University Bratislava
Maryna Kazharnovich

69 – 81 **Súčasný slovakistický výskum na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, Comenius University Bratislava
Peter Žeňuch – Ľubica Horváthová – Mária Dziviaková

82 – 93 **Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava
Katarína Žeňuchová – Marián Kamenčík – Ľubomír Gábor

94 – 117 **Súčasný slovakistický výskum na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, Trnava University in Trnava
Juraj Hladký – Roman Vojtechovský – Andrej Závodný

118 – 128 **Súčasný slovakistický výskum na Pedagogickej fakulte Univerzity J. Selyeho v Komárne**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, J. Selye University
Sándor János Tóth – Juraj Vaňko

129 – 149 **Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University in Nitra
Ľubomír Kralčák – Zuzana Kováčová – Renáta Hlavatá – Jozef Brunclík – Martin Diweg-Pukanec – Patrik Petráš – Milan Kolesík – Natália Glaap

150 – 179 **Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Matej Bel University in Banská Bystrica
Anna Gálisová – Anita Huťková – Alexandra Chomová – Ivan Očenáš – Gabriel Rožai

180 – 191 **Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts and Letters, Catholic University in Ružomberok
Viera Kováčová

192 – 205 **Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Pavol Jozef Šafárik University in Košice
Marianna Sedláková

206 – 230 **Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, University of Presov
Martin Ološtiak – Daniela Slančová – Martina Ivanová – Jana Kesselová – Martina Bodnárová – Peter Karpinský

231 – 241 **Súčasný slovakistický výskum na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, University of Presov
Katarína Vužňáková

242 – 259 **Studia Academica Slovaca ako most medzi domácou a zahraničnou slovakistikou**
Studia Academica Slovaca as a Bridge between Domestic and Foreign Slovak Studies
Jana Pekarovičová

260 – 270 **Súčasný slovakistický výskum na Karlovej univerzite v Prahe**
Current Research in Slovak Linguistics at Charles University in Prague
Marián Sloboda – Mira Nábělková

271 – 283 **Súčasný slovakistický výskum na Fakulte humanitných vied Sliezskej univerzity v Sosnovci**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Humanities, University of Silesia in Sosnowiec
Mariola Szymczak-Rozlach

284 – 298 **Súčasný slovakistický výskum na Filologickej fakulte Jagelovskej univerzity (a ostatných krakovských pracoviskách)**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Philology, Jagellonian University (and Other Institutions in Cracow)
Zbigniew Babik – Maria Papierz – Halina Mieczkowska

299 – 319 **Súčasný slovakistický výskum na univerzitách Ukrajiny**
Current Research in Slovak Linguistics at Universities in Ukraine
Jana Kesselová – Lesia Budnikova – Natalia Petrica

320 – 335 **Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity v Záhrebe**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb
Martina Grčević – Peter F. 'Rius Jílek

336 – 347 **Súčasný slovakistický výskum na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Philology, University of Belgrade
Stefana Paunović Rodić − Dalibor Sokolović

348 – 363 **Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, University of Novi Sad
Jasna Uhláriková – Eleonóra Zvalená – Zuzana Týrová

364 – 374 **Súčasný slovakistický výskum na Fakulte slovanských filológií Sofijskej univerzity sv. Klimenta Ochridského**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Slavic Studies, Sofia University "St. Kliment Ohridski"
Diana Ivanova – Vladimíra Bashir Géčová

375 – 383 **Súčasný slovakistický výskum na Filologickej fakulte Velikotarnovskej univerzity sv. Cyrila a Metoda vo Velikom Tarnove**
Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Modern Languages, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo
Daniela Konstantinova – Lenka Ježó Garančovská

384 – 398 **Súčasný slovakistický výskum vo Výskumnom ústave Slovákov v Maďarsku**
Current Research in Slovak Linguistics at the Research Institute of Slovaks in Hungary
Tünde Tušková – Alžbeta Uhrinová – Juraj Rágyanszki

399 – 406 **Súčasný slovakistický výskum na Inštitúte slavistiky Viedenskej univerzity**
Current Research in Slovak Linguistics at the Department of Slavonic Studies, University of Vienna
Viera Wambach – Stefan Michael Newerkla

407 – 413 **Aktuálny slovakistický výskum v Taliansku**
Current Research in Slovak Linguistics in Italy
Zuzana Nemčíková

414 – 421 **Súčasný slovakistický výskum na Katedre európskych jazykov na Inalco v Paríži**
Current Research in Slovak Linguistics at the Department of European Languages at Inalco in Paris
Diana Jamborova Lemay – Miriam Pavlovičová

422 – 426 **Obsah ročníka 88, 2023** / Contents of the Volume 88, 2023

PREDHOVOR

Poslanie časopisu Slovenská reč vidíme v širokom spektre aktivít týkajúcich sa výskumu slovenského jazyka. Základnou a prioritnou úlohou je publikovanie vedeckého a odborného poznania v oblasti výskumu slovenčiny. Deväťdesiat rokov existencie časopisu však presvedčivo ukazuje, že periodikum ako sociálna a kultúrna inštitúcia nielen sprostredkúva výsledky výskumu, ale ho aj legitimizuje, verifikuje, podrobuje širokej reflexii a stimuluje ďalšie bádania. Funkciu komunitného periodika plnila Slovenská reč od svojho založenia prostredníctvom diskusií, polemík, rozličných správ, poznámok, jubilejných článkov a ohlasov na vydané publikácie. Neskôr túto funkciu rozšírila o rozhovory, ktoré prispievajú do orálnej histórie slovenskej jazykovedy a v širšom kontexte zachovávajú humánny ráz spoločenskovedného výskumu.

Komunitnú funkciu časopisu považujeme za rovnako dôležité poslanie, a preto čitateľom ponúkame tematické číslo ***Aktuálny stav a perspektívy rozvoja slovakistického lingvistického výskumu***. Dôvodov, prečo sme sa rozhodli iniciovať vydanie takto zameraného čísla, je niekoľko. Hlavným cieľom, ako sa explikuje v názve, je prezentácia výsledkov vedeckého výskumu v oblasti jazykovednej slovakistiky v súčasnom období a pomenovanie perspektív jej ďalšieho smerovania. Dôležitým aspektom takto nastaveného cieľa je vytvorenie platformy, v rámci ktorej slovakistika nastavuje zrkadlo samej sebe (čo všetko sa v danom období podarilo a čo, naopak, nám stále chýba) a zároveň sa prezentuje navonok (vo vzťahu k iným lingvistikám, ako aj iným vedným odborom). Takto nastavené zrkadlo by v prvom rade malo plniť motivačnú, stimulujúcu funkciu. Ako nemenej výrazná sa ukazuje aj skutočnosť, že takto sa skladá ďalšia súčasť mozaiky dejín slovakistickej lingvistiky.

V jednotlivých príspevkoch sa predstavujú výsledky vedeckovýskumných a publikačných aktivít slovakistických pracovísk doma aj v zahraničí. Domáce inštitúcie sú zastúpené jednak Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, v. v. i., ako aj jedenástimi vedecko-pedagogickými pracoviskami na univerzitách.[1] Okrem toho v osobitnom článku sa pozornosť venuje činnosti centra pre

[1] Ide o tieto univerzitné pracoviská: Katedra slovenského jazyka a teórie komunikácie (Filozofická fakulta Univerzity Komenského), Katedra slovenského jazyka a literatúry (Pedagogická fakulta Univerzity Komenského), Katedra slovenského jazyka a literatúry (Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave), Katedra slovenského jazyka a literatúry (Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity), Katedra slovenského jazyka a literatúry (Pedagogická fakulta Univerzity J. Selyeho v Komárne), Oddelenie slovenského jazyka a literatúry v rámci Katedry slovanských filológií (Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre), Katedra slovenského jazyka a komunikácie (Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v B. Bystrici), Katedra slovenského jazyka a literatúry (Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku), Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie (Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach), Katedra slovenského jazyka v rámci Inštitútu slovakistiky a mediálnych štúdií (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity), Katedra komunikačnej a literárnej výchovy (Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity).

slovenčinu ako cudzí jazyk – Studia Academica Slovaca (špecializovaného pracoviska Filozofickej fakulty Univerzity Komenského). Zo zahraničia sú zastúpené slovakistické výskumy v Českej republike (Praha), Poľsku (Sosnovec, Krakov), na Ukrajine (Užhorod, Ľvov, Dnipro), v Chorvátsku (Záhreb), Srbsku (Belehrad, Nový Sad), Bulharsku (Sofia, V. Tarnovo), Maďarsku (Békešská Čaba), Rakúsku (Viedeň), Taliansku (Rím, Forlì) a Francúzsku (Paríž). V zahraničí sa slovakistický výskum realizuje najmä na univerzitách, kde sú alokované lektoráty slovenského jazyka. Výnimkou je samostatná vedecká inštitúcia – Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, ktorý sa sústreďuje na bádanie v oblasti spoločenských vied vrátane výskumu slovenského jazyka Slovákov žijúcich v Maďarsku.

Pravda, treba dodať aj to, že aplikovaním zvolenej koncepcie sa nepodáva vyčerpávajúci prehľad o všetkých slovakistických výskumoch. Keďže východiskom sú inštitúcie, systematicky sa nezachytávajú aktivity slovakistov, pôsobiacich na neslovakistických (slavistických či inolingvistických) pracoviskách.

Ako sme spomenuli, cieľom je predstaviť aktuálne výskumy. Za súčasné obdobie sme zvolili posledných približne šesť rokov (2018 – 2023). Píšeme v intenciách približnosti, pretože tento časový rámec redakcia striktne nevyžadovala. Vedecký výskum má prirodzený kontinuálny charakter a nechali sme na zvážení jednotlivým autorom, akým spôsobom zladia požiadavku aktuálnosti s realitou kontinuálnosti. Starším publikáciám sa dáva priestor najmä pri zahraničných pracoviskách, kde sa z objektívnych dôvodov nerealizuje taký sústredený výskum slovenčiny, ako je to na Slovensku. Naopak, považujeme skôr sa výhodu, že zahraničné slovakistiky prezentujú svoje bádateľské aktivity v širšej časovej perspektíve.

Okrem samotného predstavenia vedeckovýskumných a publikačných aktivít sa v úvodných pasážach nachádzajú aj stručné informácie o dejinách toho-ktorého pracoviska (vrátane histórie lektorátov v zahraničí). Čitateľ má tak možnosť oboznámiť sa aj s inštitucionálnym vývinom jazykovednej slovakistiky.

Dve hlavné aktivity v náplni práce vysokoškolského pedagóga – vedecký výskum a pedagogická činnosť – sa zväčša rôznym spôsobom prelínajú, t. j. výsledky vedeckého výskumu sa aplikujú vo vyučovacom procese a naopak, pedagogická prax nezriedka podnecuje vedecké aktivity. Táto skutočnosť sa celkom prirodzene odráža v textoch univerzitných pracovísk, kde sa predstavujú aj publikačné výstupy, stojace na rozhraní komunikačných sfér vedy a vzdelávania. Okrem toho v niektorých textoch sa v úvodných pasážach pri predstavovaní dejín pracoviska nachádzajú aj poznámky o zabezpečovaných študijných programoch.

Opis dosiahnutých výsledkov má zväčša analytický charakter, pretože naším cieľom nebolo publikovať administratívne správy o vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti. Jadrom všetkých prác je predstavenie publikačných aktivít a výskumných projektov a zhodnotenie ich výsledkov (týka sa to aj aktuálne riešených,

teda ešte neukončených projektov). V centre pozornosti sú knižné publikácie, ale tam, kde to autori považovali za relevantné, explicitne sa spomínajú aj vybraté čiastkové výstupy (vedecké štúdie a odborné články).

Dôležitú súčasť jednotlivých príspevkov tvorí načrtnutie perspektív ďalšieho výskumu jednak v podobe výskumných projektov, ktoré sa na pracovisku aktuálne riešia a výstupy sa očakávajú v najbližšom období, jednak v podobe konkrétnejšie či všeobecnejšie formulovaných zámerov, ktoré sa aktéri chystajú realizovať v krátkodobom či strednodobom horizonte.

Z minulosti máme príklady niektorých podobne zameraných textov vo forme čiastkových článkov, ktoré boli zhodou okolností uverejnené zväčša v Slovenskej reči. Spomenúť možno napríklad sériu o slovakistike v zahraničí (ZSSR, Maďarsko, NDR, Poľsko, Rumunsko),[2] informáciu o jazykovedných výskumoch na slovakistických univerzitných pracoviskách na Slovensku[3] či články pri príležitosti jubileí slovakistických pracovísk doma aj v zahraničí.[4] Okrem toho sa na stránkach nášho časopisu v minulosti pravidelne (v ročných intervaloch) zverejňovali správy o činnosti Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV (naposledy v roku 2021[5]) a občasne aj správy o činnosti Katedry slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, ktoré pokrývali dlhšie (obyčajne trojročné) obdobia (naposledy v roku 2016[6]).

[2] SMIRNOV, L. N. (1971): Slovakistika v ZSSR. In: *Slovenská reč*, 36/6, 376 – 379.
GREGOR, F. (1971): Súčasná slovakistika v Maďarsku. In: *Slovenská reč*, 36/6, 379 – 382.
GLADROWOVÁ, A. (1971): Slovakistika v Nemeckej demokratickej republike. In: *Slovenská reč*, 36/6, 382 – 383.
ABRAHAMOWICZOWA, D. (1972): Slovakistika v Poľsku. Staršie obdobie. In: *Slovenská reč*, 37/1, 54 – 56.
Š. D. (1972): Slovakistika v Poľsku. Výhľady slovakistiky v Poľsku. In: *Slovenská reč*, 37/1, 56 – 58.
MURÁNSKY. J. (1976): O slovakistike v Rumunskej socialistickej republike. In: *Slovenská reč*, 41/4, 245 – 246.
ANOCOVÁ. D. M. (2001): Slovakistika v Rumunsku. In: *Slovenská reč*, 66/4, 218 – 225.

[3] FURDÍK, J. – KRIŠTOF, Š. – KUŠNÍR, P. – ONDRUS, P. – SCHNEK, R. (1975): Správa o jazykovednej vedeckovýskumnej činnosti katedier slovenského jazyka na filozofických a pedagogických fakultách na Slovensku za rok 1974. In: *Slovenská reč*, 40/4, 241 – 245.

[4] ŽIGO, P. (2001): Osem desaťročí slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. In: *Slovenská reč*, 66/3, 166 – 189.
MLACEK, J. (2012): Polstoročnica slovakistiky na Univerzite v Novom Sade. In: *Slovenská reč*, 77/3 – 4, 184 – 187.
DOLNÍK, J. (2002): Súčasnosť a perspektívy slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. In: *Slovenská reč*, 67/3, 153 – 157.
PEKAROVIČOVÁ, J. (2002): Slovenčina ako cudzí jazyk v kontexte slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. In: *Slovenská reč*, 67/3, 169 – 181.
KROUPOVÁ, M. (2020): 25 rokov univerzitnej slovakistiky v Prahe. In: *Slovenská reč*, 85/1, 114 – 121.

[5] MISLOVIČOVÁ, S. (2021): Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 2020. In: *Slovenská reč*, 86/1, 116 – 129.

[6] POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ, Z. (2016): Správa o činnosti Katedry slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského za obdobie 2013 – 2015. In: *Slovenská reč*, 81/5 – 6, 355 – 362.

Zoznam týchto článkov možno nájsť v bibliografii časopisu na webstránke.[7] Ďalšie prehľadové texty, ktoré však nevychádzajú z produkcie jednotlivých slovakistických pracovísk, ale reflektujú dianie v slovenskej jazykovede z iných uhlov pohľadu, spomíname v tohtoročnej štúdii o súčasnej slovenskej jazykovede.[8] Komunikáty takéhoto typu publikované inde než v Slovenskej reči sú ojedinelé.[9] Možno taktiež pripomenúť, že najkompaktnejšia práca o výskumoch konkrétneho slovakistického pracoviska, resp. pracovísk, vyšla v podobe samostatnej knižnej publikácie.[10]

Predkladané tematické číslo je však unikátne v tom zmysle, že po prvýkrát sa slovakistické výskumy predstavujú takto komplexne, masívne a jednotne. Už pri kurzorickom čítaní sa zreteľne ukazujú kontúry súčasného výskumu slovenského jazyka. Tie sa, prirodzene, zvýrazňujú a dotvárajú pri pozornejšej lektúre, v rámci ktorej na povrch vystupujú tematické, teoreticko-metodologické, materiálové aj iné parametre a nuansy. Inými slovami, možno bez rizika zjednodušenia konštatovať, že číslo podáva plastický obraz o súčasnej lingvistickej slovakistike, o pracoviskách, projektoch, publikačných výstupoch a o všetkom tom, čo tvorí esenciu vedeckého diania v danom lingvistickom segmente.

Prirodzene, za touto unikátnosťou sa skrýva množstvo úsilia rôzneho druhu. Ak sa v tomto kontexte obmedzíme na prípravu samotného čísla, redakcia Slovenskej reči sa chce poďakovať zástupcom všetkých zainteresovaných pracovísk, ktorí boli ochotní naplniť číslo zmysluplným obsahom. Nie je bez zaujímavosti, že na skoncipovaní 26 štúdií, ktoré sú do čísla zaradené, sa podieľalo spolu až 63 autorov. Je to ďalší rekordný zápis do dejín nášho časopisu, tentoraz v počte prispievateľov v jednom čísle.

Jedným z hlavných zámerov redakcie je, aby časopis Slovenská reč dôstojne plnil úlohu aktívneho hýbateľa slovakistického výskumu. Domnievame sa, že obsah tohto čísla môže k napĺňaniu tohto posolstva výrazne prispieť, motivovať, inšpirovať ďalšie výskumné aktivity a spoluprácu medzi jednotlivými pracoviskami doma aj v zahraničí.

Želáme si, aby sa tak naozaj stalo.

Martin Ološtiak – Jana Wachtarczyková

---

[7] https://www.juls.savba.sk/sr_bibliografia.html (cit. 27. 12. 2023).

[8] OLOŠTIAK, M. (2023): Súčasná slovenská jazykoveda (čo máme, čo nám chýba a čo ďalej?). In: *Slovenská reč*, 88/1, 90 – 112.

[9] PATRÁŠ, V. (2016): Katedra slovenského jazyka a komunikácie na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici v rezonancii minulosti a výziev. In: *Studia Filologiczne (Racibórz)*, 5, 223 – 236.

[10] SLANČOVÁ, D. – OLOŠTIAK, M. (eds.) (2014): *Šesťdesiat rokov akademickej jazykovednej slovakistiky v Prešove.* Prešov: Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove.

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM V JAZYKOVEDNOM ÚSTAVE ĽUDOVÍTA ŠTÚRA SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED V BRATISLAVE

Gabriela Múcsková[1]

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.
Panská 26, Bratislava
E-mail: gabriela.mucskova@juls.savba.sk

MÚCSKOVÁ, G. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, Slovak Academy of Sciences in Bratislava. In: *Slovenská reč*, 88/3, 9 – 46.

Abstract: The article presents information about research and the most important outputs of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics of the Slovak Academy of Sciences in the last 6 years. It introduces the Institute as a Slovak language research center with a primary focus on basic language research, which has wide application in social life as well. At the same time, the Institute also focuses on theoretical and methodological issues, the connection between language and current social problems, and interdisciplinary research. The article presents in more detail the results and current activities in the fields of lexicography, corpus linguistics, natural language processing, terminology, social linguistics, onomastics, dialectology, historical-linguistic etc.

Keywords: Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, Slovak linguistics, lexicography, corpus linguistics, terminology, social linguistics, synchronic and diachronic research of language.

Článok v skratke:
- Článok prináša informácie o výskumoch a najdôležitejších publikáciách Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za posledných približne 6 rokov.
- Predstavuje výsledky z jednotlivých oblastí základného výskumu jazyka a ich aplikačný potenciál, výberovo sa venuje aj teoretickým a metodologickým otázkam a výskumom s interdisciplinárnym zameraním.
- Podrobnejšie sa venuje oblasti lexikografie, korpusovej lingvistiky, terminológie, sociálnej lingvistiky, onomastiky a dialektologických a historickolingvistických výskumov.

1. ÚVOD

Cieľom príspevku je súhrnne predstaviť oblasti a hlavné výsledky vedeckovýskumnej činnosti v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV (ďalej JÚĽŠ SAV)[2] v období posledných 5 – 6 rokov. V texte prezentujeme postupne výskumné aktivity a najmä publikačné výstupy v oblastiach základného výskumu, ako aj z neho vycha-

[1] Za doplnenia a pripomienky k jednotlivým častiam textu ďakujem B. Chocholovej, N. Janočkovej, J. Levickej, L. Molnár Satinskej a I. Valentovej.

[2] Porov. webové sídlo pracoviska[1].

dzajúcich teoretických a metodologických aspektov na jednej strane a možných spoločenských aplikácií výsledkov pre spoločnosť na druhej strane. Často však nejde o uzavreté a dokončené výskumy, preto pri jednotlivých oblastiach pripomíname i prebiehajúce aktivity a zámery do budúcnosti.

Najskôr však zhrnieme hlavné fakty o vzniku inštitúcie a jej vývoji v kontexte formovania vedeckého života na Slovensku.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA[3]

Vznik vedeckej a výskumnej inštitúcie zameranej na výskum slovenského jazyka sa spája s rokom 1943 a keďže išlo o postupnosť viacerých administratívnych a politických krokov, stanovenie presného dátumu môže byť problematické. Ešte v júli 1942 bol schválený zákon č. 165 o Slovenskej akadémii vied a umení (ďalej SAVU). V nasledujúcom roku začala akadémia formovať svoju vnútornú štruktúru a 1. apríla 1943 vznikajú prvé samostatné ústavy SAVU (jazykovedný, literárnovedný, historický, zemepisný a hudobnovedný). Preto sa tento dátum zvyčajne uvádza ako dátum vzniku Jazykovedného ústavu SAVU, no Predsedníctvo SAVU bolo prezidentom vymenované až 10. novembra 1943 a návrhy na zriadenie ústavov boli schválené až v decembri 1943, hoci už reálne fungovali dlhší čas. Dôležitou skutočnosťou, ktorú treba pri vzniku SAVU pripomenúť, je zástoj lingvistov v procese vzniku nielen Jazykovedného ústavu, ale aj SAVU celkovo. V procese vzniku SAVU zohral kľúčovú úlohu profesor Ľudovít Novák (porov. Bartko – Novák 1992/2012), ktorý obhajoval vznik SAVU ako významnej zložky národnej kultúry a vzdelanosti a po jej vzniku sa stal generálnym tajomníkom SAVU. Ďalší významný lingvista – Eugen Pauliny – sa stal predsedom a vedúcim duchovedného odboru SAVU. V období do roku 1952 viedli ústav riaditelia Jozef Orlovský, Štefan Peciar a Jozef Štolc.

Vedeckovýskumná náplň novovzniknutého akademického pracoviska nadväzovala na činnosť inštitúcií, ktoré pred jej vznikom realizovali a rozvíjali lingvistický výskum. Išlo najmä o Jazykovedný (Jazykospytný) odbor Matice slovenskej v Martine (obnovená 1919, odbor ukončil činnosť v roku 1950) a Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave (vznik 1921; v rokoch 1939 – 1942 ako Filozofická fakulta Slovenskej univerzity), v rámci ktorej v rokoch 1926 – 1939 pôsobila Učená spoločnosť Šafárikova, neskôr ako Slovenská učená spoločnosť (1939 – 1942), ako aj o ďalšie vedecké spoločnosti ako Vedecká syntéza (1937 – 1940),

[3] Základné informácie o vzniku SAVU a SAV sú spracované v publikácii *Dejiny Slovenskej akadémie vied* (Hudek – Kováč 2023). Podrobnejšie informácie o vzniku a prvých rokoch fungovania ústavu sme čerpali z *Encyklopédie Slovenska* (1977 – 1982), 1. zväzku edície Spisy SJS *Slovenská jazykovedná spoločnosť. Minulosť a prítomnosť stavovskej organizácie slovenských jazykovedcov* (Chocholová – Ondrejovič 2014) a zo správ o činnosti ústavu publikovaných v dobových lingvistických časopisoch (napr. Štolc 1948; Blanár 1948 – 1949; Peciar – Horecký 1950 – 1951; Dvonč 1960).

Slovenská jazykovedná spoločnosť (1941 – 1944[4]) a Bratislavský lingvistický krúžok (1945 – 1950).

V roku 1952 sa názov ústavu zmenil na Ústav slovenského jazyka SAVU a keď v roku 1953 vznikla Slovenská akadémia vied (prijatím zákona Slovenskej národnej rady o Slovenskej akadémii vied 18. 6. 1953 a po zakladajúcom valnom zhromaždení SAV 26. 6 1953) ústav pokračoval vo svojej činnosti v rámci novovzniknutej SAV s nezmenenou náplňou i organizačnou štruktúrou. Od 1. 1. 1967 nesie ústav súčasný názov Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV (ďalej JÚĽŠ SAV).

Už od prvých rokov existencie našej akademickej inštitúcie patrili do hlavnej náplne jej výskumu otázky spisovného jazyka a jazykovej normy (najmä gramatiky a ortografie), jazyková kultúra, príprava lexikografických diel (výkladového slovníka slovenského jazyka a prekladového slovensko-ruského a rusko-slovenského slovníka), tvorba slovenskej odbornej terminológie (v rámci terminologických komisií, ktoré spolupracovali s odborníkmi z rôznych odborov), ako aj výskum slovenských nárečí na Slovensku i v zahraničí, vnútorných i vonkajších dejín slovenského jazyka a onomastický výskum.

3. SÚČASNÝ VÝSKUM JAZYKA V JÚĽŠ SAV

Tematické zameranie výskumnej činnosti ústavu v súčasnosti zachováva kontinuitu s výskumami, ktorých začiatky siahajú do prvých desaťročí existencie inštitúcie, či dokonca do obdobia pred jej vznikom, t. j. do aktivít Matice slovenskej a Učenej spoločnosti Šafárikovej (porov. vyššie). V línii vývinu lingvistiky a zmien v prístupoch ku skúmaniu jazyka sa postupne do portfólia JÚĽŠ SAV dostávali nové témy, odbory, smery a metodologické východiská, a to najmä z oblasti sociolingvistiky a počítačovej a korpusovej lingvistiky.

Zo širšieho a všeobecnejšieho pohľadu je súčasný vedeckovýskumný profil ústavu zachytený v Štatúte ústavu, kde je jeho obsahová náplň vymedzená nasledovne: hlavným predmetom činnosti organizácie je podľa bodu a) „základný a aplikovaný výskum slovenského jazyka, jeho súčasných aj historických foriem a variet, všeobecné teoretické a metodologické aspekty lingvistiky, sociálne a kultúrne aspekty fungovania jazyka, a to v oblastiach: súčasný jazyk a jeho dynamika, lexikografické a lexikologické spracovanie slovenčiny, slovenské nárečia na Slovensku a v zahraničí, historický a etymologický výskum jazyka, vonkajšie dejiny spisovného jazyka, teória a prax jazykovej kultúry a jazykovej politiky, otázky sociolingvistiky a sociálnej lingvistiky, budovanie korpusov a databáz slovenského jazyka a korpusová lingvistika, výskum odbornej terminológie, onomastický výskum, slavistický a porov-

[4] Bola obnovená v roku 1957 ako Združenie slovenských jazykovedcov, v r. 1972 premenovaná na Slovenskú jazykovednú spoločnosť SAV. V súčasnosti funguje ako Slovenská jazykovedná spoločnosť pri JÚĽŠ SAV.

návací lingvistický výskum“, a podľa bodu c) tiež „získavanie, spracúvanie a šírenie informácií z oblastí uvedených v písm. a) a poznatkov z vlastného výskumu a vývoja; vydávanie vedeckých i vedecko-popularizačných prác, zborníkov a časopisov, sprístupňovanie výsledkov vlastného výskumu a vývoja na webovej stránke organizácie vrátane korpusov, portálov a databáz, vypracúvanie jazykových expertíz, poskytovanie poradenských služieb, konzultácií, prednášok a workshopov pre orgány štátnej správy, terminologické komisie, vzdelávacie inštitúcie, organizácie a pre odbornú a laickú verejnosť“ (Štatút JÚĽŠ SAV, v. v. i., 2022).

Všeobecnejšie formulované vymedzenie hlavného predmetu výskumu organizácie sa v reálnom čase a aktuálnych podmienkach modifikuje a špecializuje podľa aktuálne realizovaných projektov a výskumných úloh. Ich spektrum prirodzene nepokrýva lingvistiku v celom jej rozsahu vrátane interdisciplinárnych súvislostí (čo, samozrejme, nie je ani reálne) a istá selekcia tematického a metodologického zamerania je nevyhnutná. Na druhej strane však ústav v prípade niektorých, v minulosti silných disciplín (napr. gramatický výskum jazyka, historická lingvistika a vonkajšie dejiny jazyka), vníma ich slabšie súčasné zastúpenie ako veľmi nevyhovujúce a hoci možnosti ich návratu do programu JÚĽŠ SAV sú v súčasnosti limitované personálnymi kapacitami a finančnými možnosťami, má snahu aspoň čiastočne udržiavať v týchto odboroch kontinuitu a iniciovať úlohy nasmerované k týmto témam v rámci strednodobých výskumných zámerov.

V nasledujúcich častiach predstavíme dominujúce a najvýraznejšie zastúpené výskumné oblasti, pričom sa podrobnejšie pristavíme pri niektorých dielach posledných rokov, doplníme informáciu o aktuálne prebiehajúcich aktivitách a ďalších zámeroch.

4. LEXIKA A GRAMATIKA V LEXIKOGRAFICKOM SPRACOVANÍ

V súčasnom výskumnom zameraní ústavu dominuje oblasť lexiky a jej spracovanie v referenčných lexikografických dielach akademického typu, ktoré v súlade s medzinárodnými trendmi intenzívne využívajú korpusové a iné lexikálne databázy, ako aj automatické nástroje na spracovanie prirodzeného jazyka. Výsledky ústavu v tejto oblasti využívajú takmer všetky ďalšie výskumné slovakistické pracoviská a vďaka nim je ústav rešpektovaným subjektom aj v medzinárodnom lexikografickom a korpusovolingvistickom kontexte.[5] Zároveň ide o diela, ktoré okrem vedeckej (nie len lingvis-

[5] Viaceré nižšie menované slovníkové diela získali domáce i zahraničné ocenenia. V česko-slovenskej súťaži Slovník roka, ktorú organizuje Jednota tlmočníkov a prekladateľov v Česku, v roku 2019 získal čestné uznanie poroty *Slovník kolokácií prídavných mien v slovenčine* (Majchráková – Chlpíková – Bobeková 2017), v roku 2020 to bolo 2. miesto v kategórii Slovník roku 2020 a 1. miesto v kategórii Cena poroty pre *Retrográdny slovník súčasnej slovenčiny. Slovné tvary na báze Slovenského národného korpusu* (Garabík – Kmeťová – Karčová – Bobeková – Majchráková – Chlpíková 2018) a v roku 2022 získal hlavnú cenu súťaže 4. zväzok *Slovníka súčasného slovenského jazyka O – Pn* (autorského kolek-

tickej) komunity slúžia profesionálnym používateľom jazyka (literárnym tvorcom, prekladateľom, pracovníkom vydavateľstiev a médií), zamestnancom v administratíve, legislatíve a štátnej správe, ako aj pedagógom na všetkých stupňoch škôl.

Dominujúce lexikologické a lexikografické zameranie ústavu je viditeľné aj v počte kolektívnych slovníkových prác vydaných v posledných rokoch, ako aj v zameraní vedeckých i odborných štúdií, ktoré vychádzajú z problémov lexikografického spracovania formálnej alebo sémantickej stránky nejakého konkrétneho jazykového javu. Slovníky sú výstupmi viacerých výskumných projektov a na ich tvorbe sa autorsky alebo redakčne podieľa viac ako polovica vedeckých pracovníkov ústavu.

4.1. *SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA*

Predovšetkým treba spomenúť *Slovník súčasného slovenského jazyka* (ďalej SSSJ), ktorý sa v ústave začal koncipovať v druhej polovici 90. rokov 20. storočia a jeho prvý zväzok (písmená A – G) publikovaný v roku 2006 obsahuje aj lexikografickú koncepciu diela (porov. Jarošová – Buzássyová – Bosák 2006).[6] Slovník sa kmeňovo pripravuje v oddelení súčasnej lexikológie a lexikografie, no na jeho príprave sa podieľajú aj ďalší pracovníci iných oddelení. Zatiaľ posledným publikovaným zväzkom je 4. zväzok (písmená O – Pn), ktorý vyšiel v roku 2021,[7] v súčasnosti sa pracuje na piatom zväzku. Okrem heslových slov a ich významov slovník prináša informácie o vybraných gramatických tvaroch, frazeologickom fonde a ustálených spojeniach v súčasnej slovenčine, základnú terminológiu z približne 100 vedných oblastí, ktorá sa spracúva v spolupráci s viac ako 60 externými odborníkmi z jednotlivých odborov, a tiež prílohu s názvami obcí (sídiel) na Slovensku aj s ich lokalizáciou a od nich utvorenými obyvateľskými menami a prídavnými menami.

Vedúcimi osobnosťami, ktoré od začiatku garantujú vedeckú úroveň tohto slovníka a zároveň svojimi ďalšími prácami formujú smerovanie tzv. slovenskej lexikografickej školy, sú Klára Buzássyová (do roku 2014) a Alexandra Jarošová, ktorá je hlavnou redaktorkou posledného publikovaného 4. zväzku, ako aj aktuálne koncipo-

tívu pod vedením A. Jarošovej). Z domácich ocenení sú to ceny Literárneho fondu udelené napr. v roku 2018 opäť *Retrográdnemu slovníku súčasnej slovenčiny* (porov. vyššie) a tiež dielu *Frekvenčný slovník hovorenej slovenčiny na báze Slovenského hovoreného korpusu* (Gajdošová – Šimková – Garabík – Mášik – Uhliarik 2018) a v roku 2022 to bol 3. zväzok *Slovníka slovenských nárečí* (autorského kolektívu pod vedením A. Ferenčíkovej 2021). V rámci Slovenskej akadémie vied boli ocenené ako špičkové publikácie SAV v kategórii vedecká publikácia s mimoriadne vysokým počtom citácií v roku 2019 *Stručný etymologický slovník slovenčiny* (Králik 2015) a v roku 2023 3. zväzok *Slovníka súčasného slovenského jazyka M – N*. (ved. red. Jarošová – Buzássyová 2011).

[6] Prvý zväzok A – G. bol publikovaný v r. 2006, 2. zväzok H – L v r. 2011, 3. zväzok M – N v r. 2015 a 4. zväzok O – Pn v r. 2021. Slovník je dostupný na Slovníkovom portáli JÚĽŠ SAV na stránke ústavu.[2]

[7] Vedeckou redaktorkou slovníka je A. Jarošová a kolektív autorov tvoria: M. Avramovová, Ľ. Balážová, J. Hašanová, B. Chocholová, N. Janočková, J. Končalová, L. Ocetová, A. Oravcová, M. Petrufová, E. Porubská, A. Šebestová, A. Šufliarska a D. Zvončeková.

vaného 5. zväzku slovníka. Okrem hlavných redaktoriek je na tomto mieste potrebné vyzdvihnúť aj vklad vedeckých redaktorov a redaktoriek, a to J. Bosáka (1. – 3. zv.), J. Skladanej (1. zv.), M. Sokolovej (3. zv.), I. Hrubaničovej (4. zv.) a M. Ivanovej (4. zv.), ako aj osobností zabezpečujúcich projektové zastrešenie tvorby slovníka (A. Jarošovej ako zodpovednej riešiteľky projektu v rámci Štátneho programu vedy a výskumu alebo N. Janočkovej ako hlavnej riešiteľky a B. Chocholovej ako zástupkyne v nadväzujúcich projektoch grantovej agentúry VEGA).

Veľký slovník akademického typu predstavuje celý komplex lingvistických informácií zahŕňajúci lexikologické, sémantické, gramatické (výberovo aj foneticko-fonologické), ale aj štylistické a pragmatické vlastnosti a charakteristiky spracúvanej lexiky s ohľadom aj na spisovno-normatívny aspekt a pri prevzatej lexike aj na pôvod. Komplexnosť problematiky, ako je nastavená v projekte SSSJ, predstavuje nielen v slovenskej lexikografii, ale aj v lexikológii a sémantike významný posun, a to napríklad v otázke formálno-sémantických vzťahov a postupov pri sémantizácii, v zohľadňovaní javov kolokácie a kolokability, v oblasti slovotvorby a v otázkach slovnodruhovej príslušnosti a prechodov medzi slovnodruhovými gramatickými kategóriami. Neprehliadnuteľný je aj presah do gramatickej roviny jazyka, či už pri rozšírenom gramatickom aparáte pri ohybných slovných druhoch alebo pri lexikografickom spracovaní gramatických a synsémantických jednotiek. Ohľad na gramatické aspekty v lexikografii sa ešte výraznejšie prejavil pri tvorbe *Ortograficko-gramatického slovníka slovenčiny* (ďalej OGSS[8]), ktorý vznikol najskôr ako heslár k SSSJ s gramatickým aparátom, priebežne bol – aj vďaka elektronickej forme – aktualizovaný. V posledných dvoch rokoch prešiel kolektívnou editáciou, bol dopracovaný na slovník normatívneho typu a bude vydaný aj v tlačenej podobe.

Kolektív SSSJ ku koncipovaniu slovníka pristupuje s vedomím, že slovná zásoba jazyka je obrazom kultúry každého národa, preto sa pri výklade významu opiera o komplex vedomostí o označovanej mimojazykovej realite, ako aj o komplex hodnotení, postojov a konotácií vo vedomí bežného člena jazykového spoločenstva. Tento prístup podporuje aj ďalší aspekt, ktorý je pre SSSJ charakteristický a odlišuje ho od predchádzajúcich výkladových slovníkov slovenčiny, a to využívanie nástrojov a metód počítačovej lexikografie (ktoré sa zároveň priebežne inovujú na základe podnetov vznikajúcich v procese prípravy slovníka), textových korpusov a podkorpusov Slovenského národného korpusu (ďalej SNK), špecializovaných a webových korpusov,[9] ako aj analytických počítačových nástrojov, ktoré okrem informácií

[8] Do Slovníkového portálu JÚĽŠ bol zaradený v roku 2016, v roku 2022 bola zverejnená nová upravená a doplnená verzia OGSS.

[9] Na analýzu korpusových zdrojov sa použil nástroj Sketch Engine od spoločnosti Lexical Computing CZ, s. r. o., pre ktorý bola vyvinutá špecializovaná kolokačná gramatika zohľadňujúca špecifické potreby lexikografickej práce.

o frekvencii a používaní slov, variantných tvaroch či o najčastejších kolokáciách a štýlovom uplatnení umožňujú vytvárať aj prípadové analýzy sémantickej podobnosti slov alebo zmien v ich používaní v priebehu sedemdesiatich rokov.

V priebehu tvorby 4. zväzku SSSJ bol na podporu lexikografie vyvinutý špeciálny (zatiaľ interný) lexikografický korpus LexiCorp (autor V. Benko; porov. Benko 2019). Je to lexikografický portál obsahujúci všetky v ústave vytvorené slovníky (vrátane aktuálne pripravovaných zväzkov), ktoré sú spracované korpusovou metodológiou, čiže sú morfosyntakticky anotované a sprístupnené pomocou modifikovaného korpusového manažéra. Tento nástroj umožňuje vyhľadávanie nielen heslových slov, ale akýchkoľvek jednotiek vo vnútri heslovej state. Slúži tak nielen tvorcom veľkých akademických slovníkov, ale aj pri špeciálnych analýzach čiastkových jazykových javov alebo štylistických a pragmatických aspektov fungovania jazyka.

4.2. ŠPECIÁLNE TYPY SLOVNÍKOV SÚČASNÉHO JAZYKA

S podporou korpusov a korpusových analytických nástrojov vznikli ďalšie slovníky, ktoré majú typologicky svojich predchodcov ešte z obdobia pred vznikom korpusovej lingvistiky. Zapojenie korpusov a analytických nástrojov však výrazne zmenilo rozsah spracovaných dát a objektívnosť výsledkov. Ide o dva frekvenčné slovníky, ktoré poskytujú celistvý obraz o najpoužívanejšej lexike súčasnej slovenčiny, a o retrográdny slovník.

1. *Frekvenčný slovník slovenčiny na báze Slovenského národného korpusu* (Garabík – Kmeťová – Šimková – Zumrík a kol. 2017) vychádza z referenčného podkorpusu hlavného korpusu písaných textov, ktorý je vyvážený, a zachytáva najfrekventovanejšie slová súčasnej slovenčiny (v rozpätí rokov 1991 – 2015). Slovník obsahuje viac ako 28 000 jednotiek v podobe lem (rozlíšených podľa absolútnej a priemernej redukovanej frekvencie, ako aj podľa abecedy) a doplňujúce frekvenčné zoznamy interpunkčných znamienok, grafických symbolov a číslic, grafém a slovných druhov.

2. *Frekvenčný slovník hovorenej slovenčiny na báze Slovenského hovoreného korpusu* (Gajdošová – Šimková – Garabík – Mášik – Uhliarik 2018) predstavuje prvé samostatné spracovanie výskytov slov a spojení slov v hovorených prehovoroch prevažne v podobe štandardnej slovenčiny z celého územia Slovenska, ktoré sú zachytené v 6. verzii Slovenského hovoreného korpusu. Slovník obsahuje takmer 10 000 najfrekventovanejších slov usporiadaných podľa absolútnej frekvencie, podľa priemernej redukovanej frekvencie a podľa abecedy s rozšírenými frekvenčnými údajmi. V ďalších častiach sa nachádzajú frekvenčné zoznamy dvoj-, troj- a štvorslovných spojení slov, frekvenčné zoznamy slov použitých v osobitných komunikačných situáciách, skratiek a značiek, frekvenčné zoznamy grafém a slovných druhov.

Obidva slovníky tak poskytujú celistvý obraz o najpoužívanejšej časti slovnej zásoby súčasnej slovenčiny.

3. *Retrográdny slovník súčasnej slovenčiny – slovné tvary na báze Slovenského národného korpusu* (Garabík – Kmeťová – Karčová – Bobeková – Majchráková – Chlpíková 2018) obsahuje rozsiahle, reprezentatívne a prehľadne spracované údaje o zakončení tvarov slov v slovenčine spolu so štatistickým spracovaním ich výskytov a distribúcie, založené na referenčnom korpuse súčasnej slovenčiny. Ide o prvý slovenský slovník svojho druhu (aj v okolitých krajinách), v ktorom sú zahrnuté a systematicky spracované zakončenia slov na základe rozsiahleho korpusového materiálu nielen v ich základnom tvare, ale aj vo všetkých tvaroch paradigmy. Okrem informácií o používaní zakončení tvarov slov poskytuje rýchlu orientáciu vo frekvencii realizácie gramatických kategórií a napomáha odhaľovať neintuitívne javy a vzťahy v jazyku, vďaka čomu má slovník potenciál podporiť aj gramatický výskum slovenčiny.

Ďalšou oblasťou lexikografického spracovania jazyka, ktorej vznik podmienili možnosti korpusových nástrojov a spracovania prirodzeného jazyka, je výskum spájateľnosti slov a kolokácií prezentovaný v dvoch slovníkoch.

1. *Slovník slovných spojení: podstatné mená* (Ďurčo – Majchráková 2017) zachytáva spájateľnosť, čiže kolokačný profil 253 substantív súčasnej slovenčiny. Kolokačné profily tvoria typické alebo ustálené frekventované slovné spojenia s heslovým slovom usporiadané podľa slovnodruhovej príslušnosti do jednotlivých kolokačných štruktúr. Slovníková časť je doplnená o základnú štatistickú analýzu kolokačných profilov spracovaných v slovníku a ďalšie štatistické údaje a tiež o index hesiel.

2. *Slovník kolokácií prídavných mien v slovenčine* (Majchráková – Chlpíková – Bobeková 2017) zachytáva kolokačné profily 500 najfrekventovanejších adjektív spracované v heslových statiach, v ktorých sú kolokácie s prídavným menom triedené do dvojčlenných a trojčlenných kolokačných štruktúr na základe slovnodruhovej príslušnosti slov tvoriacich kolokáciu a atributívnej alebo predikatívnej funkcie východiskového prídavného mena. Okrem kolokácií sú osobitne spracované frazémy a frázy a slovník obsahuje tiež štatistické prehľady a index hesiel.

4.3. *SLOVNÍK SLOVENSKÝCH NÁREČÍ*

Výsledkom dlhodobého projektu tvorby *Slovníka slovenských nárečí* (ďalej SSN) je vydanie jeho 3. zväzku (písmená P (poza) – R; spolu 10 678 hesiel vrátane odkazových jednotiek) v roku 2021, ktorý pripravil autorský tím pod vedením vedeckej redaktorky A. Ferenčíkovej.[10] Aktuálne prebieha koncipovanie 4. zväzku.

[10] Autorský kolektív tvoria K. Balleková, Ľ. Dvornická, A. Ferenčíková, M. Chochol, G. Múcsková, P. Ráczová, M. Smatana a D. Šimunová.

Slovník spracúva nárečovú lexiku z celého územia Slovenska a v mnohých prípadoch zachytáva v súčasnosti už zastarávajúce alebo zastarané lexikálne jednotky. Zároveň predstavuje bohatú slovnodruhovú, funkčnú, významovú, štylistickú či tematickú diferencovanosť nárečovej lexiky a tiež množstvo frazeologických jednotiek a ustálených slovných spojení, čím odráža nielen jedinečné jazykové bohatstvo starších variet národného jazyka, ale je aj dokladom historického obrazu tradičného spôsobu života a kultúry spoločnosti na našom území.

Tretí zväzok nadväzuje na koncepciu predstavenú v 1. zväzku,[11] no v niektorých aspektoch spracovania nárečovej lexiky sa od pôvodnej koncepcie odlišuje v lexikografickom spracovaní niektorých vybraných javov, napr. v prípade slovnodruhových prechodov lexikálnych jednotiek (najmä lexikalizovaných participií), niektorých hláskových a slovotvorných variantov, slovies s komponentom *sa* alebo v uvádzaní frazeologických jednotiek. Zmeny v spracovaní týchto javov sa vysvetľujú v *Predhovore* k 3. zväzku, v ktorom sa nachádza aj podrobnejší a doplnený pomocný aparát (zoznamy skratiek a značiek) a zoznam literatúry využívanej ako ďalší prameň pri koncipovaní slovníkových hesiel.

V procese koncipovania 3. zväzku SSN sa priebežne vytvárali nové lexikografické počítačové nástroje a elektronické zdroje, čím sa výrazne rozšírila pramenná základňa, z ktorej autori slovníka môžu čerpať popri využívaní tradičnej lístkovej kartotéky a ďalších archívnych zbierok JÚĽŠ SAV. Ide predovšetkým o digitálny archív nárečových textov, ktorý vznikol ručným prepisom archívnych textov do elektronickej podoby, ďalej o elektronickú verziu 1. a 2. zväzku SSN, ktorá sa stala súčasťou lexikografického portálu LexiCorp, a tiež o Korpus nárečí Slovenského národného korpusu.[3] Okrem toho na podporu pramennej základne boli vytvorené interné databázy čerpajúce z archívu starších dotazníkových výskumov a výskumov pre *Atlas slovenského jazyka*. V súčasnosti sa práve z digitalizovaných materiálov atlasu vytvára samostatný portál, ktorý bude dostupný aj na stránke ústavu.

4.4. *LEXIKA SLOVENSKÝCH TERÉNNYCH NÁZVOV*

Vďaka rozsiahlym archívnym zbierkam a dlhej tradícii vo výskume toponymie bolo možné začať lexikografickými metódami spracúvať i terénne názvy na území Slovenska. V roku 2018 bola publikovaná monografia I. Valentovej *Lexika slovenských terénnych názvov* (2018), ktorej druhé upravené a rozšírené vydanie vyšlo v roku 2023. Publikácia obsahuje koncepciu knižného a digitálneho lexikografického a areálového spracovania apelatívnej a propriálnej lexiky slovenských a do slovenského jazyka adaptovaných terénnych názov a súpis hesiel začínajúcich na pís-

[11] Prvý zväzok A – K. bol publikovaný v r. 1994 a 2. zväzok L – P (povzchádzať) v r. 2006. Ako dlhodobý projekt je SSN podporovaný grantovou agentúrou VEGA. Slovník je dostupný na Slovníkovom portáli JÚĽŠ SAV na webovej stránke ústavu.[2]

meno A. Zo širšieho teoreticko-metodologického pohľadu sa podrobnejšie analyzujú problematickejšie javy a zásady koncepcie. V práci sa venuje pozornosť aj významu a širšiemu spoločenskému využitiu terénnych názvov, charakteristike histórie ich výskumu a spracovania na Slovensku a v slovenských jazykových enklávach v Maďarsku, českým anojkonymickým slovníkom a ďalším možnostiam výskumu a syntetického spracovania tohto vzácneho toponymického materiálu. Slovník slovenských terénnych názov vzniká súbežne aj ako lexikografický portál dostupný na stránke ústavu (porov. tiež časť 8.).[4]

4.5. *STRUČNÝ ETYMOLOGICKÝ SLOVNÍK SLOVENČINY*

Napriek – vzhľadom na koncepciu tohto čísla Slovenskej reči – dlhšiemu časovému odstupu zaraďujeme do tohto prehľadu aj dielo Ľ. Králika *Stručný etymologický slovník slovenčiny* (2015; v druhom opravenom vydaní 2019), keďže ide o prvý etymologický slovník slovenčiny a jeho vydanie výrazne ovplyvnilo tvorbu ďalších slovníkových diel, najmä SSN a SSSJ, ako aj výskumy v oblasti historickej lingvistiky, dialektológie či lexikológie. Slovník prináša informácie o pôvode viac ako 10 000 slov patriacich do slovnej zásoby súčasného slovenského spisovného jazyka, teda lexiky, ktorá je všeobecne známa súčasným používateľom slovenčiny. Odhaľuje pôvod, ďalší vývoj a slovotvorné a sémantické súvislosti najstaršej domácej lexiky pochádzajúcej ešte z praslovanského obdobia, teda slov vzniknutých počas vývinu slovenčiny ako samostatného slovanského jazyka, ale aj výrazov prevzatých v rôznych historických obdobiach z rôznych cudzích jazykov. Dielo je zároveň predpokladom a východiskom pre ďalší etymologický výskum slovenského jazyka v širšom slovanskom aj európskom kontexte. V budúcom roku sa začne realizovať nový projekt, ktorého cieľom je vytvorenie nového – rozšíreného a prepracovaného vydania tohto slovníka. Tento zámer sa spája aj s projektom *Etymologickej databázy slovenskej lexiky* (*ETYMO*)[5] (realizovaným od roku 2016), ktorého cieľom je postupne rozširovať etymologické spracovanie lexiky aj na slovnú zásobu starších období vývinu slovenského jazyka a slovenských nárečí, a to v dostupnej elektronickej forme databázy. Etymologické spracovanie lexiky v tejto databáze prihliada (výberovo) aj na kritériá vedeckého etymologického slovníka a rozširuje informácie o praslovanských etymónoch analyzovaných slovenských výrazov či odkazy na ďalšiu odbornú literatúru a pod. Aktuálne dostupný heslár zatiaľ obsahuje heslové výrazy začínajúce písmenom A (približne 750 slov zo súčasnej spisovnej slovenčiny, zo starších období vývinu slovenského jazyka aj slovenských nárečí).

4.6. DOSTUPNOSŤ SLOVNÍKOV

Slovníkové diela patria k lingvistickým výstupom s najširším využitím v rámci ďalších výskumov jazyka, ale aj v radoch širšej odbornej a laickej verejnosti. Na-

priek obľúbenosti a vysokej predajnosti tlačených verzií je v čase informačných technológií nevyhnutné sprístupniť tieto diela v elektronickej verzii a umožniť vyhľadávanie v nich, ako aj porovnanie údajov z rôznych zdrojov. Túto možnosť ponúka Slovníkový portál JÚĽŠ SAV[5] zahŕňajúci 20 lexikografických diel a databáz,[12] s ktorými je možné pracovať naraz formou združeného vyhľadávania, čo umožňuje porovnávať spracovanie jednotiek a sledovať dynamické javy v slovenskej lexike, gramatike aj slovotvorbe. Pod každým názvom sprístupneného diela možno nájsť aj kompletnú informáciu o danom diele vrátane jeho textovej časti. Zároveň sa Slovníkový portál JÚĽŠ SAV stal základom pre vytvorenie lexikografického korpusu Lexicorp – nástroja na podporu lexikografických projektov.

Okrem Slovníkového portálu sú na stránke ústavu sprístupnené aj čiastkové portály referenčných lexikografických diel, a to Terminologický portál, Lexika slovenských terénnych názvov, Etymologická databáza slovenskej lexiky, Portál Retrográdneho slovníka a Slovenský WordNet.[13]

5. KORPUSOVÁ LINGVISTIKA A SPRACOVANIE PRIRODZENÉHO JAZYKA

Korpusy a databázy sú dnes základňou nielen pre tvorbu slovníkov a lexikologický či gramatický výskum. Viac ako 20 rokov budovania veľkých jazykových korpusov[14] a vývoja korpusových nástrojov na vyhľadávanie a analýzy (napr. nástroje na gramatickú a sémantickú anotáciu a zisťovanie sémantickej podobnosti slov, dynamiku jazyka a pod.) najmä v rámci *Slovenského národného korpusu*[15], medzinárodných projektov zameraných na spracovanie prirodzeného jazyka a počítačovej lexikografie pomohlo na Slovensku etablovať samostatnú disciplínu korpusová lin-

[12] 1. *Slovník súčasného slovenského jazyka* (2006, 2011, 2015, 2021); 2. *Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny* (2016, 2022); 3. *Retrográdny slovník súčasnej slovenčiny* (2018); 4. *Krátky slovník slovenského jazyka* (4. vyd. 2003); 5. *Pravidlá slovenského pravopisu* (2013); 6. *Slovník slovenského jazyka* (1959 – 1968); 7. *Synonymický slovník slovenčiny* (2004); 8. *Slovník cudzích slov (akademický)* (2005); 9. *Slovník prepisov z orientálnych jazykov* (2018); 10. *Slovník slovenských nárečí A – K*, *L – P* (1994, 2006); 11. *Historický slovník slovenského jazyka* (1991 – 2008); 12. *Slowár Slowenskí Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherskí* od Antona Bernoláka (1825) a korpusové výstupy a databázy: 1. *Paradigmy podstatných mien*, 2. *Zvukové nahrávky niektorých slov*, 3. *Názvy obcí Slovenskej republiky* (vývin v rokoch 1773 – 1997), 4. *Databáza priezvisk na Slovensku* (1998), 5. *Databáza urbanoným* (stav v roku 1995), 6. – 8. frázy z paralelných korpusov (slovensko-českého, slovensko-francúzskeho a slovensko-anglického). Slovníkový portál na webovej stránke ústavu je často vyhľadávaný, jeho priemerná mesačná návštevnosť je viac ako milión vyhľadaní konkrétneho slovníkového hesla. V roku 2023 získal Cenu SAV za popularizáciu vedy a spoločenské aplikácie vedy.

[13] Všetky portály sú dostupné na internete.[6]

[14] Prehľad korpusov a ďalšie informácie sú dostupné na [7].

[15] SNK sa rozvíja predovšetkým vďaka prostriedkom získaným na základe *Zmlúv o združení prostriedkov na budovanie a rozvoj SNK* (medzi Ministerstvom kultúry SR, Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskou akadémiou vied).

gvistika, ktorá má okrem výrazného aplikačného rozmeru aj vedecký a interdisciplinárny rozmer.

Aktuálny korpusový „komplex" JÚĽŠ SAV tvoria: v poradí už 10. verzia hlavného korpusu písaných textov v rozsahu takmer dvoch miliárd textových jednotiek vrátane niekoľkých štylisticky a časovo vymedzených podkorpusov, ďalej 6. verzia webového a 7. verzia hovoreného korpusu, 12 paralelných korpusov, 9 špecializovaných korpusov (napr. ekonomický, právny či administratívny) a v neposlednom rade aj 6. verzia historického a 5. verzia nárečového korpusu. Korpusy tohto komplexu, ktoré sú tvorené textami v súčasnej spisovnej slovenčine, sú lematizované a morfologicky anotované tagerom MorphoDiTa[8] natrénovaným v SNK. Navyše, dokumenty v hlavnom korpuse, špecializovaných korpusoch i v časti paralelných korpusov boli doplnené o podrobnú bibliografickú a štýlovo-žánrovú anotáciu, ktorá umožňuje používateľom presne zacieliť svoj výskum na relevantné dáta v rámci zvoleného korpusu.

Výsledkom spolupráce s Katedrou UNESCO pre plurilingválnu a multikultúrnu komunikáciu (Univerzita Komenského v Bratislave) je *Webový korpus Aranea*[9], komplex porovnateľných webových korpusov pre 26 jazykov, ktoré sú vhodným prameňom pre rozvoj nástrojov na spracovanie prirodzeného jazyka, ktoré vyžadujú školenie na veľkom množstve údajov. Korpusy sú prezentované v troch rozsahom odlišných verziách. V súčasnosti korpus obsahuje viac ako 110 korpusov a subkorpusov v 26 jazykoch a rozvíja sa už len v JÚĽŠ SAV.

V rámci medzinárodného projektu podporeného EÚ s názvom MARCELL vznikol *Korpus právnych predpisov v slovenčine*[10], ktorý obsahuje texty právnych predpisov v slovenčine, je automaticky lematizovaný, morfologicky, syntakticky a sémanticky (terminologicky) anotovaný a obsahuje anotáciu pomenovaných entít. Jeho prvá verzia sprístupnená v roku 2019 bola v ďalších verziách rozširovaná a podporená inovovanými nástrojmi. Aktuálne je dostupná 5. verzia obsahujúca 45 miliónov tokenov, ktorú si možno voľne stiahnuť z webovej stránky JÚĽŠ.

Rozvoj korpusových nástrojov priniesol aj nové možnosti základného výskumu a spracovania gramatiky jazyka, a to najmä z hľadiska formálnej gramatiky a jazykovo-štruktúrnych vzťahov, ale aj jej funkčnosti a dynamiky. Na staršiu publikáciu zameranú na deklináciu substantív (*Skloňovanie podstatných mien v slovenčine s korpusovými príkladmi*; Garabík – Karčová – Šimková – Brída – Žáková 2016[16]) nadviazal aj výskum slovies a jeho výsledkom je dielo *Časovanie slovies v slovenči-*

[16] Dielo má charakter slovníka a v heslových statiach uvádza heslové slová ako reprezentanty skupín slov s rovnakým skloňovaním. Ide o prvé komplexné korpusovolingvistické zachytenie deklinácie substantív. Tento typ slovníka môže slúžiť ako východisko ďalšieho lingvistického výskumu, ale tiež ako pomôcka v prekladateľskej praxi a pri výučbe slovenského jazyka.

ne (Zumrík – Majchráková – Miháliková 2022), ktoré spracúva zložitý systém konjugácie slovenských slovies a predstavuje nový model slovesnej konjugácie založený na systéme 63 hierarchizovaných konjugačných druhov. Východiskom je formálne spracovanie jazykových dát, formálny opis slovesných paradigiem sa však dopĺňa prostredníctvom systémovolingvistických poznatkov z oblasti morfematiky a morfológie. Členenie slovies sa pre názornosť prezentuje schematicky a identifikované konjugačné typy a paradigmy sú charakterizované aj z kvantitatívneho hľadiska. Súčasťou práce je abecedný kľúč na určovanie konjugačnej príslušnosti spracovaných slovies.

Oblasť počítačového spracovania prirodzeného jazyka a vývoj jazykových technológií sa v ústave rozvíja aj v rámci medzinárodných a/alebo interdisciplinárnych projektov s aplikačným a multilingválnym rozmerom. Realizované alebo aktuálne projekty sa týkajú zhromažďovania a spracovania dát pre oblasť automatického prekladu, centralizácie a dostupnosti jazykových dát a technológií, ako aj problematiky rovnoprávneho zastúpenia jazykov na digitálnom trhu v Európe. Výsledky týchto projektov preto nemajú podobu publikovaných vedeckých prác, ide skôr o vytváranie databáz a automatických nástrojov v rámci odboru spracovania prirodzeného jazyka (natural language processing). Z viacerých projektov z tohto okruhu spomenieme aspoň niektoré:

1. Zapojenie sa do dvoch projektov z výzvy *Nástroj na prepájanie Európy CEF.AT* v rámci stratégie Európa 2020 (CURLICAT, MARCELL) malo za cieľ zabezpečenie a spracovanie dát pre rozvoj platformy strojového prekladu EÚ a vývoj doplnkových softvérových nástrojov. Prvoradým výstupom oboch projektov bola tvorba porovnateľných korpusov v siedmich európskych jazykoch vrátane slovenčiny. Korpusy sú lematizované, anotované morfologicky, syntakticky, sémanticky na úrovni pomenovaných entít a terminologických jednotiek nachádzajúcich sa v databáze IATE, a zároveň sú klasifikované podľa deskriptorov tezauru EUROVOC. Korpusy z projektu CURLICAT sú aj voľne prístupné prostredníctvom platformy ELRC-SHARE. Slovenské korpusy z oboch projektov si možno voľne stiahnuť v licencii CA-SA 4.0 zo stránok JÚĽŠ: korpus súdnych rozhodnutí (od-justice v2.0)[11] s veľkosťou 10 miliárd slov a menší s rozsahom 45 miliónov.[10] Samostatným výstupom bol aj automatický korpusový extraktor terminologických výrazov a pseudonymizátor.

2. V rámci projektu *European Language Grid* programu EÚ H2020 zástupcovia JÚĽŠ SAV v role National Competence Centre prispeli k tvorbe zdieľanej európskej centrálnej platformy jazykových technológií, ktorú možno prepájať aj s inými zdrojmi. Projekt umožňuje komerčnej a nekomerčnej európskej komunite jazykových technológií ukladať a exportovať svoje nástroje a dáta, ako aj nachádzať nových projektových partnerov.

3. S predchádzajúcim projektovým zámerom súvisí aj projekt *European Language Equality* (v rámci programu EÚ PPPA), počas ktorého sa aktualizovali tzv. biele knihy z projektu META-NET o stave jazykových technológií v jednotlivých európskych jazykoch. Zároveň sa podarilo zhromaždiť relevantné dáta z jednotlivých sietí a iniciatív o potrebách v oblasti jazykovej technológie a digitálnej jazykovej rovnosti v Európe. Všetky informácie projektu predstavujú detailnú, empirickú a dynamickú mapu podpory technológií pre rôzne jazyky (nielen) Európy a umožnili vytvoriť plán stratégie a rozvoja technológií spracovania prirodzeného jazyka s cieľom dosiahnuť úplne rovnocenné postavenie a zastúpenie jednotlivých jazykov v Európe do roku 2030.

4. Projekty v rámci schémy COST (najmä *enetCollet*, *Nexus Linguarum*, *LITHME*, *UniDive*) sa tematicky zameriavali na prípravu koncepcie slovenského akvizičného korpusu a softvéru (skripty a konverzie), efektívne využitie hlbokého učenia v kombinácii s prelinkovanými jazykovými dátami (aplikácia týchto dát v slovenskom jazykovednom prostredí), univerzálnosť a diverzitu jazykových technológií. Zahrnuté boli aj etické otázky nových jazykových technológií, napríklad nerovnosť prístupu k technológiám, otázky súkromia a bezpečnosti či nové vektory podvodov a zločinu.

5. Na oblasť jazykového vzdelávania je zameraný projekt *slovake.eu* (v rámci programu Erasmus+), ktorý sa realizuje v spolupráci s partnermi v Nemecku, Francúzsku a Litve. Jeho cieľom je zvýšiť dostupnosť e-learningových materiálov na učenie sa slovenčiny ako cudzieho jazyka prostredníctvom Mnohojazyčného portálu na učenie sa slovenčiny[12] a vývoj nových e-learningových materiálov so zameraním na situácie a slovnú zásobu, ktorá je relevantná pre migrantov na Slovensko. Je zameraný najmä na dospelých študujúcich so žiadnou alebo veľmi malou znalosťou slovenského jazyka.

6. Z možností využitia korpusov pri jazykovom vzdelávaní vychádza aj projekt budovania korpusu textov študentov učiacich sa slovenčinu ako cudzí jazyk (ERRKORP[17]), ktorý sa realizuje v rámci spolupráce oddelenia SNK so Studia Academica Slovaca – centrom pre slovenčinu ako cudzí jazyk na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (ako hlavný riešiteľ), Filozofickou fakultou PU v Prešove a Filozofickou fakultou UMB v Banskej Bystrici. V rámci projektu sa buduje korpusovo spracovaná textová báza, ktorá slúži na analýzu chýb študentov učiacich sa slovenčinu ako cudzí jazyk so zameraním na jednotlivé jazykové úrovne, ale aj s ohľadom na východiskový/prvý jazyk študenta a na ďalšie osvojené jazyky. V roku 2023 bola vytvorená a sprístupnená 1. verzia korpusu s rozsahom 347 395 tokenov.[18]

[17] Projekt je podporený grantovou agentúrou APVV ako jedna zo súčastí širšie koncipovaného projektu *Jazykové chyby v slovenčine ako cudzom jazyku na báze akvizičného korpusu*.

[18] Korpus i ďalšie informácie sú dostupné na [13].

Korpus ERRKORP obsahuje 1 063 textov študentov učiacich sa slovenčinu ako cudzí jazyk s rôznymi materinskými jazykmi a úrovňami znalostí slovenčiny, ktoré obsahujú manuálnu anotáciu značkovaných chýb a metajazykové dáta. Textové zdroje sa do projektu získavajú aj prostredníctvom osobnej angažovanosti lektorov slovenského jazyka a kultúry na lektorátoch slovenského jazyka a kultúry na rôznych univerzitách a vysokých školách v zahraničí. Medzi významných poskytovateľov textov patrí aj Útvar pre jazykovú a odbornú prípravu cudzincov a krajanov Centra ďalšieho vzdelávania Univerzity Komenského v Bratislave. Aktuálne sa pripravuje spoločná monografia všetkých členov projektu, ktorá prinesie syntetizujúce výsledky projektového výskumu.

S rozvojom korpusových databáz a automatických nástrojov sa zvyšuje aj záujem o uplatnenie nových možností, ktoré prinášajú veľké jazykové databázy a ich nástroje, v ďalších oblastiach lingvistického výskumu. Špecifickým výsledkom interdisciplinárneho prepojenia korpusovej lingvistiky je práca M. Zumríka *Filozofické aspekty korpusovej lingvistiky* (2020), ktorá nadväzuje na tradíciu teoretickej i filozofickej reflexie základov jednotlivých vedných a odborných oblastí, tak ako sa táto tradícia budovala a buduje v rámci slovenskej terminológie, českej filozofie logiky i zahraničnej korpusovej lingvistiky. Korpusová lingvistika sa preto v práci dáva do súvisu s vybranými filozofickými a inými teoretickými myšlienkami o povahe vzťahu medzi človekom, jeho okolím, mysľou a jazykom. Istou východiskovou filozofickou pozíciou v práci je jednak fenomenologická filozofia v podaní Edmunda Husserla i súčasných českých fenomenológov, jednak filozofia technológie v podaní napríklad Marka Coeckelbergha, predovšetkým však Martina Heideggera, a tiež antropologicky ladené výklady Juraja Dolníka. Jednotlivé časti práce predstavujú obrazné východiská pre filozofické uvažovanie o povahe ľudského poznania a špeciálne o možnosti ľudského poznávania jazyka v podmienkach teoretického i praktického rozvoja jazykovedy.

Ďalším príkladom osobitého interdisciplinárneho výskumu je využitie kvantitatívnych metód v lingvistike a literárnej vede predstavené v slovensko-anglickej publikácii *Láska v číslach: Sládkovičova Marína pohľadom kvantitatívnej lingvistiky – Love in Numbers: Sládkovič´s Marína from the Viewpoint of Quantitative Linguistics* medzinárodného autorského kolektívu (Místecký – Kolenčíková – Navrátil – Altmann 2020). Monografia predstavuje komplexnú štýlometrickú analýzu Maríny, najvýznamnejšieho diela A. Sládkoviča a prepája rôzne lingvistické a literárnovedné témy (napr. slovné bohatstvo, rým, slovné druhy, syntaktické vlastnosti, naratívnosť/deskriptívnosť a pod.).

Novým výskumom v tejto oblasti je projekt *Vektorové reprezentácie vágnych výrazov v slovenčine*, ktorého cieľom je predstaviť rozmanité vzťahy významovej

podobnosti a príbuznosti pomenovaní, ktoré označujú pojmy zo spoločenskej, etickej a ekonomickej oblasti. Ide o lingvistickú interpretáciu výsledkov počítačového spracovania prirodzeného jazyka založeného na metóde word embedding (vnorenia slov), ktorá z rozsiahleho jazykového materiálu skoncentrovaného v korpuse automaticky generuje vektorový model kvantifikujúci a hierarchizujúci vzťahy významovej podobnosti medzi slovami v priestore vektorového modelu.

Široká využiteľnosť korpusov a nástrojov na jednej strane a často len základné alebo nedostatočné zručnosti v práci s nimi viedli kolektív SNK k zostaveniu dvoch publikácií zameraných na zvýšenie kompetencií vo využívaní korpusov a nástrojov, ako aj na propagáciu korpusovej lingvistiky a korpusových databáz a možností ich využitia. Ide o práce *Slovenský národný korpus. Texty, anotácie, vyhľadávania* (Šimková – Gajdošová – Kmeťová – Debnár 2017) a *Slovenský národný korpus. Používanie, príklady, postupy* (Šimková – Gajdošová 2020). Príručky zahŕňajú informácie o korpusoch, podkorpusoch a jazykových zdrojoch SNK, opis základných anotácií, terminologický slovník a najčastejšie metaznaky a metaoperátory používané pri vyhľadávaní jazykových javov. Sú určené lingvistom, učiteľom slovenského jazyka a cudzích jazykov, prekladateľom, študentom a iným záujemcom. Na upevnenie zručností potrebných pri používaní korpusov slúžia cvičenia a praktické ukážky, čím sa okrem iného predstavujú možnosti využitia korpusov v školskej praxi. V posledných dvoch rokoch na tieto publikácie nadviazala tvorba inštruktážnych videí[14], ktoré názornými ukážkami približujú rôzne postupy pri vyhľadávaní rôznych typov jazykových javov.

Korpusová lingvistika rozvíjaná v JÚĽŠ SAV je jednou z oblastí, ktorá vo výraznej miere prepája domáci výskum s medzinárodným, a to predovšetkým prostredníctvom medzinárodných projektov zameraných na spracovanie prirodzeného jazyka, zahraničných a v cudzom jazyku publikovaných štúdií a kapitol, početných účastí na zahraničných konferenciách a tiež vďaka medzinárodnej konferencii SLOVKO, ktorá sa organizuje každé dva roky a jej výsledky sú publikované v anglickom jazyku od roku 2017 v tematických číslach *Jazykovedného časopisu*.[19]

6. TERMINOLÓGIA

S oboma uvedenými oblasťami súvisí výskum a normatívne spracovanie terminológie. Terminologický manažment na celonárodnej úrovni v zmysle lingvistického spracovania a sprístupňovania terminológií, centralizácie terminologických in-

[19] V sledovanom období to bola konferencia v roku 2019 so zameraním na *NLP, corpus linguistics, language dynamics and change* (Jazykovedný časopis 2019, roč. 70, č. 2), v roku 2021 so zameraním na *NLP, corpus linguistics and interdisciplinarity* (Jazykovedný časopis 2021, roč. 72, č. 2), v roku 2021 bolo špeciálne 4. číslo časopisu ročníka 2021 venované webovým korpusom Aranea. Nateraz poslednou bola konferencia v roku 2023 zameraná na *NLP and corpus linguistics* (Jazykovedný časopis 2023, roč. 74, č. 1).

formácií, ako aj vysvetľovanie významov termínov širšej verejnosti je kľúčovým predpokladom pre bezporuchovú komunikáciu nielen v odborných kruhoch, ale aj pre prácu všetkých jazykových profesionálov, na prvom mieste prekladateľov, a prispieva tiež k sprístupňovaniu vedeckých výsledkov verejnosti. Ide o stále aktuálne potreby spoločnosti, keďže veľká časť neologizmov pochádza práve z terminologických sústav.

Zaznamenávanie, analýza a kultivácia terminológií ako súčasti slovnej zásoby má v JÚĽŠ SAV desaťročia trvajúcu tradíciu. Opodstatnenie tejto činnosti dosvedčujú aj požiadavky odbornej i laickej verejnosti týkajúce sa najčastejšie správnosti konkrétnych tvarov termínov a ich odvodenín, významu termínov, adekvátnosti ekvivalentov cudzích termínov či terminologickej konzistentnosti nielen v odborných textoch, ale aj v textoch zahŕňajúcich odborné termíny (legislatívne dokumenty a normy, publicistické texty a pod.).

V súčasnom období sa v oblasti terminológie realizuje najmä základný výskum terminológie, ktorý prioritne vychádza z korpusových dát.[20] Výsledkom je už spomínaný *Terminologický portál JÚĽŠ SAV*, súčasťou ktorého je elektronická databáza *Slovenská terminologická databáza*, v ktorej priebežne pribúdajú nové súbory termínov z rôznych vedných oblastí, alebo sa rozširujú už existujúce zbierky.[21] V roku 2021 tvorcovia databázy reagovali na vzniknutú pandemickú situáciu vytvorením samostatného okruhu *Epidemiológia a imunológia*, ktorý zahŕňa vyše tisíc terminologických záznamov s touto problematikou.

Výskum terminológie sa orientoval tiež na historické súvislosti tvorby a ustaľovania slovenskej terminológie v minulosti, na teoretické otázky ustaľovania slovenskej onomastickej terminológie v medzinárodnom kontexte a na čiastkové otázky dynamiky internacionálnych sufixov v lekárskej terminológii.

Teoretické otázky terminológie a jej kultivovania boli predmetom viacerých aj v zahraničí a v cudzom jazyku publikovaných kapitol a štúdií (napr. Levická – Zumrík, v tlači), ale aj odborných prednášok pre odborníkov z rôznych oblastí. Kontinuitu s predchádzajúcimi výskumami v tejto oblasti posilnili komplexné zbierky

[20] Na výskum terminologických otázok sú zamerané dva projekty VEGA: *Analýza terminologickej práce Jána Horeckého ako inšpirácia pre terminologický manažment 21. storočia na Slovensku* a *Teória a terminologický systém slovenskej onomastiky (v kontexte slovanskej a medzinárodnej onomastickej terminológie).*

[21] Terminologický portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV je dostupný na webovej stránke[15] a obsahuje rozsiahly komplex teoretických a praktických zdrojov, archív 2 slovenských terminologických časopisov a interaktívnu databázu terminologických prác J. Horeckého v celkovom rozsahu 1 418 bibliografických položiek. Ďalej zahŕňa plné texty 22 terminologických slovníkov vydaných v rokoch 1952 – 1964, zoznam vyše 400 výkladových a prekladových slovníkov a encyklopédií, ktoré zachytávajú slovenskú terminologickú lexiku, a užitočné odkazy na zahraničné databázy, terminologické centrá a zdroje, ako aj zoznam terminologických komisií pri slovenských ministerstvách a ostatných orgánoch štátnej správy.

starších prác z oblasti terminológie a publikácia vydaná v slovensko-anglickej mutácii *Človek a jeho jazyk 4. Terminologické inšpirácie profesora Jána Horeckého – Man and His Language 4. Selected Terminological Papers of J. Horecký* (2019), ktorá predstavuje súbor prác J. Horeckého ako zdroj ďalšieho skúmania jazyka a terminológie v historickom i systémovom aspekte. Ide o výber terminologických prác autora doplnený o sumarizujúce štúdie zostavovateľov J. Levickej a M. Zumríka.

Tvorba terminologického portálu je úzko prepojená s korpusovými analýzami a zároveň je dôležitým zdrojom overovania údajov pri tvorbe SSSJ. Výsledky týchto výskumných aktivít sa bezprostredne aplikujú v práci terminologických komisií štátnej správy a vo vzdelávacej a poradenskej činnosti.

7. VÝSKUM SÚČASNÉHO JAZYKA

Výskum súčasného jazyka sa v JÚĽŠ SAV na jednej strane realizuje v úzkom prepojení s tvorbou vyššie spomínaných slovníkov súčasnej slovenčiny a s výskumami využívajúcimi korpusové databázy a analytické nástroje, na druhej strane sa zameriava na komunikačné a pragmatické aspekty fungovania jazyka a funkčné hodnotenie jazykových variantov a inovácií s dôrazom na reálny jazykový úzus, potreby používateľov jazyka a adekvátne riešenie jazykových problémov. Publikácie, ktoré sa témam z tejto širokej oblasti venujú, pokrývajú práce reflektujúce sociálne aspekty fungovania jazyka, autorské publikácie zamerané na otázky dynamiky jazyka a normy, kompendiá z projektov, vedeckých podujatí alebo širších diskusií reagujúcich na jazykové problémy a odborné práce popularizačného a vzdelávacie charakteru. Medzi jednotlivými okruhmi však neexistuje jednoduchá deliaca čiara – sú navzájom poprepájané jednak reflektovaním vzťahu jazyka a spoločnosti a jednak vnútornou dynamikou podoby súčasného jazyka.

7.1. SOCIÁLNE ASPEKTY FUNGOVANIA JAZYKA

Výskum sociálnej a pragmatickej podstaty jazyka, jeho fungovania v kontexte spoločnosti a kultúry, ako aj obrazu spoločnosti a kultúry v jazyku sa primárne realizuje v projektoch oddelenia sociálnej lingvistiky.

Najvýznamnejším výstupom v tejto oblasti v sledovanom období je monografia J. Dolníka *Jazyk v sociálnej kultúre* (2017), ktorá je výkladom o rozličných prejavoch spätosti jazyka s vybranými aspektmi sociálnej kultúry. V pozadí analýz a interpretácií týchto javov stoja filozofické, epistemologické, semiotické, kulturologické a komunikačno-teoretické aspekty. Monografia osvetľuje väzbu vedeckej teórie s praxou vo vzťahu k jazyku, špecifikuje dve ideológie so zreteľom na spisovnú slovenčinu a odhaľuje zdroj jednej z ideológií, a to ideológie pozitívnej separácie. Ďalším z analyzovaných javov je jazyková situácia, komunikácia a komunikačná kultúra a jej prepojenie s etnickou a sociálnou kultúrou. Dotýka sa tiež vzájomnej

interakcie vedy a verejnosti na pozadí aktuálne sa rozširujúcej demokratizácie vedy v kontexte celkovej radikálnej demokratizácie spoločnosti. Kniha je príspevkom k systematickému výkladu jazyka z pozície sociálnej kultúry a sociálnej kultúry z perspektívy jazyka, ktorý smeruje k hlbšiemu pochopeniu jazyka ako sociokultúrneho javu a sociálnej kultúry ako (aj) jazykového javu.[22]

Špecifickým sociálnym aspektom fungovania jazyka sa venujú dve dizertačné práce, ktoré boli publikované v sérii *Jazykovedné štúdie*. Ide o publikáciu *Jazyk seniorov z hľadiska sociolingvistiky* P. Bartalošovej (2020), ktorá je zameraná na jazyk súčasných slovenských seniorov, pokúša sa vymedziť obsah pojmu senior na základe analýzy súčasného diskurzu, pričom vychádza z tézy, že štandardizovaný diskurz o senioroch a ich jazykovom správaní ovplyvňuje ich reálne (jazykové) správanie. Samostatnou problematikou v práci je výskum postojov seniorov k anglicizmom v slovenčine. Ďalšou je publikácia J. Rusinkovej *Spisovná slovenčina ako prirodzený jazyk (Na pozadí jazykových postojov)* (2020), ktorá sa venuje otázke prirodzenosti spisovnej slovenčiny, resp. procesu jej naturalizácie. Vysvetľovanie prirodzenosti jazyka sa opiera o spisovnojazykové postoje používateľov, ktoré slúžia ako orientačná opora pri riešení jazykových neistôt v jazykovej komunikácii. Jazykové neistoty predstavujú jazykové javy, ktoré vyžadujú riešenie na používateľskej strane, nie na strane jazykových odborníkov. Na jazyk sa pritom nazerá z komunikačno-pragmatickej pozície, a preto tu jazyk vystupuje ako sociálna a psychická realita. Práca je prejavom vedeckého záujmu o používateľský pohľad na jazyk a jej zámerom je prispieť k zmene postavenia jazykových používateľov v rámci procesu kodifikácie jazyka.

V rámci projektu *Diskriminačná inštrumentalizácia jazyka* (2019 – 2022) sa realizoval výskum diskriminačného potenciálu jazyka a diskurzných stratégií zneužívania tohto potenciálu. Výsledky tohto výskumu boli, okrem niekoľkých autorských štúdií, prezentované v dvoch komplexnejších výstupoch, a to v tematickom čísle *Jazykovedného časopisu* (2022) a v monografii J. Rusinkovej (2023). Okrem toho sa téme diskriminácie – so zameraním na otázky menšín a ich jazykových práv – venuje aj rozbiehajúci sa projekt Saspro s názvom *VOICES – When minority voices are silenced*.[16]

Tematické číslo *Jazykovedného časopisu* (2022, roč. 73, č. 3) bolo venované problematike využívania jazyka ako nástroja a prostriedku diskriminácie. Obsahuje deväť štúdií, v ktorých sa analyzujú rôzne typy komunikátov v českom, maďarskom, poľskom, slovenskom alebo srbskom jazyku, pričom sa na fenomén jazykovej dis-

[22] V ďalších rokoch – už pod hlavičkou svojho domovského pracoviska Filozofickej fakulty UK – vyšli ďalšie práce J. Dolníka *Jazyk v pragmatike* (2018), *Jazyk v sociálnej praxi* (2021) a *Jazyk v dynamike demokracie* (2023), v ktorých nadväzujúco rozvíja výklady rôznych spoločensky podmienených aspektov fungovania jazyka.

kriminácie nahliada z rozličných výskumných aspektov. Tematické číslo tak ponúka perspektívu jazykovej politiky, egolingvistiky, mediálneho diskurzu, vektorovej reprezentácie slov, rodovej stereotypizácie, rodovo vyváženého jazyka, diskurzu futbalových fanúšikov a výučby maďarčiny ako menšinového či väčšinového jazyka. Jednotlivé štúdie preto možno chápať ako čiastkové sondy do jazykovej praxe, ktorá odráža sociálnu realitu v rozličných jazykových spoločenstvách.

Publikácia *Diskriminačná inštrumentalizácia jazyka* (Rusinková 2023) je lingvistickým príspevkom do širokej interdisciplinárnej diskusie o diskriminácii. Diskriminačná inštrumentalizácia jazyka znamená používanie jazyka ako nástroja a prostriedku diskriminácie, ale aj jeho zneužívanie ako diskriminačného dôvodu. Základnou otázkou výskumu bolo, ako sa jazyk, resp. jazyková komunikácia podieľa na tvorení diskriminačných vzťahov a vo všeobecnosti na tvorení diskriminácie ako sociálnej reality. Na textových materiáloch rôzneho druhu sa demonštruje inštrumentalizácia jazyka vo vybraných spoločenských oblastiach (komerčná, mediálna, politická) a vzťahoch (interindividuálna, inštitucionálna, resp. systémová, kultúrna). Výskum diskriminačnej inštrumentalizácie jazyka bol realizovaný prostredníctvom metód kritickej diskurznej analýzy. Z metodologického hľadiska sa v skúmanej otázke (Ako sa jazyk podieľa na tvorbe diskriminácie?) uplatňuje komunikačno-pragmatický prístup, pretože jazyk a jazyková komunikácia sa chápu ako spôsob dosahovania istých cieľov používateľov jazyka v jazykovej interakcii v istom kontexte. Text je rozdelený do šiestich kapitol, ktoré tematizujú jazykovú diskrimináciu z teoretického aj interpretačného hľadiska. Teoretické časti (kap. 1 a 2) slúžia na sumarizovanie poznatkov o diskriminácii z iných vedeckých disciplín, pričom tieto poznatky poslúžili na ďalšie rozčlenenie analytických častí podľa spôsobu prejavovania sa diskriminácie, a to v rovine poškodzujúceho rozlišovania (kap. 3), v rovine nerovného zaobchádzania (kap. 4) a v rovine znevýhodňovania (kap. 5). V šiestej kapitole sa nazerá na diskriminačnú inštrumentalizáciu jazyka z egolingvistického hľadiska.

Je prirodzené, že na tému zneužívania jazyka ako nástroja na diskrimináciu rôznych skupín spoločnosti v roku 2023 nadväzuje nový projekt APVV *Jazykovokomunikačné aspekty dezinformácií*, realizovaný aj v spolupráci s Filozofickou fakultou KU v Ružomberku, Filozofickou fakultou PU v Prešove a Filozofickou fakultou UK v Bratislave. Projekt vznikol ako reakcia na potrebu posilniť strategickú komunikáciu štátu s ľuďmi, a tým minimalizovať dopady cielených dezinformácií na obyvateľstvo. Vytváraniu modelu úspešnej strategickej komunikácie predchádzajú v projekte tri výskumné okruhy, a to výskum súčasného fungovania dezinformačných praktík a zrozumiteľnej komunikácie, historicko-kultúrny výskum dezinformačných praktík zameraný na vybrané historické politické alebo kultúrne javy a počítačové spracovanie dezinformačných textov, ktorého úlohou je zostaviť korpus

súčasných dezinformačných textov. Cieľom projektu je teda teoreticky i empiricky podložený opis a explanácia jazykovokomunikačných praktík tvorenia a úspešného šírenia dezinformácií. Výsledkom má byť sústava poznatkov, ktoré poslúžia pri koncipovaní modelu úspešnej strategickej komunikácie štátu s obyvateľstvom založenej na zrozumiteľnosti, komunikačnej kultúre a sociálnej inklúzii.

7.2. DYNAMIKA JAZYKA A JEJ REFLEXIA V JAZYKOVEJ PRAXI A V SLOVNÍKU

Skúmanie dynamiky jazyka, možnosti jej poznávania a jej reflektovanie v lexikografických opisoch priamo súvisia s jednými z hlavných sfér činnosti ústavu – s tvorbou slovníkov súčasného jazyka a s budovaním korpusov a korpusových nástrojov.

Práve jazykové korpusy predstavujú nové možnosti výskumu jazyka a textových útvarov vzhľadom na jazykové zmeny súvisiace s vývinom celého jazykového spoločenstva. Dokumentuje to aj publikácia *Dynamické javy v súčasnej slovenčine a jej výskume* (Šimková – Levická – Debnár 2018), ktorej autori sa zamerali na niekoľko oblastí: pravopis a adaptáciu prevzatých slov, lexikológiu a terminológiu, a štylistiku s presahom do dištančného čítania. Premenlivé vlastnosti jazykového systému slovenčiny a sondy do pohybov v jazykovej praxi sú dokumentované na báze dát SNK s názornými ukážkami efektívneho využitia korpusových zdrojov a metód korpusovej lingvistiky. Kniha preto nie je určená len lingvistom, ale má aj aplikačný charakter a prináša užitočné podnety aj pre literárnych vedcov, prekladateľov alebo pre záujemcov o interdisciplinárnu oblasť digitálnych humanít.

Reálna jazyková prax a jej reflektovanie v procese prípravy SSSJ sú nosnými témami najnovšej publikácie A. Jarošovej *Používatelia jazyka, jazykovedci a kodifikácia* (2022), ktorá do istej miery nadväzuje na staršiu prácu autorky (Jarošová 2015). Práca ukazuje postupne vychádzajúci *Slovník súčasného slovenského jazyka* z pohľadu kodifikácie. Pre slovenské spisovnojazykové prostredie, v ktorom tento slovník vzniká, je príznačné uplatňovanie protichodných kodifikačných postojov ku konceptom používateľ jazyka, norma a spisovnosť. Text približuje, ako k týmto pojmom pristupuje autorsko-redaktorský kolektív slovníka, a tiež ukazuje, ako sa dané východiská premietajú do jeho lexikografickej praxe, napr. pri určovaní príslušnosti slov k jednotlivým typom nespisovnej lexiky alebo pri spracúvaní anglicizmov. Pre tvorbu slovníka je tiež kľúčové vysvetlenie, akú úlohu pri zisťovaní normy hrá frekvencia jazykových prostriedkov a aký je pohľad na ich fungovanie v diferencovaných komunikačných prostrediach. Samostatný priestor je venovaný postojom používateľov jazyka, ktorí majú podiel na utváraní spisovnojazykovej normy a jej zmenách. V texte autorka reaguje aj na negatívne komunikačné javy spojené s fungova-

ním sociálnych sietí ako prostredia, v ktorom prebieha hybridná, súkromno-verejná komunikácia usmerňovaná algoritmami obchodných modelov. V tejto súvislosti práca nemohla obísť fakt, že eróziu komunikačných noriem vo verejnom prostredí sprevádza akceptácia, až preferencia verbálnej agresie.

7.3. JAZYKOVÉ PROBLÉMY

Na konkrétne dynamické javy, ktorých ustaľovanie či variantnosť v súčasnej jazykovej praxi sa niekedy vníma aj ako jazykový problém, boli zamerané vedecké konferencie, ktorých výsledky boli následne spracované v zborníkoch vedeckých príspevkov. Takouto publikáciou je napríklad zborník *Prechyľovanie: áno – nie?* (Satinská – Valentová 2016), ktorý problém prechyľovania – prerastajúci aj za hranice lingvistiky a citlivo vnímaný aj sociálne a eticky – objasňuje v širších súvislostiach. Zahŕňa otázky genézy a historickej dynamiky prechyľovania ženských priezvisk a súčasné podoby domácich a neslovenských ženských priezvisk v jazykovej praxi (vo vydavateľstvách a médiách), a to z historického, onomastického, sociolingvistického, sociálneho a právneho hľadiska. Ponúka tiež pohľad na situáciu v slovenských enklávach v zahraničí, aktuálnu situáciu v okolitých krajinách (Česko, Poľsko, Maďarsko), ale aj vo vzdialenejších najmä slovanských jazykoch.

Jedným z výsledkov širšie koncipovaného projektu, ktorého cieľom bol nielen výskum súčasného jazyka, ale aj vytvorenie adekvátneho interpretačného rámca na hodnotenie nových javov v oblasti jazykovej normy slovenského jazyka, je zborník *Aktuálne otázky slovenského jazyka* (Wachtarczyková 2017). Príspevky vychádzajú z reálnej a súčasnej jazykovej normy, z hľadiska ktorej sa klasifikujú a vyhodnocujú prebiehajúce zmeny v jazyku a jeho komunikačných sférach. Prináša nové fakty vďaka práci s korpusmi slovenského jazyka a ukazuje oslabovanie apriórnosti striktných jazykových pravidiel. Z takéhoto pohľadu sa nazerá napríklad na problematiku normy a jej dynamiky v morfológii alebo v komunikácii, variabilnosť či rozkolísanosť foriem v procesoch adaptácie nových prevzatých jednotiek, na spôsoby prepisu mien z historických období Uhorska alebo na vybrané javy v pravopise. Zásadným poznaním je proces deštandardizácie univerzálnych jazykových konvencií, ktorý vedie k vytváraniu nových a odlišných mikroštandardov.

Z praxe jazykovej poradne, v ktorej sa každodenne vystrieda niekoľko jazykových problémov rôzneho charakteru, čerpajú štúdie v zborníku *Jazykové problémy, ktorých riešenie sa ťažko hľadá* (Duchková 2020), ktorý je jedným z výsledkov výskumného grantu zameraného na nové smerovania vo vývine súčasnej slovenčiny s dôrazom na používateľské hľadisko. Jeho príspevky sú prípadovými analýzami nových alebo variantných javov v súčasnom vývine slovenčiny, pričom sa pri analýze zohľadňuje predovšetkým používateľ jazyka, jeho nároky a potreby.

7.4. KULTIVOVANIE JAZYKA A VEDECKÁ POPULARIZÁCIA

Jazykové problémy, ktoré sa objavujú v jazykovej praxi i priamo – ako prejav jazykovej neistoty – aj v databáze otázok prichádzajúcich do jazykovej poradne, sú skúmané nielen vedecky, ale ich výber sa pravidelne spracúva aj čitateľsky prístupnou formou v podobe populárno-vzdelávacích kompendií, ktoré vychádzajú z príspevkov v rôznych rubrikách časopisu *Kultúra slova* a z databázy *webovej jazykovej poradne*. [17] Takýmito výstupmi sú dva výbery starších kratších príspevkov z pravidelných rubrík časopisu *Kultúra slova*, a to *Spytovali ste sa* (Mislovičová –Vančová 2017) a *Rozličnosti o slovenčine* (Mislovičová – Vančová 2019), ktoré sa týkajú viacerých oblastí používania slovenčiny (pravopisu, morfológie, slovotvorby, používania prevzatých slov, priezvisk, predložiek či geografických názvov alebo štylistiky a frazeológie). Samostatné výklady prinášajú nielen užitočné praktické rady, ale riešenie problému sa v nich aj zrozumiteľnou formou vysvetľuje.

V roku 2020 pripravil kolektív pracovníčok jazykovej poradne JÚĽŠ SAV publikáciu vedecko-popularizačného charakteru *Slovenčina na každý deň: rady – odporúčania – testy* (Mislovičová – Dovičovičová – Duchková – Guričanová – Kálmánová – Vančová 2020), ktorá je určená profesionálnym používateľom jazyka, ale aj širšej verejnosti všetkých vekových kategórií. Aktuálne rady a odporúčania v oblasti používania slovenského jazyka – od pravopisu, cez morfológiu, syntax až po lexiku a výslovnosť – autorky spracovali s dôrazom na súčasné výsledky výskumu a s prvoradým zámerom, aby boli používateľsky prívetivé. Výber tém bol výsledkom tímovej spolupráce založenej na bohatých skúsenostiach s jazykovým poradenstvom a na kontakte s používateľmi jazyka. Publikácia obsahuje aj testy, ktoré poskytujú možnosť overiť si vedomosti, ktoré sú v publikácii prezentované.

Práce zamerané na riešenia jazykových problémov a kultivovanie jazyka viedli k iniciovaniu projektu *Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe* s cieľom preskúmať (najmä s ohľadom na vybrané pravopisné javy) súčasnú reálnu jazykovú prax a jej dynamiku, zapojiť do výskumu jazykové databázy a korpusové nástroje a vytvoriť novú normatívnu pravopisnú príručku, ktorá obsahuje len javy bezprostredne súvisiace s pravopisom. Pri tvorbe jednotlivých častí sa vychádza tiež z cieľa vytvoriť text, ktorý je prijateľný, prehľadný, zrozumiteľný širšiemu okruhu používateľov a komplexný. Pri výklade pravidiel a uvádzaní príkladov sa prihliada na reálne jazykové problémy identifikované na základe otázok v jazykovej poradni a korpusových analýz. Súčasťou projektu je aj príprava OGSS na publikovanie v tlačenej podobe a vyššie spomínaná popularizačná publikácia *Slovenčina na každý deň*. Dlhodobým zámerom je vytvoriť sériu príručiek akademického typu špecializujúcich sa na konkrétnu oblasť jazyka. Preto sa v nadväzujúcom projekte so začiatkom v roku 2024 plánuje pripraviť zväzok zameraný na názvy sídiel a od nich odvodené tvary či skúmať preberanie cudzích výrazov a ich adaptáciu.

Rozličné aspekty súčasného jazyka – jeho sociálna a kultúrna podmienenosť, fungovanie v jazykovej praxi, vnútorná dynamika i štruktúrne vzťahy – sú často témami širšie koncipovaných lingvistických konferencií a z nich publikovaných zborníkov štúdií. K takýmto patrila aj konferencia *(Socio)lingvistika – perspektívy, limity a mýty* venovaná profesorovi S. Ondrejovičovi pri príležitosti jeho jubilea, z ktorej vyšiel zborník *Jazyk a jazykoveda v pohybe II.* (Chocholová – Molnár Satinská – Múcsková 2017). Druhý zborník príspevkov, ktorého zamýšľaná konferencia sa pre pandémiu Covid-19 nemohla uskutočniť, je 5. diel série *Človek a jeho jazyk – Povaha jazyka a jej poznávanie* (Chocholová 2022) venovaný vedeckému odkazu profesora Jána Horeckého a pripravený pri príležitosti stého výročia jeho narodenia. Takéto rozsiahlejšie a obsahovo rozmanitejšie kompendiá priamo svedčia o vzájomnom prepojení všetkých okruhov a tém spojených so súčasným jazykom.

8. ONOMASTIKA

V JÚĽŠ SAV sa dlhodobo rozvíja základný, ale aj teoretický onomastický výskum, ktorý metodologicky i koncepčne vychádza z diel V. Blanára a M. Majtána.

Dlhodobý projekt predstavuje výskum terénnych názvov, v rámci ktorého sa buduje elektronický portál slovenských terénnych názvov[23] vo forme digitálneho výkladového a dokladového slovníka slovenskej a do slovenčiny adaptovanej inojazyčnej apelatívnej a propriálnej lexiky, ktorá sa vyskytuje v terénnych názvoch z územia Slovenska. Koncepcia tohto slovníka bola predstavená v monografickej práci I. Valentovej *Lexika slovenských terénnych názvov (Koncepcia lexikografického spracovania)* (2018, 2023 – p. časť 4.4.). Konkrétnou ukážkou možností využitia dát zahrnutých v portáli je napr. štúdia monografického rozsahu I. Valentovej *Substantívum BABA a jeho deriváty v slovenskej anojkonymii a v slovníku Lexika slovenských terénnych názvov* (2023).[24]

Druhou oblasťou, ktorej sa už dlhšie venuje pozornosť, sú priezviská rodín slovenského pôvodu v slovenských enklávach v zahraničí. Tento výskum priezvisk (zatiaľ zameraný na územie Maďarska) sa realizuje v spolupráci s Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku so sídlom v Békešskej Čabe a jeho výsledky boli prezentované v dvoch kolektívnych dielach *Čabianske priezviská* (Divičanová et al. 2015[1], 2017[2]) a *Komlóšske priezviská* (Divičanová et al. 2017). V súčasnosti sa pripravuje práca o priezviskách slovenských rodín z pilišskej oblasti. Výsledky čiastkových výskumov z Čívu sa publikovali v rozsiahlej štúdii I. Valentovej *Čívske priezviská* (2020). Výskum priezvisk v enklávových oblastiach poukazuje na interferencie, ktoré vyplývajú zo spolužitia viacerých etník, na medzijazykové kontakty, na viaceré znaky pôvodného nárečového prostredia, na migračné pohyby predkov nositeľov

[23] Porov. portál *Lexika slovenských terénnych názvov*.[18]

[24] Štúdia bola prijatá aj ako referát na 17. medzinárodný zjazd slavistov v Paríži.

týchto priezvisk a na jazykový, spoločenský a kultúrny vývin komunity. Na pozadí výskumu priezvisk sa tak postupne odkrývajú nielen špecifiká vývinu antroponymie a slovenskej lexiky a jej jazykovej a mimojazykovej stránky, ale aj korene, história a spôsob života Slovákov v slovenských enklávach v Maďarsku. Publikácie sú tak hodnotným prameňom ďalšieho jazykovedného, onomastického, ale aj genealogického, historického, etnologického a kulturologického výskumu.

Od roku 2013 (a od r. 2020 v rámci osobitného projektu) sa rozvíja výskum onomastickej terminológie, ktorý vychádza z identifikovaných hlavných problémov súčasnej slovenskej, slovanskej i medzinárodnej onomastickej terminológie, ako aj možností, základných kritérií a zásad spracovania slovenskej terminológie. Koncepcia projektu a jeho predbežné výsledky sa prezentovali na domácich i medzinárodných fórach a predbežné analýzy slovenskej terminológie v kontexte slovanskej a medzinárodnej terminológie boli publikované vo viacerých autorských štúdiách (napr. Harvalík – Valentová 2018; Valentová 2019, 2020). Cieľom projektu je inventarizácia a zosúladenie onomastickej terminológie na slovenskej i medzinárodnej úrovni. V spolupráci s SNK a v nadväznosti na projekt *Slovenskej terminologickej databázy* sa pripravuje databáza slovenskej onomastickej terminológie a jej knižné vydanie.

Komplexnejší záber aj na iné okruhy vlastných mien (okrem antroponým a toponým aj na chrématonymá a literárne onymá) a všeobecné metodologické a terminologické otázky onomastiky sú predmetom slovenskej onomastickej konferencie, ktorú každé tri roky spoluorganizuje ústav prostredníctvom Slovenskej onomastickej komisie JÚĽŠ SAV a Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri JÚĽŠ SAV. Výsledky konferencií sú pravidelne publikované v konferenčných zborníkoch.[25]

V roku 2021 bol ústav spoluorganizátorom *27. medzinárodného kongresu onomastických vied* (27th International Congress of Onomastic Sciences), ktorý sa konal v Krakove (24. – 28. 8. 2021) a zameral sa na problematiku interdisciplinárneho charakteru onomastiky vychádzajúc z presvedčenia, že iba interakcia medzi rôznymi disciplínami (onomastika a filozofia, sociológia, psychológia, neurológia, komunikácia, politika, geografia, história, archeológia, prírodné vedy) môže plne odrážať komplexnú históriu vývinu onymie a jej fungovanie vo všetkých oblastiach moderného života. Na kongrese bolo predstavené aj tematické číslo *Jazykovedného časopisu* venované 100. výročiu narodenia V. Blanára (2021, roč. 72, č. 1), ktoré práve v duchu spomínanej interdisciplinarity predstavilo v jednotlivých príspevkoch širšie

[25] V sledovanom období sa konali 3 konferencie: jubilejná 20. slovenská onomastická konferencia *Konvergencie a divergencie v propriálnej sfére* (26. – 28. júna 2017 v Banskej Bystrici – rovnomenný zborník vyšiel v roku 2019), 21. slovenská onomastická konferencia *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte* (10. – 12. septembra 2019 v Nitre – zborník vyšiel v roku 2022) a 22. slovenská onomastická konferencia *Produkcia a percepcia onymických systémov* (5. – 7. septembra 2022 v Trnave – zborník sa pripravuje na vydanie).

súvislosti fungovania onymických jednotiek v jazyku a v komunikácii a teoretické prepojenia s inými odbormi. Jednotlivé štúdie sú zamerané na všeobecnoteoretické otázky onomastiky vo vzťahu k súčasným onomastickým teóriám, na onomastické termíny a vzťahy medzi apelatívnou a propriálnou lexikou aj v súvislosti s pravopisom veľkých písmen, na onymiu ako motivant pre tvorbu apelatívnej lexiky, alebo sa zameriavajú na tzv. onymickú krajinu v bilingválnych slovensko-maďarských oblastiach na Slovensku i v Maďarsku. Tematické číslo je tiež významným príspevkom k odkrývaniu súvislostí medzi diachrónnym vývinom a synchrónnou dynamikou jazyka a jeho onymickej zložky.

Aplikačný potenciál onomastických výskumov sa dlhodobo uplatňuje pri riešení jazykových a pravopisných problémov spojených s vlastnými menami. Preto má svoje zastúpenie aj v projekte zameranom na otázky slovenského pravopisu a v rámci jeho riešenia aj v pripravovanej akademickej príručke slovenčiny, ktorá spracúva najmä pravopisné otázky ako písanie veľkých písmen a interpunkciu. Iným príkladom aplikácie onomastického výskumu sú kolektívne diela *Index českých exonym. Standardizované podoby, varianty* (2019) a *Jména států a jejich územních částí* (2021), na príprave ktorých sa podieľal M. Harvalík a ktoré spracúvajú českú propriálnu lexiku. Táto práca sa zameriava nielen na samotné názvy, ale aj na obyvateľské mená a prídavné mená, ktoré sú od nich odvodené. Toto dielo je zároveň motiváciou pre domáce výskumy podobného charakteru.

9. DIALEKTOLÓGIA A DIACHRÓNNY VÝSKUM JAZYKA

9.1. DIALEKTOLÓGIA

Výskum tradičných regionálnych variet národného jazyka sa v JÚĽŠ SAV v súčasnosti sústreďuje najmä na oblasť nárečovej lexiky, čo prirodzene súvisí s aktuálnou hlavnou úlohou – koncipovaním *Slovníka slovenských nárečí* (porov. časť 4.3.). Výsledky tohto výskumu sprevádzajúceho tvorbu slovníka a riešenie lexikografických problémov, ktoré sú pre celonárodný nárečový slovník špecifické, sa prezentujú v autorských štúdiách a tiež pravidelne a populárnejšou formou v rubrike *Zo studnice rodnej reči* v časopise *Kultúra slova*. Reprezentatívny výber z týchto príspevkov vychádza s odstupom času v súbornom knižnom vydaní a jeho tretí diel vyšiel v roku 2023 (Balleková – Smatana 2023). Publikácie sú komponované do tematických okruhov a sprístupňujú pútavou formou nárečové bohatstvo slov a slovných spojení súvisiacich s vymedzenými okruhmi. Príspevky sú aplikáciou teoretických poznatkov z oblasti výskumu nárečí, najmä lexikálneho a slovotvorného stvárnenia bohato diferencovaných slovenských dialektov, ako aj aplikáciou poznatkov z dejín slovenskej slovnej zásoby, čím zároveň sprítomňujú nielen nárečovú a historickú rôznorodosť národného jazyka, ale aj zvyky, kultúrne tradície a poznanie starších generácií. Tretí diel knižného súboru *Zo studnice rodnej reči* je doplnený o index

nárečových výrazov analyzovaných v jednotlivých príspevkoch, čo umožňuje ľahšie identifikovať opisované javy a využiť ich v ďalších dialektologických alebo historickolingvistických výskumoch.

V rámci nárečových výskumov sa zároveň dlhodobo venuje pozornosť geolingvistike, ktorej kontinuitu podporuje aj účasť pracoviska v medzinárodnom slavistickom projekte *Slovanský jazykový atlas*, ktorého cieľom je vyčerpávajúca interpretácia javov v 853 lokalitách, reprezentujúcich nárečia jednotlivých slovanských jazykov na celom slovanskom území, ako aj v lokalitách s minoritným slovanským obyvateľstvom na území Maďarska, Rumunska, Moldavska, Lotyšska, Estónska, Talianska, Rakúska, Albánska, Grécka a Turecka. V posledných rokoch vyšli jeho dva zväzky, ktoré boli pripravené v zahraničných redakciách a na príprave niektorých máp sa podieľali aj pracovníci ústavu P. Žigo, A. Ferenčíková a Ľ. Králik. Ide o zväzky: *Obščeslavianskij lingvističeskij atlas: serija fonetiko-grammatičeskaja – vypusk 9. Refleksy: *tort, *tolt, *tert, *telt, *ort, *olt* (2019), ktorý patrí do foneticko-gramatickej série a spracúva výsledky metatézy likvíd v slovanských nárečiach, a *Obščeslavianskij lingvističeskij atlas: serija leksiko-slovoobrazovateľnaja Vypusk 12. Ličnyje čerty čeloveka* (2020) z lexikálno-slovotvornej série. Komparatívnym výskumom slovanských jazykov a postupným vydávaním plánovaných zväzkov vytvára medzinárodný kolektív jazykový obraz histórie a kultúry slovanských etník a ich vzájomných alebo aj vonkajších jazykových a etnických kontaktov. Výskum sa realizuje na rovine foneticko-fonologickej, lexikálno-slovotvornej a gramatickej, a práve gramatický zväzok zameraný na deklináciu substantív sa pripravuje v kolektíve riešiteľov projektu v JÚĽŠ SAV.

Okrem výskumov zahŕňajúcich celé slovenské – alebo širšie slovanské – nárečové územie výberovo vznikajú práce o konkrétnych regionálnych nárečiach, a to buď samostatne alebo ako súčasť rozsiahlejších monografií zameraných na národopisné, historické alebo kultúrne osobitosti regiónov.

Samostatnou nárečovou monografiou je kniha A. Ramšákovej *Nárečia horných Kysúc v okrese Čadca* (2020), ktorá vyšla v sérii *Jazykovedné štúdie*. Monografia prináša súhrn doterajších poznatkov o hláskovej a tvaroslovnej diferenciácii dialektov horných Kysúc v okrese Čadca. Autorka na podkladoch vlastného nárečového materiálu podáva opis súčasných reflexov za praslovanské hlásky a s využitím synchrónno-diachrónnej metódy podáva ucelený pohľad na vnútornú nárečovú diferenciáciu dialektov skúmanej oblasti. Upozorňuje na systémové javy, osobitosti, jemné rozdiely a výrazné lokálne príznakové archaizmy v dvoch vývinovo odlišných skupinách nárečí. Prináša nové pohľady a interpretácie nárečovej situácie a jej podmienenosti historickým osídľovaním Kysúc. Súčasťou práce je aj kapitola o toponymách, ktoré sú živým dôkazom histórie a procesu osídľovania tohto regiónu. Kniha je dobrým východiskom pre rekonštrukciu najstarších vývinových nárečových tendencií nielen kysuc-

kej dialektovej oblasti, prispieva k poznaniu nárečí pomedzných areálov vôbec a prináša zaujímavé a užitočné poznatky zo slovakistického i slavistického hľadiska.

Ďalšími regionálne ukotvenými prácami sú dve kolektívne monografie – *Rajecká dolina* (Kalesný – Smatana – Jasenovec – Blažek 2018) a *Lovinobaňa: história, príroda a spoločnosť* (Žigo a kol. 2019), ktoré prinášajú komplexný obraz o histórii, kultúre a spôsobe života v týchto lokalitách. Ich dôležitou súčasťou je aj nárečie. Reprezentatívna publikácia *Rajecká dolina* predstavuje výsledky etnografických, nárečových, sociolingvistických a čiastočne i archeologických výskumov, ktoré boli v nedávnej minulosti vykonané v tejto oblasti Slovenska. Opisuje najstaršiu históriu teritória, remeslá a cechy, ako aj hmotnú a duchovnú kultúru skúmaného územia. Širší opis nárečia a jeho aktuálneho stavu v Rajci a najbližších obciach ilustruje výber z nárečového slovníka Rajeckej doliny a ukážky nárečových textov M. Smatanu. Ďalšie časti knihy tvoria poznámky o histórii a pôvode názvov obcí opisovaného regiónu, o výskumoch týkajúcich sa Rajeckého hradu, kapitolky o rajeckej rajčovine a odievaní v Rajeckej doline, ako aj výber zaujímavostí z kroniky mesta Rajec. Monografia *Lovinobaňa – História, príroda a spoločnosť* prináša písomné aj obrazové svedectvo o sociálnej a materiálnej štruktúre obce, o jej prírodných pomeroch, výsledkoch najnovších archeologických výskumov a charakteristiku flóry a fauny. V samostatných kapitolách sa opisujú ľudové tradície a kultúrny život, spoločenské organizácie a záujmové združenia. Monografia prináša v niekoľkých častiach podrobný prehľad o dejinách obce, charakteristiku nárečia, miestnych priezvisk, terénnych útvarov a základné údaje o miestnej časti Uderiná. V textovej prílohe sú uvedené vzácne písomné dokumenty z dejín obce.

Dialektológia a areálová lingvistika sú oblasťami, na ktoré sa viažu príspevky zborníka *Slovanské nárečia v čase a priestore*, ktoré vyšli v sérii *Jazykovedné štúdie* (Chochol 2022). Zborník je venovaný uznávanej slovenskej dialektologičke A. Ferenčíkovej, ktorá v r. 2020 oslávila svoje významné životné jubileum. Obsahuje 25 štúdií od domácich aj zahraničných autorov v slovenčine, češtine, poľštine, ruštine, ukrajinčine, slovinčine a macedónčine. Tematicky sa zameriava najmä na kľúčové oblasti vedeckovýskumnej činnosti jubilantky, ktorými sú slovenská a slovanská dialektológia, nárečový výskum, nárečová lexika a jej lexikografické spracovanie a areálová lingvistika (zastúpená predovšetkým jedným z najdôležitejších projektov medzinárodnej slavistiky – *Slovanským jazykovým atlasom*). Obsahuje však aj príspevky z oblasti historickej jazykovedy, etymológie a sémantiky, syntaxe spisovného jazyka či nárečových prvkov v autorskom jazyku.

9.2. ETYMOLÓGIA A VÝVIN JAZYKA

Etymologický výskum je v ústave zastúpený prácou jediného – no napriek tomu veľmi produktívneho – etymológa Ľ. Králika. Po vydaní *Stručného etymolo-*

gického slovníka slovenčiny (porov. 4.5.) spracoval nové etymologické interpretácie a metodologické prístupy v dvoch autorských monografiách. Prvou je kniha *Etymológia a nárečová lexikografia (na materiáli Slovníka slovenských nárečí)* (2020) prinášajúca etymologické interpretácie viac ako 130 nárečových lexém uvedených v prvých dvoch zväzkoch *Slovníka slovenských nárečí* (1994, 2006), ktorých etymologická charakteristika – zohľadňujúca ich širšie slovanské či (stredo)európske súvislosti – implikuje pre takýto lexikálny materiál alternatívny spôsob lexikografickej prezentácie, odlišný od spôsobu jeho spracovania v uvedenom slovníkovom diele. Autor sa takisto zamýšľa nad vzájomným vzťahom etymológie a nárečovej lexikografie, pričom z pozície etymológa formuluje i niektoré všeobecné metodologické odporúčania pre prax nárečovej lexikografie. Vzhľadom na svoju tematiku publikácia prekračuje rámec vlastnej slovakistiky a môže byť inšpiratívna aj pre zahraničných jazykovedcov pôsobiacich v oblasti etymologického výskumu a lexikografického spracovania nárečovej lexiky iných, najmä slovanských jazykov. V druhej publikácii – *Dimenzie slovenskej etymológie* (2023) – autor prináša etymologické interpretácie viac ako 60 výrazov zo súčasného spisovného slovenského jazyka, starších období vývinu slovenčiny i slovenských nárečí. Skúmaná lexika (slová zachované v slovenčine z praslovanského obdobia, výrazy utvorené počas vývinu slovenčiny ako samostatného slovanského jazyka, lexémy prevzaté z iných jazykov) sa etymologizuje v širších slovanských a stredoeurópskych súvislostiach. Jej praktická analýza zároveň názorne ilustruje rôznorodosť a pestrosť bádateľských postupov a metód využívaných v súčasnej etymologickej vede. Publikácia je určená záujemcom o etymologickú problematiku slovnej zásoby slovenského jazyka a o metodológiu etymologického výskumu z radov odbornej i širšej kultúrnej verejnosti.

Do oblasti vnútorného historického vývinu jazyka spadá aj monografia S. Habijanca *Fonologické aspekty vývinu slovenčiny* (2018), ktorá je súborom siedmich štúdií, pričom všetky sú tematicky späté a zameriavajú sa na jednotlivé otázky fonologického vývinu slovenčiny. Pri výskume jednotlivých javov bol využitý bohatý materiál nárečového archívu dialektologického oddelenia ústavu, ako aj historický jazykový materiál oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie, ktoré predstavujú hlavne materiálovú základňu pre vypracovanie lexikografických diel. V aktuálne riešenom výskumnom grante sa – rovnako s využitím materiálu nárečového a historického archívu – pripravuje nová syntetická historická fonológia slovenského jazyka, zakladajúca sa na najnovších poznatkoch z oblasti teórie historickej jazykovedy, historicko-porovnávacej slovanskej jazykovedy a teoretickej fonológie.

9.3. VONKAJŠIE DEJINY JAZYKA

Oblasť výskumu vonkajších dejín (najmä spisovného) jazyka nie je v ústave pokrytá samostatným projektom alebo širšie zameraným výskumom. Preto aj vý-

sledky z tejto oblasti majú charakter skôr špecifického výberu, pokiaľ ide o konkrétne formy, témy alebo etapy vývinu slovenčiny.

V roku 2017 vyšiel zborník *Jazykovedné dielo Ľudovíta Štúra v historických a súčasných interpretáciách* (Ondrejovič – Kmiťová 2017) obsahujúci 14 príspevkov od renomovaných domácich i zahraničných jazykovedcov, prekladateľov a literárnych vedcov, ktorí sa Štúrovi a jeho dielu venujú dlhodobejšie. Publikácia je, na rozdiel od podobných publikácií, ktoré vznikli v roku 2015, t. j. pri 200. výročí narodenia Ľ. Štúra, zameraná najmä na jazykovedné a kodifikačné dielo a myšlienkový svet Ľ. Štúra v dobových a súčasných súvislostiach.

Príspevkom k dejinám spisovného jazyka z novšieho obdobia je monografia M. Kopeckej *Kodifikačné tendencie v Pravidlách slovenského pravopisu z rokov 1931 – 2013* (2019), ktorá vychádza z dizertačnej práce autorky a bola publikovaná v rámci série *Jazykovedné štúdie.* Autorka sa zaoberá vývinom kodifikácie spisovnej slovenčiny a ustaľovaním jej noriem od začiatku 30. rokov 20. storočia po začiatok druhého desaťročia 21. storočia v *Pravidlách slovenského pravopisu*, ktoré boli publikované v rokoch 1931, 1940, 1953 (až 1971), 1991 (až 2013), a v neschválenom návrhu *Pravidiel slovenského pravopisu* z roku 1939. Téma je analyzovaná v kontexte dobových jazykových, spoločenských, kultúrnych a politických udalostí. Tretia, ústredná kapitola predstavuje opis pravopisných a jazykových (hláskoslovných, tvaroslovných a slovotvorných) pravidiel a vysvetľujú sa v nej zmeny, ku ktorým došlo v jednotlivých pravopisných príručkách. Na analyzované pravopisné a jazykové pravidlá autorka nazerá aj s ohľadom na najnovšie poznatky spracované v prvých troch zväzkoch *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (2006, 2011, 2015) a v databázach SNK.

Najnovším výstupom tohto okruhu je vydanie 2. časti rukopisu diela Juraja Fándlyho *Piľní domajší a poľní hospodár. 2. Štvrtá, pátá a šestá stránka* (2021). Dielo bolo do tlače pripravované už v 90. rokoch 20. storočia, no v dôsledku spoločenských zmien bolo jeho vydanie pozastavené. Pôvodnými zostavovateľmi boli M. Majtán, M. Majtánová a J. Nižnanský. Edične ho do tlače v roku 2021 pripravila T. Laliková. Dielo obsahuje kapitoly o spôsoboch chovu a liečenia dobytka, koní a oviec. Časti o koňoch a o ovciach sa zachovali iba v rukopise a tlačou vychádzajú po prvý raz. Zväzok obsahuje aj úvodnú štúdiu o jazyku Juraja Fándlyho, slovníček, botanické názvoslovie a pôvodné ilustrácie. Zostavovatelia ponechali Fándlyho bernolákovčinu len s malými úpravami, ktoré sú zhrnuté v prvom zväzku v edičnej poznámke.

10. INŠPIRÁCIE Z HISTÓRIE SLOVENSKEJ LINGVISTIKY

Ako bolo už uvedené, obsahová a metodologická náplň výskumnej činnosti ústavu v mnohých oblastiach nadväzuje na tradičné disciplíny a zamerania rozvíjané

od začiatkov vedeckej lingvistiky na Slovensku. V rámci takejto kontinuity – a tiež s cieľom pripomínať niekedy nespravodlivo zabudnuté alebo dnes nedostupné výsledky a publikácie zo starších období – sa v ústave priebežne pripravujú kompendiá (súborné alebo výberové) prác osobností zo starších i novších období histórie slovenskej lingvistiky.

Najvýznamnejším výsledkom z tejto oblasti je postupné vydávanie súborného diela priekopníka modernej slovakistiky a slovenskej jazykovedy profesora Ľudovíta Nováka. Prvá časť vyšla v roku 2019 a obsahuje práce z rokov 1929 – 1934, druhá a tretia časť v roku 2022 a obsahuje práce z rokov 1935 a 1936 – 1967. Aktuálne sa pripravuje do tlače posledný štvrtý zväzok jeho rozsiahleho diela. Editorkou jednotlivých zväzkov je J. Behýlová. Tematický okruh prác Ľ. Nováka má široký záber od nárečovej problematiky a historického vývinu jazyka cez vonkajšie dejiny jazyka a ich spoločenský kontext, fonologickú interpretáciu slovenčiny a jej ortoepických noriem alebo konfrontačnolingvistické, areálovolingvistické a jazykovotypologické úvahy až po problematiku organizácie vedeckého života na Slovensku. Kompletné dielo Ľ. Nováka je tak dokladom vnútornej histórie (nielen) slovenskej jazykovedy, dokumentuje prechod od mladogramatizmu k štrukturalistickej jazykovede a jej ukotveniu v slovenskom vedeckom kontexte, ako aj formovanie slovenského vedeckého myslenia a života či česko-slovenských jazykových, spoločenských, politických a kultúrnych vzťahov. Niektoré názory Ľ. Nováka boli v priebehu historického vývinu prekonané, niektoré pôsobia priam vizionársky, pričom sú podložené hlbokým lingvistickým poznaním. Všetky texty v publikácii vychádzajú v pôvodnej, autentickej podobe len s nevyhnutnými editorskými zásahmi.

Dôležitým príspevkom k poznaniu vnútorného vývinu slovenčiny a zároveň dokladom starších prístupov v historickej lingvistike na Slovensku je publikovanie rukopisu dizertačnej práce I. Kotuliča *Historické hláskoslovie a tvaroslovie východoslovenských nárečí* z roku 1957 (2017; editor S. Habijanec), ale aj výberu z diela Ľ. Ďuroviča *Predhistória spisovnej slovenčiny* (2018; editori S. Ondrejovič – J. Behýlová).

Pri príležitosti životných jubileí vznikli kompendiá vybraných prác K. Buzássyovej (v podobe dvojzväzkového výberu *Ako sa rodia a žijú slová. I., II.*, 2018; editorky B. Chocholová – N. Janočková) a A. Ferenčíkovej (*Poklady pod povrchom slov ukryté*, 2019; editori K. Balleková – Ľ. Dvornická – G. Múcsková – M. Smatana).

K spomenutým publikáciám patrí aj vyššie spomínaný súbor terminologických príspevkov J. Horeckého *Človek a jeho jazyk 4. Terminologické inšpirácie profesora Jána Horeckého – Man and His Language 4. Selected Terminological Papers of J. Horecký* (2019; editori J. Levická – M. Zumrík) vydaný v dvojjazyčnej mutácii.

K poznaniu dejín slovenskej lingvistiky a lingvistického myslenia prispela aj kniha 14 rozhovorov s významnými slovenskými jazykovedcami staršej i najstaršej

generácie *Očami slovenských jazykovedcov. Rozhovory o premenách jazyka a jeho výskumu na Slovensku* (Wachtarczyková 2019). Kniha rozhovorov (publikovaných tiež v časopise *Slovenská reč*, kde sú aj ďalej publikované nové rozhovory) je prvým ucelenejším príspevkom do orálnej histórie slovenskej jazykovedy. Ide o výstup z projektu *Premeny jazyka a jazykovedy očami slovenských jazykovedcov* riešeného v rokoch 2015 – 2018, v ktorom sa na históriu slovenskej jazykovedy nazerá takpovediac zvnútra, z jej zákulisia. Jazykovedné osobnosti sa v nej predstavujú i zo svojej ľudskej stránky a približujú aj svoj osobný život, no vo všetkých dominuje najmä vedecká stránka a ich profesionálne záujmy a osudy. Prezentované rozhovory s vedcami sú nástrojom diskurzívneho poznávania nielen samotného výskumu, ale celého dobového spoločenského rámca, v ktorom výskum prebieha. Interview v sebe spájajú ľudský príbeh v jeho autenticite s úvahovými prvkami, prepájajú rozprávanie s výkladom, informáciu s emóciou, teóriu so skúsenosťou. Súčasťou publikácie je aj štúdia *Diskurzívne poznávanie evolúcie jazykovedného výskumu na Slovensku* hlavnej riešiteľky projektu J. Wachtarczykovej.

11. VYDÁVANIE ČASOPISOV A KNIŽNÝCH SÉRIÍ

Vydávanie vedeckých a odborných časopisov má v ústave tradíciu, ktorá je súčasťou formovania slovenskej lingvistiky od jej začiatkov. S aktivitami Matice slovenskej sa spája vznik časopisu *Slovenská reč* v roku 1932, ktorého vydávanie od ročníka 1950/1951 prešlo do Jazykovedného ústavu SAVU a je dodnes najvýznamnejším slovakistickým lingvistickým časopisom.[26] Primárne je zameraný na otázky slovenského jazyka a lingvistického života na Slovensku. Publikuje vedecké príspevky rôzneho tematického a metodologického charakteru a v osobitných rubrikách aj rozhľadové články, diskusie a recenzie, ako aj informácie o vedeckých podujatiach a nových publikáciách. Príležitostne pripomína jubileá významných vedeckých osobností formou medailónov alebo osobných rozhovorov. V súčasnosti vychádza trikrát ročne a je indexovaný v medzinárodných databázach.[27] V roku 90. výročia časopisu, t. j. v roku 2022, redakcia pripravila rozsiahle tematické číslo (roč. 87, č. 3), v ktorom autori príspevkov zmapovali vývin lingvistického poznania na Slovensku v jednotlivých subdisciplínach na pozadí príspevkov publikovaných v časopise od jeho vzniku.

Vznik druhého ústavného periodika – *Jazykovedného časopisu* – sa spája s činnosťou Slovenskej učenej spoločnosti pri Slovenskej univerzite, ktorá v roku 1939 začala vydávať časopis *Linguistica Slovaca* zameraný na všeobecnú jazykovedu a modernú a klasickú filológiu. Od svojho vzniku v roku 1943 prevzal vydávanie časopisu pod názvom *Jazykovedný sborník* Jazykovedný ústav SAVU a od roku

[26] K histórii časopisu porov. Ološtiak – Wachtarczyková – Gladiš 2022.

[27] Podrobnejšie informácie o časopise *Slovenská reč* sú dostupné na webových stránkach.[19]

1953, t. j. od svojho 11. ročníka, vychádza časopis pod súčasným názvom. Publikuje príspevky slovenských i zahraničných lingvistov zamerané na všeobecné, teoretické a metodologické otázky lingvistiky, ale aj príspevky z oblasti štruktúrnej, funkčnej či porovnávacej lingvistiky, pragmalingvistiky a kognitívnej lingvistiky alebo korpusovej a počítačovej lingvistiky. Svojím zameraním prekračuje hranice vedného odboru a prináša aj články z iných humanitných a sociálnych vied skúmajúce filozofické a kultúrne aspekty jazyka a jeho fungovania. V súčasnosti vychádza trikrát ročne, pričom každý rok je minimálne jedno číslo tematicky špecializované, a to buď na konkrétnu problematiku či oblasť, alebo sa toto tematické zameranie spája s nejakou osobnosťou slovenskej lingvistiky. Časopis je indexovaný v medzinárodných databázach a je publikovaný aj online spoločnosťou Sciendo, de Gruyter.[28]

Od roku 1967 ústav vydáva aj vedecko-popularizačný časopis *Kultúra slova* zameraný na jazykovú kultúru a terminológiu. V časopise sa publikujú štúdie a články venované slovnej zásobe (s vyššou mierou pozornosti zameranej na odbornú terminológiu), morfológii, syntaxi, štylistike, pravopisu a výslovnosti s dôrazom na spisovnojazykovú normu a kultivovanie spisovného jazyka. Pozornosť sa venuje aj slovenským nárečiam a histórii slovenského jazyka, najmä v pravidelnej rubrike *Zo studnice rodnej reči*. V časopise sa uverejňujú aj príspevky o domácej a prekladovej umeleckej literatúre a popularizačnej, odbornej a náučnej spisbe z hľadiska jazyka a využívania jazykových prostriedkov. V ďalších pravidelných rubrikách (*Rozličnosti*, *Spytovali ste sa*, *Z nových výrazov*, *Z webovej poradne*) sa uverejňujú kratšie príspevky o konkrétnych jazykových jednotkách, často vnímaných ako problémové z hľadiska ich používania v jazykovej praxi. Časopis vychádza šesťkrát do roka a je indexovaný v databáze Central and Eastern European Online Library (CEEOL).[29]

JÚĽŠ SAV priebežne pripravuje aj knižné série so špecifickým zameraním. Od r. 1956 vychádzajú nepravidelne čísla série *Jazykovedné štúdie*, v ktorej sa uverejňujú autorské práce monografického charakteru alebo príležitostné zborníky štúdií. Zatiaľ posledným je 38. zväzok tejto série.[30] Rozvoj sociolingvistických prístupov k skúmaniu jazyka motivoval vznik zborníkov *Sociolinguistica Slovaca*, ktoré vychádzajú nepravidelne od r. 1995 a v súčasnosti séria zahŕňa 8 zväzkov.[31] V rámci Slovenskej jazykovednej spoločnosti pravidelne vychádzajú zborníky z Kolokvia mladých jazykovedcov *Varia* (aktuálne je publikovaných 31 zväzkov), séria *Spisy SJS* (šesť zväzkov) a séria *Jazykovedný zápisník* (pôvodne *Zápisník slovenského jazykovedca*).[32]

[28] Podrobnejšie informácie o *Jazykovednom časopise* sú dostupné na webových stránkach.[20]

[29] Podrobnejšie informácie o časopise *Kultúra slova* sú dostupné na webových stránkach.[21]

[30] Zoznam všetkých zväzkov je dostupný na webovej stránke[22], niektoré zväzky sú sprístupnené v plnom rozsahu.

[31] Všetky zväzky sú dostupné na webovej stránke.[23]

[32] Všetky zväzky zborníka *Varia* a sérií *Spisy SJS* a *Jazykovedný záspisník* sú dostupné na webovej stránke spoločnosti.[24]

12. ZÁVER

V príspevku sme prezentovali najdôležitejšie výsledky výskumnej činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za posledných 5 – 6 rokov so zameraním na publikačné výstupy, ktoré ich dokumentujú. V jednotlivých oblastiach, ktorým sa v súčasnosti ústav ako vedeckovýskumné pracovisko primárne venuje, sme naznačili aj aktuálne prebiehajúce výskumy a ich perspektívy. Aktuálne výskumy i úlohy na nasledujúce obdobie sledujú niekoľko cieľov. Na jednej strane ide o udržanie a rozvíjanie v súčasnosti realizovaných výskumov a projektov, a to najmä dlhodobých výskumných projektov, ktoré reflektujú širšie odborné a spoločenské požiadavky kladené na jazykovedný výskum. V tomto zámere sa premieta snaha o kontinuitu dlhodobo realizovaného základného výskumu slovenského jazyka, ktorý je v súčasnosti zameraný predovšetkým na jeho slovnú zásobu a gramatiku v celej šírke národného jazyka, a na jazykové javy a problémy spojené s reálnym fungovaním spisovného jazyka vrátane výskumu jeho sociálnych a pragmatických aspektov. Na druhej strane sa so stratégiou rozvoja výskumu spája potreba posilnenia nových oblastí, ktorých zameranie vychádza predovšetkým z potrieb aktuálne realizovaných výskumov (výskum gramatiky a sémantiky), zo spoločenskej reflexie statusu a fungovania spisovného jazyka (výskum v oblasti jazykovej politiky a kultivovania jazyka), z potreby interdisciplinárneho výskumu reflektujúceho závažné celospoločenské problémy (výskum sociálnych a kultúrnych aspektov jazyka) a z potreby skvalitniť existujúce materiálové bázy (korpusy) a vytvárať nové typy databáz s ohľadom na interdisciplinárny výskum, osobitne pre digitálne humanity. Vo všetkých plánovaných stratégiách a zámeroch sa v rôznej miere (podľa ich charakteru) prelína medzinárodný i národný rozmer a v rámci národného kontextu aj rozmer vedeckých aktivít ústavu a iných slovakistických pracovísk.

Literatúra

BALLEKOVÁ, K. – SMATANA, M. (eds.) (2023): *Zo studnice rodnej reči 3*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.

BÁNIK, T. – BAUKO, J. (eds.) (2022): *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. 21. slovenská onomastická konferencia (Nitra 10. – 12. 9. 2019).* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

BARTALOŠOVÁ, P. (2020): *Jazyk seniorov z hľadiska sociolingvistiky*. Jazykovedné štúdie XXXV. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.

BARTKO, F. – NOVÁK, Ľ. (2012): Rozhovor s prof. PhDr. Ľudovítom Novákom, DrSc., jedným zo zakladateľov Slovenskej akadémie vied a umení (1992). In: Ondrejovič, S. (ed.): *Ľudovít Novák, tvorca modernej slovenskej jazykovedy a zakladateľ SAVU*. Bratislava: Veda, vydavateľstva SAV.

BENKO, V. (2019): LexiCorp: Corpus Approach to Presentation of Lexicographic Data. In: Kosem, I. – Zingano Kuhn, T. – Correia, M. (eds.): *Electronic lexicography in the 21st century: Smart lexicography.* Brno: Lexical Computing CZ, s. r. o., 957 – 969.

BERÁNEK, T. – BOHÁČ, P. – DRÁPELA, V. – HARVALÍK, M. – LIŠČÁK, V. – MAREK, T. – MARTÍNEK, J. – RYBOVÁ, I. – ŠIMŮNEK, R. – ŠRÁMEK, R. – ŠVEHLOVÁ, I. (2019): *Index*

českých exonym. Standardizované podoby, varianty. 3. vyd. Praha: Český úřad zeměměřický a katastrální.
BLANÁR, V. (1948 – 1949): Prehľad jazykovedy na Slovensku v rokoch 1939 – 1948. In: *Slovenská reč*, 14/1 – 2, 1 – 20.
BUZÁSSYOVÁ, K. – JAROŠOVÁ, A. (eds.) (2006): *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
DIVIČANOVÁ, A. – CHLEBNICKÝ, J. – TUŠKOVÁ, T. – UHRINOVÁ, A. – VALENTOVÁ, I. (2015[1], 2017[2]): *Čabianske priezviská*. Ed. T. Tušková. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
DIVIČANOVÁ, A. – CHLEBNICKÝ, J. – TUŠKOVÁ, T. – VALENTOVÁ, I. (2017): *Komlóšske priezviská*. Ed. T. Tušková. Nadlak: Vydavateľstvo – Editura Ivan Krasko.
DOLNÍK, J. (2017): *Jazyk v sociálnej kultúre*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
DOLNÍK, J. (2018): *Jazyk v pragmatike*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
DOLNÍK, J. (2021): *Jazyk v sociálnej praxi*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
DOLNÍK, J. (2023): *Jazyk v dynamike demokracie*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
DUCHKOVÁ, S. (ed.) (2020): *Jazykové problémy, ktorých riešenie sa ťažko hľadá*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
ĎURČO, P. – MAJCHRÁKOVÁ, D. a kol. (2017): *Slovník slovných spojení. Podstatné mená*. 2. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
ĎUROVIČ, Ľ. (2018): *Predhistória spisovnej slovenčiny*. Eds. S. Ondrejovič – J. Behýlová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
DVONČ, L. (1960): Organizácia jazykovednej práce v rokoch 1945 – 1960. In: *Slovenská reč*, 25/4 – 5, 197 – 205.
ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA I. – VI. (1977 – 1982). Výk. red. J. Veľký – J. Vladár. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
FÁNDLY, J. (2021): *Piľní domajší a poľní hospodár. 2. Štvrtá, pátá a šestá stránka*. Zost. M. Majtán – M. Majtánová – J. Nižnanský. Ed. T. Laliková. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
FERENČÍKOVÁ, A. (2019): *Poklady pod povrchom slov ukryté. Výber z diela*. Eds. K. Balleková – Ľ. Dvornická – G. Múcsková – M. Smatana. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
FERENČÍKOVÁ, A. (ed.) (2021): *Slovník slovenských nárečí. P (poza) – R*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
GAJDOŠOVÁ, K. – ŠIMKOVÁ, M. – GARABÍK, R. – MÁŠIK, J. – UHLIARIK, I. (2018): *Frekvenčný slovník hovorenej slovenčiny na báze Slovenského hovoreného korpusu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
GARABÍK, R. – KARČOVÁ, A. – ŠIMKOVÁ, M. – BRÍDA, R. – ŽÁKOVÁ, A. a kol. (2016): *Skloňovanie podstatných mien v slovenčine s korpusovými príkladmi*. Bratislava: Mikula.
GARABÍK, R. – KMEŤOVÁ, B. – KARČOVÁ, A. – BOBEKOVÁ, K. – MAJCHRÁKOVÁ, D. – CHLPÍKOVÁ, K. (2018): *Retrográdny slovník súčasnej slovenčiny. Slovné tvary na báze Slovenského národného korpusu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
GARABÍK, R. – KMEŤOVÁ, B. – ŠIMKOVÁ, M. – ZUMRÍK, M. a kol. (2017): *Frekvenčný slovník slovenčiny na báze Slovenského národného korpusu*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
HABIJANEC, S. (2018): *Fonologické aspekty vývinu slovenčiny*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
HARVALÍK, M. – VALENTOVÁ, I. (2018): The Current State and Perspectives of Onomastic Terminology. In: *Onomastica Uralica*, 14, 53 – 63.
HUDEK, A. – KOVÁČ, D. (eds.) (2023): *Dejiny Slovenskej akadémie vied*. 2. dopl. a uprav. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
CHOCHOL, M. (ed.) (2022): *Slovanské nárečia v čase a priestore*. Jazykovedné štúdie XXXVIII. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
CHOCHOLOVÁ, B. – JANOČKOVÁ, N. (eds.) (2018): *Ako sa rodia a žijú slová I., II. Výber z diela Kláry Buzássyovej*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.

CHOCHOLOVÁ, B. – MOLNÁR SATINSKÁ, L. – MÚCSKOVÁ, G. (eds.) (2017): *Jazyk a jazykoveda v pohybe. II. Zborník z medzinárodnej konferencie (Socio)lingvistika – perspektívy, limity a mýty (Smolenice 11. – 13. 4. 2016) na počesť Slavomíra Ondrejoviča*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
CHOCHOLOVÁ, B. – ONDREJOVIČ, S. (2014): Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV. 1. Z dejín jazykovedných spoločností. In: Ondrejovič, S. – Chocholová, B. (eds.): *Spisy SJS 1. Slovenská jazykovedná spoločnosť: minulosť a prítomnosť stavovskej organizácie slovenských jazykovedcov*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri JÚĽŠ SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 9 – 29.
CHOCHOLOVÁ, B. (ed.) (2022): *Človek a jeho jazyk 5. Povaha jazyka a jej poznávanie*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
CHOMOVÁ, A. – KRŠKO, J. – VALENTOVÁ, I. (eds.) (2019): *Konvergencie a divergencie v propriálnej sfére. 20. slovenská onomastická konferencia (Banská Bystrica 26. – 28. júna 2017)*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. (2006): Východiská a zásady spracovania slovníka. In: Buzássyová, K. – Jarošová, A. (eds.): *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 13 – 47.
JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K. (eds.) (2011): *Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
JAROŠOVÁ, A. (2015): *Slovo v slovníku z pohľadu času a normy*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
JAROŠOVÁ, A. (2022): *Používatelia jazyka, jazykovedci a kodifikácia*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
JAROŠOVÁ, A. (ed.) (2015): *Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
JAROŠOVÁ, A. (ed.) (2021): *Slovník súčasného slovenského jazyka. O – Pn*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
KALESNÝ, F. – SMATANA, M. – JASENOVEC, J. – BLAŽEK, R. (2018): *Rajecká dolina.* Eds. M. Smatana – J. Jasenovec. Rajec: Mesto Rajec.
KOPECKÁ, M. (2019): *Kodifikačné tendencie v Pravidlách slovenského pravopisu z rokov 1931 – 2013*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
KOTULIČ, I. (2017): *Historické hláskoslovie a tvaroslovie východoslovenských nárečí (1957)*. Ed. S. Habijanec. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
KRÁLIK, Ľ. (2015[1]; 2019[2]): *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
KRÁLIK, Ľ. (2020): *Etymológia a nárečová lexikografia (na materiáli Slovníka slovenských nárečí)* Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
KRÁLIK, Ľ. (2023): *Dimenzie slovenskej etymológie*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
LEVICKÁ, J. – ZUMRÍK, M. (eds.) (2019): *Človek a jeho jazyk 4. Terminologické inšpirácie profesora Jána Horeckého – Man and His Language 4. Selected Terminological Papers of J. Horecký*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
LEVICKÁ, J. – ZUMRÍK, M. (v tlači): *The Development of Slovak Terminology in the 20th Century – the Path Towards Autonomy in Relation to Czech*.
LIŠČÁK, V. – BOHÁČ, P. – MÜLLER, J. – PETRUNČÍK, V. – MICHALEC, D. – HARVALÍK, M. – ŠÁRA, P. (2021): *Jména států a jejich územních částí. Geografické názvoslovné seznamy OSN – ČR.* Odp. a tech. red. I. Švehlová. 5, přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Český úřad zeměměřický a katastrální.
MAJCHRÁKOVÁ, D. – CHLPÍKOVÁ, K. – BOBEKOVÁ, K. (2017): *Slovník kolokácií prídavných mien v slovenčine*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
MISLOVIČOVÁ, S. – DOVIČOVIČOVÁ, D. – DUCHKOVÁ, S. – GURIČANOVÁ, D. – KÁLMÁNOVÁ, K. – VANČOVÁ, I. (2020): *Slovenčina na každý deň*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
MISLOVIČOVÁ, S. – VANČOVÁ, I. (eds.) (2017): *Spytovali ste sa.* Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.

MISLOVIČOVÁ, S. – VANČOVÁ, I. (eds.) (2019): *Rozličnosti o slovenčine*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
MÍSTECKÝ, M. – KOLENČÍKOVÁ, N. – NAVRÁTIL, M. – ALTMANN, G. (2020): *Love in Numbers: Sládkovič´s Marína from the Viewpoint of Quantitative Linguistics – Láska v číslach: Sládkovičova Marína pohľadom kvantitatívnej lingvistiky*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
MOLNÁR SATINSKÁ, L. – VALENTOVÁ, I. (eds.) (2016): *Prechyľovanie: áno – nie?* Jazykovedné štúdie XXXIII. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV.
NOVÁK, Ľ. (2019): *Súborné dielo. I. diel (1929 – 1934)*. Eds. J. Behýlová – S. Ondrejovič – J. Sabol. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
NOVÁK, Ľ. (2022): *Súborné dielo II (1935)*. Ed. J. Behýlová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
NOVÁK, Ľ. (2022): *Súborné dielo III (1936 – 1967)*. Ed. J. Behýlová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
OBŠČESLAVIANSKIJ LINGVISTIČESKIJ ATLAS: serija fonetiko-grammatičeskaja – Slovanský jazykový atlas: foneticko-gramatická séria. Vypusk 9. Refleksy: *tort, *tolt, *tert, *telt, *ort, *olt (2019). Zodp. red. M. Ireinová – P. Přadková. Praha: Academia.
OBŠČESLAVIANSKIJ LINGVISTIČESKIJ ATLAS: serija leksiko-slovoobrazovateľnaja – Slovanský jazykový atlas: lexikálno-slovotvorná séria. Vypusk 12. Ličnyje čerty čeloveka (2020). Zodp. red. T. I. Vendina. Moskva – Sankt-Peterburg: Nestor-Istorija.
OLOŠTIAK, M. – WACHTARCZYKOVÁ, J. – GLADIŠ, M. (2022): Deväťdesiat rokov časopisu Slovenská reč. In: *Slovenská reč*, 87/3, 11 – 73.
ONDREJOVIČ, S. – KMIŤOVÁ, J (eds.) (2017): *Jazykovedné dielo Ľudovíta Štúra v historických a súčasných interpretáciách*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie k 200. výročiu narodenia Ľudovíta Štúra. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
PECIAR, Š. – HORECKÝ, J. (1950 – 1951): Z činnosti Jazykovedného ústavu SAVU. In: *Slovenská reč*, 16/9 – 10, 305 – 307.
RAMŠÁKOVÁ, A. (2020): *Nárečia horných Kysúc v okrese Čadca*. Jazykovedné štúdie XXXVII. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
RIPKA, I. (ed.) (1994): *Slovník slovenských nárečí. A – K*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
RIPKA, I. (ed.) (2006): *Slovník slovenských nárečí. L – P (povzchádzať)*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
RUSINKOVÁ, J. (2020): *Spisovná slovenčina ako prirodzený jazyk. (Na pozadí jazykových postojov)* Jazykovedné štúdie XXXVI. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
RUSINKOVÁ, J. (2023): *Diskriminačná inštrumentalizácia jazyka*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
SOKOLOVÁ, M. – JAROŠOVÁ, A. (2022): *Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny. A – Ž*. Dostupný online: https://slovnik.juls.savba.sk/.
ŠIMKOVÁ, M. – GAJDOŠOVÁ, K. – KMEŤOVÁ, B. – DEBNÁR, M. (2017): *Slovenský národný korpus. Texty, anotácie, vyhľadávania*. Bratislava: Mikula.
ŠIMKOVÁ, M. – GAJDOŠOVÁ, K. (2020): *Slovenský národný korpus. Používanie, príklady, postupy*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vydavateľstvo Mikula.
ŠIMKOVÁ, M. – LEVICKÁ, J. – DEBNÁR, M. (2018): *Dynamické javy v súčasnej slovenčine a jej výskume*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
Štatút Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, verejnej výskumnej inštitúcie. Prijatý 31. 3. 2022. Dostupné na: https://www.juls.savba.sk/attachments/vnutorne_predpisy/statut.pdf
ŠTOLC, J. (1946 – 1948): Zpráva o činnosti Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení. In: *Linguistica Slovaca*, 4 – 6, 436 – 440.
VALENTOVÁ, I. (2018; 2. dopl. a uprav. vyd. 2023): *Lexika slovenských terénnych názvov (Koncepcia lexikografického spracovania)*. Bratislava: Slovak Academic Press.
VALENTOVÁ, I. (2019): Zjednocovanie a vývin onomastickej terminológie. In: Chomová, A. – Krško, J. – Valentová, I. (eds.): *Konvergencie a divergencie v propriálnej sfére. 20. slovenská onomastická konferencia (Banská Bystrica 26. – 28. júna 2017). Zborník referátov*. Bratislava: Filozofická fakulta UMB – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Veda, vydavateľstvo SAV, 71 – 82.

VALENTOVÁ, I. (2020): Čívske priezviská. In: Tušková, T. – Rágyanszki, J. (eds.): *Slovenské inšpirácie z Čívu. Studia Interdisciplinária*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 163 – 237.
VALENTOVÁ, I. (2020): Slovak and ICOS onomastic terminologies. In: *Onoma*, 2020, 55, 289 – 310.
VALENTOVÁ, I. (2023): Substantívum BABA a jeho deriváty v slovenskej anojkonymii a v slovníku Lexika slovenských terénnych názvov. In: *Slavica Slovaca*, 58/1, 5 – 37.
WACHTARCZYKOVÁ, J. (ed.) (2017): *Aktuálne otázky slovenského jazyka*. *Zborník z konferencie Aktuálne otázky slovenského jazyka (4. – 5. 10. 2016 Bratislava)*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Slovak Academic Press.
WACHTARCZYKOVÁ, J. a kol. (2019): *Očami slovenských jazykovedcov. Rozhovory o premenách jazyka a jeho výskumu na Slovensku*. Essentia linguistica. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV a SAP – Slovak Academic Press.
ZUMRÍK, M. – MAJCHRÁKOVÁ, D. – MIHÁLIKOVÁ, L. (2022): *Časovanie slovies v slovenčine*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Mikula.
ZUMRÍK, M. (2020): *Filozofické aspekty korpusovej lingvistiky*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.

Internetové zdroje

[1] https://www.juls.savba.sk/ (cit. 10. 12. 2023).
[2] https://slovnik.juls.savba.sk/ (10. 12. 2023).
[3] https://korpus.sk/dialect.html (cit. 12. 12. 2023).
[4] https://lstn.juls.savba.sk/ (cit. 12. 12. 2023).
[5] https://www.juls.savba.sk/etymo.html (cit. 12. 12. 2023).
[6] https://www.juls.savba.sk/tools.html (cit. 12. 12. 2023).
[7] https://korpus.sk/korpusy-a-databazy/korpusy-snk/ (cit. 12. 12. 2023).
[8] https://ufal.mff.cuni.cz/morphodita (cit. 13. 12. 2023).
[9] http://aranea.juls.savba.sk (cit. 13. 12. 2023).
[10] https://www.juls.savba.sk/legalcorp.html (cit. 13. 12. 2023).
[11] https://www.juls.savba.sk/justicecorp.html (cit. 13. 12. 2023).
[12] https://slovake.eu/ (cit. 13. 12. 2023).
[13] https://korpus.sk/korpusy-a-databazy/korpusy-snk/errkorp/ (cit. 13. 12. 2023).
[14] https://korpus.sk/hladat-v-korpuse/videonavody/ (cit. 13. 12. 2023).
[15] https://terminologickyportal.sk/ (cit. 13. 12. 2023).
[16] https://www.juls.savba.sk/proj_voices.html (cit. 13. 12. 2023).
[17] https://jazykovaporadna.sme.sk/ (cit. 13. 12. 2023).
[18] https://lstn.juls.savba.sk/ (cit. 13. 12. 2023).
[19] https://www.juls.savba.sk/sr_index.html; https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=journal-list&journal_no=28 (cit. 13. 12. 2023).
[20] https://www.juls.savba.sk/ediela/jc/; https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=journal-list&journal_no=26; https://sciendo.com/journal/JAZCAS (cit. 13. 12. 2023).
[21] https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/; https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=journal-list&journal_no=27; (cit. 13. 12. 2023).
[22] https://www.juls.savba.sk/jazykovedne_studie.html (cit. 13. 12. 2023).
[23] https://www.juls.savba.sk/sociolinguistica_slovaca.html (cit. 13. 12. 2023).
[24] https://www.juls.savba.sk/sjs_publikacie.html (cit. 13. 12. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Maryna Kazharnovich

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta
Gondova 2, Bratislava
E-mail: maryna.kazharnovich@uniba.sk

KAZHARNOVICH, M. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Comenius University Bratislava. In: *Slovenská reč*, 88/3, 47 – 68.

Abstract: The study presents an overview of the research activities of the Department of Slovak Language and Theory of Communication (DSLTC) of the Faculty of Arts at Comenius University Bratislava as one of the important Slovak workplaces. The aim of the contribution is to present the current results of linguistic Slovak research carried out at the DSLTC for the past five-year period and outline the research perspective. In order to present the institutional changes that the workplace has gone through, the paper contains also a brief information from the history of Slovak studies at the Faculty of Arts of Comenius University Bratislava. The synchronous state of Slovak language research within the scientific activity of the DSLTC is presented through the prism of the issues that the members of the department have dealt with in the past five years. The results of the investigation activity are clarified in the study through the analytical characteristics of the book publications. Special attention is paid to the interpretation of the research perspective of DSLTC in terms of the thematic focus of current research projects and planned research activities.

Keywords: Comenius University Bratislava, Faculty of Arts, Slovak linguistics, inclusive linguistics, inclusive lexicography, inclusive rhetoric, civic science, socio-expert communication, pragmatic stylistics, interactional stylistics, pragmatic grammar, diachronic research.

Článok v skratke:

- Štúdia je venovaná charakteristike slovakistického výskumu realizovaného v rámci odborného pôsobenia Katedry slovenského jazyka a teórie komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.
- Úvodná časť štúdie obsahuje stručné informácie z dejín slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.
- Osobitná pozornosť je venovaná výkladu vedeckej činnosti Katedry slovenského jazyka a teórie komunikácie v období uplynulých piatich rokov cez prizmu analytickej charakteristiky realizovaných výskumno-publikačných projektov a ich výsledkov.
- Prostredníctvom výkladu tematického zamerania a problematiky plánovaných bádateľských aktivít sa v štúdii znázorňuje výskumná perspektíva pracoviska.

1. ÚVOD

V súlade s koncepciou tematického čísla časopisu v štúdii predstavíme výskumný obraz Katedry slovenského jazyka a teórie komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (KSJTK FiF UK) ako jedného z význam-

ných slovakistických pracovísk na Slovensku. Primárne sa sústredíme na načrtnutie synchrónneho stavu výskumu (za obdobie uplynulých piatich rokov) realizovaného na pôde KSJTK. Pozornosť bude venovaná analytickému výkladu dosiahnutých výsledkov v oblasti výskumnej činnosti pracoviska s dôrazom na ozrejmenie jej nasledujúcich aspektov: 1) vymedzenie a krátka prezentácia základných výskumných tém a otázok, ktoré sa nachádzali v poli odborného záujmu pracovníkov KSJTK v uvedenom období, 2) stručná charakteristika realizovaných výskumných projektov, 3) odborná prezentácia vydaných knižných publikácií, 4) načrtnutie najbližšej výskumnej perspektívy pracoviska cez prizmu problematiky plánovaných lingvistických bádaní a už prebiehajúcich výskumných aktivít. Na úvod predstavíme základné informácie z dejín slovakistiky na Filozofickej fakulte UK v Bratislave so zámerom vykresliť inštitucionálny obraz slovakistického pracoviska v kontexte jeho formovania a premien.

2. KRÁTKY EXKURZ DO DEJÍN PRACOVISKA[1]

Začiatky štúdia slovenského jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte UK v Bratislave sú bezprostredne späté so zriadením Univerzity Komenského zákonom č. 375 Zb. z 27. júna 1919. Prvými profesormi v odbore boli Jozef Škultéty (1853 – 1948, profesor reči a literatúry československej), Miloš Weingart (1890 – 1939, slovanská filológia), Albert Pražák (1880 – 1956, novšia česká a slovenská literatúra). Okrem pedagogickej a organizátorskej činnosti sa v dvadsiatych rokoch na univerzitnej pôde skonštituovali aj základy vedeckého výskumu. Na rozvoj spoločenských vied malo pozitívny vplyv založenie *Učenej spoločnosti Šafárikovej* (1926), v ktorej sa organizoval spoločenskovedne orientovaný vedecký výskum. Odborným posilnením štúdia slovakistiky na Filozofickej fakulte bolo aj zriadenie Odboru filologických vied (1948 – 1949).

Po roku 1949 sa pôvodný Slovanský seminár zmenil na Katedru slovenského jazyka a literatúry a od roku 1951 Katedra slovenského jazyka a literatúry zabezpečovala aj odbornú prípravu študentov v odbore knihovníctvo. V rámci organizačných zmien boli v roku 1959 k Filozofickej fakulte UK pričlenené pracoviská Fakulty spoločenských vied Vysokej školy pedagogickej. V roku 1964 odčlenením slavisticky orientovaných učiteľov pôvodnej katedry vznikla samostatná Katedra slavistiky a indoeuropeistiky.

V roku 1966 sa pôvodná Katedra slovenského jazyka, slovenskej literatúry a literárnej vedy rozdelila na dve samostatné slovakistické pracoviská – Katedru slovenského jazyka a Katedru slovenskej literatúry a literárnej vedy. Táto organizačná štruktúra platí až doposiaľ. Začiatkom šesťdesiatych rokov sa v rámci štúdia slovenského jazyka začala venovať pozornosť aj vyučovaniu slovenčiny ako cudzieho jazyka. Od roku

[1] Pozri bližšie stať *História slovakistiky na Filozofickej fakulte UK v Bratislave*.[1]

1961 sa zásluhou slovakistov Filozofickej fakulty UK v Bratislave začali konať týždne slovenského jazyka, literatúry a kultúry pre zahraničných účastníkov *Letnej školy slovanských studií*, ktorá sa najprv každoročne konala v Prahe. Tieto podujatia sa postupne vyvinuli do samostatného seminára slovenského jazyka a kultúry, neskôr letnej školy slovenského jazyka a kultúry *Studia Academica Slovaca*, ktorý sa pod týmto názvom pravidelne koná na Filozofickej fakulte UK od roku 1965.

V roku 1957 bol na Filozofickej fakulte založený Kabinet fonetiky, ktorý sa najprv zmenil na Kabinet fonetiky a štruktúrnej lingvistiky, neskôr na Ústav fonetiky a matematickej lingvistiky. Pôvodný Ústav fonetiky a matematickej lingvistiky sa v roku 1971 rozdelil a vzniklo samostatné oddelenie pre matematickú lingvistiku. Druhým samostatným oddelením sa stal Kabinet fonetiky, od roku 1982 pričlenený ako oddelenie ku Katedre slovenského jazyka. Hlavným poslaním tohto výskumne orientovaného pracoviska mal byť rozvoj interdisciplinárneho bádania zvukovej roviny jazyka (automatické rozpoznávanie akustického signálu počítačom).

V rokoch 1993 – 2015 pôsobilo pri Katedre slovenského jazyka Oddelenie slovenčiny ako cudzieho jazyka, ktoré zabezpečovalo semináre, praktické cvičenia, dlhodobé aj krátkodobé kurzy slovenského jazyka pre zahraničných študentov, štipendistov a stážistov FiF UK. Od jesene 2015 bola extenzívna výučba praktickej slovenčiny ako cudzieho jazyka presunutá pod gesciu fakultného centra Studia Academica Slovaca.

Od roku 2022 Katedra slovenského jazyka pôsobí na Filozofickej fakulte UK v Bratislave pod názvom Katedra slovenského jazyka a teórie komunikácie. V súčasnosti je personálne zloženie pracoviska takéto: vedúca katedry – Alena Bohunická (všeobecná jazykoveda, rétorika, štylistika), členovia – Oľga Orgoňová (štylistika, lexikológia, lingvistická pragmatika), Juraj Dolník (sémantika, všeobecná jazykoveda, lingvokulturológia, lingvistická metodológia), Gabriela Múcsková (dialektológia, vývin jazyka, teória spisovného jazyka, fonetika a fonológia), Miloš Horváth (gramatika, jazyková kultúra), Katarína Muziková (dejiny spisovnej slovenčiny, vývin jazyka, syntax), Zuzana Popovičová Sedláčková (lexikológia, morfológia, štylistika), Maryna Kazharnovich (všeobecná jazykoveda, súčasné trendy v jazykovede, ruský jazyk). Na katedre študujú v internej forme doktorandského štúdia v odbore *slovenský jazyk* dve doktorandky a jeden doktorand: Barbora Hurtuková, Gabriela Halienová, Michal Zoller.

Akademické vzdelávanie a vedecký výskum slovakistov na KSJTK si po celý čas udržalo vrcholové postavenie v slovenskej kultúre a vzdelávaní. Študentom slovakistiky na FiF UK v Bratislave prednášali a prednášajú popredné osobnosti slovenskej a slovanskej jazykovedy, literárnej vedy a kultúry. Z absolventov tohto odboru sa stali významní vysokoškolskí pedagógovia a vedeckí pracovníci v ústavoch SAV a na ostatných vedeckých a kultúrnych pracoviskách na Slovensku a v zahraničí.[2]

[2] Všetky informácie o KSJTK sú dostupné na webovej stránke pracoviska.[2]

3. VÝSKUMNÉ PÄŤROČIE PRACOVISKA ALEBO NA CESTE KOMUNIKAČNO-PRAGMATICKÝCH JAZYKOVÝCH BÁDANÍ V KONTEXTE SOCIOKULTÚRNEJ REALITY A SOCIÁLNEJ PRAXE

Smerovanie výskumného záujmu členov katedry počas posledného päťročia bolo teoreticky a metodologicky ovplyvnené predchádzajúcimi rokmi vedeckého života pracoviska, ktoré sa niesli v duchu skúmania rozličných aspektov jazyka v ich používateľskej interpretácii a komunikačných súvislostiach. Svedčí o tom množstvo publikácií vydaných v rámci odborných aktivít pracovníkov katedry zameraných na výklad otázok týkajúcich sa teórie jazyka, vývinových tendencií v jazyku, historického a areálového jazykového výskumu, gramatickej, lexikologickej a štylistickej stránky jazyka, diskurzívnych jazykových výskumov a pod.[3]

Za posledných päť rokov sa pracovníci z KSJTK sústredili na výskum prirodzeného jazyka v komunikačnej, sociálnej a kultúrnej praxi so zámerom rozširovania vedomostných, myšlienkových a metodologických hraníc jazykovedných výskumov. Odborné smerovanie pracoviska znázorňujú tematicky rôznorodé grantové projekty, ktoré sa v týchto rokoch nachádzali v poli záujmu katedrových výskumných tímov:

1) Výskum súčasného slovenského jazyka cez prizmu komunikačných formácií, jeho fungovanie v nich a vplyv formácií na povahu súčasnej slovenčiny – projekt VEGA *Slovenský jazyk v komunikačných formáciách* (2016 – 2019).

2) Problematika jazykových zmien a dynamických procesov s nimi súvisiacich s dôrazom na syntaktickú a pragmatickú podmienenosť jazykových inovácií – projekt VEGA *Jazyková zmena v historickom vývine jazyka a v procese formovania jeho spisovnej variety 2* (2017 – 2020).

3) Otázky kultivovania jazykovej praxe s cieľom rozvíjania jazykového a komunikačného potenciálu jednotlivcov so zreteľom na kultúru sociálnej interakcie – projekt VEGA *Pragmatické a gramatické princípy jazyka so zreteľom na kultivovanie jazykovej praxe* (2018 – 2021).

4) Problematika komunikačnej kultivácie spoločnosti ako jedného z prostriedkov sociálnej inklúzie a vytvárania inkluzívnej spoločnosti – projekt APVV *Sociálna inklúzia kultiváciou používania jazyka* (2019 – 2023).[4]

5) Problematika opisu a vysvetlenia stavu komunikačných kultúr a zmien v nich v korelácii s gradáciou demokracie a liberalizácie v spoločnosti s cieľom výkladu potenciálneho vplyvu sledovaných trendov na interpretačnú kompetenciu re-

[3] Prehľad publikačnej činnosti pracovníkov KSJTK je dostupný v databáze publikačnej činnosti UK,[3] väčšina predstavovaných knižných prác je k dispozícii online na stránke katedry.[4]

[4] Súhrn všetkých výskumných projektov realizovaných na KSJTK je dostupný na webovej stránke pracoviska v záložke Projektová činnosť.[5]

cipientov z hľadiska jej kultivácie ako predpokladu kultúrneho vzostupu spoločnosti – projekt VEGA *Komunikačná kultúra v graduálne demokratizovanej spoločnosti* (2020 – 2023).

6) Aktuálny výskum slovenského pravopisu a dynamiky súčasného jazyka s dôrazom na komunikačné potreby používateľov jazyka – projekt VEGA *Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe* (2020 – 2023), realizovaný v spolupráci s JÚĽŠ SAV.

7) Problém identifikácie rôznych typov jazykových a iných (s nimi súvisiacich) komunikačných problémov, ktorým čelia individuálni hovoriaci i celé rečové komunity na Slovensku; teoretické a metodologické otázky skúmania a riešenia jazykových problémov v ich ideologickej podmienenosti – projekt APVV *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažmen*t (2018 – 2022), realizovaný v spolupráci s inými katedrovými pracoviskami na FiF UK v Bratislave a s JÚĽŠ SAV.

V kontexte riešenia spomenutých grantových úloh bol vydaný celý rad publikácií (monografií, učebníc, učebných príručiek, slovníkov, odborných štúdií a popularizačných článkov), ktoré názorne preukazujú odborné záujmy katedry a jej jednotlivých pracovníkov. Tematicky rôznorodé publikácie pracovníkov KSJTK vychádzajú zo spoločného teoreticko-metodologického základu súvisiaceho s výskumom jazyka v kontexte antropocentrickej lingvistickej paradigmy. Ide teda o výskum prirodzeného jazyka, ktorý funguje v komunikačnej praxi a je v dialektickom vzťahu s aktérmi komunikácie. S prihliadnutím na potrebu dodržania formálno-obsahových požiadaviek stanovených pre tento typ štúdie sa ďalej zameriame na analytickú charakteristiku výlučne knižných publikácií vydaných v rámci výskumných aktivít pracovníkov KSJTK za obdobie posledných piatich rokov.

3.1. *JAZYK V...* MONOGRAFICKÁ „TETRALÓGIA“ J. DOLNÍKA AKO VÝCHODISKOVÁ MYŠLIENKOVÁ BÁZA PRE LINGVISTICKÉ BÁDANIA

Meno profesora Juraja Dolníka, jeho pedagogický a vedecký život priamo súvisia s KSJTK, na ktorej dlhodobo pôsobí. Z dolníkovskej vedeckej školy vyšlo niekoľko generácií lingvistov, ktorí doteraz čerpajú z inšpiratívnych myšlienok a teórií svojho učiteľa. Pod vedením J. Dolníka na KSJTK pôsobí excelentný výskumný tím, ktorý bol vyhodnotený Akreditačnou komisiou pri Ministerstve školstva, vedy, výskumu a športu SR s odporúčaním zahraničných expertov ako jeden z 37 špičkových vedeckých tímov na slovenských vysokých školách.[5]

Uplynulé päťročie vedeckej práce J. Dolníka prinieslo nielen množstvo odborných štúdií autora, ale aj významné knižné publikácie, ktoré reflektujú fungovanie

[5] Bližšie informácie o zložení a odbornom výskumnom zameraní excelentného tímu sú dostupné na webovej stránke pracoviska v záložke Veda.[6]

prirodzeného jazyka v komunikačnom, sociálnom, kultúrnom a aktuálnom spoločenskom kontexte. V každej z nich autor otvára množstvo otázok súvisiacich s používaním jazyka v sociokultúrnej praxi, s jeho rolou v procese budovania inkluzívnej spoločnosti a vo formovaní egalitnej jazykovej komunikácie v kontexte deliberatívnej demokracie.

V roku 2017 vyšla knižná publikácia *Jazyk v sociálnej kultúre* (Dolník 2017), ktorá do veľkej miery ovplyvnila smer bádania členov KSJTK v nasledujúcom päťročí. Monografia prezentuje autorský pohľad na najrozmanitejšie prejavy jazyka vo vybraných aspektoch sociálnej kultúry s dôrazom na filozofický, epistemologický, semiotický a kultúrny výklad fungovania jazyka nielen v komunikácii, ale aj v širšom sociálno-kultúrnom kontexte. V knihe našli svoje teoreticko-metodologické odôvodnenie a objasnenie otázky týkajúce sa vysvetľovania významu komunikačnej praxe pre jazykovú teóriu, otázky spisovnojazykovej ideológie v slovenskom prostredí v kontexte koexistencie ideológie pozitívnej separácie a ideológie pozitívnej integrácie.

Osobitnú pozornosť autor venuje problematike jazykovej komunikácie ako konštituentu sociálnej kultúry. Cez prizmu teórie komunikačných formácií ako kultúrnych jednotiek sa v monografii osvetľuje pojem *jazyková situácia*. Po prvýkrát v slovenskom lingvistickom prostredí sa teoreticky zdôvodňuje koncepcia radikálnej demokratizácie sociovedeckej komunikácie na pozadí predstavy o radikálnej demokratizácii spoločnosti ako takej. Autor sa venuje aj problému spisovného jazyka v podmienkach autonómnosti vedy a jazykovedy v sociovedeckej interakcii. Monografia *Jazyk v sociálnej kultúre* sa stala prvou v rade ďalších publikácií autora, ktoré, z nášho pohľadu, konceptuálne vytvárajú pomyselnú tetralógiu venovanú problematike fungovania prirodzeného jazyka v slovenskom sociokultúrnom prostredí.

Na spomínanú monografiu nadväzuje kniha *Jazyk v pragmatike* (Dolník 2018), ktorá je koncipovaná z hľadiska chápania lingvistickej pragmatiky ako otvorenej disciplíny skúmajúcej jazyk v rozličných komunikačných a mimokomunikačných súvislostiach s oporou o filozofické, sociologické, kognitivistické a psychologické poznatky. Rozličné pragmaticky orientované témy predstavené v šiestich kapitolách knihy sú prepojené spoločným cieľom – ozrejmiť explanačný a praktický zmysel reflexie racionality jazykovej komunikácie. Z perspektívy tohto zámeru sa objasňuje pragmatizačný kontext lingvistiky v jej prepojení s filozofickou teóriou pragmatiky. Poukazuje sa na výnimočný explanačný potenciál pragmatiky, ktorý vysvetľuje fundamentálne princípy fungovania jazyka.

Osobitný význam v autorovom výklade nadobúda aj pojem *konštrukčnej vlastnosti jazyka*, ktorá spočíva v ambivalentnom vzťahu medzi jazykom a sociálnou realitou: na jednej strane sociálna realita sa konštruuje pomocou jazyka, na druhej strane aj samotný jazyk je sociálny konštrukt. Cez prizmu termínu *racionalita* sa

vysvetľuje pragmatický kontext jazykovedy, jazykové konanie v sociálnej praxi, interpretačná nastavenosť človeka. Z pragmatickej perspektívy sa objasňuje aj význam slova vo filozofickom rámci jeho dvoch modalít: behaviorálnej a akčnej. Pragmatický rozmer nadobúdajú vo výklade autora aj jazykové problémy a taktiež teória jazykovej kultúry. V knihe sa tiež zdôvodňuje podmienenosť spoločenskej užitočnosti lingvistiky jej pragmatizáciou, potreba poznávania súčasného slovenského jazyka z pozície jej nositeľov a posilnenie pragmatického obratu pri zaobchádzaní so spisovným jazykom.

Otázka fungovania jazyka v komunikačných a sociokultúrnych súvislostiach nadobúda svoje ďalšie teoreticko-metodologické obrysy v knihe *Jazyk v sociálnej praxi* (Dolník 2021), prezentujúcej pohľad na jazyk v jeho úzkom prepojení so sociálnou realitou, v ktorej sa prirodzený jazyk produkuje, reprodukuje a rozvíja. Komunikačný potenciál jazyka, ako aj komunikačný talent samotných aktérov sa odkrýva v sociálnej interakcii, ktorá sa ukazuje ako obzvlášť dôležitý výskumný rámec pre lingvistické bádania.

Monografia je koncipovaná tak, aby boli obsiahnuté rôzne stránky ambivalentného vzťahu medzi jazykom a sociálnou realitou. Jazyk sa sleduje z perspektívy sociálnej inklúzie, ktorá sa spája s predstavou o *inkluzívnej spoločnosti*. Výklad samotného pojmu *inkluzívna spoločnosť* sa realizuje na pozadí sociologickej a filozofickej interpretácie takých základných aspektov sociálnej inkluzívnosti ako *solidarita*, *sociálne hranice* a ich neutralizácia, *emancipácia sociálnych aktérov*. Osobitnú pozornosť autor venuje objasňovaniu podstaty inkluzívnej komunikácie na relačnej, vecnej a sebaprezentačnej úrovni. Inkluzívna komunikačná kompetencia sa vníma ako podmienka komunikačnej slobody a inkluzívneho komunikačného sebarealizačného potenciálu jednotlivcov.

Jazyková komunikácia sa zároveň vysvetľuje aj z evolučného hľadiska v prepojení s témou komunikačnej kultúry s dôrazom na formovanie kultúrneho subjektu a jazykového štýlu ako jeho konštituentnej vlastnosti. Osobitnú pozornosť venuje autor otázkam racionality prirodzeného jazyka s dôrazom na jeho voluntatívnu interpretáciu na pozadí filozofickej teórie A. Schopenhauera a semiotických inšpirácií J. Horeckého.

V záverečnej časti monografie autor aplikuje koncept racionality na vysvetlenie podstaty teórie jazykovej kultúry a autentického kultivovania jazyka, ktorá predpokladá bezprostrednú účasť bežného používateľa jazyka ako praktického jazykového odborníka na tomto procese. Zároveň sa ozrejmujú určité hranice v jazykovom svete nositeľov slovenčiny a percepčný obraz slovenčiny v duchu stereotypných predstáv o nej.

Štvrtou publikáciou v sérii kníh venovaných otázkam používania a interpretácie prirodzeného jazyka v rámci širšieho sociokultúrneho kontextu je monografia

Jazyk v dynamike demokracie (Dolník 2023), ktorá sa možno časom tiež stane súčasťou ešte rozsiahlejšieho monografického cyklu. Autor sa v publikácii sústredí na výklad fungovania jazyka v podmienkach demokratizácie a liberalizácie spoločnosti. Na jednej strane sa pritom vníma jazyk ako prostriedok tohto demokratizačno-liberalizačného procesu, na druhej strane tento proces vplýva na samotný jazyk a spôsoby jazykovej komunikácie.

V knihe sa prezentuje teoretický model konceptu inkluzívnej jazykovej komunikácie v kontexte sociálnej inklúzie ako prostriedku na formovanie liberálnej egalitne diferencovanej a emancipačnej spoločnosti. Na základe týchto teoreticko-metodologických úvah sa formuje predstava o spôsoboch kultivovania inkluzívnej komunikačnej kompetencie, ktorá zahŕňa aj egalitnú jazykovú komunikáciu. Podstata egalitne vedenej jazykovej komunikácie sa spája s myšlienkou o transparentnej spoločnosti, transparentnej komunikácii, a teda aj s optimálne transparentným jazykom. Tieto východiskové pojmy a idey sa vysvetľujú cez prizmu sebarealizačného potenciálu používateľov jazyka, polarity pozitivity a negativity v spoločnosti, jazyku a komunikácii.

Osobitná kapitola knihy je venovaná výkladu otázok spojených so slovenským spisovnojazykovým životom, prirodzene ovplyvneným demokraticko-liberalizačnými procesmi. Na takomto kontextovom pozadí sa autor zamýšľa nad otázkami perspektív spisovnej slovenčiny, možnosti vzniku nového typu materinského jazyka, normatívnosti a autenticity v jazyku, renaturalizácie spisovného jazyka a výkladu podstaty spisovnej slovenčiny zo sociálnovýznamového hľadiska.

Táto kniha, ako aj celá pomyselná tetralógia J. Dolníka, nastoľuje množstvo inšpiratívnych otázok a necháva otvorený priestor na odhalenie ďalších výskumných perspektív a tém s prínosným poznávacím potenciálom.

3.2. ŠTYLISTICKÉ BÁDANIA: OD ŠTYLISTICKEJ TRADÍCIE K PRAGMATICKY ORIENTOVANEJ ŠTYLISTIKE

Štylistické bádania na KSJTK sú neoddeliteľnou súčasťou jej vedeckej histórie, o čom svedčia aj odborné štylisticky orientované práce, ktoré vznikali na pracovisku počas celej doby jeho fungovania. V septembri roku 2021 z iniciatívy vtedajšej vedúcej KSJTK Oľgy Orgoňovej s podporou všetkých členov katedry a pod záštitou rektora UK v Bratislave Mareka Števčeka bola organizovaná medzinárodná konferencia *Štýl – komunikácia – kultúra* venovaná stému výročiu narodenia profesora Jozefa Mistríka (bližšie pozri Bohunická – Kazharnovich – Beňová 2021, 2022). V rámci konferencie sa konalo aj zasadanie Štylistickej komisie Medzinárodného komitétu slavistov, ktorej členkami sú aj dlhodobé pracovníčky KSJTK O. Orgoňová a A. Bohunická. Na podujatí odzneli príspevky významných predstaviteľov slovanskej štylistiky. Účastníci tohto vedeckého fóra sa v spoločnej diskusii zaoberali

širokým spektrom otázok týkajúcich sa vzťahu medzi štýlom, komunikáciou a kultúrou, dynamiky tohto vzťahu, aktuálnych tendencií vo vývoji štýlov pod vplyvom zmien komunikačného a kultúrneho charakteru v spoločnosti, problému komunikačných štýlov v kontexte ich variability a pod. Výsledkom odbornej diskusie sa stala kolektívna publikácia pod názvom *Štýl – komunikácia – kultúra* (2021), v ktorej je predstavený obraz súčasných štylistických bádaní a v neposlednom rade aj smerovanie štylistických záujmov členov KSJTK.

V rámci riešenia projektu VEGA *Slovenský jazyk v komunikačných formáciách* v roku 2018 vyšla významná štylisticky orientovaná knižná publikácia *Interakčná štylistika* (Orgoňová – Bohunická 2018). V knihe sa podáva obsiahly výklad teoreticko-metodologickej podstaty interakčnej štylistiky vrátane vysvetlenia podmienok jej formovania nielen v rámci slovenskej štylistickej tradície, ale aj v širšom lingvistickom kontexte. Kľúčovým pojmom *interakcia* sa najlepšie vystihuje autorský zámer poukázať na to, že pri vedeckom uvažovaní o spôsoboch používania jazyka sa komunikácia javí ako druh sociálnej interakcie, teda ľudskej činnosti. Jazyk prestáva byť vnímaný ako nástroj, pozornosť sa sústreďuje na jeho akčnú povahu (hovoriaci jazykom vykonáva nejakú činnosť).

Osobitná pozornosť sa v publikácii venuje výkladu pojmov *dialóg*, *dialogickosť*, *dialogická kompetencia*, ktoré sa vnímajú ako ústredné výskumné koncepty interakčnej štylistiky obzvlášť dôležité pre odhalenie pravej povahy jazyka, jazykových procesov vrátane štylistického aspektu jazyka. Z tohto hľadiska sa interakčná štylistika prezentuje ako učenie o verbálno-neverbálnom konaní ľudí v dialogickej interakcii tvorcu a príjemcu komunikátu vo verejnej aj v súkromnej komunikácii.

Interpretačný potenciál interakčnej štylistiky sa v publikácii ukazuje na príklade analýzy každodennej komunikácie ako priestoru na štylistické skúmania (dialóg každodennosti medzi mladými rovesníkmi, duológ laik – profesionál, debaty na internete). Autorky neobchádzajú ani otázku transformácie publicistického štýlu v podmienkach radikálnej demokratizácie komunikačného priestoru, ani problematiku slovenskej publicistiky v kontexte masmediálneho diskurzu s dôrazom na stav jazyka a jazykovej kultúry v internetovej komunikácii.

V záverečnej časti publikácie autorky poukazujú na prepojenie medzi interakčnou štylistikou (skúmajúcou jazyk v sociálnej interakcii) a rétorikou (ako umenia vyjadrovať sa dobre v rôznych sociálnych interakciách), cez prizmu ktorých sa dá skúmať dialóg predpokladajúci uplatňovanie istých postupov argumentácie. Z hľadiska takejto efektívnej interdisciplinárnej spolupráce medzi rétorikou a štylistikou sa v knihe uvádza ukážka analýzy parlamentných rečí slovenských politikov. Súčasťou knihy *Interakčná štylistika* je aj pomerne rozsiahla kapitola v anglickom jazyku, v ktorej sa sumarizujú základné teoreticko-metodologické východiská práce a realizovaného výskumu.

Osobitnú pozornosť si zaslúžia aj dve publikácie venované štylisticko-pragmatickej interpretácii eseje ako špecifického žánru, štýlu a spôsobu myslenia: *Teória a prax eseje (z perspektívy lingvistu)* (Horváth 2020) a *Modelovanie eseje* (Horváth 2023). Prvá z nich predstavuje lingvistickú príručku venovanú teoreticko-metodologickému výkladu a štruktúrno-sémantickej analýze eseje, druhá je vedeckou monografiou, ktorá ponúka rôzne pohľady na esej ako žánrový, textový a kognitívny fenomén. Spolu z formálno-obsahového hľadiska tieto dve publikácie tvoria logicky štruktúrovaný komplexný teoreticko-metodologicko-didaktický celok, v ktorom sú nielen zosystemizované rozličné tradičné a moderné pohľady na fungovanie eseje v podmienkach súčasnej graduálne demokratizovanej, mediatizovanej spoločnosti, ale je v ňom navrhnutá aj perspektíva skúmania esejistických útvarov vo vzťahu ku komunikačným stratégiám štylistiky digitálnej éry cez prizmu lingvistickopragmatickej výskumnej paradigmy.

V publikáciách sa ozrejmuje problém identifikácie, spoznania lingvistickej povahy a interpretácie žánrových vlastností eseje ako špecifického štylistického útvaru. Autor sa podrobne venuje otázkam vývinu a formovania žánru eseje, metodologickým problémom spojeným s jej etablovaním v systéme funkčných štýlov, ponúka aj exkurz do dejín slovenskej esejistiky so zameraním na jej národno-kultúrne špecifiká. Štruktúrno-pragmatická explanácia eseje ako žánru sa realizuje na príkladoch konkrétnych textov, čím sa komplexnejšie znázorňujú základné vlastnosti esejistického štýlu, jeho charakteristické príznaky. Zvolený spôsob výkladu teoretického materiálu uľahčuje percepciu vedeckého textu, umožňuje efektívne kognitívne spracovanie a otvára perspektívu praktickej aplikácii získaných informácií.

V prakticko-interpretačnej časti spomínaných publikácií autor ponúka model kombinovanej pragmatickolingvistickej a jazykovo-štylistickej interpretácie esejistických textov, ktorý má nepochybne veľký potenciál aj pre lingvistickú analýzu iných žánrových útvarov. Navrhnutá schéma interpretácie esejistického textu sa vyznačuje komplexnosťou analytického postupu, ktorý obsahuje analýzu formálno-kompozičnej, jazykovo-štylistickej a pragmatickej stránky textu. Praktická využiteľnosť opísaného modelu sa v publikáciách demonštruje vzorovou interpretáciou vybraných esejistických textov.

Spolu knižné publikácie *Teória a prax eseje (z perspektívy lingvistu)* a *Modelovanie eseje* ponúkajú komplexný pohľad na podstatu eseje ako komplikovaného a premenlivého žánrového útvaru v jej kultúrne a historicky determinovaných prejavoch.

3.3. GRAMATIKA V KONTEXTE SOCIÁLNO-KOMUNIKAČNEJ PRAXE

Výsledkom práce riešiteľského tímu z KSJTK na projekte VEGA *Pragmatické a gramatické princípy jazyka so zreteľom na kultivovanie jazykovej praxe* sa stala

publikácia *Pragmatická gramatika 1* (Popovičová Sedláčková – Piatková 2021), ktorá prináša komunikačno-pragmatický výklad vybraných aspektov gramatiky plnovýznamových slovných druhov. Autorky perspektívne z pohľadu smerovania dnešných lingvistických výskumov spájajú racionálnu (vedeckú) gramatickú teóriu s jej praktickým (komunikačným) výkladom v duchu koncepcie neuvedomovanej gramatiky a gramatickej dispozície, ktorá otvára možnosť interpretácie gramatického správania ľudí a gramatiky ako dôležitého aspektu rozvíjania komunikačnej kompetencie.

Cez prizmu *gramatiky slova* sa interpretujú základné aspekty fungovania šiestich slovných druhov (slovies, podstatných mien, prídavných mien, prísloviek, zámen a čísloviek) v teoretických a komunikačných súvislostiach. Tradičná gramatická teória plnovýznamových slov sa v takejto lingvopragmatickej interpretácii otvára vo svojej prirodzenej a racionálnej modalite. Zvolený a odôvodnený valenčný prístup k výberu šiestich plnovýznamových slovných druhov a ich následná interpretácia s cieľom zohľadňovania sémantiky konkrétnych slov a ich syntaktického tvorivého potenciálu otvára perspektívu skúmania *gramatiky vety* a *gramatiky textu*.

Všetky gramatické špecifiká komunikačného fungovania autosémantických slovných druhov sa v knihe ilustrujú na materiáli komunikácie každodennosti: rečové príklady verejnej komunikácie, písanej a hovorenej súkromnej komunikácie, internetovej komunikácie, v ktorej sa mieša oficiálnosť a súkromnosť. Tento empirický materiál bezpochyby znázorňuje komunikačné potreby súčasnej spoločnosti ako takej a jednotlivcov ako bežných používateľov jazyka.

Po formálnej stránke je knižná publikácia *Pragmatická gramatika 1* koncipovaná ako vysokoškolská učebnica, ktorej každá kapitola okrem teoretického výkladu zahŕňa aj praktické cvičenia a úlohy, avšak z obsahového hľadiska kniha významne presahuje požiadavky kladené na publikáciu tohto druhu. *Pragmatická gramatika 1* prináša nový pohľad na skúmanie gramatického aspektu jazyka spojený s odhaľovaním komunikačných súvislostí pri uplatňovaní kodifikovanej normy slovenského jazyka v dnešnej formálne, obsahovo, sociálne a kultúrne pluralitnej komunikácii s dôrazom aj na pluralitu komunikačných potrieb členov spoločenstva. Publikácia zároveň otvára perspektívu ďalšieho výskumu gramatického aspektu jazyka, čo sa naznačuje aj jej samotným názvom, ktorý predpokladá pokračovanie v bádateľskej činnosti a jej publikačnom spracovaní.

3.4. SLOVENSKÝ JAZYK VO VÝVINOVÝCH SÚVISLOSTIACH

Súčasťou výskumných priorít pracovníkov KSJTK sú aj lingvistické bádania zamerané na dynamiku slovenského jazyka z diachronického pohľadu. Ešte v roku 2016 boli vydané dve významné knižné publikácie venované tejto problematike: *Jazykové zmeny v historickom vývine gramatických tvarov z aspektu gramatikalizá-*

cie (na príklade vývinu slovenského préterita) (Múcsková 2016) a *Vývin gramatickej normy v historických kodifikáciách slovenčiny* (Muziková 2016). V prvej z nich je predstavený výklad podstaty jazykovej zmeny ako procesu, ktorý predpokladá motiváciu jazykových inovácií, ich replikáciu a variantnosť. Z pohľadu teórie gramatikalizácie, ktorá poskytuje možnosť identifikácie kognitívnych a pragmatických aspektov motivácie a špecifík sémantických a funkčných zmien v gramatike jazyka, sa v publikácii interpretuje vývin gramatického tvaru praslovanského perfekta a súčasného préterita v slovenčine a v najbližších západoslovanských jazykoch a ich nárečiach.

Publikácia *Vývin gramatickej normy v historických kodifikáciách slovenčiny* prezentuje lingvistický pohľad na vývin gramatickej normy spisovnej slovenčiny od 40. rokov 19. storočia po začiatok 20. storočia. Prostredníctvom komparačnej analýzy dobových kodifikačných príručiek Ľ. Štúra, M. Hattalu, S. Czambela a gramatík J. K. Viktorina, F. Mráza sa identifikujú stabilné a dynamické prvky gramatickej normy, ktoré sa následne usúvzťažňujú s jazykovou praxou v širšom historickom a spoločensko-kultúrnom kontexte, čo dovoľuje autorke predstaviť komplexný diferencovaný obraz vývinu spisovnej slovenčiny v druhej polovici 19. storočia a na začiatku 20. storočia.

V editorskom tandeme Gabriely Múcskovej a Kataríny Muzikovej bola vydaná aj odborná kolektívna publikácia *Jazyková zmena a pramene jej skúmania* (2021). Tento zborník vedeckých príspevkov vznikol v rámci riešenia grantu VEGA *Jazyková zmena v historickom vývine jazyka a v procese formovania jeho spisovnej variety 2* (2017 – 2020), ktorý nadväzoval na rovnomenný štvorročný projekt, úspešne realizovaný na KSJTK v rokoch 2013 – 2016. V spomenutom zborníku sú predstavené výsledky empirických výskumov zameraných na vybrané javy synchrónnej dynamiky a historického vývinu jazyka. Autori sa vo svojich štúdiách venujú predovšetkým problematike explanácie jazykových inovácií a spôsobov ich šírenia, rovnako ako aj téme dynamiky jazyka so zreteľom na vnútro- a mimojazykové príčiny. Osobitná pozornosť sa sústreďuje na výklad otázok spojených s gramatickými zmenami v jazyku, zmenami vo forme a význame jazykových jednotiek a taktiež na výklad jazykových zmien v kontexte dialektologických výskumov. Príspevky prezentujú výsledky skúmania diachrónneho vývinu jazyka a jazykových zmien v štyroch slovanských jazykoch, otvárajúc priestor na potenciálne výskumné projekty komparatívnej povahy.

Zborník vedeckých príspevkov *Jazyková zmena a pramene jej skúmania* prináša nielen množstvo inšpiratívnych výskumných podnetov, ale tiež ponúka pohľad na jazykovú zmenu ako ústredný výskumný koncept rôznych lingvistických disciplín, ktorý spája rozličné (niekedy zdanlivo protirečivé) lingvistické teórie a prepája základný výskum jazyka s filozofickými prístupmi k výkladu jeho podstaty. Skúmanie

motivácie a propagácie jazykových zmien ako súčasti života jazyka a jazykového spoločenstva otvára nové výskumné horizonty aj pre medzidisciplinárne výskumy.

3.5. SOCIOEXPERTNÁ KOMUNIKÁCIA CEZ PRIZMU INKLUZÍVNEJ LEXIKOGRAFIE

V poli výskumných záujmov odborníkov z KSJTK sa už dávnejšie nachádza téma kultúrnej cudzosti a prekonávania z nej vyplývajúcich negatívnych prejavov sociálnej exklúzie v jej komunikačnej realizácii (pozri bližšie napr. Dolník et al. 2015). Táto problematika si v rámci riešenia grantu APVV *Sociálna inklúzia kultiváciou používania jazyka* (2019 – 2023) našla svoje pokračovanie v podobe hľadania spôsobov neutralizácie neinkluzívnych prejavov cez kultiváciu používania jazyka.

Jedným z efektívnych spôsobov prekonávania znalostných a komunikačných bariér medzi expertmi a neexpertmi v duchu koncepcie formovania inkluzívnej spoločnosti cez inkluzívnu komunikáciu sa javí slovník profesionálnej lexiky, ktorý plní úlohu komunikačného média medzi odborníkom a laikom, eliminujúc prejavy exklúzie v občiansko-profesionálnej komunikácii a zároveň podporujúc inklúziu neodborníkov do profesionálnych komunít cez posilňovanie komunikačného komfortu.

V duchu teórií inkluzívnej jazykovedy, občianskej vedy a sociovedeckej komunikácie a v interdisciplinárnej spolupráci odborníkov z KSJTK a odborníkov z mimolingvistického prostredia vznikli dva slovníky profesionálnej lexiky: *Slovník divadelných profesionalizmov* (Orgoňová – Bohunická – Krajč Zamišková – Pašuthová 2019) a *Slovník policajných profesionalizmov* (Bartalošová – Dzúr – Orgoňová – Vajsábel 2021). Obidve lexikografické publikácie sú určené nelingvistom a ich zámerom je v zrozumiteľnej podobe transparentným jazykom sprístupniť širšej verejnosti odborný svet cez prizmu profesionálnych lexikálnych prostriedkov, ktoré znázorňujú obraz príslušného profesionálneho prostredia.

Slovník divadelných profesionalizmov je prvý slovenský interdisciplinárny slovník profesionálnej lexiky z divadelného prostredia, ktorý vznikol ako výsledok spolupráce dvoch jazykovedkýň a dvoch teatrologičiek. Slovník obsahuje vyše 900 hesiel s odbornými výrazmi z každodennej reči pracovníkov príslušnej profesie, ktoré prezentujú autentický materiál, odrážajúci reálnu reč divadla v jej mnohotvárnosti, polysémantickosti, občas terminologickosti a občas metaforickosti a expresívnosti.

Túto publikáciu otvára rozsiahla úvodná štúdia, v ktorej sú stručne predstavené dejiny slovenského divadla v kontexte všeobecného vývinu divadelného umenia. Z lingvistického hľadiska je obzvlášť zaujímavý výklad pojmu *profesionalizmus* s dôrazom na divadelnú profesionálnu lexiku. Autorky upozorňujú na graduálnosť existujúcich parametrov odborného vymedzenia profesionálnej lexiky a na nejednoznačnosť definície profesionalizmu na osi *pojem – slang – termín*. Štúdia ponúka predstavu o profesionalizmoch v slovenčine ako o výrazoch zaujímajúcich miesto na

priesečníku viacerých útvarov slovenského národného jazyka: profesionalizmus sa potenciálne môže zmeniť na odborný termín, na druhej strane profesionalizmy majú prieniky so štandardnou slovenčinou. Spontánnosť reči často vytvára podmienky na realizáciu nekonvenčných jazykotvorných modelov pri tvorbe profesionalizmov, ktoré by mali uspokojiť dorozumievacie potreby odborníkov z danej sféry. Osobitnú podkapitolu autorky venujú objasňovaniu koncepcie slovníka vrátane zdôvodnenia zvoleného kvalitatívneho postupu pri excerpcii faktického materiálu, jeho následnej analýzy a metódy spracovania slovníkových hesiel.

Lexikografická publikácia prináša množstvo inšpirácií spojených nielen s potenciálnymi lingvistickými a mimolingvistickými výskumami, ale otvára aj možnosti na efektívnu (ne)odbornú komunikáciu medzi divadelnými profesionálmi a širokou verejnosťou, neutralizujúc jazykové a znalostné bariéry.

Podobným spôsobom je koncipovaný aj *Slovník policajných profesionalizmov*, ktorý vznikol v spolupráci KSJTK s Akadémiou Policajného zboru v Bratislave. Poslanie tejto lexikografickej publikácie samotní autori vidia v poskytnutí komunikačnej opory v interakcii polície s laikmi a v stimulovaní vytvorenia neskresleného verejného pohľadu na túto profesiu.

Dielo vzniklo ako výsledok jednoročnej terénnej práce na báze osobných stretnutí a rozhovorov autorov s niekoľkými desiatkami predstaviteľov policajnej teórie aj praxe. Slovník obsahuje vyše 900 hesiel, ktoré predstavujú profesionalizmy z oblasti policajnej kynológie, dopravnej, poriadkovej, hraničnej a cudzineckej, kriminálnej, finančnej, železničnej polície, ale aj z oblasti kriminalisticko-expertíznych činností a zo slovnej zásoby väzenskej a justičnej stráže.

Obidve spomenuté lexikografické práce ilustrujú nosnosť spolupráce medzi profesionálnymi lingvistami a odborníkmi z iných sfér. Ich inkluzívny význam spočíva v prekonávaní stereotypných predstáv, predsudkov a potenciálnych nedorozumení medzi profesionálnymi komunitami a širokou verejnosťou prostredníctvom odstránenia komunikačných bariér v duchu smerovania k inkluzívnej spoločnosti.

3.6. INKLUZÍVNA JAZYKOVEDA: CEZ INKLUZÍVNU KOMUNIKÁCIU K INKLUZÍVNEJ SPOLOČNOSTI

V rámci riešenia grantu APVV *Sociálna inklúzia kultiváciou používania jazyka* (2019 – 2023) vyšiel celý rad odborných publikácií (odborných štúdií, monografií, slovníkov a popularizačných článkov) venovaných otázke vypracovania empiricky podloženého a teoreticky zdôvodneného modelu komunikačnej kultivácie spoločnosti, v ktorej sa presadzuje stratégia sociálnej inklúzie a integrácie. Riešiteľský tím sa zameral na problematiku ideológie sociálnej inklúzie a inkluzívnej spoločnosti, spôsob formovania inkluzívnej spoločnosti, charakteristiku inkluzívnej komunikácie a otázku podstaty komunikačného kultivovania spoločnosti s prihliadnutím na

slovenské sociokultúrne a jazykové prostredie. Pri interpretácii základných výskumných otázok sa vypracovala transparentná pojmová báza, ktorá bola následne aplikovaná na analýzu a interpretáciu týkajúcu sa inkluzívnej a občianskej jazykovedy, inkluzívnej rétoriky a mediatizácie. Výsledky realizovaného výskumu našli svoje spracovanie v podobe troch knižných publikácií riešiteľského tímu: *Jazyk v dynamike demokracie* (Dolník 2023), *Sociálna inklúzia a používanie jazyka* (Orgoňová – Bohunická – Kazharnovich 2023) a *The use of language in the democratization process* (Dolník – Orgoňová – Bohunická – Kazharnovich 2023). Keďže prvú z uvedeného radu publikácií sme už spomínali vyššie, sústredíme sa len na stručné predstavenie dvoch zvyšných.

Kolektívna monografia *Sociálna inklúzia a používanie jazyka* je reflexiou inkluzívnej jazykovedy a používania jazyka v podmienkach občianskej spoločnosti digitálnej éry, keď sa do popredia dostáva tendencia uvoľňovania a deformalizácie používania jazyka, bezbariérovosti komunikácie medzi rôznymi sociálnymi skupinami. Metodologicky sa práca orientuje na systémovolingvistické a pragmalingvistické výskumy jazykových javov na úrovni systému a komunikácie v sociokultúrnych podmienkach súčasnej doby. Z hľadiska inkluzívnej jazykovedy sú v publikácii rozpracované tri ústredné koncepty: *občianska veda* a *sociovedecká komunikácia*, *inkluzívna rétorika* a *(ne)inkluzívna médiakomunikácia*.

V práci je predstavená aplikácia ideí občianskej vedy v lexikografii pri tvorbe občianskovedeckých slovníkov „zdola“ (angažovanými laikmi) i „zhora“ (v spolupráci profesionálnych lingvistov s laickými dobrovoľníkmi). Autorky v nej opisujú a interpretujú dva slovníky z ústnej profesionálnej reči vytvorené s vlastnou spoluúčasťou kvalitatívnou metódou zberu dát cestou rozhovorov s profesionálmi a tri internetové „ľudové“ slovníky spontánne tvorené zdola. Opísané projekty slovníkov a ich výstupy potvrdzujú nosnosť a vzájomnú prospešnosť takejto občianskovedeckej spolupráce. Prínosy týchto diel vďaka synergii zaangažovaných más legitimizujú tento druh občianskej jazykovedy.

Osobitnú pozornosť autorky publikácie venujú interpretácii prepojenia inkluzívneho používania jazyka s rétorikou v kontexte občianskej spoločnosti. Pod vplyvom reálnej rétorickej praxe, keď sa kategória rečníka javí ako maximálne otvorená (v zmysle jeho statusu a kompetencií) a predmetom záujmu rétoriky sa stávajú menej vznešené prejavy rečníckych techník, sa odôvodňuje potreba teoretického rozpracovania pojmu *občianskej rétoriky*. V duchu tohto konceptu sa následne identifikujú funkcie inkluzívnej rétoriky „zdola“ a „zhora“ a sleduje sa využitie inkluzívneho pojmu *ľud* v politickej rétorike (*rétorika ľudu*). V súvislosti s rôznymi prístupmi ku konceptualizácii pojmu *ľud* sa v knihe interpretujú aj rôzne druhy populistickej rétoriky v slovenskom kontexte, a to xenofóbna, homofóbna, suverenistická či socioekonomická populistická rétorika. Na príklade analýzy nového digitálne zrodené-

ho žánru *politického vlogu* autorky ilustrujú, ako sa klasická politická rétorika modifikuje v podmienkach jej realizácie v rámci ľudového formálno-obsahového útvaru.

Posledná kapitola kolektívnej monografie je venovaná výkladu pojmu *mediatizácia* s dôrazom na jej inkluzívny potenciál. Po načrtnutí základných teoreticko-metodologických východísk skúmania novej medializovanej sociálnej reality sa autorky venujú výkladu inkluzívneho potenciálu mediatizácie cez prizmu transformácie odborného diskurzu. Poukazujú na axiologickú ambivalentnosť procesu mediatizácie vedy z pohľadu jej inkluzívnych možností. Tieto teoretické východiská sa následne aplikujú na médiamedicínsky diskurz, ktorý sa v práci analyzuje s cieľom identifikácie spôsobov transformácie odborných informácií v mediálnom priestore a s tým spojených rizík šírenia deštruktívnych sociálnych praktík.

V poslednej časti práce sa autorky zaoberajú problematikou (ne)inkluzívnosti sieťovej kultúry formujúcej sa v rámci virtuálneho priestoru. Na jednej strane virtuálna sieť v mnohom napodobňuje praktiky prirodzeného sociálneho života, na druhej strane však formuje alternatívnu online spoločnosť. Táto decentralizovaná, nehierarchická a otvorená spoločnosť predpokladá vlastný systém hodnôt, noriem, pravidiel a spôsobov komunikačného správania a konania a tiež aj vlastné podoby komunikácie, princípy jej organizácie a fungovania, t. j. vlastnú kultúru, ktorá sa vymedzuje ako sieťová kultúra. Jednou zo základných charakteristík sieťovej kultúry je jej orientovanosť na dialóg v jeho širokom chápaní: dialóg ako komunikácia, participácia, spôsob nadväzovania a udržiavania sociálnych vzťahov, prostriedok budovania a existencie sieťovej reality. Analýze špecifík realizácie virtuálneho dialógu s dôrazom na jeho význam pre virtuálne a reálne sociálne dianie je venovaná osobitná podkapitola práce. Autorky poukazujú na to, že dialóg na sociálnych sieťach, jestvujúci v identifikovaných medziach (ne)pravidiel a (ne)noriem virtuálneho priestoru, je mnohodimenzionálny vo všetkých svojich aspektoch: na úrovni komunikačných podmienok a spôsobov svojej realizácie a tiež na úrovni účastníkov, cieľov či výsledkov komunikácie.

Kolektívna monografia *Sociálna inklúzia a používanie jazyka* prináša nový pohľad na (ne)inkluzívnu sociokultúrnu realitu cez prizmu jej jazykového sprostredkovania, reflektuje aktuálne trendy v komunikačnom správaní používateľov jazyka a znázorňuje smerovanie pragmaticky orientovaných lingvistických výskumov v podmienkach nových komunikačných výziev.

Kolektívna publikácia *The use of language in the democratization process* prezentuje preklad vybraných častí knižných publikácií *Jazyk v dynamike demokracie* (Dolník 2023) a *Sociálna inklúzia a používanie jazyka* (Orgoňová – Bohunická – Kazharnovich 2023) do anglického jazyka. Nejde však o jednoduchý sumár vybraných kapitol zo spomenutých publikácií, ale o konceptuálne celostnú publikáciu, ktorá ponúka komplexný pohľad na empiricky podložený model inkluzívnej spoločnosti cez prizmu jej komunikačnej kultivácie. Teoretický koncept *egalitnej jazykovej komuniká-*

cie v kontexte deliberatívnej demokracie sa prirodzene prepája s aplikovanými lingvistickými výskumami, ktoré demonštrujú egalitu participantov na interakciách v rôznych sociálnych sférach. Na naznačený kľúčový koncept egalitnej deliberatívnej (verbálnej) komunikácie inkluzívnej spoločnosti v knihe nadväzujú sondáže do lexikografických aplikácií, prezentujú sa výsledky skúmaní rétorického aspektu danej problematiky a tiež interpretácie súčasného slovenského médiadiskurzu a médiareči v ňom.

3.7. NA PULZOCH SÚČASNEJ JAZYKOVEDY

Na jeseň 2023 bola vydaná ešte jedna publikácia z tvorby KSJTK, ktorá na jednej strane znázorňuje výskumnú perspektívu pracoviska a na druhej strane reflektuje vedeckú významnosť už realizovaných bádateľských projektov. Ide o vedeckú publikáciu *(Im)pulzy súčasnej jazykovedy* (2023), ktorá bola venovaná dvom významným slovenským jazykovedcom, dlhoročným pracovníkom KSJTK, O. Orgoňovej a J. Dolníkovi. Analytický opis vedeckovýskumnej práce tohto harmonického tandemu učiteľa a jeho žiačky si zaslúži samostatnú knižnú kapitolu, ak nie celú knihu. Ich spoločný a individuálny odborný prínos pre rozvoj KSJTK i slovakistiky ako takej a aj pre formovanie slovenskej jazykovednej tradície nemožno doceniť. Ich práce z oblasti všeobecnej jazykovedy, lexikológie, štylistiky, kultúrnej lingvistiky, lingvistickej pragmatiky, diskurzológie či xenolingvistiky významne prispeli k rozvoju slovenskej lingvistiky a stali sa zdrojom teoreticko-metodologických hľadaní pre celé generácie jazykovedcov, filológov, učiteľov a aj pre širokú verejnosť.

O podnetnosti, inšpiratívnosti, aktuálnosti, odbornej trendovosti ich vedeckej práce svedčí aj im venovaná publikácia, ktorá predstavuje široké tematické spektrum odborných štúdií (diskurzívne, štylisticky, xenolingvisticky, didakticky orientovaných), ktorých vznik bol motivovaný prácami spomenutých jazykovedcov. Z obsahového hľadiska táto publikácia výrazne presahuje koncepciu zborníka príspevkov. Dá sa hovoriť skôr o kolektívnej vedeckej publikácii, v ktorej sa osobitné štúdie napriek svojej tematickej rôznorodosti spájajú do jednotného výskumného obrazu sveta, sformovaného odbornou prácou O. Orgoňovej a J. Dolníka. Všetkých autorov-prispievateľov spája snaha prostredníctvom jazyka ozrejmiť nielen jazykové a komunikačné javy, ale cez prizmu jazyka interpretovať špecifiká fungovania spoločnosti a jednotlivca v súčasných sociokultúrnych podmienkach. Takýto spoločný zámer otvára nové horizonty pre lingvistické bádania a v istom zmysle naznačuje výskumnú perspektívu KSJTK, o ktorej bude reč nižšie.

4. QUO VADIS? ALEBO VÝSKUMNÁ PERSPEKTÍVA PRACOVISKA

Knižné publikácie, ktoré vznikli počas uplynulého päťročného obdobia a boli stručne predstavené v predchádzajúcej časti štúdie, prezentujú len synchrónny prie-

rez výskumnými aktivitami a všeobecnou odbornou orientáciou KSJTK. Načrtnutý výskumný obraz by, samozrejme, nadobudol zreteľnejšie obrysy pri prezentácii vedecko-výskumnej práce katedry v jej komplexnom výklade. Neoddeliteľnou súčasťou odborného života pracoviska sú totiž aj odborné štúdie, konferenčné zborníky a príspevky, organizované vedecké podujatia a realizované popularizačné aktivity pracovníkov katedry, ktoré v snahe dodržania redaktorského reglementu daného tematického čísla časopisu v prechádzajúcej časti štúdie neboli spomenuté a/alebo bližšie špecifikované. Ďalej sa pokúsime načrtnúť perspektívy výskumnej činnosti KSJTK v najbližších rokoch.

V prvom rade považujeme za potrebné poznamenať, že všetky bádateľské projekty, výskumné témy, otázky a problémy uvedené v predchádzajúcej časti štúdie aj naďalej zostávajú v poli záujmov odborníkov z KSJTK a do veľkej miery ovplyvňujú a určujú výskumné smerovanie pracoviska v dohľadnej perspektíve. V tomto zmysle sa napríklad plánujú ďalšie lingvistické bádania v duchu inkluzívnej jazykovedy. V druhej polovici roku 2023 riešiteľský tím z KSJTK začal prácu na novom projekte APVV *Inkluzívna štylistika* (2023 – 2027), ktorý z teoreticko-metodologického hľadiska nadväzuje na výsledky projektu APVV *Sociálna inklúzia kultiváciou používania jazyka* (2019 – 2023).

Aktuálny výskumný projekt je zameraný na spracovanie empiricky podloženej teórie inkluzívnej štylistiky chápanej ako komponent teórie interakčnej štylistiky, ktorý sústavou zodpovedajúcich konceptov zobrazuje štylistickú stránku jazykovej interakcie z hľadiska otázky, aké štylistické správanie a konanie interaktantov je konformné s inkluzívnou komunikáciou. Vo svojej bádateľskej činnosti a, prirodzene, aj v publikačných výstupoch sa riešiteľský tím sústredí na nasledujúce výskumné otázky: 1) modifikácia konceptu *inkluzívna komunikácia* z perspektívy interakčnej štylistiky prostredníctvom výskumu inkluzívnosti jazykovej interakcie z pozície komunikačných aktérov ako štylizátorov a štylistických interpretov; 2) rozpracovanie konceptu *inkluzívna zrozumiteľnosť* s dôrazom na štylistický aspekt jazykových prejavov a v tejto súvislosti aj výklad štylistického potenciálu mediatizácie; 3) identifikácia, opis a vysvetlenie antiinkluzívnych prejavov v sociálnej interakcii; ozrejmenie komunikačných stratégií antiinkluzívnej komunikácie alebo kváziinkluzívnej komunikácie; 4) vypracovanie konceptu *inkluzívna štylistická kompetencia* ako základu pre štylistické kultivovanie používateľov jazyka; 5) vysvetlenie vzťahu medzi pojmami *komunikačný štýl* a *jazykový štýl* v súvislosti s inkluzívnou štylistickou kompetenciou; 6) vypracovanie teórie inkluzívnej štylistiky, vysvetlenie jej poznávacieho a praktického potenciálu pre štylistickú vedu a inkluzívnu komunikačnú prax. Metodologicky bude výskum založený na pragmaticko-komunikačnej koncepcii, ktorá predpokladá observačný aj etnometodologický prístup ku komunikačným interakciám so zreteľom na štýl v jeho inkluzívnom aspekte. V rámci riešenia pro-

jektu je plánované vydanie odborných štúdií, konferenčných príspevkov a knižných publikácií prezentujúcich priebežné a výsledné bádateľské zistenia a závery.

V nasledujúcich rokoch výskumného života KSJTK sa budú realizovať aj ďalšie bádateľské projekty zamerané na problematiku sociovedeckej komunikácie ako prostriedku na posilňovanie inkluzívnej jazykovej interakcie v smerovaní k inkluzívnej spoločnosti. V duchu načrtnutej perspektívy a už nadobudnutej skúsenosti v inkluzívnolexikografickom výskume sa plánuje realizácia aj ďalších slovníkových projektov ako výsledku spolupráce lingvistických odborníkov s profesionálmi z iných odborných komunít. V súvislosti s problematikou sociovedeckej komunikácie bude pozornosť venovaná aj otázke mediatizácie odborných informácií a s tým spojených rizík šírenia deštruktívnych sociálnych praktík, formovania neadekvátneho médiaodborného diskurzu a rozširovania antiinkluzívnych komunikačných stratégií. Bádateľský záujem bude upriamený na identifikáciu spôsobov neutralizácie negatívneho vplyvu mediatizácie cez prizmu teórie kultivovania komunikačnej kompetencie a komunikačnej kultúry používateľov jazyka.

Problematika sociovedeckej komunikácie ako jedna z výskumných tém nájde svoje teoreticko-metodologické vysvetlenie aj v rámci rétoricky orientovaných bádaní. V dobe viditeľného dopytu spoločnosti po verejnej diskusii o odborných veciach, výraznej angažovanosti laikov do sociálne významných odborných oblastí a v kontexte znižovania autority a úrovne dôvery vo vedu sa stáva rétorická vybavenosť odborníka (vedca) jednou z kľúčových podmienok efektívnosti sociovedeckej komunikácie vrátane jej inkluzívneho aspektu. V podmienkach graduálnej demokratizácie spoločnosti sa rétorická kompetencia celkovo stáva jednou z podmienok úspešného fungovania a uplatnenia jednotlivca v rozličných sférach, preto otázky terminologického uchopenia a praktickej realizácie kultivácie rétorickej kompetencie sa ukazujú ako idey s významným bádateľským potenciálom. Orientácia plánovaných rétorických výskumov sa bude niesť v duchu súčasných trendov v rétorike. To znamená, že pozornosť bude venovaná: 1) problematike občianskej rétoriky v kontexte deliberatívnej demokracie a s ňou súvisiacich možností názorovej slobody a jej prejavu, 2) otázke inkluzívnej rétoriky, ktorej cieľom je neutralizácia rozdielov a nerovnosti v duchu koordinácie subjektov, kompenzácie znalostného deficitu a solidarizácie ako prostriedku posilňovania kolektivity, 3) otázke digitálnej rétoriky, ktorá významne rozširuje hranice rétorického výskumu z formálno-obsahového hľadiska. V záujme systematizácie a komplexného výkladu aktuálnych trendov v rétorickej vede s ukážkou ich poznávacieho, explanačného a praktického významu pre komunikačné bádania sa v rámci výskumných aktivít pracovníkov KSJTK plánuje aj vydanie knižných publikácií venovaných tejto problematike.

V prepojení s rétoricky orientovanými výskumami sa predpokladá aj teoreticko-metodologické spracovanie problematiky jazykovej a komunikačnej prezentácie

toposov vo verejných komunikátoch rozličných sociálnointerakčných sfér s cieľom ozrejmenia aktuálneho stavu argumentačnej kultúry v slovenskom jazykovom prostredí. Výskumný zámer tohto vedeckého projektu predstavujú nasledujúce otázky: 1) teoretické spracovanie konceptu *topos* v konfrontácii s jeho výkladom v humanitných a sociálnych vedách; 2) identifikácia, opis a funkčná interpretácia spôsobov jazykovej realizácie toposov vo vybraných verejných komunikátoch; 3) opis prejavov komunikačných štýlov jazykových realizácií toposov; 4) deskriptívne zobrazenie aktuálnej argumentačnej kultúry vo verejných prejavoch so zreteľom na jazykovú a komunikačnú prezentáciu toposov; 5) ozrejmenie argumentačnej zložky komunikačnej kompetencie používateľov spisovnej slovenčiny. Spracovanie problematiky toposov by mohlo byť prínosné nielen z teoreticko-metodologického hľadiska, ale aj z hľadiska nasledujúcej aplikovateľnosti výsledkov na stratégiu zvyšovania komunikačnej kultúry v slovenskom jazykovom prostredí prostredníctvom kultivácie argumentačnej kompetencie.

V nadväznosti na problematiku spracovanú v publikácii *Pragmatická gramatika 1* (Popovičová Sedláčková – Piatková 2021) sa budú realizovať aj ďalšie bádateľské aktivity v oblasti skúmania gramatického aspektu jazyka v komunikačných súvislostiach. V rámci riešenia grantu VEGA *Pragmatické a gramatické aspekty slova, vety a textu – prejavy aflexie v súčasnom slovenskom jazyku od retrospektívy k perspektíve* (2023 – 2026) sa riešiteľský tím z KSJTK zameria na systematický opis a interpretáciu gramatických (morfosyntaktických) jednotiek jazyka a pravidiel ich spájania so zreteľom na ich kontextualizáciu. Výskum bude zameraný na identifikáciu a interpretáciu prejavov aflexie v súčasnom slovenskom jazyku a ich vplyv na tvorbu a recepciu hypersyntaktických jazykových štruktúr. Osobitná pozornosť bude venovaná systematizácii a syntetizácii štruktúrno-funkčných a pragmatickolingvistických princípov pri opise stavby a fungovania neohybných slovných druhov v slovenskom jazyku a ich aplikácii na súčasnú komunikačnú prax. Počas realizácie projektu budú v centre bádateľskej pozornosti otázky spojené s problematikou vypracovania systematickej, inovovanej pragmaticky orientovanej gramatiky neohybných slov a s nimi súvisiacich textových javov. Koncepcia bude založená na pragmatickolingvistickom obraze používania jazyka s dostatočným množstvom exemplifikácií z prostredia reálneho používania súčasného slovenského jazyka naprieč viacerými komunikačnými sférami. Výsledkom projektu by mal byť špecifický vedeckovýskumný publikačný výstup, ktorý je aplikovateľný na súčasný stav poznania slovenského jazyka a slovenského jazykového spoločenstva.

V rámci výskumnej spolupráce KSJTK s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV sa plánuje realizácia ďalších bádaní v oblasti slovenského pravopisu, jeho pravidiel v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe. Pozornosť sa bude venovať slovotvorným a gramatickým otázkam používania vlastných mien, konkrétne

názvov obcí, častí obcí, štátov a ich hlavných miest, od nich odvodených obyvateľských mien a adjektív, otázkam priezvisk a od nich odvodených rodinných mien a problematike prechýlených ženských priezvisk, jednotkám cudzieho pôvodu a s nimi spojeným asimilačným postupom. Empirický výskum vybraných javov sa bude realizovať v prepojení s otázkami jazykovej politiky a výskumom postojov a jazykovej ideológie.

Vyššie načrtnutá perspektíva výskumných zámerov predstavuje len všeobecný tematicko-problémový rámec, ktorého hranice sa, prirodzene, môžu rozširovať, modifikovať a konkretizovať, keďže každý výskum prináša nielen nové zistenia, ale aj množstvo otázok, ktoré podnecujú nové bádania – rovnako, ako aj každá nová publikácia otvára nové poznávacie obzory a inšpiruje na ďalšie kognitívne hľadania. A hoci sa v mysli vynára myšlienka francúzskeho vedca Pierra Boista *hranice vedy sú ako horizont: čím viac sa k nim človek približuje, tým viac sa vzďaľujú*, odvážime sa nádejať sa, že výskumné kroky KSJTK v nasledujúcich rokoch tento lingvistický horizont aspoň trošku priblížia.

5. ZÁVER

V súlade s koncepciou tematického čísla časopisu sme v štúdii načrtli aktuálny výskumný obraz vedeckého pôsobenia KSJTK ako slovakistického pracoviska. V záujme prezentácie inštitucionálnych premien, ktorými pracovisko prešlo, sú v príspevku uvedené stručné informácie z dejín slovakistiky na FiF UK v Bratislave. Synchrónny stav výskumu slovenského jazyka v rámci vedeckého pôsobenia KSJTK je prezentovaný cez prizmu problematiky, ktorej sa venovali členovia katedry v období uplynulého päťročia. Výsledky výskumnej činnosti sa v štúdii ozrejmujú prostredníctvom analytickej charakteristiky vydaných knižných publikácií. Osobitná pozornosť je venovaná výkladu výskumnej perspektívy KSJTK z hľadiska tematickej zameranosti aktuálnych výskumných projektov a plánovaných bádateľských aktivít. Veríme, že aj keď obsah uvedeného výkladu je do veľkej miery limitovaný stanoveným reglementom časopisu, štúdia poskytuje objektívnu a, v rámci určených redaktorských pokynov, aj komplexnú predstavu o synchrónnom stave slovakistického výskumu na pôde Katedry slovenského jazyka a teórie komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a približuje perspektívu jeho ďalšieho vývinu.

Literatúra

BARTALOŠOVÁ, P. – DZÚR, M. – ORGOŇOVÁ, O. – VAJSÁBEL, M. (2021): *Slovník policajných profesionalizmov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

BOHUNICKÁ, A. – KAZHARNOVICH, M. (eds.) (2023): *(Im)pulzy súčasnej jazykovedy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

BOHUNICKÁ, A. – KAZHARNOVICH, M. – BEŇOVÁ, J. (2021): International scientific conference „Style, communication, culture“ dedicated to the 100th anniversary of the birth of professor J. Mistrik. In: *Aktuaľnyje problemy stilistiki*, 7, s. 233 – 237.
BOHUNICKÁ, A. – KAZHARNOVICH, M. – BEŇOVÁ, J. (2022): O štýle, komunikácii, kultúre a Jozefovi Mistríkovi. In: *Slovenská reč*, 87/1, s. 127 – 134.
DOLNÍK, J. et al. (2015): *Cudzosť – jazyk – spoločnosť*. Bratislava: Iris.
DOLNÍK, J. (2017): *Jazyk v sociálnej kultúre*. Bratislava: VEDA.
DOLNÍK, J. (2018): *Jazyk v pragmatike*. Bratislava: VEDA.
DOLNÍK, J. (2021): *Jazyk v sociálnej praxi*. Bratislava: VEDA.
DOLNÍK, J. (2023): *Jazyk v dynamike demokracie*. Bratislava: VEDA.
DOLNÍK, J. – ORGOŇOVÁ, O. – BOHUNICKÁ, A. – KAZHARNOVICH, M. (2023): *The use of language in the democratization process*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
HORVÁTH, M. (2020): *Teória a prax eseje (z perspektívy lingvistu)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
HORVÁTH, M. (2023): *Modelovanie eseje*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
MÚCSKOVÁ, G. (2016): *Jazykové zmeny v historickom vývine gramatických tvarov z aspektu gramatikalizácie (na príklade vývinu slovenského préterita)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
MÚCSKOVÁ, G. – MUZIKOVÁ, K. (eds.) (2021): *Jazyková zmena a pramene jej skúmania*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
MUZIKOVÁ, K. (2016): *Vývin gramatickej normy v historických kodifikáciách slovenčiny*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
ORGOŇOVÁ, O. – BOHUNICKÁ, A. (2018): *Interakčná štylistika*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
ORGOŇOVÁ, O. – BOHUNICKÁ, A. – KAZHARNOVICH, M. (2023): *Sociálna inklúzia a používanie jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
ORGOŇOVÁ, O. – BOHUNICKÁ, A. – KRAJČ ZAMIŠKOVÁ, B. – PAŠUTHOVÁ, Z. (2019): *Slovník divadelných profesionalizmov*. Bratislava: Vysoká škola múzických umení v Bratislave.
POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ, Z. (ed.) (2021): *Štýl – komunikácia – kultúra*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ, Z. – PIATKOVÁ, K. (2021): *Pragmatická gramatika 1*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

Internetové zdroje

[1] https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/ksjtk/historia-slovakistiky-na-filozofickej--fakulte-uk-v-bratislave/ (cit. 6. 10. 2023).
[2] https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/katedra-slovenskeho-jazyka/ (cit. 10. 10. 2023).
[3] https://alis.uniba.sk:8444/search/query?theme=EPC (cit. 10. 10. 2023).
[4] https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/ksjtk/publikacie/ (cit. 10. 10. 2023).
[5] https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/ksjtk/veda/projektova-cinnost/ (cit. 12. 10. 2023).
[6] https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/ksjtk/veda/ (cit. 12. 10. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA PEDAGOGICKEJ FAKULTE UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Peter Žeňuch – Ľubica Horváthová – Mária Dziviaková

Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta
Račianska 59, Bratislava
E-mail: zenuch@fedu.uniba.sk, lhorvathova@fedu.uniba.sk, dziviakova@fedu.uniba.sk

ŽEŇUCH, P. – HORVÁTHOVÁ, Ľ. – DZIVIAKOVÁ, M. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, Comenius University Bratislava. In: *Slovenská reč*, 88/3, 69 – 81.

Abstract: The overview study presents the Department of Slovak Language, Literature and Didactics of the Faculty of Education, Comenius University Bratislava. It describes the focus, results and contribution of the Slovak studies research carried out at the department in the years 2018 – 2023 within the framework of collective project and individual research activities, as well as the perspectives for further philological and didactic research of the department.

Keywords: Comenius University Bratislava, Faculty of Education, Slovak linguistics, projects and outputs of the department in the years 2018 – 2023, perspectives of research in the field.

Článok v skratke:

- Štúdia predstavuje Katedru slovenského jazyka, literatúry a didaktiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave ako filologicko-didaktické pracovisko, ktoré pripravuje budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry na 2. stupni základných škôl a v stredných školách.
- Prináša stručné informácie o histórii katedry a premenách, ktorými od svojho vznikla prešla.
- Opisuje zameranie, výsledky a prínos slovakistického výskumu realizovaného na katedre v rokoch 2018 – 2023, prezentujúc ukončené aj aktuálne riešené kolektívne projektové úlohy, ako aj individuálne výskumné aktivity a s nimi súvisiace publikačné výstupy.
- Podáva informáciu o perspektívach ďalšieho filologického aj didaktického výskumu na pracovisku v krátkodobom a strednodobom horizonte.

1. ÚVOD

Jazykovo-kultúrne povedomie spoločenstva sa formuje a kultivuje prostredníctvom uplatňovania spisovnej podoby národného jazyka, ktorá sa využíva v celom spektre jeho každodennej komunikácie. Spoločenstvo používa svoj kultivovaný jazyk ako komunikačný nástroj, ktorý je však tiež významným prameňom pre výskum jeho jednotlivých rovín, dejín a uplatnenia sa v procesoch spätých s jazykovo-kultúrnou identitou jeho používateľov. Slovenský jazyk je však zároveň základným edukačným nástrojom určeným na poznávanie národnej kultúry, každodennosti a tradície slovenského duchovného vývinu.

Na uvedenú problematiku sa od svojho vzniku upriamuje *Katedra slovenského jazyka, literatúry a didaktiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave* (KSJL PdF UK), patriaca medzi najstaršie pracoviská tejto fakulty.[1] Katedra zabezpečuje študijný program učiteľstva slovenského jazyka a literatúry v kombinácii v bakalárskom aj magisterskom stupni vysokoškolského štúdia a v rámci fakulty participuje i na výučbe jazykových a literárnych predmetov aj v iných študijných programoch (predškolská a elementárna pedagogika, učiteľstvo pre primárne vzdelávanie, učiteľstvo nemeckého jazyka a literatúry v kombinácii, logopédia, ako aj v iných typoch štúdia v rámci celoživotného vzdelávania (rozširujúce štúdium, rigorózne skúšky, skúška zo štátneho jazyka).

2. Z HISTÓRIE KATEDRY

Katedra sa postupne kreovala v rámci Pedagogickej fakulty UK v Bratislave, ktorá v roku 1986 bola presťahovaná z Trnavy do Bratislavy. Hoci činnosť katedry bola koncom 80. rokov 20. storočia na krátky čas prerušená, v roku 1990 sa opäť obnovila. V roku 1998 zo spoločnej Katedry slovenského jazyka a literatúry, ktorej dlhoročnou vedúcou bola Anna Rýzková, vznikli dve samostatné pracoviská – Katedra slovenského jazyka (vedúci katedry Ján Kačala) a Katedra slovenskej literatúry a literárnej výchovy (vedúca katedry Eva Tkáčiková). Tie v rámci Univerzity Komenského patrili medzi popredné vedecké pracoviská, na ktorých v tom čase pôsobili aj mnohé ďalšie významné osobnosti slovenskej jazykovedy a literárnej vedy (Vincent Blanár, Ján Findra, Ábel Kráľ, František Štraus, Ondrej Sliacky, Stanislav Šmatlák, Viliam Marčok). V roku 2005 došlo k opätovnému spojeniu oboch slovakistických katedier do Katedry slovenského jazyka a literatúry s dvoma oddeleniami – oddelenie slovenského jazyka a oddelenie slovenskej literatúry. Od septembra 2011 je katedra súčasťou Ústavu filologických štúdií, vedeckovýskumného pracoviska PdF UK, pričom od 1. septembra 2023 došlo k zmene jej názvu na Katedru slovenského jazyka, literatúry a didaktiky. Súčasnými členmi jazykového oddelenia katedry sú Peter Žeňuch, Ján Kačala, Mária Dziviaková, Ľubica Horváthová a Monika Turočeková.

3. ZAMERANIE KATEDRY

Svoju pozornosť katedra zameriava najmä na aktuálne otázky fungovania slovenčiny ako základného komunikačného prostriedku vzhľadom na výchovno-vzdelávací kontext. Z tohto rozmeru uplatňovania jazyka v kontexte vzdelávania, v školskom prostredí vyplýva aj nevyhnutnosť potreby zameriavať sa na kultivovanú komunikáciu v rozmanitých sférach slovenskej kultúry a spoločnosti. Pri prepájaní jazykovedného a kultúrno-historického výskumného a vedecko-pedagogického diskurzu sa kladie dôraz na uplatňovanie inovatívnych výchovno-vzdelávacích metód,

ktoré slúžia ako nevyhnutná prerekvizita poskytujúca špecifické možnosti integrácie filologických (jazykovedných, literárnovedných a jazykovo-kultúrnych) poznatkov s výchovno-vzdelávacím (a teda praktickým školským, spoločenským) prostredím. Toto spojenie teórie s praxou sa zreteľne aplikuje práve pri vyučovaní slovenčiny ako materinského jazyka a tiež ako metajazyka dôležitého pre jazykovú komunikáciu v školskej praxi, čo poskytuje celé spektrum možností praktického utvárania a rozvíjania jazykovo-kultúrneho povedomia spoločenstva. Umožňuje to práve autorita spisovného jazyka ako základného celospoločenského komunikačného prostriedku na Slovensku.

Osobitnú funkciu v tomto poznávaní národného jazyka a jeho jednotlivých zložiek má prepájanie súvislostí medzi minulými a súčasnými jazykovo-kultúrnymi vrstvami, tradíciami, dejmi a stereotypmi, ktoré nielen opisujú, ale aj vysvetľujú jednotlivé periódy procesov aktuálneho a historického jazykovo-kultúrneho vývinu. Poskytujú zároveň interpretáciu tých aktuálnych rámcov, ktoré sú nevyhnutné pre súčasné komparatívne a interdisciplinárne vymedzenie potrieb používania spisovného jazyka. Tým sa nevytvára iný, konkurenčný model vedeckého či vedecko-pedagogického prístupu k slovenčine, ale modeluje sa obsahovo a výskumne jedinečný, pritom však špecifický didaktický rozmer pedagogického slovakistického vedecko-výskumného prostredia na Univerzite Komenského v Bratislave, v ktorom sa uplatňuje dlhodobo spoločensky merateľná a všeobecne akceptovaná tradícia vedeckého bádania v národnom kontexte s jeho presahmi do medzinárodnej jazykovedne a filologicky orientovanej slovakistiky a slavistiky. Reprezentuje ho výskum a vedecko-pedagogický diskurz realizovaný nielen v období ostatných piatich rokov na katedre.

Prostredie katedry poskytuje priestor nielen na zabezpečenie kontinuity vo vedecko-pedagogickej oblasti, ale utvára aj nové možnosti, ktoré reagujú na aktuálne a spoločensky žiadané priority. Umožňuje aplikáciu výsledkov základného výskumu interdisciplinárneho filologicky zameraného akademického prostredia v slovakistickom pedagogickom prostredí, v ktorom je nevyhnutné prepájať práve interdisciplinárne získané poznatky s praxou. Tieto špecifiká sú vlastne prioritou súvisiacou najmä s uplatňovaním tých potrieb slovenskej spoločnosti, v ktorých je ťažiskovým sám interdisciplinárny a porovnávací výskumný prístup k slovenčine ako predmetu výskumu. Orientujeme ho nielen na rozvíjanie znalostí o národnom jazyku, ale aj na rozvíjanie znalosti jazyka ako kultúrneho identifikátora vo vývine slovenského národného spoločenstva.

Zistenia z projektov realizovaných na katedre i v spolupráci s inými výskumnými a vedecko-pedagogickými pracoviskami sa pretavujú do edukačných či vedecko-pedagogických činností, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť komplexnej a systematickej prípravy budúceho učiteľa, ktorý sa dokáže nielen podieľať na takto zameranom výskume, ale sa aj zorientovať v rozmanitých interjazykových, medzietnic-

kých, medzikonfesionálnych a medzikultúrnych situáciách a vzťahoch. Z hľadiska slovenskej jazykovedy i porovnávacej jazykovednej slavistiky niektoré oblasti filologického výskumného spektra zameraného na poznávanie vzťahov jazyka a kultúry s inými slovanskými a neslovanskými jazykmi stále nie sú dostatočne preskúmané. Ide najmä o komparatívno-interpretačné postupy v aktuálnom synchrónnom i diachrónnom jazykovednom výskume. Aj preto je prepojenie výskumu a vyučovania o systéme súčasnej spisovnej slovenčiny a jeho vývinových a medzijazykových vzťahov v rozmanitých jazykovo-kultúrnych komunikačných kontextoch dôležitou a potrebnou komplementárnou súčasťou pedagogicky zameraného univerzitného prostredia. Spoločnosť totiž požaduje najmä kontextuálne poznatky o fungovaní súčasného jazyka a poznávanie jeho jednotlivých rovín aj z hľadiska jazykovedne zameranej historickej stratifikácie. Vytvára sa tým osobitná a najmä doteraz málo aplikovaná zložka slovenského vedeckovýskumného a pedagogického diskurzu, ktorá kladie dôraz na prepojenie základného výskumu s vedecko-pedagogickým prostredím, pričom sa ním ruší disharmónia medzi základným výskumom a vedecko-pedagogickými kompetenciami v oblastiach prepájania diachrónnych a synchrónnych výskumov a vedecko-pedagogického procesu. Vo vedecko-pedagogickom kontexte sa uplatňuje špecifický edukačný model využiteľný vo vyučovaní slovenčiny v školskej sfére. Ide o spájanie synchrónnych a diachrónnych pohľadov na aktuálne procesy v spisovnej slovenčine.

Hľadanie efektívnejších spôsobov pretavenia doterajších poznatkov do praxe i do ďalšieho výskumu je pre katedru príležitosťou na vedecko-pedagogický rozvoj, najmä pri hľadaní nových prístupov pri príprave budúceho učiteľa slovenského jazyka a literatúry. V tomto zmysle je potrebné využiť existujúce kompetencie univerzitného pedagogicky sformovaného prostredia, ktoré predstavuje vedecko-pedagogický tím katedry.

Pre inovačný pedagogický prístup uplatňovaný na katedre je nevyhnutné skĺbiť akademické a vedecké myslenie o národnom jazyku a o jeho jednotlivých vrstvách s jazykovou praxou, pedagogickým a kritickým myslením o jazyku, čo umožňuje aktualizáciu prístupov k interpretácii jazyka, jednotlivých jeho javov, a to aj z perspektívy aktualizovaného výskumu historických, ale i súčasných a moderných literárnych textov. Práve ony poskytujú najspoľahlivejšie možnosti na rozvíjanie a syntetizovanie poznatkov, ktoré sú potrebné pre synergiu koncepčného poznávania aktuálnych kultúrnych a jazykovo-kultúrnych trendov a pri komplexnom vzdelávaní spoločnosti prostredníctvom spisovného jazyka. Výskum a vyučovanie spisovného jazyka je spoločným východiskom filologického a pedagogického rozvoja budúcej generácie vedecko-pedagogických pracovníkov, ktorí môžu plniť úlohy vyplývajúce zo spoločenských potrieb všetkých regiónov Slovenska. Tento výskum nemožno drobiť na subdisciplíny, keďže pri výskume a aplikácii poznatkov z oblasti slovakis-

tiky sa musia využívať kompetencie jazykovedcov, slavistov a kulturológov, ktorí pre vedeckovýskumnú aktualizáciu priniesli aj do pedagogického prostredia nové pohľady, preukázateľné práve v poskytovaných akademických študijných predmetoch. Zdôrazňuje sa tak nielen interdisciplinarita, ale aj komplementárnosť a komparatívny jazykový obraz slovenského kultúrneho myslenia.

4. VEDECKOVÝSKUMNÁ, PROJEKTOVÁ A INDIVIDUÁLNA ČINNOSŤ

K novým a aktualizovaným kolektívnym projektovým úlohám, ktoré vznikli v rámci širšieho filologicky i slovakisticky zameraného základného výskumu na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave, patrí nielen výskum písomností staršieho obdobia vývinu slovenčiny (APVV *Čo skrývajú slovenské archívy: duchovné dedičstvo Východu na Západe* (2023 – 2027); zodpovedný riešiteľ: P. Žeňuch), ale tiež reinterpretácia akademických výskumov a zistení vzhľadom na potreby slovenskej každodennej jazykovo-kultúrnej komunikácie (*Slováci a slovenčina v jazykovo-historických a konfesionálnych súvislostiach. Procesy a kontexty kultúrnej komunikácie*, Žeňuch 2022a). Takýto slovakistický výskum o vzťahoch jazyka a kultúry založený na interdisciplinárnom prepojení bádateľských prístupov je štandardný práve v medzinárodnom jazykovedne i slavisticky orientovanom vedeckovýskumnom prostredí. Preto sa zdôrazňuje komplexnosť a systematickosť výskumu jazyka a kultúry vrátane výskumu konfesionality, čím aj vyššie uvedený publikačný výstup „napĺňa spomínaný výskumný program tým, že dokumentuje a analyzuje jazykovo-kultúrne vzťahy pestrého slovenského konfesionálneho kontextu, ktorý sa však vždy spoločne podieľal na formovaní spoločnej slovenskej kultúrnej identity. Táto pestrosť slovenskej kultúrno-konfesionálnej spoločnosti je pritom založená na jazykovo-kultúrnom myslení, jednotnom jazykovom a dejinnom východisku, vývine národnej integrity, identity i kultúrneho života. Hoci rozmanité písomné pamiatky i ľudová slovesnosť poukazujú na divergentné smerovanie slovenského konfesionálneho vývinu, predsa však táto konfesionálna divergencia sa nedotkla národného jazyka a ani spoločného myslenia Slovákov o dejinách a systému ich vlastnej reči“ (*Slovenčina je úzko prepojená s rozmanitými náboženskými tradíciami*, Nozdrovická – Žeňuch 2023).

Osobitný výskumný kontext má napríklad porovnávací jazykovo-kultúrny výskum Slovákov v domácom prostredí, enkláve a diaspóre, ktorý sa na katedre realizuje v rámci medzirezortného projektu VEGA *Premeny a súvislosti kultúrnej identity v enkláve a diaspóre: na príklade Slovákov a Rusnákov na Dolnej zemi* (2023 – 2026; spoluriešiteľ: P. Žeňuch) v súčinnosti so Slovenskou akadémiou vied. Projekt presahuje oblasť jazykovednej slovakistiky a venuje sa jazykovej a literárno-kultúrnej komunikácii a jej premenám vo vzťahu k tradícii, hodnotám a kultúrnej pamäti.

Už z týchto dvoch výskumných tém, ktoré sa na katedre podarilo aj projektovo ukotviť, sa zreteľne zračí interdisciplinárne zameranie výskumu jazykových prejavov vo vybraných literárnych pamiatkach slovenskej kultúry v rozmanitých konfesionálnych prostrediach, kde jazyk konfesie vplýval a podnes vplýva na každodenné procesy spojené s uvedomovaním si vlastnej jazykovo-kultúrnej identity. Súvisí s tým nielen výskum kolektívnej identity Slovákov, ale aj jednotlivé procesy, ktoré sa zameriavajú na hodnotové súvislosti komunikačných kontextov v rámci rozmanitých jazykovo-konfesionálnych spoločenstiev, v ktorých významnú rolu majú práve Slováci a slovenčina.

Do rôznych ďalších interdisciplinárne zameraných výskumných projektov sa členovia jazykového oddelenia katedry zapájajú ako spoluriešitelia aj v rámci iných filologických aj nefilologických katedier fakulty. Do tohto výskumného okruhu v ostatných rokoch patrí kontrastívny porovnávací výskum románskych jazykov a slovenského jazyka. V tejto súvislosti možno spomenúť najmä projekt KEGA *Enunciatívny prístup v kontrastívnej gramatike – sloveso v románskych jazykoch a v slovenčine* Katedry románskych jazykov a literatúr PdF UK (2014 – 2016; spoluriešiteľka: M. Dziviaková), z ktorého vzišla vysokoškolská učebnica *Sloveso v kontraste (románske jazyky a slovenčina)* (s kapitolou *K valencii slovesa v slovenčine s ohľadom na jej odraz v slovesných valenčných štruktúrach*, Dziviaková 2018). Práca, ktorá využitím jazykových korpusov románskych jazykov aktualizovala a inovovala enunciatívny prístup E. Benvenista predstavuje text plne využiteľný a využívaný pri príprave vysokoškolských študentov romanistiky PdF UK ako budúcich učiteľov románskych jazykov a bola popri vedeckej monografii *Hľadanie metódy v kontrastívnej lingvistike* (2014) s kapitolou *Chápanie a spracovanie slovesa v súčasnej slovenskej jazykovede* (Dziviaková 2014) ďalším výstupom vyššie uvedeného projektu. V rámci projektu VEGA *Románske jazyky a multilingvizmus. Vývoj slovesného času a vidu v medzijazyku* (2020 – 2022; spoluriešiteľka: M. Dziviaková) sa komplexne a podrobne analyzovala problematika slovesného vidu ako lexikálno-gramatickej kategórie slovenských slovies v súčasnej slovenskej jazykovede. Zistenia a závery, ku ktorým sa dospelo, boli publikované v dvoch obsiahlych vedeckých štúdiách uverejnených v časopise *Philologia* (*Lexikálno-gramatická kategória slovesného vidu v súčasnej spisovnej slovenčine*, Dziviaková 2022a; *Vidovo korelované, jednovidové a obojvidové slovesá v súčasnej spisovnej slovenčine*, Dziviaková 2022b).

Ďalším interdisciplinárnym výskumným projektom bol projekt APVV *Narušená komunikačná schopnosť u pacientov s Parkinsonovou chorobou* Katedry logopédie PdF UK v Bratislave (2016 – 2019; spoluriešiteľka: Ľ. Horváthová). Bol zameraný na hodnotenie rečového prejavu a naratívnych schopností osôb s narušenou komunikačnou schopnosťou, v rámci ktorého sa pozornosť upriamila aj na metodo-

logické otázky a úskalia takto zameraného výskumu (*Hodnotenie rečového prejavu pacientov s Parkinsonovou chorobou. Úskalia výskumu a nekonzistentnosť výskumných zistení*, Horváthová 2018a) a analyzovala sa aj kohézia a koherencia ústnych prejavov parkinsonikov, t. j. formálna a obsahová nadväznosť a prepojenosť elementárnych textových jednotiek v skúmaných jazykových prejavoch (*Kohézia a koherencia ústnych prejavov pacientov s Parkinsonovou chorobou*, Horváthová 2019).

Na rozvíjanie naratívnej kompetencie detí z marginalizovaného jazykového prostredia bol zameraný projekt KEGA *Podpora naratívnej kompetencie v slovenskom jazyku u detí z marginalizovaného jazykového prostredia – súbor metodických materiálov* Katedry psychológie PdF UK v Bratislave (2017 – 2019; spoluriešiteľka: Ľ. Horváthová), ktorého výsledky sú publikované v kolektívnej vedeckej monografii *Postoje, inklúzia a predsudky v slovenských školách* (Jursová Zacharová et al. 2019a) a v dvoch štúdiách (Jursová Zacharová – Horváthová 2018; Jursová Zacharová et al. 2019b).

Keďže katedra v rámci svojho študijného programu učiteľstvo slovenského jazyka a literatúry v kombinácii v magisterskom stupni štúdia pripravuje budúcich slovenčinárov v základných a stredných školách, usiluje sa zvyšovať kvalitu ich vysokoškolského vzdelávania aj prostredníctvom inovácie a skvalitnenia ich pedagogickej praxe, preto sa zapojila do projektu ESF *Skvalitnenie prípravy budúcich pedagogických zamestnancov v oblasti vzdelávania humanitných a spoločenských vied, jazykov a umeleckých vied* (2020 – 2023; odborná metodička: Ľ. Horváthová). Ako podporné vzdelávacie materiály určené pre cvičných učiteľov a študentov boli v tejto súvislosti na katedre vytvorené samostatné metodiky k piatim navrhnutým stážam zameraným na Testovanie 5 a Testovanie 9, maturitnú skúšku zo slovenského jazyka a literatúry, olympiádu zo slovenského jazyka a literatúry, recitačné súťaže a školský časopis a rozhlas (Horváthová 2021a, 2021b, 2021c, 2021d, 2021e). Úspešná realizácia stáží v základných a stredných školách prispela k hlbšiemu prepojeniu teoretickej prípravy budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry s aktuálnymi požiadavkami školskej praxe.

Okrem plnenia výskumných projektových úloh členovia jazykového oddelenia katedry v ostatných rokoch pracovali aj na individuálnych, ako aj kolektívnych vedeckých témach. Výskumná pozornosť sa venovala oblasti syntaxe s osobitným zreteľom na zastúpenie jazykovej sémantiky v stavbe vety, syntagmy, vetného člena, ako aj nadvetných syntaktických útvarov. V rámci sémantickej stavby vety sa osobitne skúmalo vyjadrovanie posesívnych (privlastňovacích) vzťahov (*Vyjadrovanie posesívnych vzťahov v slovenčine*, Kačala 2018), zložitejšie útvary v stavbe jazyka, ktoré sú v jazykovede známe ako zložené útvary (*Fenomén zloženosti v jazyku, osobitne v syntaxi*, Kačala 2019). Autor pokračoval v bádateľskej činnosti v oblasti

novších dejín spisovnej slovenčiny najmä v 20. storočí a v 21. storočí, ako aj v oblasti slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny a jej lexikografického spracovania (*Panoráma slovenských jazykovedcov slovakistov v 20. storočí*, 2020; *Súčasný spisovný jazyk*, Kačala 2021; *Krátky slovník slovenského jazyka*, 2020[1]). Do tlače bol pripravený rukopis monografie J. Kačalu *Štúdie zo syntaxe* s podtitulom *State o gramatickom podmete* v rozsahu 260 normalizovaných rukopisných strán (rukopis je zrecenzovaný a prijatý vo Vydavateľstve Matice slovenskej v Martine). Do tlače je v rukopise pripravený aj text J. Kačalu s pracovným názvom *Ľudovít Novák v zápasoch o slovenčinu* v rozsahu 55 normalizovaných rukopisných strán (pripravuje sa jeho vydanie vo vydavateľstve Lúč v Bratislave).

Podarilo sa pripraviť a online sprístupniť dve kompendiá z oblasti dejín slovenského jazyka a jeho vývinu. Prvé z nich je zamerané na zvukovú rovinu slovenčiny vo vzťahu k liturgickému prostrediu byzantskej cirkvi slovanskej tradície (*Zvuková rovina cirkevnej slovančiny u Slovákov*, Žeňuch 2020a). Druhé vyzdvihuje dôležitosť pohľadov na dejiny slovenského jazyka z hľadiska cyrilskej literárnej kultúry a tradície. Práve vďaka záznamom v cyrilike možno sledovať uplatniteľnosť slovenčiny, najmä jej kultúrneho východoslovenského variantu v kontexte dejín slovenského jazyka (*Z problematiky vývinu slovenčiny. Cyrilská písomná tradícia*, Žeňuch 2021). Poukazuje sa tým na skutočnosť, že literárna kultúra Slovákov je úzko spätá aj s rozmanitými konfesionálnymi prostrediami, v ktorých mnohorakosť kultúrno-konfesionálneho rozvoja Slovákov vždy konvergentne smerovala k slovenčine ako zjednocujúcemu komunikačnému prostriedku už v predspisovnom období vývinu slovenskej kultúry, čo je nevyhnutné aj pre pedagogické vzdelávanie v rozmanitých slovenských konfesionálnych prostrediach. Poukazuje sa na to aj v štúdii *Byzantsko-slovanská tradícia v staršom období vývinu slovenskej kultúry* (Žeňuch 2020b), ako aj v ďalšej štúdii *Poznámky o jazyku prameňov byzantsko-slovanského obradu v slovenskom prostredí*, Žeňuch 2020c). Tieto štúdie poslúžili ako východisko k už spomínanej knižnej publikácii *Slováci a slovenčina v jazykovo-historických a konfesionálnych súvislostiach. Procesy a kontexty kultúrnej komunikácie* (Žeňuch 2022a), ktorá reaguje najmä na aktuálne potreby spoločenskej praxe a v ktorej sa reflektujú religiózno-konfesionálne kontexty slovenskej národnej, jazykovej a regionálnej tradície.

V nadväznosti na výskumné úlohy súvisiace s katedrovým grantom VEGA *Časopisecký fenomén Slniečko v kontexte slovenskej detskej a národnej literárnej kultúry* (2015 – 2017; spoluriešiteľky z jazykového oddelenia: Ľ. Horváthová, M. Dziviaková) sa pokračovalo aj v skúmaní špecifík využívania jazykových prostriedkov v rozmanitých typoch jazykových prejavov v rôznych sférach komunikácie vrátane

[1] Piate, upravené vydanie, rozšírené o približne 10 000 nových lexikálnych jednotiek a nových lexikálnych významov, pripravil J. Kačala vedno s členmi redakčného kolektívu.

jazyka a štýlu vybraných slovenských autorov literatúry pre deti a mládež: *Najlepšýí slovenskíý žiak Jožko Mrkvička* (Horváthová 2018b); *Odraz jazyka a sveta detského čitateľa v jazyku a svete detského časopisu. Matičné Slniečko (1927 – 1950)* (Horváthová 2020) v nadväznosti na kapitolu *Jazyk Slniečka* v monografii *Časopisecký fenomén Slniečko v kontexte slovenskej detskej a národnej literárnej kultúry* (Horváthová 2017).

V súvislosti s novoakreditovaným predmetom v magisterskom stupni štúdia učiteľstva slovenského jazyka a literatúry s názvom kompetencie učiteľa slovenského jazyka a literatúry v praxi, ktorého vznik podnietila úspešná realizácia už spomenutých stáží v základných a stredných školách a záujem študentov uvedeného stupňa štúdia o aktuálne úlohy súvisiace so školskou aj mimoškolskou činnosťou žiakov a učiteľov slovenského jazyka a literatúry v základných a stredných školách, bol na katedre pripravený aj učebný text *Hodnotenie a rozvíjanie vedomostí, zručností a nadania žiakov v kontexte pregraduálnej prípravy učiteľov slovenského jazyka a literatúry. Národné merania, predmetová olympiáda, recitačné súťaže, školský časopis a rozhlas* (Horváthová 2022a), ktorý študentom pomôže lepšie sa pripraviť na ich pôsobenie v školskej praxi.

V ostatných rokoch jazykové oddelenie katedry na základe svojich doterajších skúseností s posudzovaním a recenzovaním učebníc slovenského jazyka zhodnotilo potenciál učebných materiálov pre výučbu slovenského jazyka a literatúry v 2. – 4. ročníku základnej školy pre moderné vyučovanie materinského jazyka a literatúry (Ľ. Horváthová v ankete M. Klimoviča 2021), zaujalo odborné stanovisko k aktuálnym problémom týkajúcim sa spracovania vybratých jazykových javov v učebniciach slovenského jazyka a vypracovalo metodické usmernenia k ich výučbe pre odbornú komisiu ŠPÚ pre primárne vzdelávanie (za katedru v roku 2020 pripravila Ľ. Horváthová).

Pri príležitosti životného jubilea významného slovenského jazykovedca, zakladajúceho a dlhoročného člena aj vedúceho katedry J. Kačalu, bol zostavený vedecký zborník *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu* (Dziviaková – Horváthová – Faithová 2022), do ktorého svojimi vedeckými štúdiami prispeli všetci členovia jazykového oddelenia katedry. Pozornosť v ňom venovali predstaveniu ucelenej koncepcie jednočlenných viet a výskumu otázok súvisiacich s týmto osobitným vetným typom v rámci konceptu členitosti (jadra) vety v monografických a časopiseckých prácach Jána Kačalu (Dziviaková 2022c), chápaniu otázok jazykovej kultúry v prácach Jána Kačalu (Horváthová 2022b), regulácii kvantity v spisovnej slovenčine v diele Jána Kačalu a v kodifikačných príručkách vydaných po roku 1989 (Turočeková 2022), charakteristike kultúrno-historických procesov, v ktorých sa uplatnila kultúrna východoslovenčina ako kultivovaný variant slovenského národného jazyka v predspisovnom období vývinu slovenčiny (Žeňuch 2022b).

Členovia jazykového oddelenia katedry sa tiež aktívne podieľajú na príprave a vydávaní časopisu Ústavu filologických štúdií PdF UK v Bratislave *Philologia*, ktorý sa sústreďuje na prezentáciu výsledkov filologického výskumu, ako aj výskumu v oblasti didaktiky jazykov a jazykovej politiky. J. Kačala je dlhoročným členom vedeckej rady časopisu, M. Dziviaková a Ľ. Horváthová sú dlhoročné členky redakčnej rady a výkonné redaktorky časopisu. M. Turočeková je dlhoročnou editorkou periodicky vydávaného ústavného vedeckého zborníka *Filologické štúdie/Studia Philologica*, ktorý je publikačnou platformou doktorandov filologických odborov z rôznych domácich aj zahraničných univerzít a ústavov.

S osobitným zreteľom sa jazykové oddelenie katedry dlhodobo sústreďuje aj na popularizáciu vedeckých poznatkov v popularizačne orientovaných textoch v literárnych a kultúrnych časopisoch, a to najmä na jazykové javy v súčasnej verejnej jazykovej praxi, na sledovanie dodržiavania normy spisovnej slovenčiny a jej kodifikácie v platných kodifikačných príručkách, pričom pracovné výsledky s uvedenou tematikou boli publikované v početných vedeckých štúdiách vo vedeckých aj kultúrnych periodikách a v popularizačných textoch v kultúrnych a literárnych časopisoch (najmä J. Kačala). Členovia jazykového oddelenia boli v sledovanom období aj častými prispievateľmi do rubriky *Jazykové okienko* univerzitného časopisu *Naša univerzita* (J. Kačala, Ľ. Horváthová) a v roku 2023 účastníkmi odbornej konferencie Ministerstva kultúry SR *V náručí jazyka*, uskutočnenej pri príležitosti osláv Medzinárodného dňa materinského jazyka (J. Kačala aktívne s príspevkom *Význam materinského jazyka pri formovaní osobnosti*).

5. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Členovia jazykového oddelenia katedry budú aj naďalej spracúvať začaté individuálne i kolektívne krátkodobé aj dlhodobé vedecké témy. J. Kačala bude pokračovať v koncipovaní čiastkových kapitol do plánovanej súhrnnej publikácie s pracovným názvom *Syntax spisovnej* slovenčiny. M. Dziviaková vzhľadom na svoj dlhodobý záujem o problematiku slovesa, jeho centrálneho postavenia vo vete, vetných typov a jednočlenných viet má v úmysle v blízkej budúcnosti zúročiť doterajšie publikované čiastkové vedecké štúdie zo spomínanej problematiky (Dziviaková 2003, 2009, 2010a, 2010b, 2011, 2012) pri príprave monografie o jednočlenných vetách.

Jazykové oddelenie plánuje aj naďalej pokračovať v spolupráci s Katedrou románskych jazykov, literatúr a didaktík PdF UK v Bratislave pri rozvíjaní ďalšieho komparatívno-kontrastívneho výskumu jazykových javov. Tento výskum otvára možnosti pre intenzívnejšie poznávanie rôznych jazykových javov v interjazykovom a interkultúrnom slovensko-románskom kontexte.

Osobitný význam katedra vzhľadom na svoje filologicko-didaktické zameranie pripisuje vedecko-pedagogickej činnosti cielenej na zintenzívnenie prepojenia jazy-

kovedných výskumov so školskou praxou a na ďalšiu spoluprácu s učiteľmi slovenského jazyka a literatúry v základných a stredných školách. Synchrónny i diachrónny základný i aplikačný výskum slovenčiny, ako aj akcent na uplatniteľnosť národného a spisovného jazyka v rozmanitých komunikačných a interkultúrnych súvislostiach je totiž dôležitý aj pri príprave budúcich učiteľov slovenčiny. V tomto zmysle sa katedra v dlhodobom horizonte plánuje formou riešenia projektových výskumných úloh intenzívnejšie zamerať na výskum vybratých aktuálnych aspektov slovenského jazyka a jeho výučby v nižšom a vyššom sekundárnom vzdelávaní žiakov a študentov aj s cieľom prehĺbiť pripravenosť slovenčinárov (budúcich aj už pôsobiacich v školskej praxi) na riešenie aktuálnych problémov a úloh v školách. Práve učitelia totiž využívajú a sprostredkúvajú poznatky o národnom a spisovnom jazyku aj pri rozvíjaní svojich skúseností, učiteľských kompetencií a zručností, pričom pri vyučovaní slovenčiny treba zdôrazniť popri tradičnej jazykovednej erudícii aj spoločensky požadovaný a zdôrazňovaný filologický a kultúrno-spoločenský kontext výchovy a vzdelávania, ako aj nevyhnutnú interdisciplinárnu spoluprácu. Tento kontext je pre učiteľa slovenčiny ako materinského jazyka i ako metajazyka ostatných vedných oblastí veľmi dôležitý, osobitne z hľadiska jeho uplatňovania v školskej a spoločenskej praxi. V povolaní učiteľa slovenčiny sa majú zjednotiť synchrónne poznatky o aktuálnom stave jazyka s poznaním a kritickým pohľadom aj na podstatné historicko-kultúrne súvislosti jazykového vývinu a dejín slovenčiny, jeho dialektologickej i konfesionálnej stratifikácie. Všetky tieto aspekty pritom možno doložiť na príkladoch z oblasti literatúry a vývinu písomnej kultúry, preto slovakistická filologická erudícia je v úzkom spojení s rozvíjaním všeobecných kultúrnych a spoločenských potrieb, poznatkov a na spoločenskej inklúzii založenej na poznávaní vzťahov slovenčiny s inými európskymi (slovanskými i neslovanskými) jazykmi a kultúrami. Tento prístup tak predstavuje nevyhnutnú inovačnú a integrálnu súčasť vedecko-pedagogického bádania. Je to potrebná a aktuálna téma, ktorá je z hľadiska formovania budúcej inteligencie kultúrnej spoločnosti potrebná a perspektívna a ktorú možno realizovať práve vo východno-vzdelávacom prostredí. Na túto vyhranenú vedecko-pedagogickú zložku sa sústreďuje aj výskumná stratégia reflektujúca stav poznania a potreby slovenskej kultúrnej spoločnosti.

Literatúra

DZIVIAKOVÁ, M. (2003): Osobné slovesá vo vetnom základe slovesných jednočlenných viet. In: *Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku*. Bratislava: Veda, 175 – 182.

DZIVIAKOVÁ, M. (2009): Slovesno-neslovesné jednočlenné vety v spisovnej slovenčine. In: *Philologia 19. Zborník Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 161 – 178.

DZIVIAKOVÁ, M. (2010a): Jednočlenná veta osnovaná na osobnom slovese vo vetnom základe. In: *Zborník Matice slovenskej: jazykoveda*. 1. Martin: Matica slovenská, 189 – 199.

DZIVIAKOVÁ, M. (2010b): Odlíšenie slovesných a slovesno-neslovesných jednočlenných viet od dvojčlenných viet (najmä od osobitných typov dvojčlenných viet). In: *Philologia 20. Zborník Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 111 – 119.
DZIVIAKOVÁ, M. (2011): Slovesné jednočlenné vety s neosobným slovesom vo fundamente. In: *Philologia 21. Zborník Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 135 – 150.
DZIVIAKOVÁ, M. (2012): Slovesná a slovesno-neslovesná jednočlenná veta a štylisticky príznakové konštrukcie. In: *Philologia*, 22/1 – 2, 17 – 22.
DZIVIAKOVÁ, M. (2014): Chápanie a spracovanie slovesa v súčasnej slovenskej jazykovede. In: *Hľadanie metódy v kontrastívnej lingvistike*. Bratislava: Univerzita Komenského, 99 – 147 [CD--ROM]. [Elektronický zdroj.]
DZIVIAKOVÁ, M. (2022a): Lexikálno-gramatická kategória slovesného vidu v súčasnej spisovnej slovenčine. In: *Philologia*, 32/2, 193 – 220.
DZIVIAKOVÁ, M. (2022b): Vidovo korelované, jednovidové a obojvidové slovesá v súčasnej spisovnej slovenčine. In: *Philologia*, 32/2, 221 – 244.
DZIVIAKOVÁ, M. (2022c): Koncepcia jednočlenných viet v syntaktickej teórii Jána Kačalu. In: Dziviaková, M. – Horváthová, Ľ. – Faithová, E. (eds.): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 22 – 37.
DZIVIAKOVÁ, M. – HORVÁTHOVÁ, Ľ. – FAITHOVÁ, E. (eds.) (2022): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2017): Jazyk Slniečka. In: *Časopisecký fenomén Slniečko v kontexte slovenskej detskej a národnej literárnej kultúry*. Bratislava: Univerzita Komenského, 194 – 220.
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2018a): Hodnotenie rečového prejavu pacientov s Parkinsonovou chorobou. Úskalia výskumu a nekonzistentnosť výskumných zistení. In: *Philologia*, 28/2, 71 – 83.
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2018b): Najlepšýí slovenskíý žiak Jožko Mrkvička. In: *Bibiana*, 25/3, 54 – 60.
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2019): Kohézia a koherencia ústnych prejavov pacientov s Parkinsonovou chorobou. In: *Logopaedica*, 21/1, 36 – 45.
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2020): Odraz jazyka a sveta detského čitateľa v jazyku a svete detského časopisu. Matičné Slniečko (1927 – 1950). In: *Philologia*, 30/1, 15 – 32.
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2021a): *Testovanie 5 a Testovanie 9. Metodika stáže*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2021b): *Maturitná skúška zo slovenského jazyka a literatúry. Metodika stáže.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2021c): *Olympiáda zo slovenského jazyka a literatúry*. *Metodika stáže*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2021d): *Recitačné súťaže*. *Metodika stáže*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2021e): *Školský časopis a rozhlas. Metodika stáže*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2022a): *Hodnotenie a rozvíjanie vedomostí, zručností a nadania žiakov v kontexte pregraduálnej prípravy učiteľov slovenského jazyka a literatúry. Národné merania, predmetová olympiáda, recitačné súťaže, školský časopis a rozhlas*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2022b): Teoretické a praktické aspekty jazykovej kultúry v diele Jána Kačalu. In: Dziviaková, M. – Horváthová, Ľ. – Faithová, E. (eds.): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 50 – 64.
JURSOVÁ ZACHAROVÁ, Z. – HORVÁTHOVÁ, Ľ. (2018): Podpora naratívnej kompetencie v slovenskom jazyku u detí z marginalizovaného jazykového prostredia. In: *Psychológia a patopsychológia*. *Študentská vedecká konferencia 2018*, s. 100 – 109. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]

JURSOVÁ ZACHAROVÁ, Z. – LEMEŠOVÁ, M. – MIŠKOLCI, J. – CABANOVÁ, K. – HORVÁTHOVÁ, Ľ. – SOKOLOVÁ, L. (2019a): *Postoje, inklúzia a predsudky v slovenských školách*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského.

JURSOVÁ ZACHAROVÁ, Z. – LEMEŠOVÁ, M. – MIŠKOLCI, J. – CABANOVÁ, K. – HORVÁTHOVÁ, Ľ. – SOKOLOVÁ, L. (2019b): Učíme sa spolu... Naratívny formát ako prostriedok na zlepšovanie školskej úspešnosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. In: *Rané poradenstvo ako prevencia pred školskou neúspešnosťou*, 27/1, 69 – 80. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie.

KAČALA, J. (2018): *Vyjadrovanie posesívnych vzťahov v slovenčine*. Martin: Matica slovenská.

KAČALA, J. (2019): *Fenomén zloženosti v jazyku, osobitne v syntaxi*. Martin: Matica slovenská.

KAČALA, J. (2020): *Panoráma slovenských jazykovedcov slovakistov v 20. storočí*. Bratislava: Univerzita Komenského.

KAČALA, J. (2021): *Súčasný spisovný jazyk*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.

KLIMOVIČ, M. (2021): S recenzentmi učebníc o didaktickej kvalite učebných zdrojov zo slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie. In: *O dieťati, jazyku, literatúre*, č. 1, 155 – 165.

Krátky slovník slovenského jazyka (2020): 5., dopl. a uprav. vyd. Red. J. Kačala, M. Pisárčiková, M. Považaj. Martin: Matica slovenská.

LUPU, C. – DZIVIAKOVÁ, M. – MALOVECKÝ, M. – MEDVECZKÁ, M. (2018): *Sloveso v kontraste (románske jazyky a slovenčina)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

NOZDROVICKÁ, A. – ŽEŇUCH, P. (2023): *Slovenčina je úzko prepojená s rozmanitými náboženskými tradíciami*. Dostupné na: https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=10985 (cit. 17. 1. 2023).

TUROČEKOVÁ, M. (2022): Regulácia slovnej kvantity v slovenskom spisovnom jazyku z pohľadu Jána Kačalu a jej odraz v kodifikačných príručkách po roku 1989. In: Dziviaková, M. – Horváthová, Ľ. – Faithová, E. (eds.): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 266 – 278.

ŽEŇUCH, P. (2020a): *Zvuková rovina cirkevnej slovančiny u Slovákov*. Bratislava: Ústav filologických štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra slovenského jazyka a literatúry.

ŽEŇUCH, P. (2020b): Byzantsko-slovanská tradícia v staršom období vývinu slovenskej kultúry. In: *Konštantínove listy*, 13/1, 112 – 125.

ŽEŇUCH, P. (2020c): Poznámky o jazyku prameňov byzantsko-slovanského obradu v slovenskom prostredí. In: *Philologia*, 30/1, 197 – 212.

ŽEŇUCH, P. (2021): *Z problematiky vývinu slovenčiny. Cyrilská písomná tradícia*. Bratislava: Ústav filologický štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra slovenského jazyka a literatúry. Elektronická publikácia vyšla vlastným nákladom autora na študijné účely.

ŽEŇUCH, P. (2022a): *Slováci a slovenčina v jazykovo-historických a konfesionálnych súvislostiach. Procesy a kontexty kultúrnej komunikácie*. Bratislava: Slovenský komitét slavistov – Pedagogická fakulta Univerzity Komenského.

ŽEŇUCH, P. (2022b): Kultúrna východoslovenčina ako obraz o jednote Slovákov v konfesionálne diverzifikovanom prostredí východného Slovenska v predspisovnom období vývinu slovenského národného jazyka. In: Dziviaková, M. – Horváthová, Ľ. – Faithová, E. (eds.): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 286 – 303.

Internetové zdroje

[1] https://www.fedu.uniba.sk/sucasti/katedry/katedra-slovenskeho-jazyka-literatury-a-didaktiky (cit. 2. 9. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY SV. CYRILA A METODA V TRNAVE

Katarína Žeňuchová – Marián Kamenčík – Ľubomír Gábor

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta
Nám. J. Herdu 2, Trnava
E-mail: katarina.zenuchova@ucm.sk, marian.kamencik@ucm.sk, lubomir.gabor@ucm.sk

ŽEŇUCHOVÁ, K. – KAMENČÍK, M. – GÁBOR, Ľ. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava. In: *Slovenská reč*, 88/3, 82 – 93.

Abstract: The intention of the authors of the paper is to present the main areas of scientific research activities of the staff of the Department of Slovak Language and Literature at the Faculty of Arts of the UCM in Trnava. The authors' attention is focused mainly on the current state of research, but they also briefly and selectively point out the short history of the department, as it is one of the youngest higher education institutions in Slovakia dedicated to research of national language and literature. The structure of the text reflects two stages of the department's development, before 2016 and after 2016, when there was a significant change in staff. The overview of the current research activities of the members of the department also suggests further directions and challenges that this "young" department has to face.

Keywords: University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Faculty of Arts, history and present, Slovak linguistics, synchronic and diachronic research, interdisciplinarity, Slovak language outside Slovakia.

Článok v skratke:

- V príspevku sa venuje pozornosť základným medzníkom histórie Katedry slovenského jazyka a literatúry FF UCM v Trnave od jej vzniku (1997) po súčasnosť (2023).
- Predstavujú sa aktuálne možnosti štúdia na KSJL FF UCM v Trnave.
- V stručnom prehľade vedeckých aktivít prezentujeme aj pohľad do minulosti pracoviska (1997 – 2016).
- Prostredníctvom opisu aktuálnej projektovej činnosti sa načrtáva súčasný stav vedeckovýskumnej činnosti v oblasti synchrónnej a diachrónnej slovakistiky s prienikmi do interdisciplinárneho slavistického výskumu (2016 – 2023).
- Prezentujú sa aj perspektívy a vízie pracoviska v uvedených oblastiach.

1. Z HISTÓRIE KATEDRY

Vznik Katedry slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave (ďalej KSJL)[1] sa počíta rokom 1997 a patrí k najmladším slovakistickým pracoviskám v slovenskom univerzitnom prostredí. Katedra je od svojho vzniku pevnou súčasťou filozofickej fakulty a postupne sa začlenila medzi

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

uznávané slovakistické pracoviská na Slovensku. Dnes je moderným vedeckým a pedagogickým pracoviskom s neustálou ambíciou profesionálneho rastu.

Prvou vedúcou katedry slovenského jazyka a literatúry sa stala Gabriela Gotthardová (1997 – 2003), ktorú po 10 rokoch na tomto poste vystriedala Emília Nemcová (2003 – 2013). Janka Píšová viedla katedru od roku 2013 do roku 2016. Po výraznej organizačnej zmene v personálnom obsadení katedry v roku 2016 prevzala vedenie Katarína Žeňuchová a v júni 2023 ju na tomto poste vystriedala Zdenka Kumorová. Od akademického roka 1997/1998, keď pracovisko začalo svoju činnosť, sa v radoch jeho členov vystriedalo viacero významných vedecko-pedagogických pracovníkov a popredných slovakistov a slavistov – Miroslav Dudok, Peter Baláž, Ján Kačala, Miloslav Darovec, Pavol Palkovič, Ivo Pospíšil, Zuzana Kákošová, Ivor Ripka, Janka Klincková, Ladislav Čúzy, Eva Tibenská, Zuzana Hurtajová, Eva Tkáčiková, Šimon Ondruš, Jana Skladaná, Vladimír Patráš, Miloslav Vojtech, Ondrej Sliacky, Eva Fordinálová, Viera Žemberová, Gizela Gáfriková, Milan Majtán, Kristína Krnová.

Pomerne bohatý (i to len výberový na postoch profesorov a docentov) výpočet pracovníkov nasvedčuje, že na katedre dochádzalo často k personálnym výmenám, čo sa zaiste podpísalo pod labilný koncepčný rozvoj v oblasti vzdelávacej i vedecko-výskumnej činnosti. Od roku 2016 sa podarilo stabilizovať personálne zloženie a vytvoriť vhodné podmienky pre kvalifikačný rast pedagogických a vedeckovýskumných pracovníkov a pracovníčky. V súčasnosti má katedra sedem členov: Katarína Žeňuchová, Marián Kamenčík, Zdenka Kumorová, Peter Zubko, Peter Gregorík, Katarína Hincová, Ľubomír Gábor.

Možnosti štúdia na KSJL na FF UCM v Trnave sú aktuálne sústredené na ponuku učiteľskej profilácie absolventa. Katedra ponúka štúdium učiteľstva slovenského jazyka a literatúry v kombinácii v bakalárskom a magisterskom stupni v obidvoch formách (v dennej a externej). Vyváženou ponukou predmetov a kurzov z jazykovednej a literárnovednej oblasti poskytuje študentkám a študentom možnosť slobodného výberu vlastnej profilácie. Vzdelávacími aktivitami ich tak pripravuje na intelektuálny diskurz a najmä sebareflexiu; zároveň ich takto vyzýva k uvedomovaniu si vlastnej individuality v dynamizujúcich odborných trendoch 21. storočia v rámci Slovenska i v širšom horizonte Európskeho spoločenstva. Pri príprave svojich absolventov rešpektujeme štyri rozhodujúce dimenzie: odbornú pripravenosť, všeobecný kultúrny rozhľad, orientáciu na národný jazyk a literatúru, kritické myslenie. Štúdium svojou flexibilitou garantuje dostatočné podmienky aj na rozvoj prenositeľných kompetencií a tzv. mäkkých zručností, čo umožňuje aj zladenie s praxou iných príbuzných odborov. Absolventov katedra pripravuje nielen na vyučovanie slovenského jazyka a literatúry na základnej a strednej škole, ale aj na výkon primeraných povolaní, ako sú redaktori vo vydavateľstvách a prostriedkoch masovej komunikácie, kultúrni a osvetoví pracovníci.

V rámci ďalšieho vzdelávania KSJL realizuje rigorózne konania (PaedDr.), zabezpečuje i ďalšie formy vzdelávania, a to dvojročné rozširujúce štúdium pre pedagogických pracovníkov na rozšírenie aprobácie o slovenský jazyk a literatúru. Ponuka katedry je určená pre pedagogických zamestnancov aj v oblasti inovačného vzdelávania, kde si učitelia z praxe majú možnosť inovovať a prehĺbiť svoje profesijné kompetencie.

2. PREHĽAD VEDECKÝCH AKTIVÍT – POHĽAD DO MINULOSTI (1997 – 2016)

Za 26 rokov svojej existencie KSJL spolupracovala a spolupracuje s univerzitami a vedeckými pracoviskami doma i v zahraničí. Aktívne sa podieľa na realizácii vedeckých projektov a väčšina jej pracovníkov je prizývaná k spoluúčasti na vedeckých úlohách iných súčastí filozofickej fakulty, prípadne aj inštitúcií z iných vedeckých a vysokoškolských pracovísk. Výberovo uvádzame niekoľko realizovaných projektov, na ktoré nadväzuje i súčasné vedeckovýskumné smerovanie katedry.

KSJL v minulosti participovala na riešení viacerých významných medzinárodných projektov. Projekt s názvom *Aufbau einer slowakischen Text-Datenbank (2003 – 2005)*, ktorý získal podporu v rámci programu SAIA, Akcia Rakúsko – Slovensko, realizovala katedra v spolupráci s Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz. Úspešným zvládnutím tohto projektu sa KSJL etablovala ako aktívny spoluhráč v získavaní a riešení medzinárodných projektov. O dobrej spolupráci so zahraničnými inštitúciami svedčí projekt s názvom *IDIAL Regionalisionierte Lehrwerke und Interkultureller Dialog* (2008 – 2009), ktorý bol koordinovaný univerzitou v Göttingene a získal podporu Európskej únie v rámci programu K2 – Sprache. Systematický záber lingvistickej časti katedry na výskum jazyka s uplatnením didaktického aspektu sa úspešne zúročil pri riešení domáceho projektu *Štandardizácia úrovní ovládania slovenského jazyka* (2004 – 2006), realizovaného v rámci grantového programu KEGA a v rámci projektu KEGA *Slovenčina ako cudzí jazyk. Ochrana národného a kultúrneho dedičstva* (2003 – 2005). Z grantového programu národnej agentúry VEGA bolo v minulosti podporených viacero projektov. Projekt *Typológia slovenských a českých literárnych textov na prelome 20. a 21. storočia z hľadiska lingvistiky, štylistiky, poetiky a genológie* (2008 – 2010) sa podujal relatívne komplexne na základe typológie zmapovať premeny slovenskej a českej literatúry posledných dvoch desaťročí, pričom výskum zohľadňoval a zhodnocoval aj funkčné využívanie jazykovo-štylistických výrazových prostriedkov. Odborná diskusia na túto tému bola sumarizovaná na medzinárodnej vedeckej konferencii s názvom *Kontúry voľnosti*, z ktorej vznikol aj rovnomenný zborník (Kamenčík – Pospíšil – Nemcová 2010).

Pod vedením Evy Tibenskej sa v rokoch 2014 – 2016 riešil projekt agentúry VEGA *Koncepcia Syntaxe súčasného slovenského jazyka* (spoluriešitelia: Ján Kača-

la, Peter Gregorík). K najvýznamnejším výstupom projektu zásadného charakteru i pre smerovanie slovenskej syntaxe je monografická práca autorskej trojice *Koncepcia Syntaxe súčasného slovenského jazyka* (Gregorík – Kačala – Tibenská 2015), na ktorú nadväzuje i synchrónne orientovaný výskum syntaktickej roviny na katedre v súčasnom období.

Z ďalších odborných aktivít, ktoré KSJL organizovala a na ktorých v minulosti organizačne participovala, treba spomenúť *Linguistik-Tage* (2005) v rámci Medzinárodnej lingvistickej konferencie *Sprache und Sprachen im Mitteleuropäischen Raum*. Z podujatia vyšiel rovnomenný zborník (Kozmová 2005). Pri príležitosti životného jubilea prof. G. Altmanna, zorganizovala KSJL v Budmericiach medzinárodnú vedeckú konferenciu *Modern Methods in Linguistics* (2006), na ktorej sa zúčastnilo okrem domácich aj 30 zahraničných odborníkov. Prezentované názory boli základom na vydávanie medzinárodného lingvistického časopisu *Glottotheory*, ktorý vychádza pravidelne od roku 2008.[2]

Od roku 2004 sa na KSJL každoročne organizovala medzinárodná študentská a doktorandská konferencia s názvom *Na kus reči.* Konferencia sa pre uvedenú cieľovú skupinu účastníkov stala známou aj za hranicami Slovenska, pretože pravidelne vítala hostí z Čiech, Poľska, Ukrajiny, Ruska, Slovinska, Maďarska a iných. Mladí adepti vedy na konferencii prezentovali svoj odborný záujem i rast v lingvistickej a literárnovednej sekcii. Príspevky boli každoročne spracované v podobe recenzovaného zborníka s názvom *RARA AVIS*. Po personálnych a organizačných zmenách na katedre tradícia týchto konferencií a vydávania zborníka skončila v roku 2013.

Členovia katedry boli úspešnými riešiteľmi projektu Európskeho sociálneho fondu *Skvalitnenie vysokoškolskej prípravy budúcich učiteľov slovenského jazyka a slovenskej literatúry na ZŠ a SŠ s vyučovacím jazykom národnostných menšín pomocou metód výučby cudzích jazykov na FF UCM v Trnave* (2013 – 2015). Hlavným cieľom bolo skvalitniť vysokoškolskú prípravu budúcich učiteľov na výučbu slovenského jazyka a literatúry na školách s vyučovacím jazykom národnostných menšín a dosiahnuť tak vyššiu úroveň súčasného výchovno-vzdelávacieho procesu v základných a stredných školách národnostných menšín. Kvalifikovaní učitelia využívajúci moderné vyučovacie metódy tak dokážu odstrániť jazykové bariéry žiakov patriacich k národnostným menšinám, aby sa tí dokázali uplatniť na trhu práce a prispôsobiť sa požiadavkám vedomostnej spoločnosti (Kumorová 2015a, 2015b; Hincová 2015; Štreba 2015; Píšová 2015; Tkáčiková – Konečný – Kamenčík 2015).

3. VEDECKOVÝSKUMNÁ ČINNOSŤ OD ROKU 2016 PO SÚČASNOSŤ

Ako sme boli vyššie spomínali, od roku 2016 sa podarilo stabilizovať personálne zloženie katedry a vytvoriť vhodné podmienky pre vedeckovýskumnú činnosť

a kvalifikačný rast pracovníkov a pracovníčok. Počtom skromná zostava členov a členiek katedry (aktuálne sedem) sa vo vedeckovýskumnom zameraní profiluje v oblastiach, ktoré stavajú na vyššie naznačenej tradícii katedry, a to v oblasti vyučovania slovenčiny (aj v prostredí národnostných menšín, aj mimo územia Slovenska), v oblasti synchrónneho výskumu slovenského jazyka, najmä morfológie, syntaxe, lexikológie a štylistiky. Vo výskumoch akcentujú najmä etno- a sociolingvistické výskumné ciele a metódy, pričom funkčne prepájajú nadobudnuté výskumné dáta zo synchrónneho i z diachrónneho hľadiska, sledujúc jazykové, štylistické a literárne stvárnenie konkrétnych žánrov a motívov z tematologického hľadiska v časovom priereze od 19. storočia až po aktuálnu súčasnosť. Hoci je výskumné zameranie členov a členiek katedry relatívne rôznorodé, interferencie a prieniky možno sledovať v jazykovednej, ako aj v literárnovednej problematike.

3.1. PROJEKTOVÁ ČINNOSŤ

Na pôde katedry sa od roku 2016 úspešne realizovalo a realizuje niekoľko vedeckých projektov podporených národnými grantovými schémami APVV, VEGA, KEGA a Erasmus+. Pri projektovaní vedeckovýskumnej činnosti sa zohľadňuje aj nehomogénne výskumné zameranie kolektívu katedry. Spojivom katedrovej spolupráce je viacdimenzionálny výskumný záujem o žáner kázne, ako významný kultúrny fenomén, ktorý sa podieľal na formovaní identity európskych národov. V spolupráci s Ústavom slovenskej literatúry SAV (Erika Brtáňová) rieši katedra grantovú úlohu podporenú agentúrou APVV *Slovenská kázňová spisba v 19. storočí*. Cieľom projektu je dôsledné preskúmanie pôvodnej (rukopisnej i tlačenej) kazateľskej spisby, ktorá vznikla na pôde kresťanských cirkví, dominantne rímskokatolíckej a evanjelickej cirkvi, a to z hľadiska dejín jazyka a literatúry. Záujem riešiteľov sa sústreďuje na autentický pramenný priestor, v ktorom boli Slováci formovaní, a to nielen duchovne, ale aj morálne, kultúrne, či vlastenecky, vrátane výskumu žánrových, jazykových, didaktických a kultúrnohistorických súvislostí. Na základe výskumných aktivít projektu vzniklo viacero monografických prác i čiastkových štúdií, ktoré reflektujú interdisciplinárnosť projektu, napr. antológia pastierskych a apoštolských listov uhorských biskupov v slovenskom jazyku z 19. storočia (Zubko 2021), ktorá prináša množstvo nespracovaného pramenného materiálu zaujímavého nielen z hľadiska cirkevných a historicko-teologických aspektov, ale aj z hľadiska dobového stavu formujúcej sa slovenčiny. Persuazívnu, didaktizujúcu a osvetovú funkciu kázňového žánru na príklade zbierky kázní Jonáša Záborského, ktoré zacielil na dobovo rozšírený fenomén poverčivosti, explikuje štúdia K. Žeňuchovej na stránkach časopisu Slovenská literatúra (Žeňuchová 2022). Literárnohistorickú a lingvistickú analýzu príležitostnej kázne Jozefa Blásyho prináša spoločná štúdia M. Kamenčíka a Z. Kumorovej (2021). Aktuálny rok 2023 je pre riešenie tohto projektu kľúčovým,

keď si riešitelia po realizácii archívnych výskumov vymenili svoje skúsenosti a poznatky na medzinárodnom vedeckom sympóziu *Kazateľská tvorba, jej recepcia a stimuly* (21. – 22. novembra 2023 v Malom kongresovom centre SAV Bratislava). Konferenciu organizovala katedra v spolupráci s Ústavom slovenskej literatúry SAV, v. v. i., a Ústavom pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., a Filozofickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave. Konferencia, na ktorej sa popri domácich referentoch zúčastnili aj bádatelia z Českej republiky, Poľska, Maďarska a Rakúska, bola venovaná kazateľskej literatúre ako dôležitej súčasti európskej duchovnej kultúry a jedinečnému dokladu nosných vývinových procesov literatúry a jazyka. Vedecká rozprava sa sústredila na dva hlavné tematické okruhy: 1. účinok a pôsobenie kázní na prijímateľa a 2. interpretáciu tohto komunikátu (odporúčania kazateľov a tvorcov kazateľských príručiek, dobové i neskoršie výklady, aplikovanie umeleckých jazykových prostriedkov). Plány riešiteľov projektu sa v ďalšej fáze riešenia projektu neobmedzujú iba na vydanie súboru konferenčných príspevkov spracovaných do podoby vedeckých štúdií, v roku 2024 je naplánovaná príprava výberu slovenských kázní z 19. storočia, ktorý bude reprezentatívnou antológiou textov významných autorov reflektujúcich dobový spoločenskopolitický vývoj, vtedajší stav slovenského jazyka, ale aj dôležité kazateľské témy.

Katedra aktívne prispieva i k perspektívam medzinárodnej slovakistickej spolupráce v sektore vysokoškolského vzdelávania, a to vytvorením kooperačného partnerstva s Oddelením slovakistiky Filozofickej fakulty na Univerzite v Novom Sade a Katedrou západoslovanských jazykov Filozofickej fakulty v slovinskej Ľubľane. V spolupráci s týmito partnermi od mája 2022 rieši projekt pod názvom *Inovácia a optimalizácia vzdelávacích nástrojov a prostriedkov výučby slovenčiny mimo územia Slovenska*, ktorý podporila Európska únia v rámci programu Erasmus+ (zodp. riešiteľka: K. Žeňuchová, obdobie riešenia: 2022 – 2025).

Primárnym cieľom projektu je zefektívniť vzdelávacie nástroje vo vysokoškolskej výučbe slovenčiny mimo územia Slovenska, vo väčšinovom prostredí partnerských univerzít (v Srbsku a v Slovinsku), kde je nevyhnutným predpokladom potreba aktívneho kontaktu s neustále sa rozvíjajúcim jazykom ale aj s literárnou tvorbou v materskej krajine na Slovensku. Zámerne sme sa pri koncipovaní projektu vyhli formulácii vyučovanie slovenčiny ako cudzieho jazyka, keďže v prípade jedného z našich partnerov (Univerzity v Novom Sade) sa slovenčina vyučuje aj ako jazyk slovenskej národnostnej menšiny žijúcej vo Vojvodine, ktorý môžeme považovať za jazyk enklávy. Jazyk je jadrom identity na individuálnej i skupinovej úrovni, preto udržiavanie a rozvoj slovenského jazyka u prirodzene bilingválnych (slovensko-srbských) nositeľov vnímame aj ako kľúčový nástroj zachovania etnickej identity. V kontexte špecializovaných pracovísk, ako je Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského

v Bratislave, ktoré má dlhoročné skúsenosti s vyučovaním slovenčiny pre cudzincov, je namieste otázka, prečo práve kolektív našej katedry sa podujal na úlohu koordinátora takto zameraného projektu. Pracovníci katedry v osobitných projektoch (uvádzaných vyššie) riešili otázky metodiky výučby slovenčiny ako druhého jazyka, ktorých cieľom bolo podporiť kvalitu vzdelávania slovenčiny ako úradného štátneho jazyka v prostredí národnostných menšín na Slovensku, participovali na tvorbe štandardov úrovní ovládania slovenčiny ako cudzieho jazyka. Analogicky nadväzujúc na túto výskumnú tradíciu sme sa podujali implementovať niektoré prístupy do vyučovania slovenčiny mimo územia Slovenskej republiky s osobitným prihliadnutím na špecifiká väčšinového prostredia a jazyka krajiny (srbčiny a slovinčiny), kde sa slovenský jazyk vyučuje aj vo vysokoškolskej praxi.

Bez spolupráce s partnerskými inštitúciami v Srbsku a v Slovinsku by nebolo možné vypracovať porovnávaciu analýzu domáceho väčšinového jazyka (srbčiny a slovinčiny) so slovenčinou, nebolo by možné získať analýzu kolíznych javov pri vyučovaní slovenčiny, na základe ktorých budú vznikať následné metodické materiály a naplánované publikačné výstupy. Interakcia o výsledkoch doterajších pozorovaní a skúseností pedagógov z partnerských vysokých škôl, ktorí boli a sú konfrontovaní s reálnymi problémami študentov pri štúdiu slovenčiny, je v pri riešení projektu nevyhnutnosťou. 16. – 18. októbra 2023 sa v Novom Sade a v Báčskom Petrovci uskutočnila vzdelávacia aktivita pre učiteľov slovenčiny so zámerom aplikovať najnovšie poznatky z jednotlivých rovín jazyka s metodickou podporou, ako dané obsahy učiva využiť vo vyučovaní slovenčiny v konfrontácii s väčšinovým jazykom. Kontakt so živou podobou spisovnej slovenčiny na Slovensku sme ponúkli aj vysokoškolským študentom slovenčiny na Univerzite v Novom Sade v podobe workshopu o aktuálnych lingvistických témach. Nadväzujúc na túto aktivitu sa pripravuje jeden z výstupov projektu *Súbor metodických listov a študijných materiálov k vyučovaniu slovenčiny mimo územia Slovenska* (plán na rok 2024).

Ďalším plánovaným publikačným výstupom projektu je príručka *Vyučovanie zvukovej roviny slovenského jazyka so zameraním na špecifické potreby používateľov srbčiny a slovinčiny*, ktorej cieľom je v teoretickej časti priniesť konfrontačný opis zvukovej roviny slovenčiny v porovnaní so srbčinou a slovinčinou a identifikovať problémové javy pri vyučovaní a používaní slovenčiny v srbskom a slovinskom prostredí (2024). Atraktívnym výstupom projektu je *Literárna čítanka*, ktorá výberovo obsiahne literárne texty so zaradením zvukových nahrávok. Zameriava sa na rozvoj čitateľských kompetencií – porozumenie textom, schopnosť reagovať na literárne podnety s ohľadom na zvládnutú jazykovú úroveň, zameriava sa aj na kultúrne referencie a presahy jednotlivých čitateľských prostredí, formovanie čitateľskej gramotnosti a čitateľského vkusu. Výber literárnych textov bol podriadený aj didaktickej funkčnosti v oblasti vyučovania jazykovej zložky: fonetickej roviny slovenčiny,

osvojovania frazeológie, slovných hračiek, poznania princípov univerzalizácie a aktualizácie, identifikácie miery obraznosti a konotatívnosti.

Štvrtým plánovaným výstupom je monografická práca *Lexikálne osobitosti slovenčiny v komparácii s väčšinovými jazykmi – slovinčinou a srbčinou* (2024), ktorá sa zameriava na synchrónny stav lexikálnej roviny slovenčiny so zreteľom na komparatívnu analýzu so slovinčinou a srbčinou. V záverečnej fáze projektu (október 2024) plánujeme v Trnave zorganizovať multiplikačné podujatie, ktorého cieľom je implementácia a prenos kľúčových poznatkov a výsledkov projektu na odbornú verejnosť.

V roku 2022 bolo na katedre úspešne ukončené riešenie projektu agentúry KEGA *Inovácia v príprave budúcich učiteľov slovenčiny pomocou didaktickej transformácie prvkov učiva z lexikológie do elektronickej podoby a vytvorenie interaktívneho média s metodickou príručkou* (zodp. riešiteľka: Zdenka Kumorová; obdobie riešenia 2020 – 2022). Cieľom medzifakultnej spolupráce (v kooperácii s riešiteľmi z Fakulty prírodných vied UCM v Trnave) bolo inovovať prípravu budúcich učiteľov slovenčiny vytvorením korpusu didakticky transformovaných prvkov učiva z lexikológie. V elektronickej podobe vzniklo interaktívne portfólio úloh a metodická príručka odkazujúca na postupy pomáhajúce učiteľom pri implementácii elektronického didaktického materiálu pri výučbe lexikológie slovenského jazyka (Kumorová 2022; Kumorová – Hincová – Gregorík 2022).

Napokon je potrebné spomenúť i svojím zameraním atraktívny projekt agentúry VEGA *Dynamika a podoby súčasného naratívneho folklóru* (zodpovedný riešiteľ: Ľubomír Gábor; obdobie riešenia 2022 – 2025). Nadväzuje na už ukončený projekt podporený inštitucionálnou univerzitnou grantovou schémou FPPV *Naratívna literatúra v synchrónnom a diachrónnom aspekte* (2021). Jeho cieľom je systematické štúdium a kritická analýza vybraných prameňov súčasnej slovenskej ľudovej slovesnosti v časovom intervale od 19. storočia po 21. storočie. Riešitelia sa zameriavajú na výskum aktualizovaných foriem prozaického naratívneho folklóru a na dynamiku jeho vzťahu k súčasnej slovenskej popkultúre. Svojím zameraním sa projekt pokúša rozšíriť doterajšie teoretické poznatky v oblasti súčasného rozprávania (contemporary storytelling), zameriava sa na jazykovo-štylistické spracovanie, literárnovednú interpretáciu poetických kvalít a čŕt vybraných naratívnych žánrov, dôraz sa pritom kladie na distribúciu naratívnych žánrov v digitálnom priestore internetu, ktorý sa postupne stáva dominantným prostredím spoločenských interakcií. Z tejto problematiky bolo už publikovaných niekoľko vedeckých štúdií (Gábor 2021, 2022).

Členovia a členky katedry sa výskumne podieľajú nielen na projektových iniciatívach realizovaných na pracovisku, ale vzhľadom na ich výskumnú profiláciu a záujem o interdisciplinárne vedecké presahy sa zúčastňujú i na projektových iniciatívach pracovísk mimo domovskej univerzity. K úspešne vyriešených projektom, ktoré dek-

larujú zapojenosť do vedeckovýskumnej činnosti v rámci medzikatedrovej spolupráce na FF UCM, patrí projekt APVV *Komparácia jazykových stratégií pravicového populizmu (Nemecko – Rakúsko – Česko – Slovensko): lexika – texty – diskurzy* (zodpovedný riešiteľ: Georg Schuppener; obdobie riešenia 2018 – 2021). Riešitelia z KSJL venovali pozornosť jazykovým špecifikám a jazykových stratégiám pravicových populistov na Slovensku. Na základe zozbieraného korpusového materiálu vo verejnej mediálnej sfére bola identifikovaná typická príznaková lexika, dôsledná analýza textov ukázala tematické a argumentačné stratégie pravicovo populistických výrokov a prejavov (Žeňuchová 2020a, 2020b, 2021; Kumorová 2019a, 2019b, 2020, 2021; Žeňuchová – Kumorová 2021; Gregorík 2021a). Spolupráca s Katedrou germanistiky FF UCM v Trnave pokračuje v projekte *Manipulatívne reprezentácie v časoch krízy: Jazykové stratégie konšpiračných teórií a alternatívnych právd v nemeckom a slovenskom jazykovom priestore* aj v rokoch 2023 – 2026, ktorý podporila APVV (zodp. riešiteľ: Georg Schuppener; riešitelia z KSJL: Z. Kumorová, Ľ. Gábor, K. Žeňuchová).

3.2. VEDECKOVÝSKUMNÁ ČINNOSŤ MIMO PROJEKTOVÝCH AKTIVÍT

Mimo projektovo uchopených aktivít na pôde KSJL v ostatnom období vznikli monografické práce k vybraným súčasným trendom v syntaktickej rovine, predovšetkým s ohľadom na významy, formy a typológiu vety *Veta v slovenčine a jej vlastnosti* (Gregorík 2021b). Na kľúčové syntaktické diela najmä zo slovenskej a českej syntaxe nadväzuje monografické spracovanie problematiky jedného vetného člena *Podmet v slovenčine. Formálna a sémantická charakteristika* (Gregorík 2022), kde je teoretický výklad doložený množstvom príkladov zo Slovenské národného korpusu[3], internetových zdrojov a súčasných publicistických textov.

Z oblasti literárnovednej slovakistiky sa okrem kontinuálnej a silne etablovanej profilácie na regionálne literárnohistorické aspekty regiónu Trnavy a Hlohovca (Kamenčík 2019) v poslednom období pozornosť zameriava aj na štúdium náboženských i folklórnych naratívnych žánrov, čoho sa dotýkajú aj vyššie uvedené vedecké projekty. Za zmienku stojí interdisciplinárna monografická práca K. Žeňuchovej *Zakliata hora Pavla Dobšinského* (v spoluautorstve s M. Bocánovou), ktorá sa venuje dejinám zberateľskej práce na poli slovenskej rozprávky. Monografia chronologicky načrtáva vývin záujmu o slovenskú ľudovú rozprávku, o jej zbieranie, zapisovanie a následné redakčné úpravy s dôrazom na vývinový aspekt a domáce kontexty (Žeňuchová – Bocánová 2019).

4. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Perspektívy ďalšieho vedeckovýskumného zamerania naznačuje výberový prehľad ukončených, ale aj aktuálne riešených projektových úloh, ktoré nás zaväzujú

k ich napĺňaniu. Prebiehajúce tvorivé aktivity členov katedry sme sa usilovali predstaviť aj vo vzťahu k plánom v horizonte najbližších troch až štyroch rokov. Z hľadiska ďalšieho smerovania sa katedra opiera o jasne zadefinovanú výskumnú paradigmu, ktorá vychádza z tradície, a tou je i zachovávanie kontinuity v príprave didaktických výučbových materiálov týkajúcich sa slovenského jazyka a literatúry (a to nielen ako materinského, ale aj ako cudzieho jazyka). Dôležitou iniciatívou v tomto smere je aktuálne riešený vedecký projekt grantovej schémy Erasmus+ a spolupráca s Filozofickou fakultou Univerzity v Ľubľane a najmä s Filozofickou fakultou Univerzity v Novom Sade a ďalšími asociovanými partnermi, t. j. inštitúciami zastrešujúcimi vzdelávacie a kultúrne aktivity vojvodinských Slovákov. Takto koncipovaný projekt otvára široké možnosti pokračujúcej spolupráce s inými slovanskými i neslovanskými krajinami v oblasti vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka a zároveň nadobudneme množstvo systémových a metodických praktických usmernení pri výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka, ktoré budeme môcť následne implementovať pri jazykovej príprave zahraničných študentov prichádzajúcich na štúdium na FF UCM v Trnave.

Silné etnolingvistické a sociolingvistické zameranie vrátane záujmu o folklórne naratívne žánre a ich transformácie umožňujú katedre profilovať sa vo výskumných iniciatívach zameraných na analýzu premien súčasných foriem jazyka a (naratívnych) žánrov literatúry, ktoré aj v podobe publikačnej a edičnej činnosti (vrátane plánovaných antológií či kompendií vybraných jazykových javov) môžu významne prispieť k otvoreniu nových výskumných perspektív v oblasti jazyka a literatúry na Slovensku.

V závere poznamenávame, že mnohoaspektovosť, rôznorodosť a aktuálnosť vedeckovýskumného zamerania i dobrá medzinárodná spolupráca Katedry slovenského jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave s významnými slovakistickými centrami v zahraničí ponúka široké možnosti rozvoja. No zároveň sa zreteľne ukazujú aj dôležité výzvy a nevyhnutnosť aktívnej účasti i na systematických slovakistických výskumoch a naliehavosť spolupráce s inými univerzitnými a akademickými inštitúciami v oblasti základného a aplikovaného slovakocentrického výskumu na Slovensku.

Literatúra

GÁBOR, Ľ. (2021): Funkcie a podoby vybraných mémov v digitálnej sfére. In: *Slovenská reč*, 86/1, 55 – 75.

GÁBOR, Ľ. (2022): Koronavírus na Slovensku na rozhraní východu a západu. In: *Nová filologická revue*, 14/2, 46 – 64.

GREGORÍK, P. – KAČALA, J. – TIBENSKÁ, E. (2015): *Koncepcia Syntaxe súčasného slovenského jazyka*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave.

GREGORÍK, P. (2021a): Lexikálno-morfologická analýza jazykových prostriedkov na bilbordoch a plagátoch ĽSNS a SPD. In: Demčišák, J. – Fraštíková, S. (eds.): *Aspekty a stratégie pravicového populizmu. Komparatívny a multidisciplinárny pohľad*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 79 – 95.
GREGORÍK, P. (2021b): *Veta v slovenčine a jej vlastnosti*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave.
GREGORÍK, P. (2022): *Podmet v slovenčine. Formálna a sémantická charakteristika*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave.
HINCOVÁ, K. (2015): *Niekoľko pohľadov na didaktiku slovenského jazyka a literatúry vo svetle realizovanej kurikulárnej prestavby predmetu*. Trnava: FF UCM.
KAMENČÍK, M. (2019): *Z Hlohovca do Honolulu a späť. Rudolf Dilong a hlohovská literárna avantgarda.* Hlohovec: Ex libris ad personam.
KAMENČÍK, M. – KUMOROVÁ, Z. (2021): Jozef Blásy‘s speech during Esztergom Basilica consecration in the context of homiletic literary production of the Bernolák movement - literary-historic and linguistic view. In: Bagana, Dž. (ed.): *Jazyk, kuľtura, etnoidentičnosť v epochu globalizacii./Language, culture, ethnicity in the period of globalization*. Moskva: Flinta, 198 – 222.
KAMENČÍK, M. – POSPÍŠIL, I. – NEMCOVÁ, E. (eds.) (2010): *Kontúry voľnosti. Typológia slovenských a českých textov na prelome 20. a 21. storočia z hľadiska lingvistiky, štylistiky, poetika a genológie.* Trnava: FF UCM.
KOZMOVÁ, R. (ed.) (2005): *Sprache und Sprachen im Mitteleuropäischen Raum.* Zborník z medzinárodnej konferencie Linguistik-Tage. Trnava: FF UCM.
KUMOROVÁ, Z. (2015a): *Tvorivo-komunikačné vyučovanie slovenského jazyka ako druhého jazyka v školách s vyučovacím jazykom národnostných menšín na Slovensku*. Trnava: FF UCM.
KUMOROVÁ Z. (2015b): *Základy teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry*. Trnava: FF UCM.
KUMOROVÁ, Z. (2019a): Aggressiveness and Expressiveness as a Language Strategy in Political Discourse. In: *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*, 5/4, 253 – 258. DOI 10.18178/ijlll.2019.5.4.237.
KUMOROVÁ, Z. (2019b). Emocionálno-expresívne jazykové prostriedky pravicového populizmu ako súčasť výučby materinského jazyka In: *Jazyk – literatura – komunikace*, 8/1, 35 – 49. Dostupné na: http://jlk.upol.cz (cit. 14. 10. 2023).
KUMOROVÁ, Z. (2020): Identifikácia znakov extrémizmu a populizmu v politických textoch ako súčasť prípravy budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry. In: Sirotová, M. – Michvocíková, V. (eds.): *Pedagogica actualis XI.* Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 249 – 258.
KUMOROVÁ, Z. (2021): Hodnotiaca lexika populizmu vo vyučovaní lexikológie slovenského jazyka. In: Sirotová, M. – Michvocíková, V. (eds.): *Fenomén pravicového populizmu v edukačnej realite*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 56 – 81.
KUMOROVÁ, Z. (2022): *Vybrané kapitoly z lexikológie slovenského jazyka*. Trnava: FF UCM.
KUMOROVÁ, Z. – HINCOVÁ, K. – GREGORÍK, P. (2022): *Interaktívne médium k predmetu lexikológia slovenského jazyka – metodická a používateľská príručka*. Trnava: FF UCM.
PÍŠOVÁ, J. (2015): *Vybrané kapitoly z ortografie*. Trnava: FF UCM.
ŠTREBA, M. (2015): *Súradnice kompetentného čítania a kontext literárneho vzdelávania*. Trnava: FF UCM.
TKÁČIKOVÁ, E. – KONEČNÝ, M. – KAMENČÍK, M. (2015): *Prehľad dejín slovenskej literatúry I (Slovenská literatúra 9. – 19. storočia)*. Trnava: FF UCM.
ZUBKO, P. (2021): *Tento list z kazateľnice ohlasovať budete. Pastierske a apoštolské listy pre Slovákov z 19. storočia.* Poprad: Popradská tlačiareň, vydavateľstvo s. r. o.
ŽEŇUCHOVÁ, K. – BOCÁNOVÁ, M. (2019): *Zakliata hora Pavla Dobšinského*. Bratislava: Národopisná spoločnosť Slovenska.
ŽEŇUCHOVÁ, K. – KUMOROVÁ, Z. (2021): Jazykové prostriedky a stratégie v slovenskom mediálnom priestore. In: Demčišák, J. – Fraštíková, S.: *Aspekty a stratégie pravicového populizmu.*

Komparatívny a multidisciplinárny pohľad. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 60 – 78.
ŽEŇUCHOVÁ, K. (2020a): Vplyv pravicového populizmu na Slovensku na formovanie povedomia mládeže (z hľadiska jazykových stratégií) In: Sirotová, M. – Michvocíková, V. (eds.): *Pedagogica actualis XI.* Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 367 – 373.
ŽEŇUCHOVÁ, K. (2020b): Politická rétorika: Antisemitizmus v diskurze politickej strany Kotlebovci - Ľudová strana naše Slovensko. In: *Stredoeurópske pohľady. Časopis pre jazyk, literatúru, kultúru a médiá*, 2/1, s. 62 – 71.
ŽEŇUCHOVÁ, K. (2021): Jazykové stratégie pravicového populizmu na Slovensku. In: Suáres Cuadros, S. J. et al. (eds.): *New Trends in Slavic Studies. Conference Proceedings. Granaslavic 2019. 5th International Conference „Andalusian Slavic Studies Workdays"*. Moskva: URSS publishing group, 820 – 826.
ŽEŇUCHOVÁ, K. (2022): Kázňová tvorba Jonáša Záborského a stratégie boja proti poverčivosti kresťanov. In: *Slovenská literatúra*, 69/6, 616 – 625. DOI 10.31577/slovlit.2022.69.6.7.

Internetové zdroje

[1] http://www.ksjl.ff.ucm.sk/sk/aktuality/ (cit. 21. 10. 2023).
[2] https://www.degruyter.com/journal/key/glot/html (cit. 21. 10. 2023).
[3] Slovenský národný korpus – prim-8.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2018. Dostupný na: http://korpus.juls.savba.sk (cit. 21. 10. 2021).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA PEDAGOGICKEJ FAKULTE TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE

Juraj Hladký – Roman Vojtechovský – Andrej Závodný

Trnavská univerzita v Trnave, Pedagogická fakulta
Priemyselná 4, Trnava
E-mail: juraj.hladky@truni.sk, roman.vojtechovsky@truni.sk, andrej.zavodny@truni.sk

HLADKÝ, J. – VOJTECHOVSKÝ, R. – ZÁVODNÝ, A. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, Trnava University in Trnava. In: *Slovenská reč*, 88/3, 94 – 117.

Abstract: Members of the Department of Slovak Language and Literature at the Faculty of Education of Trnava University in Trnava engage in scientific research in the fields of synchrony, diachrony, and language didactics. Their research dedicated to Slovak sign language is unique in a nationwide context. In terms of project and publication activities, research primarily encompasses onomastics, onomastic terminology, historical lexis, territorial and social dialects, translation, analysis and interpretation of Old Church Slavonic texts, philosophy of language, stylistics, orthography, didactics of Slovak language and Slovak sign language. In addition to monographic publications in the field of onomastics, philosophy of language, research of Old Church Slavonic, and sign language interpretation, the department has also produced bilingual dictionaries dedicated to Slovak sign language. Additionally, a significant number of didactic works and scientific studies, often of fundamental significance (e.g., in the fields of Old Church Slavonic translations and Slovak sign language), have been published by department members. As part of its future plans, the department aims to continue working on ongoing projects, plan new projects, collaborate with external partners and media, and contribute to the popularization of science.

Keywords: Trnava University, Faculty of Education, Slovak linguistics, didactics of Slovak language, historical lexis, linguistic research, Old Church Slavonic, Church Slavonic, onomastics, philosophy of language, sign language, slang, Slovak orthography.

Článok v skratke:

- Príspevok sa zaoberá vedeckovýskumnými a publikačnými aktivitami na Katedre slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave približne za posledných šesť rokov, teda približne od roku 2018.
- Na pracovisku sa od počiatku rozvíja diachronický (slavistika, cirkevná slovančina, kultúrne dejiny slovenčiny, onomastika) a synchronický lingvistický výskum (osobitne fonetika a fonológia, syntax, štylistika, jazyková kultúra, didaktika jazyka). Špecifikom pracoviska je, že od roku 2020 zabezpečuje aj profesijne orientovaný bakalársky študijný program slovenský jazyk v komunikácii nepočujúcich, preto sa na pracovisku uskutočňuje aj vedecký výskum slovenského posunkového jazyka.
- Konkrétne sa predstavujú projekty a publikačné výstupy v týchto oblastiach: onomastika a didaktika vlastného mena, lexikológia, lexikografia, morfosyntax, ortografia, štylistika, historická lexikológia a slovotvorba, teritoriálne a sociálne nárečia, staroslovienčina, cirkevná slovančina, liturgické texty a ich preklady, filozofia jazyka, lingvodidaktika, slovenský posunkový jazyk (lexikografia, pragmatika a štylistika), tlmočenie do a zo slovenského posunkového jazyka.

- Načrtávajú sa aj popularizačné aktivity členov a členiek pracoviska najmä prostredníctvom spolupráce s médiami, ďalšie plánované projekty a perspektívy ďalších vedeckovýskumných aktivít.

1. ÚVOD

Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave bola zriadená Slovenskou národnou radou zákonom č. 191/1992 Z. z. s účinnosťou od 1. júla 1992 a akademický senát univerzity zriadil jej dve najstaršie fakulty – pedagogickú fakultu a fakultu humanistiky – 1. septembra 1992. Pedagogická fakulta je v súčasnosti jednou z piatich fakúlt Trnavskej univerzity, z ktorých ako jediná zabezpečuje komplexné vzdelávanie učiteľov pre základné a stredné školy. Počiatky slovakistiky na Trnavskej univerzite sa spájajú s rokom 1992, keď sa na fakulte humanistiky začala vyučovať v rámci spoločného základu slovenčina v spoločenskej komunikácii. Zameriavala sa na systém jazyka, štylistiku a rétoriku a jej výučbu garantovala vtedajšia katedra jazykov.

Od roku 1994 sa slovakistika začala inštitucionálne rozvíjať v podmienkach pedagogickej fakulty, na ktorej vznikla samostatná Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave,[1] ktorú až do roku 1999 viedol Ján Doruľa. Medzi prvými lingvistami, ktorí na nej systematicky vedecko-pedagogicky pôsobili, boli František Kočiš, Anna Rýzková a Elena Krasnovská, podnes na nej pracuje Jozef Pavlovič. Pôvodné personálne obsadenie pracoviska zabezpečilo, že na katedre sa rozvíjal diachronický výskum (slavistika, cirkevná slovančina, kultúrne dejiny slovenčiny, onomastika) a synchronický lingvistický výskum (osobitne fonetika a fonológia, syntax, štylistika, jazyková kultúra). Katedra spočiatku zabezpečovala 4-ročné vzdelávanie učiteľov slovenského jazyka a literatúry v kombinácii pre základné školy, od roku 2003 poskytuje 5-ročnú prípravu učiteľov slovenčiny pre základné a stredné školy a od roku 2020 zabezpečuje profesijne orientovaný študijný program slovenský jazyk v komunikácii nepočujúcich. Na katedre sa uskutočňuje doktorandský študijný program slovenský jazyka a literatúra.

V oblasti lingvistiky je kľúčová vedeckovýskumná spolupráca s Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV, v. v. i., a ďalšími slovakistickými a slavistickými pracoviskami na Slovensku a v zahraničí. Na katedre pôsobí pobočka Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV, v. v. i., ktorú vedie A. Závodný. Aj v spolupráci s ňou v ostatnom období katedra spoluorganizovala 29. ročník kolokvia mladých jazykovedcov (Trnava 25. – 27. 11. 2020), 22. slovenskú onomastickú konferenciu na tému *Produkcia a percepcia onymických systémov* (Trnava 5. – 7. 9. 2022) a podieľala sa na organizácii 27. medzinárodného kongresu onomastických vied (ICOS; Krakov 22. – 27. 8. 2021). V ostatnom čase v spoluprá-

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

ci s organizáciou Snepeda pripravila odbornú konferenciu na tému *Tlmočenie nielen pre nepočujúce osoby* (Bratislava 25. 11. 2023).

Pracovisko sa vnútorne člení na oddelenie jazykovedy a didaktiky slovenského jazyka, oddelenie slovenského jazyka v komunikácii nepočujúcich a oddelenie literárnej vedy a didaktiky literatúry. Cieľom tejto práce je predstaviť aktuálne lingvistické vedeckovýskumné aktivity, ktoré sa na katedre realizujú.

2. ONOMASTICKÉ VÝSKUMY A ONOMASTICKÁ TERMINOLÓGIA

Onomastické výskumy majú na katedre pevné ukotvenie od začiatku 21. storočia, keď sa zaradilo medzi pracoviská, ktoré participujú na pôvodne celoeurópskom projekte Hydronymia Europaea. V rámci neho bolo publikovaných niekoľko vedeckých monografií. Zatiaľ posledná práca *Hydronymia Malého Dunaja* (Beláková – Hladký – Závodný 2018) je výstupom grantovej úlohy VEGA s rovnomenným názvom a syntézou výsledkov niekoľkoročného systematického výskumu na Žitnom ostrove a prítokov Malého Dunaja. Okrem úvodných štúdií obsahuje skompletizovaný hydronomastikon z celého povodia (a sčasti aj z povodia Dunaja). Historický aj súčasný onymický materiál je lingvisticko-motivačne interpretovaný. Analýza lexikálno-sémantickej, štruktúrnotypologickej a etymologickej stránky asi 1400 názvov zaniknutých a jestvujúcich vodných objektov a ich variantov (vrátane analýzy motivačne súvisiacich toponým) okrem iného preukázala postupnosť etnických zásahov do jestvujúcej onymickej sústavy. Územie spracúvané v tejto monografii bolo hydrograficky nestabilné, preto sa autori pokúsili o historickú rekonštrukciu situovania (aj zaniknutých) vodných tokov na základe mapových zakreslení a zaznačených názvov rekonštruovaných objektov, opierajúc sa aj o prácu V. Šmilauera (1932) a novšie štúdie P. Pišúta (2006, 2007). Na základe kartografických diel a štúdií s témou rekonštrukcie nestabilného koryta Dunaja a jeho ramien alebo prítokov kolektív rekonštruoval hydrografickú a onymickú situáciu v štyroch časových úsekoch od stredoveku po 20. storočie. Pomerne vysoká frekvencia čiastočne desémantizovaných toponým potvrdila predpoklad V. Šmilauera (1932, s. 293), že na ostrove sa v minulosti nachádzalo okrem hlavného ramena množstvo vedľajších, súbežne s ním tečúcich ramien. Ich názvy mali lokálnu onymickú platnosť a vznikli podľa územia, cez ktoré tiekli, a viaceré sa podnes zachovali len ako terénne názvy. Aj preto sa v slovníku uvádzajú niektoré historické názvy ramien, ktoré už s pôvodnými objektmi nemožno úplne spoľahlivo stotožniť (napr. *Humér, Belder, Vaskapu* a pod.), ako osobitné heslá, nie ako varianty názvu jestvujúceho vodného objektu.

Synchrónno-diachrónny výskum hydronymie na Žitnom ostrove umožnil J. Hladkému analyzovať aj formovanie sa ojkonymickej sústavy na tomto pôvodne multietnickom území v práci *Dynamika koexistencie slovanských, maďarských a ne-*

meckých ojkoným na Žitnom ostrove (2021), ktorou nadviazal na staršiu štúdiu P. Žiga (2015). Analýza historických podôb ojkoným spresnila poznatky o miere etnických vplyvov na ojkonymický systém ostrova a naznačila formy koexistencie slovenských, maďarských a nemeckých názvov s presahom do súčasnosti. V stredoveku tu prirodzene vznikali len dvojice názvov na základe zvukovej adaptácie názvu v preberajúcom jazyku (*Vrakúň* > maď. *Várkony*, *Vrakuňa* > nem. *Fragendorf;* maď. *Somorja, Samarja* > nem. *Sommerein* > slov. *Šamorín*). Vznik a fungovanie sémanticky motivovaných dvojíc (nem. *Bruck* – maď. *Hidas* – slov. *Most pri Dunaj*) a nemotivovaných dvojíc (maď. *Úszor* – slov. *Kvetoslavov*) je relatívne novým javom a až na výnimky ho možno pripísať cieľavedomej štandardizačnej praxi v 20. storočí. Podobné javy si na hydronymickom materiáli v štúdii *Dynamika hydroným v severnej časti povodia Malého Dunaja* (2020) všimla M. Beláková.

Analýza onymického materiálu zo Žitného ostrova priniesla aj zaujímavé kultúrnoantropologické zistenia. Pozadie onymického kontextu vlastných mien s onymizovanými slovanskými a maďarskými lexémami z oblasti pohanstva a kultovej činnosti prezentuje štúdia *Inkulturácia vo vlastných menách* (Hladký 2019). Na základe stredovekých i novších dokladov dokumentuje výraznejšie pretrvávanie ešte predkresťanských kultov na tomto území v dôsledku jeho geografických a etnických špecifík a všíma si aj postupnú inkulturáciu, ktorú z dnešného pohľadu možno v synkretickej podobe označiť aj termínom polydoxia.

Osobitnou témou je fungovanie vlastných mien v súčasnej spoločenskej komunikácii. Používaniu niektorých vlastných mien v jazykovej, najmä publicistickej praxi a ich častým nevhodným prekladom vo dvoch smeroch (1. nevhodné cudzojazyčné preklady domácich slovenských názvov a 2. nevhodné preklady cudzích názvov do slovenčiny) sa venovala štúdia *K fungovaniu endoným a exoným v jazykovej praxi* (Závodný 2020). Vlastné mená sa vo všeobecnosti okrem iných špecifík vyznačujú podobne ako frazémy istou idiomatickosťou (špecifickosťou pre určitý jazyk), ktorá je často pevne spätá s motivačnou jazykovou, ako aj mimojazykovou stránkou vlastného mena. Keďže onymická motivácia pri vzniku vlastného mena, teda aj pri primárne motivovaných propriách (vzniknutých priamo z apelatív), ustupuje do úzadia a do popredia sa dostáva funkčná stránka propria, aj pri formálnej totožnosti apelatíva a propria vo všeobecnosti nie je funkčné niektoré typy vlastných mien prekladať do iných jazykov. Výnimku predstavujú už vžité a štandardizované názvy. V tejto súvislosti sa možno pomerne často stretnúť s viacerými problémami, ako je napr. nedodržanie zásady, aby sa pri názve objektu ako prvé v texte uviedlo (slovenské) endonymum a až za ním v zátvorke cudzojazyčné exonymum (napr. chybné poradie: angl. *Demänová Freedom Cave,* nem. *Höhle der Freiheit*, maď. *Déményfalvi-csepkőbarlang*, slov. *Demänovská jaskyňa slobody*), prípadne nevhodné preklady slovenských geografických názvov objektov – napr. *Demänovská dolina* sa často

nevhodne prekladá do angličtiny ako **Demänová valley*, *Nízke Tatry* ako **Low Tatras* či nem. **Niedere Tatra, Kmeťov vodopád* angl. ako **Kmeť's waterfall* a pod. Pritom do cudzieho jazyka možno prekladať iba druhové označenie objektov mimo ustáleného názvu, čiže apelatívne označenie objektu, ktoré je súčasťou názvu, je nežiaduce prekladať (správne teda napr. *valley Demänová dolina* a pod.). Mnohé z týchto nesystémových prekladov (cudzojazyčné exonymá) ani nie sú schválené príslušnou zahraničnou názvoslovnou autoritou. Rovnako by sa isté platné zásady používania vlastných mien v jazyku, na ktorého území úradného používania sa pomenúvané objekty nenachádzajú, mali dodržiavať aj pri používaní cudzojazyčných geografických názvov v slovenskom jazyku (exoným). Cudzie nevžité názvy, ktoré nie sú v slovenčine schválené názvoslovnou autoritou, teda nie je vhodné prekladať do nášho jazyka, hoci je ich motivácia priezračná, a mali by sa upravovať len na úrovni zvukovej či grafickej formy slova (spisovný tvar v podmienkach ekvivalentného slovenského hláskového inventára či ortografická forma podľa výslovnosti slova, prípadne slovotvorných a morfologických prostriedkov), nie však na úrovni lexikálnosémantických zmien. Osobitným prípadom jazykovo ekvivalentných názvov sú také názvy, ktoré sa používajú na jazykovo zmiešanom území, kde minoritné obyvateľstvo má aspoň 20-percentné zastúpenie z celkového počtu obyvateľov určitého územia.[2] V slovenských podmienkach ide napr. o zmiešané slovensko-maďarské, slovensko-ukrajinské, slovensko-rusínske či slovensko-nemecké obyvateľstvo niektorých slovenských obcí. Takéto prípady, podobne ako pri endonymách v preložených cudzojazyčných textoch na slovenskom území, nemožno vnímať ako exonymá, pretože pomenované geografické objekty sa nachádzajú na území, na ktorom sa popri štátnom jazyku môže v úradnom styku používať aj jazyk národnostných menšín[3] (napr. slov. *Kalinkovo* – maď. *Szemet*, slov. *Parihuzovce* – ukr. *Pariguzivci*/*Парігузівці*, slov. *Kunešov* – nem. *Kuneschau*). Keďže sa v propriách bez motivačnej reflexie neuplatňuje designačný, ale iba denotatívny vzťah s pomenúvaným predmetom, umelo prekladať slovenské endonymá v cudzojazyčných, najmä turistických publikáciách a prekladať nové, a teda nevžité cudzojazyčné názvy, prípadne umelo utvárať exonymá pre nové či zriedkavé endonymá, pre ktoré sa nevžil domáci názov alebo sa neadaptovali do slovenčiny, je vo všeobecnosti komunikačne nefunkčné. Iné adaptačné úpravy cudzích endoným by mali byť v slovenčine aj naďalej funkčné, pretože ich v našom preberajúcom jazyku treba zvukovo, pri prepise z inej grafickej sústavy aj graficky, a morfologicky, prípadne aj slovotvorne prispôsobiť domácim hláskoslovným či flektívnym špecifikám, hoci aj flektívna adaptácia

[2] Dvojjazyčné názvy garantuje Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 534/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Nariadenie vlády SR č. 221/1999 Z. z., vydávajúce zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva.[2]

[3] Podľa Zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín.[3]

cudzích endoným môže v dôsledku posilňovania aglutinačných čŕt slovenčiny potenciálne ustupovať do úzadia. Prekladu a adaptácii vlastných mien sa A. Závodný venoval aj v štúdii *Preklad a adaptácia vlastných mien do slovenčiny v historickom kontexte* (2022).

Medziodborový charakter onomastiky, a teda jej širšie prepojenie aj s nelingvistickým prostredím, vystihuje práca M. Belákovej *Toponymum Kandia – svedok histórie* (2022), uverejnená v periodiku Kultúrne dejiny, a vedecká monografia *Kontúry slovenskej onymie* (2021), v ktorej sa A. Závodný popri syntetizujúcich informáciách o historickom prehľade a metodike onomastických výskumov na Slovensku venoval aj vybraným jazykovým (fonologickým, lexikálnym, gramatickým, slovotvorným a pravopisným) a mimojazykovým otázkam vlastných mien, štandardizácii slovenských geografických názvov a diachrónnemu pohľadu na ideologizačné vplyvy na onymický systém slovenských vlastných mien.

Deskriptívno-analytický pohľad na slovenský toponomastický výskum zo synchrónneho a diachrónneho aspektu, predstavenie koncepcie hydronomastického projektu Hydronymia Slovaciae, v rámci neho súčasný stav spracovania jednotlivých slovenských povodí riek, problematika štandardizácie slovenských geografických názvov a perspektívy ďalšieho hydronomastického výskumu na Slovensku boli predmetom referátu *The research into Slovak toponymy (oikonymy, anoikonymy)*, s ktorým J. Hladký a A. Závodný v roku 2021 vystúpili v rámci 27. medzinárodného kongresu onomastických vied (ICOS) v Krakove.

V súčasnosti J. Hladký a A. Závodný v spolupráci s inými slovakistickými pracoviskami (Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave, v. v. i., Prešovská univerzita v Prešove a ďalšie pracoviská) participujú na projekte VEGA *Teória a terminologický systém slovenskej onomastiky (v kontexte slovanskej a medzinárodnej onomastickej terminológie)*, ktorého cieľom je na národnej úrovni inventarizovať a databázovo spracovať slovenskú onomastickú terminológiu v rámci terminologickej zbierky *Onomastika* na stránke Slovenskej terminologickej databázy[4] a odporúčané onomastické termíny lexikograficky spracované formou slovníka s teoretickými komentármi autorov vydať v podobe normatívnej monografie. Databázu bude možné aj po jej zverejnení na internete aktualizovať, dopĺňať a upravovať podľa toho, ako sa bude meniť situácia v onomastickej terminológii. Predbežné tézy a zásady koncepcie spracovania slovenskej onomastickej terminológie publikovala najmä I. Valentová v domácich i zahraničných štúdiách. Riešitelia projektu z vopred zadefinovaných zdrojov excerpovali a databázovo spracúvali jednotlivé onomastické termíny. Súčasťou heslovej state je vertikálno-horizontálna hierarchizácia termínu (čiastočné či absolútne terminologické synonymá, bezprostredné hyperonymá), určenie pôvodu termínu, jeho definícia, exemplifikácia, bibliografia a komentáre riešiteľov, ktoré budú súčasťou doplňujúcich teoretických kapitol vo vedeckej monografii.

K spracúvanému termínu sa uvádzali aj jeho cudzojazyčné ekvivalenty (anglické, nemecké, poľské či maďarské) a kvalifikátorové hodnotenie termínu (odporúčaný/recommended, neologizmus/neologism, nesprávny/incorrect, zastaraný/obsolete, navrhovaný STD/suggested). Pri riešení grantu sa ukázala náročnosť úlohy zosúladiť viaceré, miestami aj značne odlišné definície termínov rôznych autorov a v niektorých prípadoch sa v rámci terminologickej systematizácie muselo pristúpiť k novému definovaniu termínu či v súvislosti s vývinom teoretickej onomastiky a s vyšším stupňom rozpracovanosti teórie doplniť slovenský terminologický systém aj o niektoré nové termíny. Doteraz spracovaná terminológia bude základnou sumarizáciou termínov s ich obsahovou a kvalitatívnou charakteristikou a uvedením systémových a hyperonymicko-hyponymických vzťahov.

V súvislosti s touto problematikou riešitelia projektu z katedry publikovali viacero prác. Všeobecné črty utvárania slovenskej onomastickej terminológie si všimli J. Hladký a I. Valentová v štúdii *Onomastické výskumy v časopise Slovenská reč* (2022). A. Závodný a D. Bašistová v štúdii *Poznámky k onomastickým termínom proprializácia, apelativizácia, transonymizácia a deproprializácia* (2021) syntetizovali doterajšie názory na tieto onymické či onymicko-apelatívne procesy v lexikálnej zásobe a snažili sa poskytnúť aktualizovanejší pohľad na tradičné vnímanie týchto procesov. Z ich záverov vyplýva, že proces proprializácie by sa mal vnímať nielen z hľadiska formy, ale aj z hľadiska funkčného procesu (stať sa, teda byť vlastným menom), teda ako vznik vlastného mena z akéhokoľvek všeobecného slovného motivanta rôznej slovnodruhovej príslušnosti, apelativizácia alebo deproprializácia by sa zasa mohla vnímať ako vznik slova so všeobecným významom akejkoľvek slovnodruhovej príslušnosti z vlastného mena (propria). Vo všetkých týchto uvedených prípadoch by však nemalo byť procesne rozhodujúce, či sú alebo nie sú sprevádzané zmenou formálnej štruktúry vlastného, resp. všeobecného mena. Proprializácia nie je iba slovotvorný proces, ale primárne ide o funkčný proces − mení sa aj funkcia slova, ktorá je pri proprializácii primárna, preto pri vzniku vlastného mena z apelatíva sa vždy uplatňuje v proprializácii implicitne obsiahnutý akt individualizácie a špecifikácie propriálneho jazykového znaku, identifikujúceho pomenovaný objekt, pričom formálna stránka utvorenia propria je až sekundárna. Z funkčného hľadiska by sa aj pri transonymizácii dalo uvažovať o prijatí jej širšieho vnímania ako motivačného prenosu vlastného mena jedného objektu na iný objekt bez ohľadu na formálne kritérium, pričom by sa za ňu mohol považovať aj prenos mena či názvu aj v rámci rovnakej onymickej triedy. Tento prenos by teda podľa vnímania autorov mohol byť sprevádzaný aj zmenou formálnej štruktúry či gramatického významu nového vlastného mena, pretože s vlastným menom sa na iný objekt neprenáša len jeho forma či časť jeho formy, ale aj jeho funkcia, schopnosť „byť individuálnym a špecifickým pomenovaním“ ďalšieho objektu − dochádza k istej akumulácii ony-

mickej funkcie (prenesené vlastné meno pomenúva nový objekt, ale forma vlastného mena zároveň odkazuje aj na pôvodný propriálny motivant a jeho onymickú funkciu. Podmienkou transonymizácie však musí byť prenos vlastného mena na iný denotát, preto utváranie variantov mien či názvov toho istého objektu nepovažujú autori za transonymizáciu. Termíny deonymizácia a deproprializácia s významom prenosu vlastného mena z jedného objektu na druhý objekt preto kvôli ich funkčnej zaťaženosti a náznaku popretia onymizačného procesu, ktorý evokuje negačná predpona *de-*, odporúčajú nahradiť všeobecným termínom transonymizácia.

Rozličné používanie hydronomastických termínov v slovanských onomastikách analyzuje štúdia *O používaní základných hydronomastických termínov a možnostiach ich zosúladenia* (Hladký 2022). Vo vzťahu k jestvujúcim klasifikáciám sa v nej navrhuje funkčne odstrániť disproporcie v rôznom chápaní niektorých termínov, sprehľadniť členenie morskej a oceánskej toponymie na pelagonymá (názvy morí, oceánov a častí ich vodnej plochy) a bationymá (toponymia morského alebo oceánskeho dna, ktorá má blízko k oronymii) a v prípade zachovania termínu oceánonymum definovať jeho vzťah k termínu pelagonymum. Štúdia akcentuje aj požiadavku na nepreťažovanie terminologickej sústavy tvorením synonymných termínov (napr. neologizmus paludonymum k vžitému termínu helonymum).

V štúdii *O používaní niektorých toponomastických termínoch a ich vzťahoch* (Hladký – Závodný 2022) autori z diachrónneho pohľadu poukázali na priestupnosť ojkonymického a anojkonymického priestoru (anojkonymum *Kočišské* > ojkonymum *Kočišské;* ojkonymum *Dörfchen* > anojkonymum *Derfin*) a na problém, ktorý naznačila aj príručka slovanskej onomastickej terminológie v definovaní termínu ojkonymum. I. Valentová (2018, s. 14) k ojkonymám podľa uvedenej príručky priradila aj názvy turistických chát a budov v rámci aglomerácií (hotelov, ubytovacích zariadení, lekární, kín, kostolov) a názvy miestností v objekte (hudobná sieň a i.). Zaradenie názvov niektorých týchto objektov medzi ojkonymá je však sporné, pretože napríklad v prípade názvov ubytovacích zariadení, kín a lekární môže ísť aj chrématonymá a definovanie tohto pojmu v súčasnej onomastike by sa malo podrobiť diskusii.

3. VÝSKUMY HISTORICKEJ LEXIKY, STAROSLOVIENČINY, CIRKEVNEJ SLOVANČINY A PREKLADY LITURGICKÝCH TEXTOV

Na výskum, prepisy, preklady a lingvisticko-semiotické interpretácie staroslovienskych textov sa riešitelia K. Pavlovičová a J. Pavlovič zamerali v projekte VEGA *Staroslovienske texty sv. Klimenta Ochridského, prepis, preklad a výklad.* Ako zostavovatelia pripravili zborník vedeckých prác *Dielo sv. Klimenta Ochridského v slovenskej literárnej tradícii* (2021a), ale aj vedeckú monografiu *Slová sv. Kli-*

menta Ochridského (2021b), ktorá obsahuje prepis, preklad a výklad štrnástich staroslovienskych textov panegyrických kázní, do slovenčiny preložených po prvý raz, pričom výklady obsahujú aj mnohé poznatky o stredovekom cirkevnom rečníctve. Niektoré nové čiastkové zistenia publikovali v štúdii *Didaskalické zložky slov sv. Klimenta Ochridského* (Pavlovičová 2021). V konfrontačnom príspevku *Staroslovienske názvy slov sv. Klimenta Ochridského a ich slovenské ekvivalenty* (2021) J. Pavlovič vystúpil proti voľnému používaniu názvov jednotlivých odpisov staroslovienskych prameňov a zároveň odkrýva ich medzitextové súvislosti s názvami jednotlivých hlavných sviatkov cirkevného roka vo východnom byzantsko-slovanskom obrade.

V štúdii *O názve Života Konštantína Cyrila* (2019) K. Pavlovičová analyzuje preklady nadpisu Života Konštantína-Cyrila do slovenčiny a češtiny v porovnaní s jeho prekladom v *Magnæ Moraviæ fontes historici* a porovnáva ich aj s nadpismi iných životov. Pozornosť venuje prekladu nasledujúcej výzvy *Blagoslovi, otče!*. Ide o žiadosť čitateľa igumenovi, čiže predstavenému monastiera, resp. predsedajúcemu pri bohoslužbe o požehnanie pred čítaním textu. Autorka uvádza, že pravopis slova *Otče* s veľkým začiatočným písmenom v niektorých prekladoch môže pôsobiť mätúco, keďže u recipienta môže vyvolať zámenu Boha Otca s predstaveným monastiera. Výraz *Otče* s veľkým začiatočným písmenom pomenúva Boha Otca, výraz *otče* s malým začiatočným písmenom pomenúva človeka, duchovného otca, čiže vodcu či radcu v duchovných veciach. Pokiaľ ide o preklady nadpisu vrátane datovania a výzvy na požehnanie v Živote Konštantína Cyrila, slovenskí prekladatelia sa inšpirovali najprv českým prekladom s prihliadnutím na iné preklady a na prepisy rukopisov, potom ich uverejňovatelia prekladu s drobnými úpravami preberali jeden od druhého. Tieto úpravy však často neodstraňujú chyby alebo nedokonalosti v preklade (výrazy *pamiatka* alebo *blahoslavený* namiesto *blažený*). Postup preberania a upravovania textu je pochopiteľný vzhľadom na rozsah Života Konštantína Cyrila. Okrem toho uverejňovatelia nepredstierajú, že text preložili, ale skromne priznávajú, že text spracovali, resp. prevzali. Za najlepší preklad nadpisu v česko-slovenskom kontexte autorka považuje preklad v *Magnæ Moraviæ fontes historici*, a to nielen preto, že vychádza zo staršieho rukopisu, ale najmä preto, že tento nadpis prekladá bezchybne.

Na svoje predchádzajúce priekopnícke práce ako *Veľkomoravský Proglas* (2016) a *Das Kirchenbild in der Boulevardpresse* (2019) nadviazala K. Pavlovičová štúdiou *Proglas ako festivita* (2021), v ktorej Proglas chápe ako slávnostný homiletický útvar, súčasť festivity, ktorá sa odohráva v mimoriadnom čase, keď je chrónos prerušený kairósom, a v spoluautorstve s J. Pavlovičom aj prácou *Literárny kontext staroslovienskeho výrazu „ot ognja goreshtago" v Proglase* (2023), v ktorej autori vykladajú predložkové spojenie *„ot ogňa goreštago"* v Proglase. Tento výraz autori

interpretujú ako *„od ohňa mučivého“* vysvetľujúc nevhodnosť iných ekvivalentov od viacerých prekladateľov Proglasu do slovenčiny.

V štúdii *Inkarnáty na ikonách v teologickej reflexii* (2021) J. Pavlovič prispieva k téme byzantsko-slovanskej ikony, pričom ju chápe ako viacvrstvovo štruktúrovaný text – jazyk výtvarného umenia a prirodzený jazyk v písanej podobe. Teologický aspekt tu prestupuje do antropologickej polohy, ktorá umožňuje „obhajobu“ ľudského tela proti dualistickému chápaniu „telo – duša“ s podhodnocovaním telesnosti. Na túto prácu nadväzuje v publikácii *Reštaurovanie* (2022), kde sa venuje podstate byzantsko-slovanskej ikony, pričom v tomto diele sa uplatnil aj ako poradca a riešiteľ poškodených cirkevnoslovanských monogramov a iných textových fragmentov v tomto jazyku. Ide o rekonštrukcie neúplných textov (ich chýbajúcich častí), ako aj o rekonštrukciu nápisov na ikonách a pomenovaní jednotlivých ikon.

O existencii niektorých historických apelatívnych lexém sa v súčasnosti dozvedáme už len zo súčasnej alebo aj historickej onymickej lexiky, ktorá je zväčša doložená v najstarších textoch súvisiacich so slovenským územím. Niektoré z takýchto zaniknutých apelatív sa v roku 2021 zaoberal A. Závodný v štúdii *Vybrané lexikálne relikty v slovenských vlastných menách*. V niektorých súčasných slovenských antroponymách (priezviskách) a toponymách sa zachovalo mnoho zaniknutých apelatív, ktoré vo výkladových slovníkoch nemožno nájsť. Niektoré z nich sa nedokladajú ani v Historickom slovníku slovenského jazyka či v iných starších slovníkoch historickej lexiky (napr. Bernolákov *Slovár slovenský česko-latinsko-nemecko-uhorský*, Kottov *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický* alebo kálalovský *Slovenský slovník z literatúry a nárečí* a pod.). Pri týchto propriálnych konštruktoch však v dávnejšej minulosti možno pomerne spoľahlivo predpokladať ich apelatívny pôvod, čo dokazuje ich celoslovanská rozšírenosť či ich výskyt aj v neslovanských jazykoch. Prostredníctvom slovenských vlastných mien sa zachovali mnohé staroslovenské, slovanské či až predslovanské slová len ako pôvodné motivanty, ktorých význam možno rekonštruovať už len komparáciou s ojedinele dochovaným nárečovým petrefaktom alebo zo zachovania slova či jeho derivátu v iných príbuzných jazykoch (napr. *brište/brisko, debra, dever, hostec, chyna, chyniť, kanás, košliak, lukavý, moniar, segiň* a pod.).

4. VÝSKUMY Z OBLASTI FILOZOFIE JAZYKA

Na katedre sa oblasti filozofie jazyka odborne venuje najmä M. Mikušiak, ktorý vo svojich prácach poukazuje predovšetkým na často prehliadané jazykové skreslenia, ktoré sa objavujú v diskusiách v rámci danej disciplíny. Jeho práca sa zameriava na kritickú analýzu fundamentálnych filozofických konceptov s osobitným zreteľom na vplyvné filozofické koncepcie, ako sú jazykový relativizmus, konštruktivizmus a vedecký realizmus. Vo vedeckej monografii *Filozofia jazyka medzi logikou*

a psychológiou (2018) sa M. Mikušiak tematicky zameriava na filozofiu jazyka so zreteľom na interdisciplinárny rozbor významných filozofických a psychologických koncepcií jazyka. Všeobecným metodologickým pôdorysom monografie je konceptuálna analýza realizovaná v duchu tzv. lingvistickej filozofie. Analýza je zameraná predovšetkým na otázku idealizovaného modelu jazyka, na súčasné psychologické výskumy kognitívnej kategorizácie, koncepciu pojmového myslenia budovanú na základoch teórie umelej inteligencie a teóriu významu jazykového znaku ako sociálneho fenoménu. Kniha poskytuje syntetizujúci pohľad na súčasné diskusie medzi reprezentantmi logickej sémantiky, prototypovej teórie, kognitívneho konceptualizmu a sociálnej teórie významu. Ide o prvú slovenskú interdisciplinárne zameranú publikáciu z oblasti filozofie jazyka, v ktorej je zásadným spôsobom prehodnotená rola filozofie jazyka vo vzťahu k lingvistike a psychológii jazyka. Zatiaľ čo v tradičnom chápaní je filozofia jazyka teóriou jazyka na najvyššom stupni abstrakcie (hraničí so všeobecnou jazykovedou), v autorovej monografii je filozofia jazyka rozvíjaná predovšetkým ako pomocná disciplína zameraná na identifikáciu pojmových konfúzií či jazykových skreslení objavujúcich sa o. i. v diskusiách o pôvode, povahe či funkcii jazyka.

Na problematiku kritického prehodnotenia logicko-sémantickej koncepcie definícií rozlišujúcej normatívne, reálne, nominálne a ostenzívne definície sa orientuje štúdia *O klasifikácii definícií* (2019). Ide o metafilozofickú polemiku s tradičným logicko-sémantickým pohľadom na klasifikáciu a teoretické uchopenie rozličných druhov definícií. Analytická časť štúdie obsahuje terminologické podnety na racionalizáciu a sprehľadnenie (nielen) filozofických diskusií o rozličných typoch definícií. Normatívne, reálne, nominálne a ostenzívne definície netvoria štandardnú vedeckú klasifikáciu, pretože hoci vzájomne určitým spôsobom súvisia, nemajú spoločný významový prienik. Uvedené typy definícií sú usúvzťažnené na báze tzv. rodinných podobností.

Na klasický filozofický problém z oblasti epistemológie a filozofie vedy týkajúci sa ontologického statusu fyzických predmetov sa autor zameriava v štúdii *Konštruktivizmus, realizmus a obrat k jazyku* (2021). Aplikoval v nej princípy lingvistickej filozofie s cieľom objasniť jazykovú podstatu sporu o ontológii predmetov vonkajšieho sveta. Analytická časť štúdie sa zameriava na základné tézy naivného realizmu, vedeckého realizmu a jazykového konštruktivizmu a identifikáciu prípadných jazykových skreslení zodpovedných za niekoľko filozofických nedorozumení. Štúdia prináša nový pohľad na starý spor o ontológiu fyzických predmetov. Analytická časť štúdie demonštruje, že (1) konštruktivisti nahradili metaforu „korešpondencie poznatkov s realitou“ zavádzajúcou, resp. nezmyselnou metaforou „konštruovania sveta/vecí vo svete“; (2) realizmus zdravého rozumu ani vedecký realizmus nepotrebujú zdôvodnenie, ako teórie o svete sú totiž bezobsažné. Analyzovaný filozofický

spor sa tak v svetle lingvistickej analýzy ukazuje ako neproduktívny a pozornosť hodno presmerovať na partikulárne ontologické otázky súčasnej (najmä kvantovej) fyziky.

5. VÝSKUMY V INÝCH LINGVISTICKÝCH OBLASTIACH

Na katedre sa uskutočňujú výskumy aj v iných oblastiach jazyka a v lingvodidaktike. Na svoje predchádzajúce výskumy a práce v oblasti štylistiky J. Pavlovič nadviazal štúdiou *Paradigmatika štylistickej významovo-výrazovej roviny jazyka* (2020), kde jazykovú štylistiku predstavuje ako integrálnu súčasť jazyka (langue) v polemike s dovtedajším pertraktovaním subsystémov systému jazyka, v ktorých sa štylistika chápala akoby parazitujúca na ostatných rovinách a nemajúca ontologickú hodnotu významovo-výrazovej roviny.

Ortografická problematika je analyzovaná v štúdii *Problémy slovenského pravopisu čiarky z hľadiska formy* (2021), ktorou M. Mikušiak nadväzuje na skorší článok *Poznámky k pravopisu čiarky* (2020) s cieľom podrobne preskúmať možnosti racionalizácie súčasnej pravopisnej sústavy regulujúcej používanie čiarky v slovenčine. V štúdii autor identifikuje problémy súčasného slovenského pravopisu čiarky spočívajúce v nedostatočnej prehľadnosti, názornosti a systematickosti. Analýza sa zameriava na aktuálne možnosti racionalizácie pravopisu čiarky z hľadiska formy, t. j. na možnosti upraviť znenie a štruktúru pravopisných pravidiel bez výrazných obsahových úprav (zjednodušenie, systemizácia). V štúdii sú navrhnuté o. i. nasledujúce úpravy súčasného slovenského pravopisu čiarky: usporiadať pravidlá do troch hlavných kategórií (vyčleňovanie voľne vložených/pripojených častí, pripájanie/odčleňovanie priradených viet a vetných členov, vyčleňovanie podradených viet), zredukovať redundantné pravidlá, zjednodušiť terminológiu a uviesť úplný zoznam viacslovných spojkových výrazov so spojkou a, pred ktorými sa v slovenčine píše čiarka (*a preto*, *a tak* (vo význame *a preto*), *a teda*, *a predsa*, *a pritom*, *a jednako*, *a to*). Pravopisnej problematike sa venuje aj práca *Na hranici vlastných mien a druhových označení: sémantické, pravopisné a právne aspekty používania slovenských názvov olympijských podujatí* (Mikušiak 2022). Zaoberá sa sémantikou a pravopisom označení spoločenských podujatí a právnym aspektom označení olympijských a paralympijských podujatí. Autor poukazuje na úskalia rozlišovania medzi apelatívami a propriami na príklade rôznych typov označení olympijských podujatí (oficiálnych názvov, označení s konkretizačným údajom, všeobecných označení). Analýza sa primárne zameriava na nejednoznačné názvy spoločenských (najmä olympijských) podujatí, ktoré sú v štúdii reflektované z hľadiska nových, resp. doposiaľ nezohľadňovaných mimojazykových skutočností. Rovnako autor v štúdii konštatuje, že prítomnosť alebo neprítomnosť konkretizačných údajov (ročník, rok, miesto a pod.) vo všeobecnosti nerozhoduje o propriálnom alebo apelatívnom statu-

se označenia. Na tomto základe preto nemôžeme založiť ani pravopisné odporúčania. Označenia spoločenských podujatí zapisujeme s veľkým začiatočným písmenom vtedy, keď sú oficiálnymi názvami alebo v kontexte fungujú ako zástupné, resp. zaužívané alternatívne názvy.

Medziodborové prepojenie onomastiky prezentujú viaceré práce M. Belákovej dotýkajúce sa didaktického aspektu proprií. Prvým pokusom o spojenie onomastických a didaktických východísk bola publikácia *Vlastné meno ako príbeh a hra* (2010), v ktorej boli po prvýkrát v slovenskom prostredí použité termíny didaktika vlastného mena a onomastická edukácia. Autorka ju spracovala ako príručku pre učiteľov, pričom vychádzala z vlastného prieskumu pedagogickej verejnosti a reagovala tak na požiadavky učiteľov z praxe. V tom období šlo o nerozpracovanú a málo populárnu tému v didaktickej oblasti. Hlbšie bádanie ukázalo, že onomastika je v aspekte edukačnej lingvistiky nespracovanou oblasťou aj v medzinárodnom kontexte. O jej nedostatočnom spracovaní a potrebe transformácie onomastickej problematiky do lingvodidaktiky sa vyjadrili viacerí zahraniční autori, napr. W. H. Wilcoxová (1919), K. Franz (1994) či G. Koß (1998, 2002), francúzska lingvistka S. Leroyová (2004) či autorky nemeckej monografie *Namen und ihre Didaktik* (2020) K. Böhnertová a J. Nowaková. Na pozadí systematickejšieho didakticky podloženého výskumu pôvodnú príručku M. Beláková prepracovala a obsahovo zacielila nielen na pedagogickú verejnosť, študentov učiteľstva či odborníkov z oblasti didaktiky, ale ponúka viaceré inšpirácie aj pre slovakistov.

Vlastný nástroj zameraný na meranie porozumenia, resp. recepcie obsahovej stránky vlastných mien prezentovala aj v štúdii *Ilustrovaná etymologická mapa ako nástroj zisťovania prekonceptov o obsahovej stránke proprií* (2022) a tému detailnejšie rozpracovala v elektronickej monografii *Teória vyučovania vlastných mien* (2023), kde spracovala teoretické východiská onomastiky s ohľadom na edukačnú lingvistiku, pričom sa zamerala aj na menej skúmanú oblasť onomastiky – psychologické, neurolingvistické a kognitívnolingvistické východiská v súvislosti s edukačnými požiadavkami. Monografia je syntézou doterajších výstupov autorky a výsledkom dlhoročného bádania, ktoré vychádza na jednej strane zo štúdia klasických onomastických diel, na strane druhej z lingvodidaktiky a poznania edukačnej reality. V diele tak prišlo k originálnemu prepojeniu onomastickej a didaktickej teórie (uvažuje sa preto o čiastočnom prepracovaní monografie a jej preklade do cudzieho jazyka). Autorka jednoznačne zadefinovala didaktiku vlastných mien, pričom brala do úvahy terminológiu nemeckého lingvodidaktika G. Koßa (2002), nemeckých autoriek K. Böhnertovej a J. Nowakovej či existenciu francúzskeho termínu *didactique du nom propre*. Vzhľadom na postavenie didaktiky vlastných mien je možné uvažovať o nej aj ako o lingvodidaktickej subdisciplíne, ktorej cieľom je predovšetkým sprístupňovať teoretické poznatky z onomastickej edukácie a prakticky pripravovať

študenta na konštruktivistické vyučovanie proprií, prezentovať vlastné meno transdisciplinárne ako komplex rôznorodých informácií s vysokým potenciálom medzipredmetového prepojenia, sprostredkovať možnosti situačného prístupu v onomastickej edukácii, korigovať náhľad na edukáciu vlastného mena od preferovania ortografickej stránky k jeho sémantickej (obsahovej) stránke a fungovania v komunikácii, prezentovať proprium v mikroregióne študenta, v prepojení na prierezové témy, predovšetkým regionálnu výchovu, upriamovať pozornosť na edukačne motivačný potenciál vlastného mena a pod.

Didaktika vlastných mien má potenciál stať sa plnohodnotnou vedou so všetkými náležitými atribútmi (predmet, cieľ, metodológia skúmania, systém a pod.). Predmetom skúmania sa stáva onomastická edukácia, ktorú charakterizuje ako edukačnú realitu na osi edukant – edukátor – propriálna problematika (elementárnou jednotkou je tu proprium so všetkými svojimi onymickými funkciami). Didaktika vlastných mien túto realitu popisuje a zdôvodňuje prostredníctvom syntézy onomastických a didaktických metód. Prienikom do školskej reality reflektuje stav používania proprií v špecifickom prostredí (napr. problematika školských prezývok). Zatiaľ v neúplne podobe sú spracované ontogenetické východiská. Ako najzásadnejší problém sa javila nedostatočne spracovaná oblasť učenia sa proprií (skromná zmienka sa nachádza v diele P. Blooma *Jak se děti učí významu slov* 2015), ktorým sa čiastočne venovala prešovská škola (napr. Vužňáková 2020), avšak bez zamerania na propriálnu problematiku. Domáce výskumy týkajúce sa detskej reči, tvorenia tzv. protoproprií (Beláková 2023), bolo nutné v publikácii nahradiť výsledkami zahraničných bádateľov. Monografia v poslednej časti ponúka metodiku onomastickej edukácie, pri ktorej sa autorka pokúsila aj o typológiu propriálnych a onomastických cvičení.

6. VÝSKUMY SOCIÁLNYCH A TERITORIÁLNYCH NÁREČÍ

Staršie výskumy J. Hladkého o fungovaní jazyka v komunikácii ľudí vo výkone trestu odňatia slobody zamerali jeho pozornosť na otázky komunikačného potenciálu sociolektov a rôznorodého definovania argotu. V štúdii *Komunikačné funkcie slangu a argotu* (Hladký – Haluzová 2021) autori konštatujú, že precenenie ukotvenosti sociolektu v určitej sociálnej skupine a nízkej zrozumiteľnosti niektorých slangov (napr. kriminálneho, väzenského) posunulo chápanie ich podstaty do roviny argotu. Jedným z prejavov je aj nevhodné definovanie argotu ako „jazyka spodiny a zločincov“ v niektorých domácich aj zahraničných prácach (Armianov 2010, s. 239 – 250) bez výraznejšieho reflektovania podstaty argotu ako diskrétnej komunikačnej stratégie zameranej na utajenie informácie, pretože zmyslom argotu je dosiahnutie komunikačného cieľa bez vzniku strát, ujmy alebo nebezpečenstva, ktoré by mohli nastať v dôsledku prezradenia kódu a obsahu komunikácie (Radková 2012). V prípade argotu dešifrovať špecifické kódy dokáže jednotlivec, ktorý je čle-

nom komunikačne uzavretého spoločenstva (napr. vo väznici tzv. *kolchozy*) s dohodnutými pravidlami používania špecifických neverbálnych a verbálnych kódov bez ohľadu na svoj sociálny status. Argot má podmienky na vznik a existenciu v prostredí, ktoré predpokladá antagonistické postavenie najmenej dvoch skupín. Autori zdôrazňujú, že nie je jazykom deklasovaných vrstiev, má však kryptickú funkciu, a teda aj inú podstatu ako napr. fakultatívne slangy. Ide teda o diskrétnu a komunikačný cieľ maskujúcu stratégiu, ktorej prítomnosť možno predpokladať v malej záujmovej skupine komunikantov. Argot má nízky komunikačný potenciál aj rádius, ktorý sa koncentruje do vnútra spoločenstva. Jeho nositeľom a používateľom môže byť potenciálne každý človek v akomkoľvek prostredí bez ohľadu na motiváciu utajenia komunikácie.

Nárečovej problematike sa venuje najmä A. Závodný, ktorý na konferencii venovanej životnému jubileu prof. R. Šrámka v Brne prezentoval štúdiu *Odraz nárečia v toponymách záhorského regiónu* (2020). V nárečových tvaroch názvov sa v porovnaní s neskoršími štandardizovanými názvami s odlišnou topobázou často zachovali pôvodnejšie a z hľadiska motivačnej hodnoty (výstižná charakteristika pomenovaného objektu) a starobylosti hodnotnejšie mimojazykové motivanty vlastných mien. Tieto nárečové varianty štandardizovaných názvov majú pomerne často iba lokálnu onymickú platnosť a v rámci onomastických výskumov je veľmi dôležité ich čo najskôr zaznamenať, pretože postupne sa z komunikačného vedomia vytrácajú. Záhorský nárečový región nepredstavuje homogénny nárečový celok a najmä v niektorých izoglosách jeho severnej, severovýchodnej a južnej okrajovej časti možno badať veľmi blízky kontakt s moravskými nárečiami, resp. s inými susednými nárečovými areálmi, preto popri mnohých spoločných nárečových prvkoch týchto okrajových rajónov, pomedzného areálu či nárečovej enklávy s centrálnym záhorským nárečím obsahujú aj špecifické, a teda odlišné nárečové izoglosy od jadra nárečového areálu. Autor na základe vlastným výskumom doložených najmä onymických nárečových izoglos vymedzil v záhorskom nárečovom areáli niekoľko nárečových rajónov či enkláv – nárečový rajón skalického okolia, nárečový rajón jablonicko-cerovsko-rozbežského okolia, nárečovú enklávu v okolí Devínskej Novej Vsi, Lamača, Dúbravky a Záhorskej Bystrice (v súčasnosti mestské časti Bratislavy) a naostatok špecifický pomedzný areál myjavsko-brezovského nárečia.

Popularizačnonáučne je ladená kapitola *Reč Dojčanov* (Závodný 2022) v odbornej obecnej monografii, ktorá bola výstupom takmer rok trvajúceho archívneho a terénneho nárečového výskumu v historicky zaujímavej záhorskej obci Dojč, a štúdia *O pôvode a variantoch rečňovanky To je krátké, to je dúhé* (Pavlovičová 2020). Autorka v nej porovnáva varianty riekanky v slovenčine, a to v spisovnom jazyku, ako aj v západoslovenskom dialekte z oblasti Záhoria. Spomína aj varianty riekanky v iných jazykoch (poľštine, bieloruštine, nemčine či francúzštine), analy-

zuje jej pôvod a interpretuje ju. Niektorí autori ju spájajú so svadobným folklórom, iní už od F. Sasinka (1867) ju považujú za metódu učenia, resp. pomôcku na zapamätanie hlaholiky pre žiakov Cyrila a Metoda, pripisujú jej teda včasnostredoveký pôvod. Podľa autorky tento rýmovaný text nepochádza zo stredoveku, najmä nie v záhorskom variante. Nejde len o jazykovú zmenu, ktorou by musel v takom prípade prejsť počas svojej existencie, ale vyvracia to aj o vecná stránku textu. Dôvod vzniku textu ako prípadnej mnemotechnickej pomôcky na učenie hlaholiky je podľa autorky celkom možný – mohli ho vytvoriť vzdelanci či študenti v 19. storočí, ktorí potrebovali pomôcku na lepšie osvojenie hlaholiky. Chytľavý rytmický riekankový text sa ľahko mohol šíriť v rôznych variantoch a uplatniť sa napr. aj ako zábavný prvok na svadbách.

7. VÝSKUM SLOVENSKÉHO POSUNKOVÉHO JAZYKA (SPJ)

Oddelenie slovenského jazyka v komunikácii nepočujúcich zahrnuje nepočujúcich filológov, ktorí pripravovali kodifikáciu SPJ v roku 2020, a počujúcich filológov, najmä lingvistov. Okrem vedeckého výskumu SPJ zabezpečujú prípravu profesionálnych tlmočníkov zo slovenského do slovenského posunkového jazyka a naopak.

7.1. LEXIKOGRAFICKÉ PRÁCE

Výskumy lingvistov z tohto oddelenia súvisia s opisom, stavbou a fungovaním SPJ v komunikačnej praxi, čo reflektuje napr. kontinuálna príprava elektronického slovníka *Posunky.sk: Prekladový slovník slovenského jazyka – slovenského posunkového jazyka.* Ide o hybridný slovník, ktorý sa začal tvoriť v roku 2013. V súčasnej podobe je dostupný od roku 2018 a neustále sa rozširuje o nové heslá a posunky (podnes je spracovaných vyše 10 000 heslových slov a im zodpovedajúcich posunkových ekvivalentov, v minulom roku ho editori rozšírili o 1 063 jednotiek). Má funkcie prekladového, deskriptívneho a čiastočne i výkladového slovníka.

Prekladový slovník umožňuje preklad zo slovenského jazyka do SPJ (podľa heslového slovenského slova a podľa tematickej oblasti) a naopak (podľa typu posunku – jednoručný, dvojručný symetrický, dvojručný asymetrický; ďalej podľa pozície ruky/rúk, tvaru ruky, pohybu ruky/rúk a kontaktu ruky/rúk). Posunkový jazyk je nezávislý od orálno-akustického jazyka a majú svoju vlastnú lexiku, preto nie každému slovu zodpovedá posunok a zasa naopak. Niektoré slová majú svoj posunkový ekvivalent v slovenskom posunkovom jazyku v podobe niekoľkých (zväčša dvoch) po sebe nasledujúcich posunkov, napr. *okno* (posunok KLOPAŤ a špecifikátor štvorca), *raňajky* (posunky RÁNO a JESŤ – ide o tzv. prechod zo sémantickej parafrázy medzi ustálené kompozitá v SJP) a naopak, niektoré jednoduché posunky zastupujú dvojslovné pomenovania. Časti slovenských lexém so všeobecným významom môžu byť priradené viaceré ekvivalentné posunky, zodpovedajúce aktuál-

nemu použitiu slova v kontexte. Slovník spracúva aj tzv. manuálne homonymá, založené na identickej podobe posunku s odlišným, nesúvisiacim významom (napr. posunky ROVNAKO – RODINA, PLÁN – TECHNIKA, MÁJ – BISKUP), a manuálne polysémanty (posunky majú viac navzájom súvisiacich významov, napr. STROMČEK – VIANOCE, VEDA – ODBOR, PREDMET – VEC).

Povahu posunkového jazyka produkovaného v posunkovom priestore reflektuje deskriptívny slovník, v ktorom sa názorne opisujú posunky. Ako slovníkové tvary sú spracované jednoduché, odvodené, zložené, daktylné posunky a frázy. Posunkový ekvivalent sa prezentuje v podobe videonahrávky predného a bočného profilu figuranta a k nim je pridružený opis parametrov manuálnej zložky ako jednej z dvoch zložiek posunku. Manuálna zložka posunku (tvar ruky, orientácia, pozícia a pohyb) sa súčasne realizuje s nemanuálnou zložkou (pohyb hlavy, hornej časti tela vrátane paže a mimika vrátane pohybu úst). Slovníkový tvar posunku dopĺňa informácia o jeho geografickej distribúcii, prípadné kvalifikátory (archaický, detský, inkorporovaný, neologický posunok a pod.) a slovnodruhová príslušnosť posunku.

Na lepšie pochopenie významu niektorých heslových posunkov slúži výkladový slovník, keďže posunok môže v slovenskom jazyku vyjadrovať viacero lexém (posunok PLÁN môže v SPJ vyjadrovať substantívum *plán* i verbum *plánovať*, posunok BLIKAŤ zahrnuje významy slov *bliknúť, blikať, blikotať*) a naopak, niektorým slovám môže v SPJ zodpovedať niekoľko lexikálnych a fonologických variantov (napr. význam slova *hnedý* môžu v SPJ vyjadriť dva posunky).

Spracované posunky sú lingvisticky korektné. Opisy a definície posunkov v slovenskom jazyku vychádzajú z platných kodifikačných príručiek slovenského jazyka, Slovníka cudzích slov (akademického) z r. 2005 a Synonymického slovníka slovenčiny. K týmto slovníkom sú priradené ďalšie dva slovníky špecifických posunkov v SPJ a nepriamych pomenovaní v SPJ. Cieľom je pokračovať v tvorení a hodnotení korpusu slovenského posunkového jazyka a spracúvaní ďalších lingvistických dát.

Kratšou a tematicky úspornejšou podobou slovníka je elektronický slovník *Posunky.sk: Prekladový slovník slovenského jazyka – slovenského posunkového jazyka I.* (Vojtechovský – Vojtechovská – Poláčková – Lipovská 2021), obsahujúci 4 000 hesiel a ich posunkových ekvivalentov. Určený je pre profesionálnu prípravu tlmočníkov a preto obsahuje aj rozsiahlu teoretickú časť. Zobrazenia v jeho slovníkovej časti sú prepojené s predchádzajúcim slovníkom.

Odborná lexika SPJ je spracovaná v *Prekladovom slovníku slovenského jazyka – slovenského posunkového jazyka pre odbornú terminológiu* (Vojtechovský 2021). Slovník sa tvoril 5 rokov na Univerzite Komenského v rámci Centra podpory študentov so špecifickými potrebami. Ide o prekladový slovník do SPJ a jeho heslové slová sú termíny z rôznych oblastí, najmä však z informatiky, matematiky, sociálnej

práce, špeciálnej pedagogiky a napokon z tematického okruhu vysoká škola. Posunky sú znázornené formou videozáznamu z predného a bočného profilu.

7.2. ŠTYLISTIKA A PRAGMATIKA SLOVENSKÉHO POSUNKOVÉHO JAZYKA

Druhou oblasťou výskumu pracovníkov oddelenia je výskum fungovania jazykového systému SPJ vrátane štylistiky. Čiastkové zistenia publikovali o slovoslede v SPJ na pozadí elicitovaných výpovedí v SPJ, o jazykových prostriedkoch vyjadrujúcich negáciu v SPJ a pravidlách ich používania, ale aj o typoch motivácie lexikálnych posunkov zastupujúcich ojkonymá z územia Slovenska, a to aj vo vzťahu k ich podobám v slovenskom jazyku.

Problematika špecifických jazykových prostriedkov posunkového jazyka je syntetizujúco spracovaná vo vysokoškolskej učebnici *Klasifikátory a špecifikátory v slovenskom posunkovom jazyku* (Vojtechovský 2022). Reaguje na požiadavky *Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky: učenie sa, vyučovanie, hodnotenie* (doplňujúce vydanie z r. 2022[5]), ktorý v kontexte recepcie a produkcie textu zdôrazňujú úlohu klasifikátorov a špecifikátorov tvaru a veľkosti. Autor definuje klasifikátory ako jazykové prostriedky, ktoré zastupujú substantíva, vzťahujúce sa na živé aj neživé substancie, ale môžu odkazovať aj na charakteristiku predmetu alebo s ním súvisiacu činnosť. Tvarmi rúk sa tak vyjadrujú ich vzhľad, umiestnenie alebo akcia (klasifikátorové predikáty). Špecifikátory tvaru a veľkosti bližšie vyjadrujú príznaky substancií, najčastejšie demonštrujú tvar a veľkosť predmetov a majú blízko k adjektívam. Publikácia dokumentuje proces, keď sa niektoré klasifikátory a špecifikátory významovo osamostatnili a lexikalizovali sa ako samostatné posunky, a prezentuje sémantické aj gramatické rozdiely medzi týmito prvkami SPJ, spôsoby ich korektného tvorenia a používania v komunikačnej praxi.

Do oblasti štylistiky SPJ a tlmočníctva je zasadená monografia *Divadelné tlmočenie do slovenského posunkového jazyka* (Hefty – Hefty 2022). Umelecké tlmočenie a požiadavky naň sa v ostatných 20 rokoch formulovali najmä v zahraničnej literatúre (napr. Rocks 2011). Skutočnosť, že prvé tlmočené divadelné predstavenie na Slovensku sa uskutočnilo v roku 2007, utvorila podmienky na výskum tohto typu tlmočenia aj u nás, najmä na detailnejšie špecifikovanie požiadaviek na umelecké tlmočenie a na odbornú prípravu tlmočníka vo vzťahu k prekladu a interpretácii textu, scénickému stvárneniu a samotnému tlmočeniu. Pre tlmočnícku prax je zásadnou analýza výhod a nevýhod jednotlivých foriem umeleckého tlmočenia (statické, zónové, tieňové, balkónové tlmočenie a experimentálnu formu tlmočenia) a formulovanie požiadaviek na tlmočníka a na adekvátne tlmočenie umeleckého diela (vrátane skladby). Metodicky približuje zložitý proces prípravy umeleckého tlmočenia pre dospelého aj detského nepočujúceho diváka.

V súčasnosti sa v oddelení slovenského jazyka v komunikácii nepočujúcich finalizujú práce na príprave vysokoškolskej učebnice *Slovenský posunkový jazyk pre študentov – úplných začiatočníkov I.: Ja a moja rodina* (Vojtechovský – Majerčáková – Vojtechovská – Hefty – Hefty – Cehlárik), obsahujúca teoretické vysvetlenie gramatiky, lexiky, produkcie a percepcie tematického okruhu v SPJ. Obsah slovníka tvorí posunková zásoba, ktorá je znázornená vo forme videozáznamov z predného a bočného profilu figuranta (vybavené sú samostatnými QR kódmi) a na fotografii. Učebnica obsahuje aj kultúrne prvky súvisiace so životom komunity nepočujúcich a spolu s niektorými uvedenými publikáciami bude jedným z výstupov projektu KEGA *Študijný program: Slovenský jazyk v komunikácii nepočujúcich*.

8. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU A SPOLUPRÁCA S MÉDIAMI

Personálne zloženie katedry dáva predpoklad na pokračovanie výskumov v oblastiach, v ktorých sa autori profilovali doteraz. V krátkom čase sa dopracuje a na vydanie pripraví hydronymia povodia Ondavy (D. Bašistová, J. Hladký) v edícii Hydronymia Slovaciae a perspektívne bude potrebné dokončiť výskum v povodiach Dunaja a Váhu. Súčasný projektový pracovný tím onomastickej terminológie (J. Hladký, A. Závodný) na základe problémov, ktoré vyplynuli z realizácie spomínaného končiaceho projektu VEGA, sa rozhodol uchádzať o ďalší grant s názvom *Slovenská onomastická terminológia v medzinárodnom kontexte a komparácii*. Metodicky má paralelne nadväzovať na predchádzajúci terminologický projekt a jeho cieľom je komparácia slovenskej onomastickej terminologickej sústavy s inými sústavami. Znamená to aj rozšíriť korpus o cudzojazyčné ekvivalenty termínov (popri anglických, nemeckých, poľských a maďarských doplniť aj chorvátske, lužickosrbské, ukrajinské a ruské, príp. doplniť aj ďalšie inojazyčné ekvivalenty alebo doplniť ďalšie, najmä poľské ekvivalenty), ako aj informatívne rozšíriť slovenskú databázu o u nás doteraz nezaužívané termíny z iných jazykov či z iných onomastických škôl. V projekte však dominuje akcent na harmonizáciu onomastickej terminológie v medzinárodnom kontexte a nepreťažovanie terminologickej sústavy.

Jedným z cieľov je tematická kategorizácia a hierarchizácia slovenských onomastických termínov, spracovaná aj v podobe aktualizovanej monografie s abecedným usporiadaním onomastickej terminológie a s časťou, ktorá bude obsahovať systematické usporiadanie termínov podľa desatinného triedenia podľa objektov a javov označovaných vlastnými menami ako v tradičných terminologických prácach *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky* (1973) a *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika* (1983). Na základe komparácie prichádza do úvahy aj prípadná korekcia či zosúladenie definícií niektorých termínov – ide aj o jeden z dlhodobých cieľov terminologickej skupiny Medzinárodného komitétu

onomastických vied (ICOS, Lists of Key Onomastic Terms[6]). Vzhľadom na unifikáciu štruktúry Slovenskej terminologickej databázy je ďalším z cieľov vytvorenie novej, osobitnej onomastickej terminologickej databázy, ktorá by vzhľadom na rozšírené možnosti editácie a hypertextového prepájania medzi jazykmi na podobnom princípe ako paralelné korpusy či doména Wikipédia mala väčšie národné či medzinárodné využitie.

Súčasťou riešiteľského kolektívu pokračujúceho projektu VEGA *Lexika slovenských terénnych názvov* je J. Hladký a očakáva sa jeho pokračovanie v podobe kontinuálneho projektu (vedúca: I. Valentová, JÚĽŠ SAV). Terénne názvy ako osobitná trieda geografických názvov majú zo všetkých vlastných mien najbližšie k apelatívnej slovnej zásobe. Anojkonymická lexika dopĺňa pohľad na vývin slovnej zásoby a poskytuje cenné doklady pri skúmaní slovenských nárečí. Vedeckým cieľom projektu je podľa koncepcie digitálneho lexikografického a areálového spracovania apelatívnej a propriálnej lexiky slovenských a do slovenského jazyka adaptovaných terénnych názov, ktorú predbežne publikoval M. Majtán v štúdii *Slovníkovo-areálové spracovanie lexiky slovenských terénnych* názvov (1983). Pokračovanie v digitalizácii terénnych názvov a ich vedeckého a lexikografického spracúvania sú poslednou šancou, ako predovšetkým chotárne názvy a ich lexiku zachovať pre ďalší jazykovedný výskum. Keďže spracovanie slovenských anojkoným prebieha v súlade s koncepciou digitálneho *Slovníka pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku,* dodržaním rovnakého spôsobu značenia do digitálnych formulárov budú databázy moravských a sliezskych i slovenských anojkoným kompatibilné. Otvoria sa tým ďalšie možnosti na konfrontáciu štruktúry pomenovacích sústav obidvoch jazykov a v širších interlingválnych či slavistických súvislostiach. Frekvenciu jednotlivých anojkoným a ich výskyt, výskyt určitých štruktúrnych typov, izolex a izoglos jazykových javov ap. bude možné zobraziť naraz na celom území Moravy, Sliezska a Slovenska. Databáza i počítačový program umožňujú pripojenie výsledkov výskumu iných krajín, napr. slovenských terénnych názvov v slovenských enklávach v Maďarsku v spolupráci s Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku v Békešskej Čabe.

V oblasti slovenského posunkového jazyka je perspektívou výskum fonologickej roviny SPJ, predovšetkým štruktúry jednotlivých posunkov a ich zaznamenávanie prostredníctvom notačného zápisu a fonologické procesy v prúde posunkovania, zohľadňujúc pritom zahraničné výskumy posunkových jazykov. V súvislosti so zavedením nového študijného programu slovenský jazyk v komunikácii nepočujúcich, reagujúceho na absenciu profesijnej prípravy tlmočníkov do a zo slovenského posunkového jazyka, sú niektorí členovia katedry (M. Beláková, R. Vojtechovský, A. Hefty, M. Hefty) riešiteľmi projektu KEGA. Cieľom tohto projektu je primárne tvorba študijných materiálov na pozadí výskumu SPJ, ktorý realizuje oddelenie. Materiály pre jazykovú úroveň od A1 po B2 sú v súlade so Spoločným európskym refe-

renčným rámcom. V súčasnosti finalizujú knižnú publikáciu *Prekonávanie bariér s osobami s postihnutím sluchu v zdravotníckej a sociálnej oblasti* (Hefty – Beňo), v ktorej sa definujú konkrétne komunikačné stratégie v závislosti od miery postihnutia. Súčasťou publikácie je slovníková časť, obsahujúca súvisiace posunky v SPJ. Prípravné práce sa začali na vysokoškolskej učebnici *Slovenský posunkový jazyk pre študentov – úplných začiatočníkov I.: Prostredie a môj domov.*

Jednou z úloh akademického filologického prostredia by malo byť aj popularizovanie výsledkov vedeckého výskumu slovenského jazyka, aby sa dostali do povedomia používateľov jazyka v užších aj širších kultúrno-spoločenských súvislostiach. Od roku 2018 katedra v spolupráci s RTVS pripravuje rubriku *Na slovíčko, slovíčka* (J. Hladký, G. Magalová, A. Závodný, M. Mikušiak). Do vysielania pripravili stovky popularizačne spracovaných hesiel zo súčasnej, historickej, nárečovej a propriálnej lexiky, frazeológie a etymológie. Zúčastňujú sa aj na tvorbe relácie *Zvony nad krajinou* a príležitostne na odborných diskusiách v mediálnom i nemediálnom priestore (RTVS – SK Dejiny a i.).

Literatúra

ARMIANOV, G. (2010): L´argot et les changements linguistiques en Bulgarie après 1989. In: *Revue des études slaves*, 239 – 250.

BELÁKOVÁ, M. (2010): *Vlastné meno ako príbeh a hra*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied.

BELÁKOVÁ, M. (2020): Dynamika hydroným v severnej časti povodia Malého Dunaja In: *Acta Onomastica*, 61/1, 7 – 19.

BELÁKOVÁ, M. (2022): Ilustrovaná etymologická mapa ako nástroj zisťovania prekonceptov o obsahovej stránke proprií. In: *Acta Onomastica*, 63/1, 37 – 54.

BELÁKOVÁ, M. (2022): Toponymum Kandia – svedok histórie. In: *Kultúrne dejiny*, 13/1, 28 – 44.

BELÁKOVÁ, M. (2023): *Teória vyučovania vlastných mien*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Pedagogická fakulta.

BELÁKOVÁ, M. − HLADKÝ, J. − ZÁVODNÝ, A. (2018): *Hydronymia Malého Dunaja*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied.

BLOOM, P. (2015): *Jak se děti učí významu slov*. Praha: Karolinum.

BÖHNERT, K. – NOWAK, J. (2020): *Namen und ihre Didaktik*. Mainz, Aachen.

FRANZ, K. (1994): Mein Name ist Hase... Gedanken zur Grundlegung eines „onomastischen
Prinzips im Deutschunterrich. In: Frank, R. – Koβ, G. (eds.): *Reader zur Namenkunde*. Namenkunde in der Schule. Germanistische Linguistik, 121/123, 35 – 54.

HEFTY, A. – BEŇO, P. (v tlači): *Prekonávanie bariér s osobami s postihnutím sluchu v zdravotníckej a sociálnej oblasti.* Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

HEFTY, M. – HEFTY, A. (2022): *Divadelné tlmočenie do slovenského posunkového jazyka.* Trnava – Bratislava: Pedagogická fakulta TU – Myslím, centrum kultúry Nepočujúcich.

HLADKÝ, J. (2019): Inkulturácia vo svetle vlastných mien. In: Janovec, L. (ed.): *Apelativa a propria. Aktuální otázky. Propers Names and Common Nouns – Current Issues.* Praha: Univerzita Karlova, s. 87 – 97.

HLADKÝ, J. (2021): Dynamika koexistencie slovanských, maďarských a nemeckých ojkoným na Žitnom ostrove. In: *Jazykovedný časopis*, 72/1, 229 – 248.
HLADKÝ, J. (2022): O používaní základných hydronomastických termínov a možnostiach ich zosúladenia. In: *Onomastica*, 66, 287 – 298.
HLADKÝ, J. – HALUZOVÁ, L. (2021): Komunikačné funkcie slangu a argotu. In: *Ezikov svyat*, 19/2, 40 – 46.
HLADKÝ, J. – VALENTOVÁ, I. (2022): Onomastické výskumy v časopise Slovenská reč. In: *Slovenská reč*, 87/3, 307 – 342.
HLADKÝ, J. – ZÁVODNÝ, A. (2022): O používaní niektorých toponomastických termínov a ich vzťahoch. In: *Studiji z onomastyky ta etymolohiji 2021 – 2022*. Kyjev: Instytut ukrajinskoji movy NAN Ukrajiny, 72 – 84.
HLADKÝ, J. – ZÁVODNÝ, A. (2022): The research into Slovak toponymy (oikonymy, anoikonymy). In: *Onoma: Journal of the International Council of Onomastic Sciences*, 57, 105 – 117.
KOß, G. (1998): Namen im Unterricht. In: Nicolaisen, W. F. H (ed.): *Proceedings of the XIXth international congress of onomastic sciences Aberdeen, august 4. 11. 1996. Scope, Perspectives and Methods of Onomastics*, 21 – 34.
KOß, G. (2002): *Namenforschung. Eine Einführung in die Onomastik (Germanistische Arbeitshefte)*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
MAJTÁN, M. (1983): Slovníkovo-areálové spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov. In: *Slovenská reč*, 48/4, 190 – 206.
LEROY, S. (2004): *Le nom propre en français*. Paris: Ophrys.
MIKUŠIAK, M. (2018): *Filozofia jazyka medzi logikou a psychológiou*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied.
MIKUŠIAK, M. (2019): O klasifikácii definícií. In: *Filozofia*, 74/2, 139 – 153.
MIKUŠIAK, M. (2020): Poznámky k pravopisu čiarky. In: Hladký, J. – Závodný, A. (eds.): *Varia 29. Zborník abstraktov*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 68 – 69.
MIKUŠIAK, M. (2021): Problémy slovenského pravopisu čiarky z hľadiska formy. In: *Slovenská reč*, 86/2, 230 – 253.
MIKUŠIAK, M. (2021): Konštruktivizmus, realizmus a obrat k jazyku. In: *Filosofický časopis*, 69/3, 471 – 488.
MIKUŠIAK, M. (2022): Na hranici vlastných mien a druhových označení: sémantické, pravopisné a právne aspekty používania slovenských názvov olympijských podujatí. In: *Slovenská reč*, 87/2, 89 – 110.
PAVLOVIČ, J. (2020): Paradigmatika štylistickej významovo-výrazovej roviny jazyka. In: Kravčák, P. (ed.): *Komunikačné paradigmy v lingvistike a žurnalistike*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 193 – 199.
PAVLOVIČ, J. (2021): Staroslovienske názvy slov sv. Klimenta Ochridského a ich slovenské ekvivalenty. In: Pavlovič, J. – Pavlovičová, K. (eds.): *Dielo sv. Klimenta Ochridského v slovenskej literárnej tradícii. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej 20. decembra 2021*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 8 – 13.
PAVLOVIČ, J. (2021): Inkarnáty na ikonách v teologickej reflexii. In: Štrba, B. – Varšo, M. (eds.): *Tvoje oči videli : Štúdie venované Georgovi Braulikovi, OSB*. Studia Biblica Slovaca – Supplementum 5. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 235 – 239.
PAVLOVIČ, J. (2022): Reštaurovanie. In: Bidelnicová, M. (ed.): *Reštaurovanie. Výber z reštaurátorskej tvorby*. Bratislava: Slovart.
PAVLOVIČ, J. – PAVLOVIČOVÁ, K. (eds.) (2021a): *Dielo sv. Klimenta Ochridského v slovenskej literárnej tradícii. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej 20. decembra 2021*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity.

PAVLOVIČ, J. – PAVLOVIČOVÁ, K. (2021b): *Slová sv. Klimenta Ochridského*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied.
PAVLOVIČ, J. – PAVLOVIČOVÁ, K. (2023): Literárny kontext staroslovienskeho výrazu „ot ognja goreshtago" v Proglase. In: *Slavica Slovaca*, 58/1, 118 – 137.
PAVLOVIČOVÁ, K. (2016): *Veľkomoravský Proglas.* Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.
PAVLOVIČOVÁ, K. (2019): O názve Života Konštantína Cyrila. In: *Scientia et eruditio*, 3/3, 27 – 40. Dostupné na: https://pdfweb.truni.sk/see/cislo?2019-sk&filologia (cit. 7. 8. 2023).
PAVLOVIČOVÁ, K. (2019): *Kirchenbild in der Boulevardpresse*. Berlín: Peter Lang. Spectrum Slovakia Series, Band 34.
PAVLOVIČOVÁ, K. (2020): O pôvode a variantoch rečňovanky To je krátké, to je dúhé. In: *Scientia et eruditio*, 4/3, 23 – 32. Dostupné na: https://pdfweb.truni.sk/see/cislo?2020-sk&filologia (cit. 7. 8. 2023).
PAVLOVIČOVÁ, K. (2021): Didaskalické zložky slov sv. Klimenta Ochridského. In: Pavlovič, J. – Pavlovičová, K. (eds.): *Dielo sv. Klimenta Ochridského v slovenskej literárnej tradícii. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej 20. decembra 2021*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 14 – 19.
PAVLOVIČOVÁ, K. (2021): Proglas ako festivita. In: Zajac, P. (ed.): *Poetika festivity*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 37 – 46.
PIŠÚT, P. (2006): Changes in the Danube riverbed from Bratislava to Komárno in the period prior to its regulation for medium water (1886 - 1896). In: Mucha, I. – Lisický, M. J. (eds.): *Slovak-Hungarian Environmental Monitoring on the Danube*. Bratislava: Ground Water Consulting, 186 – 190.
PIŠÚT, P. (2007): Humér – zaniknutá stredoveká rieka. In: *Geographia – Geologia*, 10, 77 – 93.
RADKOVÁ, L. (2012): *Jak se mluví za zdmi českých věznic.* Ostrava: Ostravská univerzita.
ROCKS, S. (2011): The Theatre Sign Language Interpreter and the Compting Visual Narrative: the Tranlastion and Inerpretation of Theatrical Texts into British Sign Language. In: *Staging and performing translation text and theatre practice.* New York: Palgrave Macmillan, 72 – 86.
SVOBODA, J. et al. (1973): Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. In: *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 14/1, 1 – 280.
SVOBODA, J. et al. (eds.) (1983): *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.
ŠMILAUER, V. (1932): *Vodopis starého Slovenska*. Praha – Bratislava: Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy.
VALENTOVÁ, I. (2019): *Lexika slovenský terénnych názvov. Koncepcia lexikografického spracovania.* Bratislava: SAP.
VOJTECHOVSKÝ, R. (2017 – 2021): *Prekladový slovník slovenského jazyka – slovenského posunkového jazyka pre odbornú terminológiu.* [online]. Bratislava: Centrum podpory študentov so špecifickými potrebami UK. Dostupné na: http://spj.uniba.sk (cit. 7. 8. 2023).
VOJTECHOVSKÝ, R. (ed.) (2018 – 2023): *Posunky.sk: Prekladový slovník slovenského jazyka – slovenského posunkového jazyka.* [online]. Bratislava: Snepeda. Dostupné na: www.posunky.sk (cit. 7. 8. 2023).
VOJTECHOVSKÝ, R. (2022): *Klasifikátory a špecifikátory v slovenskom posunkovom jazyku.* Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. Dostupné na: https://pdfweb.truni.sk/veda-vyskum?e-kniznica#ucebnice (cit. 7. 8. 2023).
VOJTECHOVSKÝ, R. – MAJERČÁKOVÁ, D. – VOJTECHOVSKÁ, V. – HEFTY, A. – HEFTY, M. – CEHLÁRIK, J. (v tlači): *Slovenský posunkový jazyk pre študentov – úplných začiatočníkov I. Ja a moja rodina.* Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.
VOJTECHOVSKÝ, R. – VOJTECHOVSKÁ, V. – POLÁČKOVÁ, V. – LIPOVSKÁ, B. (2021): *Posunky.sk: Prekladový slovník slovenského jazyka – slovenského posunkového jazyka I.* Trnava – Bra-

tislava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave – Snepeda, o. z. Dostupné na: https://pdfweb.truni.sk/veda-vyskum?e-kniznica#online (cit. 7. 8. 2023).
VUŽŇÁKOVÁ, K. (2020): Znalosti lexikálnej kategorizácie. In: Klimovič, M. et al. (eds.): *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 109 – 195.
WILCOX, W. H. (1919): Why Teach Common and Proper Nouns? In: *The English Journal*. National Council of Teachers of English, 8/3, 174 – 178. Dostupné na: https://www.jstor.org/stable/801543 (cit. 7. 8. 2023).
ZÁVODNÝ, A. (2020): Odraz nárečia v toponymách záhorského regiónu. In: Kolářová, I. – Svobodová, H. (eds.): *Variantnost v onymii a dialektech. Sborník příspěvků z konference uspořádané při příležitosti životního jubilea prof. PhDr. Rudolfa Šrámka, CSc., dr.h.c.* (18. – 19. 1. 2019). Brno: Masaryk University Press, 67 – 78.
ZÁVODNÝ, A. (2020): K fungovaniu endoným a exoným v jazykovej praxi. In: *Slovenská reč*, 85/1, 42 – 61.
ZÁVODNÝ, A. (2021): *Kontúry slovenskej onymie*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied.
ZÁVODNÝ, A. (2022): Reč Dojčanov. In: Vrablec, P. – Hoferka, M. (eds.): *Dojč*. Dojč: Obec Dojč, 372 – 403.
ZÁVODNÝ, A. – BAŠISTOVÁ, D. (2021): Poznámky k onomastickým termínom proprializácia, apelativizácia, transonymizácia a deproprializácia. In: *Jazykovedný časopis*, 72/1, 101 – 113.
ZÁVODNÝ, A. (2021): Vybrané lexikálne relikty v slovenských vlastných menách. In: Marek, M. (ed.): *In honorem et memoriam viri doctissimi. Zborník k nedožitým deväťdesiatinám prof. Vincenta Sedláka.* Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 233 – 250.
ZÁVODNÝ, A. (2022): Preklad a adaptácia vlastných mien do slovenčiny v historickom kontexte. In: Pachomová, S. M. (ed.): *Transformácia a transpozícia onomastických kategórií v slovanských jazykoch*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 104 – 135.
ŽIGO, P. (2015): Fungovanie vlastných mien v slovensko-maďarskom retrospektívnom pohľade. In: Vörös, F. – Misad, K. (eds.): *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig 5. Interetnikus kapcsolatok.* Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület, 76 – 89.

Internetové zdroje

[1] https://pdf.truni.sk/katedry/ksj (cit. 30. 10. 2023).
[2] https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/1614_nariadenie_534_2011.pdf (cit. 7. 8. 2023).
[3] https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/1277_zakon-184-1999.pdf (cit. 7. 8. 2023).
[4] https://terminologickyportal.sk/wiki/Kateg%C3%B3ria:Onomastika (cit. 30. 10. 2023).
[5] https://www.statpedu.sk/files/sk/vyskum/publikacna-cinnost/publikacie/spolocny-europsky-ramec-jazyky-ucenie-vyucovanie-hodnotenie-doplnujuce-vydanie.pdf (cit. 7. 8. 2023).
[6] https://icosweb.net/publications/onomastic-terminology/ (cit. 7. 8. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA PEDAGOGICKEJ FAKULTE UNIVERZITY J. SELYEHO

Sándor János Tóth – Juraj Vaňko

Univerzita J. Selyeho, Pedagogická fakulta
Bratislavská cesta 3322, Komárno
E-mail: tothj@ujs.sk; vankoj@ujs.sk

TÓTH, S. J. – VAŇKO, J. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, J. Selye University. In: *Slovenská reč*, 88/3, 118 – 128.

Abstract: The paper presents 15 years of linguistic research and project outputs of the Department of the Slovak Language and Literature of the Faculty of Education at J. Selye University. The main fields of research were sociolinguistics, onomastics, linguistic landscape and machine translation, partially in terms of language contacts. The article also outlines the perspectives of further linguistic research at the Department of the Slovak Language and Literature.

Keywords: J. Selye University, Faculty of Education, Slovak linguistics, sociolinguistics, onomastics, linguistic landscape, machine translation.

Článok v skratke:

- Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho patrí k najmladším slovakistickým vysokoškolským pracoviskám na Slovensku. Jej hlavnou úlohou je príprava budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry na školách s maďarským vyučovacím jazykom.
- Vedeckovýskumné aktivity katedry zahŕňajú oblasť sociolingvistiky vrátane jazykovej krajiny, onomastiky a strojového prekladu.
- V budúcnosti sa jazykovedná činnosť katedry bude orientovať najmä na výskum sociolingvistických a kontrastívno-komparatívnych javov v slovensko-maďarskej kontaktnej zóne.

1. ÚVOD

Na úvod prezentácie jazykovednej činnosti Katedry slovenského jazyka a literatúry (KSJL) Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho (PF UJS)[1] treba konštatovať, že ide zrejme o najmladšie vysokoškolské slovakistické pracovisko, ktoré v štruktúrach komárňanskej univerzity vzniklo v septembri r. 2008. Relatívne mladá je aj samotná Univerzita J. Selyeho, zriadená Národnou radou Slovenskej republiky zákonom č. 465/203 Z. z. z 23. októbra 2003. Na začiatku nového akademického roka 2023/24 si teda UJS pripomenie 20. výročie a KSJL 15. výročie svojho vzniku. Komárňanská univerzita je jedinou samostatnou verejnou vysokou školou na Slovensku, na ktorej sa vyučuje v jazyku národnostnej menšiny; na Katedre slovenského jazyka a literatúry je vyučovacím jazykom, samozrejme, slovenčina. Poslaním UJS a v jej rámci aj troch fakúlt (pedagogickej, ekonomickej a teologickej) a niekoľ-

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.

kých katedier je podporovať maďarskú národnostnú menšinu pri jej vzdelávaní v maďarskom jazyku, a to počnúc materskou školou až po univerzitu.

2. Z DEJÍN KATEDRY

Na začiatku svojho vzniku Katedra slovenského jazyka a literatúry PF UJS čerpala najmä z organizačných, pedagogických a vedeckovýskumných skúseností obdobného slavistického a slovakistického pracoviska na Katolíckej univerzite Petra Pázmaňa v Pilišskej Čabe, kde v rokoch 1994 – 2004 pôsobil Inštitút slavistiky a strednej Európy. Odtiaľ niektorí jeho pracovníci (M. Pilecky a I. Halász, ktorí tam pracovali interne, ako aj J. Dolník z FF UK Bratislava, T. Žilka z UKF Nitra a M. Žiláková z FF Univerzity Loránda Eötvösa v Budapešti ako externí pracovníci) po založení UJS prešli do Komárna, kde pokračovali vo svojej pedagogickej a vedeckovýskumnej práci a zároveň pomáhali organizovať chod novovzniknutého slovakistického pracoviska (M. Pilecky v rokoch 2010 – 2013, I. Halász 2013 – 2022, J. Dolník 2011 – 2012, T. Žilka 2011 – 2013, M. Žiláková v rokoch 2013 – 2016; v tomto období formovania katedry literárnovedné disciplíny vyučovali Ľ. Ozábalová, R. Chmel, I. Halász a P. Šenkár). KSJL PF UJS takto spolu so spomenutými pracovníkmi bývalého Inštitútu slavistiky a strednej Európy na Katolíckej univerzite Petra Pázmaňa (externe tu pôsobili aj E. Krošláková a J. Vaňko) integrovala aj postupy a koncepciu rozvoja pedagogickej, jazykovednej a literárnovednej práce viacerých výchovno-vzdelávacích a vedeckovýskumných postupov a koncepcií slovakistických pracovísk na Slovensku aj v Maďarsku do svojho pedagogického a jazykovedného smerovania. Činnosť tohto slovakistického pracoviska sa teda opierala o dovtedajšiu hungaristicko-slovakistickú, resp. slovakisticko-hungaristickú vedeckovýskumnú aktivitu, prihliadajúcu na špecifiká najpočetnejšej slovensko-maďarskej kontaktnej zóny, čiže južného Slovenska.

Úzka spolupráca so slovakistickými pracoviskami na Slovensku a v Maďarsku v pedagogickej a vedeckovýskumnej oblasti pokračuje aj v súčasnosti. Zo slovakistických pracovísk na Slovensku, ktoré vplývali, resp. vplývajú či inšpirujú pedagogické a vedeckovýskumné smerovanie KSJL, treba spomenúť najmä Univerzitu Konštantína Filozofa v Nitre, Univerzitu Komenského v Bratislave a Univerzitu Mateja Bela v Banskej Bystrici (pozri o tom ďalej). Z hľadiska organizačnej štruktúry pre KSJL je charakteristické aj to, že toto pracovisko funguje od samého začiatku ako celok, čiže nebolo rozdelené na katedru slovenského jazyka a katedru slovenskej literatúry. Takéto delenie by aj tak vzhľadom na počet pracovníkov katedry (v súčasnosti päť, od 1. septembra 2023 iba štyria), ako aj na počet poslucháčov študujúcich odbor slovenský jazyk a literatúra neprichádzalo do úvahy.

Cieľom personálneho budovania katedry od jej vzniku r. 2008 bolo zabezpečiť obsadenie jazykovedných a literárnovedných disciplín kvalitnými pedagógmi, kom-

petentnými a ochotnými okrem výchovno-vzdelávacej práce vykonávať aj vedeckovýskumnú činnosť v príslušnom odbore. Ako sme spomenuli, na samom začiatku to boli pedagógovia M. Pilecky (na UJS pôsobil do r. 2013) a I. Halász (na UJS pracoval do r. 2021), ktorí pred príchodom na UJS pracovali na Inštitúte slavistiky a strednej Európy bývalej Katolíckej univerzity Petra Pázmaňa v Pilišskej Čabe. Ako garanti na katedre pracovali Juraj Dolník, Tibor Žilka, Mária Žiláková, k nim pribudol terajší vedúci katedry Sándor János Tóth, ďalej Miroslav Kazík a od r. 2022 na katedre pôsobí Juraj Vaňko. Od septembra 2023 sa personálne obsadenie katedry stabilizuje na počte štyroch pedagógov, z toho dvaja pracujú v oblasti lingvistiky (Sándor János Tóth, vedúci katedry, Juraj Vaňko, garant študijného programu slovenský jazyk a literatúra, a dvaja v literárnovednej oblasti (Patrik Šenkár, Jaroslav Vlnka).

3. VEDECKOVÝSKUMNÁ ČINNOSŤ

Podobne ako na iných vysokoškolských slovakistických pracoviskách, aj lingvistická vedeckovýskumná činnosť pracovníkov Katedry slovenského jazyka a literatúry PF UJS koreluje najmä s obsahom jazykovedných disciplín, ktoré vyučujú, no tematické zacielenie ich výskumu, ako aj bádateľská metodológia často súvisia aj s výskumnými trendmi a vedeckou metodológiou ich pôvodných pracovísk. Napríklad cesty odborného vývinu a bádateľského smerovania vedúceho katedry S. J. Tótha vychádzajú z jeho pôsobenia vo Výskumnom ústave Slovákov v Maďarsku v Békešskej Čabe (2003 – 2009), vďaka čomu nadviazal spoluprácu s Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV v Bratislave v oblasti sociolingvistického výskumu (pozri napr. Tóth – Tuška – Uhrinová – Žiláková 2005). Jazykovednú dráhu S. J. Tótha formoval prof. J. Dolník ako jeho školiteľ v rámci doktorandského štúdia; výskum kontaktových a areálových lingvistických otázok ovplyvnil jeho kontakt s profesorom S. M. Newerklom z Inštitútu slavistiky Viedenskej univerzity.

3.1. SOCIOLINGVISTICKÉ VÝSKUMY

Všetky spomenuté skutočnosti, no najmä jazykový a spoločensko-kultúrny kontext kontaktovej slovensko-maďarskej zóny viedli k tomu, že jazykovedný výskum katedry sa orientoval hlavne na sociolingvistiku a v jej rámci na otázky slovensko-maďarských kontaktových javov, ktorým sa venoval S. J. Tóth najmä v období rokov 2015 – 2018 (pozri napr. Tóth 2018b). S týmto bádateľským zameraním korešponduje nielen koncepcia rozvoja jazykovednej práce katedry, ale do určitej miery aj obsah jej vzdelávacej činnosti. V súvislosti s tým treba spomenúť štúdiu S. J. Tótha (2017), v ktorej sa uvádza potreba transpozície a transformácie výskumných výsledkov do vysokoškolských učebníc. Z tohto zámeru sa podarilo realizovať aj vysokoškolskú učebnicu *Sociolingvistika v slovensko-maďarskom kontexte. Vysokoškolské učebné materiály* (Tóth 2019a), ktorá je jedným z výstupov riešenia granto-

vého projektu KEGA *Sociolingvistika v slovensko-maďarskom kontexte.* V spolupráci s projektovým tímom, s Katedrou maďarského jazyka a literatúry PF UJS a s Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku v Békešskej Čabe ako zahraničným partnerom S. J. Tóth túto učebnicu publikoval aj vo forme e-learningových materiálov (Győriová – Simon 2019). Okrem tematického plánu predmetu sociolingvistika táto učebnica zahŕňa aj výsledky relevantných sociolingvistických výskumov uverejnených v zborníkoch a iných vedeckých publikáciách; na viacerých príkladoch sa tu charakterizuje a interpretuje zmiešané slovensko-maďarské prostredie (obsiahnuté napríklad v predchádzajúcich výskumoch Tóth 2007, 2008, 2012). Výstupy tohto projektu publikované v zahraničí (Tóth 2019b, 2020) vedecky dotvárajú pedagogicky profil spomenutého projektu a zároveň otvárajú perspektívy ďalšieho výskumu v tejto oblasti. Možno teda konštatovať, že sociolingvistický výskum v kontaktologickom rámci určite bude súčasťou dlhodobého zámeru lingvistického výskumu našej katedry.

3.1.1. Jazyková krajina

Ďalšou výskumnou témou, ktorá rezonuje na katedre, je problematika jazykovej krajiny (angl. *linguistic landscape*), ktorá ako dynamicky sa rozvíjajúca oblasť sociolingvistiky z hľadiska sociálneho zamerania súvisí aj s (historickou) onomastikou, sociológiou, právom, jazykovou politikou, pričom čerpá poznatky aj z viacerých ďalších vedných disciplín ako semiotika, historiografia, geografia atď. Skúmaním jazykovej krajiny v slovensko-maďarskom etnicky zmiešanom prostredí miest Komárno a Komárom sa S. J. Tóth zaoberal ako spoluriešiteľ projektu APVV *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy,* do ktorého bol prizvaný Katedrou germanistiky FF UMB v Banskej Bystrici. Jeho začlenenie do riešenia tohto projektu celkom prirodzene súviselo najmä s tým, že mestá Komárno a Komárom možno pokladať za ideálny jazykový a sociokultúrny priestor na výskum jazykovej krajiny. Ďalšími spoluriešiteľmi boli Univerzita Ľudovíta Maximiliána v Mníchove a Ekonomická univerzita v Bratislave. Pri riešení úloh projektu sa vychádzalo z použitia jednotnej metodológie, vďaka ktorej bolo možné porovnať získané údaje nielen v relácii Komárno – Komárom, ale aj jazykové krajiny ostatných zúčastnených miest (Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bratislava a čiastočne aj Békešská Čaba) navzájom. Jazykovú krajinu riešitelia chápali ako vizuálnu realizáciu jazyka, ktorá súvisí s mimojazykovou skutočnosťou nielen čo do počtu používaných jazykov, ale aj so zreteľom na ďalšie multilaterálne aspekty, akými sú napr. typ nosiča, typ písma, logá, farby, grafika, vzájomný vplyv jazykov a pod. Po prvých výstupoch mapujúcich dovtedajšie výskumy jazykovej krajiny (Istók – Tóth 2020) a prezentujúcich teoreticko-metodologickú bázu výskumu (Tóth 2021) nasledoval celoplošný fundamentálny vý-

skum viacerých aspektov jazykovej krajiny v kontaktnej slovensko-maďarskej zóne, ktorý sa doteraz v skúmaných lokalitách nekonal. Výsledkom takto zacieleného výskumu bola kolektívna monografia *Jazyková krajina miest Komárno a Komárom* (Istók – Lőrincz – Tóth 2022), vydaná v spolupráci s pracovníkmi Katedry maďarského jazyka a literatúry PF UJS Vojtechom Istókom a Gáborom Lőrinczom. Ďalším výsledkom tejto kooperácie bola konferencia *Aktuálne trendy výskumu jazykovej krajiny*, z ktorej bol vydaný rovnomenný zborník (Dobrík – Tóth 2023). Parciálnym témam, akými sú názvy obchodov, jazyková krajina v cirkvi či hraničný most, sa S. J. Tóth venoval v osobitných štúdiách (Tóth 2022a, 2022b, 2023) a v záujme „udržateľnosti" témy o otázkach jazykovej krajiny pravidelne publikuje v zborníkoch *Od textu k prekladu – časť 2. Linguistic landscape* (2020, 2021, 2022, 2023).

Poznatky získané z výskumu jazykovej krajiny S. J. Tóth aplikoval aj v pedagogickej praxi, keď formou tzv. objaviteľského a zážitkového vyučovania priamo v uliciach Komárna a Komáromu oboznamoval študentov s otázkami jazykovej krajiny, čím niektorých motivoval k spracovaniu tejto problematiky v záverečných bakalárskych a magisterských prácach. V tejto súvislosti sa akcentoval aj význam skúmania jazykovej krajiny pri riešení jazykových konfliktov a jazykovo-politických otázok, pri urbanistickom plánovaní imidžu daného mesta, v cestovnom ruchu a v marketingu.

3.2. ONOMASTICKÉ VÝSKUMY

Ďalšou oblasťou, v ktorej sa pracovníci katedry doposiaľ angažovali, je onomastika. Svoje výskumné zámery sústreďovali napr. na chápanie cudzosti zemepisných názvov a osobných mien v slovensko-maďarskom kontexte (Tóth 2018a), na úradné osobné mená, živé osobné mená, živé rodinné mená a mená domov v obciach Kostolná-Zárečie (Kazík 2018a), Rišňovce (Kazík 2019a) a Trenčianske Mitice (Kazík 2022a) vrátane celkovej charakteristiky ich nárečia a terénnych názvov. M. Kazík popri tom pokračoval v štúdiu systému živých mien a funkčných členov živých osobných mien v kopaničiarskej oblasti Starej Turej, v časti Súš (Kazík 2018b), v časti Topolecká (Kazík 2020a) a v časti Paprad (Kazík 2018c, 2018d, 2022b). Okrem živých mien na staroturianskych kopaniciach skúmal aj živú antroponymiu na myjavských kopaniciach (Kazík 2022c, 2022d), živé mená v okrese Piešťany (Kazík 2020b, 2022e), ako aj živé mená slovenskej menšiny v Maďarsku (Kazík 2023a).

Z oblasti bývalých brezovských kopaníc sa pri príležitosti výročí Milana Rastislava Štefánika zaoberal krstnými menami v obciach Košariská a Priepasné (Kazík 2020c). Na onomastický výskum priezvisk vo východomoravskej obci Nová Lhota, konkrétne ich frekvenciu, sémantiku a slovotvornú analýzu sa zameral v príspevku *Priezviská v obci Nová Lhota v okrese Hodonín* (Kazík 2021). Okrajovo spomína aj

priezviská, ako boli doložené v staršej pomenovacej sústave vrátane najstaršieho výskytu priezvisk v lokalite.

V príspevku *Apelatívny člen v živých osobných menách v Moravanoch nad Váhom (SR), Novej Lhote (ČR) a Smęgorzówe (Poľsko)* (Kazík 2019b) autor opísal apelatívny člen v obciach troch západoslovanských krajín a porovnal pomenovacie modely v týchto obciach. M. Kazík sa systematicky zaoberá aj problematikou birmovných mien, novšie napr. *Birmovné mená vo farnosti Moravany nad Váhom v 2. polovici 19. storočia* (Kazík 2020d)*, O birmovných menách z obce Čív* (Kazík 2020e)*, Sondy do birmovných mien v obci Mlynky (Pilisszentkereszt)* (Kazík 2023b), onymiu v tejto obci skúmal aj S. J. Tóth (2023).

Onomastický výskum na KSJL týmto považujeme za uzavretý, čiastočne sa to premietne do témy jazykovej krajiny, ale zásadne nepatrí k profilu katedry.

3.3. STROJOVÝ PREKLAD

Tematicky a metodologicky sa od predchádzajúcich výskumov líši problematika strojového prekladu, s ktorou na KSJL PF UJS prišiel začiatkom roka 2022 profesor Juraj Vaňko ako člen kolektívu riešiteľov projektu APVV *Klasifikačný model chybovosti strojového prekladu: krok k objektívnejšiemu hodnoteniu kvality prekladu* na Filozofickej fakulte UKF v Nitre a na Fakulte prírodných vied a informatiky UKF v Nitre (s dobou riešenia 2019 – 2023), nadväzujúceho na projekt APVV *Typológia chýb strojového prekladu do slovenčiny ako flektívneho typu jazyka,* ktorý sa takisto riešil na FF UKF v Nitre v rokoch 2015 – 2018. Obidva projekty mali silný interdisciplinárny, resp. transdisciplinárny charakter a svojou povahou boli jedinečné nielen na Slovensku, ale aj v medzinárodnom meradle. Výskumným zámerom riešiteľov projektu *Typológia chýb strojového prekladu* bolo hodnotiť kvalitu strojového prekladu z anglického a nemeckého jazyka do slovenčiny metódami manuálnej evalvácie, čiže postupmi identifikácie, analýzy, interpretácie a taxonómie chýb vyskytujúcich sa pri preklade systémom Google Translate, založenom (v čase riešenia projektu) na štatistickom bilingválnom spracovaní jazykových jednotiek. Tieto operácie boli východiskom typológie chýb, ktoré vznikajú pri strojovom preklade (SP) anglických a nemeckých náučných, administratívno-právnych a publicistických textov do slovenčiny ako synteticky flektívneho typu jazyka. Prínos J. Vaňka do takto naznačeného výskumu spočíval v tom, že najprv v štúdii *Analýza chýb strojového prekladu ako súčasť hodnotenia jeho kvality* (Vaňko 2017a, s. 65 – 81) vymedzil lingvistické sféry vrátane typických jazykových jednotiek, v ktorých sa v procese SP, čiže pri generovaní výstupnej textovej jednotky, vyskytujú chyby. Následne v stati *Kategoriálny rámec pre analýzu chýb strojového prekladu* (Vaňko 2017b, s. 83 – 100) prezentoval originálny model jazykových kategórií, ktorý riešiteľom obidvoch projektov slúžil a slúži ako orientátor na klasifikáciu a typológiu chýb pri

SP, a tým aj ako východisko hodnotenia jeho kvality. Vaňkov model je usúvzťažnený s typológiou chýb pri SP, ktorá má svoje korene v *Dynamickom kategoriálnom rámci (Dynamic Quality Framework/DQF*),[2] vytvorenom r. 2011 spoločnosťou používateľov a poskytovateľov prekladateľských technológií a služieb *The Translation Automation User Society* (TAUS). Vychádza zo všeobecne známeho a v prostredí hodnotiteľov kvality SP akceptovaného štvorčlenného modelu chýb obsahujúceho: 1. Kategóriu *Accuracy*, čiže presnosti výrazu: do akej miery presnosti text prekladu zodpovedá textu originálu. Pokiaľ ide o chyby v tejto kategórii, môžu sa vyskytovať najmä v oblasti lexiky, ako je nesprávny preklad lexémy (najmä ak ide o polysémantické slovo), jej vynechanie a pod. J. Vaňko tieto prípady začlenil do bloku s názvom „lexika", v rámci ktorého sa hodnotí napr. adekvátnosť transferu významu slova, polysémia, homonymia, (ne)správny výber lexémy zo synonymického radu, zachovanie sémantickej kompatibility a pod 2. Kategóriu *Fluency*, t. j. doslova plynulosť textu, vytváraná a dosahovaná korektnou syntakticko-sémantickou usporiadanosťou komponentov vety a súvetia. Vo Vaňkovom modeli ju reprezentujú kategórie predikatívnosti, syntakticko-sémantickej korelatívnosti / usúvzťažnenosti, kategoriálny rámec súvetia (samozrejme, vrátane korektného vyjadrenia gramaticko-sémantických vzťahov medzi jeho komponentnmi) a čiastočne aj modálnosť (napr. negácia). Do 3. kategórie s označením *Terminology* („terminológia") patrí hlavne problematika neadekvátneho transferu termínu z pôvodného jazyka, ktorá sa vo Vaňkovom kategoriálnom modeli preberá v rámci lexikálneho bloku. A napokon pri 4. kategórii s označením *Style* „štýl" ide o nesúlad medzi štýlom originálneho textu, resp. textovej jednotky a štýlom textu cieľového jazyka. Uvedomujúc si skutočnosť, že na jednej strane sa kategória štýlu dá najlepšie aplikovať na hodnotenie textu ako celku, a na druhej strane štýl textu sa utvára a formuje už na nižších jazykových úrovniach prostredníctvom štylém z jednotlivých rovín jazykového systému, pričom najmarkantnejšie sa tento proces prejavuje zrejme na lexikálnej rovine, J. Vaňko štylistický aspekt výrazu zachytáva v kategoriálnom bloku *lexika,* resp. *lexikálna sémantika,* a to konkrétne v rámci subkategórie *štylistická kompatibilita* (Vaňko 2017b, s. 100). V tejto súvislosti ešte dodáva, že v ďalšej fáze výskumu do aktuálneho kategoriálneho rámca budú zahrnuté aj niektoré javy z textovej lingvistiky, ako sú otázky komunikačno-pragmatickej výstavby textu, obsahovo-tematickej štruktúry textu, otázky textovej nadväznosti a pod. Na záver svojho komentovania kategoriálneho modelu v spomenutej štúdii *Kategoriálny rámec pre analýzu chýb strojového prekladu* (Vaňko 2017b, s. 98) autor poznamenáva, že väzby, súvislosti či prepojenia medzi jednotlivými kategóriami vyplývajú z analogických väzieb a súvislosti medzi prvkami jazykového systému v procese ich fungovania v komunikačnej praxi (viac Vaňko 2017c, s. 52 – 64).

Predstavený kategoriálny model je okrem spomenutej usúvzťažnenosti so štvorčlenným *Dynamickým kategoriálnym rámcom* hodnotenia chýb prispôsobený, „napa-

sovaný“ na slovenčinu ako flektívne syntetický typ jazyka, preto by sa mohol použiť aj na analýzu chýb v jazykoch rovnakého alebo podobného typu. Niektoré alebo aj viaceré kategórie majú totiž všeobecnejšiu alebo univerzálnu platnosť, napr. kategória predikatívnosti, modálnosti, viaceré subkategórie z kategoriálneho bloku súvetie, lexikálnej sémantiky, slovosledu atď. a aj preto by sa mohli dať aplikovať pri hodnotení kvality SP aj do iných, najmä však so slovenčinou typologicky príbuzných jazykov.

Významným výstupom riešenia projektu APVV *Klasifikačný model chybovosti strojového prekladu: krok k objektívnejšiemu hodnoteniu kvality prekladu* (s dobou riešenia 2019 – 2023), je najnovšia monografiu *Strojový preklad ako konfrontácia jazykov. Prečo sa stroj mýli aj nemýli?* (Vaňko 2023). V centre pozornosti tejto práce je kontrastívnolingvistická analýza identifikačných, existenčných, vlastnostných a posesívnych vetných štruktúr v angličtine, nemčine a v slovenčine z perspektívy ich strojového prekladu. Cieľom takto zameraného skúmania bolo jednak ozrejmiť spoločné a odlišné vlastnosti sémanticko-syntaktickej stavby uvedených vetných štruktúr, jednak zistiť, do akej miery chyby pri ich strojovom preklade korelujú s príbuznosťou či odlišnosťou ich syntakticko-sémantickej výstavby. Načrtnutý postup analýzy chýb vyskytujúcich sa pri strojovom preklade prispieva aj k hlbšiemu poznaniu kontrastívnych javov v jazykovom systéme porovnávaných jazykov, čo môže byť užitočné aj pre školskú prax, t. j. pre štúdium cudzích jazykov. Takto zacielená analýza je o to aktuálnejšia, že komparatívnych slovensko-anglických či anglicko-slovenských, resp. slovensko-nemeckých / nemecko-slovenských štúdií je málo. Nehovoriac o porovnávacích gramatikách týchto jazykov. Naznačená kontrastívnolingvistická analýza identifikačných, existenčných, vlastnostných a posesívnych vetných štruktúr v angličtine, nemčine a v slovenčine z perspektívy ich strojového prekladu predstavuje iba výsek zo širokej problematiky konfrontačného výskumu vetných typov, ktorému sa autor mieni venovať aj po ukončení riešenia spomenutého projektu APVV.

4. ZÁVERY A PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Prehľad doterajších jazykovedných výskumov pracovníkov Katedry slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty UJS ukazuje, že orientácia lingvistického bádania tohto slovakistického pracoviska je determinovaná a motivovaná predovšetkým jeho lokalizáciou v slovensko-maďarskej kontaktnej zóne. Táto skutočnosť sa prejavila hlavne v širokospektrálnom výskume jazykovej krajiny (*linguistic landscape*), ktorej sa venoval S. J. Tóth. Problematike jazykovej krajiny vrátane ďalších sociolingvistických otázok súvisiacich so špecifickým situovaním tohto pracoviska v slovensko-maďarskom spoločenskom prostredí sa bude venovať bádateľská pozornosť aj v krátkodobom a strednodobom horizonte. S týmto tematickým výskumným zameraním bude do určitej miery korelovať komparatívno-kontrastívny

výskum základných vetných modelov v slovenčine a v maďarčine, a to aj z perspektívy strojového prekladu, ktorému by sa mal venovať J. Vaňko. Všetky bádateľské zámery komárňanského slovakistického pracoviska sa najmä alebo aj vzhľadom na malý počet jeho pracovníkov budú uskutočňovať v tesnej kooperácii s ostatnými filologickými pracoviskami na Univerzite J. Selyeho, ako aj na ostatných slovenských a zahraničných univerzitách, napr. aktuálne s Inštitútom strednej Európy Univerzity Karlovej v Prahe v rámci riešenia projektu *Central* na Inštitúte slavistiky a hungarológie Humboldtovej univerzity v Berlíne, ktorého obsahom je lingvodidakticky zameraná slovensko-maďarská porovnávacia funkčná gramatika.

Literatúra

DOBRÍK, Z. – TÓTH, S. J. (eds.) (2023): *Aktuálne trendy výskumu jazykovej krajiny*. Komárno: Pedagogická fakulta UJS.

ĎURICOVÁ, A. (ed.) (2020): *Od textu k prekladu XIV. 2. časť: Linguistic Landscape.* Praha: Jednota tlůmočníků a překladatelů.

ĎURICOVÁ, A. – LAUKOVÁ, J. (eds.) (2021): *Od textu k prekladu XV. 2. časť Linguistic Landscape.* Praha: Jednota tlůmočníků a překladatelů.

ĎURICOVÁ, A. – MOLNÁROVÁ, E. (eds.) (2022): *Od textu k prekladu XVI. 2. časť. Linguistic Landscape.* Praha: Jednota tlůmočníků a překladatelů.

ĎURICOVÁ, A. – MOLNÁROVÁ, E. (eds.) (2023): *Od textu k prekladu XVII. 2. časť. Linguistic Landscape.* Praha: Jednota tlůmočníků a překladatelů.

GYŐRIOVÁ-BAKOVÁ, E. – SIMON Sz. (2019): *Sociolingvistika v slovensko-maďarskom kontexte. Elektronické študijné materiály*. Komárno: Univerzita J. Selyeho.

ISTÓK, V. – LŐRINCZ, G. – TÓTH, S. J. (2022): *Jazyková krajina miest Komárno a Komárom.* Komárno: Pedagogická fakulta UJS.

ISTÓK, V. – TÓTH S. J. (2020): Výskum jazykovej krajiny v mestách Komárno a Komárom do r. 2019 In: A. Ďuricová (ed.): *Od textu k prekladu XIV 2. časť: Linguistic Landscape.* Praha: JTP, 17 – 24.

KAZÍK, M. (2018a): Názvy, mená a nárečie v obci Kostolná-Záriečie. In: Zmeták, I. a kol. (eds.): *Kostolná-Záriečie. Monografia obce.* Kostolná-Záriečie: Obec Kostolná-Záriečie, 141 – 156.

KAZÍK, M. (2018b): Funkčné členy a pomenovacie modely živých mien slobodných v Súši. In: *Acta onomastica*, LIX/1, 106 – 122.

KAZÍK, M. (2018c): Systém neúradného (živého) pomenovania ženatých mužov v Papradi. In: Ilie, M. (ed.): *Profesorului Constantin Geambașu la 70 de ani*. București: Editura Paideia, 160 – 166.

KAZÍK, M. (2018d): Priezviská v živých menách vydatých žien v Papradi. In: Suska, D. (ed.): *Komunikacja i konteksty, I.* Częstochowa: Uniwersytet humanistyczno-przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, 63 – 77.

KAZÍK, M. (2019a): Úradné a neúradné osobné mená v Rišňovciach. In: Hrubý, T. – Ziburová, H. a kol.: *Rišňovce. Monografia obce*. Nitra: EN ARS, 490 – 498.

KAZÍK, M. (2019b): Apelatívny člen v živých osobných menách v Moravanoch nad Váhom (SR), Novej Lhote (ČR) a Smęgorzówe (Poľsko). In: *Disputationes Scientificae Universitatis Catholicae in Ružomberok*, XIX/2, 95 – 106.

KAZÍK, M. (2020a): Živé osobné mená a pomenovacie modely v triede slobodných v Topoleckej. In: Gajdošová, K. – Gregorík, P. (eds.): *Varia XXIII. Zborník príspevkov z XXIII. kolokvia mladých jazykovedcov* (Modra-Harmónia 20. – 22. 11. 2013). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV – Katedra slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 102 – 118.

KAZÍK, M. (2020b): Birmovné mená vo farnosti Moravany nad Váhom v 2. polovici 19. storočia. In: *Acta onomastica*, LXI/1, 102 – 125.
KAZÍK, M. (2020c): Frekvencia úradných rodných (krstných) mien v obciach Košariská a Priepasné. In: *Kultúra slova*, 54/5, 286 – 294.
KAZÍK, M. (2020d): Individuálna charakteristika podľa zamestnania v Moravanoch nad Váhom. In: Wójcik, U. – Jaros, V. (eds.): *Przeszłość w języku zamknięta II. In memoriam Andreae Bańkowski*. Częstochowa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, 199 – 210.
KAZÍK, M. (2020e): O birmovných menách z obce Čív. In: Tušková, T. – Rágyanszki, J. (eds.): *Slovenské inšpirácie z Čívu.* Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 238 – 256.
KAZÍK, M. (2021): Priezviská v obci Nová Lhota v okrese Hodonín. In: *Disputationes Scientificae Universitatis Catholicae in Ružomberok*, 21/4, 29 – 42.
KAZÍK, M. (2022a): Terénne názvy, mená, jazyk a nárečie v Trenčianskych Miticiach. In: Zmeták, I. (ed.): *Trenčianske Mitice*. Trenčianske Mitice: Trenčiansky samosprávny kraj, 255 – 283.
KAZÍK, M. (2022b): Živé osobné mená a pomenovacie modely v triede vydatých žien v Papradi. In: *Eruditio – Educatio*, 17/2, 104 – 117.
KAZÍK, M. (2022c): Živé osobné mená slobodných osôb z horných myjavských kopaníc. In: *Slavica Slovaca*, 57/3, 333 – 343.
KAZÍK, M. (2022d): Živé osobné mená ženatých mužov z Horných Myjavských kopaníc = Living personal names of married men from the upper Myjava Region In: *Słowo. Studia językoznawcze*, 13, 1 – 40. DOI 10.15584/slowo.202.13.2
KAZÍK, M. (2022e): Z neúradného pomenovania ženatých mužov v obci Nižná v piešťanskom okrese. In: *Eruditio – Educatio*, 17/4, 82 – 94.
KAZÍK, M. (2023a): Obsahové modely živých osobných mien vydatých žien v Šáre a Veňarci v Maďarsku. In: Simon, Sz. a kol. (eds.): *14th International Conference of J. Selye University. Language and Literacy Sections* Komárno: Univerzita J. Selyeho, 85 – 97.
KAZÍK, M. (2023b): Sondy do birmovných mien v obci Mlynky (Pilisszentkereszt). In: Tušková, T. (ed.): *Slovenské inšpirácie z Mlynkov. 37. interdisciplinárny výskumný tábor VÚSM.* Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 261 – 282.
TÓTH, S. J. – TUŠKA, T. – UHRINOVÁ, A. – ŽILÁKOVÁ, M. (2005): Sprachtausch und Spracherhalt in der Gemeinschaft der in Ungarn lebenden Slowaken von Tótkomlós. In: *Studia Slavica Acad. Scient. Hung*, 50/3 – 4, 235 – 266.
TÓTH, S. J. (2007): Postoj k dvojjazyčnosti v Slovenskom Komlóši. In: Žiláková, M. (ed.): *Aktuálne problémy slovakistiky*. Budapest: ELTE BTK, 166 – 171.
TÓTH, S. J. (2008): Teoretické a metodologické východiská výskumu slovenského jazyka v Maďarsku. In: Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.): *Slovenský jazyk v Maďarsku I. = A szlovák nyelv Magyarországon I.* Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 17 – 30.
TÓTH, S. J. (2012): Germanizmy v slovenčine – sociolingvistický výskum v Ružomberku. In: Käfer I. – Pospíšil, I. (eds.): *Brněnská hungaroslavistika a česko-slovensko-maďarské vztahy.* Szeged: Gerhardus Kiadó, 139 – 156.
TÓTH, S. J. (2017): A szlovák nyelvészet egyetemi tankönyvei magyar összefüggésben In: Lőrincz, J. – Simon, Sz. (eds.): *A tankönyvkutatás szakmai, módszertani kérdései. A Variológiai kutatócsoport 7. nemzetközi tankönyvkutató szimpóziumának tanulmányai.* Komárom: Selye János Egyetem, 336 – 352.
TÓTH, S. J. (2018a): Etnolingvistická stránka ojkoným a priezvisk. In: *Eruditio – Educatio*, 13/2, 5 – 25.
TÓTH, S. J. (2018b): The image of the world in Slovak and Hungarian grammaticalised categories. In: *Yearbook of Finno-Ugric Studies = Ежегодник финно-угорских исследований*, 12/4, 15 – 27.
TÓTH, S. J. (2019a): *Sociolingvistika v slovensko-maďarskom kontexte.* Komárno: Pedagogická fakulta UJS.

TÓTH, S. J. (2019b): The dominant language of bilingual speakers in South Slovakia. In: *Berliner Beiträge zur Hungarologie*, 20, 25 – 39.
TÓTH, S. J. (2020): The impact of Hungarian on Slovak language use in bilingual milieu. In: *Yearbook of Finno-Ugric Studies = Ежегодник финно-угорских исследований*, 14/2, 227 – 235.
TÓTH, S. J. (2021): Teoretické a metodologické východiská triedenia a spracovania jazykovej krajiny na príklade Békešskej Čaby a Komárna. In: Demmel, J. – Szudová, K. E. – Tušková, T. – Uhrinová, A. (eds.): *Výskum Slovákov v Maďarsku v interdisciplinárnom kontexte. Na počesť Anny Divičanovej a k 30. výročiu VÚSM.* Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 375 – 391.
TÓTH, S. J. (2022a): Chrématonymá v multimodálnej semiosfére Komárna. In: Stan, G. A. (ed.): *In honorem Sorin Paliga*. Bucharest: Bucharest University Press, 248 – 262.
TÓTH, S. J. (2022b): Cudzosť v jazykovej krajine Komárna In: Bohunická, A. – Kazharnovich, M. (eds.): *(Im)pulzy súčasnej jazykovedy.* Bratislava: Univerzita Komenského, 321 – 334.
TÓTH, S. J. (2023): Slovenská jazyková situácia a jazyková krajina na príklade katolíckej cirkvi v Mlynkoch. In: Tušková, T. (ed.): *Slovenské inšpirácie z Mlynkov. 37. interdisciplinárny výskumný tábor VÚSM.* Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 242 – 260.
VAŇKO, J. (2017a): Analýza chýb strojového prekladu ako súčasť hodnotenia jeho kvality In: *Mýliť sa je ľudské (ale aj strojové). Analýza chýb strojového prekladu do slovenčiny.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 57 – 72.
VAŇKO, J. (2017b): Kategoriálny rámec pre analýzu chýb strojového prekladu. In: Munková, D. et al.: *Mýliť sa je ľudské (ale aj strojové). Analýza chýb strojového prekladu do slovenčiny.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 73 – 88.
VAŇKO, J. (2017c): Morfologické a syntaktické kategórie – väzby a súvislosti. In: *Slovenská reč*, 82/1, 52 – 64.
VAŇKO, J. (2023): *Strojový preklad ako konfrontácia jazykov. Prečo sa stroj mýli aj nemýli?* Nitra: Fakulta prírodných vied a informatiky UKF. Dostupné na: https://doi.org/10.17846/FPVaI-2023-37.

Internetové zdroje

[1] https://pf.ujs.sk/sk/struktura/katedry/katedra-slovenskeho-jazyka-a-literatury.html (cit. 15. 8. 2023).
[2] http://www.evaluate.taus.net/evaluate/dqf/dynamic-quality-framework (cit. 15. 8. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

Ľubomír Kralčák – Zuzana Kováčová – Renáta Hlavatá – Jozef Brunclík – Martin Diweg-Pukanec – Patrik Petráš – Milan Kolesík – Natália Glaap

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta
Štefánikova trieda 67, Nitra
E-mail: lkralcak@ukf.sk, zkovacova@ukf.sk, rhlavata@ukf.sk, jbrunclik@ukf.sk, mdpukanec@ukf.sk, ppetras@ukf.sk, mkolesik2@ukf.sk, nglaap@ukf.sk

KRALČÁK, Ľ. – KOVÁČOVÁ, Z. – HLAVATÁ, R. – BRUNCLÍK, J. – DIWEG-PUKANEC, M. – PETRÁŠ, P. – KOLESÍK, M. – GLAAP, N. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University in Nitra. In: *Slovenská reč*, 88/3, 129 – 149.

Abstract: The paper discusses the results of the latest scholarly research of the members of the Linguistics section of the Department of Slavic Philologies of the Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University in Nitra, which have been achieved primarily within the framework of research grant schemes over the last 5 to 6 years. These scholarly activities and their results are currently the core of the research trends of the Nitra Slovak studies. Their characteristics are presented in the text in 8 chapters with an introductory brief information about the institutional history of the department. The individual chapters focus on the areas of actual linguistic research in the department, such as mainly the fields of historical linguistics, cognitive linguistics and textual linguistics, sociolinguistics and the theory of standard language, standard norm, machine translation or Slovak language islands abroad. The respective research areas are primarily covered by presentations of recently completed grant projects, or in the relevant parts also by very brief references to research follow-up within the department. The description of the above-mentioned activities of the Nitra Slovak studies concludes with a quick outline of the perspectives of the forthcoming research prospects of the institution under review.

Keywords: Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Arts, Slovak linguistics, historical linguistics, cognitive linguistics, linguodidactics, theory of standard language, machine translation, Slovak language islands.

Článok v skratke:

- Zámerom článku je predstaviť slovakistické pracovisko v Nitre, pripomenúť jeho históriu a formovanie a sústrediť sa podrobnejšie na jeho činnosť za posledných šesť rokov.
- Nitrianska slovakistika sa vo výskume slovenčiny tradične orientuje na viacero oblastí lingvistiky, z ktorých predovšetkým dve sa stali východiskom dvoch výrazných vedeckých škôl na tomto pracovisku. Ide o výskum v oblasti frazeológie a histórie jazyka (najmä paleoslavistiky a dejín spisovnej slovenčiny).
- Ďalšími dôležitými oblasťami výskumu sú syntax, teória spisovného jazyka a novšie najmä kognitívna lingvistika a lingvodidaktika. Význam pre formovanie výskumných koncepcií nitrianskej slovakistiky majú aj bádateľské aktivity zamerané na strojový preklad, gramatickú stavbu slovenčiny a na jej zvukovú rovinu.

- Perspektívy ďalšieho výskumu na katedre naznačujú viaceré projekty, ktoré nadväzujú predovšetkým na tradíciu Nitrianskej školy a Nitrianskej paleoslavistiky. Ako perspektívne sa javia tiež výskumné smerovania v oblasti kontrastívnej frazeológie a kognitívnej lingvistiky, ale aj v oblasti textu ako komunikačno-pragmatickej kategórie.

1. ÚVOD

Cieľom predloženého príspevku je predstaviť niektoré výsledky a zamerania najnovších vedeckovýskumných projektov súčasných pracovníkov Sekcie lingvistiky Katedry slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.[1] Projektový výskum súčasných členov tohto pracoviska za obdobie posledných 5 – 6 rokov, t. j. rokov 2017 – 2023, možno pri uplatnení bežných lingvistických klasifikačných kritérií rámcovať do ôsmich oblastí, ktoré v tomto článku budú predstavovať jeho jednotlivé kapitoly. Ide o výskumy: historickolingvistické (3. kapitola), kognitívnolingvistické a textovolingvistické (4.), lingvodidaktické (5.), sociolingvistické a teórie spisovného jazyka (6.), výskumy gramatickej stránky spisovnej normy (7.), zvukovej roviny (8.), strojového prekladu (9.) a enklávnej slovenčiny v zahraničí (10.).

Výpočet realizovaných výskumov v tomto článku si nečiní nárok na úplnosť, lež je skôr rámcovým obrazom vedeckého výskumu nitrianskej slovakistiky za niekoľko posledných rokov. Z toho dôvodu v záujme reálnejšej plastickosti najmä výskumnej kontinuity katedry odkazujeme na niektorých miestach – i keď len veľmi stručne, takmer iba bibliograficky – aj na vybrané dôležité výsledky lingvistického bádania, ktoré predstavujú zásadné východiská výskumného napredovania sledovanej inštitúcie v jednotlivých lingvistických oblastiach.

2. STRUČNÉ DEJINY INŠTITUCIONÁLNEHO JAZYKOVEDNÉHO VÝSKUMU SLOVENČINY V NITRE

Dnešná Katedra slovanských filológií, ktorá bola takto pomenovaná v roku 2022 po opätovnom spojení Katedry slovenského jazyka a literatúry a Katedry rusistiky, reprezentuje už pomerne dlhú tradíciu jazykovedného slovakistického výskumu v rámci Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, ktorej začiatok je spojený so založením Pedagogického inštitútu (1959 – 1964), na základe nariadenia vlády č. 57/1959 Zb. Pedagogický inštitút mal za cieľ pripravovať poslucháčov na pedagogické povolanie pre základné deväťročné školy a v čase svojho vzniku v roku 1959 pozostával zo šiestich katedier, pričom jednou z nich bola Katedra slovenského jazyka a literatúry so Sekciou ruského jazyka, čo vlastne zodpovedá dnešnej Katedre slovanských filológií.

V akademickom roku 1960/1961 sa k Pedagogickému inštitútu pričlenilo maďarské oddelenie Pedagogického inštitútu v Trnave a začala sa príprava poslucháčov na pedagogické povolanie pre základné školy s vyučovacím jazykom maďarským.

V roku 1964 sa zákonom č. 166/1964 Zb. pedagogické inštitúty transformovali na pedagogické fakulty a tie boli včlenené do niektorých univerzít. Pedagogická fakulta v Nitre však pôsobila od začiatku ako samostatná inštitúcia s univerzitnými a rektorskými právami. Od roku 1967 sa tu začínajú konštituovať výskumné vedecké pracoviská, napr. v r. 1968 oficiálne vznikol Kabinet literárnej komunikácie a aj jeho pracovníci (F. Miko, J. Kopál, A. Popovič, Š. Knotek, P. Plutko, T. Žilka a i.) dali základ medzinárodne akceptovanej Nitrianskej škole, ktorá svoj výskum orientovala na semiotiku.

V roku 1987 vznikli odčlenením z Katedry slovenského jazyka a literatúry samostatná Katedra slovenského jazyka a Katedra slovenskej literatúry. V 90. rokoch sa Pedagogická fakulta v Nitre postupne zmenila do dvoch inštitucionálnych podôb. Najskôr vznikla Nitrianska univerzita (jún 1992 – január 1993) a od februára 1993 bola ustanovená Vysoká škola pedagogická s tromi fakultami. V rámci Fakulty humanitných vied tu bola začlenená aj Katedra slovenského jazyka ako samostatné pracovisko, na realizácii študijných programov však participovala s Katedrou slovenskej literatúry. V roku 1996 bola po transformácii ustanovená Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre a v roku 1998 sa Fakulta humanitných vied premenovala na Filozofickú fakultu.

Katedra slovenského jazyka existovala ako samostatné vedecké i pedagogické pracovisko od roku 1987 do roku 2017, potom sa nariadením dekana Filozofickej fakulty zlúčila s Katedrou slovenskej literatúry – výsledný názov novovzniknutého pracoviska bol Katedra slovenského jazyka a literatúry. K doteraz poslednej organizačnej zmene na Filozofickej fakulte UKF v Nitre došlo v roku 2022, keď spomínaným spojením Katedry slovenského jazyka a literatúry a Katedry rusistiky vzniklo názvom nové, no rozsahom vlastne pôvodné pracovisko – Katedra slovanských filológií. Lingvistický slovakistický výskum je realizovaný v Oddelení slovenského jazyka a literatúry tejto katedry, a to primárne pracovníkmi v sekcii lingvistiky.

Jazykovedný výskum slovenčiny v Nitre sa tradične orientuje na viacero oblastí lingvistiky, z ktorých predovšetkým dve sa stali základom pre sformovanie dvoch výrazných vedeckých škôl. Ide v prvom rade o výskum v oblasti lexikografie a frazeológie, ktorý má prieniky so semiotikou renomovanej Nitrianskej školy. Rozvoj tohto bádania podnietil vďaka kolektívne riešenému lexikograficko-didaktickému projektu jeho vedúci F. Miko, pričom jeho výsledkom bola publikácia *Frazeológia v škole* (1989), ktorá získala nemalý ohlas v odbornej verejnosti. Podobný úspech v kontexte frazeologických výskumov zaznamenala knižná publikácia E. Krošlákovej a K. Habovštiakovej s názvom *Človek v zrkadle frazeológie* (1990). Vyvrcholením záujmu o oblasť frazeológie vyústil na Katedre slovenského jazyka k zorganizovaniu 2. medzinárodnej frazeologickej konferencie pod názvom *Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre* (1992). Výsledkom bolo vydanie rovnomenného zborníka

(1993). K problematike frazeológie sa na pôde Katedry slovenského jazyka v Nitre zorganizovala ešte jedna medzinárodná konferencia nazvaná *Intersemiotický aspekt frazeológie* (1999); materiály z tohto vedeckého podujatia vyšli v zborníku pod názvom *K aktuálnym otázkam frazeológie* (2001). V súčasnosti je najvýznamnejšou predstaviteľkou Sekcie lingvistiky uvedeného vedeckého prúdu Z. Kováčová a jej vedecká škola.

Druhým pilierom inštitucionalizovaného výskumu v Nitre sú historickolingvistické bádania, známe tiež ako Nitrianska paleoslavistika, resp. škola dvoch dám (porov. Diweg-Pukanec 2022a). Historickolingvistický koncept bádania v oblasti slavistiky a slovakistiky predstavujú v minulosti zborníky z konferencií organizovaných Katedrou slovenského jazyka, ale i samostatné publikácie. Na počesť životného jubilea E. Krošlákovej bola realizovaná konferencia pod názvom *Slovenčina v historickom kontexte* (Kralčák 1996), ako aj konferencia, ktorej motívom bola osobnosť Konštantína Filozofa – *Korene nášho duchovného bytia – život a dielo Konštantína Filozofa* (Krošláková – Kralčák 1999). Pri príležitosti životného jubilea K. Habovštiakovej sa konala konferencia s názvom *Jazyk – historický fenomén*, zachytená v rovnomnnom zborníku (Kralčák 2010). Vedecký výskum E. Krošlákovej a K. Habovštiakovej vyvrcholil v ich spoločných publikáciách s problematikou písomnej kultúry Veľkej Moravy a staroslovienskeho jazyka *Z tvorby solúnskych bratov a ich žiakov* (1993) a *Základy slavistiky a staroslovienčina* (1994). Spomedzi dnešných pracovníkov katedry nadväzujú na túto výskumnú tradíciu najmä Ľ. Kralčák a M. Diweg-Pukanec.

Z ďalších sfér tradičného lingvistického bádania v Nitre je potrebné uviesť ako výraznejšie etablované výskumy z oblasti syntaxe (J. Vaňko, Ľ. Kralčák), teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry (Ľ. Kralčák) a novšie najmä z oblasti kognitívnej lingvistiky a lingvistiky textu (Z. Kováčová).

3. HISTORICKOLINGVISTICKÉ VÝSKUMY

Historickolingvistické bádanie na nitrianskej katedre má v súčasnosti pokračovanie predovšetkým zásluhou dvoch vyššie spomenutých protagonistov.

Ľ. Kralčák v ostatnom čase rozvíja historickolingvistický výskum v dvoch smeroch – jednak zameraním sa na staroslovienčinu, osobitne na slavistický paleografický výskum pôvodu hlaholiky, a jednak na spisovnú periódu dejín slovenčiny. Pokiaľ ide o paleoslavistický výskum, je potrebné uviesť najmä jeho monografiu *Pôvod hlaholiky a Konštantínov kód* (2014a) ako podanie novej, originálnej teórie o pôvode prvého slovanského písma. Z výskumu bernolákovského a štúrovského obdobia formovania spisovného jazyka možno osobitne spomenúť knižnú publikáciu *Bernolákovská spisovná slovenčina* (2009b) a významnú kolektívnu monografiu skoncipovanú pod Kralčákovým vedením *Ľudovít Štúr. Jazykovedné dielo* (2014b;

2. vyd. 2015). Vydaná bola pri príležitosti 200. výročia Štúrovho narodenia a prináša analýzu a komplexnú edíciu jazykovedných prác kodifikátora novodobej spisovnej slovenčiny.

V rámci projektového výskumu realizovaného za posledných šesť rokov sa Ľ. Kralčák ako člen širšieho riešiteľského kolektívu viacerých pracovísk Filozofickej fakulty UKF v Nitre zameral na paleoslavistickú problematiku v grantovej schéme APVV nazvanej *Štúdium byzantského hodnotového systému a jeho reflexie v slovanskom kultúrnom prostredí* (2017 – 2021). Výsledky tohto jeho bádania reprezentujú dve štúdie. Prvá z nich *Prečo je cyrilo-metodská tradícia súčasťou našich kultúrnych dejín* (2017) predstavuje analytický reflex súčasných spoločenských diskusií o našom cyrilo-metodskom ideovom a slovesnom dedičstve, keď sa ono stáva objektom tzv. demýtizácie vlastných národných dejín. Táto demýtizácia spochybňuje cyrilo-metodskú tradíciu, relativizuje jej význam pre naše kultúrne dejiny a kriví chápanie tejto misie. Publikovaná štúdia podáva kritiku tohto postoja k našej kultúrnej histórii a zároveň polemizuje s jeho hlavnými ideami i poznatkovými východiskami. Prostredníctvom podrobnej a exaktnej argumentácie autor vyjadruje presvedčenie, že vďaka tomu, že dielo byzantskej misie solúnskych bratov Konštantína a Metoda stojí na počiatku našej histórie a my sa k nemu a jeho odkazu bezvýhradne hlásime, stalo sa prirodzene súčasťou našich duchovných dejín. Ono duchovno, o ktoré tu ide, spočíva v existencii výnimočného diela, ktoré u nás na Veľkej Morave táto misia vytvorila. Toto dielo prinieslo: (1) zostavenie prvého slovanského písma, pozdvihnutie staroslovienčiny na úroveň literárneho a liturgického jazyka a jej zrovnoprávnenie s hebrejčinou, gréčtinou a latinčinou ako kánonickými liturgickými jazykmi, (2) preklady biblických, modlitebných, právnych a patristických textov z gréčtiny, (3) tvorbu pôvodných staroslovienskych textov, (4) založenie kvalitného školského vzdelávania podľa vzoru byzantských učilíšť, (5) usporiadanie spoločenských vzťahov na byzantských právnych základoch, ako aj (6) organizáciu vlastnej cirkevnej správy. Pritom nie je dôležité, že išlo o relatívne krátku dejinnú epizódu. Ukazuje sa, že odmietanie našej cyrilo-metodskej tradície v úplnosti ako mýtu je prejavom absolútneho nepochopenia duchovnej podstaty cyrilo-metodského dedičstva.

Druhým výstupom v rámci uvedeného projektu je štúdia *Martin Hattala a jeho vklad do diskusie o historickom pomere medzi hlaholikou a cyrilikou* (2021). Výskum reaguje na veľmi málo známu, no dôležitú skutočnosť, že M. Hattala sa okrem problematiky slovenského spisovného jazyka venoval aj paleoslavistickým otázkam, konkrétne historickej pôvodnosti hlaholiky a cyriliky. Cieľom výskumu bolo poukázať na Hattalov vedecký vklad do diskusie o historickom pomere medzi týmito abecednými sústavami, a to v čase nových objavov starobylých písomných pamiatok, ktoré viedli k formovaniu síce postupnej, avšak epochálnej zmeny názoru

v tom zmysle, že pôvodné Konštantínom Filozofom zostrojené slovanské písmo bola hlaholika. Hattala patril k tej časti slovanskej vedeckej komunity, ktorá uznávala za pôvodné slovanské písmo cyriliku, a z tejto vedeckej pozície pristupoval k jednotlivým sporným otázkam i novoobjaveným textovým pamiatkam. Svoj odmietavý postoj k novým názorom odkazujúcim na prvenstvo hlaholiky vyjadril vo vedeckom príspevku zameranom na analýzu textu mnícha Chrabra *O písmenách*, vtedy známeho v piatich historických prepisoch. Išlo o text, v ktorom v dvoch z jeho prepisov aktuálne objavili dvaja ruskí bádatelia nesprávne abecedné a číselné údaje svedčiace o hlaholskom základe týchto textových pamiatok. M. Hattala vyjadril odmietavý postoj k týmto dôkazom, pričom to odôvodnil jednak nekompetentnosťou, a teda nespoľahlivosťou skriptorov prepisujúcich tieto pamiatky, a jednak nedôslednosťou súčasných bádateľov pri skúmaní sporných častí textu. Ďalší vývoj výskumov o pôvodnosti hlaholiky napokon nedal M. Hattalovi za pravdu. Možno však konštatovať, že hoci sa vo svojich polemikách nevzdal tradičného, neskôr napokon prekonaného názoru na formu pôvodného slovanského písma, niektorými svojimi výskumnými poznatkami prispel k rozvinutejšiemu vedeckému diskurzu o jednej z fundamentálnych otázok slavistiky.

M. Diweg-Pukanec na už spomínanej konferencii s názvom Jazyk – historický fenomén (2010) vystúpil so svojou novou teóriou o pôvode slovenčiny. Teória nadväzovala na jeho výskumy praslovanskej lexiky, ktoré publikoval knižne pod názvom *Praslovanská lexika v nárečiach slovenských kmeňov* (Pukanec 2008). Tá bola dopracovaná vo vedeckej monografii *Svätoplukovo kniežatstvo a stará slovenčina* (Pukanec 2013b). Zo skorších monografických prác tohto autora môžeme spomenúť aspoň jeho *Etymologický nákres slovanských bohov a démonov – náboženstva a morálky Slovanov* (Pukanec 2013a), v ktorom etymologicky a kultúrnohistoricky interpretoval slovanské teonymá, ako aj sémantiku vybraných slovanských výrazov z oblasti etiky.

V období posledných piatich rokov sa M. Diweg-Pukanec venoval výskumu najstaršej súvislej písomnej slovanskej pamiatky – Kyjevských listov. V paleoslovenistike sa tradične usudzuje, že jazyk tejto pamiatky odráža západoslovanské, resp. moravsko-panónske kultúrne nárečie, resp. reč Koceľovho kniežatstva s centrom v Blatnohrade. Vo svojich časopiseckých príspevkoch (Pukanec 2018, 2020a), ale najmä v monografii *The Kiev Leaflets as Folia Glagolitica Zempliniensia* (Diweg-Pukanec 2020b) však ukazuje, že onomasticky nie je hľadanie dialektu Kyjevských listov v Panónskom kniežatstve úplne presvedčivé, pretože v neskoršej Zalianskej župe, na ktorej území sa nachádzalo centrum kniežatstva Pribinu a Koceľa, nie je v súlade s Kyjevskými listami napríklad ojkonymum v blízkosti vŕšku *Perjászló*, ktoré je v župe doložené v roku 1265 ako *villa Priazo*, k antroponymu *Prějaslav*, bez epentetického *ľ*, či názov doložený v župe už v roku 1082 ako *Scerente*, pretože

pochádza zo *Srę́ća*, kde je *ć* z praslovanského **tj*, teda nie *c*, navyše je tu zachovaná nosovka, takže tento názov je starobylý a rovnako ako *villa Priazo* odporuje Kyjevským listom.

Podľa M. Diweg-Pukanca patria epentetické *ľ* a zmena **tj*/*kt* > *c* medzi tie osobité jazykové črty Kyjevských listov, ktoré nemožno spochybňovať, tretím nespochybniteľným prvkom je zmena **dj* > *(d)z*, štvrtým tvary mäkkých substantív na *-ę* a piatym zmena **sk*/*stj* > *šč*. Ak by sa teda spresňovalo, o aké nárečie v prípade tzv. kultúrneho moravsko-panónskeho nárečia ide, mal by to byť dialekt, ktorý má prinajmenšom všetky tieto črty, čo podľa neho spomedzi slovanských nárečí najlepšie spĺňajú sotácke nárečia. Pre tieto nárečia majú aspoň do istej miery svedčiť tiež ojedinelé alebo nepresvedčivé jazykové črty Kyjevských listov (zmeny **tjutjь* > **tutjь*, **sk* > *sc*, **ch* > *s*, **dl* > *l*, metatéza likvíd, kontrakcia, I sg. m., D sg. zámena *ty*, G pl. *silachъ*), ako aj špecifické jazykové črty Kyjevských listov (syntax, lexika, prejotácia tvarov slovesa *byť*, prízvuk, kvantita, koreň *cir-* v *cirъky*) a niektoré historické fakty (česko-moravský rod Bogat-Radvan, kostoly zasvätené Klimentovi, originálne znenie 20. modlitby Kyjevských listov). M. Diweg-Pukanec tento výskum napokon rozšíril o rozbory ďalších pamiatok moravsko-panónskej proveniencie a vydal *Antológiu textov (nielen) slovenských redakcií staroslovienčiny* (Pukanec 2019a) a viaceré zásadné sprievodné štúdie (napr. Pukanec 2019b, 2020b; Diweg-Pukanec 2020a, 2023).

V duchu historickolingvistických výskumov sa nesú aj projekty venované psycholingvistickému javu ľudovej etymológie v slovenčine, ktorých autorkou je N. Glaap. V projekte s názvom *Ľudová etymológia v slovenčine* sa primárne zamerala na všeobecný zber ľudovoetymologických lexém v slovnej zásobe slovenčiny, ktoré následne analyzovala a klasifikovala do vybraných skupín vzhľadom na charakter zmeny v sekundárne motivovanom slove. V nadväzujúcom projekte *Ľudová etymológia v nespisovnej lexike a hovorových slovách* sa zas detailnejšie venovala výskumu a analýze ľudovoetymologickej lexiky vo vybraných okruhoch, a to primárne v oblasti nárečových výrazov, archaizmov, historizmov i v oblasti slangu. Okrem rozboru jednotlivých lexém autorka poukázala aj na historicko-spoločenské vzťahy slovenských nárečí k vybraným jazykom, z ktorých boli dané výrazy prevzaté a neskôr v slovenských nárečiach adaptované – prispôsobené slovenskému jazykovému povedomiu prostredníctvom sekundárnej motivácie. Výsledky výskumov boli prezentované v podobe štúdií (Švecová 2022; Glaap 2023).

4. VÝSKUMY V OBLASTI KOGNITÍVNEJ LINGVISTIKY A LINGVISTIKY TEXTU

Na Katedre slovenského jazyka sa od konca prvej dekády 21. storočia rozvíja antropocentricky orientovaný výskum jazyka. Takto orientovaný výskum dostal

presnejšie kontúry v intenciách projektu VEGA (2012 – 2014*) Antropocentrické sémantické kategórie v slovenčine (v porovnaní s niektorými slovanskými jazykmi),* ktorého hlavným riešiteľom bol J. Vaňko. Charakter konfrontačného výskumu v kontexte grantového zamerania má jeho monografia *Slovenčina medzi slovanským východom a juhom* (2012), v ktorej sú objektom komparatívnych štúdií tri slovanské jazyky, a to slovenský, rusínsky a slovinský jazyk. V súvislosti s cieľmi vyššie uvedeného projektu sa 11. septembra 2013 konala na pôde Filozofickej fakulty UKF v Nitre medzinárodná konferencia *Obraz človeka v jazyku*. Príspevky účastníkov konferencie boli publikované v rovnomennom zborníku (2014). Prejavy antropocentrizmu vo všetkých jazykových rovinách rezonovali aj na konferencii *Slovenčina v kontexte slovanských a neslovanských jazykov*[1], z ktorej vyšiel rovnomenný zborník (Kováčová 2015b).

Antropocentrizmus v jazyku bol v centre pozornosti ďalších dvoch projektov[2] VEGA: *Text a textová lingvistika v interdisciplinárnych a intermediálnych súvislostiach* a *Jazykové reflexie sociálnej egoprezentácie a adresácie*.[3]

Štúdia uverejnená v renomovanom zahraničnom časopise *Topics in Linguistics* nazvaná *Revealing the anthropocentric nature of language and the theory of the living word in the interpretation of the concepts vidieť 'see', vedieť 'know' and veriť 'believe' in the Slovak language* (Kováčová – Ciprianová 2016) interpretuje základné princípy antropocentrizmu v kognitívnej lingvistike na základe rekonštrukcie bázového konceptu videnia.

V rámci riešenia projektu *Text a textová lingvistika v interdisciplinárnych a intermediálnych súvislostiach* vyšlo niekoľko monografií. V monografii *Jazyk a (po)rozumenie* (Kováčová 2015a) sú objektom skúmania obrazné pomenovania, ktoré vznikli na princípe konceptuálnej/kognitívnej metafory. Metódou diskurzívnej sémantickej analýzy a na pozadí teórie „živého slova“[4] sú rekonštruované a interpretované bázové koncepty videnia, vedenia a pravdy.

Monografia *Kultúrny text ako diskurz. K otázke ontológie percepcie textu pre deti* (Kováčová 2017a) sa zaoberá rečovo-jazykovou kompetenciou konkrétnych vekových kategórií detí ako anticipáciou interpretačného poznania dieťaťa a reflexiou jeho jazykového obrazu sveta v etnickej riekanke a v ľudovej rozprávke.

Výskumy v projekte *Text a textová lingvistika v interdisciplinárnych a intermediálnych súvislostiach* sa sústredili na komunikačné chápanie textu ako diskurzu. Z hľadiska kognitívneho prístupu išlo o skúmanie postulátov hovoriaceho aj recipienta a ich vyjadrení o mimojazykovej skutočnosti, resp. ich vnímanie a reflektova-

[1] Konferencia sa konala pri príležitosti životného jubilea J. Vaňka.

[2] V obidvoch projektoch bola hlavnou riešiteľkou J. Sokolová.

[3] Členkou riešiteľského kolektívu v obidvoch projektoch bola Z. Kováčová.

[4] Autorom teórie je N. F. Alefirenko.

nie jazykového obrazu sveta v textoch rôznej proveniencie, ako aj textoch určených pre vekovo špecifického percipienta. Aká je akvizícia percepčných kompetencií dieťaťa sa analyzuje v spomenutej monografii *Kultúrny text ako diskurz. K otázke ontológie percepcie textu pre deti*.

Problematike jazykového obrazu sveta a špecifickosti porozumenia frazéme či jej asociatívnej povahe je venovaná kapitola v zahraničnej kolektívnej monografii nazvaná *Význam, intencia a zmysel frazémy ako indikátory porozumenia frazéme. Obraznosť frazémy a asociačno-sémantická sieť* (Kováčová 2017b, s. 13 – 38).

Procesov percepcie a recepcie textu – získavania, spracovania a uchovania informácií sa týkali štúdie Z. Kováčovej uverejnené v zahraničných časopisoch *Ako píšu deti alebo o kontinuite receptívno-produktívnych dispozícií dieťaťa* (2016); *Diskurzívna povaha kultúrneho textu pre deti vo vzťahu k individuálnej tvorbe textu dieťaťom* (2017c); *Podoby inferencie na hodinách slovenčiny a kognícia* (2017d); *From Text Comprehension to Creative Writing from the Aspect of Cognitive Linguistics* (2017e); *Parser a diskurzívne ohnisko z aspektu porozumenia textu* (2019b).

Základným pojmom kognitívnej lingvistiky a jej metódam bádania sa venujú učebné texty *Vybrané kapitoly z kognitívnej lingvistiky* (Kováčová 2018a).

Pozornosť riešiteľov projektu *Text a textová lingvistika* sa sústreďovala na procesy percepcie textu, ktoré sa skúmali ako výsledky kognitívnych procesov, t. j. procesov získavania, spracovania, prezentácie a uchovania informácií. V kontexte jazykového obrazu sveta ťažisko výskumu tvorila celá škála slovesných monokódových, semikódových a polykódových textov, zobrazení a komunikátov s akcentom na ich diskurzívnu reflexiu[5]. Výskum monokódovosti, semikódovosti a polykódovosti v rovine textov presiahol rámec lingvistiky textu, má presah do supralingvistiky textu.

Výsledky, ktoré vzišli z bádaní riešiteľského kolektívu sú využiteľné v ďalšom výskume problematiky teórie textu, analýzy textu, intertextovosti, hypertextovosti, hypertextových odkazov, semikódovosti, polykódovosti, interdiskurzívnosti, a taktiež v pragmatike diskurzu (napr. analýza počítačového, politického a komunikačného diskurzu).

V projekte VEGA *Jazykové reflexie sociálnej egoprezentácie a adresácie* metodologickým základom početných výskumných analýz je pragmaticko-sémantický prístup. Riešitelia projektu sa zaoberali najmä typmi implicitného rozprávača manifestovaného v egocentrických jazykových prostriedkoch. Z metodologických pozícií pragmatiky prinášajú dôkazy o tom, že intrapersonálna komunikácia je súčasťou vnútornej perspektívy človeka a je na rozdiel od vnútornej reči vedomá. V rámci

[5] V časopise Slavica Nitriensia boli v súvislosti s uvedeným projektom publikované štúdie *Rekonštrukcia syntaktickej štruktúry vety ako predpoklad porozumenia textu* (Kováčová 2018c); *Egoprezentácia v sémantickej štruktúre nominácií času, dĺžky, objemu... ako výraz antropocentrizmu v jazyku* (Kováčová 2019c).

tohto projektu bola publikovaná štúdia *„Vŕba, vŕba, daj mi muža (Sauce, sauce, dame un hombre...).“ Imagen lingüstica de la mujer en las paremias eslovacas tradicionales, con elementos comparativos de paremias españolas* (Kováčová – Kováčová 2019), ktorá sa z pozícií kontrastívnej frazeológie venuje genderovému aspektu frazém. Na metodologických postulátoch pragmalingvistiky je napísaná analytická štúdia *Adresácia v poetickej modlitbe a poetickej modlitbičke z aspektu pragmalingvistiky = Addressing in Poetic Prayer and Poetic Prayer for Children from the Pragmalinguistic Perspective* (Kováčová 2021, s. 4 – 36).

5. VÝSKUM V OBLASTI LINGVODIDAKTIKY AKO APLIKOVANEJ LINGVISTIKY

Aktuálny stav poznania o vzťahu jazyka a myslenia žiaka v edukačne zameranej lingvistike sa reflektuje v prácach členov Katedry slovanských filológií dlhodobo. Ide najmä o zapojenie sa do projektu APVV *Prax v centre odborovej didaktiky, odborová didaktika v Centre praktickej prípravy*. Projekt bol zameraný na problematiku skvalitnenia a rozšírenia praktickej prípravy učiteľov, ktorá je v ostatných rokoch v centre pozornosti krajín OECD v súvislosti s výsledkami medzinárodných meraní PISA. V intenciách projektu sa k výskumu v oblasti fenoménu porozumenia a efektívneho vyučovania slovenského jazyka pristupuje najmä na základe poznatkov psychodidaktiky, kognitívnej psychológie a kognitívnej lingvistiky.

Otázka porozumenia obrazným pomenovaniam v typologicky odlišných jazykoch – v slovenčine a v angličtine – sa reflektuje v štúdii z oblasti kontrastívnej frazeológie *Figurative ‚eye‘ expressions in the conceptualization of emotions and personality traits in Slovak* (Ciprianová – Kováčová 2018).

Pedagogicko-didaktická aplikácia poznatkov kognitívnej lingvistiky sa premietla do štúdie *The importance of concepts and misconcepts for discovering principals and inference activation in the slovak language education* (Kováčová 2018b).

Kognitívne procesy učiaceho sa subjektu na hodinách slovenského jazyka a slohovej a komunikačnej výchovy sú v epicentre pozornosti vysokoškolskej učebnice *Edukácia slovenského jazyka a slohu z aspektu poznávacích procesov žiaka* (Kováčová 2019) určenej budúcim učiteľom slovenčiny. Na poznávacie procesy sa nazerá z aspektu konceptualizácie a argumentuje sa poznatkami aplikovanej neurovedy.

Z. Kováčová, R. Hlavatá, M. Bodis a M. Hrašková boli zapojení do projektu APVV *Podpora čitateľskej gramotnosti v materinskom a cudzom jazyku.* Projekt reflektoval otázku kompetencie čítania s porozumením a odkrýva výskumný potenciál tejto problematiky. Počas svojho trvania priniesol odporúčania a reálne odborné argumenty pre nové konkrétne didaktické postupy aplikovateľné v každodennej školskej praxi.

Kognitívno-diskurzívny mechanizmus základov generovania obrazných, frazeologizovaných, ale aj priamych nominácií v rekonštrukcii vetvy asociačno-sémantickej siete je opísaný v štúdii *Od primárnych významov zmyslových vnemov hmatu a chuti k lexikalizovaným metaforám v asociačno-sémantickej sieti v slovenčine* (Kováčová – Ciprianová 2021). Výsledky výskumu v oblasti porozumenia čítanému textu sú publikované v článku *Úrovne porozumenia textu* (Kováčová 2022). V súlade s cieľmi a zameraním projektu bola realizovaná séria interaktívnych workshopov pre učiteľov slovenského jazyka. Workshopy sa konali na pôde škôl v niekoľkých regiónoch Slovenska, osobitný význam mali na školách s vyučovacím jazykom maďarským a na menšinových školách v zahraničí. Publikačnými výstupmi projektu sú dve vysokoškolské učebnice *Intervenčný program čítania s porozumením pre slovenský jazyk v primárnom vzdelávaní* (Kováčová – Stranovská a kol. 2020) a *Intervenčný program čítania s porozumením pre slovenský jazyk v nižšom sekundárnom vzdelávaní* (Kováčová a kol. 2020).

5.1. PROJEKTY A AKTIVITY ZAMERANÉ NA PRÍPRAVU PEDAGÓGOV

Keďže jedným z nosných pilierov katedry je príprava budúcich pedagógov slovenského jazyka a literatúry, viacero aktivít katedry i projektov je orientovaných na túto oblasť. V rokoch 2018 až 2019 sa na katedre realizoval projekt KEGA *Jazyk ako text. Vysokoškolský učebný materiál z praktickej štylistiky a didaktiky slovenského jazyka*, ktorý viedla R. Hlavatá (riešiteľský kolektív: L. Kralčák, J. Glovňa, M. Rendárová, K. Dudová, M. Bodis). Výsledkom bola vysokoškolská učebnica s rovnakým názvom (2019, ed. Hlavatá) a učebný text *Rozvoj gramotnosti na základnej škole ISCED 1* (Bodis 2019).

Spoločným výskumným východiskom bola orientácia na súčasnú prestavbu vzdelávacieho systému slovenského školstva a zároveň na aktuálnu potrebu zvýšiť jazykovú, didaktickú a štylistickú gramotnosť nastupujúcej generácie mladých ľudí pripravujúcich sa na budúce učiteľské povolanie. Projekt vznikol pre potreby výučbového procesu z disciplín štylistika (komunikačná a slohová výchova), praktická štylistika, tvorba a analýza textu určeného pre budúcich učiteľov predprimárneho a primárneho vzdelávania a budúcich učiteľov slovenského jazyka pedagogických fakúlt. Vznikol ako doplnok učebných materiálov z výučbovej oblasti štylistika súčasnej slovenčiny. Cieľom projektu bolo vytvoriť pre budúcich učiteľov vysokoškolský učebný materiál určený na skvalitnenie ich jazykovej, štylistickej a didaktickej gramotnosti pri príprave na učiteľské povolanie a pri práci s textom. Obsahová náplň projektu bola vedená vo dvoch rovinách. Prvá rovina predstavuje základné zosumarizovanie teoreticko-terminologických východísk zacielených na text ako lingvistický pojem (nadväzuje na nové poznatky z oblasti štylistiky, textovej lingvis-

tiky, frazeológie, sociolingvistiky a kognitívnej lingvistiky, ako aj na slovenskú tradíciu didaktiky slohu). Čiastočne vychádza z otázok jazykovej dynamiky ako pojmu, ktorý je neoddeliteľný od pojmu prirodzeného jazyka. Výskum v súvislosti s variantnosťou textu kládol dôraz netradične aj na prácu s pojmom komunikačná sféra, ktorá vo vzťahu k bežnej rečovej činnosti predstavuje prienik funkčnoštýlovej a sociálnopriestorovej diferenciácie jazyka. Projektový výskum poukázal aj na úzku prepojenosť takejto variantnosti s funkčnoštýlovou variantnosťou, a to s dosahom na výrazové varianty vo všetkých jazykových rovinách. Druhá rovina realizácie projektu bola zameraná na prepojenie teórie s praxou a jazykovo-komunikačnými kompetenciami, ktoré musí poznať každý začínajúci učiteľ na rôznych úrovniach výučby.

V učebnom texte z didaktiky slovenského jazyka *Rozvoj gramotnosti na základnej škole ISCED 1* sa autor M. Bodis pokúša motivovať budúcich učiteľov k tomu, aby považovali čitateľskú gramotnosť za základnú kompetenciu, bez ktorej nemožno dosahovať ďalšie schopnosti a zručnosti pri práci s textom. Pohľad na čitateľskú gramotnosť vychádza z koncepcie funkčnej gramotnosti. Čitateľskú gramotnosť vníma ako prácu s rôznymi typmi textov, ktoré poskytuje nielen školská učebnica, ale aj život mimo školy. Prostredníctvom rôznorodých textov možno spoznávať nielen kultúru slova, ale nadobúdať aj ďalší výučbový rozmer, čo odlišuje čitateľskú gramotnosť od osvojovania si, napr. techniky čítania. Prínos projektu spočíva v inovatívnom prístupe k využitiu teoreticko-terminologických východísk z oblasti lingvistiky a didaktiky slovenského jazyka a literatúry pre budúcich učiteľov materinského jazyka.

Na študentov rozširujúceho štúdia slovenského jazyka a literatúry je orientovaný rozvojový projekt *Zvyšovanie kvality prípravy budúcich učiteľov matematiky, fyziky, chémie, informatiky, anglického jazyka, slovenského jazyka a techniky formou doplňujúceho pedagogického štúdia a rozširujúceho štúdia* (z katedry sa na riešení odbornej časti projektu podieľajú J. Brunclík, M. Diweg-Pukanec, R. Hlavatá, P. Kaizerová, Z. Kováčová a S. Lauková). Praktickými výstupmi projektu boli workshopy zamerané na rozvoj čítania s porozumením, prácu s textom a lingvistiku textu. Portfólio didakticky orientovaných projektov dopĺňa aj projekt podporený grantovou schémou UGA v rámci UKF v Nitre pod názvom *Využitie e-learningu vo výučbe lingvistických disciplín (v podmienkach vysokoškolského vzdelávania)*, riešený v roku 2020 P. Petrášom.

6. SOCIOLINGVISTICKÉ VÝSKUMY VO VZŤAHU K TEÓRII SPISOVNÉHO JAZYKA A JAZYKOVEJ KULTÚRY

Otázkami spisovnej normy najmä v súvislosti s problematikou stratifikácie slovenčiny, sociolingvistickým bádaním a problematikou teórie spisovného jazyka sa dlhodobo zaoberá Ľ. Kralčák. Toto jeho smerovanie okrem početných štúdií repre-

zentuje najmä monografia *Dynamika súčasnej slovenčiny. Sociolingvistické aspekty dynamiky jazyka* (2009a). Naposledy to bol príspevok na medzinárodnej slovakistickej konferencii v Sofii *Dynamika spisovnej variety súčasnej slovenčiny* (2022a).

V rámci projektu VEGA vedeného pracovníkmi Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV pod názvom *Jazyková norma a jej kodifikácia* (2015 – 2018) ako člen projektového kolektívu riešil otázku dynamiky súčasnej normy v štúdii *Aktuálna kultivovaná norma a dynamické tendencie v morfológii súčasnej slovenčiny* (Kralčák 2017). Skúmaná problematika zahrnuje aj vymedzenie pojmu *aktuálna kultivovaná norma*, ktorý do značnej miery korešponduje s pojmom *reálna norma*, a zároveň ho bližšie špecifikuje. V súvislosti s týmto pojmom sa tu rieši tiež zásadná otázka, na akom základe je možné objektivizovať mieru kultivovanosti jazykových prostriedkov reprezentujúcich takúto normu. V našej lingvistickej tradícii sa pri kodifikácii preferuje preskripčný postup, ktorý predpokladá existenciu a sledovanie kategórie *jazykovej správnosti*. Jednou zo zásadných otázok je jej vyhodnocovanie v konkrétnom spisovnom prejave vo vzťahu k dodržiavaniu kodifikovanej normy. Výskum v tejto súvislosti ukázal, že v jazykovej praxi sa realizuje uvedomované i neuvedomované vyhodnocovanie, pričom v širokom kolektíve používateľov spisovného jazyka ide predovšetkým o neuvedomované, teda podvedomé, automatizované vyhodnocovanie správnosti jazykových prejavov. Možno zhrnúť, že neuvedomované prijímanie nenormatívnych prvkov v praxi napokon znamená podvedomé akceptovanie frekventovaných odchýlok ako prijateľných či nerušivých, pričom v konečnom dôsledku prestávajú byť vnímané ako odchýlky.

Dôležitými poznatkami, získanými v rámci riešenia projektu bolo aj vymedzenie niektorých aktuálnych dynamických tendencií v gramatických štruktúrach slovenčiny. Ide predovšetkým o unifikáciu tvarov rodových zámen v pluráli, unifikáciu životnosti/neživotnosti, vyrovnávanie tvarov v dôsledku vnútroparadigmatickej i medziparadigmatickej analógie.

7. VÝSKUMY ZAMERANÉ NA GRAMATICKÚ STRÁNKU SPISOVNEJ NORMY

Katedra sa zaoberá aj „tradičným“ výskumom aktuálnych gramatických otázok. Dôkazom toho sú projekty *Problematika zhody adjektívneho prívlastku „svätý“ s viacnásobným členom vyjadreným menami svätých* (riešený v roku 2021) a *Nesklonnosť a deflektivizácia ako aktuálne problémy v súčasnej slovenčine* (riešený v roku 2017), ktoré boli podporené UGA ako grantovou schémou UKF v Nitre. Ich riešiteľom bol P. Petráš. Výstupom prvého menovaného projektu bola štúdia *K zhode adjektívneho prívlastku svätý s viacnásobným členom vyjadreným menami svätých (na príklade spojení svätý Cyril a Metod – svätí Cyril a Metod)*, publikovaná v indexovanom periodiku *Konštantínove listy* v roku 2021. Výstupom z druhého

uvedeného projektu je štúdia *Plurálové podoby s cudzou gramatickou koncovkou -s v slovenčine* (Petráš 2017). Čiastkové výsledky boli takisto prezentované na domácej i zahraničnej vedeckej konferencii, z ktorých sú zároveň i publikačné výstupy v konferenčných zborníkoch.

Knižne publikoval výsledky svojho akcentologického výskumu v rámci morfologických paradigiem M. Diweg-Pukanec (Pukanec 2021). Ľ. Kralčák publikoval závery svojho syntaktického výskumu v štúdii *Syntaktický izomorfizmus a špecifické typy príslovkových určení* (Kralčák 2022b), kde sa zameral na doteraz neopisované typy príslovkových určení z hľadiska ich vlastností a klasifikačného zaradenia, a to vo vzťahu k javu označovaného ako syntaktický izomorfizmus.

8. VÝSKUMY ZVUKOVEJ ROVINY JAZYKA

V rokoch 2019 – 2022 katedra participovala na riešení medzinárodného projektu *Ortoepia západoslovanských jazykov*, ktorý bol podporený Vyšehradským fondom. Koordinátorkou projektu bola P. Kuldanová z Katedry českého jazyka a literatúry s didaktikou Pedagogickej fakulty Ostravskej univerzity, na projekte ďalej spolupracovala M. Hebal-Jezierska z Ústavu západnej a južnej slavistiky Fakulty polonistiky Varšavskej univerzity. Z Katedry slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre sa na riešení projektu podieľal M. Olšiak (do roku 2021), následne P. Petráš. V rámci projektu boli na všetkých troch participujúcich univerzitách organizované workshopy pre študentky a študentov bohemistiky, polonistiky a slovakistiky, ktorí si tak mohli vyskúšať výslovnosť blízkych slovanských jazykov. Z dôvodu pandémie ochorenia COVID-19 bola časť aktivít organizovaná online. Projekt mal bohaté publikačné výstupy: Prvým praktickým výstupom bola cvičebnica *Orthoepy of West Slavonic Languages – Practical Exercises (Workbook for practising standard Czech, Slovak and Polish pronunciation)* (Kuldanová – Olšiak – Hebal-Jezierska 2020). Záverečný výstup projektu tvorí monografia vydaná v štyroch jazykových mutáciách (v češtine, slovenčine, poľštine a angličtine) pod názvom *Ortoepia západoslovanských jazykov (češtiny, slovenčiny a poľštiny)* (Kuldanová – Petráš – Hebal-Jezierska 2022).

9. LINGVISTICKÉ VÝSKUMY STROJOVÉHO PREKLADU

Od roku 2017 sa viacerí pracovníci katedry (J. Glovňa, J. Vaňko, T. Bánik, P. Petráš) začali zaoberať lingvistickým výskumom strojového prekladu anglických a nemeckých textov do slovenského jazyka. Keďže ide o interdisciplinárnu problematiku, na riešení projektu participovali aj členovia Katedry translatológie Filozofickej fakulty UKF v Nitre a Katedry informatiky súčasnej Fakulty prírodných vied a informatiky (FPVaI) UKF v Nitre. Iniciačným prvkom tejto interdisciplinárnej spolupráce bolo riešenie projektu APVV *Typológia chýb strojového prekladu do slo-*

venčiny ako flektívneho typu jazyka (doba riešenia 2017 – 2018, vedúca riešiteľka Daša Munková, v tom období členka Katedry translatológie FF UKF v Nitre, dnes pracovníčka Laboratória spracovania prirodzeného jazyka pri Katedre informatiky FPVaI UKF v Nitre), z ktorého vzniklo viacero publikačných výstupov, medzi ktorými nechýbala ani monografia *Mýliť sa je ľudské (ale aj strojové): analýza chýb strojového prekladu do slovenčiny* (Munková – Vaňko a kol. 2017). V monografii J. Vaňko (2017, s. 83 – 100) prezentoval kategoriálny rámec na hodnotenie chýb strojového prekladu. Kontinuálny charakter výskumu potvrdzuje aj riešenie ďalších projektov VEGA *Model hodnotenia kvality strojového prekladu a typológia chýb* (doba riešenia 2018 – 2020, vedúca riešiteľka D. Munková) a *Komparatívna evalvácia strojového prekladu do slovenčiny: štatistický vs. neurónový strojový preklad* (doba riešenia 2021, vedúca riešiteľka D. Munková) i ďalší projekt APVV *Klasifikačný model chybovosti strojového prekladu: krok k objektívnejšiemu hodnoteniu kvality prekladu* (doba riešenia 2019 – 2023, vedúca riešiteľka D. Munková).

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre podporuje svojich mladých výskumníkov aj prostredníctvom vlastnej grantovej schémy. V rámci nej boli v rozmedzí rokov 2018 – 2019 podporené projekty *Typológia chýb strojového prekladu z angličtiny do slovenčiny (na príklade návodov na použitie)*, *Strojový preklad odborných textov z angličtiny do slovenčiny* a v roku 2022 projekt *Otázka kvalitatívneho posunu strojovo preložených textov z cudzieho jazyka do slovenčiny (porovnanie štatistického a neurónového strojového prekladu)* riešiteľa P. Petráša. Výstupmi z uvedených projektov boli okrem iného aj monografie *Strojový preklad ako konfrontácia jazykov: Prečo sa stroj mýli aj nemýli?* (Vaňko 2023), *Wie irrt die Maschine? Probleme der maschinellen Übersetzung* (Bánik – Benko – Machová – Munk – Munková 2019) či štúdie *(Nielen) lingvistický pohľad na strojový preklad (na príklade prekladov textov technickej dokumentácie z angličtiny do slovenčiny)* (Petráš – Munková 2019) a *Strojový preklad založený na neurónových sieťach – sľubná cesta prekladu z analytických jazykov do flektívnej slovenčiny?* (Petráš – Munková 2023). Na problém prekladu vlastných mien pri vývoji strojového prekladu sa zameral M. Diweg-Pukanec (2022).

10. VÝSKUMY ENKLÁVNEJ SLOVENČINY AKO MENŠINOVÉHO JAZYKA V ZAHRANIČÍ

Pokiaľ ide o výskumné aktivity nitrianskeho slovakistického pracoviska, ktoré boli orientované na tzv. menšinovú slovenčinu v zahraničí, ich predmetom sa stala enklávna slovenčina vojvodinských Slovákov. Pri tomto viacročnom, do istej miery už tradičnom výskume členovia nitrianskej katedry spolupracovali s členmi Oddelenia slovakistiky FF Univerzity v Novom Sade, pričom viaceré riešiteľské postupy sa opierali aj o aktivity niektorých členov nitrianskeho riešiteľského kolektívu vo vojvodinskom prostredí (viacročný lektorát J. Glovňu v Novom Sade, odborné pôsobe-

nie M. Olšiaka vo vojvodinských slovenských kultúrnych inštitúciách). Výsledkom bolo riešenie projektu VEGA (vedeného Ľ. Kralčákom) pod názvom *Súčasná slovenčina v srbských a slovenských elektronických médiách* 2013 – 2015), ktorého vedeckým výstupom bol zborník s rovnakým názvom (2015).

Pokračovaním a v súčasnosti vyústením takto nastavenej spolupráce bol medzinárodný slovensko-srbský projekt APVV *Dynamika a perspektívy súčasnej slovenčiny ako menšinového jazyka v prostredí srbskej Vojvodiny* (2019 – 2021),[6] na ktorého riešení sa spoločne podieľali obidve pracoviská; za nitriansku katedru to boli Ľ. Kralčák, J. Glovňa, R. Hlavatá, M. Olšiak a M. Diweg-Pukanec.

Výskum dynamických tendencií a osobitostí jazyka vojvodinských Slovákov sa orientoval primárne na publicistický štýl, a to v miestnych printových i elektronických médiách. Cieľom výskumu bolo analyzovať stav a načrtnúť dynamiku vybraných stránok enklávnej slovenčiny v štylistickej, lexikálnej i zvukovej rovine. Tematicky tu možno nitriansky výskum rámcovať riešením postavenia vojvodinskej slovenčiny vo vzťahu k slovenskému národnému jazyku (Ľ. Kralčák), pričom výsledkom týchto bádaní je predovšetkým poznatok o nevyhnutnosti jej plnohodnotného zaradenia medzi tradičné teritoriálne, jazykovo a sociálne špecifikované makroareály.

Štylistická rovina bola zastúpená výskumom vybraných spravodajských a analytických útvarov vo vojvodinskej písanej publicistike, ktorý realizovala R. Hlavatá, a to s využitím tematicko-funkčného kritéria, umožňujúceho analyticko-interpretačne pristupovať k spracovaným obsahom vybraných žánrov.

Lexikálne a gramatické výskumy J. Glovňu veľmi zreteľne odkazujú predovšetkým na dva rozhodujúce vplyvy, ktoré sa odrážajú najmä na gramatických formách a konštrukciách a ktoré možno definovať na jednej strane ako vplyv štruktúr väčšinového (srbského) jazyka a na druhej strane ako vplyv nárečového základu vojvodinskej slovenčiny.

Výskum zvukovej stránky realizoval M. Olšiak v rámci monitorovania vysielacích aktivít rozhlasových a televíznych staníc, pričom nebol opomenutý ani priestor novších formátov internetovej produkcie. Sledovaním tohto komplexu foriem a žánrov autor potvrdzuje, že základom zvukovej kultúry reči sú ortoepické normy, no okrem nich aj také vlastnosti rečového prejavu, ktoré zvyšujú zrozumiteľnosť prejavu, a to artikulačná zreteľnosť, intonačná výraznosť a intonačné bohatstvo, ale aj intonačná logickosť a jednoznačnosť, prednesová primeranosť a i.

11. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Slovakistický výskum na Katedre slovanských filológií v Nitre má charakter evolučného, nadväzovania a budovania výskumných tradícií, ako sme to, napokon,

[6] Edícia knižnej publikácie v podobe spoločnej slovensko-srbskej kolektívnej monografie je pripravená do tlače.

prezentovali aj v tomto príspevku. K hlavným perspektívam vedeckého napredovania patrí na jednej strane rozvíjanie tých tradícií, ktoré majú v Nitre hlboké korene (najmä paleoslavistika, dejiny spisovnej slovenčiny, frazeológia), na druhej strane v súčasnosti na katedre prebieha zakladanie a postupné rozvíjanie nových výskumných smerovaní (najmä teória spisovného jazyka a jazykovej kultúry, kognitívna lingvistika, lingvistika textu). V prostredí nitrianskej lingvistickej slovakistiky sa pripravujú predovšetkým projekty, ktoré nadväzujú na tradíciu Nitrianskej školy a Nitrianskej paleoslavistiky.

V prvom rade ide o veľký európsky výskumný projekt OXYMORAL (*Inverted Morality: Reversed Semantics in Old Church Slavic Moral Words*) zameraný na zmeny významu praslovanských morálnych slov v staroslovienčine, ako aj staroslovienskych morálnych slov v historických a predovšetkým v súčasných slovanských jazykoch. V rámci tohto projektu by malo byť zriadené na katedre ako samostatné pracovisko Sémantické laboratórium.

Menší projekt s názvom *Základné pojmy lingvistickej sémantiky a pragmatiky v slovníkovom spracovaní* bude zas odrážať potrebu sprístupňovať osobitú terminológiu uvedených disciplín pre širší okruh záujemcov (osobitne študentov). Pri výbere jednotlivých hesiel sa bude klásť osobitný dôraz na termíny úzko súvisiace so slovenskou a českou sémantikou a pragmatikou – v tejto súvislosti možno poukázať aj na prínos predstaviteľov Nitrianskej školy (napr. generatívne výskumy Františka Mika v oblastiach sémantiky prísloviek či vetnej sémantiky), náležitá pozornosť však bude venovaná aj kľúčovým termínom medzinárodnej platnosti.

V oblasti skúmania textu nachádzajú plánované konkrétne bádateľské aktivity perspektívu v synergii prístupov k textu ako komunikačno-pragmatickej kategórii. V tejto oblasti sa ukazuje ako kľúčové východisko a dobré argumentačné pole vzťah jazyka a myslenia, ako aj problematika produkcie a porozumenia textu.

Ďalšia oblasť, ktorá sa javí ako perspektívna, sú výskumy vo vedeckom okruhu kontrastívnej frazeológie a kognitívnej lingvistiky. S bádaním v oblasti kognitívnej lingvistiky súvisí aplikovanie poznatkov do mnohoaspektového diskurzu edukácie.

V rámci gramatických výskumov bude pokračovať ďalšie bádanie, ktoré bude zamerané na aktuálne otázky slovenskej morfológie a syntaxe, pričom bude v maximálnej miere využívať materiál pre opis a analýzu gramatických javov z aktuálnych zdrojov Slovenského národného korpusu.

Kontinuálny charakter bude mať aj lingvistický výskum strojového prekladu analytických jazykov do flektívnej slovenčiny so zameraním na preklad založený na neurónových sieťach. Výsledky výskumu budú publikované vo vedeckých štúdiách lingvistických, resp. iných odborných periodík.

V centre záujmu naďalej zostáva aj zvuková rovina jazyka, v rámci ktorej sa bude pokračovať primárne v analýze jazykovej praxe, a to intonácie v komunikač-

nom priestore slovenských médií, pričom sa diapazón vedeckého zamerania rozšíri aj o segmentálnu oblasť zvukového systému spisovného jazyka. Nadväzovať sa pritom bude na výsledky medzinárodného výskumu, reprezentovaného spomínanou medzinárodnou monografiou *Ortoepia západoslovanských jazykov (češtiny, slovenčiny a poľštiny)* (Petráš – Kuldanová – Hebal-Jezierska 2023).

V oblasti teórie vyučovania slovenského jazyka, resp. prípravy budúcich učiteľov je stanovený jasný zámer vytvoriť učebný materiál pre študentov z disciplíny dynamika súčasnej slovenčiny, ktorý bude skoncipovaný tak, aby si študenti osvojili rôzne metódy prístupu k analýze dynamiky textu. Pre pojem dynamika textu dnes nemáme tradičné zjednocujúce chápanie prístupu k textu. Doterajší výskum nám však ukázal, že v tejto súvislosti je potrebné rozlišovať dynamiku tematicko-kompozičnej výstavby textu (pričom sa myslí na produkčno-percepčnú perspektívu jeho kompozičného rozvíjania), aktuálnu komunikačnú dynamiku textu (reprezentuje ju predovšetkým jeho varírujúca percepčná podoba, najmä keď má jeden text viacero percepcií) a historickú (vývinovú) dynamiku textu (keď možno hovoriť o produkčnej a reprodukčnej funkcii textu). Zároveň sa v učebných materiáloch bude pokračovať v nadväzovaní na výskumy súčasnej lexikografie, na prácu so slovom podľa typov slovníkov a na výskum obrazu lexikálnej normy v slovenskom slovníku.

Prezentácia výsledkov bádateľských aktivít členov Sekcie lingvistiky Katedry slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre ukazuje, že toto pracovisko dnes nadväzujúco rozvíja v slovenskom lingvistickom kontexte pomerne bohatú a úspešnú výskumnú tradíciu, o ktorú sa zaslúžili takí jeho členovia, ako napr. K. Habovštiaková, E. Krošláková, Á. Kráľ, J. Vaňko, J. Glovňa či Ľ. Kralčák, z mladšej generácie Z. Kováčová a M. Diweg-Pukanec a i. Je veľmi pozitívne, že dnes, napriek nie príliš priaznivým inštitucionálnym okolnostiam, sa javí situácia v kolektíve pracovníkov nitrianskej slovakistiky ako nádejná aj vo vzťahu k ďalšiemu rozvoju a perspektívam lingvistického výskumu, ktorý preukazuje kontinuitu vlastnej špecifickej tradície.

Literatúra

BÁNIK, T. – BENKO, Ľ. – MACHOVÁ, R. – MUNK, M. – MUNKOVÁ, D. (2019): *Wie irrt die Maschine? Probleme der maschinellen Übersetzung*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.

BODIS, M. (2019): *Rozvoj gramotnosti na základnej škole ISCED 1.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

CIPRIANOVÁ, E. – KOVÁČOVÁ, Z. (2018): Figurative 'eye' expressions in the conceptualization of emotions and personality traits in Slovak. In: *Jezikoslovlje*, 19/1, 5 – 38.

DIWEG-PUKANEC, M. (2020a): On the Origin of Rastislav of Moravia From a Linguistic Point of View. In: *Konštantínove listy*, 13/1, 44 – 50.

DIWEG-PUKANEC, M. (2020b): *The Kiev Leaflets as Folia Glagolitica Zempliniensia*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

DIWEG-PUKANEC, M. (2022a): Etymologické výskumy v časopise Slovenská reč. In: *Slovenská reč*, 87/3, 389 – 401.
DIWEG-PUKANEC, M. (2022b): Problém vlastných mien pri vývoji systému strojového prekladu Apertium-Apersky. In: *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte*. Nitra: UKF, 103 – 108.
DIWEG-PUKANEC, M. (2023): Sufix *-*ēn*- v slovanských etnonymách vo svetle ich variantnosti. In: *Konštantínove listy*, 16/1, s. 3 – 10.
GLAAP, N. (2023): Ľudová etymológia v etymologickom slovníku Rudolfa Skotnického. In: *Slavica Slovaca*, 58/1, 122 – 137.
HABOVŠTIAKOVÁ, K. – KROŠLÁKOVÁ, E. (1993): Z tvorby solúnskych bratov a ich žiakov. Trnava: Spolok sv. Vojtecha.
HLAVATÁ, R. – KRALČÁK, Ľ. – GLOVŇA, J. – RENDÁROVÁ, M. – DUDOVÁ, K. (2019): *Jazyk ako text (vysokoškolský učebný materiál z praktickej štylistiky)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
KOVÁČOVÁ, Z. (2015a): *Jazyk a (po)rozumenie z aspektu kognitívnej lingvistiky*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KOVÁČOVÁ, Z. (ed.) (2015b): *Slovenčina v kontexte slovanských a neslovanských jazykov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KOVÁČOVÁ, Z. (2016): Ako píšu deti alebo o kontinuite receptívno-produktívnych dispozícií dieťaťa. In: *Didaktické studie : kognitívní vědy v teorii a praxi jazykového vyučování*, 8/2, 23 – 37.
KOVÁČOVÁ, Z. (2017a): *Kultúrny text ako diskurz. K otázke ontológie percepcie textu pre deti.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KOVÁČOVÁ, Z. (2017b): Význam, intencia a zmysel frazémy ako indikátory porozumenia frazéme. Obraznosť frazémy a asociačno-sémantická sieť. In: *Svět v obrazech a ve frazeologii*. Praha: Univerzita Karlova, 13 – 38.
KOVÁČOVÁ, Z. (2017c): Diskurzívna povaha kultúrneho textu pre deti vo vzťahu k individuálnej tvorbe textu dieťaťom. In: *Jazyk – literatura – komunikace*, 6/1, 45 – 58.
KOVÁČOVÁ, Z. (2017d): Podoby inferencie na hodinách slovenčiny a kognícia. In: *Didaktické studie*, 9/2, 47 – 66.
KOVÁČOVÁ, Z. (2017e): From Text Comprehension to Creative Writing from the Aspect of Cognitive Linguistics. In: *CLEaR*, 4/1, 26 – 36.
KOVÁČOVÁ, Z. (2018a): *Vybrané kapitoly z kognitívnej lingvistiky*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KOVÁČOVÁ, Z. (2018b): The importance of concepts and misconcepts for discovering principals and inference activation in the slovak language education. In: *Slavonic Pedagogical Studies Journal : The Scientific Educational Journal*, 7/1, 60 – 79.
KOVÁČOVÁ, Z. (2018c): Rekonštrukcia syntaktickej štruktúry vety ako predpoklad porozumenia textu. In: *Slavica Nitriensia*, 7/1, 15 – 29.
KOVÁČOVÁ, Z. (2019a): *Edukácia slovenského jazyka a slohu z aspektu poznávacích procesov žiaka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KOVÁČOVÁ, Z. (2019b): Parser a diskurzívne ohnisko z aspektu porozumenia. In: *Didaktické studie*, 11/1, 39 – 55.
KOVÁČOVÁ, Z. (2019c): Egoprezentácia v sémantickej štruktúre nominácií času, dĺžky, objemu... ako výraz antropocentrizmu v jazyku. In: *Slavica Nitriensia*, 8/1, 4 – 21.
KOVÁČOVÁ, Z. (2021): Adresácia v poetickej modlitbe a poetickej modlitbičke z aspektu pragmalingvistiky. In: *Slavica Nitriensia*, 10/1, 4 – 36.
KOVÁČOVÁ, Z. (2022): Úrovne porozumenia textu. In: *LINGUA VIVA*, 18/34, 47 – 58.
KOVÁČOVÁ, Z. a kol. (2020): *Intervenčný program čítania s porozumením pre slovenský jazyk v nižšom sekundárnom vzdelávaní*. Praha: Verbum.
KOVÁČOVÁ, Z. – CIPRIANOVÁ, E. (2016): Revealing the anthropocentric nature of language and the theory of the living word in the interpretation of the concepts vidieť ‘see’, vedieť ‘know’ and veriť ‘believe’ in the Slovak language. In: *Topics in Linguistics*, 17/2, 59 – 72.

KOVÁČOVÁ, Z. – CIPRIANOVÁ, E. (2021): Od primárnych významov zmyslových vnemov hmatu a chuti k lexikalizovaným metaforám v asociačno-sémantickej sieti v slovenčine. In: *Slovo a slovesnost*, 82/1, 45 – 66.
KOVÁČOVÁ, Z. – KOVÁČOVÁ, J. (2019): Vŕba, vŕba, daj mi muža (Sauce, sauce, dame un hombre…). In: *Revista Española de Lingüística Aplicada / Spanish Journal of Applied Linguistics*, 32/1, 32 – 53.
KOVÁČOVÁ, Z. – STRANOVSKÁ E. a kol. (2020): *Intervenčný program čítania s porozumením pre slovenský jazyk v primárnom vzdelávaní.* Praha: Verbum.
KRALČÁK, Ľ. (ed.) (1996): *Slovenčina v historickom kontexte. Materiály z konferencie konanej v Nitre 16. – 17. mája 1996*. Nitra: Vysoká škola pedagogická.
KRALČÁK, Ľ. (2009a): *Dynamika súčasnej slovenčiny. Sociolingvistické aspekty dynamiky jazyka.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KRALČÁK, Ľ. (2009b): *Bernolákovská spisovná slovenčina*. Nitra: Publica.
KRALČÁK, Ľ. (ed.) (2010): *Jazyk – historický fenomén*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KRALČÁK, Ľ. (2014a): *Pôvod hlaholiky a Konštantínov kód.* Martin: Matica slovenská.
KRALČÁK, Ľ. (2014b): *Ľudovít Štúr. Jazykovedné dielo.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KRALČÁK, Ľ. (ed.) (2015): *Súčasná slovenčina v srbských a slovenských elektronických médiách.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KRALČÁK, Ľ. (2017): Prečo je cyrilo-metodská tradícia súčasťou našich kultúrnych dejín. In: Kralčák, Ľ. – Pukanec, M. (eds.): *Lexikálne a frazeologické konfrontácie od Veľkej Moravy po súčasnosť*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 18 – 26.
KRALČÁK, Ľ. (2017): *Aktuálna kultivovaná norma a dynamické tendencie v morfológii súčasnej slovenčiny.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KRALČÁK, Ľ. (2021): Martin Hattala a jeho vklad do diskusie o historickom pomere medzi hlaholikou a cyrilikou. In: *Konštantínove listy*, 14/2, 88 – 92.
KRALČÁK, Ľ. (2022a): Dynamika spisovnej variety súčasnej slovenčiny. In: Panajotov, V. et al. (eds.): *Súčasná slovakistika – súradnice a vektory. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie pri príležitosti 30. výročia odboru slovenská filológia na Univerzite sv. Klimenta Ochridského v Sofii 28. 4. 2021.* Sofia: Univerzitné vydavateľstvo „St. Kliment Ochridski“, 57 – 65.
KRALČÁK, Ľ. (2022b): Syntaktický izomorfizmus a špecifické typy príslovkových určení. In: Dziviaková, M. – Horváthová, Ľ. – Faithová, E. (eds.): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia*. *Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu*. Bratislava: Univerzita Komenského.
KROŠLÁKOVÁ, E. – HABOVŠTIAKOVÁ, K. (1990): *Človek v zrkadle frazeológie*. Bratislava: Tatran.
KROŠLÁKOVÁ, E. (ed.) (1992): Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre. Zborník materiálov z 2. medzinárodnej frazeologickej konferencie. Nitra, 14. – 16. september 1992. Nitra: Vysoká škola pedagogická.
KROŠLÁKOVÁ, E. – HABOVŠTIAKOVÁ K. (1994): *Základy slavistiky*. *Textová príručka.* Nitra: Vysoká škola pedagogická.
KROŠLÁKOVÁ, E. – KRALČÁK, Ľ. (eds.) (1999): *Korene nášho duchovného bytia – život a dielo Konštantína Filozofa. Materiály z konferencie konanej 28. – 29. októbra 1998 v Nitre*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KROŠLÁKOVÁ, E. – KRALČÁK, Ľ. (eds.) (2001): K aktuálnym otázkam frazeológie. Materiály z konferencie Intersemiotický aspekt frazeológie konanej v Nitre dňa 7. – 8. decembra 1999. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
KULDANOVÁ, P. – OLŠIAK, M. – HEBAL-JEZIERSKA, M. (2021): *Orthoepy of West Slavonic Languages – Practical Exercises (Workbook for practising standard Czech, Slovak and Polish pronunciation)*. Ostrava: Ostravská univerzita.
KULDANOVÁ, P. – PETRÁŠ, P. – HEBAL-JEZIERSKA, M. (2022): *Ortoepia západoslovanských jazykov (češtiny, slovenčiny a poľštiny).* Ostrava: Ostravská univerzita.

MIKO, F. a kol. (1989): *Frazeológia v škole*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
MUNKOVÁ, D. – VAŇKO, J. – ABSOLON, J. – BÁNIK, T. – BENKO, Ľ. – MACHOVÁ, R. – MUNK, M. – PETRÁŠ, P. – WELNITZOVÁ, K. (2017): *Mýliť sa je ľudské (ale aj strojové). Analýza chýb strojového prekladu do slovenčiny*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
PETRÁŠ, P. – MUNKOVÁ, D. (2019): (Nielen) lingvistický pohľad na strojový preklad (na príklade prekladov textov technickej dokumentácie z angličtiny do slovenčiny). In: *Slovenská reč*, 84/3, 258 – 287.
PETRÁŠ, P. – MUNKOVÁ, D. (2023): Strojový preklad založený na neurónových sieťach – sľubná cesta prekladu z analytických jazykov do flektívnej slovenčiny? In: *Slovenská reč*, 88/1, 74 – 89.
PETRÁŠ, P. (2017): Plurálové podoby s cudzou gramatickou koncovkou -s v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 82/3, 282 – 295.
PETRÁŠ, P. (2021): K zhode adjektívneho prívlastku svätý s viacnásobným členom vyjadreným menami svätých (na príklade spojení svätý Cyril a Metod – svätí Cyril a Metod). In: *Konštantínove listy*, 14/1, 194 – 208.
PETRÁŠ, P. (2017): Problematika používania zloženého adjektíva cyrilo-metodský (cyrilo-metodovský): kodifikácia a jazyková prax. In: *Konštantínove listy*, 10/1, 251 – 261.
PUKANEC, M. (2008): *Praslovanská lexika v nárečiach slovenských kmeňov*. Brno: Tribun EU.
PUKANEC, M. (2013a): *Etymologický nákres slovanských bohov a démonov – náboženstva a morálky Slovanov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
PUKANEC, M. (2013b): *Svätoplukovo kniežatstvo a stará slovenčina*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
PUKANEC, M. (2018): On the Origin of the Kiev Leaflets from the Onomastic Point of View. In: *Konštantínove listy*, 11/2, 78 – 86.
PUKANEC, M. (2019a): *Antológia textov (nielen) slovenských redakcií staroslovienčiny*. Brno: Tribun EU.
PUKANEC, M. (2019b): Židovský žalm 19 v jeho prvej stredoeurópskej podobe. In: *Stredoeurópske pohľady*, 1/2, 4 – 10.
PUKANEC, M. (2020a): Archaický okraj východnej východoslovenčiny a dialekt Kyjevských listov. In: Kolářová, I. – Svobodová, H. (eds.): *Variantnost v onymii a dialektech*. Brno: Masarykova univerzita, 127 – 138.
PUKANEC, M. (2020b): On the names of the direct line of the house of Mojmirs. In: *Acta Onomastica*, 61/1, 185 – 193.
PUKANEC, M. (2021): *Lehrbuch der slowakischen Sprache für Slawisten II*. Norderstedt: BoD Verlag.
ŠVECOVÁ, N. (2022): Ľudová etymológia v nárečovej lexike. In: *Slavica Iuvenum 23*. Ostrava: Ostravská univerzita, 81 – 94.
VAŇKO, J. (2012): *Slovenčina medzi slovanským východom a juhom.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
VAŇKO, J. (ed.) (2014): *Obraz človeka v jazyku. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 11. septembra 2013 na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
VAŇKO, J. (2017): Kategoriálny rámec pre analýzu chýb strojového prekladu. In: Munková, D. et al.: *Mýliť sa je ľudské (ale aj strojové). Analýza chýb strojového prekladu do slovenčiny.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 83 – 100.
VAŇKO, J. (2023): *Strojový preklad ako konfrontácia jazykov: Prečo sa stroj mýli aj nemýli?* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

Internetové zdroje

[1] http://www.ksjl.ff.ukf.sk/ (cit. 27. 12. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

Anna Gálisová – Anita Huťková – Alexandra Chomová – Ivan Očenáš – Gabriel Rožai

Univerzita Mateja Bela, Filozofická fakulta
Tajovského 51, Banská Bystrica
E-mail: anna.galisova@umb.sk, anita.hutkova@umb.sk, alexandra.chomova@umb.sk, ivan.ocenas@umb.sk, gabriel.rozai@umb.sk

GÁLISOVÁ, A. – HUŤKOVÁ, A. – CHOMOVÁ, A. – OČENÁŠ, I. – ROŽAI, G. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Matej Bel University in Banská Bystrica. In: *Slovenská reč*, 88/3, 150 – 179.

Abstract: The paper aims to present the results of the scientific research and publication work conducted by the Slovak Language and Communication Department of the Faculty of Arts of Matej Bel University in Banská Bystrica in the last six years, with special emphasis on project activities. In accordance with the above mentioned objective, the paper is divided into several chapters. After a brief introduction to the establishment and long-term scientific research activities of the department, we present the results of research carried out from 2018 to date. The current research activities are mainly conducted in the fields of onomastics, media and environmental communication, linguistic stylistics and pragma-stylistics, cognitive linguistics, language education, translatology and gender linguistics. At the same time, the research work relies on modern research concepts of an interdisciplinary nature (the concept of the linguistic image of the world, linguistic landscape, memory, etc.). In the final part we present the development perspectives for the department scientific research activities in the short- and medium-term.

Keywords: Matej Bel University in Banská Bystrica, Faculty of Arts, Slovak linguistics, onomastics, linguistic stylistics, pragmatic stylistics, media communication, cognitive linguistics, translatology, history of Slovak linguistics, language education, gender linguistics, Slovak as a foreign language.

Článok v skratke:

- V príspevku predstavujeme súčasné vedeckovýskumné aktivity, projektové úlohy a publikačné výstupy pracovníkov a pracovníčok Katedry slovenského jazyka a komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (obdobie rokov 2018 – 2023).
- Prezentované výskumné okruhy a témy poukazujú na široký výskumný profil pracoviska, zahŕňajúci synchrónne i diachrónne bádania v oblasti slovakistiky, uskutočňované prostredníctvom tradičnej systémovolingvistickej i súčasnej komunikačno-pragmatickej metodológie s využitím moderných interdisciplinárnych konceptov.
- Po stručnom priblížení poslania a histórie pracoviska analyzujeme jednotlivé výskumné oblasti zastúpené onomastikou, lingvistickou štylistikou, pragmatoštylistikou a mediálnou komunikáciou, dejinami slovenskej lingvistiky, edukáciou jazyka a výskumom slovenčiny ako cudzieho jazyka, kognitívnou lingvistikou, translatológiou a rodovou lingvistikou.
- V závere príspevku naznačujeme perspektívy vedeckého výskumu na pracovisku v nasledujúcom období.

1. ÚVOD

Zámerom textu je prezentovať výsledky vedeckovýskumnej a publikačnej práce členov a členiek Katedry slovenského jazyka a komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. V súlade so zvoleným zámerom sme príspevok rozdelili do niekoľkých kapitol. V kapitole 2. stručne predstavujeme vznik a vedecko-pedagogickú charakteristiku pracoviska. Ďalší text členíme do kapitol podľa výskumných oblastí rozpracúvaných na katedre. Na základe analýzy bádateľských aktivít realizovaných od roku 2018 uvádzame tieto okruhy: onomastika, lingvistická štylistika, pragmatoštylistika a mediálna komunikácia, dejiny slovenskej lingvistiky, edukácia jazyka a výskum slovenčiny ako cudzieho jazyka, kognitívna lingvistika, translatológia a rodová lingvistika. V záverečnej časti približujeme perspektívy rozvoja vedeckovýskumných aktivít pracoviska v krátko- a strednodobom časovom horizonte.

2. STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA A HISTÓRIA PRACOVISKA

Katedra slovenského jazyka a komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (ďalej aj KSJK)[1] je vysokoškolským pracoviskom s takmer sedemdesiatročnou tradíciou. Jej história je neodlučne spätá s katedrou slovenského jazyka a literatúry, ktorá vznikla v roku 1954 pod vedením slovenského literárneho kritika, teoretika a pedagóga Ivana Plintoviča. Na pracovisku pôsobilo viacero významných osobností slovenskej lingvistiky, literárnej vedy a didaktiky materinského jazyka, ako napr. Ján Findra, Milan Jurčo, Zdenko Kasáč, Viliam Marčok, Ján Matejčík, Pavol Rohárik či Želmíra Tarcalová. Od založenia katedry zohrávala významnú úlohu príprava kvalifikovaných učiteľov slovenčiny na rôznych stupňoch škôl, ako aj absolventov pôsobiacich v oblasti kultúry, umenia, publicistiky, redakčnej práce či múzejníctva. V súčasnosti predstavuje KSJK jeden zo základných vedeckovýskumných i vzdelávacích pilierov fakulty i univerzity. Na katedre dnes pôsobí jedenásťčlenný tím slovakistov a dve lektorky slovenčiny ako cudzieho jazyka. V spolupráci s Katedrou slovenskej literatúry a literárnej vedy FF UMB, ktorá sa vyčlenila ako samostatné vedecko-pedagogické pracovisko v organizačnej štruktúre fakulty v roku 2014, ponúka 11 učiteľských i neučiteľských študijných programov na prvom[2] a druhom stupni vysokoškolského štúdia, zabezpečuje dva neučiteľské doktorandské študijné programy v dennej i externej forme – *slovenský jazyk a literatúru* a *všeobecnú jazykovedu*. Zároveň sa personálne spolupodieľa na zabezpečení a realizácii *translatologického základu* v prekladateľských a tlmočníc-

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

[2] Vrátane bakalárskeho študijného programu zameraného na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka v skupine zahraničných študentov (*slovenčina v lingvokultúrnej kompetencii zahraničných študentov*).

kych študijných programoch a na garantovaní doktorandského študijného programu *translatológia*.

Neodmysliteľnou súčasťou pôsobenia členov a členiek na katedre bol od prvopočiatku aj vedecký výskum spojený s aktívnou publikačnou činnosťou. Vedeckovýskumná činnosť pracoviska v priereze svojej doterajšej existencie zahŕňa širokú paletu výskumných tém a oblastí, reagujúcich na súdobé bádateľské výzvy a kultúrno-spoločenské potreby. V rámci lingvistiky patrí už dlhodobo významné miesto sociolingvistike, medziľudskej komunikácii a kultúre reči, onomastike či didaktike slovenčiny. V súčasnosti sa výraznejšie profiluje kognitívnolingvistické, mediálnokomunikačné či translatologické zameranie výskumov. Rozvíjajú sa však aj ďalšie oblasti vedeckého i didaktického výskumu, ktoré sa pokúsime bližšie ozrejmiť v jadre príspevku.

Nemenej významný aspekt fungovania katedry predstavuje organizácia vedeckých podujatí a úspešné rozvíjanie medzinárodnej vedeckej spolupráce. V roku 1991 sa na pôde katedry prvýkrát organizovala medzinárodná vedecká konferencia o komunikácii, ktorá našla pevné ukotvenie v súbore vedeckých konferencií organizovaných na Slovensku; v roku 2021 sa v Banskej Bystrici uskutočnil jej jedenásty ročník. Realizácia konferencie úzko nadväzuje na komunikačnú a sociolingvistickú tradíciu pestovanú na pracovisku. KSJK sa periodicky zapája aj do spoluorganizovania ďalších domácich vedeckých podujatí: slovenskej onomastickej konferencie a kolokvia mladých jazykovedcov. Zásluhou J. Matejčíka a V. Blanára bola na pracovisku v šesťdesiatych rokoch 20. storočia zriadená pobočka Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri JÚĽŠ SAV. Katedra počas svojej existencie nadviazala kontakty s početnými zahraničnými inštitúciami sídliacimi v Českej republike, Poľsku, Maďarsku, Nemecku, na Ukrajine, v Rusku, Srbsku, Slovinsku, Bulharsku, Chorvátsku či vo Veľkej Británii.

3. ONOMASTICKÉ VÝSKUMY

Významný vedeckovýskumný priestor členov a členiek katedry je venovaný onomastickému výskumu, ktorý má na pracovisku dlhoročnú tradíciu. Tá sa odvíja od osobnosti Jána Matejčíka, venujúceho pozornosť nielen dialektológii, dejinám slovenčiny či teórii vyučovania materinského jazyka, ale aj výskumu vlastných mien (toponým a antroponým). Osobitný vklad do slovenskej onomastiky priniesla modelová analýza živých osobných mien na strednom Slovensku, ktorá je výsledkom vedeckej spolupráce J. Matejčíka a V. Blanára (1978, 1983). Teória modelovania, teoreticky rozpracúvaná v 2. polovici 20. storočia v česko-slovenskej onomastike, reprezentuje štrukturalistický metodologický prístup, ktorému sa na pracovisku venuje pozornosť aj v súčasnosti.

Onomastika predstavuje dlhoročný predmet výskumného záujmu J. Krška, P. Odaloša, ale aj A. Chomovej a G. Rožaia. Od roku 2019 venuje výraznejšiu pozor-

nosť onomastickým témam aj V. Gondeková. Skúmanie propriálnej lexiky však nachádza reflexiu aj v prácach ďalších kolegov a kolegýň; spomeňme napríklad štúdie V. Patráša venované štylistickým aspektom proprií v alternatívnych a onlinových médiách (Patráš 2019b, 2022) a podobne mediálno- i politickokomunikačne ladené výskumy P. Molnárovej, približujúce mocenské prejavy KSČ prostredníctvom analýzy proprií v straníckej tlači (Molnárová 2020c) či sémantický, symbolický, príp. aj hodnotový potenciál krycích názvov akcií NAKA v kontexte jazykovo-mediálneho obrazu súčasnej slovenskej politickej scény (Molnárová 2022c). Onomastické témy sú zároveň obľúbeným predmetom výskumu dizertačných prác; od roku 2010 bolo obhájených deväť dizertačných prác spracúvajúcich rôzne druhy proprií, posledná v roku 2018.[3]

Aktuálne onomastické výskumy realizované na katedre sa zameriavajú na široké spektrum vlastných mien, zastupujúce toponymický, chrématonymický i antroponymický priestor vrátane doteraz málo preskúmaných kategórií oným (speleonymá, literáronymá či vybrané podkategórie chrématoným). Voľba predmetu onomastického výskumu nemá náhodný charakter, ale nadväzuje na už zrealizované bádania a zároveň reaguje na nové vedeckovýskumné výzvy. V popredí je aktívne pokračovanie vo výskume slovenskej hydronymie (J. Krško), skúmanie antroponým (J. Krško, A. Chomová), výskum regionálnej i celoslovenskej toponymie a slovenskej speleonymie (G. Rožai, J. Krško), analýza chrématoným (P. Odaloš, J. Krško, A. Chomová, V. Gondeková, G. Rožai, V. Vrajová), literároným (P. Odaloš) a i. Z teoreticko-metodologického hľadiska je akcentovaná a hlbšie rozpracúvaná teória modelovania (P. Odaloš, J. Krško, G. Rožai, A. Chomová, V. Gondeková, V. Vrajová), ako aj viacero interdisciplinárnych konceptov: koncept onymického komunikačného registra (J. Krško), jazykovej krajiny (J. Krško, P. Odaloš), pamäti (G. Rožai) a jazykového obrazu sveta (J. Krško). Pozornosť sa venuje aj otázkam slovenskej a slovanskej onomastickej terminológie (P. Odaloš) s dôrazom na jej vznik a existenciu, neuralgické miesta, aktualizáciu či variantné podoby (porov. napr. Odaloš – Vallová 2020; Odaloš 2022a). Bližšiu charakteristiku onomastického výskumu s dôrazom na výsledky projektovej činnosti a iné významné výstupy priblížime na základe druhu skúmaných proprií (toponymá, chrématonymá, antroponymá), resp. vybraných komplexných otázok výskumu oným, ktoré prepájajú všetky ich druhy. Využitie konceptu *jazykovej krajiny*, ktorý prekračuje onymickú sféru, predstavíme osobitne.

Pokračovanie vo výskume slovenskej hydronymie súvisí s projektom VEGA *Synchrónna a diachrónna hydronymia stredného povodia Váhu (2020 – 2022)* pod vedením J. Krška. Projekt metodologicky vychádzal z celoslovenského projektu *Hydronymia Slovaciae* (v úzkom vzťahu k celoeurópskemu projektu *Hydronymia Europaea*) a nadväzoval na zrealizované výskumy horného povodia Váhu, povodí Oravy,

[3] V roku 2018 obhájila dizertačnú prácu *Propriá ako súčasť humoristických textov* A. Záborská.

Turca, Kysuce, slovenskej časti Hornádu a povodia Žitného ostrova. Cieľom bolo systematicky spracovať historickú i súčasnú hydronymiu stredného povodia Váhu, vymedzeného ústím Rajčanky a prítokom Vláry (vrátane) v dolnej časti skúmaného územia.[4] Hlavným výstupom z projektu bola monografia *Hydronymia stredného povodia Váhu (od Trenčína po Žilinu)* (Krško 2022a) s diachrónne usporiadanými názvami a s analýzou ich motivácie. Výsledky sú ďalším krokom k ucelenému spracovaniu hydronymie povodia Váhu a zároveň i k úspešnému zavŕšeniu spracovania slovenskej hydronymie, pričom informácie získané výskumom nájdu využitie nielen v slovanskej a európskej toponomastike, ale aj v slavistike, kartografii či histórii.

Skúmanie speleonymie v rámci projektu VEGA *Speleonymá v regionálnych a sociokultúrnych súvislostiach* (G. Rožai, J. Krško, 2019 – 2021) bolo snahou o vyplnenie prázdneho miesta v doterajšom domácom (ale aj v zahraničnom) toponomastickom výskume. Slovenská speleonymia totiž zastupuje početnú skupinu domácich proprií, a to vzhľadom na vysoký počet podzemných priestorov sústredených prevažne v krasových oblastiach Slovenska. Členovia projektového tímu sa na základe interdisciplinárne koncipovanej a viacúrovňovej analýzy názvov jaskýň a priepastí geomorfologických podcelkov Slovenského rudohoria snažili vymedziť a charakterizovať špecifické črty názvotvorby a komunikačného fungovania speleoným v opisovanej oblasti (vo výskume J. Krška aj na celoslovenskej úrovni). Primárnu pozornosť zamerali na neštandardizovanú speleonymiu. Nosné okruhy projektu sa zameriavali na problematiku jazykových kontaktov v regióne (s dôrazom na slovensko-maďarské kontaktové územie v južnej časti skúmanej oblasti) a na sociokultúrne determinovaný „speleonymický obrazo sveta“ súvisiaci s vplyvom mikrosociety jaskyniarov na proces tvorby speleoným. Naplneniu týchto výskumných aspektov predchádzala analýza motivačnej a slovotvornej stránky s využitím teórie modelovania, ako aj analýza onymických vlastností speleoným. Takto koncipovaný výskum rátal s využitím systémovolingvistického, etno-, kognitívno- a sociolingvistického vedeckovýskumného prístupu. Výskum bol rozšírený aj o sémantickú analýzu a klasifikáciu názvov vnútorných častí jaskýň sprístupnených verejnosti (Rožai 2021a). Najvýznamnejším výstupom je rovnomenná monografia (Rožai – Krško 2021), ktorá je prvou monografiou v slovenskej jazykovede venovanou speleonymii.

Slovenská toponymia našla odraz aj v ďalších prácach. Neštandardizovaná toponymia Gemera sa stala predmetom výskumu G. Rožaia (2018a, 2018b), ktorý ju analyzoval cez prizmu *konceptu pamäti*, reflektovaného rôznymi humanitnými a spoločenskými vedami. Ako tvrdí, prienik konceptu pamäti do toponymie je možný aj na základe rozširovania tradičného medziodborového priestoru onomastiky o sociokultúrny, antropologický a komunikačno-pragmatický rozmer. Potenciál práce s konceptom pamäti v toponomastickom výskume podľa G. Rožaia (2018a, s. 55)

[4] Počas realizácie výskumu však došlo k rozšíreniu vymedzeného územia (pozri Krško 2022a, s. 8).

spočíva najmä „v schopnosti toponymie sprostredkúvať informácie viazané na ľudskú kultúru (v zmysle mnohostranných vzťahov človeka k istému miestu) prostredníctvom jazykového materiálu“. Slovenským ojkonymám motivovaným dňami v týždni (typu *Rimavská Sobota, Plavecký Štvrtok*), ktoré zároveň odkazujú na významné ekonomické, spoločenské i náboženské aspekty slovenskej histórie, venoval pozornosť J. Krško (2021a, 2022b).

Chrématonymá predstavujú kategóriu oným s výrazným výskumným potenciálom. V období posledných šiestich rokov je im venovaná pozornosť predovšetkým v súvislosti s teóriou modelovania, hoci sa analyzovali aj v rámci iných teoreticko-metodologických prístupov.[5] S uplatnením tejto metódy, ktorá je v komparácii so staršími klasifikačnými prístupmi osobitá vzhľadom na rešpektovanie dvojakého (lingvistického a onomastického) statusu proprií vnímajúceho onymický materiál ako súčasť osobitého jazykového systému, súvisí zavŕšený projekt VEGA *Synchrónne modelovanie a modely chrématoným* (2019 – 2021) pod vedením P. Odaloša. Teória modelovania v minulosti našla využitie najmä pri analýze živých osobných mien, ojkoným a rôznych druhov anojkoným. Doteraz boli na analýzu chrématoným aplikované prístupy z predstavených výskumov, tie však dostatočne nezohľadňovali ich charakter. Zámerom projektu preto bolo vytvoriť prístup na základe novej terminológie, ktorý by zohľadňoval charakter chrématonymických objektov. Prístup spočíval v predstavení *typov modelov* a *modelov* abstraktných a konkrétnych chrématoným na základe modelovania sémantických príznakov vo vyše 20 druhoch chrématoným ((Chomová 2020b, 2020c; Gondeková 2021a, 2021b, 2022; Kolenčíková 2021a, 2021b, 2022; Odaloš 2020b, 2021a, 2021c, 2022b; Rožai 2021b, Rožai 2021c; Vrajová 2022b). Okrem termínu *onymický model* (t. j. reálna onymická štruktúra propria s konkrétnymi onymickými príznakmi prezentovanými funkčnými členmi) sa pracuje aj so termínmi *sémantické pole onyma* (kombinácia sémantických príznakov vo vlastnom mene vyjadrená funkčnými členmi) a *typ onymického modelu* (obsahuje sémantické pole v rôznych kombináciách sémantických príznakov). Neskôr sa k tejto terminologickej báze pridružili ďalšie termíny (*kategória onymického modelu*; *paradigma modelov druhu onyma*; *paradigmatika modelov, typov modelov a kategórií modelov*) (Odaloš 2021a). Klasifikovanie a typologizovanie onymického materiálu priviedlo k vytvoreniu komplexného termínu *paradigma modelov onyma* vo formálnej (počet funkčných členov) a obsahovej realizácii.

V roku 2023 sa začala realizácia projektu VEGA *Synchrónne modely a modelovanie toponým a kozmoným* (2023 – 2025; vedúci projektu P. Odaloš), ktorého zámerom je predstaviť modelovanie, modely a typy toponým a kozmoným. Od jeho

[5] Spomeňme napríklad výskum logoným v rámci konceptu jazykovej krajiny (pozri nižšie), resp. motivačnú analýzu unikátoným, t. j. mien vecí každodennej potreby, so zameraním na mená automobilov a domácich spotrebičov (Krško 2018a, 2022e).

riešenia sa očakáva posun hraníc vedeckého poznania v rámci teórie modelovania, ako aj rozšírenie poznatkov česko-slovenskej školy onymického modelovania.

V nadväznosti na modelačné výskumy onomastikov predstavené v tomto texte a onomastikov od 60. rokov 20. storočia P. Odaloš (2023) vymedzuje česko-slovenskú školu onomastického modelovania, ktorá vychádza zo Saussurovej tézy o jazyku ako systéme. Onymum mapuje na základe zaznamenávania sémantických príznakov, resp. obsahovo-sémantických kategórií. Sémantické kvality zachytáva na základe funkčných členov, ktoré zobrazujú okolnosti vzniku onyma. Základnou štruktúrou pri modelovaní oným je model. Modelovanie oným spriezračňuje sémantické okolnosti vzniku vlastného mena (Odaloš 2023).

Onymickej kategórii antroponým sa venovali J. Krško a A. Chomová. J. Krško (2018b) skúmal antroponymiu používateľov sociálnej siete Facebook, ktorú považuje za integrálnu súčasť antroponymického komunikačného registra. Okrem predstavenia základných charakteristík tohto registra poukazuje na rozdiel medzi prezývkou jednotlivca, získanou od členov sociálnej skupiny, menom účastníka četovej komunikácie (nickom) a menom používateľa sociálnej siete, ktoré si nositeľ vytvára sám. Ich porovnaním dospieva k základným charakteristikám onymie na sociálnych sieťach, ktorú hodnotí ako „hybridný konglomerát na rozhraní krstných mien, priezvisk, hypokoristických podôb antroponým a prezývok s výrazným aspektom autonominácie“ (Krško 2018b, s. 64). Autor približuje aj formálnu štruktúru skúmaných antroponým, aplikujúc teóriu modelovania. Vplyv sociálneho postavenia žiakov v triede na podobu ich prezývky a vzťah medzi expresivitou prezývky a sociálnym postavením priblížila štúdia J. Krška a G. Šikyňovej (2021). Iný príspevok (Krško – Záborská 2018) približuje teoretické aspekty autorovho socioonomastického konceptu komunikačného registra s dôrazom na sociálne vnímanie proprií a ich fungovanie v sociálnych skupinách. Výsledkom spolupráce v rámci projektu VEGA *Kríza a kolaps na pomedzí stredoveku a novoveku (sondy do problematiky v slovenskom kontexte)*, rozpracovanom na Katedre histórie FF UMB, boli štúdie J. Krška venované stredovekej antroponymii v oblasti Hontu, zachytávajúce proces formovania prímen poddaných Čabradského panstva v čase prechodu od jednomennej k dvojmennej pomenovacej sústave s dedičným priezviskom (napr. Krško 2019a, 2019b).

A. Chomová upriamila pozornosť na živé osobné mená z oblasti východného Slovenska (2018, 2019a). V príspevku z roku 2018 sa pokúsila charakterizovať fungovanie neoficiálnych antroponým v mikrosociálnom priestore. Analýza bola zameraná na neoficiálne osobné mená obce Bracovce a ich fungovanie ako súčasti lokálnych viacslovných spojení (frazém). Príklady analyzované v texte poukazujú na to, že živé osobné meno neslúži len na identifikáciu a diferenciáciu pomenovanej osoby, ale môže vystupovať aj ako významný psychologický i sociologický prvok. Prienik živých osobných mien do viacslovných spojení zároveň vytvára ich špecifické

krajové varianty a posilňuje ich idiomatickosť. Motivačné aspekty a čiastočne i formálnu podobu živých osobných mien skúmanej obce autorka predstavila v ďalšom príspevku (Chomová 2019a).

Výskum literáronym, ktorému sa od poslednej dekády 20. storočia venuje P. Odaloš, bol v roku 2020 rozšírený o nové praktické výskumy, zahrnuté do 2. vydania monografie *Literáronymá v slovenskej literatúre* (Odaloš 2020a). Vydanie bolo doplnené o analýzy realizované po roku 2012 so zameraním na podrobnejší výskum literáronym v tvorbe T. Vansovej, B. Slančíkovej-Timravy, M. Urbana, J. Tatára, P. Pišťanka a J. Uličianskeho. Zámerom autora, ktorý chápe literáronymum ako každé literárne vlastné meno na ploche literárneho diela, bolo opísať status literárneho vlastného mena a jeho fungovanie vo viac ako tridsiatich dielach slovenskej literatúry.

Komplexnou otázkou je problematika slovanskej onomastickej terminológie (Odaloš 2017, 2022a, 2023, v tlači; Odaloš – Vallová 2020). Sústava slovanskej onomastickej terminológie sa profilovala a vytvárala od roku 1959. Prvé vydanie vyšlo pod názvom *Základná sústava a terminológia slovanskej onomastiky* (Svoboda a kol. 1973). V roku 1983 došlo k aktualizácii, ktorá vyšla pod názvom *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika* (Bezlaj a kol. 1983). P. Odaloš rozanalyzoval vývoj sústavy počas päťdesiatročia 1973 – 2023 v dvanástich slovanských jazykoch, skomentoval prínosy jednotlivých národných onomastických škôl k rozvoju onomastickej terminológie a predstavil možné varianty vývoja sústavy.

Výrazné, hoci nie výlučné prepojenie s onomastickým výskumom realizovaným na pracovisku má reflektovanie interdisciplinárneho (predovšetkým sociolingvistického) *konceptu jazykovej krajiny* (ďalej aj JK). Daný koncept našiel ohlas vo výskumoch J. Krška a P. Odaloša. J. Krško bol členom riešiteľského tímu projektu APVV *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy* (2019 – 2023), ktorý viedol do roku 2020 W. Schulze a následne A. Ďuricová. Projekt sa zameriaval „na kvantitatívne a kvalitatívne zdokumentovanie a systematickú analýzu multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny vybraných urbánnych lokalít na Slovensku (Bratislava, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Komárno) a na ich porovnanie s dvoma zodpovedajúcimi lokalitami v Nemecku (Mníchov, Erlangen) a v Maďarsku (Komárom, Békéscsaba)“.[2] Cieľom projektu bolo komplexne zdokumentovať JK častí miest, v rámci ktorých sa „označenia“ ponímali ako supertexty so širokým spektrom „multimodálnych typov prepájajúcich lingvistické a extra-lingvistické semiotické jednotky“.[2] Od komparácie so situáciou vo vybraných nemeckých a maďarských JK sa očakávalo „odhalenie osobitostí danej lokality, ako aj spoločných čŕt, ktoré môžu mať svoj pôvod v globalizácii, ako aj v spoločných územných a historických vzoroch“.[2] Projekt sa opieral o hypotézu, podľa ktorej „konkrétna intraurbánna jazyková krajina reprezentuje semiotický svet (semiosféru), pre ktorý je charakteristický vysoký stu-

peň multimodality, zastrešujúci jednak tradičný a jednak kreatívny aspekt verejnej komunikácie“.[2] J. Krško, realizujúci výskum JK v Banskej Bystrici, zameral svoju bádateľskú pozornosť na lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v JK Banskej Bystrice (Krško 2020), kde analyzoval reklamné komunikáty firmy Davaj Het, oslovujúce obyvateľov mesta banskobystrickým nárečím (resp. hybridnou nárečovou formou). Prostredníctvom analýzy miestnej urbanonymie priblížil tlak ideológie na propriálnu stránku JK (Krško 2021b, 2022c) a pozornosť venoval aj kategórii logoným ako súčasti JK (Krško 2022d) s akcentom na názvy gastronomických prevádzok zameraných na rôzne národné kuchyne. Dôraz kládol na významné semiotické znaky JK v podobe, v akej ich vníma a interpretuje percipient. Percipient podľa J. Krška (2022d) vníma a interpretuje okrem jazykových znakov aj iné mimojazykové znaky, dopĺňajúce a spresňujúce primárny jazykový znak a zároveň uľahčujúce jeho interpretáciu. Výskumom jazykovej krajiny Banskej Bystrice sa zaoberal aj P. Odaloš (2021b), ktorý predstavil jazykovú krajinu mesta ako komplexnú kategóriu v zmysle kontinuity (viditeľných či napísaných) textov komerčného a nekomerčného charakteru a križovatku etník. Prítomnosť textov v slovenčine, maďarčine a nemčine hodnotí ako prejav etnolingvistických aktivít daných etník (tvoriacich historickú etnickú štruktúru mesta), v prípade jazykov ako angličtina, nemčina, latinčina, ruština a rumunčina hovorí o prejavoch „vitality jazykov pri predstavovaní faktov o súčasnosti a histórii mesta Banská Bystrica“ (Odaloš 2021b, s. 12).

4. LINGVISTICKÁ ŠTYLISTIKA, PRAGMATOŠTYLISTIKA A MEDIÁLNA KOMUNIKÁCIA (KOMUNIKAČNO-PRAGMATICKÉ ANALÝZY)

Vedecké pôsobenie členov katedry je v oblasti súčasného slovenského jazyka spojené s programovým zameraním na štylistiku a jazykovú komunikáciu. Pracovisko sa tým hlási k rešpektovanej línii, ktorú spoluzakladal a rozvíjal profesor J. Findra. Členovia katedry však vo svojej vedeckej práci reflektujú aj prudko sa rozvíjajúce oblasti najmä elektronickej a mediálnej komunikácie, ktoré poskytujú inšpirujúce podnety na uplatňovanie nových lingvistických prúdov. Práve v tejto oblasti sa najviac prejavuje interdisciplinárne previazanie jednotlivých odborných sfér (sociolingvistika, pragmalingvistika, teória a prax prekladu, mediológia, výskumy vybraných komunikačných sfér, napr. dorozumievanie príslušníkov malých skupín, politikov/v politike, azylantov a migrantov, samosprávnych a verejnosprávnych inštitúcií, školstva a vzdelávania a i.), takže jazykovo-komunikačná problematika sa predstavuje nielen v systémovom, ale súbežne aj v kontrastívnom a dynamickom videní.

V rámci katedrových výstupov je potrebné spomenúť najmä sústredenú pozornosť V. Patráša na dynamiku štylistiky súčasnej internetovej publicistiky v prostredí

onlinových alternatívnych periodík. Jeho výstupy sa už viac než desaťročie sústreďujú na sledovanie pragmatoštylistického profilu webovej alternatívnej mediálnej produkcie printového typu. Autorovým cieľom je priblížiť osobitosti vzťahov elektronicky determinovanej komunikácie so zacielením na internetovú publicistiku a štylistiku (Patráš 2020, 2021b, 2021c), ale aj polyfunkčnosť výrazových prostriedkov v tomto type médií (Patráš 2021d).

4.1. LINGVISTICKÁ ŠTYLISTIKA

Oblasť lingvistickej štylisticky vo výstupoch pracoviska pokrýva sledovanie jazykových a štylistických špecifík básnického textu. Jazykovo-štylistickej analýze poézie P. O. Hviezdoslava sa vo svojich textoch venuje V. Vrajová (2020a, 2020b). Sústredená pozornosť na básnický text vyústila do autorkinej monografie *Štylistické kontúry poézie* (2020c), ktorej predovšetkým druhá časť s oporou o charakter Hviezdoslavovho idiolektu upozorňuje na konštantné znaky autorovho umeleckého vyjadrovania a na významovo-výrazové nuansy jeho poézie. K príspevkom reflektujúcim jazykové a štylistické osobitosti poézie možno na pôde katedry zaradiť aj text J. Lomenčíka (2021b), ktorý analyzuje štýl a jazyk banskobystrického básnika M. Kováča.

Vo výstupoch V. Vrajovej z rokov 2021 – 2023 sa objavuje komunikačno-pragmatický prístup k literárnemu dielu. Tak je to v príspevku zameranom na analýzu poviedok I. Dobrakovovej (Vrajová 2021b). Autorkine štúdie sú zamerané na identifikáciu výrazového stvárnenia Slovanov a slovanskej vzájomnosti v národno-spoločenskej poézii P. O. Hviezdoslava prostredníctvom analýzy lexikálnych a morfosyntaktických štylém (Vrajová 2021c, 2023). Príspevok *Referenčné výrazy v príležitostnej poézii P. O. Hviezdoslava* (Vrajová 2021c) definuje literárne dielo ako súbor špecifických rečových aktov existujúci v kontexte literárnych a spoločenských vzťahov. Na referenčné výrazy sa tu nahliada pomocou optiky rôznych prístupov: onomastického (so zameraním na klasifikáciu literárnych antroponým), štylistického (znaky autorského idiolektu) a komunikačno-pragmatického (Vrajová 2022a). Východiská interakčnej štylistiky uplatňujúcej komunikačno-pragmatický prístup k textu možno nájsť v autorkinom príspevku venujúcom sa vnútrojazykovému prekladu sonetov P. O. Hviezdoslava (Vrajová 2021a). Autorka tu vymedzuje básnický jazyk vo vzťahu k spisovnému a národnému jazyku, ale sleduje aj význam jazykovej metafory, štylistické a štýlové normy. Idiolekt P. O. Hviezdoslava sa tu predstavuje v kontraste s poéziou I. Kraska.

4.2. OBLASŤ INTERDISCIPLINÁRNE ZAMERANÝCH ŠTYLISTICKÝCH A KOMUNIKAČNÝCH VÝSKUMOV

V oblasti štylistiky sa na katedre v súčasnosti venuje pozornosť predovšetkým dynamike v štylistike, ktorá je previazaná s interdisciplinárne zameranými

projektmi. V rozmedzí rokov 2018 – 2020 tento rozmer pokrýva predovšetkým interdisciplinárne zameraný projekt VEGA *Štylistika mienkotvornej elektronickej tlače strednoprúdového a alternatívneho typu*, realizovaný pod vedením V. Patráša. Riešiteľský kolektív (P. Molnárová, A. Genčiová, J. Lomenčík, P. Odaloš) sa v projekte koncepčne zameriaval na štylistiku elektronickej tlačovej produkcie so spravodajským a persuazívnym vplyvom na komunikujúce spoločenstvá v tzv. postfaktuálnej, resp. postpravdovej ére, čo korešponduje s aktuálnou zameranosťou štylisticky orientovaných výskumov na pragmalingvistiku či aplikovanú lingvistiku. Teoreticko-metodologické východiská a konceptuálne rámce tohto projektu integruje myšlienka operatívnej súvzťažnosti medzi spoločenskými podmienkami a ich jazykovo-komunikačnými prejavmi v moderných komunikujúcich spoločenstvách. Výstupy projektu sledujú dosah všeobecných („svetových", globálnych, nivelizujúcich) a jedinečných („domácich", lokálnych, diferencujúcich) mediálne determinovaných atraktorov na orientáciu a ponímanie sveta, dorozumievanie, myslenie, rozhodovanie a správanie, hodnotové a vzdelávacie systémy a ďalšie stránky života spoločenstva.

Výsledky bádaní v rámci uvedeného projektu sú v dominantnej miere orientované na analýzu mediálnej komunikácie. Výstupy V. Patráša (2018b, 2019c) prinášajú analýzu najmä alternatívnej mediálnej komunikácie. V príspevku *Hovorovosť a štylistika online alternatívnej tlače* (Patráš 2019a) poukazuje na rozširovanie pásma hovorovosti a kolokvializácie v online mediálnej komunikačnej sfére. V. Patráš svoju pozornosť dlhodobo venuje mediálnej variete, online alternatívnemu spravodajstvu, ktoré existuje mimo mainstreamu. Poukazuje na viaceré charakteristiky textovokomunikačného ustrojenia online mediálnych produktov, ku ktorým patrí napr. akcentácia pútacej, persuazívnej a propagačnej funkcie (Patráš 2018b).

V rámci projektu sa sledovala aj historická tlačová produkcia so zameraním na ideovo-persuazívne komunikáty v kontexte ideovej a politickej situácie v 60. a 70. rokoch 20. storočia. Túto problematiku analyzujú najmä texty P. Molnárovej (2019a, 2019b, 2019c, 2020a, 2020b) dokazujúce prepojenosť problematiky na sémantiku, ale aj na otázky kognitívnej lingvistiky. Osobitú problematiku s hodnotovými motívmi sleduje J. Lomenčík (2020) v príspevku *Úloha Jazykovedného odboru Matice slovenskej pri formovaní modernej slovenskej jazykovedy (1920 – 1930)*.

Pragmatoštylistické a pragmatokomunikačné zameranie výskumu dokladuje predovšetkým analýza venovaná diskurzu so sústredením na terciárne a kvartérne médiá. Výrazové prostriedky jazyka sa v onlinovej publicistike analyzujú s ohľadom na expresívny aspekt (*Glutinácia ako faktor expresivity v onlinovej publicistike*; Patráš 2021a), ale výrazná pozornosť sa venuje aj ideologicky podmieneným komunikátom. Na pozadí komparácie sa odkrýva modifikácia názorovej publicistiky

v spoločensko-politickom diskurze s ohľadom na sledovanie štylisticko-diskurzívnych techník. Tento rozmer sleduje vo svojich príspevkoch z roku 2022 najmä P. Molnárová (2022a, 2022b, 2022d, 2022e).

Multidisciplinárny rozmer štylisticky orientovaných výstupov pri sledovaní viacerých aspektov potvrdzuje aj presah do iných lingvistických disciplín, napr. do onomastiky (vyššie spomínaný výstup P. Molnárovej 2022c) či čiastočne do genderovej lingvistiky (napr. príspevky V. Patráša 2019b, 2022). V. Patráš si v príspevku sústredenom na variácie podôb ženských priezvisk v onlinových médiách (2022) na pozadí intralingválnych a extralingválnych parametrov všíma propriá s pragmaštylisticky širším nominačno-identifikačným profilom, teda s variantným jazykovo-komunikačným potenciálom, ktoré sú ustrojované s ohľadom na efektívne pôsobenie v cieľových skupinách, pričom autor sa sústreďuje na priestor elektronicky podmienenej mediálnej komunikácie. Na interdisciplinárnej platforme je koncipovaná aj publikácia A. Genčiovej (2020). V nej sa výskumná pozornosť venuje komunikačnej sfére a spoločenským udalostiam, v ktorých dochádza k vzniku, rozvíjaniu a eskalovaniu konfliktnej situácie. V centre pozornosti je najmä časopis *Zem a vek*, ktorý je popri iných slovenských médiách zaraďovaný k alternatívnym a konšpiračným. Obsahovo-tematické zameranie publikácie utvára vzťahovo-interpretačné predstavenie mimoriadnej udalosti z krízového prostredia v alternatívnom mediálnom rámci. Pozornosť je zacielená na stvárnenie migračnej a utečeneckej krízy aj na riziká dezinformácie a manipulácie uvažovaného publika aktivizovaním dorozumievacích sústav.

Orientácia na sledovanie oblasti mediálnej komunikácie a pragmatoštylistiky sa prejavuje aj v aktuálne riešenom projekte VEGA *Hodnotový potenciál kontextovej expresivity v onlinových novinách a časopisoch* (2022 – 2025, hlavný riešiteľ V. Patráš). Projekt je zacielený na komunikačnú sféru onlinovej žurnalistiky, ktorá je v prostredí teletechnológií charakteristická integrovaním znakov štandardných (invariantných, formálnych) a neštandardných (variantných, neformálnych) spôsobov spoločenského dorozumievania. Tieto aspekty spoločenského dorozumievania v špecifických sférach sa sledujú v prostredí onlinových novín a časopisov, ktoré v elektronickom prostredí účinne fungujú s kódovo zmiešaným profilom komunikačných aktov. Projekt sa sústreďuje na kľúčovú črtu komunikačnej hybridnosti, ktorú v multimodálnych podmienkach výrazne ovplyvňuje dvojica neverbálnych faktorov ústnosť – písanosť. Skeletom výskumného programu je predpoklad o podprahovej prítomnosti a účinkoch kontextovej expresivity ako súčasti onlinového mediálneho komunikovania. Pri výskume mediálnej komunikácie v online prostredí sa tu súbežne s jazykovedným, kognitívno-teoretickým a lingvokultúrnym prístupom počíta aj s využitím jazykovedných softvérov a aplikácií. Jedným z výsledkov projektu je aj náčrt vymedzenia pojmu *onlinový štýl*.

4.3. JAZYKOVÁ A MEDIÁLNA KOMUNIKÁCIA

Členovia katedry venujú pozornosť aj výskumu jazykovej komunikácie, v rámci ktorého možno uviesť špecificky zamerané výstupy na otázky manipulačno-komunikačných a persuazívno-komunikačných koncepcií mediálnych prehovorov (napr. Odaloš 2020c) či na krízovú komunikáciu ako fenomén súčasnosti (Odaloš 2019). Persuazívne orientované príspevky členov katedry predstavujú výstupy venované argumentovaniu v onlinovom alternatívnom spravodajstve V. Patráša (2018a) či persuázii a manipulácii v televíznych reláciách A. Chomovej (2020a) a V. Gondekovej (2018a, 2018b, 2019a, 2019b, 2020).[6] Práca V. Patráša *K sémantike a pragmatike pojmu „alternatívne médium"* (2020) poukazuje na sémantické a pragmatické atraktory stojace v pozadí definovania uvedeného pojmu a zároveň jeho vymedzenia s ohľadom na bázové (zóna informačnosti, presviedčania) a okrajové časti (zóna propagandy a intenčného manipulovania). Uvedené výstupy dokumentujú sústredenie pozornosti členov katedry na jazykovo-komunikačnú problematiku s ohľadom na súčasné dynamické videnie najmä mediálneho priestoru.

Orientáciu na analýzu osobitých oblastí mediálnej komunikácie dokladuje aj participácia členiek katedry na ďalších vedeckých projektoch v spolupráci s inými fakultnými pracoviskami: A. Genčiovej pri realizovanom projekte VEGA *Lexikogenetický potenciál mediálneho politického diskurzu o kríze* (2021 – 2023; projekt vedie M. Korgová na romanistickom pracovisku FF UMB). V pozícii spoluriešiteľky figuruje M. Pastorková v plánovanom projekte zameranom na kontrastívny výskum mediálneho diskurzu *Aktuálne trendy emocionálno-expresívneho lexikónu v slovensko-francúzskej kontrastívnej perspektíve*, ktorý počíta s výstupom v podobe praktického bilingválneho slovníka využiteľného v preklade primárne publicistických, ale aj iných textov. Projekt koordinačne zabezpečuje výskumná pracovníčka Katedry romanistiky FF UMB L. Ráčková.

5. DEJINY SLOVENSKEJ LINGVISTIKY

Vo vedeckom profile katedry je potrebné spomenúť aj skutočnosť, že jazykovo-komunikačná problematika sa tu popri systémovom profile a súčasnej dynamike skúma aj s ohľadom na dejinný prierez. K takto zameraným prácam možno zaradiť najmä výstupy J. Lomenčíka a A. Chomovej. Situáciu v jazyku a jazykovede v minulom storočí mapujú výstupy J. Lomenčíka (2019a, 2021a) sledujúce na pozadí štúdia archívnych materiálov, ale aj dobovej tlače aktuálne jazykové problémy viažuce sa v 20. rokoch 20. storočia na činnosť Matice slovenskej, ktorá práve vďaka aktivitám členov

[6] Členovia katedry týmito výstupmi nadväzujú aj na realizáciu projektu VEGA *Manipulačno-komunikačné koncepcie v persuazívnych slovenských a chorvátskych mediálnych diskurzoch* (2015 – 2017). Projekt sa realizoval v medzinárodnej spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity v Rijeke v Chorvátsku.

Jazykovedného odboru prispela k rozvíjaniu, kultivovaniu, ale aj rozširovaniu spisovnej slovenčiny a k inštitucionalizovaniu jazykovedného bádania. Sústredená pozornosť sa tu venuje najmä dvom matičným projektom – dialektologickému výskumu slovenských nárečí a vypracovaniu pravidiel slovenského pravopisu.

Historiografický aspekt sa prejavuje aj v príspevku venovanom jazykovej situácii v kontextoch politickej a spoločenskej situácie v Československej republike *Jazyková situácia po veľkej vojne v kontexte legislatívy Československej republiky* (Lomenčík 2022). K línii sledujúcej problematiku systematického výskumu slovenského jazyka v diachrónii možno zaradiť aj príspevok A. Chomovej (2019b), ktorý sa venuje diskusii zameranej na vymedzenie hraníc medzi syntaxou a morfológiou, dokladajúcej sprístupňovanie a rozvíjanie myšlienok európskej jazykovedy (najmä štrukturalizmu) v priestore slovenskej lingvistiky. Presah diskutovaných teoretických otázok spojených s opisom slovenského jazyka v slovenskej jazykovede do školskej praxe si všíma autorkin príspevok zameraný na vyučovanie slovenského jazyka v 30. – 50. rokoch 20. storočia so zacielením na sledovanie problematiky spojenej s otázkami pravopisu a jeho vyučovania (Chomová 2019c).

6. EDUKÁCIA JAZYKA

Katedra vyvíja svoju činnosť aj v oblasti slovakisticko-učiteľského vzdelávania. Oblasť edukácie jazyka zastrešujú najmä výstupy J. Lomenčíka, v ktorých sa podáva pohľad na jazyk a literatúru v edukácii (monografia *Jazyk a literatúra v edukácii. Diachrónno-synchrónny pohľad*, 2019b) a na problémy školskej jazykovej výchovy (*Skice k problémom školskej jazykovej výchovy v synchrónii a diachrónii*, 2018). Prepojením diachrónneho pohľadu na situáciu v slovenskej jazykovede s pohľadom na vzdelávanie je autorov príspevok z roku 2022, v ktorom sa poskytuje pohľad na stredoškolské literárne vzdelávanie viazané na cyrilsko-metodskú tradíciu s ohľadom na zmeny v školskom vzdelávacom systéme v kontexte spoločensko-politických pomerov na území Slovenska v priereze období 1862 – 1918, 1918 – 1948, 1948 – 1989. Tento pohľad dopĺňa sonda do dobových učebníc a čítaniek literatúry (Lomenčík 2022).

7. VÝSKUM SLOVENČINY AKO CUDZIEHO JAZYKA

KSJK má v rámci svojej vnútornej štruktúry vytvorené oddelenie slovenčiny ako cudzieho jazyka, ktoré dlhodobo orientuje svoju vedeckovýskumnú pozornosť tiež na oblasť osvojovania slovenčiny ako cudzieho jazyka, čo je vzhľadom na súčasnú narastajúcu potrebu integrácie cudzincov na Slovensku aktuálna problematika s významným pragmatickým rozmerom.

Časť vedeckovýskumných aktivít v tejto oblasti súvisí s teóriou jazykových chýb a teóriou medzijazyka (interlanguage), ktoré vychádzajú z predpokladu, že

v procese osvojovania si cudzieho jazyka dochádza u študentov k postupnej štruktu-rácii tzv. medzijazyka, teda systému, ktorý je výsledkom kombinácie elementov osvojovaného si jazyka, ako aj interferenčných prvkov z materinského jazyka. Banskobystrická slovakistika je od roku 2019 zapojená do grantového projektu APVV *Jazykové chyby v slovenčine ako cudzom jazyku na báze akvizičného korpusu* (A. Gálisová, L. Urbancová), ktorého cieľom je jednak vytvorenie akvizičného korpusu písomne realizovaných textov študentov osvojujúcich si slovenčinu ako cudzí jazyk na všetkých jazykových úrovniach, jednak lingvistická analýza jazykových chýb, ktoré v medzijazyku študentov vznikajú. Riešenie grantového projektu pod vedením Studia Academica Slovaca – centra pre slovenčinu ako cudzí jazyk Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a za spolupráce ďalších slovakistických pracovísk – Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove – prinieslo viaceré čiastkové štúdie, ktoré sú lingvistickou reflexiou viacerých oblastí medzijazyka v súvislosti s osvojovaním si slovenčiny ako cudzieho jazyka. Patria sem napr. otázky súvisiace s osvojovaním si slovosledu (Ivanová – Kyseľová – Gálisová 2021), reflexívneho pasíva (Ivanová – Kyseľová – Gálisová 2023a), kategoriálnych verb (Ivanová – Kyseľová – Gálisová 2023b) či deklinácie substantív (Urbancová 2023a).

Druhá časť aktivít banskobystrického pracoviska súvisiacich s osvojovaním si slovenčiny ako cudzieho jazyka má metodický a lingvodidaktický charakter. Ide predovšetkým o publikácie a výstupy projektov, ktorých cieľom je poskytnúť metodickú podporu k inovatívnym postupom v procese akvizície jazyka. V tejto súvislosti bolo pracovisko zapojené do riešenia viacerých projektov agentúry KEGA: *Rozvoj komunikačnej kompetencie v slovenčine ako materinskom jazyku v komunitách Slovákov žijúcich v zahraničí*, *Seriózne hry a hrové prvky vo vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka* či *Príprava interaktívneho prostredia Krajina Hláskovo na podporu výučby slovenského jazyka pre deti Slovákov žijúce v zahraničí.* Spomedzi výstupov týchto projektov možno spomenúť napr. metodickú príručku jazykových hier, ktorá vznikla v spolupráci so Studia Academica Slovaca – centrom pre slovenčinu ako cudzí jazyk Filozofickej fakulty UK v Bratislave (Gálisová – Ismail Gabríková – Mošaťová 2021) alebo internetovú stránku,[3] ktorá obsahuje množstvo jazykových hier zameraných predovšetkým na slovenskú ortoepiu a ortografiu, testov, pracovných listov a autokorektívnych kariet určených primárne pre vzdelávacie centrá Slovákov žijúcich v zahraničí. Inovatívne učebné materiály poskytuje aj aplikácia Esko z roku 2019 (L. Urbancová a kol.) a metodická podpora k nej (Urbancová 2018, 2019a, 2019b, 2020a). Didaktické otázky osvojovania si slovenčiny ako cudzieho jazyka reflektujú aj čiastkové vedecké alebo odborné štúdie publikované v časopisoch a vedeckých zborníkoch (napr. Urbancová 2021a; Gálisová 2021).

8. KOGNITÍVNA LINGVISTIKA, ETNOLINGVISTIKA

Súčasťou jazykového bádania na katedre sa stáva aj otázka analýzy rôznych fenoménov v rámci slovenského jazykového obrazu sveta, pričom tieto analýzy sa opierajú o výskumné metódy etnolingvistiky. Okrem už spomenutých prienikov možno do tohto okruhu zaradiť práce A. Gálisovej venované analýze slovenského frazeologického materiálu jednak s ohľadom na pojmy duše a čerta (Gálisová 2020a, 2020b), ale aj anjela (Gálisová 2022b). Autorka vychádza z princípov kultúrno-kognitívnej etnolingvistiky, pričom sa opiera najmä o zásady tzv. lublinskej (poľskej), moskovskej etnolingvistiky či českej školy „kulturně-kognitivní lingvistiky". Pri identifikácii jazykového obrazu autorka čerpá z analýzy jazykových dát (frazeologické zbierky, výkladové slovníky, etymologický slovník), ale aj textových dát (Biblia, modlitby, vianočné koledy, folklórne naratívy či texty v Slovenskom národnom korpuse), porovnávajúc, popri selekcii jednotlivých frazém, explikáciu základného významu aj metaforické extenzie, deriváty či prenesené významy sledovaných jazykových jednotiek.

Pri sledovaní slovenskej frazeológie s ohľadom na zvolené fenomény autorka odhaľuje nielen ich pozíciu v axiologickom systéme slovenčiny, ale aj opakujúce sa charakteristiky tvoriace súčasť jazykového obrazu v slovenčine, pričom napr. charakteristiky pojmu čert rozvíja o kontrastívny pohľad na pojem anjela (2020b, 2022b). Vo vzťahu k týmto analýzam autorka pri formovaní obrazu anjela a čerta v slovenskom jazyku a kultúre zdôrazňuje ich zložitosť a mytologicko-kresťanskú prevrstvenosť tohto obrazu v slovenskej frazeológii. Zaujímavosťou sú aj poznámky o prepojenosti na popkultúrny kontext.

Osobitú pozornosť sústreďuje A. Gálisová na jazykový obraz matky v slovenčine. Aj tu vychádza z princípov modernej slovanskej etnolingvistiky, no pri svojom skúmaní jazykových a empirických dát sa opiera o teóriu profilov. Tento prístup autorka odôvodňuje predpokladom, že „pojem *matka* má v každej, čiže aj slovenskej kultúre ešte ďalšie charakteristiky, ktoré slovníkové opisy a exemplifikácie zachytávajú parciálne", pričom práve tieto konotácie „sú v jazyku a kultúre (a ich prostredníctvom) fixované a spoluvytvárajú stereotyp matky prítomný v našom jazykovo-kultúrnom spoločenstve" (Gálisová 2022a, s. 11). Osobitosťou autorkinho výskumu je aj využitie dát získaných dotazníkovým prieskumom v prostredí slovenských respondentov, ktoré umožnili ozrejmiť obrysy obrazu typickej matky v slovenskej kultúre a vyselektovať elementy biologického, fyziologického profilu, psychosociálneho a psychologického profilu, etického a pragmatického profilu slovenského jazykového obrazu matky.

9. TRANSLATOLOGICKÝ VÝSKUM

Na UMB má translatologický výskum viac než 25-ročnú tradíciu. Banskobystrická translatológia dnes disponuje výrazným postavením nielen v rámci Slovenska,

ale aj na platforme medzinárodnej konkurencie. Katedra v spolupráci s ďalšími jazykovými pracoviskami FF UMB zastrešuje najmä oblasť aplikovanej lingvistiky, translačnej a interkultúrnej komunikácie. Zároveň participuje na garantovaní a zabezpečovaní doktorandského štúdia vo filologicky orientovanom študijnom programe translatológia a tzv. spoločného základu – disciplín určených všetkým poslucháčom prekladateľstva a tlmočníctva v bakalárskom a magisterskom stupni. Z hľadiska tematiky sa vo vymedzenej vedeckej oblasti zameriava primárne na výskum teórie všeobecnej translatológie, špeciálnych disciplín prekladu (napr. teória umeleckého prekladu) a praxeológie prekladu. Prieniky do jazykových a jazykovedných otázok sa uskutočňujú cez synchrónnu lingvistickú komparatistiku, štylistické koncepcie, sociolingvistické a lingvokulturologické prístupy. Do výskumnej oblasti sú zapojení aj členovia Katedry slovenského jazyka a komunikácie, keďže od akademického roku 2019/2020 bola na katedru presunutá časť kompetencií súvisiaca s rozvojom translatológie na FF UMB.

V sledovanom horizonte posledných rokov sa v oblasti translatológie realizovalo viacero výskumov. V roku 2018 sa ukončil napr. projekt VEGA *Hybridity in language, text and in translation*, ktorý viedla A. Huťková. Objektom výskumného projektu bola (i dnes) aktuálna a frekventovaná hybridita v jazykovej a komunikačnej rovine, ktorá vzniká v dôsledku čoraz výraznejšieho a expanzívnejšieho prestupovania kultúr, podporovaného masmediálnymi technológiami a migráciou. Základnými terminologickými piliermi projektu bolo vnímanie hybridity ako vlastnosti, hybridizmu ako javu, hybridizmov ako výsledkov hybridizácie, hybridizácie ako procesu. Projekt sa usiloval komplexne zjednotiť a ukotviť diverzné prístupy k skúmaniu hybridných jazykových javov, textov a translátov. K hlavným výstupom patrilo organizovanie 12. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie o preklade a tlmočení v Banskej Bystrici a vznik hodnotného zborníka príspevkov *Preklad a tlmočenie 12: hybridita a kreolizácia v preklade a translatológii* (Huťková – Djovčoš 2016). Jednotlivé štúdie zborníka sú dostupné na Web of Science. Ďalšou projektovou aktivitou bolo spoluorganizovanie 1. ročníka prestížnej vedeckej konferencie *TIC – Translation, Interpeting and Culture. Old Dogmas, New Approaches (?)* v Nitre v roku 2018[4] a vydanie zborníka abstraktov pod rovnomenným názvom (Tyšš – Huťková – Höhn 2018). V rámci viacjazyčne nastaveného projektu vyšli viaceré vedecké štúdie (napr. Huťková 2017, 2019) a monografie členov zapojených z iných jazykových katedier.

A. Huťková sa podieľala aj na 2. ročníku TIC-u, ktorý sa konal v Banskej Bystrici (2021) a spoločne s kolegyňou z Katedry romanistiky FF UMB zostavili zborník abstraktov *Translation, interpreting and culture 2: rehumanising translation and interpreting studies* (Huťková – Reichwalderová 2021).

V kooperácii s hlavným riešiteľom – Univerzitou Karlovou v Prahe a ďalšími zahraničnými partnermi z Poľska a Maďarska sa realizoval projekt *Perspectives of*

V4 Translation Studies. Za banskobystrické pracovisko ho koordinovala A. Huťková. Projekt sa zameriaval na aktuálne problémy translatológie, predovšetkým na výskumné metódy a rôzne prístupy súčasnej translatológie v stredoeurópskom literárnom, kultúrnom, historickom kontexte a na ich implementáciu a aplikáciu vo výučbe. Do projektu sa zapojili aj študenti. Hlavné výstupy rámcovali dve konferenčné podujatia (jedno na UK v Prahe a jedno v online priestore), ako aj workshopy pre študentov. Z podujatí vyšiel zborník *Perspectives of V4 translation studies: studies, considerations and contributions on translation between Czech, Hungarian, Polish and Slovakian languages* (Huťková – Kolmanová 2021), v ktorom okrem pedagógov publikovali svoje vedecké prvotiny aj naše poslucháčky.

V prepojení na širšiu medziliterárnu komunikáciu sa cez prizmu recepčnej tradície prekladových textov realizoval projekt VEGA *Slovensko-talianske medziliterárne vzťahy po roku 1989 v kontexte prekonávania recepčnej tradície a vzniku nových recepčných modelov* (hlavný riešiteľ I. Šuša), ktorého zástupkyňou bola A. Huťková, doplňajúca primárne recepčnú optiku o lingvokomunikačné markery daného procesu. Cieľom výskumného projektu bolo analyzovať vývin slovensko-talianskych medziliterárnych vzťahov za obdobie ostatných 30 rokov (1989 – 2019). Z hlavných výstupov spomeňme vedeckú monografiu bývalého člena katedry *Filling in the Blanks of its Slovak Translations* (Šuša 2023), ale aj viacero štúdií (napr. Huťková – Prando Šušová 2021). Za výrazné pozitívum projektu považujeme najmä areálové vedecké presahy – projekt svojou podstatou spojil literárne (resp. literárnovedné) a translatologické aspekty s parciálnym presahom k ďalším vedám (politológia, kulturológia, lingvistika), ktoré slúžia na doplnenie niektorých špecifických tém a oblastí (ideológia, identita, medzikultúrne vzťahy a pod.).

Aktuálne sa traslatologické výskumné ambície zainteresovaných členov katedry orientujú na súčasné trendy v translatológii, osobitne na otázky sociokultúrnych koordinátov prekladovej komunikácie (habitus, kapitál, kompetencia, dištinkcia, kultúrna adaptácia atď.), dimenzie identity v translačnej komunikácii (kozmopolitizmus, mikro-kozmopolitizmus, globálna hybridizácia, rozpad kánonov, budúcnosť diverzity, negentropia), rehumanizačné tendencie v translácii a pod.), ako aj na (už dlhšie sledované) štylistické aspekty v procese prekladu.

Tematiku medzikultúrnej komunikácie riešia členovia katedry z viacerých aspektov. Do projektu *Cultural transfer in the United Europe: differences, challenges and perspectives* (Jean Monnet Module) bola v rokoch 2020 – 2022 zapojená aj členka našej katedry A. Huťková, ktorá v ňom zvýraznila translačnú optiku. Cieľom interdisciplinárneho výskumného projektu bolo uchopiť kultúru ako prostriedok a nástroj na prekračovanie osobných a národných hraníc – ako nadnárodného i regionálneho mechanizmu rozvoja, z aspektu interkulturality, kultúrnej identity či kultúrnej diplomacie.[5] Hodnotné publikačné výstupy (výberovo) reprezentujú najmä:

zborník *Cultural transfer in the United Europe* (Pecníková – Bohušová 2022); kolektívna učebnica *Mestá a ich príbehy: európska učebnica o kultúrnych tradíciách* (Höhn – Huťková a kol. 2020); vedecké štúdie, napr. *Preklad ako transkultúrna kategória* (Huťková 2022); *Cultural transfer in the United Europe: differences, challenges, and perspectives* (Pecníková – Huťková 2022) a i.

Vzhľadom na skutočnosť, že ide o aktuálnu a významnú výskumnú oblasť, katedra má ambície lingvokomunikačné a kulturologické prístupy prepájať aj v ďalších vedeckých projektoch aj v kooperácii s inými pracoviskami.

10. VÝSKUM V OBLASTI RODOVEJ LINGVISTIKY

Rodovou lingvistikou sa na pracovisku dlhodobo zaoberá L. Urbancová. Jej výskumy smerujú do troch tematických oblastí. Prvou oblasťou je rodovo vyvážená slovenčina, resp. v súčasnosti aj nebinárna slovenčina, kde autorka opisuje možnosti jej tvorby a podmienky jej existencie v slovenskej spoločnosti. Danú problematiku autorka analyzovala vo viacerých štúdiách, z ktorých výberovo uvádzame texty ako *Slovak: gender-balanced and gender-neutral* (Urbancová 2019c), *Rodovo vyvážená slovenčina v súčasnej spoločnosti* (Urbancová 2022) či *Slovenčina pre všetkých (Queer ľudia v slovenskom jazyku)* (Urbancová 2023b). Z hľadiska uplatňovania nebinárneho jazyka v komunikácii autorka tvrdí, že „tak ako je to v prípade rodovo vyváženého jazyka, ani pri nebinárnom jazyku nejde o jeho celospoločenské používanie vynútené zásahom ‚zhora', ale o kontinuálny proces tvorby a používania nebinárnych jazykových prostriedkov, ktoré si postupne získajú využitie v niektorých komunikačných situáciách, ako aj pri komunikácii s nebinárnymi osobami" (Urbancová 2023b, s. 84).

Ďalšou tematickou oblasťou je vplyv sociálnych faktorov na lexikálny význam, v ktorom L. Urbancová venuje pozornosť tomu, ako sa lexikálny význam prispôsobuje aktuálnej spoločenskej situácii. Odrážajú sa v ňom spoločenské vzťahy, ako je to napríklad v prípade lexém *slečna* a *pani*. Autorka si uvedomuje, že zmeny v spoločnosti sú dynamickejšie ako zmeny v jazyku, aj napriek tomu však v jazyku postupne nachádzajú svoju reflexiu. V štúdii *Rozdiely vo význame lexémy dobrý/dobrá podľa rodu nadradeného substantíva označujúceho osobu* (Urbancová 2021b) konštatuje, že rodový systém spoločnosti môže ovplyvňovať aj význam lexém označujúcich ľudí a vytváranie kolokácií s týmito lexémami.

Problematikou sociálnej deixy v slovenčine sa autorka zaoberá v štúdiách *Menný rod ako koncept odkazovania na sociálny status osoby* (Urbancová 2019d) a *Sociálnodeiktický význam kolektív* (Urbancová 2020b). V súvislosti s kolektívami (typu *učiteľstvo, čitateľstvo*) hovorí o ich novej funkcii v súčasnej komunikácii, v rámci ktorej môžu predstavovať vhodnú alternatívu ku generickému maskulínu v rodovo neutrálnom vyjadrovaní. Ich použitie môže niesť informácie o hodnotách používate-

ľov kolektívnych substantív a o sociálnych vzťahoch. Na základe toho sú v rámci textov interpretované ako sociálne deiktické prvky (Urbancová 2020b).

Autorka v osobitnej štúdii *Feminist impulses in Slovak linguistics* (Urbancová 2019e) predstavila obraz slovenského lingvistického výskumu v oblasti rodu, ktorý prechádzal od evidovania pohlavia respondentiek a respondentov v rámci výskumov bez hlbšej analytickej časti cez stereotypné uchopenie rodu, resp. pohlavia, až po vnímanie rodu ako analytickej kategórie v niektorých súčasných výskumoch.

V rámci širšieho náhľadu na problematiku rodu nielen v lingvistike, ale aj v spoločnosti venuje L. Urbancová pozornosť aj populárno-náučným aktivitám. Osobitnou formou je spolupráca s banskobystrickým Bábkovým divadlom na Rázcestí, ktorá je zameraná na reflexiu rodu a s ním zviazaných otázok rezonujúcich v súčasnej spoločnosti.

11. PERSPEKTÍVY VEDECKÉHO VÝSKUMU

Vedeckovýskumná činnosť katedry sa v nasledujúcom období bude zameriavať na ďalšie rozvíjanie existujúcich, bádateľsky perspektívnych výskumných okruhov s využívaním tradičnej i modernej, v súčasnosti rozpracúvanej lingvistickej metodológie, čo už pri vybraných výskumných okruhoch naznačili poznámky v závere kapitol. Predmetom ďalšieho výskumu však budú aj nové výskumné témy (napr. téma environmentálnej komunikácie).

Na základe charakteristiky výstupov venovaných propriálnej sfére jazyka konštatujeme aktívne nadväzovanie na tradíciu onomastických výskumov v Banskej Bystrici, ako aj snahu prispieť k rozvoju poznania v rámci slovenskej onomastiky (antroponomastické, toponomastické aj chrématonomastické výskumy) a niektorými prácami i k rozvíjaniu česko-slovenskej (česko-slovenská škola onomastického modelovania) a slovanskej onomastiky (práce o sústave slovanskej onomastickej terminológie). V ďalšom období sa bude klásť dôraz na výraznejšie rozpracovanie konceptu jazykovej krajiny v rámci onomastického výskumu, ako aj na zavŕšenie komplexného spracovania hydronymie slovenských povodí riek. V súlade s prebiehajúcou projektovou činnosťou bude pozornosť aj naďalej venovaná podrobnejšiemu rozpracovaniu teórie modelovania so snahou o jej aplikovanie na široké spektrum oným. S analýzou propriálnej jazykovej sféry sa prirodzene počíta aj vo výskume aktuálne rozpracúvaných lingvistických tém a konceptov (environmentálnej komunikácie, jazykového obrazu sveta a pod.).

Pokiaľ ide o perspektívy výskumu v oblasti dejín slovenskej lingvistiky a vyučovania slovenského jazyka, kontúry naznačené v príspevkoch J. Lomenčíka a A. Chomovej sú východiskom pre širšie rozpracovanie problematiky zástoja Jazykovedného odboru Matice slovenskej pri formovaní novodobej slovakistiky na Slovensku v rámci riešenia plánovaného vedeckého projektu Jazykovedný odbor Mati-

ce slovenskej v kontexte slovakistiky (1920 – 1930). Presah teoretického jazykovedného bádania v historickom náhľade do vyučovania slovenského jazyka sa zasa stane bázou pre projekt *Vyučovanie slovenského jazyka ako súčasť národného kultúrneho dedičstva v dobových učebniciach (1850 – 1950)*. Zámerom tohto projektu je s oporou o analýzu dobových učebníc podať sumarizačný a vedecko-pedagogický pohľad do histórie vyučovania slovenského jazyka, sledovať na pozadí diachrónie prepojenie základnej dichotómie a mieru previazanosti lingvistickej teórie (spisovnej slovenčiny) a pedagogickej praxe vyučovania slovenského jazyka, resp. materinského jazyka. Tento vzťah sa modifikoval v dôsledku vývoja nových prístupov a koncepcií v lingvistickom výskume a paralelne aj vo výchovno-vzdelávacom procese na pozadí dobových spoločensko-politických premien.

Vzhľadom na fakt, že časť personálneho obsadenia katedry sa vedeckovýskumne aj pedagogicky orientuje aj na oblasť osvojovania si slovenčiny ako cudzieho jazyka, je možné v danej sfére predpokladať pokračujúce výskumné aktivity. Vytvorenie akvizičného korpusu (errkorp-1.0) a pokračujúca grantová úloha prinášajú možnosti korpusového lingvistického výskumu medzijazyka študentov osvojujúcich si slovenčinu ako cudzí jazyk. V rámci príslušného projektu je plánovaná kolektívna monografia, ktorá bude spracúvať jazykovú typológiu chýb, na čom sa bude podieľať aj banskobystrické pracovisko (A. Gálisová, L. Urbancová). Vzhľadom na potreby študijného programu orientovaného na zahraničné študentstvo je tiež plánovaný moderný učebný text zameraný na spracovanie problematiky slovenských reálií, a to s využitím inovatívnych metód.

K jednej z najaktuálnejších výskumných výzev, ktorú má pracovisko záujem výskumne podporovať v nasledujúcich rokoch, patrí riešenie problematiky environmentálnej komunikácie vo verejnej sfére. Ide o spoločensky relevantnú tému, ktorú sa katedra pokúša projektovo podporiť cez vedecké grantové platformy (VEGA[7], APVV[8]) v spolupráci s viacerými pracoviskami na Slovensku i v zahraničí. Hlavným cieľom projektov je komplexne zdokumentovať environmentálnu komunikáciu vo verejnej sfére a poukázať na ne/verbálne formy environmentálnej komunikácie, ktoré sú nielen nositeľom obsahu, ale aj dôležitým nástrojom formovania názorov, ovplyvnenia postojov a tým aj správania komunikantov. Bádania sú koncipované ako súbory vzájomne prepojených a nezriedka recipročne či kauzálne determinovaných relevantných otázok vymedzených primárne lingvo-komunikačnou optikou, podporovanou metodologickými paradigmami lingvistiky, literárnej vedy, sociológie, etnológie, kultúrnej antropológie, mediálnych a komunikačných vied (holistický prístup). Projekty svojím charakterom reagujú na vývinové trendy a aplikačné mož-

[7] Aktuálne podaný projekt VEGA *Environmentálna komunikácia v elektronickom prostredí.*

[8] APVV projekt *Environmentálna komunikácia vo verejnej sfére* nebol financovaný z dôvodu nedostatku prostriedkov.

nosti filologických výskumov v interdisciplinárnej kooperácii a reflektujú potreby spoločensko-kultúrnej súčinnosti vedeckej práce a jej užitočnosti v praxi. Inšpiráciou v danej tematike bola externá spolupráca na projekte *The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations* [HEC],[9] v rámci ktorého sa konali vedecké i popularizačné aktivity. Na konferencii *Educational projects in the field of environmental activities II* (8. – 9. september 2022, Bratislava) vystúpili so svojím pilotným výskumom viaceré členky katedry (V. Vrajová, P. Molnárová, V. Gondeková, A. Huťková). Ich príspevky sú dostupné v publikácii *Edukacja humanistyczna V4 dla klimatu. Rozpoznania – dobre praktyki – rekomendacje* (Niesporek-Szamburska – Wacławek – Obertová 2023). Vo forme externej spolupráce sa realizovali aj dva workshopy pre naše študentstvo.[10] Viaceré výsledky pilotných bádaní v oblasti eko- a envirokomunikácie odzneli na konferenciách (napr. Huťková – Račáková, v tlači a, v tlači b; Huťková, v tlači).

12. ZÁVER

Priblíženie vedeckovýskumných aktivít, projektových úloh a publikačných výstupov Katedry slovenského jazyka a komunikácie Filozofickej fakulty UMB v Banskej Bystrici poukazuje na široký výskumný záber jej osadenstva, nadväzovanie na vedeckovýskumné (predovšetkým sociolingvistické a socioonomastické) tradície i reflektovanie súčasných výskumných trendov v domácej a medzinárodnej lingvistike. Ústredná pozornosť je v súčasnosti venovaná interdisciplinárnym onomastickým, lingvokomunikačným a translatologickým výskumom. Vzhľadom na aktuálnu ponuku študijných programov sa časť personálnej zostavy pracoviska zameriava aj na oblasť slovenčiny ako cudzieho jazyka, disponujúcu výrazným výskumným potenciálom. Reflexia slovenského jazyka v súčasnej onomastickej, sociolingvistickej, mediálnej, translatologickej a pedagogickej komunikácii tvorí základnú vedeckovýskumnú platformu katedry, utvárajúc jej špecifické postavenie v rámci univerzitných slovakistických pracovísk. Vzhľadom na existujúce výskumné tradície plánujeme v budúcnosti aj naďalej rozvíjať uvedené kľúčové oblasti s aplikovaním moderných výskumných konceptov a reagujúc na potreby slovakistického a slavistického výskumu i širšie kultúrno-spoločenské požiadavky. Informácie predstavené v tejto štúdii poukazujú na to, že naše akademické pracovisko činorodo napĺňa svoje predurčenia a poslanie – tvorivo a zmysluplne jestvovať ako inštitúcia vedy, vzdelávania a spoločenskej kultúry v širšom zmysle.

[9] Projekt rieši Katedra slovanských jazykov FF UMB s Poľskom, Maďarskom a Českom, zo Slovenska je do projektu zapojená aj Katedra slovanských jazykov FF UK v Bratislave.

[10] 1. *Mimoškolská environmentálna výchova, envirocentrá a enviroceny*, 2. *Žijeme zodpovedne? Aké environmentálne témy nás trápia?*

Literatúra

BLANÁR, V. – MATEJČÍK, J. (1978, 1983): *Živé mená na strednom Slovensku. I.1. Designácia osobného mena.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. *I.2. Distribúcia obsahových modelov.* Martin: Osveta.

BEZLAJ, F. a kol. (red.) (1983): *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika.* Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.

GÁLISOVÁ, A. (2020a): *Duša* (soul) and it's axiological aspects in Slovak phraseology. In: Jurewicz, J. – Masłowska, E. – Pazio-Wlazłowska, D. (eds.): *The Soul in the Axiosphere from an Intercultural Perspective. Vol. 1.* Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 240 – 253.

GÁLISOVÁ, A. (2020b): Obraz čerta v slovenskej frazeológii – rozostrené hranice medzi mytológiou, kresťanstvom a populárnou kultúrou. In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca 49. Prednášky 56. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 51 – 66.

GÁLISOVÁ, A. (2021): Skupinové formy práce a kooperatívne učenie pri osvojovaní si slovenčiny ako cudzieho jazyka. In: *Didaktické studie*, 13/1, 60 – 77.

GÁLISOVÁ, A. (2022a): Náčrt jazykového obrazu matky v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 87/2, 6 – 32.

GÁLISOVÁ, A. (2022b): Obraz anjela v kontraste s čertom/diablom v slovenskom jazyku a kultúre. In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca 51. Prednášky z 58. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 63 – 76.

GÁLISOVÁ, A. – ISMAIL GABRÍKOVÁ, A. – MOŠAŤOVÁ, M. (2021): *Seriózne jazykové hry. Metodická príručka pre učiteľov slovenčiny ako cudzieho jazyka.* Banská Bystrica: Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

GENČIOVÁ, A. (2020): *Krízová komunikačná sféra a sociopragmatické determinanty mediálne stvárňovaného komunikátu.* Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

GONDEKOVÁ, V. (2018a): Argument v televíznych reláciách žánru reality TV. In: Gondeková, V. – Rožai, G. (eds.): *VARIA XXVII. Zborník abstraktov z XXVII. kolokvia mladých jazykovedcov, Banská Bystrica – Šachtičky, 21. – 23. 11. 2018.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 16.

GONDEKOVÁ, V. (2018b): Persuasive-communication and manipulative-communication concepts in television programme of the reality TV genre. In: *Media Literacy and Academic Research*, 1/2, 51 – 59.

GONDEKOVÁ, V. (2019a): Komunikačné koncepcie televíznych relácií žánru reality TV. In: Klincková, J. (ed.): *Komunikácia v odborných reflexiách: zborník príspevkov z 10. medzinárodnej vedeckej konferencie, Banská Bystrica, 12. – 13. 9. 2018.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 359 – 370.

GONDEKOVÁ, V. (2019b): Komunikačné nástroje a ich použitie v reality TV. In: *Motus in verbo*, 8/1, 31 – 39. Dostupné na: http://www.motus.umb.sk/archiv/15

GONDEKOVÁ, V. (2020): Manipulatívnosť a persuazívnosť v televíznych reláciách. In: Afeltowicz, B. – Pajewska, E. (eds.): *Dyskursy trzeciego tysiąclecia.* Szczecin: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Szczecińskego: Uniwersytet Szczeciński, 61 – 67.

GONDEKOVÁ, V. (2021a): Synchrónne modely a modelovanie inštitucionym v rámci Ministerstva vnútra SR. In: Kulwicka-Kamińska, J. – Moroz, A. (eds.): *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich.* Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 231 – 240.

GONDEKOVÁ, V. (2021b): Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien čaju, kávy a cukroviniek. In: *Nová filologická revue*, 8/1, 208 – 222.

GONDEKOVÁ, V. (2022): Modelová analýza vlastných mien novín, časopisov a knižných vydavateľstiev na Slovensku. In: Bánik, T. – Bauko, J. (eds.): *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. 21. slovenská onomastická konferencia Nitra 10. – 12. 9. 2019.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 404 – 411.

HÖHN, E. – HUŤKOVÁ, A. a kol. (2020): *Mestá a ich príbehy: európska učebnica o kultúrnych tradíciách.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Filozofická fakulta.
HUŤKOVÁ, A. (2017): The translation theory of the Nitra School and contemporary communication models of literary translation: a case study. In: *World Literature Studies*, 9/2, 99 – 114.
HUŤKOVÁ, A. (2019): The issue of expression hybridity in the translation process. In: *Acta Universitatis Carolinae Philologica*, 1, 21 – 37.
HUŤKOVÁ, A. (2022): Preklad ako transkultúrna kategória. In: Pecníková, J. – Bohušová, Z. (eds.): *Kultúrny transfer v zjednotenej Európe.* Tallinn: Teadmus, 159 – 171.
HUŤKOVÁ, A. (v tlači): *Ekopieseň – špecifická forma environmentálnej komunikácie.* Príspevok odznel na Medzinárodnej vedeckej konferencii Humanities Education and Climate. V4 Operating Scenarios (8. 9. 2023), ktorá sa konala v Banskej Bystrici (online).
HUŤKOVÁ, A. – DJOVČOŠ, M. (eds.) (2016): *Preklad a tlmočenie 12: hybridita a kreolizácia v preklade a translatológii: [zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, 6. 4. 2016, Banská Bystrica].* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum.
HUŤKOVÁ, A. – KOLMANOVÁ, S. et al. (eds.) (2021): *Perspectives of V4 translation studies: studies, considerations and contributions on translation between Czech, Hungarian, Polish and Slovakian languages.* Praha: Univerzita Karlova v Praze.
HUŤKOVÁ, A. – RAČÁKOVÁ, A. (v tlači a): *Axiologický rozmer vybraných adjektív súvisiacich s environmentálnou témou. Slovensko-poľsko-maďarská komparatívna korpusová analýza.* Príspevok odznel na 11. medzinárodnej vedeckej konferencii o komunikácii Symetria a asymetria v jazykovej komunikácii, ktorá sa konala v Banskej Bystrici v dňoch 16.–17. septembra 2021.
HUŤKOVÁ, A. – RAČÁKOVÁ, A. (v tlači b): *Jazyky v kontaktoch – komparatívna korpusová analýza adjektíva ekologický.* Príspevok odznel na medzinárodnej vedeckej konferencii Slovakistika – súčasný stav a perspektívy, ktorá sa konala 2. decembra 2021 v online priestore pri príležitosti 60. výročia slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade.
HUŤKOVÁ, A. – REICHWALDEROVÁ. E. (eds.) (2021): *Translation, Interpreting and Culture 2. Rehumanising Translation and Interpreting Studies. Book of Abstracts.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum.
HUŤKOVÁ, A. – ŠUŠOVÁ PRANDO, P. (2021): Kultúrna identita Neapola v románoch Eleny Ferranteovej s dôrazom na prekladateľské aspekty. In: *Nová filologická revue*, 12/2, 39 – 53.
CHOMOVÁ, A. (2018): Živé osobné mená z východného Slovenska vo viacslovných spojeniach. In: *Acta onomastica*, 59, 69 – 89.
CHOMOVÁ, A. (2019a): Minarovo ľeto – zo živých osobných mien zo Zemplína. In: Chomová, A. – Krško, J. – Valentová, I. (eds.): *Konvergencie a divergencie v propriálnej sfére: 20. slovenská onomastická konferencia, zborník referátov, Banská Bystrica, 26. – 28. júna 2017.* Bratislava: Veda, 363 – 372.
CHOMOVÁ, A. (2019b): Niektoré problémy slovenskej syntaxe 40. – 50. rokov 20. storočia. In: *Nová filologická revue*, 11/1, 71 – 89. Dostupné na: https://www.ff.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=22914
CHOMOVÁ, A. (2019c): Vyučovanie slovenského jazyka v 30. – 50. rokoch 20. storočia (so zameraním na pravopis). In: *Jazyk a literatúra*, 6/1 – 2, 2 – 24.
CHOMOVÁ, A. (2020a): Jazykové stvárnenie persuázie a manipulácie v televíznych programoch o veštení. In: Afeltowicz, B. – Pajewska, E. (eds.): *Dyskursy trzeciego tysiąclecia.* Szczecin: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Szczecińskego: Uniwersytet Szczeciński, 31 – 39.
CHOMOVÁ, A. (2020b): Motivácia a modelovanie chrématoným so skratkou (na materiáli názvov slovenských poisťovní a bánk). In: *Jazyk a kultúra*, 11/41 – 42, 32 – 45. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/41-42_2020/Alexandra_Chomova_studia.pdf
CHOMOVÁ, A. (2020c): Synchrónne modely a modelovanie poistných a bankových produktov. In: *Nová filologická revue*, 11/2, 139 – 155.

IVANOVÁ, M. – KYSEĽOVÁ, M. – GÁLISOVÁ, A. (2021): Acquiring word order in Slovak as a foreign language: comparison of Slavic and non-Slavic learners utilizing corpus data. In: *Jazykovedný časopis*, 72/2, 353 – 370.

IVANOVÁ, M. – KYSEĽOVÁ, M. – GÁLISOVÁ, A. (2023a): Tá robota sa sama neurobí. Zvratné pasívum a zvratné deagentívum v slovenčine a jeho osvojovanie poľskými hovoriacimi. In: Szymczak-Rozlach, M. – Sojda, S. – Buczek, M. (eds.): *Horyzonty słowacystyki. Literatura, język, dydaktyka.* Katowice: Studio NOA, 359 – 370.

IVANOVÁ, M. – KYSEĽOVÁ, M. – GÁLISOVÁ, A. (2023b): Osvojovanie si kategoriálnych slovies v slovenčine ako cudzom jazyku. In: Marid, A. – Stojanovid, M. (eds.): *Slovakistika u kontekstu: tradicija i perspektive povodom 70 godina univerzitetske slovakistike u Srbiji i 25 godina Lektorata za slovački jezik i kulturu na Univerzitetu u Beogradu.* Belehrad: Univerzitet u Beogradu, 31.

KOLENČÍKOVÁ, N. (2021a): Synchrónne modely a modelovanie názvov inštitúcií v správe Ministerstva kultúry SR. In: Kulwicka-Kamińska, J. – Moroz, A. (eds.): *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich.* Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 277 – 292.

KOLENČÍKOVÁ, N. (2021b): Synchrónne modely a modelovanie názvov vodiek. In: *Nová filologická revue*, 8/1, 195 – 207.

KOLENČÍKOVÁ, N. (2022): Synchrónne modely a modelovanie názvov slovenských politických strán. In: Bánik, T. – Bauko, J. (eds.): *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. 21. slovenská onomastická konferencia Nitra 10. – 12. 9. 2019.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 351 – 360.

KRŠKO, J. (2018a): Roger uvarí kávu, Matilda a Klotilda upracú byt... alebo o menách vecí každodennej potreby. In: Baláková, D. – Kováčová, V. (eds.): *Aspekty literárnovedné a jazykovedné: zborník Katedry slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku: zborník z konferencie, Ružomberok, 19. 06. 2019.* Ružomberok: Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 196 – 207.

KRŠKO, J. (2018b): Antroponymá používateľov sociálnej siete Facebook ako súčasť antroponymického komunikačného registra. In: *Slovenská reč*, 83/1, 58 – 75.

KRŠKO, J. (2019a): Medzi zmenou a kontinuitou. Mená poddaných hradu Čabraď v neskorom stredoveku. In: Chomová, A. – Krško, J. – Valentová, I. (eds.): *Konvergencie a divergencie v propriálnej sfére. 20. slovenská onomastická konferencia (Banská Bystrica 26. – 28. júna 2017). Zborník referátov.* Banská Bystrica: Filozofická fakulta UMB; Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – VEDA, vydavateľstvo SAV, 343 – 351.

KRŠKO, J. (2019b): Reflection of the Historical Facts in the Formation of the Medieval Anthroponymy (with an Example from Hont). In: *Annales UMCS. Sec. FF*, 37/1, 185 – 194. Dostupné na: https://journals.umcs.pl/ff/issue/view/588/showToc

KRŠKO, J. (2020): Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine (na príklade Banskej Bystrice). In: Ďuricová, A. (ed.): *Od textu k prekladu XIV. 2. časť, Linguistic Landscapes.* Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 37 – 47.

KRŠKO, J. (2021a): Názvy dní týždňa v slovenskej toponymii. In: Marek, M. (ed.): *In honorem et memoriam viri doctissimi: zborník k nedožitým deväťdesiatinám prof. Vincenta Sedláka.* Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 217 – 232.

KRŠKO, J. (2021b): Tlak ideológie na propriálnu stránku jazykovej krajiny – na príklade banskobystrickej urbanonymie. In: Ďuricová, A. – Lauková, J. (eds.): *Od textu k prekladu XV. 2. časť. Linguistic Landscapes.* Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 62 – 72.

KRŠKO, J. (2022a): *Hydronymia stredného povodia Váhu (od Trenčína po Žilinu).* Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela.

KRŠKO, J. (2022b): Slovenské ojkonymá motivované dňami týždňa ako zdroj poznávania rozvoja ekonomickej prosperity krajiny. In: *Slavica Slovaca*, 57/3, 259 – 269.

KRŠKO, J. (2022c): Changes in the top-down linguistic landscape under the influence of ideology – using the example of Banská Bystrica urbanonymy. In: *Folia Onomastica Croatica*, 31, 127 – 143.

KRŠKO, J. (2022d): Logonym as a part of the linguistic landscape. In: *Onomastica*, LXVI, 287 – 298.
KRŠKO, J. (2022e): Florián je už opravený, Tália opäť neštartuje... Alebo o menách automobilov. In: Bánik, T. – Bauko, J. (eds.): *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. 21. slovenská onomastická konferencia Nitra 10. – 12. 9. 2019.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 39 – 47.
KRŠKO, J. – ŠIKYŇOVÁ, G. (2021): Prezývky žiakov z hľadiska ich sociálneho postavenia v triede. In: *Acta onomastica*, 62/2, 289 – 303.
KRŠKO, J. – ZÁBORSKÁ, A. (2018): Onymic space versus social space. In: *Onomastica Uralica: (XXVI. International congress of onomastic sciences, Debrecín, 27. 8. – 1. 9. 2017),* 10, 185 – 199. Dostupné na: http://mnytud.arts.unideb.hu/onomural/kotetek/ou10a.html
LOMENČÍK, J. (2018): Skice k problémom školskej jazykovej výchovy v synchrónii a diachrónii. In: Baláková, D. – Kováčová, V. (eds.): *Aspekty literárnovedné a jazykovedné: zborník Katedry slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku: zborník z konferencie, Ružomberok, 19. 06. 2019.* Ružomberok: Verbum − vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 64 − 81.
LOMENČÍK, J. (2019a): Činnosť jazykovedného odboru Matice slovenskej (1930 – 1940) − základ modernej slovenskej jazykovedy. In: Liashuk, V. (ed.): *Slovanské spisovné jazyky v synchrónii a diachrónii: západoslovanský a východoslovanský kontext: zborník abstraktov vedeckých príspevkov.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 34 − 35.
LOMENČÍK, J. (2019b): *Jazyk a literatúra v edukácii: diachrónno-synchrónny pohľad.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum.
LOMENČÍK, J. (2020): Úloha Jazykovedného odboru Matice slovenskej pri formovaní modernej slovenskej jazykovedy (1920 – 1930). In: Bôbová, M. – Danková, M. (eds.): *Veda, školstvo a kultúra na Slovensku v rokoch 1918 – 1928. Zborník príspevkov a výberová bibliografia.* Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 35 – 44.
LOMENČÍK, J. (2021a): Jazykovedný odbor Matice slovenskej a slovenská slovakistika v prvých poprevratových rokoch (1920 – 1930). In: *Slavica Slovaca*, 56/1, 93 – 104.
LOMENČÍK, J. (2021b): Štýl a jazyk básnickej poémy (na príklade básne Moje mesto Mikuláša Kováča). In: Śliwiński, W. – Račáková, A. – Olchowa, G. (eds.): *Styl jako kategoria badawcza języków, tekstów i kultur słowiańskich.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 73 – 79.
LOMENČÍK, J. (2022): Stredoškolské literárne dimenzie cyrilo-metodského odkazu (1862 – 1990). In: *Slavica Slovaca*, 57/3, 319 – 332.
MOLNÁROVÁ, P. (2019a): Jazyk, komunikácia a kontext na pomedzí lingvistiky a histórie (s konkretizáciou na lexikálnych príkladoch). In: *Jazyk a kultúra*, 10/39 – 40, 37 – 46. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/39-40_2019/Patricia_Molnarova_studia.pdf
MOLNÁROVÁ, P. (2019b): Kognitívno-sémantická interpretácia metafory v kontexte politicko-ideologického vývinu v rokoch 1965 – 1970. In: *Slovenská reč*, 84/2, 185 – 204.
MOLNÁROVÁ, P. (2019c): Obraznosť v analytickej publicistike v rokoch 1965 – 1970. In: Liashuk, V. (ed.): *Spisovné jazyky západných a východných Slovanov v synchrónii a diachrónii: otázky teórie: zborník vedeckých príspevkov.* Banská Bystrica: Belianum, 108 – 114.
MOLNÁROVÁ, P. (2020a): Hodnoty ideológie socializmu optikou vybraných lexém. In: *Jazyk a kultúra*, 11/41 – 42, 91 – 101. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/41-42_2020/Patricia_Molnarova_studia.pdf
MOLNÁROVÁ, P. (2020b): Ideologicko-persuazívne prejavy v publicistických titulkoch denníka Pravda v 60. rokoch. In: *Slovenská reč*, 85/2, 191 – 211.
MOLNÁROVÁ, P. (2020c): Mocenské prejavy KSČ v reflexii vlastných mien v straníckej tlači. In: *Acta historica Neosoliensia*, 23/1, 52 – 71.
MOLNÁROVÁ, P. (2022a): Jazyk – kultúra – politika: spoločensko-historický transfer zo socializmu do demokracie. In: Pecníková, J. – Bohušová, Z. (eds.): *Kultúrny transfer v zjednotenej Európe.* Tallinn: Teadmus, 185 – 195.

MOLNÁROVÁ, P. (2022b): *Jazyk obdobia socializmu v sociokomunikačných a pragmakomunikačných súvislostiach.* Banská Bystrica: Belianum.
MOLNÁROVÁ, P. (2022c): Kultúrno-axiologický potenciál biblicky motivovaných názvov akcií NAKA v mediálnom kontexte. In: *Lingua et vita*, 11/2, 37 – 49. Dostupné na: https://linguaetvita.sk/www_write/files/issues/2022/22/d04_37az49_jkk_molnarova_222022.pdf
MOLNÁROVÁ, P. (2022d): Štruktúrno-pragmatické posuny vo vývine novinových titulkov v socialistickom a demokratickom období. In: *Jazykovedný časopis*, 73/2, 233 – 251.
MOLNÁROVÁ, P. (2022e): Štylisticko-diskurzívne techniky s využitím expresivity v ideologicky podmienenom komunikáte. In: *Jazykovedný časopis*, 73/2, 233 – 252.
NIESPOREK-SZAMBURSKA, B. – WACŁAWEK, M. – OBERTOVÁ, Z. (eds.) (2023): *Edukacja humanistyczna V4 dla klimatu. Rozpoznania – dobre praktyki – rekomendacje.* Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego: Katowice.
ODALOŠ, P. (2015): Modelovanie a modely chrématoným. In: Valentová, I. (ed.): *19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 28. – 30. apríla 2014. Zborník referátov.* Bratislava: Veda, 464 – 472.
ODALOŠ, P. (2017): K vývinu, vzniku a ďalšiemu profilovaniu slovenskej onomastickej terminológie. In: Przybylska, R. – Śliwiński, W. (eds.): *Terminologia specjalistyczna w teorii i praktyce językoznawców słowiańskich.* Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 277 – 294.
ODALOŠ, P. (2019): Krízová komunikácia ako fenomén súčasnosti. In: Klincková, J. (ed.): *Komunikácia v odborných reflexiách: zborník príspevkov z 10. medzinárodnej vedeckej konferencie, Banská Bystrica, 12. – 13. 9. 2018.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 86 – 102.
ODALOŠ, P. (2020a): *Literáronymá v slovenskej literatúre.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela.
ODALOŠ, P. (2020b): Modelovanie a modely chrématoným. Chrématonymá abstraktných ľudských výtvorov (chrononymum, faleronymum, akcionymum, dokumentonymum). In: Kulwicka-Kamińska, J. – Moroz, A. (eds.): *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich.* Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 313 – 332.
ODALOŠ, P. (2020c): Manipulačno-komunikačná a persuazívno-komunikačná koncepcia relácie vo veštení. In: Jílková, L. – Mrázková, K. – Özörencik, H. (eds): *Jak je důležité míti styl: pocta Janě Hoffmanové.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 363 – 373.
ODALOŠ, P. (2021a): Synchrónne modely a modelovanie ideoným. In: *Folia Onomastica Croatica*, 30, 77 – 101.
ODALOŠ, P. (2021b): Jazyková krajina Banskej Bystrice (kontinuita textov a križovatka etník). In: *Slavia Meridionalis. Społeczeństwo XXI wieku – zacieranie się granic, języków i kultur*, 21, 1 – 15.
ODALOŠ, P. (2021c): Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien piva. In: *Nová filologická revue*, 8/1, 180 – 194.
ODALOŠ, P. (2022a): Syntetická sústava slovanskej onomastickej terminológie (variantná podoba). In: *Słowo. Studia językoznawcze*, 13, 361 – 377.
ODALOŠ, P. (2022b): Modelovanie, modely a sémantické príznaky vlastných mien spoločenských organizácií. In: Bánik, T. – Bauko, J. (eds.): *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte. 21. slovenská onomastická konferencia Nitra 10. – 12. 9. 2019.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 339 – 350.
ODALOŠ, P. (2023): Česko-slovenská škola onomastického modelovania. Modelovanie chrématoným. In: *Slavica slovaca*, 58/1, 38 – 55.
ODALOŠ, P. (v tlači): Vplyv jednotlivcov a generácií na sústavu slovanskej onomastickej terminológie. (K 50. výročiu vzniku sústavy slovanskej onomastickej terminológie.) In: *Onomastika kulturowa.* Opole: Uniwersytet Opolski.
ODALOŠ, P. – VALLOVÁ, E. (2020): Sústava slovanskej onomastickej terminológie (vznik, existencia, neuralgické miesta, aktualizácia). In: *Folia Onomastica Croatica*, 29/1, 196 – 202.
PATRÁŠ, V. (2018a): Argumentovanie v mediálnej komunikácii z krízového prostredia (mainstream verzus alternatívne spravodajstvo). In: Odaloš, P. (ed.): *Synchrónne a diachrónne kontexty jazyko-*

vej komunikácie. Zborník materiálov z 9. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii Banská Bystrica 17. – 18. 9. 2015. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 37 – 53.
PATRÁŠ, V. (2018b): K dynamike štylistiky slovnej zásoby v súčasnej online mediálnej produkcii názorového typu. In: *Jazykovedný časopis*, 69/3, 446 – 461.
PATRÁŠ, V. (2019a): Hovorovosť a štylistika online alternatívnej tlače. In: *Jazykovedný časopis*, 70/3, 591 – 606.
PATRÁŠ, V. (2019b): K štylistike propriálnej sféry v alternatívnych médiách. In: Chomová, A. – Valentová, I. (eds.): *Konvergencie a divergencie v propriálnej sfére. 20. slovenská onomastická konferencia Banská Bystrica 26. – 28. júna 2017.* Bratislava: Veda, 114 – 125.
PATRÁŠ, V. (2019c): Štylistika a súčasná internetová žurnalistika. In: Liashuk, V. (ed.): *Štýl ako výskumný nástroj v synchrónii a diachrónii: k teórii slovanských jazykov.* Banská Bystrica: Belianum – vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 32 – 41.
PATRÁŠ, V. (2020): K sémantike a pragmatike pojmu „alternatívne médium". In: Afeltowicz, B. – Pajewska, E. (eds.): *Dyskursy trzeciego tysiąclecia IV.* Szczecin: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 205 – 214.
PATRÁŠ, V. (2021a): Glutinácia ako faktor expresivity v onlinovej publicistike. In: Popovičová Sedláčková, Z. (ed.): *Štýl – komunikácia – kultúra. K stému výročiu narodenia profesora Jozefa Mistríka (1921 – 2000).* Bratislava: Univerzita Komenského – Filozofická fakulta, 289 – 303.
PATRÁŠ, V. (2021b): Internetová mediálna komunikácia a štylistika. In: Stolac, D. – Vlastelić, A. (eds.): *Generacija interneta/the Internet Generation.* Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Sveučilište u Rijeci, 54 – 75.
PATRÁŠ, V. (2021c): Poznámky k štylistike názorových komunikátov v alternatívnej onlinovej žurnalistike. In: Kraviarová, M. – Peknušiaková, E. (eds.): *Médiá a text 7. Hráme jubilantovi Jurajovi Rusnákovi. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, ktorá sa uskutočnila 26. – 27. 11. 2020 v Prešove pri príležitosti životného jubilea doc. PhDr. Juraja Rusnáka, CSc.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 23 – 38.
PATRÁŠ, V. (2021d): Pragmaštylistický profil a poverenia titulku v alternatívnej internetovej žurnalistike. In: *Slavia Meridionalis*, 21, 1 – 27.
PATRÁŠ, V. (2022): Variácie podôb ženských priezvisk v onlinových médiách z pragmaštylistického hľadiska. In: *Słowo. Studia językoznawcze*, 13, 390 – 409.
PECNÍKOVÁ, J. – BOHUŠOVÁ, Z. (eds.) (2022): *Kultúrny transfer v zjednotenej Európe.* Tallinn: Teadmus.
PECNÍKOVÁ, J. – HUŤKOVÁ, A. (2022): Cultural transfer in the United Europe: differences, challenges, and perspectives. In: *Politické vedy*, 25/4, 287 – 293.
ROŽAI, G. (2018a): Pamäť a regionálna toponymia (1. časť). In: *Slovenská reč*, 83/1, 47 – 57.
ROŽAI, G. (2018b): Pamäť a regionálna toponymia (2. časť). In: *Slovenská reč*, 83/2, 160 – 173.
ROŽAI, G. (2021a): Sonda do problematiky názvov podzemných priestorov (dómov, sení a chodieb) sprístupnených slovenských jaskýň. In: *Jazyk a kultúra*, 12/45 – 46, 111 – 121. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/45-46_2021/Gabriel_Rozai_studia.pdf
ROŽAI, G. (2021b): Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien nealkoholických nápojov. In: *Nová filologická revue*, 8/1, 166 – 179.
ROŽAI, G. (2021c): Modelovanie inštitucionym zo zdravotníckej a sociálnej oblasti. In: Kulwicka-Kamińska, J. – Moroz, A. (eds.): *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich.* Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 333 – 345.
ROŽAI, G. – KRŠKO, J. (2021): *Speleonymia v regionálnych a sociokultúrnych súvislostiach (na súbore speleoným Slovenského rudohoria a iných oblastí Slovenska).* Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela.
SVOBODA, J. a kol. (1973): Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. In: *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 14/1, 1 – 280.

ŠUŠA, I. (2023): *Italian Literature: Filling in the Blanks of its Slovak Translations.* Bratislava: FiF UK. Vydavateľstvo Stimul.
TYŠŠ, I. – HUŤKOVÁ, A. – HÖHN, E. (eds.) (2018): *Translation, interpreting and culture: old dogmas, new approaches (?): scientific conference, Nitra, September 26-28, 2018. Book of Abstracts.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum.
URBANCOVÁ, L. (2018): Mobilná výučba slovenčiny ako cudzieho jazyka. In: Klincková, J. (ed.): *Komunikácia v odborných reflexiách: zborník príspevkov z 10. medzinárodnej vedeckej konferencie, Banská Bystrica, 12. – 13. 9. 2018.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 613 – 624.
URBANCOVÁ, L. (2019a): *Slovenčina na cestách (Učebnica didaktiky slovenčiny ako druhého jazyka).* Banská Bystrica: Belianum.
URBANCOVÁ, L. (2019b): Rozvoj komunikačnej kompetencie v slovenčine ako materinskom jazyku prostredníctvom mobilnej výučby. In: Hlásnik, P. – Chovancová, K. et al. (eds.): *Slovenské národnostné školstvo a zachovanie národnostného povedomia v krajinách strednej, južnej a východnej Európy: zborník prác z rovnomennej medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala v Banskej Bystrici 6. – 7. septembra 2019.* Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 343 – 350.
URBANCOVÁ, L. (2019c): Slovak: gender-balanced and gender-neutral. In: Scheller-Boltz, D. – Reuther, T. (eds.): *Wiener Slawistischer Almanach 84: language policies in the light of antidiscrimination and political correctness: und weitere Beiträge.* Berlín: Peter Lang, 199 – 211. Dostupné z: https://www.lehmanns.de/shop/geisteswissenschaften/57188564-9783631843994-wiener-slawistischer-almanach-band-84-2019
URBANCOVÁ, L. (2019d): Menný rod ako koncept odkazovania na sociálny status osoby. In: Kesselová, J. (ed.): *Personálna a sociálna deixa v slovenčine.* Prešov: Prešovská univerzita, 211 – 228.
URBANCOVÁ, L. (2019e): Feminist impulses in Slovak linguistics. In: Scheller-Boltz, D. – Reuther, T. (eds.): *Wiener Slawistischer Almanach 84: language policies in the light of antidiscrimination and political correctness: und weitere Beiträge.* Berlín: Peter Lang, 127 – 143.
URBANCOVÁ, L. (2020a): Slovenčina ako hereditárny jazyk a metóda na jej precvičenie pomocou mobilnej aplikácie. In: Veverková, D. a kol. (eds.): *Aplikované jazyky v univerzitnom kontexte 7.* Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, 361 – 370.
URBANCOVÁ, L. (2020b): Sociálnodeiktický význam kolektív. In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca 49: prednášky 56. letnej školy slovenského jazyka a kultúry.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 234 – 245.
URBANCOVÁ, L. (2021a): Akú slovenčinu učíme, keď učíme slovenčinu ako cudzí jazyk? In: Hiletska, Z. – Humenna, O. (eds.): *Slovenčina ako cudzí jazyk v škole.* Užhorod: Vydavnyctvo Oleksandry Harkuši, 9 – 18.
URBANCOVÁ, L. (2021b): Rozdiely vo význame lexémy dobrý/dobrá podľa rodu nadradeného substantíva označujúceho osobu. In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca 50: prednášky 57. letnej školy slovenského jazyka a kultúry.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 286 – 296.
URBANCOVÁ, L. (2022): Rodovo vyvážená slovenčina v súčasnej spoločnosti. In: *Gender a výzkum*, 23/2, 41 – 61.
URBANCOVÁ, L. (2023a): Deklinácia substantív ako príklad metajazykovej kompetencie. In: Mošaťová, M. – Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach.* Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 211 – 219.
URBANCOVÁ, L. (2023b): Slovenčina pre všetkých (Queer ľudia v slovenskom jazyku). In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca 52: prednášky 59. letnej školy slovenského jazyka a kultúry.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 75 – 86.
VRAJOVÁ, V. (2020a): Slovná zásoba ako prostriedok expresivity (na príklade Krvavých sonetov). In: *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a vedu*, 4 + 136/9, 13 – 14.

VRAJOVÁ, V. (2020b): Systém básnickej obraznosti v poetickom texte P. O. Hviezdoslava Slovenský Prometej – či možný je? In: *Slovensko – Národné spektrum*, 42/1, 25 – 35.
VRAJOVÁ, V. (2020c): *Štylistické kontúry poézie.* Martin: Matica slovenská.
VRAJOVÁ, V. (2021a): Jazykovo-štylistické a sémanticko-pragmatické aspekty vnútrojazykového prekladu (na príklade sonetov P. O. Hviezdoslava). In: Hladký, J. – Závodný, A. (eds.): *Varia XXIX. Zborník príspevkov z XXIX. kolokvia mladých jazykovedcov, Trnava, 25. 11. – 27. 11. 2020.* Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 178 – 184.
VRAJOVÁ, V. (2021b): Rečové akty a referencia v literatúre (na príklade poviedok Ivany Dobrakovovej). In: *Mladá veda*, 9/2, 25 – 42. Dostupné na: https://www.mladaveda.sk/casopis/2021-02/
VRAJOVÁ, V. (2021c): Referenčné výrazy v príležitostnej poézii P. O. Hviezdoslava. In: Nagy, I. – Polónyová, S. (eds.): *Motus in verbo: collectanea disputationum doctorandorum quodlibetalium 1: zborník Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici: collectanea Faculty of Arts Univerzity of Matej Bel in Banská Bystrica.* Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 51 – 65.
VRAJOVÁ, V. (2022a): Komunikačné stratégie v listoch P. O. Hviezdoslava (na úrovni referenčných výrazov). In: Gajdošová, K. – Jasinská, L. (eds.): *Varia XXXI. Zborník abstraktov z XXXI. kolokvia mladých jazykovedcov (Danišovce 30. 11. – 1. 12. 2022).* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 35 – 36.
VRAJOVÁ, V. (2022b): Názvy vybraných výživových doplnkov a voľnopredajných liekov na Slovensku. In: Karagozov, P. – Stamenova, A. – Gešev, V. (eds.): *Súčasná slovakistika – súradnice a vektory: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie pri príležitosti 30. výročia odboru slovenská filológia na Univerzite sv. Klimenta Ochridského v Sofii.* Sofia: Universitetsko Izdatelstvo Sv. Kliment Okhridski, 111 – 119.
VRAJOVÁ, V. (2023): „V tých dlhých nociach dlho premýšľavam o tebe, Slavianstvo, náš svete ty!" Slovania a slovanská vzájomnosť vo výrazovom pláne lyriky P. O. Hviezdoslava. In: *Slavica Slovaca*, 58/1, 95 – 108.

Internetové zdroje

[1] https://www.ff.umb.sk/katedry/katedra-slovenskeho-jazyka-a-komunikacie/ (cit. 4. 10. 2023).
[2] https://www.ff.umb.sk/katedry/katedra-germanistiky/apvv-18-0115-jazyk-v-meste-dokumentovanie-multimodalnej-semiosfery-jazykovej-krajiny-na-slovensku-a-z-komparativnej-perspektivy-10475/o-projekte-about-the-project.html (cit. 4. 10. 2023).
[3] www.krajinahlaskovo.sk (cit. 2. 10. 2023).
[4] http://www.ktr.ff.ukf.sk/index.php/sk/podujatia/183-translation-interpreting-and-culture-old-dogmas-new-approaches (cit. 9. 9. 2023).
[5] https://culturaltransferjm.wixsite.com/cultural-transfer (cit. 7. 8. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOZOFICKEJ FAKULTE KATOLÍCKEJ UNIVERZITY V RUŽOMBERKU

Viera Kováčová

Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta
Hrabovská cesta 1B, Ružomberok
E-mail: viera.kovacova@ku.sk

KOVÁČOVÁ, V. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts and Letters, Catholic University in Ružomberok. In: *Slovenská reč*, 88/3, 180 – 191.

Abstract: The study maps the scholarly research activities of the Department of Slovak Language and Literature of the Faculty of Arts and Letters of the Catholic University in Ružomberok with a focus on the results achieved within the framework of Slovak studies linguistic research in the years 2018 – 2023. The department is an institution with a mature, clearly formed research profile in the field of phraseology and didactics of Slovak as a mother tongue. In the field of phraseological research, the study approaches projects focused on biblical phraseology. Part of the text is, on the one hand, a description of the main publication outputs, which were the results of completed research of an international nature; on the other, an outline of the expected contribution of the current research, in which an interdisciplinary linguistic-theological approach is used in the analysis of biblical idioms and their motivational basis. In the field of didactics of Slovak as a mother tongue, the study presents key publications that reflect not only the history and current state of teaching Slovak, but (in relation to new challenges and perspectives in the European context) also outline certain prognoses and visions for this educational field. In further parts of the text, the research plans of the department towards the future are presented and its particularities and research focus are emphasized.

Keywords: Catholic University in Ružomberok, Faculty of Arts and Letters, Slovak linguistics, phraseological research, biblical phraseology, didactics of Slovak as a mother tongue.

Článok v skratke:

- Príspevok mapuje vedeckovýskumnú činnosť Katedry slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku, zameriavajúc sa na výsledky dosiahnuté v oblasti lingvistického výskumu i v oblasti didaktiky slovenčiny ako materinského jazyka za časové obdobie 2018 – 2023.
- Pracovisko sa dlhodobo výskumne profiluje predovšetkým v oblasti frazeológie, novšie s osobitným zreteľom na biblickú frazeológiu, a to aj v medzinárodnom porovnávacom kontexte. Aktuálne prebiehajúci výskum rozširuje doterajšie bádania o interdisciplinárny lingvisticko-teologický prístup.
- Oblasť teórie vyučovania slovenského jazyka reaguje na progresívny rozvoj aplikovanej lingvistiky. Publikované práce didaktického zamerania reflektujú nielen históriu a súčasný stav vyučovania slovenčiny ako materinského jazyka, ale – vo vzťahu k novým výzvam a perspektívam v európskom kontexte – načrtávajú pre túto edukačnú oblasť aj isté prognózy a vízie.

1. ÚVOD

Príspevok má charakter prehľadovej štúdie, ktorá syntetizujúcim spôsobom predstavuje vedeckovýskumnú činnosť Katedry slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku (ďalej KSJL FF KU[1]) so zameraním na lingvistický výskum slovakistického (širšie i slavistického) charakteru a na oblasť didaktiky slovenčiny ako materinského jazyka. V intenciách koncepcie monotematického čísla Slovenskej reči štúdia mapuje výsledky dosiahnuté v rokoch 2018 – 2023, približuje v súčasnosti riešené výskumné projekty (časť 3) a perspektívne načrtáva ďalšie výskumné výzvy pracoviska (časť 4). Vedeckovýskumná profilácia katedry s výraznou frazeologickou a didaktickou orientáciou (konkretizačne predstavená v časti 3.1 a 3.2 príspevku) sa v prípade potreby vysvetľujúco zasadzuje aj do širšieho výskumného a časového kontextu. Pohľadu na vedeckovýskumné aktivity predchádza stručné predstavenie histórie pracoviska (časť 2).

2. INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA V KOCKE

Počiatky KSJL FF KU sú spojené s počiatkami utvárania vysokoškolského akademického prostredia v Ružomberku. V roku 1995 vzniká v tomto meste Pedagogický inštitút sv. Ondreja, ktorý sa v roku 1996 transformuje na Katecheticko-pedagogickú fakultu sv. Ondreja, organizačne začlenenú do sústavy fakúlt Trnavskej univerzity, následne (od r. 1997) Žilinskej univerzity. Na týchto základoch v roku 2000 vzniká Katolícka univerzita v Ružomberku spočiatku tvorená dvoma fakultami – filozofickou a pedagogickou: Katedra slovenského jazyka a literatúry, kreujúca sa v r. 1996 ako pracovisko Katecheticko-pedagogickej fakulty sv. Ondreja, sa tak v roku 2000 v rámci vnútornej univerzitnej štruktúry stáva vedecko-pedagogickým pracoviskom Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity. Inštitučné metamorfózy ružomberského vysokoškolského prostredia neviedli k zásadným zmenám v pedagogickej profilácii katedry – od svojich začiatkov sa toto pracovisko sústreďuje predovšetkým na prípravu budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry (v bakalárskom i magisterskom stupni).[2] V priebehu času nemenný názov katedry (katedra slovenského jazyka a literatúry) odkazuje na integrálnosť jej lingvistickej a literárnovednej zložky: na pracovisku teda pôsobili a pôsobia lingvisticky i literárnovedne orientovaní vedecko-pedagogickí pracovníci vrátane špecialistov v oblasti didaktiky materinského jazyka.

---

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

[2] Vrátane poskytovania vzdelávania podľa § 45 ods. 1 zákona č. 138/2019 Z. z. o pedagogických a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (rozšírenie odbornej pedagogickej spôsobilosti pedagogického zamestnanca v ďalšom aprobačnom predmete). V určitom časovom období katedra zabezpečovala aj tzv. jednoodborové a medziodborové študijné programy (bakalárske a magisterské študijné programy *slovenský jazyka a literatúra, slovenský jazyk a literatúra v kombinácii*, bakalársky študijný program *jazyk a kultúra Slovenska*).

3. VEDECKOVÝSKUMNÁ PROFILÁCIA

KSJL FF KU sa dlhodobo vedecky profiluje predovšetkým v oblasti frazeológie, dialektológie, historickej lingvistiky a didaktiky slovenčiny ako materinského jazyka. V sledovanom období dochádza k utlmeniu dialektologických a historickolingvistických bádateľských aktivít. Tie v predchádzajúcom období – najmä na podloží výskumu zameraného na nárečia areálovo okrajové[3] – našli svoje publikačné vyústenie v monografii *Z problematiky archaizmov v slovenských nárečiach (s osobitným zreteľom na sotácke nárečia severovýchodného Zemplína)* (Kováčová 2015), v ktorej sa reliktné vývinové archaizmy analyzujú z dvoch hľadísk: v tom prvom vystupujú ako relikt staršieho vývinového stavu slovenčiny, v tom druhom ako prirodzená, živá a funkčná súčasť konkrétneho nárečového systému. Fakt, že sa na tento výskumný okruh v sledovanom období intenzívnejšie nenadviazalo, súvisí s posilnením frazeologického bádateľského prúdu, sústreďujúceho sa na výskum biblickej frazeológie nielen v slovenských, ale aj medzinárodných reláciách (výskumné práce v rámci grantového projektu VEGA *Biblická frazeológia v interkultúrnom a interjazykovom kontexte*) a na výskum tohto špecifického výraziva v interdisciplinárnom (lingvisticko-teologickom) aspekte (aktuálne riešený grant VEGA *Interkontextovosť biblickej frazeológie*).

3.1. FRAZEOLOGICKÉ VÝSKUMY

3.1.1. Predchádzajúce frazeologické výskumy

Frazeologické výskumy majú vo vedeckovýskumnej činnosti lingvistickej zložky ružomberského pracoviska dominantné postavenie. Frazeologická orientácia má pritom svoje hlbšie korene a iniciačne súvisí s osobnosťou Jozefa Mlacka, v domácej i zahraničnej lingvistickej komunite rešpektovaného slovenského frazeológa, ktorý usmernil výskumný záujem pracovníkov katedry smerom k frazeológii. Štafetu iniciácie frazeologického bádania následne prevzala Dana Baláková,[4] ktorá sa ukázala ako spiritus agens súčasného výskumu biblickej frazeológie v domácom i širšom medzinárodnom rozmere (pozri ďalej).

Hoci tento príspevok má v súlade s koncepciou monotematického čísla Slovenskej reči zachytiť stav a výsledky výskumu za ostatných niekoľko rokov, na ozrejmenie aktuálnej výskumnej činnosti a hľadísk, z ktorých k frazeologickému fondu autori pristupujú, v tejto časti intenčne spravíme aj krátky exkurz mimo sledované obdobie. Dostávame sa k dielu *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia* (Mlacek – Baláková – Kováčová 2009), vznikajúcemu ako

[3] Pozri napr. *Sotácke nárečia severovýchodného Zemplína z aspektu petrifikácie a nivelizácie* (Kováčová 2010).

[4] Z jej skorších monografických výstupov výberovo spomeňme dielo *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)* (Baláková 2011).

výstup z plnenia grantového projektu VEGA *Dynamické tendencie v súčasnej slovenskej frazeológii.* Monografia popri výskume premenlivosti súčasnej frazeológie (jej zdrojov, druhov, podôb – s následným priemetom týchto poznatkov i do systému frazeologickej terminológie) a uplatňovania týchto premien v jazykovej komunikácii, resp. aj pohybov v súčasných spôsoboch komunikačného uplatňovania frazeológie, približuje aj otázku frazeologickej kompetencie používateľov jazyka. V tejto monografii autori s ohľadom na výskumné potreby prvýkrát predstavujú frazeologickú kompetenciu ako vnútorne diferencovaný fenomén, ktorý zahŕňa jednak úroveň poznania a používania frazém (frazeologická kompetencia v širšom zmysle), jednak primerané porozumenie sémantike frazém prejavujúce sa schopnosťou ich sémantickej interpretácie [frazeologická kompetencia v užšom zmysle (frazeosémantická kompetencia) ako vyšší a špecifický stupeň frazeologickej kompetencie]. Otázka frazeologickej kompetencie (v širšom i užšom zmysle) používateľov jazyka sa následne stáva jednou z nosných výskumných línií pracoviska, a to aj v medzinárodných (slovensko-rusko-nemeckých) porovnávacích súvislostiach a s tematickým zameraním na pôvodom osobitý okruh frazeologických jednotiek – na frazémy biblické (*Nasledije Biblii vo frazeologii;* Baláková – Kováčová – Mokienko 2013).[5]

Monografia *K výskumu biblickej frazeológie* (Baláková – Kováčová 2017) čerpá z výsledkov sociolingvistického výskumu chápania biblickej frazeológie zacieleného na predstaviteľov dvoch príbuzných kultúrno-jazykových spoločenstiev – slovenského a českého. Porovnávací slovensko-český frazeologický výskum sa uskutočnil v rámci plnenia grantového projektu VEGA *Biblická frazeológia v interkultúrnom a interjazykovom kontexte*. Výskumné zameranie sa v monografii sústreďuje predovšetkým na: a) súčasný stav poznania a uplatňovania biblickej frazeológie v medzigeneračnom i medzijazykovom porovnaní, b) registráciu a interpretáciu kognitívno-pragmatických posunov, ktoré zasahujú sémantickú stránku biblických frazém, c) vzťah frazém k ich pramennému východisku vrátane jeho odrazu v po-/vedomí generačne diferencovaných používateľov jazyka (pociťovanie/uvedomovanie si filiácií frazém s biblickým prameňom), d) analýzu modifikačného rozmeru frazém (formálno-sémantickú premenlivosť) na príklade súčasných písaných (publicistických a umeleckých) textov.

Kultúrne dedičstvo Biblie vo frazeológii, čiže frazeológia pochádzajúca či vychádzajúca z Biblie, a to práve v reláciách odkrývania jej biblických koreňov a prezentácie tvarovej (formálnej) i sémantickej dimenzie týchto jednotiek, ustálených vo frazeologickom fonde v slovanských i neslovanských jazykov, sa stáva náplňou diela *Lepta biblejskoj mudrosti* (2019a, 2019b), dvojdielneho medzinárodného slovníka lexikograficky spracúvajúceho vybraný okruh 130 biblických frazém. K iniciátorom

[5] Monografia vychádza ako výstup zahraničného projektu *Bible and Christianity in Phraseology* financovaného agentúrou Porticula.

jeho vzniku patria traja autori, reprezentujúci tri univerzitné pracoviská: ružomberské (Dana Baláková), petrohradské (Valerij M. Mokienko) a greifswaldské (Harry Walter).[6] Lexikografický frazeologický projekt padol na úrodnú pôdu, a tak dielo, ktoré pôvodne vznikalo ako produkt slovensko-rusko-nemeckej spolupráce a prinášalo porovnávací pohľad do frazeologického fondu („len“) troch jazykov (ruština, nemčina, slovenčina), nadobudlo široký medzinárodný rozmer. *Lepta biblejskoj mudrosti,* koncipovaná ako *Russko-slavianskij slovar biblejskich krylatych vyraženij i aforizmov s sootvetstvijami v germanskich, romanskich, armianskom i gruzinskom jazykach* (Ivanov – Mokienko 2019a, 2019b) prináša porovnávací pohľad do frazeologického fondu až devätnástich jazykov (ruštiny, angličtiny, arménčiny, bieloruštiny, bulharčiny, češtiny, francúzštiny, gruzínčiny, chorvátčiny, macedónčiny, nemčiny, poľštiny, slovenčiny, slovinčiny, srbčiny, španielčiny, švédčiny, taliančiny a ukrajinčiny). V štruktúre heslovej state sa uplatňuje porovnávací model: ruské biblizmy v komparácii s ekvivalentmi v iných jazykoch. Kľúčovým pre predstavenie genézy a životnej cesty tej-ktorej biblickej frazémy je teda vysvetlenie poskytnuté pri ruských jednotkách. V tejto časti sa zachytáva ich sémantická štruktúra, vysvetľujú sa súvislosti s biblickým textom (spolu s citáciou konkrétneho miesta z ruského prekladu Biblie), príp. i so širším historicko-kultúrnym kontextom. V ďalších častiach sa uvádzajú ekvivalenty v jednotlivých jazykoch vrátane citátovej prezentácie príslušných miest biblického textu v tom-ktorom jazyku. V niektorých prípadoch (ak to autori podčastí vyhodnotili ako potrebné) sa upozorňuje na kultúrno-jazykové rozdielnosti (v porovnaní s východiskovým ruským ekvivalentom), napr. v sémantike, sfére používania, vo vzťahu k frekvenčnému či časovému hľadisku. Príslušný slovník má svoj špecifický prínos pre konfrontačnú frazeológiu a výstižne potvrdzuje (v prácach o biblickej frazeológii v porovnávacom aspekte často pripomínanú) skutočnosť, že v prípade biblickej frazeológie sa pohybujeme na osi internacionálne – národné, a teda, že v inventári biblických frazém toho-ktorého spoločenstva sa popri zreteľnom internacionálnom aspekte (biblické frazémy ako internacionalizmy) uplatňuje aj istá národná osobitosť, kultúrno-jazyková špecifickosť, prejavujúca sa napr. rozdielmi v rozsahu inventára frazém s prívlastkom biblické (prítomnosť/neprítomnosť určitých frazém v istom jazyku) či rozdielmi v komponentovom zložení frazeologických ekvivalentov.

3.1.2. Aktuálne frazeologické výskumy

Ak v predchádzajúcom období vo výskumnom zameraní v prístupe k biblickej frazeológii dominoval medzinárodný porovnávací aspekt, aktuálne i „profutúrne“ má ružomberské pracovisko ambíciu pokračovať vo výskume slovenskej biblickej

[6] Porov. *Lepta biblejskoj mudrosti* (*Kratkij russko-slovacko-nemeckij slovar krylatych slov)* (Baláková – Walter – Mokienko 2012).

frazeológie interdisciplinárne, t. j. so zámerným využitím nielen lingvistického (biblické jednotky ako súčasť frazeologickej lexiky), ale aj teologického (pramenné texty ako kánonické texty kresťanského náboženstva) prístupu. V kolektíve riešiteľov aktuálneho grantu VEGA *Interkontextovosť biblickej frazeológie* majú preto svoje zastúpenie bádatelia nielen s lingvistickým (Dana Baláková, Viera Kováčová, Katarína Markovičová), ale aj teologickým (Anton Tyrol) výskumným zameraním. Predpokladaný prínos prebiehajúceho projektu možno predstaviť v nasledujúcich okruhoch:

- Ozrejmenie biblických súvislostí a historicko-kritická, jazykovo-sémantická exegeticko-teologická interpretačná analýza biblických textov, s ktorými sú biblické frazémy pramenne zviazané, pomôže pre kultúrno-lingvistické potreby odhaliť sémantické a pragmatické hodnoty analyzovaných jednotiek viažuce sa na biblický kontext.
- Na takto vytvorenom základe je možné funkčne sledovať a explikovať modifikáciu príslušných (sémantických i formálnych) vlastností pri frazeologizácii týchto jednotiek ako jednotiek prekračujúcich pôvodný biblický a náboženský kontext, a teda so zohľadnením ich sekularizačného aspektu (v oblasti významu i vo sfére používania).
- Ďalší benefit plynie z vyššie spomenutého procesu sémantickej sekularizácie a z uplatňovania jednotiek v sekulárnej používateľskej sfére, a to vo vzťahu k ich uplatňovaniu aj ako náboženského výraziva, výraziva typického pre náboženskú komunikačnú sféru: kontext sekulárnosti na jednej strane a kontext sakrálnosti na druhej strane umožní zohľadniť i porovnávací aspekt zameraný na významové i hodnotové rozdiely v príslušných komunikačných sférach.
- To, že projekt berie do úvahy historický aj súčasný kontext slovenských prekladov Starého a Nového zákona (so zameraním na – k biblickým frazémam sa viažuce – pramenné pasáže), má svoj prínos i v kultúrno-lingvistickom rozmere (napr. z aspektu prekladových súvislostí, v kontexte kultúrnych dejín slovenského jazyka a kultúrnych dejín slovenskej spoločnosti i v porovnávacom vzťahu ustálenej frazeologickej podoby s biblickým pretextom reflektovaným v starších/novších prekladoch do slovenského jazyka).
- Dôležitú súčasť projektu tvorí analýza písaných textov Slovenského národného korpusu. Tá prináša informácie o aktuálnych spôsoboch uplatňovania biblickej frazeológie v súčasnej komunikácii. Prínos takejto analýzy možno predstaviť z dvoch (navzájom prepojených) hľadísk: analýza používateľského aspektu biblickej frazeológie (frekvencia v komunikátoch ako signál súčasnej živosti frazém) na báze uplatnených realizačných podôb bude príspevkom k problematike textotvorných potencií frazém a typológie zmien pri ich uplatňovaní (formálno-sémantická premenlivosť, variantnosť, aktualizácie...).

- Tým, že projekt funkčne využíva podnety plynúce z uplatňovania biblických frazém v korpusových textoch z diferencovaných komunikačných sfér (napr. texty publicistické, umelecké...) vrátane textov z webového korpusu (jeho súčasťou sú písané texty zo širokého spektra webových portálov, blogov, rozličné komentáre, diskusie, čiže aj texty, v ktorých názory a postoje prispievateľov sú často spojené s emočným hodnotením a expresívnosťou) – zvýrazní sa pri hodnotení prínosu tohto výskumu kognitívno-pragmatický aspekt používateľov jazyka.

Plánovaným hlavným výstupom projektu bude kolektívna monografia. V rámci súčasného štádia riešenia projektu autori doteraz publikovali niekoľko parciálnych výstupov časopiseckého a zborníkového typu.

3.2. OBLASŤ DIDAKTIKY SLOVENČINY AKO MATERINSKÉHO JAZYKA

Slovakistický výskum na KSJL FF KU má i výrazný didaktický rozmer. Aj v tomto prípade pritom platí, že bádateľské zacielenie na oblasť didaktiky slovenčiny ako materinského jazyka nie je jednorazovou či príležitostnou záležitosťou, ale programovým bádateľským počinom, ktorý sa komplexne a systematicky prejavuje v tvorbe Milana Ligoša V centre výskumnej pozornosti autora sú jednak všeobecné otázky didaktiky materinského jazyka, jednak dynamické činitele vo vyučovaní slovenského jazyka s osobitným zameraním na motivačné rozmery; porov. výber z monografických prác: *Možnosti rozvíjania vnútorných duchovných dynamických síl osobnosti žiaka vo vyučovaní slovenského jazyka* (Ligoš 1999); *Motivačné a duchovné rozmery vyučovania slovenského jazyka* (Ligoš 2003); *Základy jazykového a literárneho vzdelávania I., II.* (Ligoš 2009a, 2009b); *Rozvíjanie motivácie u žiakov vo vyučovaní slovenčiny* (Ligoš a kol. 2011).

V rámci sledovaného obdobia (2018 – 2023) hlavný publikačný výstup ako výsledok teoreticko-aplikačného prístupu predstavuje autorova monografia *Vyučovanie slovenčiny ako materinského jazyka v minulosti, prítomnosti a budúcnosti (Kapitoly z dejín vyučovania slovenčiny s výzvami do budúcnosti)* (Ligoš 2019). Príslušné dielo, ako to naznačuje časová os obsiahnutá v názve, má syntetizujúci charakter: prináša pohľad na dejiny vyučovania slovenčiny od najstarších čias (*minulosť*) až do súčasnosti (*prítomnosť*) s formulovaním istých výziev, perspektív (i autorových očakávaní a odporúčaní), ktoré sa vo vyučovaní slovenčiny roztvárajú (*budúcnosť*). Pohľadom na dejiny vyučovania slovenčiny v syntetickej podobe práca odstraňuje jedno z bielych miest v našom doterajšom poznaní, keďže tejto problematike sa doposiaľ venovala iba fragmentárna a okrajová pozornosť – v tejto súvislosti recenzentka publikácie Eva Vitézová v upútavke na obálke knihy vyzdvihuje pionierstvo práce (*„na Slovensku zatiaľ nevyšlo dielo takého charakteru“* – zadný obal knihy). Monografia pozostáva z troch kapitol. Prvá kapitola predstavuje dejiny vyučovania slovenského jazyka

v rámci vyčlenených časových období. Kľúčovým momentom pre periodizáciu sa stáva *Ratio educationis,* čiže predstavuje sa staršie obdobie do vydania školského zákona a obdobie od vydania školského zákona – s vnútorným členením na ďalšie historické periódy (po vznik Československej republiky v r. 1918; do začiatku 60. rokov 20 storočia; po súčasnosť). Druhá kapitola na dejiny vyučovania slovenčiny nahliada cez analýzu vybraných pedagogických dokumentov 19. a 20. storočia. Tretia kapitola sa venuje súčasnej koncepcii vyučovania slovenčiny ako materinského jazyka – jej súčasťou sa v závere stáva aj reflexia/vízia vyučovania slovenčiny v perspektíve. Autor príslušné dielo, ktoré koncipuje (ako uvádza ďalšia recenzentka práce Jana Svobodová, porov. zadný obal knihy) nielen ako bádateľ teoretik, ale aj s využitím vlastných skúseností z pôsobenia na rôznych stupňoch a typoch škôl a ktoré vychádza v roku jeho životného jubilea,[7] vníma aj ako podobu autorského odkazu. Svoje námety (perspektívy a vízie vyučovania slovenčiny) autor člení do troch tematických okruhov. Týkajú sa, ako to v rozhovore o knihe pri odpovedi na otázku zameranú na prognózu vyučovania slovenčiny objasňuje sám autor, *„trilaterálneho konceptu výrazových prostriedkov (aplikujúc univerzálny „kód 3“) a komplexnej štylistiky; využitia poznatkov o sile jazyka a komunikácie; novokoncipovaného využitia výrazovej a komunikačnej kategórie zrozumiteľnosti“* (rozhovor V. Kováčovej s M. Ligošom, 2019, s. 7). Tieto tematické okruhy sú tak perspektívne aj ďalšími míľnikmi vo výskumnom zameraní M. Ligoša v oblasti teórie vyučovania slovenského jazyka. Aktuálny autorský záujem smeruje k oblastiam prieniku didaktiky slovenčiny ako materinského a cudzieho jazyka (genéza problematiky i výhľad do budúcnosti).[8]

Spomedzi zahraničných publikačných výstupov výberovo spomeňme štúdiu *Continuity of traditional and new tendencies in L1 teaching: A scientific essay on the challenges and projections* (Ligoš 2020), v ktorej sa autor zameriava na základné dimenzie vyučovania materinského jazyka (L1) vo vzťahu k novým výzvam a perspektívam v európskom kontexte. Úvodná časť príspevku reflektuje isté podnety a inšpirácie poľskej odbornej proveniencie. Jadro príspevku sa sústreďuje na štyri základné dimenzie výučby materinského jazyka[9] na pozadí relevantných vzdeláva-

[7] Pri tejto príležitosti sa 19. júna 2019 na pôde FF KU uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Jazykovedné, literárnovedné a didaktické reflexie*. Toto podujatie ako vedecká zdravica jubilantovi malo širší integračný rozmer: okrem príspevkov odborovodidaktických a pedagogických sa jeho súčasťou stali i príspevky lingvistického i literárnovedného zamerania. Publikačný výstup z tejto konferencie predstavuje zborník *Aspekty literárnovedné a jazykovedné 4* (Baláková – Kováčová 2019).

[8] Parciálny výstup k tejto problematike tvorí plenárna prednáška M. Ligoša *Prieniky didaktiky slovenčiny ako materinského a cudzieho jazyka (Z genézy problematiky s výhľadom do budúcnosti)*, s ktorou autor vystúpil na medzinárodnej interdisciplinárnej vedeckej konferencii *Horizonty slovakistiky: dávne inšpirácie a nové výzvy*, konanej pri príležitosti 45. výročia výučby slovenčiny na Sliezskej univerzite v Katoviciach (17. – 18. máj 2022).

[9] 1. referenčný rámec pre vzdelávanie v Európskej únii so zameraním na kompetencie, ktoré človek potrebuje, aby mohol fungovať v 21. storočí; 2. príprava a celoživotné vzdelávanie učiteľov L1

cích dokumentov, súčasných vedeckých poznatkov, autorovho výskumu a autentickej pedagogickej praxe.

4. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Ako obsahové zameranie predchádzajúcich častí tohto prehľadu predznačuje, aj prognóza ďalších výskumných snažení na pôde ružomberskej KSJL súvisí predovšetkým s frazeológiou a didaktikou slovenčiny ako materinského jazyka.

Nadväzujúc na časť 3.2., v ktorej sa načrtáva i perspektíva ďalších výskumov v oblasti teórie vyučovania slovenského jazyka, doplňme, že tieto výskumy aktívne využívajú potenciál plynúci z progresívneho rozvoja aplikovanej lingvistiky. Bádateľský záujem v oblasti didaktiky slovenčiny ako materinského jazyka ťažiskovo cieli na štyri základné tematické modely, a to:[10]

- na ontodidaktické a psychodidaktické rozmery – na podloží kresťanskej kultúrnej antropológie a filozofie kultúry v prieniku základného, aplikovaného a strategicky orientovaného výskumu najmä so zreteľom na stredoeurópsky vzdelávací priestor,
- na inovatívne koncepčné rozvíjanie teórie a praxe vyučovania slovenčiny ako materinského jazyka na báze trinitárneho modelu sveta, človeka a výchovno-vzdelávacieho procesu,
- na interdisciplinárny a transdisciplinárny pohľad na výučbu materinského jazyka v relácii s komplexnosťou, synergickou integritou a holistickým ústretovým prístupom k žiakovi, opierajúc sa o najnovšie poznatky z jazykovedy, interaktívnej štylistiky a komunikácie a progresívne pedagogicko-didaktické koncepcie,
- na participáciu na kurikulárnej prestavbe výučby slovenského jazyka a literatúry na úrovni konzultácií, diskusných príspevkov a perspektívne aj v rámci riešiteľského tímu projektu KEGA so zámerom kvalitatívnej transformácie a cielenej implementácie v školskej praxi.

Aj budúce frazeologické výskumy majú predchádzajúcimi výskumami zreteľne naznačené kontúry: doterajší výskum v oblasti biblickej frazeológie totiž odkrýva potrebu, aktuálnosť a zároveň aj produktívnosť kognitívneho a pragmatického prístupu. Nevyčerpateľný a stále aktuálny zdroj podnetov poskytuje kognitívno-pragmatická paradigma biblickej frazeológie z aspektu používateľov jazyka ako východiska pre vyvodenie empiricky podložených záverov k problematike textotvorných potencií frazém a typológie zmien v kontexte slovenskej frazeologickej teórie. Ako

---

vrátane hodnotenia výsledkov ich práce; 3. vzdelávacie programy a štandardy pre výučbu L1 vrátane nástrojov výstupného merania; 4. komplexné poznávanie, diagnostika a rozvoj osobnosti žiaka, rešpektujúci učebné schopnosti žiaka a využívajúci vplyv výchovno-vzdelávacieho systému a celkových okolností života žiaka.

[10] Za pomoc s touto časťou textu ďakujem M. Ligošovi.

výskumne progresívny sa – na základe aktuálne prebiehajúceho výskumu (pozri časť 3.1.2.) – ukazuje integrovaný lingvisticko-teologický prístup, ktorý jednak umožňuje odborne fundovanú explanáciu sémantických, historicko-kultúrnych a pragmatických hodnôt biblických výrazov a interpretáciu modifikácií, ktoré nastali v sémanticko-výrazovom pláne biblických frazém, jednak zohľadňuje interdisciplinárnosť jednotiek ako prostriedkov patriacich k dvom diferencovaným systémom (súčasť náboženského výraziva vs. súčasť všeobecného frazeologického fondu). Osobitne náročnú výskumnú výzvu predstavuje mapovanie diachrónno-synchrónnych relácií života vybraných biblických frazém. Prospešnosť lexikografického zachytenia biblických frazém vrátane ich motivačného usúvzťažnenia s biblickým prameňom, ktorú na báze vybraných 130 jednotiek dokladá medzinárodný slovník *Lepta biblejskoj mudrosti* (pozri časť 2.1.1.), pre budúcnosť roztvára myšlienku jeho pokračovania – ak už nie rovno v porovnávacích nadnárodných reláciách, tak aspoň na úrovni národnej.

5. ZÁVER

Hoci od obdobia vzniku ružomberského pracoviska uplynulo sumárne „už“ 27 rokov, ružomberská KSJL stále patrí v slovenskom akademickom priestore k najmladším vysokoškolským slovakistickým pracoviskám. Napriek svojej relatívnej mladosti sa javí ako pracovisko s vyzretou, zreteľne sformovanou bádateľskou profiláciou v oblasti frazeológie a didaktiky slovenčiny ako materinského jazyka. V týchto výskumných oblastiach sa kontinuitne prejavujú i kontakty so zahraničnými pracoviskami: pri didaktike materinského jazyka ide najmä o nemeckú a poľskú súčinnosť; v rámci frazeologického výskumu má ružomberská strana svojich výskumných partnerov v česko-rusko-nemeckom univerzitnom prostredí, vďaka čomu výskumné aktivity a ich výsledky disponujú širším internacionálnym a porovnávacím rozmerom. Keďže Katolícka univerzita v Ružomberku patrí medzi konfesijné verejné vysoké školy, pracovníci KSJL FF KU výskumne siahajú i po témach, ktoré reflektujú interdisciplinárne lingvisticko-teologické súvislosti a inšpirácie. V oblasti teórie vyučovania slovenského jazyka spomeňme napr. výskumnú líniu, ktorá *„roztvára i aplikuje nový prístup k vyučovaniu slovenčiny na podloží univerzálneho kódu 3 v relácii s plnou pravdou o človeku, svete a Bohu (LÁSKE s presahom do nekonečna), čo koreluje s identitou, poslaním a profiláciou katolíckej univerzity v aktuálnom nastavení podľa konštitúcie Ex corde Ecclesiae“* (Ligoš 2023, rukopis). Vo frazeologickej oblasti sa tieto lingvisticko-teologické presahy najzreteľnejšie ukazujú vo výskumnom zameraní na biblické frazémy, na jednotky, ktoré sú motivačne zviazané s biblickými textami. A z toho plynie práve možnosť interdisciplinárne zameraného výskumu, ktorý aktuálne na ružomberskom pracovisku prebieha.

Informáciu o tom, že ružomberská KSJL patrí medzi najmladšie slovakistické pracoviská, možno doplniť o údaj, že ide aj o jedno z najmenších vysokoškolských slovakistických pracovísk na Slovensku. Personálna dimenzia tak smerom k výskumným aktivitám, k ich preferenčnému výberu, pôsobí ako delimitačný a determinujúci faktor, ktorý objasňuje, prečo napríklad v sledovanom období nie sú výraznejšie zastúpené výskumy v oblasti dialektológie a historickej lingvistiky – výskumy, ktoré v predchádzajúcom období boli relevantnou súčasťou vedeckého profilu pracoviska. Posilnenie frazeologického bádateľského prúdu pri stagnácii personálnych kapacít pracoviska išlo ruka v ruke s utlmením dialektologických a historickolingvistických bádateľských aktivít. Pravda, tu sa už dostávame k neuralgickým otázkam, ktoré súvisia s financovaním vedy a vysokého školstva, k otázkam, ktoré citlivo vníma nielen ružomberské pracovisko. Ako však aj táto prehľadová štúdia dokladá, výsledky, ktoré katedra dosahuje v profilových oblastiach svojej vedeckovýskumnej činnosti, sú inšpiratívne a pozitívne prijímané nielen v slovenskom, ale aj zahraničnom akademickom priestore.

Literatúra

BALÁKOVÁ, D. (2011): *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém*). Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.

BALÁKOVÁ, D. – KOVÁČOVÁ, V. (2017): *K výskumu biblickej frazeológie.* Ružomberok: Verbum.

BALÁKOVÁ, D. – KOVÁČOVÁ, V. (eds.) (2019): *Aspekty literárnovedné a jazykovedné IV.* Ružomberok: Verbum.

BALÁKOVÁ, D. – KOVÁČOVÁ, V. – MOKIENKO, V. M. (2013): *Nasledije Biblii vo frazeologii.* Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.

BALÁKOVÁ, D. – WALTER, H. – MOKIENKO, V. M. (2012): *Lepta biblejskoj mudrosti* (*Kratkij russko-slovacko-nemeckij slovar krylatych slov).* Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.

IVANOV, J. Je. – MOKIENKO, V. M. (eds.) (2019a): *Lepta biblejskoj mudrosti. Russko-slavianskij slovar biblejskich krylatych vyraženij i aforizmov s sootvetstvijami v germanskich, romanskich, armianskom i gruzinskom jazykach. V dvuch tomach. A – O.* Mogilev: Mogilevskij gosudarstvennyj universitet imeni A. A. Kulešova.

IVANOV, J. Je. – MOKIENKO, V. M. (eds.) (2019b): *Lepta biblejskoj mudrosti. Russko-slavianskij slovar biblejskich krylatych vyraženij i aforizmov s sootvetstvijami v germanskich, romanskich, armianskom i gruzinskom jazykach. V dvuch tomach. P – Ja.* Mogilev: Mogilevskij gosudarstvennyj universitet imeni A. A. Kulešova.

KOVÁČOVÁ, V. (2010): *Sotácke nárečia severovýchodného Zemplína z aspektu petrifikácie a nivelizácie.* Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku – Filozofická fakulta.

KOVÁČOVÁ, V. (2015): *Z problematiky archaizmov v slovenských nárečiach (s osobitným zreteľom na sotácke nárečia severovýchodného Zemplína).* Ružomberok: Verbum.

KOVÁČOVÁ, V. – LIGOŠ, M. (2019): O stave vecí sveta i o sebe chcem mať jasnú a zváženú predstavu... In: *Kuriér*, 8/3, 4 – 7.

LIGOŠ, M. (1999): *Možnosti rozvíjania vnútorných duchovných dynamických síl osobnosti žiaka vo vyučovaní slovenského jazyka. Kapitoly z teórie vyučovania materinského jazyka.* Ružomberok: Žilinská univerzita – Katecheticko-pedagogická fakulta sv. Ondreja v Ružomberku.

LIGOŠ, M. (2003): *Motivačné a duchovné rozmery vyučovania slovenského jazyka. Kapitoly z didaktiky materinského jazyka.* Ružomberok: Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku.
LIGOŠ, M. (2009a): *Základy jazykového a literárneho vzdelávania I. Úvod do didaktiky materinského jazyka a literatúry.* Ružomberok: Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku.
LIGOŠ, M. (2009b): *Základy jazykového a literárneho vzdelávania II. Úvod do didaktiky materinského jazyka a literatúry.* Ružomberok: Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku.
LIGOŠ, M. (2019): *Výučovanie slovenčiny ako materinského jazyka v minulosti, prítomnosti a budúcnosti (Kapitoly z dejín vyučovania slovenčiny s výzvami do budúcnosti).* Bratislava: Veda.
LIGOŠ, M. (2020): Continuity of traditional and new tendencies in L1 teaching: A scientific essay on the challenges and projections. In: *L1-Educational Studies in Language and Literature*, 20/1, 1 – 18. DOI 10.17239/L1ESLL-2020.20.01.11.
LIGOŠ, M. a kol. (2011): *Rozvíjanie motivácie u žiakov vo vyučovaní slovenčiny*. Ružomberok: Verbum.
MLACEK, J. – BALÁKOVÁ, D. – KOVÁČOVÁ, V. (2009): *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia.* Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku – Filozofická fakulta.

Internetové zdroje

[1] https://www.ku.sk/fakulty-katolickej-univerzity/filozoficka-fakulta/katedry/katedra-slovenskeho-jazyka-a-literatury/ (cit. 16. 10. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Marianna Sedláková

Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta
Šrobárova 2, Košice
E-mail: marianna.sedlakova@upjs.sk

SEDLÁKOVÁ, M. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Pavol Jozef Šafárik University in Košice. In: *Slovenská reč*, 88/3, 192 – 205.

Abstract: The paper presents the research and publishing outputs of the Department of Slovak Studies, Slavonic Philologies and Communication at the Faculty of Arts, Pavol Jozef Šafárik University in Košice as a starting point for reflections on the communication nature of texts, especially from the point of view of the author's intention. In contemporary society, the balance is shifting to what is called "certainty" messages, scientific texts being only a part of them. We see the basic communication difference in the type of sciences in which the texts come into being. Natural sciences discover theories on the basis of which things are produced, humanities and social sciences invent mainly social principles on the basis of which they formulate rules but only philologies study text also as an artistic means of communication having the direct effect not only through reason but through emotions, too. Based on what has been said, we propose – within sciences, on one side natural sciences, and on the other side humanities, and within humanities to separately single out philology/philologies and adequately assess its (and not only its) research outputs.

Keywords: Faculty of Arts, Pavol Jozef Šafárik University, Slovak linguistics, applied linguistics, literature and translation studies, problems of media.

Článok v skratke:

- Príspevok sa zaoberá lingvisticky orientovanými vedeckovýskumnými publikačnými aktivitami na Katedre slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v súčasnom období, t. j. približne za posledných šesť rokov (2018 – 2023).
- Tematicky sa publikačné výstupy pracoviska zaoberajú synchrónnou i diachrónnou problematikou, systémovou, funkčnou i komunikačnou lingvistickou problematikou v základnom i aplikovanom výskume.
- Predstavené projekty a publikačné výstupy pracoviska sa zaoberajú diachrónnou lingvistikou a dialektológiou, všeobecnou lingvistikou a komunikačnými aspektmi jazyka, synchrónnou fonetikou a fonológiou s presahom do audiometrie, zvukovou štylistikou, lexikálno-štylistickými výskumami s presahmi do mediálnej štylistiky.
- Okrajovo sa venuje pozornosť aj perspektívam ďalšieho bádania vo väčšine uvedených výskumných smerov.

1. ÚVOD

Cieľom príspevku je v súlade s koncepciou tematického čísla predstaviť výsledky vedeckovýskumných a publikačných aktivít pracovníkov Katedry slovakisti-

ky, slovanských filológií a komunikácie Filozofickej fakulty UPJŠ (ďalej KSSFK) v Košiciach[1] za obdobie posledných 5 – 6 rokov, t. j. 2018 – 2023, čiastočne sumarizujúco, ale najmä koncepčne, čo nás privádza k úvahám o komunikačnom poslaní vedeckých textov v spoločenskej komunikácii. V úvode sa usilujeme predstaviť pracovisko nielen z hľadiska jeho histórie, ale najmä z hľadiska podmienok, ktoré významne určili jeho vedeckovýskumné zameranie vzhľadom na objekt výskumu, ktorým je komunikačný systém slovenského jazyka vo svojej komplexnosti. Z hľadiska usporiadania predloženého textu nadväzujeme na štruktúru danú redakciou Slovenskej reči, len ho s ohľadom na naše potreby a zámery modifikujeme. V závere každej kapitoly náznakovo načrtávame i možné perspektívy pracoviska v danej oblasti.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA

Hoci dejiny vzniku filozofickej fakulty v meste Košice siahajú do polovice 17. storočia,[2] v súčasnosti ide prakticky o najmladšiu FF v rámci vysokých škôl SR. KSSFK bola v roku 2005 začlenená pôvodne do Ústavu sociálnych vied Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, od 1. 1. 2007 začala fungovať už ako súčasť FF UPJŠ a hlási sa k vedeckovýskumnému a vzdelávaciemu odkazu východoslovenskej vysokoškolskej slovakistiky, ktorá sa kontinuálne začala rozvíjať na Filozofickej fakulte v Prešove, najprv – po vzniku UPJŠ v roku 1959 na tejto univerzite (predtým v rámci Filologickej fakulty Vysokej školy pedagogickej v Prešove) – a následne od 1. 1. 1997 v rámci Prešovskej univerzity.[2] Na novokonštituovanej KSSFK pôsobili od začiatku jazykovedci a literárni vedci priamo osobnostne nadväzujúci na prešovské slovakistické a slavistické prostredie: Ján Sabol, Ján Gbúr, Karol Horák, Miloslava Sokolová (z FF PU) alebo Oľga Sabolová, Eva Frühaufová (z FHPV PU). V samých začiatkoch k rozbehu pracoviska prispeli aj iné významné osobnosti najmä z jazykovedy, a to z JÚĽŠ SAV (Slavomír Ondrejovič, Elena Krasnovská) a iných slovenských vysokých škôl (napr. Vladimír Patráš). Neskôr pribudli aj iní učitelia prevažne z prešovského prostredia, z ktorých väčšina dodnes pôsobí v pracovnom kolektíve katedry. Dnes má katedra 16 učiteľov (troch profesorov, piatich docentov, ôsmich odborných asistentov)[3] a dvoch emeritných profesorov. Katedra má dve oddelenia[3] a zabezpečuje päť študijných programov (po dva bakalárske a magisterské: slovakisticko-mediálne štúdiá a slovenský jazyk a literatúru v kombinácii s humanitnými aj s prírodovednými predmetmi; jeden doktorandský študijný program – literárna veda). Z uvedeného vyplýva, že v čase, keď boli staršie slovakistické pracoviská už dávno rozdelené na samostatnú jazykovú a literárnu časť, alebo sa práve takto divergentne vyvíjali i vo vzťahu k masmediálnym štúdiám (slovakistika na

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

[2] Spoločnú históriu s pracoviskami PU v rokoch 1952 – 2005 porov. v tomto čísle v štúdii M. Ološtiaka a kol.

[3] Oddelenie slovenského jazyka a literatúry a Oddelenie slovakisticko-mediálnych štúdií.

Filozofickej fakulte PU v Prešove), košické slovakistické pracovisko nieslo a stále nesie pečať pevnej previazanosti všetkých svojich odborných zameraní vo vyučovacom i vedeckovýskumnom procese, kontinuálne nadväzujúc na pôvodné vedecké zamerania jednotlivých učiteľov, ako sme to už načrtli vyššie. V dohľadnej dobe sa na tom pravdepodobne nič nezmení.

3. VEDECKÉ TEXTY V KONTEXTE ĽUDSKEJ KOMUNIKÁCIE

Keď sa na komunikáty vyprodukované naším pracoviskom za sledované obdobie pozrieme zo štatistického hľadiska, zistíme, že (zatiaľ zaregistrovaných v univerzitnom knižničnom systéme) je 405 jednotiek, pričom vedecké štúdie (193) a monografie (8) tvoria z toho polovicu. Vysokoškolské učebnice (4) rovnomerne reprezentujú špecifické oblasti vedeckého záberu pracoviska (jazykového, literárneho a mediálneho). Lingvistické, resp. lingvodidaktické zameranie majú učebnice *Ortoepia zvukového prejavu na segmentálnej úrovni* (Bónová 2019) a *Praktická didaktika slovenčiny ako cudzieho jazyka* (Sedláková a kol. 2021). Ak čiastkové štúdie vnímame ako výstupy smerujúce k budúcim monografiám a monografiu budeme v súlade s tendenciami knižničného systému považovať za základný žáner vedeckej produkcie humanitného typu, môžeme konštatovať, že približne polovicu z tejto kľúčovej produkcie KSSFK tvorí pedagogická transformácia relevantných vedeckých poznatkov.

Domnievame sa, že vo vedeckom prostredí venujúcom sa prirodzenému ľudskému jazyku a jeho komunikačnému dosahu je pomerne obmedzujúce pohybovať sa len na jednej strane spoločenského komunikačného spektra, tak ako sme ho predstavili vo viacerých našich úvahách (Sedláková 2017), naposledy na XXXI. kolokviu mladých jazykovedcov (Sedláková, v tlači), odkiaľ pre názornosť vyberáme i ilustráciu (obr. 1):

Obr. 1. Pohľad na štýl podľa komunikačného zámeru autora – analógia s literárnymi druhmi[4]

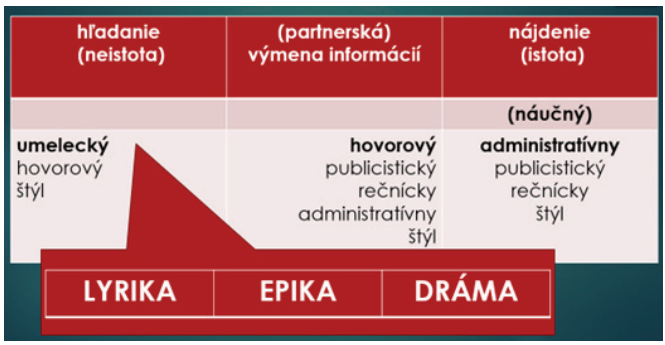

[4] Tučným písmom zvýraznené štýly považujeme za základné. Administratívny štýl, ktorý inicioval vznik písma, vývinovo kladieme pred náučný. Nazdávame sa totiž, že písmo (a možnosť zaznamenávania nielen faktov, ale aj myšlienok) malo výrazný podiel na vzniku vedy a prirodzene i náučného štýlu.

Ak sa chceme o jazyku ako o bazálnej súčasti ľudského komunikačného systému, založeného na zvuku, kompetentne vyjadriť, je obohacujúce, ak máme čo najväčšiu praktickú skúsenosť s jeho rozličnými formami. Je prirodzené, že vo vedeckom prostredí, ktorého súčasťou sú aj univerzity, prevládajú komunikáty „istotového" charakteru podľa zámeru autora, ale na rozdiel od číro vedeckých pracovísk sú univerzity aj vzdelávacími inštitúciami, kde by sa jazyk mal prezentovať v rozmanitých podobách, a to nielen didakticky zameraných komunikátov. K rovnovážnemu stavu komunikačného aspektu publikačných výstupov prispievajú okrem umeleckých (autorským zameraním „neistotových" textov) aj rozmanité „malé" a prácne evidovateľné výstupy našich učiteľov a vedcov, ktoré by sme na základe nášho členenia priradili prevažne k textom centrálneho komunikačného zámeru – partnerskej výmene informácií, pretože cesta šírenia poznania do celej spoločnosti cez budúcich učiteľov je síce efektívna a perspektívna, ale pomerne dlhotrvajúca, priama cesta cez vedecké popularizačné texty môže byť však ešte efektívnejšia. Hoci texty centrálneho komunikačného spektra súčasný akademický administratívny systém považuje za treťoradé,[5] nazdávame sa, že vo filologickom vedeckom svete majú nezastupiteľné miesto. Preto môžeme hneď na úvod konštatovať, že na základe štruktúrnej analýzy publikačných aktivít sa KSSFK javí ako komunikačne vyvážená vedecká a pedagogická komunita.

Je pochopiteľné, že aj žáner projektu, ktorý sa v súčasnosti výrazne vo vedeckých komunitách preferuje, nakláňa prirodzene misku komunikačných váh na akademickej pôde k „istotovým" komunikátom. Na našom pracovisku sa za sledované obdobie realizovali vedecké projekty viacerých typov. Najmä však VEGA (7), APVV (4) a KEGA (4). Pokiaľ išlo o skúmanie jazyka na úrovni materiálnej bázy – v rámci fonetiky, mali/majú projekty interdisciplinárny charakter s presahom najmä do biológie, sú aplikované v medicínskom prostredí a boli/sú, samozrejme, viazané na prístrojové laboratórne skúmanie.[6] Rýdzo literárny charakter by sa dal pripísať trom projektom, viaceré projekty riešili translatologické problémy, niektoré spájali literárnu a mediálnu sféru, iné literárnu a antropologickú problematiku, jeden projekt riešil problematiku rýdzo mediálnu. Popri niektorých literárnovedných projektoch pomerne široký záber aj s didaktickým presahom mal projekt *Jazyk a literatúra v súčasnom socio-kultúrnom a mediálnom kontexte* (KEGA, M. Andričíková). Projekt *Veda bez bariér (interdisciplinárne inšpirácie súčasnej literárnej tvorby a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ)* (KEGA, J. Gbúr) mal výrazný didaktický presah. Ako vidno, nateraz sa darí prestupovať hrani-

[5] Niektoré výstupy, napríklad rozhlasové jazykové glosy, ktoré možno rátať už na stovky, si naši autori v publikačných výstupoch vôbec neevidujú.

[6] Ide o tieto projekty: *Úloha podporných nástrojov pre skorú diagnostiku a terapiu u detí s poruchami sluchu a reči* (APVV, E. Kiktová), *Adaptívne maticové testy v audiometrii a percepčnej fonetike* (VEGA, E. Kiktová), *Rečová audiometria v rómskom jazyku* (APVV, J. Zimmermann), *Komparatívny výskum dištinktívnych príznakov foném v slovenčine, v angličtine a v nemčine* (VEGA, R. Gregová).

ce jednotlivých výskumných odborov, lebo fakt, že cez jazyk ako komunikačný fenomén sa v každej spoločnosti realizuje všetko, nás presviedča o tom, že je nevyhnutné vnímať ho (jazyk) komunikačne komplexne, hoci nepopierame, že skúmanie jednotlivostí v jazyku je i pre tento zámer veľmi užitočné. V plánovaných projektoch by sme radi naďalej posilňovali ich interdisciplinárne zameranie v širších komunikačných súvislostiach. Naše najnovšie podnety na vytvorenie budúceho projektu sú motivované „udalosťami posledných rokov tak doma, ak aj vo svete, ktoré sa prejavujú vo zvýšenom príklone časti verejnosti k autoritárskemu spôsobu spravovania vecí verejných, k dôvere v konšpiračné teórie a v neposlednom rade k šíreniu nenávisti a strachu. Jedným z dôvodov tohto stavu je podľa nášho názoru okrem iného aj nedostatok kritického myslenia a dlhodobé podceňovanie humanitných a spoločenských vied, ako aj bariéra medzi svetom umenia a svetom pragmatizmu a konzumu“ (M. Andričík, v opise najnovšieho projektu).

4. JAZYKOVEDA A DIDAKTIKA JAZYKA

Veľmi silnou zložkou lingvistického výskumu na našom mladom pracovisku je tradične **zvuková rovina jazyka** previazaná s fonetickým laboratóriom. V košickom prostredí sa podarilo nájsť spojenie so zámermi Lekárskej fakulty UPJŠ a v aktuálnom projekte APVV *Rečová audiometria v rómskom jazyku* nadviazať na starší audiometricky zameraný výskum slovenčiny. Monografia *Adaptívne maticové testy a ich využitie v rečovej audiometrii rómčiny* (Zimmermann – Kiktová 2020) „opisuje proces vývoja audiometrického nástroja, počnúc zostavovaním a tvorbou rečových testových jednotiek, návrhom a realizáciou testového rozhrania, vykonanými testami u zdravých percipientov, vyhodnotením a porovnaním dosiahnutých výsledkov. Predstavuje významný krok v štandardizácii audiometrie na Slovensku“ (s. 115). Presné vyhodnotenie sluchových schopností otologického pacienta má totiž výrazný vplyv na výber vhodného liečebného postupu, v najlepšom prípade i prinavrátenie stratených sluchových schopností. Monografii predchádzalo niekoľko čiastkových štúdií.

Zvukovej rovine slovenského jazyka sa systémovo venuje najmä Iveta Bónová. Jej najnovšia monografia *Fonologická ontogenéza v detskej reči* (2018) nadväzuje na výskum detskej reči, ktorého sa zúčastnila ešte za pôsobenia na FF PU a prakticky ho dopĺňa o celostný pohľad na fonologickú ontogenézu na segmentálnej úrovni, a to na základe dlhodobého sledovania vývinu reči jedného dieťaťa (ženského pohlavia), pri ktorom identifikovala kvantitatívne a kvalitatívne parametre, ktoré v semilongitudinálnom preverovaní rečovej produkcie deviatich detí a v komparácii s rečovým vývinom ďalšieho dieťaťa (mužského pohlavia) zachytila, pričom výskumom potvrdila signifikantné črty fonologickej ontogenézy slovensky hovoriacich detí. Výskum potvrdil vysokú mieru individuálnosti rečového vývinu, ktorý však odráža pevné zákonitosti pomernej chronológie osvojovaných artikulačných

procesov (v postupnosti: vokalické monoftongy a záverové konsonanty, fixácia frikatív a diftongov, upevňovanie sykaviek a likvíd). V rámci rovnakého projektu vyšla ako vysokoškolská učebnica v tlačenej i elektronickej verzii *Ortoepia zvukového prejavu na segmentálnej úrovni* (2019). Učebnicu vydala I. Bónová pre budúcich mediálnych pracovníkov a učiteľov slovenského jazyka. Kompozične je usporiadaná tak, že po výklade príslušného ortoepického problému nasledujú cvičenia na poznanie a uplatňovanie normy ako štandardizovanej zvukovej podoby v rečovej praxi s dôrazom na prirodzený jazyk a jeho reálnu normu.

Prevažujúcu segmentálnu problematiku fonológie v prácach I. Bónovej v sledovanom období vyvažujú suprasegmentálne výskumné zámery previazané so štylistikou od Leny Ivančovej, ktorými nadväzuje na teorémy profesora Jána Sabola (Ivančová 2018, 2019). V samostatnej štúdii sa v spoluautorstve venuje vymedzeniu žánra stand-up comedy na Slovensku (Ivančová – Smoradová 2022), čím presahuje číro lingvistické teritórium smerom k žánrológii. Viaceré jej lingvistické príspevky smerujú do mediálneho prostredia (napr. *Syntakticko-sémantická a intologická invariantnosť spravodajskej vety*, 2018). Do príležitostného zborníka *Kúzlo zvukov* (2019) prispela L. Ivančová štúdiou *Slovenská ortoepická norma podľa Jozefa Lišku*. *Jazykovedné a logopedické dielo Jozefa Lišku* tu zhodnotil Ján Sabol. Jazykovednému dielu Ľudovíta Nováka venoval štúdiu v I. časti súborného diela zakladateľa Slovenskej akadémie vied (Sabol 2019a). Svoje teoretické úvahy stále publikuje aj v oblasti semiotiky (Sabol 2018) či ľudovosti slovenčiny (Sabol 2019b). Osobnosti pána profesora Sabola bola venovaná aj časť projektu *Veda bez bariér* (2019),[4] ktorá bola z didaktického uhla pohľadu zameraná na projektové vyučovanie.

Lexikálna rovina slovenčiny vo výskumoch nášho pracoviska je prítomná najmä v prácach Lucie Jasinskej. Jej monografia *Hovorové lexémy v publicistických textoch* (2019a) rieši problematiku hovorových slov v publicistických textoch, čo je téma motivovaná okrem iného aj učebnými kontaktmi s budúcimi mediálnymi pracovníkmi. Výskum ukázal, že časť publicistických textov sa výrazne približuje hovorovému štýlu v snahe publicistov priblížiť sa publiku (diváckej či poslucháčskej základni). Monografii prirodzene predchádzali štúdie, jedna z ostatných zo sledovaného obdobia (napr. Jasinská 2019b).

Morfológii spisovnej slovenčiny sú venované príspevky L. Jasinskej na tému kolokácií slovesného podstatného mena, ale aj didakticky zamerané príspevky publikované v časopise *Slovenčinár* (Jasinská 2018a, 2018b). K problematike jazykovej kultúry sú nasmerované viaceré tandemové príspevky L. Jasinskej a I. Bónovej, ktoré vyústili do spoločnej knižnej publikácie *Jazyková kultúra nielen pre lingvistov* (2019).

Na tomto mieste treba spomenúť, že téma **jazyková kultúra** zamestnáva nielen našich lingvisticky orientovaných výskumníkov, lebo viacerí kolegovia (aj literárnovedne či masmediálne orientovaní) sa realizujú ako editori či jazykoví redaktori.

Ako vedľajší výstup zameraný na jazykovú kultúru možno vnímať napríklad príspevok Mariána Andričíka *K jazykovej kultúre textov slovenskej populárnej hudby* (2018), ktorý kriticky vníma úroveň jazyka podprahovo ovplyvňujúceho najmä mladú generáciu používateľov spisovnej slovenčiny.

5. DIACHRÓNNE A DIALEKTOLOGICKÉ VÝSKUMY

Diachrónnym či (lepšie povedané) vývinovo orientovaným výskumom sa na našom pracovisku venuje Marianna Sedláková. Jej dialektologické výskumy sa dotýkajú najmä šarišského nárečia v kontexte východoslovenského makroareálu s priamym priemetom do historickej fonológie, všeobecnej jazykovedy a komunikácie, ako napríklad v štúdiách *Okrajové dialekty ako jazykové laboratórium* (Sedláková 2019b), *Vývinové fonologické zmeny v jazyku na pozadí koexistencie rozličných jazykových štruktúr v kontexte východoslovenského nárečového okruhu* (Sedláková 2021b), kde sa na okrajových javoch východoslovenských nárečí demonštruje ich archaickosť, čo prispieva k možnosti alternatívneho pohľadu aj na historické osídľovanie Slovenska. Ku komunikačnému pohľadu na jazykový systém, ktorý umožnil presnejší výklad vývinu rôznych jazykových štruktúr (lexikálnych s priemetom do lexikografie, morfologických i fonetických), smerujú viaceré štúdie (Sedláková 2019a, 2021a, 2023b), v ktorých autorka vysvetľuje prienik prirodzený prírodných štruktúr do celého jazykového systému vďaka materiálnemu nosiču – zvuku. Vplyv prírodných štruktúr na jazykový/komunikačný systém sa prejavuje i v jeho tendenciách k fraktálovitosti. Jazykový systém vníma len ako subsystém komunikačného systému, ktorý do veľkej miery vnútorné jazykové štruktúry priamo ovplyvňuje na všetkých jazykových rovinách (tak rieši i zánik vokatívu v strednej slovenčine). V duchu komplexnosti komunikačného systému založeného na prirodzenom živom jazyku hodlá vydať monografiu, ktorá by vysvetľovala niektoré fylogenetické i ontogenetické vývinové procesy (nielen) slovenčiny.

6. INTERDISCIPLINÁRNE / MEDIÁLNE VÝSKUMY NA JAZYKOVEDNEJ BÁZE

Ťažko sa oddeľuje jazyk od literatúry, ako sa nedá oddeliť od komunikácie; ak sa teda do skupiny textov, ako sme ich označili v podtitule, odvážime zaradiť tituly zapodievajúce sa primárne históriou ženských periodík na Slovensku, robíme tak z dôvodu, že okrem histórie samotnej tu ide i o žánrologický náhľad a v neposlednej miere citáciami z dobovej tlače je dosť inšpiratívny na to, aby sme v ňom videli náznaky pohľadu i na historickú podobu jazyka. Ako kuriózny príklad na podporu nášho zaradenia uvediem údaj spod čiary v monografii Mariána Gladiša *Prvé slovenské ženské časopisy Dennica, Živena, Slovenská žena (1898 – 1923).* Ide pravdepodobne o prvý pokus pomenovať mrakodrap v slovenčine ako *oblakoškrabač* (2021a, s. 75), ale o historic-

kom stretnutí sa s jazykom svedčí i potreba autora vysvetľovať niektoré archaické slová v pôvodných citovaných textoch (napr. na s. 84, 87 a i.). Okrem iného monografia reflektuje i pravopisné úpravy v slovenčiny v priebehu vydávania skúmaných časopisov, čo je veľmi vzácne, ešte vzácnejšie však je publikované subjektívne prežívanie tvorby slovenských textov slovenskej spisovateľky v temer bilingválnom vzdelávacom prostredí (E. M. Šoltésová, s. 96 – 97). Túto monografiu možno využiť na podporu dôležitosti skúmania jazyka v komunikačnom procese, lebo, ako tvrdí jedna z posudzovateliek rukopisu na s. 175, „monografia je totiž učebnicovým príkladom toho, ako sa dá prostredníctvom relatívne a zdanlivo jednoduchej problematiky (literatúry a žurnalistiky) vyučovať komplex zložitých politických, spoločenských a kultúrnych javov“. K tomu dodávame, že aj špeciálne jazykových. Vydaniu monografie predchádzali aj samostatné štúdie v zborníkoch. M. Gladiš sa vo svojich výskumoch zaoberá tiež osobnosťami slovenskej mediálnej histórie, ako bol napríklad Anton Prídavok. V synchrónnom mediálnom prostredí sa M. Gladiš venuje špecifickým podobám najmä spravodajského textu (2018, 2021b).

Vedeckú spoluprácu v rámci katedry dokumentuje tandemová monografia o Maši Haľamovej (Hajdučeková – Bónová 2021), ktorá vznikla v rámci projektu APVV. Poetka je v nej predstavená ako osobnosť spirituálnej poézie, ktorá v slovenskej medzivojnovej literatúre nadväzuje na osobitý typ konfesijnej protestantskej tradície. Vo dvoch častiach sa prezentujú výsledky archívneho výskumu (rekonštrukcia životných udalostí, zápisky o básnickej inšpirácii, názory literárnej kritiky) a (re)interpretácia troch básnických zbierok so zameraním na duchovný rozmer a proces spiritualizácie a na hĺbkovú analýzu fónicko-rytmických kvalít veršovej štruktúry.

7. VÝSKUM SLOVENČINY AKO CUDZIEHO JAZYKA

Slovenčina ako cudzí jazyk bola na UPJŠ pred prílivom migrantov z Ukrajiny spojená s lekárskou fakultou, najmä od akademického roku 1992/1993, keď začali medicínu v anglickom jazyku študovať aj zahraniční študenti, pre ktorých je znalosť slovenčiny nevyhnutná na komunikáciu s pacientmi počas vykonávania praxe v slovenských nemocniciach. Ich motivácia a časová dotácia predmetu sú natoľko nízke, že vyučujúce Centra jazykovej prípravy FF UPJŠ v posledných rokoch riešili svojimi publikačnými aktivitami najmä tento problém, tvorbu učebníc minimalistického obsahu v dialogickej forme (Madárová – Barnišinová – Pálová 2019; Jurečková 2020). Keďže garanciu nad predmetom slovenčina ako cudzí jazyk má vedúca KSSFK M. Sedláková, problematika sa aj inštitucionálne nielen tematicky dotýka nášho pracoviska. Prílev ukrajinských občanov, medzi nimi i lekárov, neskôr spôsobil potrebu vytvorenia ďalších učebných textov (Barnišinová – Macejová 2021) a cvičebnice (Madárová – Barnišinová – Pálová 2021). Čiastkové štúdie z danej problematiky sa dotýkajú špecifík slovenčiny pre lekárov a online vyučovania za

pomoci IT techník (Barnišinová 2021, 2022; Jurečková 2022). Teoretickejšie zamerané štúdie z problematiky slovenčiny ako cudzieho jazyka sa dotýkajú metodiky (Sedláková 2022; Barnišinová 2022b), jedna štúdia sa venuje histórii vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka na UPJŠ v Košiciach (Sedláková 2023). Kolektív vyučujúcich slovenčinu ako cudzí jazyk v súvislosti s projektom Technickej univerzity v Košiciach, na riešení ktorého sa podieľal, sa v najbližšej budúcnosti mieni venovať problematike tandemového vyučovania slovenčiny.

8. INÁ VYDAVATEĽSKÁ ČINNOSŤ

Pracovisko plánuje pokračovať vo vydávaní spisov P. J. Šafárika. Prvé štyri zväzky vyšli v rokoch 1992, 1995, 1999, 2009. V súčasnosti sa pracuje na 5. zväzku *Poézia, preklady, teoretické a kritické reflexie*.[7]

Po vydaní troch príležitostných zborníkov k výročiam vedeckých osobností (Ján Sabol, František Miko, Jozef Liška) hádam môžeme hovoriť o založenej tradícii. V sledovanom období to bol recenzovaný zborník štúdií *Kúzlo zvukov* ako publikačný výstup rovnomenného vedeckého seminára, ktorý usporiadala KSSFK a košická pobočka Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave pri príležitosti 100. výročia narodenia zakladateľa slovenskej logopédie Jozefa Lišku. Účastníci sa venovali rozboru jazykovedného a logopedického diela J. Lišku, jeho prínosu do slovenskej dialektológie a ortoepie, predstavili ho ako anglistu, ale venovali sa aj zvukovej stránke detskej reči, exaktným metódam merania porúch a nízkej kvality hlasu či strojovému spracovaniu rečového signálu. Súčasťou zborníka je aj interpretačná štúdia filmového dokumentu Budú hovoriť dobre – spoločensky významného diela, ktoré vzniklo v roku 1958 pod odborným patronátom J. Lišku.

Za veľmi dobrú tradíciu, v ktorej mienime pokračovať, považujeme vydávanie Doktorandských miscelaneí[5], [6], [7], [8] ako východiskovej publikačnej platformy pre doktorandov celej FF UPJŠ. Ich editorom je L. Šutor.

Naši vedeckí pracovníci sa nebudú brániť účasti na kolektívnych výskumoch v rámci celého Slovenska, tak ako to bolo v predchádzajúcom projekte tematicky zameraného vydania Slovenskej reči (Bónová – Jasinská 2022).

V roku 2022 bola naša katedra (po prvýkrát) spoluorganizátorkou XXXI. ročníka kolokvia mladých jazykovedcov (spolu s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV) a z tohto podujatia pripravuje zborník príspevkov.

9. ZÁVER

Aby sme naše úvahy motivované hodnotením publikačných aktivít konkrétneho pracoviska uzavreli, vrátime sa k citátu M. Andričíka z úvodu tohto príspevku, v ktorom

[7] Šiesty zväzok majú tvoriť jazykovedné štúdie, v siedmom zväzku bude výber z korešpondencie. Personálnu bibliografia P. J. Šafárika v dvoch dieloch vydala Slovenská národná knižnica v roku 2004.

sa hovorí o nedostatku kritického myslenia a o podceňovaní humanitných vied v porovnaní s prírodnými vedami, a pokúsime sa komunikačne uchopiť publikačné výstupy vedeckého charakteru v porovnaní prírodných a humanitných vied. Opäť si pomôžeme názorným obrázkom, na ktorom ukazujeme nielen to, ako jednotlivé vedecké druhy zapadajú do ľudského komunikačného priestoru, ale aj ako sa od seba líšia produktmi, ktoré všetky smerujú k človeku a napĺňaniu jeho potrieb, a akú rolu medzi nimi v ich komunikačnom zábere hrá text (rečový komunikát). Tu treba podotknúť, že ľudské poznávanie sa realizuje jednak cez jeho prirodzené komunikačné nástroje (zmysly, najmä zrak, sluch a hmat)[8] a špecifické – komunikačné kódy (jazyk ako prirodzený ľudský komunikačný kód založený na zvuku, vďaka ktorému je človek schopný abstraktného myslenia[9]). Popri prirodzenom jazyku človek využíva aj umelé komunikačné kódy (napríklad na komunikáciu s počítačom a i.), ktoré však nie sú natoľko rozšírené, aby v spoločenskej komunikácii konkurovali prirodzeným jazykom, hoci paradoxne prostredníctvom umelých jazykov človek naučil komunikovať umelú inteligenciu prirodzenými jazykmi. Na viacerých miestach sme v našich starších úvahách už konštatovali, ako sa v súčasnej spoločnosti prechyľujú misky váh k tzv. „istotovým" komunikátom, v ktorých vedecké štúdie a monografie tvoria len časť.

Obr. 2. Pohľad na druhy vied podľa komunikačného zámeru textov v kontexte jazykových štýlov

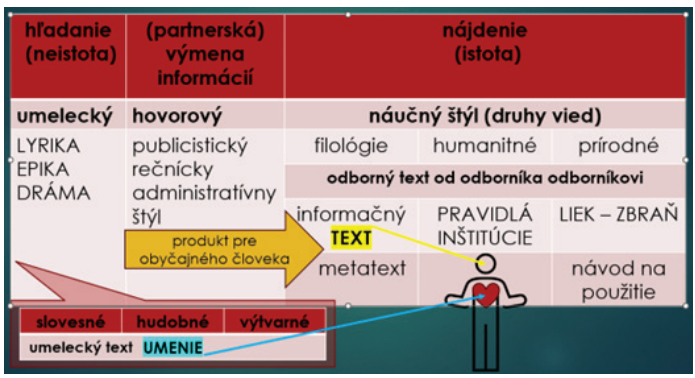

Prostredníctvom tohto typu textov sa riadi celá spoločnosť (patria sem i zákony, projekty, politické programy a i.). Pokiaľ ide o prírodné vedy, ich produkty, zamerané na človeka, majú najmä praktický dosah (symbolicky sme si do príkladov

[8] Zmyslami človek komunikoval (fylogeneticky) a komunikuje (ontogeneticky) nielen do nástupu prirodzeného jazyka ako základného ľudského komunikačného kódu, ale popri ňom neustále.

[9] Druhy myslenia: **názorno-aktívne** sa viaže na hmat, **názorno-obrazné** na zrak. **Abstraktné, slovno-logické myslenie** ja najvyšším druhom myslenia, používa pojmy, uskutočňuje sa na základe jazykových prostriedkov.

v tabuľke zvolili liek a zbraň). Texty, ktoré vedú k ich výrobe, sú určené úzkemu kruhu odborníkov a len málo z týchto teoretických poznatkov sa vo verbalizovanej podobe dostane k bežnému používateľovi produktov prírodných vied, a ak áno, tak sú často veľmi atomizované (po všetkých prírodovedných predmetoch vyučovaných v škole a navyše i s veľkým oneskorením[10]). Známe historické poznanie, že spoločenské bytie v istej fáze vývinu začne predbiehať spoločenské vedomie, sa ukazuje čoraz výraznejšie. Kým prírodné vedy objavujú teórie, na základe ktorých produkujú „veci", humanitné vedy[11] objavujú najmä spoločenské zákony a zákonitosti, na základe ktorých sa formulujú pravidlá. Práve filológie, ktoré cez diachrónne skúmanie jazykového systému a jeho vývoja môžu pozorovať vývin ľudského myslenia,[12] môžu synchrónnym skúmaním textov pozorovať tendencie človeka využívať i zneužívať jazyk pri priamej (i mediálnej) komunikácii, ale ako jediný vedný odbor skúmajú text aj ako umelecký komunikačný prostriedok priameho zásahu (nielen cez rozum, ale aj cez city, využitím oboch mozgových hemisfér), tak ako sa to deje pri komunikácii prostredníctvom hudobného či výtvarného umeleckého diela. Tým, že prirodzený jazyk, založený na zvuku a používajúci na komunikáciu aj sluch, aj zrak (grafická podoba reči), akoby v sebe syntetizoval hudobný i výtvarný princíp. Na základe porovnania vied (prírodných – humanitných) sa žiada, v rámci humanitných vied, osobitne vyčleniť filológiu/filológie a adekvátne k tomu hodnotiť i jej/ich (nielen) vedecké výstupy. Fakt, že v obr. 2 uvedené vyčlenenie komunikačne „istotových" textov v rámci rozličných druhov vied opäť fraktálovito pripomína triádu literárnych druhov v rámci umeleckých textov, ako to znázorňuje aj obr. č. 1 s možnou analógiou hľadania (filológie[13]), partnerskej výmeny informácií (humanitné vedy) a nájdenia (prírodné vedy), nás oprávňuje predpokladať, že tak ako jazyk považujeme za priame pokračovanie štruktúr, ako ich jazykové subsystémy prevzali z prírody prostredníctvom zvuku, tak i spoločenské systémy nadväzujú na tie prírodné, a to pravdepodobne omnoho viac, ako si zatiaľ chceme pripustiť. Úlohou súčasnej jazykovedy je preto aj syntetizujúco analyzovať ľudskú komunikáciu prostredníctvom jazyka, napríklad aj tak, ako to robí J. Dolník vo svojich ostatných prácach (2022, 2023).

[10] Ako najlepší príklad možno spomenúť aktuálne vydanie skvelej knihy Ľ. Ódora *Rýchlokurz geniality* (2022), ktorá v uvedenom duchu vypĺňa biele miesto v zrozumiteľnom vysvetľovaní najnovších vedeckých poznatkov v súvislostiach.

[11] V prípade členenia vied na vedu o prírode, vedu o človeku a vedu o spoločnosti (Ondrejkovič 2010, s. 4), by sme vnímali spoločenské a humanitné vedy ako synonymá. Filológia by reprezentovala vedu o človeku. Keďže nám ide najmä o komunikačné hľadisko, nezapodievame sa na tomto mieste sústavou vied v plnom rozsahu.

[12] Tu si pomôžeme aj stanoviskom F. Mika, ktorý nekompromisne tvrdil, „že ‚v jazyku je všetko', lebo ‚jazyk je dielom vnútra', ‚jazyk reprezentuje človeka'." (Režná 2010, s. 31).

[13] Jazyk sa totiž vyvinul ako osobitný kód na aktívne spoznávanie sveta komunikáciou (Sedláková 2023).

Z hľadiska načrtnutých problémov môžeme v závere konštatovať, že vedecké publikačné produkty katedry za sledované obdobie sa z pohľadu štruktúry jazykovedy venujú všetkým jazykovým rovinám aj s presahom do semiotiky, prevažujú synchrónne výskumy, ale zastúpená je i diachrónia. Aj keď sa v príspevku nezaoberáme literárnovednými publikáciami nášho pracoviska, v závere spomenieme, že i v nich vieme vyčleniť práce literárno-teoretické, literárno-historické i literárno-kritické. Mediálne zamerané výskumy možno synteticky priradiť k tým komunikačným, pričom veľmi často siahajú aj po témach jazykových, aj po témach literárnych so semiologickým presahom do antropológie. Rovnako ako sme konštatovali v úvode istú žánrovú a komunikačnú vyváženosť, môžeme to konštatovať i o tematickom diapazóne publikovaných vedeckých výstupov našich autorov. V každom prípade chceme podčiarknuť, že koncepčne sa publikačné výstupy nášho pracoviska zameriavajú na komplexný komunikačný pohľad na jazyk a literatúru i komunikačné médiá.

Literatúra

ANDRIČÍK, M. (2018): K jazykovej kultúre textov slovenskej populárnej hudby. In: *Musicologica*, 1, 1 – 8. Dostupné na: http://www.musicologica.eu/k-jazykovej-kulture-textov-slovenskej-popularnej-hudby/ (cit. 20. 10. 2023).

BARNIŠINOVÁ, L. (2021): Dištančná výučba slovenského jazyka ako cudzieho jazyka (výsledky anonymného dotazníka študentov). In: Gergel, P. – Gálová, S. – Čančová, P. (eds.): *Language teaching in higher education: Its present, current strategies and prospects.* Nümbrecht: Kirsch-Verlag, 9 – 21.

BARNIŠINOVÁ, L. (2022a): *M-learning vo výučbe (nielen) slovenského jazyka ako cudzieho jazyka*. In: Vyhnáliková, Z. et al. (eds.): *Aplikované jazyky v univerzitnom kontexte 9*. Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, 16 – 24.

BARNIŠINOVÁ, L. (2022b): Induktívny prístup vo vyučovaní slovenského jazyka ako cudzieho jazyka s ohľadom na čitateľskú gramotnosť. In: *Philologia*, 32/2, 47 – 57.

BARNIŠINOVÁ, L. – MACEJOVÁ, Ž. (2021): *Slovenský jazyk v dialógoch pre zahraničných lekárov*. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress.

BOROŠ, J. – ONDRIŠKOVÁ, E. – ŽIVČÁKOVÁ, E. (1999): *Psychológia*. Bratislava: IRIS.

BÓNOVÁ, I. (2018): *Fonologická ontogenéza v detskej reči*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.

BÓNOVÁ, I. (2019): *Ortoepia zvukového prejavu na segmentálnej úrovni*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.

BÓNOVÁ, I. – JASINSKÁ, L. (2019): *Jazyková kultúra nielen pre lingvistov*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.

BÓNOVÁ, I. – JASINSKÁ, L. (2022): Ortografické výskumy a pravopisné reformy v časopise Slovenská reč. In: *Slovenská reč*, 87/3, 366 – 388.

DOLNÍK, J. (2022): Egalitná jazyková komunikácia. In: *Jazykovedný časopis*, 73/1, 27 – 39.

DOLNÍK, J. (2023): *Jazyk v dynamike demokracie*. Bratislava VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

GLADIŠ, M. (2018): RAPortáž – špecifická podoba spravodajského textu v slovenskom komerčnom elektronickom mediálnom priestore. In: Šutor, L. (ed.): *Text v kontextoch. (Text v interdisciplinárnych interpretáciách).* Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 223 – 239.

GLADIŠ, M. (2021a): *Prvé slovenské ženské časopisy: Dennica, Živena a Slovenská žena (1898 – 1923).* Košice: Filozofická fakulta UPJŠ.
GLADIŠ, M. (2021b): K beletrizácii televízneho spravodajského textu. In: Mergeš, J. – Regrutová, L. (eds.): *Médiá a text 7 (I. časť)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 45 – 51. [Elektronická publikácia.] Dostupné na: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Merges2 (cit. 20. 11. 2023).
GLADIŠ, M. – JASINSKÁ, L. (eds.) (2019): *Kúzlo zvukov*. *Zborník štúdií zo seminára venovaného 100. výročiu narodenia Jozefa Lišku (2017)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Filozofická fakulta.
HAJDUČEKOVÁ, I. – BÓNOVÁ, I. (2021): *Maša Haľamová in the Dar – Červený mak – Smrť tvoju žijem Triad*. Košice: ŠafárikPress UPJŠ.
IVANČOVÁ, L. (2018): K intonologickej charakteristike slabiky v slovenčine. In: *Jazykovedný časopis*, 69/2, 125 – 139.
IVANČOVÁ, L. (2019): Segmentálna a suprasegmentálna charakteristika akusticko-auditívnych komunikátov (na pozadí binárnych opozícií). In: *Korpus – gramatika – axiologie*, 19, 35 – 44.
JASINSKÁ, L. (2018a): K rodu substantíva závrat. In: *Slovenčinár*, 5/1, 73 – 75.
JASINSKÁ, L. (2018b): Používanie slova charakteristika v pluráli. In: *Slovenčinár*, 5/2, 34 – 36.
JASINSKÁ, L. (2019a): *Hovorové lexémy v publicistických textoch.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.
JASINSKÁ, L. (2019b): Colloquial Lexemes in Journalistic Texts. In: *Jazykovedný časopis*, 70/2, 139 – 147.
JUREČKOVÁ, B. (2020): *Slovenčina pre zubárov*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.
JUREČKOVÁ, B. (2022): Elektronický študijný materiál e-slovenčina pre zubárov v praxi – kazuistiky. In: Vyhnáliková, Z. et al. (eds.): *Aplikované jazyky v univerzitnom kontexte 9*. Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, 147 – 155.
MADÁROVÁ, I. – BARNIŠINOVÁ, L. – PÁLOVÁ, V. (2019): *Pán doktor, hovoríte po slovensky?* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.
MADÁROVÁ, I. – BARNIŠINOVÁ, L. – PÁLOVÁ, V. (2021): *„Pán doktor, rozumiete po slovensky?" Slovenčina v dialógoch pre začiatočníkov*. [Elektronický zdroj.] Dostupné na: https://unibook.upjs.sk/en/slovak-studies/1507-pan-doktor-rozumiete-po-slovensky
MIKO, F. (1995): *Význam, jazyk, semióza*. Nitra: Vysoká škola pedagogická.
ONDREJKOVIČ, P. (2010): Postavenie vied o spoločnosti v sústave vied. In: *Slovenská politologická revue*, 10/4, 2 – 21.
ÓDOR, Ľ. (2022): *Rýchlokurz geniality*. Bratislava: NPress.
REŽNÁ, M. (2010): František Miko – paradigma vnútra. In: *Slovenská literatúra*, 57/6, 29 – 32.
SABOL, J. (2018): Interlingválne a intralingválne súvislosti ikonickosti a arbitrárnosti jazykového znaku. In: *Jazykovedný časopis*, 69/3, 316 – 326.
SABOL, J. (2019a): Jazykovedné dielo akademika Ľudovíta Nováka. In: Behýlová, J. – Ondrejovič, S. – Sabol, J. (eds.): *Ľudovít Novák: súborné dielo. I. diel (1929 – 1934).* Bratislava: Veda, 7 – 22, 34 – 40.
SABOL, J. (2019b): Ľudovosť – jedna z podstát slovenčiny. In: Karpinský, P. – Perovská, V. (eds.): *Variety jazyka a jazykovedy. Východoslovenské nárečia v minulosti a dnes (na počesť doc. PhDr. Ladislava Bartka, CSc.).* Prešov: Prešovská univerzita, 19 – 26. [Elektronický zdroj.] Dostupné na: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Karpinsky2 (cit. 20. 11. 2023).
SEDLÁKOVÁ, M. (2017): Komunikačný pohľad na jazykový štýl. (Od epiky k lyrike i k dráme). In: Bónová, I. – Gladiš, M. (eds.): *Cesty (k) textu. Inšpirácie Františka Mika.* Košice: Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie FF UPJŠ, 23 – 42.
SEDLÁKOVÁ, M. (2019a): K aktuálnym fonologickým zmenám v šarišských nárečiach. In: Karpinský, P. – Perovská, V. (eds.): *Variety jazyka a jazykovedy. Východoslovenské nárečia v minulosti a dnes (na počesť doc. PhDr. Ladislava Bartka, CSc.)*. Prešov: Prešovská univerzita, 12 – 24. Dostupné na: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Karpinsky2 (cit. 20. 11. 2023).

SEDLÁKOVÁ, M. (2019b): Okrajové dialekty ako jazykové laboratórium (na materiáli východoslovenských nárečí). In: Császári, É. – Imrichová, M. (eds.): *Király Péter 100. Tanulmánykötet Király Péter tiszteletére II.* Budapest: Szláv filológiai tanszék, 202 – 210.
SEDLÁKOVÁ, M. (2021a): Čas a relativita v jazyku. In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca. 50*. Bratislava: Univerzita Komenského, 111 – 123.
SEDLÁKOVÁ, M. (2021b): Vývinové fonologické zmeny v jazyku na pozadí koexistencie rozličných jazykových štruktúr v kontexte východoslovenského nárečového okruhu. In: Múcsková, G. – Muziková, K. (eds.): *Jazyková zmena a pramene jej skúmania. Bratislava*. Univerzita Komenského v Bratislave, 247 – 255.
SEDLÁKOVÁ, M. (2022): Didaktika materinského jazyka verzus didaktika cudzieho jazyka. In: *Philologia*, 32/2, 35 – 45.
SEDLÁKOVÁ, M. (2023): Slovenčina ako cudzí jazyk na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach: história vyučovania a výsledky výskumov. In: Mošaťová, M. – Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach III. 2. zv.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 93 – 104.
SEDLÁKOVÁ, M. (v tlači): Komunikačný pohľad na jazykový systém. In: *VARIA XXXI. Zborník príspevkov z XXXI. kolokvia mladých jazykovedcov (Danišovce 30. 11. – 1. 12. 2022)*. Košice Filozofická fakulta UPJŠ: Vydavateľstvo ŠafárikPress.
SEDLÁKOVÁ, M. – ANDRIČÍKOVÁ, M. – PEKAROVIČOVÁ, J. – SABOL, J. – BÓNOVÁ, I. – FRÜHAUFOVÁ, E. – KOVÁCS, R. – NOVÁK, A. (2021): *Praktická didaktika slovenčiny ako cudzieho jazyka pre študentov slovakistiky*. Košice: ŠafárikPres. [Elektronický zdroj.] Dostupné na: https://unibook.upjs.sk/sk/slovakistika/1520-prakticka-didaktika-slovenciny-ako-cudzieho-jazyka-pre-studentov-slovakistiky (cit. 23. 11. 2023).
ZIMMERMANN, J. – KIKTOVÁ, E. (2020): *Adaptívne maticové testy a ich využitie v rečovej audiometrii rómčiny*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.

Internetové zdroje

[1] https://www.upjs.sk/filozoficka-fakulta/pracoviska/katedra-slovakistiky-slovanskych-filologii-a-komunikacie/ (cit. 22. 11. 2023).
[2] https://www.upjs.sk/filozoficka-fakulta/fakulta/dejiny/ (cit. 22. 11. 2023).
[3] https://www.upjs.sk/FF/pracovisko/KSSFaK/ (cit. 23. 11. 2023).
[4] https://unibook.upjs.sk/img/cms/2019/FF/veda-bez-barier-final.pdf (cit. 23. 11. 2023).
[5] https://unibook.upjs.sk/sk/filozoficka-fakulta/987-doktorandske-miscelanea-4 (cit. 23. 11. 2023).
[6] https://unibook.upjs.sk/img/cms/2019/FF/doktorandske-miscelanea-5-final.pdf (cit. 23. 11. 2023).
[7] https://unibook.upjs.sk/sk/filozoficka-fakulta/1436-doktorandske-miscelanea-6 (cit. 23. 11. 2023).
[8] https://unibook.upjs.sk/img/cms/2021/FF/doktorandske-miscelanea7.pdf (cit. 23. 11. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOZOFICKEJ FAKULTE PREŠOVSKEJ UNIVERZITY V PREŠOVE

***Martin Ološtiak – Daniela Slančová – Martina Ivanová – Jana Kesselová – Martina Bodnárová – Peter Karpinský*[1]**

Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta
Ul. 17. novembra 1, Prešov
E-mail: martin.olostiak@unipo.sk, danielaslancova@gmail.com, martina.ivanova@unipo.sk, jana.kesselova@unipo.sk, martina.bodnarova@unipo.sk, peter.karpinsky@unipo.sk

OLOŠTIAK, M. – SLANČOVÁ, D. – IVANOVÁ, M. – KESSELOVÁ, J. – BODNÁROVÁ, M. – KARPINSKÝ, P. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, University of Presov. In: *Slovenská reč*, 88/3, 206 – 230.

Abstract: The paper presents current research activities in Slovak linguistics carried out by members of the Department of the Slovak language at the Faculty of Arts, University of Presov. After introducing the history of the institution which celebrates the 70th anniversary of its existence (dating back to early 50's of the 20th century) (Chapter 2), the scope of the Slovak language research is presented (Chapters 3 – 8). The range of these research interests is rather broad, spanning from lexicology, word-formation, morphemics, onomastics, morphosyntax, interdisciplinary investigation (developmental psycholinguistics, teolinguistics, sport and media linguistics), historical linguistics, dialectology, to the study of Slovak as a foreign language. Within each domain, the relevant projects and publications are described. Finally, the last chapter provides a detailed overview of the perspectives of further research in the field.

Keywords: University of Presov, Faculty of Arts, Slovak linguistics, lexicology, word-formation, morphemics, morphology, syntax, interdisciplinary research, historical linguistics, dialectology, Slovak as a foreign language.

Článok v skratke:

- Príspevok sa zaoberá vedeckovýskumnými a publikačnými aktivitami na Katedre slovenského jazyka Inštitútu slovakistiky a mediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove v súčasnom období, t. j. približne za posledných šesť rokov (2018 – 2023).
- Tematický diapazón vedeckých záujmov pracoviska je široký – má synchrónny aj diachrónny priemet, využíva systémovolingvistické, funkčné aj komunikačno-pragmatické metodologické prístupy v priestore základného aj aplikovaného výskumu.
- Konkrétne sa predstavujú projekty a publikačné výstupy v týchto oblastiach: lexikológia, slovotvorba, morfematika, onomastika, morfosyntax, interdisciplinárne výskumy (vývinová psycholingvistika, teolingvistika, športová a mediálna lingvistika), diachrónna lingvistika a dialektológia, ako aj výskum slovenčiny ako cudzieho jazyka.
- V neposlednom rade sa načrtávajú perspektívy ďalšieho bádania vo všetkých uvedených oblastiach.

[1] Okrem uvedených autorov sa v podobe krátkych poznámok na texte podieľali Stanislava Spáčilová a Jozef Mergeš.

1. ÚVOD

Cieľom príspevku je v súlade s koncepciou tematického čísla predstaviť výsledky vedeckovýskumných a publikačných aktivít pracovníkov Katedry slovenského jazyka Inštitútu slovakistiky a mediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove za obdobie posledných 5 – 6 rokov, t. j. 2018 – 2023. Text je tematicky rozdelený do siedmich častí. Po koncíznom predstavení inštitucionálnych dejín pracoviska (kap. 2.) sa pozornosť venuje slovotvorným, morfematickým a lexikologickým výskumom (3.), morfosyntaktickým výskumom (4.), interdisciplinárnym výskumom (5.), diachrónnym a dialektologickým výskumom (6.), ako aj výskumom slovenčiny ako cudzieho jazyka (7.). Nakoniec sa pomerne obšírne predstavujú perspektívy ďalších výskumov (8.).

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií[2], v ktorom sa koncentruje slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, si v roku 2023 pripomína 70. výročie svojho vzniku. Ide teda o jedno z najstarších slovakistických pracovísk na Slovensku. Jeho korene siahajú do akademického roka 1952/1953, keď sa na základe Vládneho nariadenia o niektorých zmenách v organizácii vysokých škôl z 8. júla 1952 Pobočka Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave presídlila z Košíc do Prešova. Na fakulte bolo zriadených šesť katedier, medzi nimi aj katedra slovenského jazyka a literatúry.

V akademickom roku 1953/1954 začala v Prešove pôsobiť Filologická fakulta Vysokej školy pedagogickej, ktorá bola zriadená ako jedna z troch fakúlt v rámci Vysokej školy pedagogickej v Bratislave (ďalšie dve fakulty mali sídlo v Bratislave – fakulta spoločenských vied a fakulta prírodných vied). Súčasťou reformy bolo aj zriadenie Vyššej školy pedagogickej v Prešove, ktorá začala svoju činnosť v tom istom akademickom roku. Na nej sa pripravovali učitelia pre druhý stupeň základných škôl. (Učitelia pre prvý stupeň základných škôl spolu s učiteľkami pre materské školy a vychovávateľmi sa vzdelávali na tzv. pedagogických školách, ktoré patrili do siete stredných odborných škôl.) Filologická fakulta Vysokej školy pedagogickej a Vyššia pedagogická škola mali čiastočne spoločné vedenie (ale osobitných dekanov) a mali aj spoločných učiteľov. Pre obe inštitúcie pôsobila spoločná Katedra slovenského jazyka a literatúry.

V akad. roku 1959/1960 sa na báze Filologickej fakulty Vysokej školy pedagogickej v Bratislave so sídlom v Prešove konštituovala filozofická fakulta, ktorá spolu s lekárskou fakultou so sídlom v Košiciach vytvorila Univerzitu Pavla Jozefa Šafárika so sídlom v Košiciach. Vo svojej činnosti, už v rámci Filozofickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, pokračovala aj Katedra slovenského

[2] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

jazyka a literatúry (v rokoch 1959 – 1960 spoločne s Ústavom cudzích jazykov, od r. 1960 samostatne).

V 90. rokoch sa z Katedry slovenského jazyka a literatúry odčlenila Katedra slavistiky (1993) a Katedra estetiky (1994). Katedra slovenského jazyka a literatúry ako organizačná jednotka Filozofickej fakulty sa od 1. januára 1997 stala súčasťou novozriadenej Prešovskej univerzity v Prešove.

K ďalšej organizačnej zmene na Filozofickej fakulte došlo v r. 2005. Pôvodná Katedra slovenského jazyka a literatúry sa rozdelila na Katedru slovenského jazyka a Katedru slovenskej literatúry a literárnej vedy a spolu s Katedrou fonetiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií sa stali súčasťou Inštitútu slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií FF PU.

V r. 2010 došlo v rámci Prešovskej univerzity k reorganizácii, na základe ktorej sa Katedra knižničných a slovakistických štúdií zo susednej Fakulty humanitných a prírodných vied stala pod názvom Katedra knižničných a informačných štúdií súčasťou Inštitútu slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity. V r. 2011 sa názov tohto pracoviska zmenil na Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií a od roku 2016 sa názov inštitútu modifikoval nateraz poslednýkrát, a to na Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií (ISMŠ). Inštitút sa člení na tri katedry, pričom lingvistický slovakistický výskum realizujú najmä pracovníci Katedry slovenského jazyka, ktorí prezentujú výsledky svojich bádaní v tejto štúdii.[3]

3. SLOVOTVORNÉ, MORFEMATICKÉ A LEXIKOLOGICKÉ VÝSKUMY

Výskum rozličných aspektov fungovania slovnej zásoby sa na pracovisku realizuje dlhodobo a celkom prirodzene presahuje opisované obdobie. Všetky publikačné výstupy spomenuté v nasledujúcej časti sú súčasťou riešenia niekoľkých grantových projektov VEGA (*Slovotvorná a morfematická štruktúra slovenského slova*, 2016 – 2018; *Slovotvorná a morfematická štruktúra slovenského slova II. (intralingválne a interlingválne aspekty)*, 2019 – 2021; *Slovotvorná a morfematická štruktúra slovenského slova III. (kvalitatívne a kvantitatívne aspekty)*, 2022 – 2025) a APVV (*Slovník slovenských neologizmov (lexikografický, lexikologický a porovnávací slavistický výskum)*, 2019 – 2023).

3.1. SLOVOTVORBA A MORFEMATIKA

V oblasti slovotvorby a morfematiky sa kontinuálne nadväzuje na predchádzajúce výskumy jednak v podobe revízie a postupného dopĺňania *Slovníka koreňových*

[3] Podrobnejšie informácie o dejinách pracoviska, ako aj o výsledkoch jeho lingvistických výskumov sa nachádzajú v publikácii *Šesťdesiat rokov akademickej jazykovednej slovakistiky v Prešove* (Slančová – Ološtiak 2014) a v pamätnici *Šesťdesiat rokov Filozofickej fakulty v Prešove* (Ološtiak 2019).

morfém slovenčiny (Sokolová et al. 2012; tretie a nateraz posledné vydanie), jednak publikovaním ďalších čiastkových štúdií a knižných prác.

Učebnica *Morfematika a slovotvorba slovenčiny* (Ološtiak – Ološtiaková 2018) sumarizuje najnovšie poznatky z týchto disciplín. V prvej sekcii sa venuje pozornosť morfematike, vyčleňujú sa základné pojmy a termíny (morfematika ako vedná disciplína, morféma, morfa, submorféma, submorfa), prezentuje sa klasifikácia morfém, explikuje sa postup pri morfematickom rozbore, predstavujú sa morfematické slovníky slovenčiny. Druhá časť predstavuje tvorenie slov v kontexte obohacovania slovnej zásoby. Vysvetľuje sa podstata slovotvornej motivácie, obsahová, formálno-procesuálna, paradigmatická a onomaziologická stránka slovotvorby. Odborno-didaktické zameranie sa posilňuje aj zaradením terminologického slovníka, ktorý zároveň slúži ako vecný register.

Ďalšie dve práce sa primárne sústreďujú na adaptačnú funkciu slovotvornej motivácie. Monografia *Slovotvorná adaptácia a kompozitnosť v slovenčine* (Ološtiak – Vojteková – Oriňáková 2018) sa venuje pomenovaniam kompozitného charakteru, t. j. jednotkám, ktoré obsahujú minimálne dva kompozitotvorné prvky. Za kompozitotvorný prvok sa považuje buď plnohodnotný slovotvorný základ (báza), ktorý sa vyskytuje aj ako samostatné pomenovanie, alebo neplnohodnotný prvok (bázoid), ktorý sa ako samostatné pomenovanie nevyskytuje. V práci sa systematicky analyzujú slová, ktoré vo svojej štruktúre obsahujú minimálne jeden bázoid (*biosféra, astrofyzika, minisukňa, filmotéka, megaúspešný*), ako aj pomenovania s viacerými, najčastejšie dvomi bázoidmi (*polygrafia, monogamia, digram, biológia, nekrofília*). Jadro tvorí charakteristika 368 bázoidov. Jednotlivé „heslá“ sú usporiadané abecedne a nachádza sa v nich krátka charakteristika príslušného komponentu, zahŕňajúca sémantické, formálne, slovotvorné, funkčné, distribučné a frekvenčné údaje.

Druhou je monografia *Kapitoly zo slovotvornej adaptácie prevzatých slov v slovenčine* (Ološtiak et al. 2021), v ktorej sa precizuje teoreticko-metodologický rozmer slovotvornej adaptácie prevzatých lexém. V nadväznosti na to sa s využitím materiálu *Slovníka koreňových morfém slovenčiny* (Sokolová et al., 4., nepubl. vyd.) komplexne analyzujú adaptačné procesy lexém, ktoré boli do slovenčiny prevzaté z francúzštiny a z angličtiny.

Zavŕšením slovotvorných výskumov v poslednom období je *Slovník slovotvorných prostriedkov v slovenčine* (Ološtiak – Ivanová – Palková – Vužňáková 2021). Jeho cieľom je charakteristika slovotvorných prostriedkov súčasnej slovenčiny. Slovník zachytáva slovotvorné komponenty z hľadiska formy, kombinatoriky, morfematickej ustrojenosti, morfologickej stvárnenosti, slovotvornej paradigmatiky a onomaziológie. Teoreticko-metodologická časť obsahuje výklad relevantných aspektov, ktoré sa dotýkajú skúmanej problematiky (nominácia a princíp slovotvornej motivácie, miesto slovotvorných prostriedkov v slovotvornom systéme, status a ty-

pológia afixov a afixoidov, ich vymedzenie voči ostatným zložkám slovotvornej štruktúry, formantová identita a variantnosť, typy variantnosti, alternácie a trunkácie, interfixy, slovotvorný vzorec ako modelové znázornenie slovotvornej štruktúry slova, gramatická, sémantická, onomaziologická a lexikálnoparadigmatická charakteristika afixov). Slovníková časť pozostáva z charakteristiky stavby hesla a piatich sekcií: a) afixy a afixoidy (446 plných hesiel, 374 odkazových hesiel); b) interfixy (šesť hesiel); c) slovotvorné alternácie (152 hesiel); d) slovotvorné trunkácie (18 hesiel); e) register konfixálnych kombinácií (592 jednotiek).

V súvislosti s výskumom slovotvorby v širšom medzinárodnom slavistickom kontexte za dôležité považujeme spomenúť, že na pôde Prešovskej univerzity v Prešove (prostredníctvom jej dvoch fakúlt – filozofickej a pedagogickej) sa v septembri 2021 uskutočnila vedecká konferencia Komisie pre slovanskú slovotvorbu pri Medzinárodnom komitéte slavistov (prešovskú slovakistiku a slavistiku v tejto komisii zastupujú M. Ološtiak a Ľ. Liptáková). Hoci len vo virtuálnej podobe,[4] na tému *Slovanská slovotvorba. Synchrónia, inovácie, neologizácia* prezentovalo svoje príspevky vyše 30 popredných slavistov zo 14 európskych krajín. Rovnomenný zborník z tohto podujatia vyšiel o rok neskôr (Ološtiak – Liptáková – Bednárová-Gibová 2022).

V neposlednom rade upriamujeme pozornosť na webstránku *Morfematické a slovotvorné slovníky slovenčiny*,[2] kde sa nachádzajú informácie o doterajších či práve prebiehajúcich slovotvorných projektoch na FF PU, no hlavne tu možno vyhľadávať morfematickú segmentáciu slov z databázy Retrográdneho morfematického slovníka slovenčiny (Ološtiak – Genči – Rešovská 2015). Okrem toho pri adjektívach je v pilotnej podobe k dispozícii aj súbor všetkých gramatických tvarov, ktoré sú morfematicky rozsegmentované. Stránka má zatiaľ pracovný charakter a postupne sa buduje.

3.2. LEXIKOLOGICKÉ A ONOMASTICKÉ VÝSKUMY

V úzkej nadväznosti na slovotvorbu sa realizujú výskumy v oblasti lexikológie a onomastiky. V tejto oblasti boli taktiež publikované viaceré knižné práce.

V slovakistike jedinečnou a jedinou svojho druhu je monografia L. Palkovej *Univerbizácia v slovenčine* (2018), ktorá sa zameriava na charakteristiku univerbizácie. Autorka k tomuto javu pristupuje cez prizmu teórie lexikálnej motivácie. Charakterizuje ho zo štruktúrno-typologického, ako aj z komunikačno-pragmatického hľadiska. Ponúka tiež kvantitatívno-korpusový a sociolingvistický pohľad na časť slovotvorných univerbátov. V konci sa nachádza slovník univerbizovaných pomenovaní, ktorý obsahuje 1 640 jednotiek.

Slovotvorno-nominačný a špecificky onomastický prístup sa kombinuje v monografii *Onymická a deonymická nominácia* (Ološtiak 2018), ktorá sa taktiež opiera

[4] Podujatie sa v dôsledku protipandemických opatrení konalo v online forme.

o teóriu lexikálnej motivácie. Prvým cieľom je analýza onymickej nominácie, t. j. súhrnu spôsobov, akými fyzicky vznikajú vlastné mená. Druhým cieľom je charakteristika nominačnej potencie vlastných mien, t. j. analýza deonymickej nominácie, spôsobov tvorenia pomenovaní od vlastných mien. Špecifika proprií sa prejavuje aj v tejto oblasti, v ktorej ide najmä o slovotvornú nomináciu a zapájanie sa vlastných mien do viacslovných pomenovaní.

Svojím spôsobom aplikáciu spomínanej deonymickej nominácie reprezentuje lexikografické dielo *Slovník slovenských eponým* (Ološtiak – Palková – Gavurová – Rešovská 2018). Tento v slovakistike nový typ slovníka spracúva jednoslovné lexikálne jednotky priamo alebo sprostredkovane súvisiace s vlastnými menami, napr. *abrahámoviny, bikiny, derby, ezopovský, herkules, ježiško, kolt, mayovka*. Celkovo sa tu nachádza 1 216 heslových jednotiek s 1 445 významami a 1 515 prihniezdovanými lexémami. Štruktúra hesla vychádza z koncepcie jednojazyčného výkladového slovníka so svojimi tradičnými komponentmi (výslovnosť, gramatická charakteristika, funkčno-štýlová charakteristika, výklad významu, exemplifikácia, prihniezdované slovotvorne súvzťažné jednotky). V osobitnej časti sa uvádzajú nevyhnutné encyklopedické pasáže obsahujúce údaje o eponymickom etymóne, ako aj prihniezdované lexémy, utvorené na báze slovotvornej motivácie.

Projekt APVV o neologickej lexike má ambíciu zaplniť biele miesto na mape slovenskej lexikológie v tejto čiastkovej oblasti. Okrem čiastkových výstupov v podobe vedeckých štúdií sú do tlače pripravené dve kolektívne monografie.

Prvá z nich (*Neologizmy a neologizácia v lingvistickej reflexii*, Ološtiak 2023a) ponúka zhrňujúci prehľad o vzniku a vývoji neológie a neografie ako lingvistických disciplín, ktoré sa venujú problematike fungovania neologických pomenovaní. Publikácia obsahuje 17 kapitol o neológii a neografii v slovenčine a v ostatných slovanských jazykoch (čeština, poľština, lužická srbčina, ruština, ukrajinčina, bieloruština, bulharčina, slovinčina, chorvátčina, srbčina, macedónčina, bosniačtina). V snahe o dosiahnutie ešte väčšej komplexnosti spracovania danej problematiky sú do publikácie zaradené aj kapitoly o neológii a neografii v lingvistikách svetových jazykov, t. j. v anglistike, germanistike, romanistike a hispanistike.

Druhá monografia *Neologizmy a neologizácia v slovenčine a v slovanských jazykoch po roku 1989* (Ološtiak 2023b) sa na podklade teórie lexikálnej motivácie zaoberá rozličnými aspektmi fungovania novej lexiky a temporality: podrobne charakterizuje spoločenské pohyby po roku 1989, nominačné aspekty (spôsoby tvorenia nových pomenovaní), uplatňovanie neologizačných procesov vo vybratých skupinách lexikálnych jednotiek, fungovanie novej lexiky z porovnávacieho aspektu (slovenčina – poľština – ukrajinčina) aplikovaním novej porovnávacej metódy (interlingválnej onomaziologickej komparácie), poskytuje tiež analýzu neologickej lexiky zo strany korpusovej a počítačovej lingvistiky.

4. MORFOSYNTAKTICKÉ VÝSKUMY

4.1. MORFOLÓGIA A MORFOPRAGMATIKA

Kolektívna monografia *Personálna a sociálna deixa v slovenčine* (Kesselová 2019) je výsledkom grantového projektu VEGA *Personálna a sociálna deixa v slovenčine* (*človek v jazyku, jazyk o človeku*), ktorý viedla Jana Kesselová. Zjednocujúcim východiskom desaťčlenného autorského tímu je orientácia na jazykové prostriedky, prostredníctvom ktorých sa výpoveď vzťahuje na účastníkov a neúčastníkov komunikačného aktu (*personálna deixa*), a na jazykové prostriedky, ktorými sa výpoveď vzťahuje na sociálne roly, status, vzťahy, sociálnu blízkosť či dištanciu komunikačných partnerov (*sociálna deixa*). Skúmať kategóriu personálnej a sociálnej deixy znamená súčasne odkrývať spätosť reči a identity človeka. V interakčnom prístupe, na ktorom je výskum založený, sa vychádza z predstavy, že identita nie je a priori danou statickou „podstatou" človeka, ktorou sa vymedzuje voči inému v opozícii ja verzus nie-ja, ale neustále utváranou a strácanou, vyjednávanou a potvrdzovanou, teda dynamickou kategóriou. Situačná mnohotvárnosť a kultúrno-historická povaha personálnej a sociálnej deixy viedla k tomu, že výskum sa realizoval na textoch a) z rozličných komunikačných sfér používania slovenčiny, a to v ústnom i v písanom mode jej realizácie; b) z pohľadu súčasného používateľa slovenčiny i z hľadiska tvorcu textu v časovo vzdialených historicko-kultúrnych podmienkach (na výberových vzorkách textov počnúc 15. storočím); c) v komunikácii dospelých používateľov slovenčiny i v procese vrastania najmladších používateľov slovenčiny, detí raného veku, do slovenskej jazykovo-kultúrnej society. Inými slovami, vo výskume sa uplatňuje trojstranný prístup k personálnej a sociálnej deixe v súradniciach synchrónia – diachrónia – ontogenéza, ktorý zodpovedná riešiteľka grantového projektu uplatnila už skôr v kolektívnej monografii *Spojky a spájacie prostriedky v slovenčine: synchrónia – diachrónia – ontogenéza* (2013). Metódou empirickej časti je korpusovo založený prístup, ktorý vychádza z dát Slovenského národného korpusu, ale podľa zámeru výskumu sa dopĺňa aj z iných zdrojov (z vybraných historických textov pre potreby diachrónneho výskumu a vlastných transkriptov reči detí na výskum ranej ontogenézy). Uvedené typy textov sa podrobujú analýze v rámci deiktických kategórií: a) slovesná osoba a osobné zámená ako deiktické centrum; b) reflexivita ako koncept deiktického odkazovania na subjekt udalosti; c) epistemicita ako koncept deiktického odkazovania na propozíciu a človeka; d) menný rod ako koncept odkazovania na sociálny status osoby; e) menné prostriedky personálnej a sociálnej deixy, najmä propriá ako tzv. čisté indexy a oslovenie.

Výskum ukázal, ako fungujú jazykové štruktúry slovenčiny, ktorými sa autor prehovoru obracia raz na ostatných partnerov komunikácie, inokedy referuje o neúčastníkoch komunikačného aktu alebo podáva správu o sebe samom. Prínosom výskumu je hlbšie porozumenie gramatickým a lexikálnym štruktúram, ktoré kódujú osobnú i sociálnu identitu človeka, používateľa slovenčiny.

4.2. VÝSKUMY V OBLASTI VALENCIE

Výskumy v oblasti valencie majú na prešovskom pracovisku dlhodobú tradíciu a celkovo ich možno rozdeliť do viacerých období. Za prvé významné obdobie možno považovať prelom deväťdesiatych rokov a nástup nového milénia. Iniciátorkami v oblasti valenčných výskumov boli Miloslava Sokolová a Jolana Nižníková a výsledkom ich práce bolo publikovanie dvoch zväzkov valenčných slovníkov. V druhej etape sa oživenie valenčných výskumov spája predovšetkým s možnosťami, ktoré do lingvistického výskumu prináša korpusová lingvistika. Okrem monografických výstupov v tejto etape vzniklo nové lexikografické spracovanie valencie v podobe *Valenčného slovníka slovenských slovies na korpusovom základe* (2014), v ktorom sa nanovo spracovali valenčné a intenčné parametre najfrekventovanejších slovies, ale zároveň došlo k precizovaniu a rozvinutiu teoreticko-metodologických východísk aplikovaných pri príprave špecializovaného slovníka zameraného na problematiku valencie verb. No a napokon sa dostávame k tretiemu obdobiu, počas ktorého dochádza k publikovaniu viacerých prác, ktoré sú výsledkom riešenia grantového projektu VEGA *Kognitívne a pragmatické aspekty fungovania gramatických štruktúr s verbom* (2015 – 2017). Ide jednak o monografiu M. Kyseľovej *Medzi konaním a dianím. Sémantické aspekty verba a valencia* (2017), v ktorej autorka jednak nadviazala na teoreticko-metodologické východiská prešovskej valenčnej školy, jednak do výskumu valencie vniesla viaceré metodologické impulzy známe najmä z kognitívne orientovaných koncepcií (najmä z oblasti teórie prototypov, udalostnej sémantiky a i.). Druhou prácou je rozsiahle monografické kompendium *Vybrané aspekty valencie verb v slovenčine* (2017, ed. M. Ivanová), v ktorom sa komplexne spracúvajú dáta z *Valenčného slovníka slovenských slovies na korpusovom základe* (2014) ako empirické východisko teoretických opisov. V jednotlivých kapitolách sa pertraktujú otázky lexikografického spracovania valencie, sémantickej klasifikácie verb, valenčnej a intenčnej štruktúry, gramatických a sémantických modifikácií valencie a kontrastívne aspekty výskumu valencie.

Z posledných prác možno spomenúť najmä štúdiu *Areal and diachronic trends in argument flagging across Slavic* (Seržant et al. 2022), ktorá bola publikovaná v zborníku *Alignment and Alignment Change in the Indo-European Family* v Oxford University Press. Ide v nej o dôslednú analýzu diachrónnych aspektov valencie verb v 10 slovanských jazykoch, pričom vďaka prešovskej participácii (M. Ivanová) je medzi zastúpenými jazykmi aj slovenčina.

Intenzívna pozornosť sa v rámci morfosyntaktických výskumov venuje aj problematike refexivity a reciprocity v slovenčine. V tomto kontexte možno spomenúť kapitolu *Reflexivita ako koncept deiktického odkazovania na subjekt udalosti* M. Ivanovej a M. Kyseľovej, ktorá vyšla v kompendiu *Personálna a sociálna deixa v slovenčine* (Kesselová 2019).

V roku 2023 vyšiel zborník *Vzťahy v jazyku – jazyk vo vzťahoch* (ed. M. Ivanová), ktorý vznikol pri príležitosti životného jubilea Jolany Nižníkovej. Zborník obsahuje viacero štúdií prešovských autorov a autoriek (D. Slančová, M. Ološtiak, M. Ivanová, M. Bodnárová, P. Karpinský, P. Juhásová), ktoré sa venujú rôznorodým aspektom morfosyntaktického systému slovenčiny (otázkam reciprocity, syntaktickej štruktúry viacslovných pomenovaní, syntaxe v reči orientovanej na dieťa, syntaktickej výstavby komiksu, resp. náboženských komunikátov a i.).

4.3. VÝSKUMY V OBLASTI MODÁLNOSTI

Syntaktické výskumy v oblasti široko chápanej funkčnej kategórie modálnosti sa na prešovskej slovakistike s prestávkami rozvíjajú od druhej polovice deväťdesiatych rokov. Ak pod modálnosťou chápeme kategóriu združujúcu výrazové prostriedky, ktorými sa vyjadruje spôsob platnosti obsahu výpovede, potom do tejto línie výskumu možno zaradiť už skúmanie komunikačných funkcií viet, ktoré realizovala J. Nižníková v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Problematike modálnych slovies sa vo viacerých prácach venovala M. Ivanová (porov. Ivanová 2009, 2010). V posledných rokoch sa výskum modálnosti sústredil na dve oblasti. Detailné spracovanie modálnosti a modálnych slovies nachádzame v monografii M. Ivanovej *Modálnosť a modálne verbá v slovenčine* (2017). Autorka v nej nadväzuje na staršie výskumy a na základe korpusového materiálu prináša komplexný opis fungovania modálnych slovies v slovenčine jednak z hľadiska teórie gramatikalizácie, jednak v rámci pragmatických prístupov (fungovanie modálnych slovies z hľadiska teórie rečových aktov). Ďalšou oblasťou, ktorej sa venuje v prešovskom kontexte kontinuálna pozornosť, je problematika epistemickej modálnosti a evidenciality. Táto problematika bola súčasťou riešenia grantového projektu VEGA *Personálna a sociálna deixa v slovenčine (človek v jazyku, jazyk o človeku)*. V monografickom kompendiu *Personálna a sociálna deixa v slovenčine* (2019), ktoré bolo výstupom daného projektu, sa tejto problematike venovala monograficky ladená štúdia M. Ivanovej *Epistemicita ako koncept deiktického odkazovania na propozíciu* (2019). Autorka v nej analyzuje špecifiká vyjadrovania miery istoty vo výpovedi (epistemická modálnosť) a zdroja informácií (evidencialita) v systéme súčasnej slovenčiny ako prostriedku tzv. propozičnej deixy.

5. INTERDISCIPLINÁRNE VÝSKUMY

Pevné zastúpenie vo výskumných aktivitách Katedry slovenského jazyka ISMŠ majú interdisciplinárne výskumy. K nim zaraďujeme výskumy vývinovej psycholingvistiky (vývinu detskej reči), teolingvistiky, športovej a mediálnej lingvistiky. Interdisciplinarita spočíva v metodologickom prepojení, keď sa ako základné využívajú lingvistické metódy a postupy skúmania v kombinácii s poznatkami z príslušných

vedných oblastí, ale aj s ďalšími lingvistickými odbormi, predovšetkým pragmalingvistikou, sociolingvistikou a kognitívnou lingvistikou. Interdisciplinarita sa však prejavuje aj v intenzívnej viacstupňovej organizačnej spolupráci: medzikatedrovej v rámci ISMŠ (predovšetkým s Katedrou komunikačných a mediálnych štúdií), medzifakultnej (s Pedagogickou fakultou a Fakultou športu Prešovskej univerzity v Prešove) a medziuniverzitnej (predovšetkým s Univerzitou Komenského v Bratislave).

Nateraz posledným[5] monografickým výstupom **výskumu detskej reči** je publikácia *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – Gramatika – Pragmatika* (2018). V nej autorky D. Slančová, A. Brestovičová, S. Kapalková, J. Kesselová, J. Kičura Sokolová, Ľ. Liptáková, Z. Ondráčková, L. Palková, S. Spáčilová a K. Vužňáková spracúvajú vývin lexiky a vývin syntaxe v ranom veku dieťaťa, vývin genitívu na pozadí vývinu pádov, súčinnosť neverbálneho (gestá) a verbálneho vývinu komunikačnej schopnosti dieťaťa, lexikálnu charakteristiku reči matky orientovanej na dieťa a komparáciu reči matky a reči otca orientovanej na dieťa, ako aj lexiku, ktorú používajú na internetových fórach ženy – budúce matky pripravujúce sa na narodenie dieťaťa. Všetky štúdie sa týkajú detí, ktoré si osvojujú slovenčinu. Ich základným teoretickým východiskom je komplexné, interakčné a procesuálne chápanie vývinu detskej reči, opierajúce sa o zahraničnú aj domácu literatúru s kombináciou postupov psycholingvistiky, štruktúrnej, pragmatickej a kognitívnej lingvistiky s teoretickou oporou o (okrem iného) teóriu lexikálnej motivácie, teóriu registra, teóriu valenčnej syntaxe, prirodzenej gramatiky a funkčno-sémantických kategórií s kombináciou kvantitatívnych a kvalitatívnych metód analýzy. Materiálovo sa štúdie opierajú o výsledky longitudinálneho pozorovania vývinu detskej reči na báze individuálnych a kolektívnych prípadových štúdií, ako aj údajov z veľkých vzoriek rečovej produkcie a recepcie detí. Časovo sa dotýkajú hlavne raného veku – od 8 mesiacov do zhruba 36 mesiacov veku skúmaných detí.

Interdisciplinárne a interakčné chápanie vývinu detskej reči je výrazne prítomné aj v ontogenetických štúdiách J. Kesselovej a A. Brestovičovej v kolektívnej monografii *Personálna a sociálna deixa v slovenčine* (2019; J. Kesselová: *Personálna a sociálna deixa v ontogenéze reči dieťaťa raného veku*; A. Brestovičová: *Personálna a sociálna deixa v reči orientovanej na dieťa*), v ktorých po prvýkrát v slovenských podmienkach autorky predstavujú poznanie o systematike interakčných vzorcov, ktorých prostredníctvom si dieťa v ranom veku osvojuje prostriedky s autoreferenčnou funkciou.

Výskum detskej reči má aj výrazný aplikačný rozmer. Predovšetkým v spolupráci s Katedrou logopédie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, menovite S. Kapalkovou, boli vytvorené viaceré nástroje využívané na diag-

[5] O histórii výskumu detskej reči na Prešovskej univerzite v Prešove porov. Slančová 2019.

nostiku aj intervenciu v logopedickej praxi. Skôr vytvorený nástroj *Test komunikačného správania TEKOS I, II* (Kapalková et al. 2010) sa od 1. 2. 2019 stal súčasťou *Štandardu vyšetrení psychomotorického vývinu detí pri 2. – 11. preventívnej prehliadke v primárnej starostlivosti*. Gramatický vývin slovensky hovoriaceho dieťaťa je v súčasnosti možné zhodnotiť aj na základe slovenskej adaptácie skríningového nástroja na diagnostiku a terapiu jazyka LARSP[6] nazvanej *Gramatický profil slovensky hovoriaceho dieťaťa*, ktorý má podobu jednostranovej tabuľky zachytávajúcej morfosyntaktický vývin v piatich úrovniach. Táto adaptácia je predstavená v kapitole *Gramatický profil slovensky hovoriaceho dieťaťa* v spomínanej monografii *Desať štúdií o detskej reči* (Slančová – Kapalková 2018) a ako kapitola *Language assessment and remediation procedure for Slovak speaking children* (Kapalková – Slančová 2019) v monografii *Grammatical profiles. Further languages of LARSP* (2019). V súčasnosti D. Slančová, S. Spáčilová, J. Kičura Sokolová v spolupráci s A. Brestovičovou tvoria súčasť interdisciplinárneho tímu, ktorý v napojení na bratislavské pracovisko a na pracoviská v zahraničí pripravuje nástroj LITMUS CLTsk[7] zameraný na recepciu a produkciu substantív a slovies detí v predškolskom veku. Hlavným cieľom tohto výskumu je detailná analýza slovnej zásoby detí s definovaním senzitívnych rozdielov a znakov v jej zložení ako spoľahlivého diagnostického markera diagnózy vývinovej jazykovej poruchy.

Teolingvistiku reprezentujú predovšetkým štúdie a monografie M. Bodnárovej, ktoré nadväzujú na doterajšie prešovské bádania v oblasti náboženského jazyka a komunikácie. Štúdia charakteru vedeckej monografie *Menné prostriedky ako koncept odkazovania na osobu v súčasných profánnych a sakrálnych textoch* v kompendiu *Personálna a sociálna deixa v slovenčine* (Kesselová 2019) je založená na báze komparácie sakrálnych a profánnych textov z aspektu sociálnej a personálnej deixy, pričom špecifiká sakrálnych textov sa ilustrujú jednak na rozmanitých textoch svedectiev, jednak na hovorených monologických kazateľských prejavoch štyroch slovenských mediálne exponovaných kazateľov (Rasťa Dvorového, Pavla Hudáka, Antona Červeňa, brata Filipa). Monografia *Svedectvo ako žáner náboženskej komunikácie vo svetle sociálnej a personálnej deixy* (2019) pertraktuje jeden z náboženských žánrov, ktorému sa v rámci lingvistiky aj teolingvistiky, zvlášť českej a slovenskej, ale i svetovej, dosiaľ venovala skôr okrajová pozornosť. Autorka rozvíja najmä tie žánrové parametre svedectva, ktorým nebola venovaná pozornosť v iných prácach, a načrtáva možnú typologickú charakteristiku a diferenciáciu svedectva, čím sa pokúša o systematicko-kritický prístup k veľmi rozmanitým komunikátom slovenskej pro-

[6] Language Assessment Remediation and Screening Procedure.

[7] Language Impairment Testing in Multilingual Settings Cross-Linguistic Lexical Task – Slovak v rámci riešenia projektu APVV *Slovná zásoba ako ukazovateľ vývinovej jazykovej úrovne monolingválnych a bilingválnych detí v predškolskom veku*.

veniencie označovaným ako *svedectvo*. Jeho typológia sa opiera o dve hľadiská. Tým prvým je druh média, ktorým sa svedectvo sprostredkúva, a jazyková forma svedectva, druhé typologické hľadisko tvorí téma svedectva. Druhá časť práce je venovaná detailnejšej analýze jazykových prostriedkov typologicky rozmanitých svedectiev. V centre pozornosti sú predovšetkým výrazové prostriedky, ktorými sa realizuje personálna a sociálna deixa v textoch svedectiev (menné prostriedky referencie a autoreferencie, prostriedky oslovenia, osobné zámená), čím sa autorka zároveň snaží vystihnúť jazykové špecifiká jednotlivých typov vymedzených v prvej časti práce.

Už v tejto prvej monografii je naznačený sociolingvistický koncept komunikačného registra ako možné teoreticko-metodologické východisko prístupu k náboženským komunikátom, ktorý autorka výraznejšie rozvíja vo svojej druhej monografii s náboženskou problematikou *Jazyk exorcistov. Vymedzenie a opis komunikačného subregistra* (2020). Koncept komunikačného registra sa tu logicky prepája s konceptom individuálneho personálneho štýlu, a to tak, že sa analyzujú hovorené kazateľské komunikáty deviatich slovenských katolíckych exorcistov, exponujú sa štýlové konštanty ich individuálneho personálneho štýlu, čo vyúsťuje do vymedzenia kompozičných, tematicko-motivických, morfologických a lexikálnych markerov osobitného exorcistického subregistra ako užšej špecifikácie kňazského komunikačného registra. V úvode monografie je skôr na teoreticko-hypotetickej báze predstavená konkrétna aplikácia konceptu komunikačného registra na sféru náboženskej komunikácie (pôvodne náboženský štýl). Táto aplikácia sa mierne pozmeňuje a aktualizuje v nateraz poslednom knižnom výstupe zahŕňajúcom aj teolingvistické bádania – v dvojzväzkovej učebnici *Úvod do štúdia interaktívnej štylistiky* (Slančová – Spáčilová et al. 2022).

Prešovské pracovisko je prvým slovenským pracoviskom, na ktorom sa v posledných rokoch venuje systematická pozornosť **športovej lingvistike**. Na báze konceptu športového komunikačného registra sa skúma tak intrašportová komunikácia, ako aj jazyk mediálneho športu (predovšetkým štúdie J. Mergeša, J. Klingovej a D. Slančovej). V r. 2019 sa na pôde ISMŠ konal vedecký seminár *Komunikácia v športe a o športe*, na ktorom sa po prvýkrát minimálne v stredoeurópskych reláciách stretli odborníci z oblasti vied o športe, mediálnych štúdií, literárni vedci, translatológovia a lingvisti zo Slovenska a Českej republiky, aby spolu diskutovali o fenoméne zvanom šport. Príspevky z tohto seminára vyšli v monotematickom čísle 35/2018 časopisu *Jazyk a kultúra*.[3]

V publikácii *Slovná zásoba trénerského komunikačného registra – volejbal* D. Slančovej a T. Kovalik Slančovej (2019) sa autorky sústreďujú na deskripciu a explanáciu toho, akú slovnú zásobu využívajú tréneri volejbalu v tréningovom a zápasovom dialógu so svojimi zverencami/zverenkyňami, hráčmi/hráčkami staršieho školského veku, ako vstupuje slovná zásoba do spomínaných interakčných

procesov a do akej miery je slovná zásoba trénerov v tréningovom a zápasovom dialógu markerom volejbalového subregistra športového makrosociálneho registra a trénerského mikrosociálneho komunikačného registra. Monografia je výstupom projektu VEGA *Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.*

Interdisciplinárny základ majú na prešovskom pracovisku aj **štylistické výskumy**. Historickej štylistike a štylistike komiksu sa venuje P. Karpinský, mediálnej štylistike J. Mergeš. Interdisciplinárne smerovanie štylistiky demonštroval aj medzinárodný vedecký seminár *Stretnutie so štýlom* (2022), ktorého príspevky tvoria obsah monotematického čísla 51/2022 časopisu *Jazyk a kultúra*.[4] Štúdie sa venujú mediálnej komunikačnej sfére vrátane filmu, ďalej komunikačnej sfére vzdelávania a edukačnej štylistike, ale ústredný pojem *štýl* preniká aj popularizačnou, športovou, náboženskou, marketingovou a literárnou komunikačnou sférou, dotýka sa prekladu aj historických textov. Rôznorodé koncepcie a chápania štýlu a štylistiky sa prepletajú a tvoria sieť, v ktorej zvlášť vynikajú otázky multimodality, kognície, persuázie, emocionality a laickej štylistiky. Na seminár nadviazala v r. 2023 medzinárodná vedecká konferencia *Štýl a text v jazykovej interakcii*.

Pragmaštylistika v opore o sociolingvistiku, štruktúrnu lingvistiku a teóriu dialógu sa stala metodologickou bázou analýzy zámen v monografii M. Bodnárovej *Zámená v neinštitucionálnej dialogickej komunikácii dospelých na východnom Slovensku* (2018). Táto práca prináša výsledky dlhodobého lingvistického výskumu súkromnej komunikačnej sféry, ktorej nosným atribútom je aj dialogickosť. Autorka predstavuje vlastnú typológiu dialógu dospelých na báze autentického materiálu 100 dialógov z prostredia východoslovenských miest a obcí. Pomocou kvantitatívnej metódy (frekvenčnej analýzy) vysúva do popredia jedny z najuniverzálnejších i najefektívnejších jazykových prostriedkov bežných dialogických interakcií – zámená. Prostredníctvom ich minucióznej interpretácie v dialogických kontextoch sa ich usiluje ukázať aj ako prostriedky rozmanitých komunikačných stratégií a ako konštituenty jednotlivých typov dialógu. Publikácia sa tak stáva exaktným dôkazom systémovej podoby súčasnej slovenčiny v spontánnej komunikácii východoslovenskej proveniencie.[8]

Štúdie venované štylistickým výskumom sa v prevažnej väčšine opierajú o koncept interaktívnej štylistiky D. Slančovej, ktorý sa ďalej rozvíja napr. v prácach J. Klingovej z oblasti mediálnej štylistiky a v sérii štúdií D. Slančovej venovaných štýlu autora slovenskej detektívnej literatúry Dominika Dána. Adjektívom *interaktívna* v termíne *interaktívna štylistika* sa zachytáva stav, keď všetky pojmy, jednotky

[8] V učebnici štylistiky *Úvod do štúdia interaktívnej štylistiky* (Slančová – Spáčilová et al. 2022) sa v rámci kapitoly venovanej štylistike komunikačných sfér čiastočne reviduje terminológia tejto monografie – predovšetkým sa hovorí o bežnej komunikačnej sfére, kde dominuje bežný (nie neinštitucionálny) dialóg.

a zložky vedeckého konceptu štylistiky sa chápu (na rozličných úrovniach) ako komplex a vo vzájomnej interakcii. Ambíciou interaktívnej štylistiky je opisovať a vysvetľovať štýlové a štylistické javy komplexne, procesuálne a interdisciplinárne s ohľadom na kultúrny a spoločenský kontext. Vnútorné členenie interaktívnej štylistiky sa zároveň stalo základom kompozičného členenia učebnice *Úvod do štúdia interaktívnej štylistiky I, II* (2022) autorov D. Slančová, S. Spáčilová, M. Bočák, M. Bodnárová, M. Gavurová, J. Kičura Sokolová, J. Klingová, J. Mergeš, A. Timková Lazurová, ktorá sa v 19 kapitolách okrem explikácie základných pojmov, predstavenia metód zisťovania štýlových a štylistických kvalít textu venuje jednotlivým štylistickým subdisciplínam. Učebnica na pozadí rozličných, domácich aj zahraničných, zdrojov s dostatočným dôrazom poukazuje na vyše storočné bohatstvo „moderne" chápanej slovenskej štylistiky a na jej prepojenie s globálnymi štylistickými trendmi. V neposlednom rade je to učebnica, ktorej korene autori nachádzajú v takmer sedemdesiatročnej histórii prešovskej akademickej slovakistiky, mediálnej vedy a translatológie. Viaceré kapitoly originálnym spôsobom spracúvajú problematiku, ktorá sa v slovenskom (aj stredoeurópskom) kontexte v podobe štylistického kompendia spracúva po prvýkrát.

Učebnica *Úvod do štúdia žurnalistických žánrov v tlačových médiách* autorov D. Slančová, J. Kičura Sokolová, J. Klingová a J. Mergeš (2021) je založená na originálnej teórii žánru a na textovej štylistike ako súčasti interaktívnej štylistiky v prepojení na teóriu žurnalistiky. Prináša náčrt žurnalistickej žánrovej krajiny a sériu žánrových máp. V samostatnej časti *Encyklopédia písaných žurnalistických žánrov* podáva deskripciu vybraných žánrov písanej žurnalistiky (aj v jej internetovom prepojení). Novo sa v slovenskej tradícii vymedzujú a charakterizujú napr. spravodajské žánre a žáner editoriálu a pozornosť sa venuje aj tým žánrom, ktoré sú v slovenskej lingvistickej aj mediálnej literatúre často prehliadané (napr. portrét, nekrológ). Obe učebnice sú hlavnými výstupmi projektu KEGA *Interaktívna štylistika – analýzy a syntéza*.

6. DIACHRÓNNE A DIALEKTOLOGICKÉ VÝSKUMY

Bádanie v oblasti dialektológie, dejín a vývinu slovenského jazyka sa sústreďuje na výskum parciálnej diachrónnej a dialektologickej problematiky v širšom kontexte lingvistiky. Ako príklad možno uviesť niekoľko monografií, ktoré sa spomínanej problematike venujú. V roku 2017 vyšla monografia V. Perovskej *Funkčno-sémantické kategórie pasívnosti a rezultatívnosti v historických a nárečových textoch (na materiáli historických textov z obdobia 15. – 18. storočia)*. Autorka sa v práci zameriava na analýzu historických textov cez prizmu funkčno-sémantickej kategórie verb. Podobný spôsob analýzy len jednej konkrétne vymedzenej jazykovej roviny historických textov sa objavuje aj v časti kolektívnej monografie *Spojky*

a spájacie prostriedky v slovenčine: synchrónia – diachrónia – ontogenéza (Kesselová 2013), v ktorej sa P. Karpinský venuje analýze spájacích operátorov, vyskytujúcich sa v širšom spektre slovenských historických textov (počínajúc Spišskými modlitbami, Žilinskou mestskou knihou a končiac textami matičného a martinského obdobia). Novátorský, pragmalingvistický prístup k historickým slovacikám sa V. Perovská pokúša využiť v časti *Personálna a sociálna deixa v historických textoch z 15. – 20. storočia*, ktorá je súčasťou kolektívnej monografie *Personálna a sociálna deixa v slovenčine* (Kesselová 2019). V jednotlivých textoch (napr. preklady Kamaldulskej biblie, historické kázňové texty, tlače rakúsko-uhorskej cisársko-kráľovskej kancelárie a pod.) sa pokúša analyzovať aspekt personálnej a sociálnej deixy a jeho v funkcie v jednotlivých písomnostiach. Pragmalingvistický princíp využil aj P. Karpinský v monografii venovanej zberateľovi východoslovenských (šarišských a zemplínskych) piesní. V diele *Karol S. Szereday. Zpjevanky zemplinských slovanů v okolj Mihalovském (Historicko-diskurzívna analýza)* (Karpinský 2021) sa opätovne venuje personálnej a sociálnej deixe v piesňových textoch Szeredayho rukopisnej zbierky, ale analyzuje aj pomenovania rodinných príslušníkov, odraz náboženskej diverzity Zemplína v textoch piesní, resp. skúma výskyt a funkciu vlastných mien v analyzovanej zbierke.

Historickú onomastiku v rámci matričných zápisov zo Spišskej Novej Vsi alebo testamentov zo Starej Ľubovne P. Karpinský skúma v rámci grantu VEGA *Transformácia a transpozícia antroponymických kategórií v slovanských jazykoch*. Výsledky výskumu boli publikované v domácich a zahraničných zborníkoch.

Podobne vo forme príspevkov v konferenčných a nekonferenčných zborníkoch alebo ako súčasť kolektívnych monografií vychádzajú aj analýzy nárečí konkrétnych zemplínskych a užských obcí (napr. Strážske, Vinné, Tibava, Jasenov, Petrovce nad Laborcom, Nacina Ves, Udavské, Brekov a pod.). Jedným z významných výstupov dialektologického výskumu na inštitúte je aj zborník *Variety jazyka a jazykovedy. Východoslovenské nárečia v minulosti a dnes (na počesť doc. PhDr. Ladislava Bartka, CSc.)* (Karpinský – Perovská 2019).

Časť dejín slovenského jazyka zameraná na oblasť východného Slovenska bola publikovaná vo vysokoškolskej učebnici *Kultúrny jazyk na území Slovenska v období 17. až 19. storočia* (Karpinský 2019).

7. VÝSKUM SLOVENČINY AKO CUDZIEHO JAZYKA

Nanajvýš aktuálnou a intenzívne rozpracúvanou oblasťou výskumov v rámci prešovskej slovakistiky je v posledných rokoch problematika slovenčiny ako cudzieho jazyka. Práce, ktoré sa venujú tejto téme, možno rozdeliť do dvoch kategórií. Ide jednak o štúdie zamerané na vedeckú reflexiu rôznorodých otázok spätých s fungovaním tzv. medzijazyka u študentov osvojujúcich si slovenčinu ako cudzí jazyk,

jednak o didakticky ladené práce a projekty, ktorých cieľom je ponúknuť inovatívne učebné materiály reflektujúce aktuálne koncepčné a metodologické impulzy a inovačné postupy z oblasti výučby cudzích jazykov a využívajúce nové technológie, ktoré umožňujú tvorbu digitálnych obsahov a moderných výučbových materiálov. Prešovské slovakistické pracovisko sa od roku 2019 podieľa na riešení grantového projektu APVV *Jazykové chyby v slovenčine ako cudzom jazyku na báze akvizičného korpusu* (M. Ivanová, M. Kyseľová, M. Imrichová), ktorého cieľom je vybudovanie akvizičného korpusu písomných textov a analýza chýb v medzijazyku študentov osvojujúcich si slovenčinu ako cudzí jazyk. Vybudovaním takejto korpusovej databázy, ktorá vzniká v spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave, Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV, v. v. i., a Filozofickou fakultou Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, sa slovenčina zaradí medzi tie jazyky, ktoré disponujú akvizičným korpusom, čo nepochybne stimuluje ďalšie výskumy v tejto oblasti. Na základe korpusových dát vzniklo v posledných rokoch viacero prác, ktoré reflektujú rôznorodé otázky medzijazyka, napr. problematiku slovosledu (porov. Ivanová – Kyseľová – Gálisová 2021; Ivanová – Bashir Géčová 2022; Ivanová 2022), pragmatických markerov (porov. Ivanová 2022a, 2022b) a i. Vzhľadom na aktuálnu spoločensko-politickú situáciu a zvýšený počet ukrajinských študentov študujúcich v prešovských univerzitných študijných programoch sa viaceré práce venujú práve problematike osvojovania si slovenčiny ukrajinskými študentmi (porov. Spáčilová 2019; Perovská 2019; Spáčilová – Magyar 2020; Spáčilová 2020 a i.).

Pokiaľ ide o druhú oblasť aktivít, spomenúť možno najmä učebnicu M. Kyseľovej *Uži si slovenčinu* s podtitulom *Čítanka s cvičeniami pre stredne pokročilých* (2019, spoluautorka: S. Sojda), ktorá je primárne koncipovaná pre cudzincov so slovanským materinským jazykom, sekundárne aj pre cudzincov Neslovanov na pokročilej úrovni. Didaktický charakter má aj zborník *Slovenčina ako cudzí jazyk v škole* (Kesselová 2021), ktorý vzišiel z praktických potrieb učiteľov slovenského jazyka a literatúry v zahraničí (najmä na Ukrajine). Autormi štúdií zameraných na rozvíjanie komunikačnej kompetencie učiacich sa sú aj prešovskí slovakisti (Kesselová 2021; Kičura Sokolová – Klingová 2021; Kyseľová 2021; Spáčilová 2021).

Napokon treba spomenúť grantový projekt KEGA *Slovenčina ako cudzí jazyk v online prostredí (s primárnym zameraním na ukrajinských študentov)*. Projekt je zameraný na prípravu didaktických materiálov použiteľných pri osvojovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka a dostupných online so špecifickým zacielením na Ukrajincov študujúcich na slovenských vysokých školách, sekundárne aj na cudzincov s iným slovanským alebo neslovanským materinským jazykom. Hlavným výstupom projektu bude webová stránka s bohatým multimediálnym obsahom a vhodnými a modernými učebnými materiálmi pre študentov tejto špecifickej národno-jazykovej skupiny.

8. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Je zrejmé, že seriózne a systematicky uskutočňované bádanie nie je rapsodické či epizodické, ale má povahu poznatkového kontinua. Tak je to aj v prípade predstavených výskumov na našom pracovisku. Táto prehľadová štúdia zachytáva tvorivé aktivity vo vzťahu k vymedzenému obdobiu. Bádanie však celkom prirodzene ďalej pokračuje, a preto v poslednej časti naznačujeme (v konkrétnejších či všeobecnejších kontúrach) perspektívy ďalšieho výskumu v rámci aktuálne prebiehajúcich, no ešte neukončených projektov, ako aj v kontexte uvažovania o ďalších možných výskumných smerovaniach.

V kontexte lexikologických výskumov sa v rámci aktuálne riešeného projektu *Slovotvorná a morfematická štruktúra slovenského slova III. (kvalitatívne a kvantitatívne aspekty)* pracuje na týchto hlavných publikačných výstupoch, ktorých zverejnenie je naplánované na roky 2024 – 2025:

- monografia o spôsoboch tvorenia pomenovaní bude mať ambíciu komplexným spôsobom (s využitím teórie lexikálnej motivácie) analyzovať súbor procesov, ktoré sa tradične označujú ako obohacovanie slovnej zásoby;
- cieľom práce *Slovotvorné a morfematické štatistiky slovenčiny* bude komplexná analýza kvantitatívnych údajov rozličných morfematických a slovotvorných parametrov slovenského slova, ktoré sú k dispozícii ako výsledok dlhodobého výskumu slovotvornej a morfematickej štruktúry slovenského slova;
- lexikografické dielo s pracovným názvom *Delenie slov v slovenčine* bude mať praktický charakter (bude určené pre školy a prax), zachytí sa v ňom členenie slova z troch aspektov: morfematického (morfematická štruktúra), fonologického (členenie na slabiky) a ortografického (delenie slova na konci riadka);
- lexikografické dielo s pracovným názvom *Slovník univerbátov v slovenčine* spracuje univerbizované jednotky ako špecifický štruktúrny a funkčný typ lexikálnych jednotiek;
- naplánovaná je tiež špecializovaná monografia zameraná na onomaziologickú komparáciu slovenčiny a príbuzných a nepríbuzných jazykov (poľština, angličtina, francúzština);
- okrem toho sa ďalej buduje spomínaná webová stránka *Morfematické a slovotvorné slovníky slovenčiny*[2], kde po dokončení bude záujemcom k dispozícii viacúrovňový filter, prostredníctvom ktorého bude možné získavať rôznorodé údaje o slovotvorných a morfematických parametroch slovenských lexikálnych jednotiek (vrátane morfematickej segmentácie všetkých gramatických tvarov).

Zavŕšením projektu o neologizmoch bude nateraz vydanie ukážkového zväzku slovenského neologického slovníka s rozsahom cca 8 000 hesiel. Slovník plánujeme publikovať v roku 2024.

V kontexte dlhodobejších perspektív možno spomenúť aj druhé vydanie *Retrográdneho morfematického slovníka slovenčiny* s heslárom doplneným o neologizmy

a toponymá – názvy slovenských obcí s príslušnými derivátmi (obyvateľskými názvami, feminatívami a adjektívami) a druhé vydanie *Slovníka slovenských eponým* s heslárom doplneným o viacslovné pomenovania (lexikalizované spojenia a frazémy) s onymickými či deonymickými komponentmi.

Pokiaľ ide o perspektívy ďalších výskumov v oblasti morfosyntaxe, výskumná pozornosť prešovských bádateľov sa sústredí najmä na dané okruhy problémov:

- pokračujúce výskumy valencie: *Valenčný slovník slovenských slovies na korpusovom základe* (2014) má aj svoju online podobu.[5] Podobne ako v prípade českého valenčného slovníka *Vallex* plánujeme aj v slovenčine rozširovanie a prehlbovanie lexikografického spracovania valencie slovies v podobe opisu ďalších slovesných jednotiek, ako aj spresňovania teoreticko-metodologických východísk; v poslednom období sa výrazná pozornosť venovala najmä otázkam reflexivity a reciprocity (Ivanová 2018, 2020) a výsledky zistení, ktoré priniesli tieto výskumy, sa premietnu do spracovania valenčných parametrov slovies;
- výskum syntaxe slovenčiny: slovenská lingvistika má dlhodobo „dlh" týkajúci sa absencie akademickej syntaxe slovenčiny, jednou z ambícií prešovských výskumov je preto pokračovať v analýze rôznorodých syntaktických javov a tak zapĺňať biele miesta na mape slovenskej syntaxe; nazdávame sa, že práve takéto parciálne výskumy sú veľmi dôležité ako východisko pre perspektívne syntetizujúce kompendium slovenskej syntaxe; tu treba zvlášť upozorniť, že takýto výskum musí byť v súčasnosti empiricky dotovaný a založený na heterogénnych dátach zo štýlovo a žánrovo rôznorodých textov vrátane hovorených prejavov; vzhľadom na viaceré kognitívne orientované práce členov prešovskej výskumnej obce sa ďalšie výskumy syntaxe budú orientovať aj na kognitívne dotované explanácie gramatických javov;
- prešovská slovakistika v poslednom období svoju pozornosť sústredila najmä na výskum slovosledu (porov. Ivanová – Kyseľová – Gálisová 2021; Ivanová – Bashir Géčová 2021; Ivanová 2022) – práve materiálovo dotovaná práca o aktuálnych tendenciách v slovoslede v slovenskom kontexte absentuje od čias vydania Mistríkovej monografie *Slovosled a vetosled v slovenčine* (1966), pričom tento deficit výrazne limituje okrem iného aj prácu jazykových korektorov, prekladateľov či lektorov slovenčiny ako cudzieho jazyka, naším cieľom je preto dôkladné zmapovanie slovosledu slovenčiny založené na korpusových dátach a testoch akceptability.

Vzhľadom na fakt, že veľká časť členov prešovskej výskumnej školy disponuje skúsenosťami v oblasti výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka, sa ďalšie perspektívne výskumné aktivity budú uberať aj týmto smerom. Konkrétne:

- Vybudovanie prvého akvizičného korpusu slovenčiny (*errkorp-1.0*) umožní dôkladnejšie, korpusovo založené výskumy medzijazyka študentov osvojujúcich si slovenčinu ako cudzí jazyk v podobe komplexného monografického spracovania

jazykovej typológie chýb, na ktorom sa budú podieľať aj prešovské výskumníčky (M. Ivanová, M. Kyseľová, M. Imrichová).

- Príprava online didaktických materiálov určených na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka je zasa príležitosťou na ďalšie práce reflektujúce medzijazyk ukrajinských študentov osvojujúcich si slovenčinu ako cudzí jazyk, okrem iného aj so zameraním na vývin pragmatickej kompetencie a osvojenie si pragmatických rutín v komunikácii.

Perspektíva výskumu v oblasti morfológie a morfopragmatiky vyrastá z poznania distribúcie tematicko-obsahového zamerania štúdií v časopise *Slovenská reč* počas jeho 90-ročnej existencie, ktorá do značnej miery reflektuje celkový stav morfologického výskumu (Kesselová 2022). Analýza ukázala, že prevažnú väčšinu príspevkov predstavuje výskum substantív a verb, existujú obdobia, keď tieto dva slovné druhy zaberajú viac ako 60 % príspevkov. Na druhej strane jestvujú témy okrajové až zanedbávané. S istotou možno povedať, že v slovenskom výskume slovných druhov takmer nepovšimnuté zostávajú interjekcie. V jednej z prvých štúdií, vytvárajúcich predobraz ďalšieho chápania interjekcií, je dešpekt k nim natoľko intenzívny, že sa prezentujú ako „emocionálna nákaza“, ktorá sa z interjekcií šíri na celú vetu (Chripko 1943/1944, s. 136). V zahraničnej literatúre sa poznávací deficit v oblasti interjekcií ako súčasti výskumu emócií a emocionality začal výrazne zmenšovať začiatkom 90. rokov minulého storočia v rámci morfopragmaticky a lingvokultúrne orientovaných štúdií. Svedčí o tom vzťažná štúdia F. Ameku *Interjections: The universal yet neglected part of speech* (1992, s. 101 – 108), na ktorú reagujú mnohé publikované výskumy orientované nielen na interjekcie, ale aj na jazyk emócií vôbec (Niemeier – Dirven 1997; Wierzbicka 1999; Weigand 2004 a ďalší). Zahraničné štúdie predstavujú široký repertoár prístupov k statusu interjekcií na škále od chápania interjekcií ako prostriedkov stojacich celkom mimo jazyka až po tvrdenia, že interjekcie (v závislosti od typu) zväčša majú plnohodnotný sémantický obsah (Wierzbicka 1992). Lingvokultúrne prístupy hľadajú adekvátne metódy opisu sémantiky a funkcií interjekcií, slúžiace na vytvorenie komparatívneho metodologického etalónu smerujúceho k zisteniu, ako sa jazyky odlišujú vo výbere emócií lexikalizovaných do takej miery, že našli výraz v samostatných výrazoch – interjekciách. Z jednej strany je periférnosť záujmu o interjekcie u nás dôsledkom prevažujúcej orientácie na písaný modus slovenčiny a referenčnú funkciu jazyka. K nelingvistickým dôvodom nezáujmu o interjekcie patrí azda aj akcent na racionalitu človeka vyplývajúci z tradícií novovekej filozofie. V súčasnosti sa však okrem pólu „racionálne“ dostávajú do centra pozornosti emócie ako podstatný filter, cez ktorý človek nahliada na svet, rozumie mu a na základe pochopenia sa v ňom orientuje, rozhoduje a koná. Výskum interjekcií by mohol byť prínosom k pochopeniu emócií nositeľov slovenčiny. Nadväzujeme pritom na predpoklad existencie kultúrne podmiene-

ného emotívneho štýlu (Wierzbicka 1992), ktorý znamená, že vonkajšie prejavy emócií sa v niektorých kultúrach akceptujú a podporujú, v iných sa skôr tlmia a hodnotia ako nežiaduce. Vzniká otázka, či možno emotívny štýl vztiahnuť na celú jazykovo-kultúrnu societu. Predpokladáme skôr, že miera prejavu emócií (a tým aj výskytu interjekcií) je diferencovaná v závislosti od kultúrnych i aktuálnych socio-komunikačných konštituentov. Jednou z výskumných otázok preto môže byť miera zastúpenia interjekcií v textoch rôznych štýlov a komunikačných registrov písaného a ústneho modu slovenčiny. Otvárajú sa i ďalšie otázky ako dynamika a opis repertoáru aktuálne používaných interjekcií v porovnaní s dostupnými opismi zo 40. a 60. rokov, proces interjekcionalizácie a kultúrne kódy, o ktorých sekundárne interjekcie vypovedajú, typy emócií, ktoré sú pre používateľov slovenčiny natoľko dôležité, že ich kódujú samostatnými interjekciami, ale i otázky, či sú interjekcie len výpoveďou o emočnom stave hovoriaceho, ako sa tradične a opakovane uvádza, alebo plnia aj iné, kognitívne či interakčné funkcie. Výskum interjekcií možno pokladať za parciálnu súčasť výskumu emocionality ako výrazovej kvality textov, ale aj emócií ako psychologických procesov človeka, používateľa jazyka.

Výskum detskej reči sa v rámci vyššie spomínaného projektu APVV (pozn. pod čiarou č. 7) v najbližších rokoch sústredí na tvorbu noriem lexikálnej kompetencie monolingválnych slovensky hovoriacich detí v predškolskom veku, ako aj bilingválnych detí, pre ktoré je slovenčina prvým alebo ďalším jazykom, s osobitnou pozornosťou venovanou deťom z marginalizovaných sociálno-ekonomických skupín. CLT test je dostupný pre viaceré jazyky sveta (Haman et al. 2015, 2017), ale len pre poľštinu, nórčinu a slovenčinu sa intenzívne pracuje na jeho štandardizácii tak, aby normy pre slovenské deti boli dostupné do r. 2025.

Športová lingvistika je jednou z metodologických opôr projektu VEGA *Mediálny šport v interdisciplinárnych súvislostiach* riešeného pod vedením J. Mergeša s plánovanou dvojicou monografií, ktoré sa budú venovať sociálno-filozofickým kontextom súčasného mediálneho športu a v osobitnej monografii jazyku mediálneho športu v jeho tlačovej, auditívnej, audiovizuálnej a internetovej podobe z fonetic-ko-fonologického, lexikálneho, syntaktického pohľadu s ohľadom na pragmatické, kognitívne, sociálne a štylistické prepojenia (J. Mergeš, J. Klingová, M. Kraviarová, D. Slančová, S. Spáčilová).

Okrem toho je v pláne vydanie interdisciplinárne ladeného zborníka textov z pripravovaného vedeckého seminára *Komunikácia v športe a o športe II* (plánovaného na jún 2024), kde by sa po šiestich rokoch mali opäť stretnúť odborníci z oblasti lingvistiky, mediálnych štúdií, literatúry, translatológie a ďalších príbuzných odborov. Cieľom stretnutia bude konfrontovať rôznorodé lingvistické a kulturologické pohľady na šport ako predmet výskumu (napríklad uvažovanie o jeho kultúrnom význame, charaktere a aktuálnych trendoch).

Ambíciou teolingvistiky na pôde prešovskej slovakistiky je kontinuálne pokračovať v nastavenej interdisciplinárnej tendencii výskumu náboženskej komunikácie slovenskej proveniencie. Interdisciplinarita by sa mohla prejaviť jednak v rozvinutí spolupráce s inými pracoviskami na Slovensku, kde sa realizuje výskum náboženskej komunikačnej sféry a náboženského jazyka, jednak v aplikácii dosiaľ používanej a etablovanej metodológie na nový výskumný materiál. Ten by mali predstavovať komunikáty reprezentujúce tie oblasti náboženskej komunikácie, ktoré sa ešte výskumne nereflektovali, s cieľom opísať špecifiká súčasného (slovenského) náboženského jazyka. Takúto perspektívu má aj pripravovaná monografická práca M. Bodnárovej s predpokladaným názvom *Jazyk charizmatikov*. Autorka v nej cez prizmu predovšetkým sociolingvistického konceptu komunikačného registra a individuálneho štýlu predstaví jazyk a kazateľský štýl približne 15 najznámejších a mediálne najexponovanejších slovenských kazateľov, ktorých spája členstvo v niektorom z charizmatických hnutí. Pôjde tak o kňazov rímskokatolíckej (napr. Ján Buc, Martin Harčár) či gréckokatolíckej proveniencie (napr. Anton Pariľák, Mikuláš Tressa), rehoľníkov (napr. Michal Zamkovský, Jozef Mihok), ako aj laikov katolíkov (napr. Peter Lipták, Julo Slovák) i nekatolíkov (napr. Vlado Žák, Miro Tóth, Marián Lipovský). Popri analýze hovorených, parciálne aj písaných komunikátov týchto kazateľov bude časť práce venovaná analýze vybraných typických komunikačných udalostí charizmatikov, ako sú konferencia Godzone, festival Campfest či večer chvál, a tiež komparatívnemu výskumu tlmočených hovorených komunikátov zahraničných charizmatických kazateľov hosťujúcich na Slovensku (napr. Daniel Kolenda, Mary Healy, Jerremy Riddle). Rozbor takéhoto rozmanitého výskumného materiálu by mal viesť k fundovanému opisu špecifík jazyka charizmatikov a k argumentácii v prospech jeho vymedzenia v rámci náboženskej komunikačnej sféry ako osobitného registra či subregistra.

Interdisciplinárne orientované výskumy M. Bodnárovej sa v priebehu posledných dvoch rokov začali uberať aj smerom k interakcii lingvistiky a muzikológie. Do problematiky vzťahu dvoch odlišných semiotických systémov, jazyka a hudby, sa jej nateraz podarilo uskutočniť dve pilotné výskumné sondy v podobe štúdií, kde analyzovala reč učiteľa huslí v základnej umeleckej škole a reč slovenských operných spevákov (Bodnárová 2022, 2024). Využila pritom okrem konceptu komunikačného registra aj teóriu lexikálnej motivácie a pragmalingvistické metódy a postupy. Na svoju východiskovú výskumnú otázku: Kde všade (v akých komunikačných sférach a komunikačných situáciách) a akým spôsobom (akým jazykom či komunikačným registrom) sa v súčasnosti komunikuje o hudbe? sa perspektívne pokúsi odpovedať formou ďalších štúdií, v ďalekosiahlej perspektíve aj monografie, kde podrobí analýze reč rôznych anonymných i mediálne exponovaných hudobníkov v rámci takých komunikačných udalostí, ako sú majstrovské kurzy, koncerty

a koncertné skúšky, hodiny hudobného nástroja a spevu či náučné relácie o hudbe (napr. online projekt Hudobná trieda[6]).

Výzvou diachrónno-dialektologických výskumov do budúcnosti je zmapovanie spišských nárečí a pokus o vytvorenie monografie venovanej spišským nárečiam, ako aj výskum venovaný zberateľom ľudovej slovesnosti pôsobiacim na východnom Slovensku, ako boli napr. Štefan Mišík alebo František Hadri-Drevenický. Pokračovať sa bude v analýze rukopisného spevníka K. S. Szeredaya. V oblasti diachrónneho výskumu by sa malo pokračovať v začatých bádaniach týkajúcich sa východoslovenských slovacík. Analýzy textov by mali byť orientované na zmapovanie stavu kultúrnej východoslovenčiny, prípadne na vzťah kultúrnej východoslovenčiny a poľštiny, resp. rusínčiny a ukrajinčiny. Podnetné budú aj analýzy zápisov vo východoslovenských matrikách z obdobia 17. – 19. storočia. Špeciálny záujem bude venovaný historickým textom pochádzajúcim zo severnej časti východného Slovenska (v nadväznosti na štúdie P. Karpinského venované Knihe testamentov zo Starej Ľubovne).

Predstavené výsledky, ale aj perspektívy zreteľne odkrývajú vedeckovýskumné a publikačné smerovanie členov Katedry slovenského jazyka Inštitútu slovakistiky a mediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Ide o aktivity, ktoré celkom prirodzene nadväzujú na bohatú tradíciu prešovskej lingvistickej slovakistiky, reprezentovanú takými osobnosťami, akými boli, resp. sú Štefan Tóbik, Ladislav Bartko, Juraj Furdík, Ján Sabol, Jolana Nižníková či Miloslava Sokolová. Zároveň túto tradíciu tvorivo a komplexne rozvíjajú – na ploche pomerne širokého tematického diapazónu, v synchrónnom aj v diachrónnom priemete, aplikáciou systémovolingvistických, funkčných i komunikačno-pragmatických metodologických prístupov, a to v priestore základného, ako aj aplikovaného výskumu.

Literatúra

AMEKA, F. (1992): Interjections: The universal yet neglected part of speech. In: *Journal of Pragmatics*, 18/2 – 3, 101 – 108.

BALL, M. J. – FLETCHER, P. – CRYSTAL, D. (eds.) (2019): *Grammatical profiles. Further languages of LARSP*. Bristol, Blue Ridge Summit: Multilingual Matters.

BODNÁROVÁ, M. (2018): *Zámená v neinštitucionálnej dialogickej komunikácii dospelých na východnom Slovensku*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

BODNÁROVÁ, M. (2019): *Svedectvo ako žáner náboženskej komunikácie vo svetle sociálnej a personálnej deixy*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

BODNÁROVÁ, M. (2020): *Jazyk exorcistov. Vymedzenie a opis komunikačného subregistra*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

BODNÁROVÁ, M. (2022): Jazyk a štýl hodín hudby (prípadová štúdia na materiáli vyučovacích hodín huslí). In: *Jazyk a kultúra*, 13/51, 2 – 16. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/51_2022/Martina_Bodnarova_studia.pdf (cit. 15. 6. 2023).

BODNÁROVÁ, M. (v tlači): „Skúsime si navodiť hlavový tón tak akoby bol malý zvonček...“ Pokus o konštituovanie komunikačného registra (operného) speváka. Prednesené na konferencii Štýl a text v jazykovej interakcii konanej 28. – 29. 6. 2023 na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove.
HAMAN, E. – ŁUNIEWSKA, M. – POMIECHOWSKA, B. (2015). Designing Cross-linguistic lexical task (CLTs) for bilingual preschool children. In: Armon-Lotem, S. – Jong, J. – Meir, N. (eds.): *Assessing multilingual children: Disentangling bilingualism from language impairment*. Bristol: Multilingual Matters, 196 – 242.
HAMAN, E. et al. (2017). Noun and verb knowledge in monolingual preschool children across 17 languages: Data from Cross-linguistic Lexical Tasks (LITMUS-CLT). In: *Clinical Linguistics & Phonetics*, 31/11 – 12, 818 – 843.
CHRIPKO, J. (1943/1944): Sekundárne interjekcie. In: *Slovenská reč*, 11/4 – 5, 135 – 141.
IVANOVÁ, M. (2017): *Modálnosť a modálne verbá v slovenčine.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
IVANOVÁ, M. (ed.) (2017): *Vybrané aspekty valencie verb v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
IVANOVÁ, M. (ed.) (2023): *Vzťahy v jazyku – jazyk vo vzťahoch. Na počesť Jolany Nižníkovej.* Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
IVANOVÁ, M. – SOKOLOVÁ, M. – KYSEĽOVÁ, M. – PEROVSKÁ, V. (2014): *Valenčný slovník slovenských slovies na korpusovom základe.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
KAPALKOVÁ, S. – SLANČOVÁ, D. – BÓNOVÁ, I. – KESSELOVÁ, J. – MIKULAJOVÁ, M. (2010): *Hodnotenie komunikačných schopností detí v ranom veku s testami a normami*. Bratislava: Slovenská asociácia logopédov.
KESSELOVÁ, J. (ed.) (2019): *Personálna a sociálna deixa v slovenčine (človek v jazyku, jazyk o človeku)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
KESSELOVÁ, J. (ed.) (2021): *Slovenčina ako cudzí jazyk v škole*. Užhorod: Vydavnyctvo Oleksandry Harkuši.
KESSELOVÁ, J. (2022): Morfologické výskumy v časopise Slovenská reč. In: *Slovenská reč*, 87/3, 107 – 129.
KESSELOVÁ, J. – BODNÁROVÁ, M. – BRESTOVIČOVÁ, A. – IVANOVÁ, M. – KARPINSKÝ, P. – KYSEĽOVÁ, M. – MIHALKOVÁ, G. – PEROVSKÁ, V. – URBANCOVÁ, L. – WALKOVÁ, M. (2019): *Personálna a sociálna deixa v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
KESSELOVÁ, J. – IMRICHOVÁ, M. – KARPINSKÝ, P. – PODHAJECKÁ, K. (2013): *Spojky a spájacie prostriedky v slovenčine: synchrónia – diachrónia – ontogenéza*. Bratislava: VEDA.
KYSEĽOVÁ, M. (2017): *Medzi konaním a dianím. Sémantické aspekty verba a valencia.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
KYSEĽOVÁ, M. – SOJDA, S. (2019): *Uži si slovenčinu. Čítanka s cvičeniami pre stredne pokročilých.* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
NIEMEIER, S. – DIRVEN, R. (eds.) (1997): *The language of emotions: conceptualization, expression, and theoretical foundation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
OLOŠTIAK, M. (2018): *Onymická a deonymická nominácia.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Dostupné na: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak17 (cit. 15. 5. 2023).
OLOŠTIAK, M. (ed.) (2019): *Šesťdesiat rokov Filozofickej fakulty v Prešove (1959 – 2019).* Prešov: Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove.
OLOŠTIAK, M. (ed.) (2021): *Kapitoly zo slovotvornej adaptácie prevzatých slov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Dostupné na: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak25 (cit. 15. 5. 2023).

OLOŠTIAK, M. (ed.) (2023a): *Neologizmy a neologizácia v lingvistickej reflexii*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. Dostupné na: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak27 (cit. 29. 12. 2023).
OLOŠTIAK, M. (ed.) (2023b): *Neologizmy a neologizácia v slovenčine a v slovanských jazykoch po roku 1989*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. – PALKOVÁ, L. – VUŽŇÁKOVÁ, K. (2021): *Slovník slovotvorných prostriedkov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Dostupné na: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak24 (cit. 15. 6. 2023).
OLOŠTIAK, M. – LIPTÁKOVÁ, Ľ. – BEDNÁROVÁ-GIBOVÁ, K. (eds.) (2022): *Slovanská slovotvorba. Synchrónia, inovácie, neologizácia*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak26 (cit. 15. 6. 2023).
OLOŠTIAK, M. – OLOŠTIAKOVÁ, L. (2018): *Morfematika a slovotvorba slovenčiny.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Dostupné na: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak22 (cit. 15. 6. 2023).
OLOŠTIAK, M. – PALKOVÁ, L. – GAVUROVÁ, M. – REŠOVSKÁ, S. (2018): *Slovník slovenských eponým.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Dostupné na: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak21 (cit. 15. 6. 2023).
OLOŠTIAK, M. – VOJTEKOVÁ, M. – ORIŇÁKOVÁ, S. (2018): *Slovotvorná adaptácia a kompozitnosť v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Dostupné na: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak16 (cit. 15. 6. 2023).
PALKOVÁ, L. (2018): *Univerbizácia v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Dostupné na: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Palkova1 (cit. 15. 6. 2023).
SERŽANT, I. A. – WIEMER, B. – BUŽAROVSKA, E. – IVANOVÁ, M. – MAKARTSEV, M. – SAVIĆ, S. – SITCHINAVA, D. – SKWARSKA, K. – UHLIK, M. (2022): Areal and diachronic trends in argument flagging across Slavic. In: Dahl, E. (ed.): *Alignment and Alignment Change in the Indo-European Family*. Oxford: Oxford University Press, 300 – 327. https://doi.org/10.1093/oso/9780198857907.003.0010
SLANČOVÁ, D. – KIČURA SOKOLOVÁ, J. – KLINGOVÁ, J. – MERGEŠ, J. (2021): Úvod do štúdia žurnalistických žánrov v tlačových médiách. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Dostupné na: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Slancova5 (cit. 20. 8. 2023).
SLANČOVÁ, D. – KOVALIK SLANČOVÁ, T. (2019): *Slovná zásoba trénerského komunikačného registra – volejbal*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
SLANČOVÁ, D. – OLOŠTIAK, M. (eds.) (2014): *Šesťdesiat rokov akademickej jazykovednej slovakistiky v Prešove.* Prešov: Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove.
SLANČOVÁ, D. – SPÁČILOVÁ, S. et al. (2022): *Úvod do štúdia interaktívnej štylistiky I, II*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. Dostupné na: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Slancova6; https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Slancova7 (cit. 22. 9. 2023).
SLANČOVÁ, D. (ed.) (2018): *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – Gramatika – Pragmatika.* Bratislava – Prešov: VEDA – Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Dostupné na: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Slancova4 (cit. 20. 6. 2023).
SLANČOVÁ, D. (2019): Lingvistický výskum vývinu reči slovensky hovoriacich detí: stručný prehľad a bibliografia. In: *Jazyk a kultúra*, 10/39 – 40, 105 – 130. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/39-40_2019/Daniela_Slancova_studia.pdf (cit. 14. 5. 2023).
SOKOLOVÁ, M. – OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. et al. (2012): *Slovník koreňových morfém slovenčiny*. 3., uprav. a dopl. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
WEIGAND, E. (ed.) (2004): *Emotion in Dialogic Interaction. Advances in the Complex.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

WIERZBICKA, A. (1992): The semantics of interjection. In: *Journal of Pragmatics*, 18/2 – 3, 159 – 192.
WIERZBICKA, A. (1999): *Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals.* Cambridge: Cambridge University Press.

Internetové zdroje

[1] https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/isms/ (cit. 15. 4. 2023).
[2] https://ff.unipo.sk/slovnik-morfematika-slovotvorba/index.html (cit. 29. 5. 2023).
[3] https://www.ff.unipo.sk/jak/cislo35.html (cit. 7. 5. 2023).
[4] https://www.ff.unipo.sk/jak/cislo51.html (cit. 7. 5. 2023).
[5] https://www.ff.unipo.sk/sloval/ (cit. 31. 8. 2023).
[6] https://www.youtube.com/@hudobnatrieda2983 (cit. 5. 9. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA PEDAGOGICKEJ FAKULTE PREŠOVSKEJ UNIVERZITY V PREŠOVE

Katarína Vužňáková

Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta
Ul. 17. novembra 15, Prešov
E-mail: katarina.vuznakova@unipo.sk

VUŽŇÁKOVÁ, K. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, University of Presov. In: *Slovenská reč*, 88/3, 231 – 241.

Abstract: The aim of the paper is to present the scientific research and publishing activities of the members of the Department of Communication and Literary Education at the Faculty of Education, University of Presov for the period of 5-6 years, i.e. 2018-2023. In the paper we present a brief history and the research focus of the department. The research expertise is related to the university preparation of future teachers at the pre-school and primary education. In separate sections we describe the scientific research and publication activities in the field of basic linguistic research, developmental linguistics, linguodidactics and popularization of language.

Keywords: University of Presov, Faculty of Education, Slovak linguistics, developmental linguistics, linguodidactics, word-formation.

Článok v skratke:

- Príspevok predstavuje vedeckovýskumné a publikačné aktivity v oblasti jazykovedy za posledných 5 – 6 rokov na Pedagogickej fakulte v Prešove.
- Výskumné zameranie pracoviska sa viaže na prípravu budúcich učiteľov na predprimárnom a primárnom stupni vzdelávania.
- Na pracovisku sa realizuje základný lingvistický výskum, výskum v oblasti vývinovej lingvistiky a lingvodidaktiky.

1. ÚVOD

Cieľom príspevku je predstaviť vedeckovýskumné aktivity a publikačnú činnosť tvorivých pracovníkov na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove za obdobie 5 – 6 rokov, t. j. od roku 2018 do roku 2023. V príspevku predstavujeme stručné dejiny pracoviska a výskumné zameranie pracoviska súvisiace s jazykovedou. V osobitných častiach opisujeme vedeckovýskumné a publikačné aktivity v oblasti základného lingvistického výskumu, vývinovej lingvistiky, lingvodidaktiky a popularizácie jazyka.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY A VÝSKUMNÉ ZAMERANIE PRACOVISKA

Katedra komunikačnej a literárnej výchovy (ďalej aj KKLV)[1] je súčasťou Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Jej existencia sa viaže na vznik

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

Prešovskej univerzity zákonom č. 361 Národnej rady Slovenskej republiky z 10. decembra 1996, keď sa odčlenila od Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Následne v roku 1997 z pôvodnej Pedagogickej fakulty UPJŠ vznikla Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove a Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Špecifikom druhej z nich je príprava študentov na pedagogické pôsobenie na primárnom a predprimárnom stupni vzdelávania. Vzhľadom na to je vedecká expertíza členov Katedry komunikačnej a literárnej výchovy od jej začiatkov (do roku 2005 s pôvodným názvom Katedra slovenského jazyka a literatúry) zameraná na základný lingvistický výskum a aplikovanú lingvistiku, presnejšie na tri oblasti – lingvistiku, vývinovú lingvistiku a lingvodidaktiku.

Od vzniku katedry sa menilo zloženie jej členov, a tým aj výskumné zameranie v oblasti lingvistiky. V prvých rokoch zásluhou Jany Kupcovej vznikali práce súvisiace so syntaxou, od začiatkov existencie katedry do roku 2018 (odchod dlhoročnej členky katedry do dôchodku) sa Ľuba Sičáková venovala onomastike z lingvistického a neskôr aj didaktického hľadiska. V súčasnosti sa hlavne štyria členovia katedry, Ľudmila Liptáková, Katarína Vužňáková, Martin Klimovič, Eva Gogová, čiastočnej aj Dávid Dziak, zaoberajú výskumom v spomínaných troch oblastiach: lingvistika – derivatológia, lexikografia; vývinová lingvistika – osvojovanie si významu slova, slovotvorby a tvorby textu; lingvodidaktika – vyučovanie materinského jazyka v predprimárnom a primárnom stupni vzdelávania, predovšetkým so zameraním na slovotvorbu, porozumenie textu, tvorbu textu a popularizáciu znalostí o materinskom jazyku. Vedeckovýskumná činnosť členov katedry súvisí aj so spoluprácou s členmi iných katedier doma i v zahraničí a s participáciou na výskumoch partnerských inštitúcií. Členovia katedry spolupracujú v oblasti jazykovedného výskumu, výskumu detskej reči a výskumu vzťahu kognície a osvojovania si jazyka dlhoročne s členmi Centra výskumu detskej reči a kultúry, v posledných rokoch najmä s Alexandrou Brestovičovou, a s Výskumným centrom kognitívnej edukácie na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, i s tvorivými pracovníkmi z Katedry slovenského jazyka na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity. Dlhodobé partnerské vzťahy najmä v oblasti lingvodidaktiky udržiavajú v zahraničí okrem iných s Katedrou českého jazyka na Pedagogickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe a s Katedrou českého jazyka a literatúry s didaktikou na Pedagogickej fakulte Ostravskej univerzity v Ostrave.

Uvedené tri oblasti záujmu ukazujú na interdisciplinárny charakter skúmania jazyka na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy, a to predovšetkým na spätosť jazyka s kogníciou, resp. spätosť implicitného a explicitného osvojovania si jazyka s kognitívnym vývinom a fungovaním kognície. Vzťah jazyka a kognície sa tým na katedre rieši v dvoch líniách. Na jednej strane sa vyučovanie materinského jazyka na primárnom stupni vzdelávania opiera o konštruktivizmus a rozvoj exekutívnych

funkcií, na druhej stane sa jazyk skúma vo vzťahu k poznávaniu sveta, čím sa odhaľuje charakter ľudskej mysle. V tomto zmysle sa vývin kognície a jazyka chápe ako približovanie sa ku konvenciám v myslení a jazykovej kultúre.

3. LINGVISTICKÉ VÝSKUMY

Zohľadňovanie vzťahu jazyka a kognície súvisí aj s dvoma spôsobmi opisu jazyka – štrukturalizmom a kognitivizmom. Oba sa využívajú členmi katedry pri skúmaní slovotvorby v slovenčine. Tradičný a etablovaný opis jazyka v slovenčine je prítomný v práci *Slovník slovotvorných prostriedkov v slovenčine* (Ološtiak – Ivanová – Palková – Vužňáková 2021) i pri skúmaní neologizmov v rámci projektu APVV *Slovník slovenských neologizmov (lexikografický, lexikologický a porovnávací slavistický výskum)* (vedúci projektu M. Ološtiak), na ktorom participuje K. Vužňáková. V posledných rokoch sa Ľ. Liptáková a K. Vužňáková zúčastňujú na konferenciách *Komisie pre slovanskú slovotvorbu pri slovotvornom komitéte slavistov* (Prešov 2021; Ochrid 2023). Kým Ľ. Liptáková venuje pozornosť implicitným znalostiam dieťaťa mladšieho školského veku o slovotvorbe v slovenčine ako materinskom jazyku – *Implicitné znalosti dieťaťa o slovotvornom hniezde* (Liptáková 2022b), K. Vužňáková sa zameriava prevažne na analýzu slovotvorne motivovaných slov z aspektu ľudskej mysle a vzťahu kognície, telesnosti a jazyka – *Štrukturalistický a kognitivistický prístup ku skúmaniu slovotvorby v jazyku* (Vužňáková 2022), *Prístup kognitívnej lingvistiky k semaziologickým aspektom slovotvornej motivácie. Somatická derivatológia* (Vužňáková, v tlači).

Najnovšie sa na KKLV rieši v rámci lingvistiky grantový projekt VEGA *Interdisciplinárny a viacparadigmatický prístup k opisu slovenských kompozít* (hlavná riešiteľka: K. Vužňáková), v ktorom sa spájajú oba predchádzajúce opisy jazyka. Projekt vychádza z tradície slovotvorného výskumu na Slovensku. Východiskom je teda štrukturalistická analýza jazyka a lexikografický opis slovotvorných parametrov kompozít v elektronickej podobe. V tomto smere výskum nadväzuje na projekt a knižnú prácu *Kompozitá v slovenčine* (riešenie v rokoch 2010 – 2012, Vužňáková 2012). Opis systémového tvorenia zložených slov je však aj v tomto prípade základom pre deskripciu a explanáciu slovotvornej motivácie v slovenčine z pohľadu kognitívnych prístupov k jazyku a z aspektu ontogenézy reči. Cez kompozitá sa tak sleduje jazykový obraz sveta dieťaťa, ktorého formovanie sa hodnotí na základe jeho komparácie s jazykovým obrazom sveta dospelého, resp. s jazykovým obrazom sveta používateľov slovenčiny.

4. VÝSKUMY V OBLASTI VÝVINOVEJ LINGVISTIKY

Dominantnou témou vo vývinovej lingvistike je tiež slovotvorba, ale i ďalšie javy súvisiace so slovnou zásobou. To sa odrazilo na spolupráci s pracoviskom na

Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, konkrétne na participácii riešenia grantového projektu VEGA *Modelovanie rečového vývinu slovensky hovoriacich detí v ranom veku* a na spoluautorstve knižnej publikácie *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – Gramatika – Pragmatika* (Slančová 2018) – štúdie: *Slovná zásoba v ranom veku* (Slančová – Liptáková – Ondráčková – Vužňáková 2018), *Slovotvorba v ranej ontogenéze reči* (Vužňáková 2018b).

Tieto oblasti výskumu však neboli základom len pre poznávanie akvizície jazyka v ranom veku, ale aj implicitných jazykových znalostí dieťaťa v mladšom školskom veku. Pohnútkou k bádaniu v tejto oblasti bolo východisko, že približovanie poznania implicitných jazykových znalostí a explicitného poznávania jazyka môže výrazne pomôcť k tomu, aby sa edukačný proces stal čo najviac prirodzeným, a tak sa zefektívnilo vyučovanie materinského jazyka. Preto je dôležité zistiť, aké je spontánne, implicitné jazykové vedomie dieťaťa pred formovaním poučeného vedomia či explicitných znalostí o jazyku, resp. overiť, či vieme, čo sa žiak potrebuje učiť o svojom materinskom jazyku. Skúmanie v troch oblastiach jazykového vývinu dieťaťa (implicitné znalosti o vlastnostiach naratívneho textu a o procese jeho tvorby, implicitné znalosti lexikálnej kategorizácie a slovotvorné implicitné znalosti) prebiehalo v rámci riešenia grantového projektu VEGA *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa mladšieho školského veku*. Výsledky skúmania publikoval riešiteľský tím pod vedením Ľ. Liptákovej v monografii *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa* (Klimovič – Kopčíková – Liptáková – Vužňáková 2020). Analýza v troch uvedených oblastiach ukazuje, že súčasné kurikulum a metódy edukácie nie vždy korešpondujú s kognitívnou zrelosťou a jazykovými znalosťami žiakov na začiatku školskej dochádzky. Základný výskum tak vytvoril istú informačnú bázu pre formovanie dynamickej interakcie implicitných a explicitných jazykových znalostí v jazykovej edukácii dieťaťa mladšieho školského veku.

Na skúmaní implicitných jazykových znalostí je založený aj grantový projekt VEGA *Procedurálne jazykové znalosti dieťaťa o porozumení textu*. Tento projekt by mal prispieť k formovaniu vedeckej teórie o efektívnych postupoch pri rozvíjaní procesov porozumenia textu v mladšom školskom veku. Východiskom sú modely porozumenia textu, teórie inferencií a zistenia z oblasti vývinovej psycholingvistiky, kognitívnej a aplikovanej lingvistiky. Členovia Katedry komunikačnej a literárnej výchovy sa zameriavajú na odhaľovanie predstáv žiakov o počúvaní a čítaní textu a o tvorbe online (elicitačné techniky) a offline inferencií (paper-and-paper-task), ktoré ovplyvňujú porozumenie troch rôznych typov textov – naratívneho, informačného a multimodálneho. Analýza výsledkov skúmania vedúcej projektu Ľ. Liptákovej a spoluriešiteľov, K. Vužňákovej, D. Dziaka, E. Gogovej, A. Brestovičovej, J. Lukáča, M. Kopčíkovej, i s participáciou terajších i už bývalých doktorandov katedry – P. Dziakovej, T. Hrušovskej a N. Liptákovej, by koncom tohto kalen-

dárneho roka mali priniesť informácie o implicitnej gramotnosti, resp. multigramotnosti žiakov tretieho ročníka základnej školy. V súčasnosti riešitelia grantového projektu pracujú na kolektívnej monografickej práci, no riešitelia projektu priebežne informovali a informujú o čiastkových zisteniach na vedeckých podujatiach a publikujú štúdie z tejto oblasti: *Multimodálny štýl a porozumenie textu* (Vužňáková – Gogová – Liptáková 2022), *Porozumenie textu ako cesta k formovaniu interkultúrneho porozumenia u detí* (Liptáková 2022a). K finálnej podobe monografie prispel vedecký seminár s medzinárodnou účasťou konaný 26. – 27. 9. 2023 na pôde PF PU v Prešove, ktorého cieľom bola prezentácia výskumov a predovšetkým vedecká diskusia o výskumných a edukačných aspektoch porozumenia textu so zameraním na detského recipienta.

K poznávaniu a skúmaniu implicitných jazykových znalostí dieťaťa v predškolskom i mladšom školskom veku pomáhajú aj ďalšie štúdie, ktoré sa venujú osvojovaniu si významu slova: *Teoreticko-metodologické východiská skúmania osvojovania si významov slov* (Vužňáková 2018a), *Kategorizácia a význam lexikálnych jednotiek v ontogenéze reči* (Vužňáková 2020) i ďalších javov súvisiacich s akvizíciou lexikálnej zásoby dieťaťa: *Slovné asociovanie detí hovoriacich po slovensky* (Liptáková 2022c), *Hra na partnerskú komunikáciu a lexikálne interpretácie dieťaťa* (Liptáková 2022d), *Frazémy v jazyku dieťaťa mladšieho školského veku* (Liptáková 2022e).

Pod vedením členov KKLV vznikajú aj doktorandské práce, ktoré, nadväzujúc na výskumy školiteľov, dopĺňajú obraz o rečovej ontogenéze a implicitných jazykových znalostiach vo vyššie spomenutých oblastiach i znalostiach o produkcii textu: *Osvojovanie si a stimulácia slovotvornej stránky detskej reči v predprimárnej edukácii* (Drozdová 2020), *Konceptuálna doména straty a smrti blízkeho v jazykovej reflexii dieťaťa a v reči orientovanej na dieťa* (Hrušovská 2022), *Rozvíjanie textovej produkcie žiaka v primárnom vzdelávaní* (Čuchtová 2022), *Osvojovanie si významu slova a stimulácia reči dieťaťa v predprimárnom vzdelávaní* (Liptáková 2023).

5. LINGVODIDAKTICKÉ VÝSKUMY A POPULARIZÁCIA POZNATKOV O JAZYKU

Základný lingvistický výskum a výskum ontogenézy reči (opísané v predchádzajúcich častiach) sa premieta do aplikovaného výskumu i popularizácie poznatkov o jazyku. V rámci lingvodidaktiky sa členovia katedry sústreďujú na vzťah jazyka a kognície (vplyv exekutívnych funkcií na rozvoj a vyučovanie jazyka), vyučovanie slovotvorby, rozvíjanie porozumenia a tvorby textu.

Štúdie *Limity a možnosti experimentu: experimentálne overovanie kognitívneho stimulačného programu v predmete slovenský jazyk* (Kovalčíková – Gogová 2018), *Teoretické východiská pre tvorbu metodického materiálu ako podpory slabo-*

prospievajúceho čitateľa (Gogová – Klimovič – Kopčíková – Kresila 2019) a odborná publikácia *Program na stimuláciu kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v predmete slovenský jazyk* (Kovalčíková – Klimovič – Kopčíková – Liptáková – Gogová 2019) nadväzujú na projekt APVV *Experimentálne overovanie programov na stimuláciu exekutívnych funkcií slaboprospievajúceho žiaka (na konci 1. stupňa školskej dochádzky).* Jeho vyústením bola kolektívna monografia *Diagnostika a stimulácia kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v mladšom školskom veku* (Kovalčíková et. al. 2015, 2016), v ktorej sa uvedení autori venovali *Stimulácii exekutívneho fungovania žiaka v lingvodidaktickom kontexte* (Kovalčíková et. al. 2016, s. 150 – 192). Spolu pracovali na programe na stimuláciu kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v predmete slovenský jazyk. Práca na tomto projekte predznačila ďalšiu z nosných tém, ktorá sa stala predmetom aktuálneho záujmu a ďalšieho grantového projektu riešeného v posledných troch rokoch. Pozornosť na vzťah jazyka a kognície sa totiž rozšírila na vzťah exekutívnych funkcií a porozumenia textu, resp. na znalosti žiakov o porozumení textu (pozri v časti 2). Z viacerých publikácií zameraných na túto oblasť treba spomenúť predovšetkým zahraničnú prácu *An educational model for mediation of pupils' executive functioning during factual reading* (Kovalčíková – Klimovič – Liptáková 2019).

Jednou z nosných tém lingvodidaktiky je produkcia textu a tvorba príbehov v mladšom školskom veku. Na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy vznikajú v tejto oblasti štúdie: *Produkcia písaných textov v primárnom vzdelávaní na Slovensku v interdisciplinárnych súvislostiach: konfrontácia dvoch svetov* (Klimovič 2020), *Kedy prichádzajú dobré nápady? (Z výskumu procesu tvorby naratívneho textu u 9 – 11-ročných pisateľov)* (Klimovič 2018) i učebnice pre študentov študijného programu učiteľstvo v primárnej edukácii a učiteľov primárneho vzdelávania: *Oriešok prvý: Tvorivé písanie v primárnom vzdelávaní* (Klimovič 2018b), *Komunikácia – písanie – príbehy: učebný text pre študentov učiteľstva pre primárne vzdelávanie* (Klimovič 2023). Aj toto skúmanie je podporené v súčasnosti grantovým projektom, v tomto prípade KEGA *Tvorba podporných didaktických prostriedkov na komunikáciu písaním v primárnom vzdelávaní.* Cieľom predkladaného projektu je navrhnúť a pilotne overiť podporné didaktické prostriedky pre žiaka na rozvoj komunikácie písaním v 2. až 4. ročníku základnej školy. Vytvárané materiály (pracovné listy pre žiakov, metodické listy pre učiteľov) sú priebežne overované v praxi základných škôl. Riešiteľský tím (pod vedením M. Klimoviča, z ďalších riešiteľov z katedry za oblasť jazyka – Ľ. Liptáková, D. Dziak) úzko spolupracuje s učiteľmi primárneho vzdelávania (prostredníctvom pozorovaní práce žiakov, rozhovorov so žiakmi a učiteľmi), aby materiály čo najviac reagovali na potreby praxe. Zámerom je po pilotnom overení a zapracovaní zistení zo spätnej väzby publikovať materiály a ponúknuť ich do praxe.

V poslednom období sa pozornosť sústreďuje aj na oblasť pravopisu v primárnom vzdelávaní: *Spracovanie učiva o vybraných slovách v učebniciach slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie 80. rokov 20. storočia* (Klimovič 2019), *Porozumenie významu slov s etymologickým pravopisom u žiakov 2.– 5. ročníka základných škôl* (Klimovič – Jarušinská 2022). *Spravodlivé diktáty v 2. ročníku ZŠ* (Klimovič – Beláková – Karovičová – Kovárová 2021) sú zostavené texty diktátov, ktoré dôsledne rešpektujú znalosti a zručnosti druhákov základnej školy, resp. obsahujú pravopisné javy, ktoré druhák zvláda po dôkladnom precvičení učiva. V textoch diktátov sa tak žiak nestretne s javmi, ktoré by nepoznal alebo ho znalostne presahovali (pozri o tom viac *Spravodlivé diktáty v školskej a domácej pravopisnej príprave*, Klimovič 2022).

Dlhoročná a neutíchajúca snaha presadzovať efektívne a zmysluplné vyučovanie materinského jazyka založené na základnom lingvistickom výskume, výskume rečovej ontogenézy a implicitných jazykových znalostiach dieťaťa či žiaka i aplikovanom lingvodidaktickom výskume (pozri o tom z posledných rokov napr. práce: *Možnosti využitia slovotvorného potenciálu učebnicových textov v procese učenia sa* (Gogová 2018), *Orientácia na žiaka vo vyučovaní materinského jazyka* (Liptáková – Gogová 2020), *O (ne)uplatňovaní didaktických princípov v učebniciach slovenského jazyka* (Liptáková 2021), *Obsahová analýza vybraných učebníc slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie z hľadiska rozvíjania narácie* (Klimovič 2021) spôsobili, že Ľ. Liptáková a M. Klimovič sa od roku 2021 podieľajú na novej reforme Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky,[2] pričom Ľ. Liptáková sa stala predsedníčkou Ústrednej komisie pre predprimárne a základné vzdelávanie pri Národnom inštitúte vzdelávania a mládeže (predtým Štátny pedagogický ústav) za oblasť jazyk a komunikácia, slovenský jazyk a literatúra.

Expertíza členov katedry presahuje aj za hranice Slovenska. S kolegami z Česka a Poľska spolupracovala napr. Ľ. Liptáková na didaktike a praktickej príručke pre učiteľov českého jazyka *Školní výpravy do krajiny češtiny* (Štepánik a kol. 2020). Spojenie s medzinárodným kontextom sa vytvára aj prostredníctvom účastí viacerých členov katedry i doktorandov na medzinárodných podujatiach, ktoré organizuje asociácia ARLE – The International Association for Research in L1 Education (Cyprus 2022; Lisabon 2019; Tallinn 2017; Odense 2015; Paríž 2013).

Členovia KKLV sa venujú aj popularizácii znalostí o jazyku. Kým v minulosti sa to dialo prostredníctvom jazykových okienok v Rádiu Regina s cieľom informovať širokú verejnosť, v posledných rokoch sa orientácia preniesla na dieťa, resp. žiaka. Kniha s rovnomenným názvom ako grantový projekt KEGA *Encyklopédia jazyka pre deti* vyšla už v roku 2014. Publikácia sa stala dostupnou pre širokú verej-

[2] Pozri o tom prácu *Vzdelávanie pre 21. storočie: východiská zmien v kurikule základného vzdelávania* (Liptáková – Klimovič 2022).

nosť v druhom, upravenom vydaní v roku 2019 prostredníctvom vydavateľstva Perfekt pod názvom *Encyklopédia slovenského jazyka pre deti* (Liptáková – Klimovič 2019). Odborná knižná publikácia je určená detskému čitateľovi vo veku od ôsmich do dvanástich rokov a dopĺňa knižnú ponuku pôvodných slovenských encyklopédií pre deti o doteraz nespracovanú problematiku jazyka a komunikácie. Heslá encyklopédie sú usporiadané tematicky v rámci ôsmich tematických okruhov a ponúkajú dieťaťu aktívne poznávanie rôznych jazykových javov a rôznych oblastí fungovania jazyka. Odpovedajú napríklad na otázky Ako a prečo komunikujem?, Ako rastiem do reči?, Kde všade hovoria ľudia slovensky?, Môžu slová zostarnúť alebo narodiť sa?, Môžu sa slová stratiť?, Čo nám pomáha pri tvorení a porozumení textu?, Dá sa kresliť slovami?, Je literatúra tajné šifrovanie?, Z čoho sa skladá kniha?, Ako vyzerajú básne pre oko?

6. ZÁVER A PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy sa od jej vzniku realizuje základný i aplikovaný lingvistický výskum. V posledných rokoch sa jazykovedné bádanie zameriava hlavne na slovotvorbu a lexikografiu, v oblasti vývinovej lingvistiky je to slovotvorba, význam lexikálnych jednotiek a ďalšie aspekty slovnej zásoby, porozumenie a tvorba textu. Tieto dominantné predmety záujmu sa prenášajú aj do lingvodidaktického bádania a popularizácie jazyka. Výskumná expertíza v lingvistike, vývinovej lingvistike a lingvodidaktike je založená na rešpektovaní a poznávaní vzťahu jazyka a kognície. Pri bádaní sa zároveň zohľadňuje štrukturalistický i v súčasnosti sa rozvíjajúci kognitivistický opis jazyka a dynamická interakcia implicitných a explicitných jazykových a textových znalostí v oblasti recepcie i produkcie. Týmto prístupom sa na katedre vytvorila a stále posilňuje platforma pre rozvoj a vyučovanie jazyka v predprimárnej i primárnej edukácii, pre vysokoškolskú prípravu budúcich učiteľov na týchto stupňoch vzdelávania a v posledných rokoch i pre kurikulárnu reformu vo vyučovaní materinského jazyka (pozri o tom napr. *Integrovanú didaktiku slovenského jazyka a literatúry*, Liptáková a kol. 2011, 2015).

S tým súvisia perspektívy ďalšieho výskumu. Čiastkové skúmania jazyka z aspektu kognitívnej lingvistiky ukazujú, že nielen somatická frazeológia, ale aj „somatická derivatológia“ (Vužňáková, v tlači) môže odkrývať jazykový obraz sveta bežných používateľov jazyka a výrazný vplyv telesnosti na myslenie človeka, ktoré sa odráža v jazyku. Tým sa otvárajú možnosti na ďalšiu, komplexnejšiu analýzu slovotvorne motivovaných slov v slovenčine z tohto hľadiska. Systematický výskum vývinu detskej reči sa na Slovensku realizuje od konca 90. rokov 20. storočia. Aj keď odvtedy vzniklo niekoľko knižných prác a mnoho štúdií, stále nevieme objasniť mnohé z javov v rečovej ontogenéze po slovensky hovoriaceho dieťaťa v predškolskom i mladšom školskom veku. A tak aj v tejto oblasti sú výskumy stále otvorené.

Od poznania toho, ako sa používa a funguje jazyk a ako sa jazyk osvojuje, t. j. od toho, ako sa získavajú a formujú implicitné jazykové znalosti dieťaťa v jednotlivých obdobiach, závisí didaktika materinského jazyka. Teda aj lingvodidaktický výskum má vzhľadom na bádania členov Katedry komunikačnej a literárnej výchovy a uvedené skutočnosti možnosť v budúcnosti opierať sa o znalosti o procesoch pri porozumení počúvaného i čítaného textu a o rastúce a spresňujúce poznanie o jazykovom obraze sveta dieťaťa.

Literatúra

GOGOVÁ, E. (2018): Možnosti využitia slovotvorného potenciálu učebnicových textov v procese učenia sa. In: *Didaktické studie*, 10/1, 59 – 78.

GOGOVÁ, E. – KLIMOVIČ, M. – KOPČÍKOVÁ, M. – KRESILA, J. (2019): Teoretické východiská pre tvorbu metodického materiálu ako podpory slaboprospievajúceho čitateľa. In: Vužňáková, K. – Hnátová, J. (eds.): *Premeny školy a učiteľské vzdelávanie v historickom kontexte a nové perspektívy. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou organizovanej Pedagogickou fakultou Prešovskej univerzity v Prešove pri príležitosti 70. výročia založenia Pedagogickej fakulty v Prešove*. Prešov: Pedagogická fakulta, 100 – 105.

KLIMOVIČ, M. (2018a): Kedy prichádzajú dobré nápady? (Z výskumu procesu tvorby naratívneho textu u 9-11-ročných pisateľov). In: *Didaktické studie*, 10/1, 43 – 58.

KLIMOVIČ, M. (2018b): *Oriešok prvý: Tvorivé písanie v primárnom vzdelávaní: učebný text z edície Tri oriešky.* Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského.

KLIMOVIČ, M. (2019): Spracovanie učiva o vybraných slovách v učebniciach slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie 80. rokov 20. storočia. In: Mitrová, A. – Sláviková, Z. (eds.): *Jazyk a umenie pre deti a mládež v hodnotových a didaktických pohľadoch*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Premeny školy a učiteľské vzdelávanie v historickom kontexte a nové perspektívy. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 301 – 316.

KLIMOVIČ, M. (2020): Produkcia písaných textov v primárnom vzdelávaní na Slovensku v interdisciplinárnych súvislostiach: konfrontácia dvoch svetov. In: Štěpáník, S. – Awramiuk, E. – Niesporek-Szamburska, B. – Čechová, M. (eds.): *Język ojczysty w edukacji szkolnej w Polsce, Czechach i na Słowacji*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 152 – 181.

KLIMOVIČ, M. (2021): Obsahová analýza vybraných učebníc slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie z hľadiska rozvíjania narácie. In: *O dieťati, jazyku, literatúre*, 9/1, 74 – 94.

KLIMOVIČ, M. (2022): Spravodlivé diktáty v školskej a domácej pravopisnej príprave. In: Svobodová, D. – Novák, R. – Balharová, A. (eds.): *Od textu k porozumění a komunikaci. Publikace k životnímu jubileu prof. Jany Svobodové*. Ostrava: Ostravská univerzita, 209 – 223.

KLIMOVIČ, M. (2023): *Komunikácia – písanie – príbehy: učebný text pre študentov učiteľstva pre primárne vzdelávanie.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

KLIMOVIČ, M. – BELÁKOVÁ, M. – KAROVIČOVÁ, V. – KOVÁROVÁ, V. (2021): *Spravodlivé diktáty pre 2. ročník ZŠ*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.

KLIMOVIČ, M. – JARUŠINSKÁ, L. (2022): Porozumenie významu slov s etymologickým pravopisom u žiakov 2. – 5. ročníka základných škôl. In: *Slovo a obraz v komunikaci s dětmi*, 12/1, 74 – 85.

KLIMOVIČ, M. – KOPČÍKOVÁ, M. – LIPTÁKOVÁ, Ľ. – VUŽŇÁKOVÁ, K. (2020): *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa.* Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove.

KOVALČÍKOVÁ, I. et al. (2015): *Diagnostika a stimulácia kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v mladšom školskom veku*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.

KOVALČÍKOVÁ, I. et al. (2016): *Diagnostika a stimulácia kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v mladšom školskom veku*. 2. dopl. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.

KOVALČÍKOVÁ, I. – GOGOVÁ, E. (2018): Limity a možnosti experimentu: experimentálne overovanie kognitívneho stimulačného programu v predmete slovenský jazyk. In: *Didaktické studie*, 10/2, 146 – 163.
KOVALČÍKOVÁ, I. – KLIMOVIČ, M. – KOPČÍKOVÁ, M. – ĽIPTÁKOVÁ, Ľ. – GOGOVÁ, E. (2019): *Program na stimuláciu kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v predmete slovenský jazyk*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
KOVALČÍKOVÁ, I. – LIPTÁKOVÁ, Ľ. – KLIMOVIČ, M. (2019): An educational model for mediation of pupils‘ executive functioning during factual reading. In*: Advances in mediated learning experience for 21st century education: competencies, contexts and culture*. Singapure: Cengage, 23 – 52.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. (2021): O (ne)uplatňovaní didaktických princípov v učebniciach slovenského jazyka. In: *O dieťati, jazyku, literatúre*, 9/1, 10 – 25.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. (2022a): Porozumenie textu ako cesta k formovaniu interkultúrneho porozumenia u detí. In: Ilić, S. (ed.): *InterKult 2021: Tematski zbornik: Izabrani radovi sa Sedme međunarodne konferencije.* Novi Sad: Pedagogical Institute of Vojvodina, 27 – 37.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. (2022b): Implicitné znalosti dieťaťa o slovotvornom hniezde. In: Ološtiak, M. – Liptáková, Ľ. – Bednárová-Gibová, K. (eds.): *Slovanská slovotvorba: synchrónia, inovácie, neologizácia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 411 – 428.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. (2022c): Slovné asociovanie detí hovoriacich po slovensky. In: *Slovenská reč*, 87/1, 61 – 79.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. (2022d): Hra na partnerskú komunikáciu a lexikálne interpretácie dieťaťa. In: Svobodová, D. – Novák, R. – Balharová, A. (eds.): *Od textu k porozumění a komunikaci. Publikace k životnímu jubileu prof. Jany Svobodové*. Ostrava: Ostravská univerzita, 91 – 100.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. (2022e): Frazémy v jazyku dieťaťa mladšieho školského veku. In: Kováčová, V. (ed.): *Aspekty literárnovedné a jazykovedné*. Zborník Katedry slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 27 – 43.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. a kol. (2011): *Integrovaná didaktika slovenského jazyka a literatúry pre primárne vzdelávanie*. Prešov: Pedagogická fakulta.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. a kol. (2015): *Integrovaná didaktika slovenského jazyka a literatúry pre primárne vzdelávanie*. 2. dopl. vyd. Prešov: Pedagogická fakulta.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. – KLIMOVIČ, M. (eds.) (2014): *Encyklopédia jazyka pre deti*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. – GOGOVÁ, E. (2020): Orientácia na žiaka vo vyučovaní materinského jazyka. In: Štěpáník, S. – Awramiuk, E. – Niesporek-Szamburska, B. – Čechová, M. (eds.): *Język ojczysty w edukacji szkolnej w Polsce, Czechach i na Słowacji*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 53 – 80.
LIPTÁKOVÁ, Ľ. – KLIMOVIČ, M. (eds.) (2019): *Encyklopédia slovenského jazyka pre deti*. Bratislava: Perfekt.
OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. – PALKOVÁ, L. – VUŽŇÁKOVÁ, K. (2021): *Slovník slovotvorných prostriedkov v slovenčine.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
PUPALA, B. – FRIDRICHOVÁ, P. (eds.) (2022): *Vzdelávanie pre 21. storočie : východiská zmien v kurikule základného vzdelávania*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav.
SLANČOVÁ, D. (ed.) (2018): *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – gramatika – pragmatika*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
SLANČOVÁ, D. – LIPTÁKOVÁ, Ľ. – ONDRÁČKOVÁ, Z. – VUŽŇÁKOVÁ, K. (2018): Slovná zásoba v ranom veku. In: Slančová, D. (ed.): *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – gramatika – pragmatika*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 25 – 86.
ŠTEPÁNIK, S. a kol. (2020): *Školní výpravy do krajiny češtiny*. Plzeň: Nakladatelství Fraus.
VUŽŇÁKOVÁ, K. (2012): *Kompozitá v slovenčine.* Prešov: Pedagogická fakulta.

VUŽŇÁKOVÁ, K. (2018a): Teoreticko-metodologické východiská skúmania osvojovania si významov slov. In: *O dieťati, jazyku, literatúre*, 6/1, 6 – 28.
VUŽŇÁKOVÁ, K. (2018b): Slovotvorba v ranej ontogenéze reči. In: Slančová, D. (ed.): *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – gramatika – pragmatika.* Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 87 – 153.
VUŽŇÁKOVÁ, K. (2020): Kategorizácia a význam lexikálnych jednotiek v ontogenéze In: *O dieťati, jazyku, literatúre*, 8/2, 43 – 65.
VUŽŇÁKOVÁ, K. (2022): Štrukturalistický a kognitivistický prístup ku skúmaniu slovotvorby v jazyku. In: Ološtiak, M. – Liptáková, Ľ. – Bednárová-Gibová, K. (eds.): *Slovanská slovotvorba: synchrónia, inovácie, neologizácia.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 103 – 120.
VUŽŇÁKOVÁ, K. (v tlači): Prístup kognitívnej lingvistiky k semaziologickým aspektom slovotvornej motivácie. Somatická derivatológia. *Česká slovotvorná koncepce v kontextu slovanské jazykovědy.* Praha.
VUŽŇÁKOVÁ, K. – GOGOVÁ, E. – LIPTÁKOVÁ, N. (2022): Multimodálny štýl a porozumenie textu. In: *Jazyk a kultúra*, 13/51, 237 – 259. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/51_2022/Katarina_Vuznakova_Eva_Gogova_Nikoleta_Liptakova_studia.pdf (cit. 11. 10. 2023).

Internetové zdroje

[1] https://www.unipo.sk/pedagogicka-fakulta/katedry/kklv/ (cit. 14. 10. 2023).

STUDIA ACADEMICA SLOVACA AKO MOST MEDZI DOMÁCOU A ZAHRANIČNOU SLOVAKISTIKOU

Jana Pekarovičová

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta
Gondova 2, Bratislava
E-mail: jana.pekarovicova@uniba.sk

PEKAROVIČOVÁ, J. (2023): Studia Academica Slovaca as a Bridge between Domestic and Foreign Slovak Studies. In: *Slovenská reč*, 88/3, 242 – 259.

Abstract: The article introduces fundamental vectors and coordinates of the multi-faceted works of the Studia Academica Slovaca Centre for Slovak as a Foreign Language (SAS), which directly or in collaboration with departments of Slovak language and culture affiliated with universities abroad contribute to the development of Slovak studies. As a specialized research and teaching department at the Faculty of Arts of Comenius University in Bratislava, SAS educates foreign students studying at Slovak studies departments at the SAS Summer School and the Centre also offers a wide ranged presence in-class as well as distance teaching study program of Slovak studies during the academic year. It was at the Bratislava-based SAS Centre that the foundations were laid for the academic description and didactics of Slovak as a foreign language. Also, the team at the Centre authored textbooks for students as well as teacher's books. The didactic strategy includes the hosting of methodology-focused webinars for instructors of Slovak as a foreign language working at schools and universities abroad.

Keywords: Studia Academica Slovaca, Slovak as a foreign language, presence and distance teaching, methodical courses and webinars, coordinates of collaboration with foreign Slovak departments abroad.

Článok v skratke:

- Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk sa profiluje ako špecializované výskumno-pedagogické pracovisko Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Za šesť desaťročí svojej existencie SAS výraznou mierou prispel k rozvoju domácej i zahraničnej slovakistiky.
- Činnosť zahŕňa vzdelávanie zahraničných študentov kontaktnou aj dištančnou formou, aplikovaný výskum slovenčiny ako cudzieho jazyka, odborno-metodickú prípravu lektorov a učiteľov slovenčiny ako cudzieho jazyka, edičnú a redakčnú činnosť, vydávanie odbornej slovakistickej literatúry a zborníkov, prípravu a tvorbu učebných materiálov pre študentov a metodických príručiek pre lektorov, databázu slovakistiky v zahraničí.
- Ďalší rozvoj lingvodidaktickej koncepcie, uplatnenie výsledkov riešených projektov na budovanie akvizičného korpusu jazykových chýb, zohľadnenie lingvokultúrnych špecifík pri tvorbe učebníc a vedeckých monografií.

1. INŠTITUCIONÁLNE PREMENY KONCEPCIE

Pohľad do histórie Studia Academica Slovaca (SAS) naznačuje, že jeho zriadenie bolo vyvolané konkrétnymi potrebami vyučovania cudzincov na Slovensku

a pokračovalo postupným zavádzaním slovenčiny pre zahraničných študentov na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (FF UK) i na odborných fakultách slovenských vysokých škôl. Všeobecný rozvoj slovakistiky i jej osobitnej zložky zaoberajúcej sa opisom slovenčiny a jej prezentáciou cudzincom je úzko spojený najmä s pôsobením letného seminára, neskôr letnej školy slovenského jazyka a kultúry, ktorá od roku 1965 kontinuálne vzdeláva zahraničných záujemcov o slovenský jazyk a slovenskú kultúru. Odčleňuje sa od pražskej Letnej školy slovanských štúdií a od roku 1966 nesie názov *Studia Academica Slovaca*. Konštituovaním osobitnej inštitúcie sa vytvárajú optimálnejšie podmienky na vzdelávanie zahraničných slovakistov, ale predovšetkým sa otvára priestor na hľadanie primeraných foriem sprístupňovania praktického jazyka a zároveň formulovanie univerzálnych téz odkrývajúcich zvláštnosti slovenčiny z pohľadu cudzincov. Vzdelávacia stratégia SAS-u priamo súvisí s jeho vedeckovýskumným zameraním a tvorbou lingvodidaktickej koncepcie ako dôležitej súčasti aplikovanej lingvistiky pre domácu i zahraničnú slovakistiku.

Výraznejšie zmeny v štruktúre a organizácii jazykového vzdelávania cudzincov nastali v 90. rokoch, keď na FF UK vznikajú dve špecializované pracoviská: *Metodické centrum Studia Academica Slovaca* (1992) a pri Katedre slovenského jazyka FF UK *Sekcia slovenčiny ako cudzieho jazyka* (1993 – 2015). Zriadenie uvedených pracovísk prispelo k inštitucionalizácii pôsobenia v oblasti slovenčiny ako cudzieho jazyka (SakoCJ). Zabezpečovali riadnu výučbu slovenčiny pre zahraničných študentov a stážistov fakulty a ponúkali základné i špecializované kurzy pre ostatných záujemcov o slovenčinu. Metodické centrum sa v roku 2006 transformovalo na *Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk* so štatútom výskumno-pedagogického pracoviska fakulty s celoslovenskou a exteritoriálnou pôsobnosťou. Zároveň je informačným a koordinačným centrom pre lektorov SakoCJ, ako aj organizátorom a realizátorom *Letnej školy slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca.*

Do pôsobnosti centra SAS prešlo komplexné zabezpečenie vzdelávania zahraničných študentov, vedenie kurzov bloku SakoCJ v kontaktnej a neskôr aj dištančnej forme študijného programu slovakistické štúdiá, ako aj kurzov študijného programu stredoeurópske štúdiá. V roku 2023 nastali personálne zmeny vo vedení, riaditeľkou centra SAS sa od 1. júla 2023 stala Michaela Mošaťová a funkciu jej zástupkyne prevzala Adela Ismail Gabríková. Jana Pekarovičová ďalej pôsobí vo funkcii riaditeľky letnej školy a spolu s tímom pripravuje jej jubilejný 60. ročník i program sprievodných podujatí s cieľom predstaviť genézu jednotlivých etáp a koncepčné premeny obsahu i foriem. Výskumno-pedagogickú činnosť v súčasnosti zabezpečujú Helena Ľos Ivoríková, Eva Špánová, Petra Švancarová a Peter Tollarovič. Post tajomníčky vykonáva Zuzana Vrabcová. V aktuálnej personálnej zostave i v spolupráci

s externými spolupracovníkmi SAS realizuje prakticky všetky úlohy, deklarované v štatúte centra, spojené s aplikovaným výskumom, vzdelávaním zahraničných študentov, ale aj programom metodickej prípravy lektorov pôsobiacich v oblasti SakoCJ. Bližšie informácie sú dostupné na webovej stránke pracoviska.[1]

1.1. LETNÁ ŠKOLA

Terajšia koncepcia letnej školy tvorivo nadväzuje na ideový zámer jej zakladateľov a zároveň rozširuje ponuku o nové aktivity, aby čo najvýstižnejšie odrážala súčasný stav vedeckého bádania i moderných metodických postupov. Ambíciou tvorcov programu letnej školy v súčasnosti je zachovať SAS tradičný a pritom neustále aktualizovať a metodicky inovovať jeho obsah a štruktúru s ambíciou uplatnenia nových trendov v oblasti didaktiky cudzích jazykov. Letná škola ponúka súbor praktických kurzov slovenského jazyka pre začiatočníkov (A1, A2), pre mierne a stredne pokročilých (B1, B2) a pokročilých (C1) so zameraním na lingvistickú a literárnu interpretáciu textu, ale podľa potreby a záujmu aj špecializované translatologicky či didakticky orientované semináre. Okrem toho stálou súčasťou každého ročníka je cyklus prednášok, ktorý výberovo sprostredkúva účastníkom aktuálny stav bádania v jednotlivých vlastivedných disciplínach.[1] V prednáškach a sprievodných podujatiach sa rôznym spôsobom poukazuje na spätosť jazyka a národnej kultúry z pohľadu dobového diskurzu prítomného v procesoch utvárania národnej identity či na jednotlivé jazykové, náboženské a kultúrne fenomény ako súčasti etnokultúrnej (seba)identifikácie, v ktorej výrazne rezonuje interlingválny a interkultúrny aspekt. Okrem toho sa v prednáškach a ďalších sprievodných podujatiach pripomínajú aktuálne medzníky slovenských dejín a kultúrnych inštitúcií, ako aj jubileá významných postáv slovenskej vedy a kultúry. Väčšina prednášok je publikovaná v príslušnom zväzku *zborníka Studia Academica Slovaca*[2], ktorý je pre záujemcov k dispozícii už počas aktuálneho ročníka letnej školy a sprístupnený online.[2]

1.2. OSOBNOSTI SLOVENSKEJ LINGVISTIKY V ZRKADLE SAS-U

Na tvorbe a realizácii programu jednotlivých ročníkov letnej školy sa podieľali významní predstavitelia slovenskej vedy a kultúry, členovia organizačného tímu, lektori a prednášatelia. Mnohí zanechali výraznú stopu, sú autormi koncepčných zmien, novátormi obsahu i metodiky. Publikácia *Tváre slovenskej lingvistiky v zr-*

[1] Podrobnejší prehľad o histórii a vývinových premenách SAS-u v publikácii *40 rokov Studia Academica Slovaca* (Pekarovičová – Vojtechová 2004) a *50 rokov Studia Academica Slovaca v premenách* (Pekarovičová – Hargašová 2014). Tam aj zoznam prednášateľov a ich prednášok.

[2] Aktuálny zväzok zborníka prednášok SAS, ktoré odzneli na príslušnom ročníku letnej školy, vychádza každoročne od roku 1972. V roku 2021 vyšiel jeho 50. zväzok, ktorý je venovaný profesorovi Jozefovi Mistríkovi, zakladateľovi tejto edície pri príležitosti storočnice jeho narodenia. V roku 2023 bol vydaný 52. zväzok zborníka.

kadle Studia Academica Slovaca (Pekarovičová 2019) reflektuje vedecko-pedagogickú dráhu 19 osobností v oblasti lingvistického výskumu i vzdelávania zahraničných študentov, ale zachytáva aj ich pôsobenie v rámci lingvodidaktickej prípravy lektorov SakoCJ. Mnohí z nich publikovali jednak na stránkach zborníka SAS, jednak vo výstupoch z iných vedeckých fór, kde na pozadí inovácií obsahu aj foriem letnej školy ukázali svoj vedeckovýskumný potenciál.

Na pozadí tematického zamerania prednáškových cyklov i dobových metodologických trendov profily zachytávajú vývin univerzitnej slovakistiky v jednotlivých obdobiach existencie letnej školy a premeny jej lingvokultúrnej koncepcie. O jej vedeckú profiláciu sa najviac zaslúžili jej riaditelia: Eugen Pauliny (1965 – 1969), Šimon Ondruš (1970 – 1971), Jozef Mistrík (1972 – 1991), Jozef Mlacek (1992 – 2004) a Jana Pekarovičová (2004 – doteraz). Všetci od samého začiatku presadzovali koncept akademických slovakistických štúdií zameraných na sprístupňovanie výsledkov vedeckého výskumu v oblasti vlastivedných disciplín v historickom kontexte i z hľadiska súdobého interdisciplinárneho bádania. V ostatnom čase sa otvorili možnosti metodických inovácií a uplatňujú sa nové formy prezentácie jazyka a kultúrnych reálií. Opisný výklad sa postupne mení na interpretáciu zobrazovaných skutočností s využívaním moderných nástrojov, digitálnych technológií a výučbových aplikácií.

2. VEDECKOVÝSKUMNÁ A EDIČNÁ ČINNOSŤ

Práve na pôde SAS-u boli položené základy vedeckého opisu a lingvodidaktickej koncepcie SakoCJ ako predmetu aplikovaného výskumu. Dôkazom vedeckovýskumného potenciálu tímu SAS v súčasnosti je dlhodobé riešenie projektu Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR pod názvom *Vzdelávací program Slovenčina ako cudzí jazyk* zadaného uznesením Vlády Slovenskej republiky č. 1053/2003. Členovia riešiteľského tímu pod vedením J. Pekarovičovej pracujú na realizácii výskumno-vzdelávacích úloh, aktualizovaných v pláne na každý kalendárny rok. Projekt zahŕňa jednak teoretické výstupy z oblasti SakoCJ, zamerané predovšetkým na formulovanie parametrov lingvodidaktickej koncepcie, jednak na jej praktické stvárnenie v učebných materiáloch pre cudzincov určených pre kontaktnú i dištančnú formu štúdia.

2.1. LINGVODIDAKTICKÁ KONCEPCIA

Všeobecné zásady spolu s príslušnými didaktickými pojmami sú presnejšie sformulované v monografii *Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky* (Pekarovičová 2020, 2022). Vo vydavateľstve Stimul (2020) ide o druhé prepracované vydanie v elektronickej verzii. S doplnením ju v tlačenej podobe vydala Univerzita Komenského (2022) a je určená domácim aj zahraničným slovakis-

tom, učiteľom a lektorom, ktorí sa venujú výučbe cudzincov, preto plní aj funkciu odborno-metodickej príručky. Cieľom publikácie je podať lingvodidaktickú syntézu, reflektovať vnútrojazykové, medzijazykové i mimojazykové vzťahy a zároveň definovať a interpretovať bázu špecifických vlastností slovenčiny z pohľadu cudzincov. Zahŕňa lingvistický opis slovenčiny zameraný na výklad stavby, vývinu a fungovania jazyka z hľadiska didaktickej praxe.

Jadro publikácie tvoria tie javy zvukovej, lexikálnej a gramatickej roviny, ktoré sú potrebné na štandardné zvládnutie jazykového systému a podmieňujú získanie komunikačnej kompetencie v slovenčine. Pochopenie princípov tvorenia a fungovania slov a tvarov predpokladá popri formálno-paradigmatickom zohľadniť aj sémantické a funkčné kritérium sprístupňovania slovenčiny cudzincom. Univerzitnému typu štúdia najlepšie vyhovuje syntéza kognitívnych a komunikatívnych postupov zameraných na systematické sprístupňovanie jazyka na základe komunikačných potrieb a vzdelávacieho cieľa v danej fáze výučby, rešpektujúc sociolingvistickú charakteristiku a meniacu sa etnokultúrnu štruktúru študujúcich. S týmto vedomím je opis zvláštností slovenčiny doplnený o didaktickú interpretáciu relevantných javov. K nim patrí špecifikácia fonetického, gramatického a lexikálneho minima, ktoré slúžia ako podklad na vypracovanie jazykových štandardov pre príslušné stupne jazykovej prípravy podľa Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky (SERR, 2022).[3] Ide o doplňujúce vydanie, ktoré si vyžiadali používatelia z radov učiteľov aj tvorcov vzdelávacích programov pre výučbu cudzích jazykov. Cieľom revízie prekladu SERR bolo zjednotiť terminologický aparát a používané pojmy prispôsobiť slovenskému didaktickému úzu.

Pri opise a sprístupňovaní jazyka a reálií cudzincom sa využívajú najnovšie poznatky didaktiky cudzích jazykov a zároveň sa tvorivo adaptuje teória komunikácie a zásady interkultúrnej komunikácie. Uvedené fakty sú predmetom viacerých domácich aj medzinárodných podujatí, sympózií či konferencií, ktoré organizuje SAS pri rozličných príležitostiach. Ich cieľom je reflektovať vedeckovýskumné aktivity v oblasti prezentácie a osvojovania si SakoCJ na Slovensku i na zahraničných univerzitách. Výstupom z medzinárodnej konferencie konanej vo februári 2021 je dvojzväzkový zborník venovaný výskumu a výučbe *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach III* (Mošaťová – Kollárová 2023). Zborník svojím zameraním nadväzuje na výstupy publikované v zborníku Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach II (Pekarovičová – Hargašová 2016). Je spoločným vedeckým edičným výstupom domácich a zahraničných slovakistov a lektorov slovenského jazyka a kultúry pôsobiacich na univerzitách v zahraničí k problematike výskumu a prezentácie slovenčiny (nielen) ako cudzieho jazyka.

Výsledkom tvorivého úsilia tímu je bohatá edičná a editorská činnosť prezentovaná úspešnou sériou učebníc *Krížom-krážom. Slovenčina A1, A2, B1, B2* a cvi-

čebnice *A1 – A2*, ktoré sú zostavené na základe dlhoročných lektorských skúseností a systematického bádania autoriek. Hľadanie moderných inovatívnych foriem pre prezenčnú i dištančnú výučbu sa odrazilo v tvorivom procese pri koncipovaní učebných materiálov a publikovaných výstupov. Jednotlivé učebnice vznikali postupne a po ich overení v praxi a analýze spätnej väzby od používateľov učebníc, študentov a lektorov, autorky pristúpili k reedícii a metodicky upravili obsah, výklad gramatiky, aktualizovali dialógy a príslušnú lexiku. Tieto zásahy si vyžiadali upravené druhé vydanie. K úpravám možno priradiť aj nahrávky textov, ktoré sú k dispozícii na internete a nahradili klasické CD nosiče, čím sa výrazne zjednodušilo ich používanie. Audionahrávky k učebniciam sú sprístupnené na internete.[4] Kolektív autoriek v plnej miere v celom súbore učebníc uplatnil komunikatívny prístup, atraktívne spracoval obsah i štruktúru lekcií. Prelínajú sa v nich tradične spracované témy s novátorskou metodikou, kde dôležitú didaktickú funkciu plnia obrázky s atraktívnym grafickým dizajnom, ktoré vhodne dopĺňajú učebný text.

Autorky učebníc zúročili svoje pedagogické skúsenosti a k sérii učebníc vytvorili sprievodný metodický manuál *Krížom-krážom. Metodická príručka – slovenčina A1* (Kamenárová a kol. 2018). Ide o moderne spracované kompendium na rozvíjanie didaktickej kompetencie lektorov SakoCJ, nevyhnutej pre úspešné lektorské pôsobenie. Metodickú príručku zostavili skúsené členky tímu SAS (R. Kamenárová – E. Španová – H. Ľos Ivoríková – M. Mošaťová) s cieľom ponúknuť vyučujúcim metodický komentár k jednotlivým témam učebnice A1 určenej pre začiatočníkov. Teoretická časť je venovaná didaktickej koncepcii celej série Krížom-krážom a obsahuje návody na riešenie konkrétnych problémov, ktoré treba zvládnuť pri výučbe cudzincov. Zámerom autoriek je podať učivo inovatívne a zážitkovo, aby prispelo k pozitívnej motivácii študujúcich. Okrem toho vytvorili nové substantívne a konjugačné vzory a zdôvodnili didakticky motivovanú zmenu modelových slov. Ich výber prehodnotili na základe frekvencie v živej jazykovej praxi a nahradili tak tradičné vzory novými, používanými v bežnom jazyku, ktoré lepšie sprístupňujú osvojovanie gramatiky. Všeobecné zásady a didaktické stratégie dopĺňajú postupy odporúčané pri práci s učivom obsiahnutým v jednotlivých lekciách učebnice Krížom-krážom A1. Okrem výkladu učiva a metodických inštrukcií praktická časť poskytuje návod na individuálnu i skupinovú prácu s množstvom tvorivých aktivít a didaktických hier, ktoré poslúžia lektorovi na spestrenie vyučovania.

2.2. TESTOVANIE JAZYKOVÝCH ZNALOSTÍ

Kontinuálnu súčasť edukačného programu SakoCJ tvorí hodnotenie jazykovej kompetencie študentov a s tým súvisiaca príprava koncepcie testovania a tvorba príslušných materiálov. K zefektívneniu procesu testovania prispieva vydanie publikácií *Krížom-krážom. Súbor testov zo slovenčiny k učebnici B1* (2020[1], 2022[2]) a *Krí-*

žom-krážom. Súbor testov k učebnici B2 (2022) kolektívu autoriek pod vedením A. Ismail Gabríkovej, určený na preverovanie vedomostí získaných na úrovni mierne a stredne pokročilých. Autorky rozvíjajú témy jednotlivých lekcií učebnice a rozširujú ich obsah o aktuálne etnokultúrne reálie. Výsledkom je zbierka modelových cvičení, zachytávajúca široký repertoár úloh vhodných na testovanie jazykových znalostí študujúcich, pričom každý test v súbore má rovnakú štruktúru. Úlohy sú rovnomerne rozdelené do piatich častí a sú zamerané na všetky čiastkové receptívne a produktívne komunikačné zručnosti. Východiskové jazykové prejavy pri úlohách na počúvanie a čítanie s porozumením sú autentickými rozhovormi či textami a viažu sa k príslušnej téme. Všestranné uplatnenie publikácií skvalitňujú metodické pokyny k hodnoteniu jednotlivých častí, ktoré možno diferencovane použiť na priebežné i záverečné overovanie znalostí študujúcich. Úlohy sú didakticky upravené tak, aby čo najlepšie preverili konkrétnu komunikačnú zručnosť. Zostavenie testovacích parametrov, ako aj presné vymedzenie požiadaviek na úspešné absolvovanie čiastkových skúšok je predpokladom na vytvorenie hodnotiacich štandardov. Zároveň rozvíja didaktickú kompetenciu lektora, pomáha mu pri určovaní jazykovej úrovne študujúcich a ich zaraďovaní do výučbovej skupiny. K dispozícii sú audionahrávky textov na testovanie čiastkových komunikačných zručností na úrovni B1, pre úroveň B2 sú pripojené aj videonahrávky preverujúce schopnosť spätnej väzby.

2.3. JAZYKOVÉ HRY AKO PREDMET VÝSKUMU

Jazykové hry a ich uplatnenie vo výučbe sa stali predmetom výskumného projektu KEGA *Seriózne hry a hrové prvky vo vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka*. Na riešení participovali členky SAS, A. Ismail Gabríková a M. Mošaťová, v spolupráci s A. Gálisovou z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Výstupom realizovaného výskumu je tvorba metodického manuálu pod názvom *Seriózne jazykové hry. Metodická príručka pre učiteľov slovenčiny ako cudzieho jazyka* (2021). Autorky sa v nej opierajú o myšlienky činnostne zameraného prístupu k výučbe, v rámci ktorého je každá hra či hrová aktivita zameraná na simuláciu reálnych komunikačných situácií, podnecuje vhodné stratégie pri plnení zadaných úloh. Hry obsiahnuté v metodickej príručke sú navrhnuté tak, aby študentov motivovali k aktívnej účasti na svojom jazykovom vzdelávaní. Dáva sa tak priestor pre zmysluplné zážitkové učenie s cieľom vytvárať tvorivú klímu v triede, ako aj zapájať menej komunikatívnych študentov k sebavyjadreniu. Jednotlivé hry a hrové aktivity sú rozdelené tematicky do niekoľkých celkov. Úvodný súbor predstavujú zahrievacie aktivity, ktoré majú za úlohu naladiť študentov na vzdelávanie. Do obsahu sú zaradené lexikálne hry slúžiace na rozvoj slovnej zásoby a gramatické hry na nácvik a upevňovanie gramatických javov. Osobitnú skupinu tvoria didaktické hry rozvíjajúce kľúčové komunikačné zručnosti, ako je písanie, konverzácia či hovorenie a počúvanie s porozu-

mením. Spoločným menovateľom všetkých hrových modelov je vzbudiť záujem hľadať vlastné riešenie a podporiť autonómnosť a tvorivý prístup študujúcich.

2.4. AKADEMICKÉ PÍSANIE – PREDPOKLAD EFEKTÍVNEHO ŠTÚDIA

Skúseností z výučby zahraničných študentov i vedenia ich záverečných prác vyvolali potrebu vypracovať základné princípy tvorby písomných komunikátov používaných v akademickej praxi. S takýmto zámerom vznikla vysokoškolská učebnica *Akademické písanie (nielen) pre zahraničných študentov* (Mošaťová 2022), určená všetkým študentom na jednotlivých stupňoch štúdia, ale hlavne tým, ktorí si slovenčinu osvojujú ako cudzí alebo druhý jazyk. Učebnica obsahuje stručné teoretické zásady, ako plánovať vedecký výskum, ako si vybrať vhodnú výskumnú metodológiu a ako správne citovať. Do obsahu sú začlenené otázky výstavby vedeckého textu, ilustrované vybranými príkladmi z písomných prác študentov, ktoré slúžia ako podklad na interpretáciu fungovania príslušných javov i analýzu zaznamenaných chýb. Jadro tvorí formálno-obsahová štruktúra záverečných prác, formulovanie cieľov, tvorba abstraktu, špecifikácia kľúčových slov a stanovenie výskumnej hypotézy. V záverečnej kapitole sa postupuje formou praktických jazykových cvičení určených na nácvik typických gramatických tvarov a štylizačných konštrukcií používaných v slovenskom akademickom diskurze.

Príručka má inštruktívny charakter, ponukou modelových textov s metodickým komentárom je vhodnou didaktickou pomôckou pre lektora, ale zároveň pomáha študentom získavať skúsenosti pri písaní odborných textov, usmerňuje ich, ako treba postupovať pri koncipovaní seminárnych či ročníkových prác. Získané poznatky i štylizačné zručnosti môžu uľahčiť tvorbu záverečných bakalárskych alebo diplomových prác.

2.5. PRVÁ POMOC V SLOVENČINE

Na podporu praktickej výučby ako kreatívna forma prezentácie slovenského jazyka a kultúrnych reálií môže slúžiť projekt *Prvá pomoc po slovensky* realizovaný od roku 2016 doteraz v 16 jazykových mutáciách (anglická, nemecká, francúzska, maďarská, talianska, rumunská, španielska, poľská, ruská, bieloruská, bulharská, chorvátska, srbská, slovinská, ukrajinská, čínska)[5] a do tlače sa pripravujú ďalšie verzie, vrátane českého prekladu. Obsah a štruktúru slovenského textu brožúrky vytvorili pracovníčky Studia Academica Slovaca J. Choleva, M. Mošaťová, Z. Hargašová a Z. Šmatláková pod vedením J. Pekarovičovej, odbornej garantky projektu. Do riešenia boli zapojení aj študenti lektorátov, ktorí sa pod vedením svojich učiteľov podieľali na prekladoch textov zo slovenčiny do cieľového jazyka, čím si precvičovali svoje translatologické zručnosti a uvedomovali prípadné zradnosti. Ide o dvoj-

jazyčné brožúrky s informáciami o Slovensku, slovenčine a Slovákoch, obsahujúce základnú lexiku a frázy v modelových mikrosituáciách z každodenného života. Táto príručka je mostom k štúdiu slovenčiny a poznávaniu slovenských špecifík, uchovaných v reči, zvykoch a národných tradíciách. Medzi dôležité didaktické činitele patrí grafická realizácia projektu, kde ikony a obrázky ilustrujú a výstižne dopĺňajú verbálnu stránku prezentovaných lexikálnych jednotiek. Dizajn knižky a ilustrácie vybraných slov a spojení vytvoril Oto Hudec, autor motívu modrotlače, ktorá je zjednocujúcim prvkom všetkých jazykových mutácií. Projekt reaguje na potrebu podpory viacjazyčnosti v Európe, čím prispieva k medzinárodnému dialógu ako predpokladu kultúrnej diplomacie.

3. DIŠTANČNÉ VZDELÁVANIE V KONTEXTE VÝSKUMU

Aplikovaný výskum centra SAS zahŕňa aj dištančné vzdelávanie a jeho rozličné formy. Hlavným cieľom e-kurzov je sprístupniť slovenčinu čo najširšiemu okruhu záujemcov doma i v zahraničí ponukou špeciálnych kurzov cez internet s možnosťou spätnej väzby. Program je zameraný jednak na osvojovanie si základných komunikačných stratégií, jednak sleduje rozšírenie poznatkov o Slovensku a jeho kultúre. Kreatívnym spracovaním tém a cvičení, ako aj originálnym grafickým dizajnom oslovuje zahraničných záujemcov o štúdium slovenčiny a pomáha lektorom pri prezentácii nášho jazyka v zahraničí novým netradičným spôsobom. Od januára 2007 je výstup projektu e-learningový kurz pre stupne A1 a A2 lokalizovaný na vlastnej doméne,[6] kde sú podrobné inštrukcie o používaní kurzu pre individuálnu prácu aj pod vedením tútora. Kurzy sú inštalované v programe moodle a sú otvorené pre všetkých záujemcov bez obmedzenia, potrebná je však registrácia uchádzača. Účasť na kurze a jeho používanie nie sú spoplatnené.

Súčasťou e-programu je 12-dielny videoseriál *Katherine in Slovakia*, v ktorom hlavná postava, Američanka Katherine Gajdoš, prichádza na Slovensko, aby spoznala krajinu svojich predkov a zoznámila sa s príbuznými. Počas svojho pobytu musí jazykovo riešiť rozličné situácie, ktoré ako komunikačné modely môžu poslúžiť cudzincovi pri návšteve Slovenska.

Samostatná práca pri riešení úloh podporuje kognitívny aspekt vyučovacieho procesu, stimuluje študenta k aktívnemu uvedomovaniu si vlastného procesu učenia a vedie ho k aktívnejšiemu prístupu k osvojovaniu a ukladaniu vedomostí so zreteľom na cieľové zručnosti a študijnú motiváciu (Mošaťová – Výškrabková 2019, s. 310). Práve dištančné vzdelávanie bolo predmetom doktorandského štúdia J. Výškrabkovej, ktorá skúmala lingvodidaktické špecifiká slovenčiny v e-learningovom prostredí s dôrazom na rozvíjanie komunikačných zručností. V tútorovaných kurzoch zároveň sledovala možnosti digitálnych nástrojov v modeli kombinovanej výučby i formy kolaboratívnych aktivít.

Počas pandémie sa prakticky všetky ponúkané kurzy realizovali dištančnou formou. Prechod na online výučbu si vyžiadal transformáciu textov, prípravu online prednášok, streamovanie prezentácií a materiálov, ako aj zmenu formy preverovania a testovania jazykových zručností. Ako ukázal prieskum poznatkov a skúseností s online výučbou na univerzitách v zahraničí, existujú pomerne veľké rozdiely v kvalite internetového spojenia i počítačového vybavenia samotných univerzít, ale aj používateľov online kurzov, teda učiteľov aj študentov (Mošaťová – Výškrabková 2022).

Dané okolnosti zasiahli aj samotnú organizáciu letnej školy SAS. Pre nepriaznivú epidemiologickú situáciu sa 56. a 57. ročník letnej školy SAS v rokoch 2020 a 2021 uskutočnili dištančne, s čím sa organizátori aj účinkujúci lektori museli vyrovnať a modifikovať kurzy a prezentácie na podmienky univerzitného online systému Microsoft Teams. Vzhľadom na to, že niektorí účastníci uprednostňujú dištančnú formu, posledné dva ročníky v rokoch 2022 a 2023 sa konali prezenčne aj online a zrejme obidve formy sa v budúcnosti stanú štandardnou súčasťou vzdelávacieho programu letnej školy SAS.

4. JAZYKOVÉ CHYBY NA BÁZE AKVIZIČNÉHO KORPUSU

Ťažiskom aplikovaného výskumu v súčasnosti je riešenie aktuálneho projektu APVV *Jazykové chyby v slovenčine ako cudzom jazyku na báze akvizičného korpusu* v spolupráci s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV a ďalšími slovakistickými pracoviskami na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici a Prešovskej univerzite v Prešove, ktorý je z praktických dôvodov vedený pod skráteným názvom ERR-KORP, chybový korpus.[7] Do zberu dát sú zapojení riešitelia aj lektori slovenského jazyka a kultúry pôsobiaci na univerzitách v zahraničí s cieľom rozšíriť databázu písaných textov vytvorených nerodenými používateľmi slovenčiny s rozličným východiskovým jazykom i s rôznou úrovňou jazykovej kompetencie.

Cieľom projektu je preskúmať súvislosti medzi druhmi jazykových chýb, ich výskytom, distribúciou a vo vybraných prípadoch aj predpokladanou príčinou ich výskytu v závislosti od sociolingvistických faktorov, a tak určiť povahu medzijazyka pri osvojovaní si SakoCJ (Mošaťová 2018). Špecifikácia hraničných prípadov, keď nie je jednoznačne jasné zaradenie identifikovanej chyby na hranici dvoch lingvistických rovín alebo dvoch gramatických kategórií, si vyžaduje precíznejšie formulovanie postupu i odbornú prípravu anotárorov (Mošaťová 2020). Riešenie projektu umožní konfrontovať používané didaktické metódy a lingvodidaktickú postupnosť vo výučbe SakoCJ so získanými korpusovými výsledkami a podľa potreby aj inovovať prípravu výučbových materiálov a jazykových testov. Pre odborníkov v oblasti aplikovanej lingvistiky, didaktiky cudzích jazykov, lektorov a učiteľov SakoCJ i ostatných záujemcov je sprístupnená prvá verzia akvizičného korpusu textov cudzin-

cov učiacich sa slovenčinu errkorp-0.1. Súčasťou projektu je stratégia anotácie chýb a register značiek tzv. anotačný tagset sprístupnený na internete,[8] podľa ktorého sa uskutočňuje vnútorná anotácia jazykových chýb zaznamenaných v písomných prácach študujúcich SakoCJ (Mošaťová – Gajdošová 2019). V roku 2023 vzniklo niekoľko príspevkov s využitím korpusových dát. Analýzu jazykových chýb v kongruentnej pozícii atribútu spracovali Gajdošová – Mošaťová – Švancarová, chybné výskyty negácie v písaných textoch cudzincov interpretovali Mošaťová – Kollárová – Ľos Ivoríková, vplyv tvorivého vyučovania na elimináciu chýb zhodnotila Ľos Ivoríková a Pekarovičová predstavila problematiku interslovanskej konfrontácie na pozadí jazykových chýb srbských študentov.

5. KONCEPCIA ĎALŠIEHO VZDELÁVANIA LEKTOROV A UČITEĽOV

Významnou zložkou vzdelávacieho programu SAS je odborno-metodická príprava lektorov a učiteľov pôsobiacich v oblasti slovenčiny ako cudzieho/druhého jazyka. Dlhodobý zámer centra SAS pôsobiť v oblasti ďalšieho vzdelávania pedagógov vyústil do prípravy koncepcie kurzu *Didaktika slovenčiny ako cudzieho jazyka* akreditovaného Ministerstvom školstva, vedy výskumu a športu SR, ktorý sa realizoval v niekoľkých cykloch v rámci učiteľského študijného programu slovenský jazyk a literatúra.

Pravidelným sprievodným podujatím je odborno-metodický seminár pre lektorov, ktorý sa zvyčajne koná v auguste prezenčnou formou. Témou rokovania sú aktuálne projekty, ktoré rieši tím SAS v spolupráci s ďalšími univerzitnými pracoviskami na Slovensku. Na základe projektu o spolupráci s Národným inštitútom vzdelávania a mládeže a Magistrátom hlavného mesta SR Bratislavy centrum zabezpečuje metodickú prípravu učiteľov a pedagogických pracovníkov pôsobiacich na slovenských školách.

V poslednom období vznikla potreba vzdelávať ukrajinských odídencov, pre ktorých pracovníci SAS-u v niekoľkých cykloch viedli intenzívne jazykové kurzy (Švancarová 2023). Súbežne sa ukrajinskí učitelia a pedagogickí pracovníci pripravujú na skúšku zo slovenského jazyka, ktorú na základe smernice dekana FF UK metodicky a organizačne zabezpečuje centrum SAS.[9] Na to, aby mohli pôsobiť na slovenských školách ako kvalifikovaní zamestnanci, potrebujú certifikát o znalosti slovenského jazyka, ktorý získajú po úspešnom absolvovaní skúšky zo štátneho jazyka.

V rámci ďalšieho vzdelávania pedagógov sa súbežne s letnou školou koná aj odborno-metodický seminár pre učiteľov, ktorý z pohľadu didaktickej praxe spracúva ústrednú tému daného ročníka letnej školy. V roku 2023 prebiehal už 16. ročník prezenčne s možnosťou dištančného pripojenia. Vzdelávací program formou prednášok aj interaktívnych blokov sprístupňuje rozličné formy výučby jazyka a kultúr-

nych reálií s dôrazom na komunikačno-zážitkový postup aj prostredníctvom nových aplikácií a digitálnych nástrojov. Prednášatelia predstavili spôsoby, ako zladiť testovanie jazykových zručností s reálnymi komunikačnými potrebami a uprednostňovať tak činnostne ladený prístup. Uvedené stratégie rozvíjali aj interaktívne workshopy, ako premeniť didaktický stereotyp na tvorivé aktivity, ako možno v praxi využiť Slovenský národný korpus, ako vybrať vhodný audiomateriál či správne formulovať zadania. Snaha prepojiť výsledky prieskumu komunikačných zručností i potrieb študujúcich s ponukou metodických tipov na podporu motivácie pre kontaktnú aj online výučbu pomáha učiteľom rozvíjať vlastnú didaktickú kompetenciu.

Výborné referencie zaznamenali aj odborno-metodické webináre pod názvom *S učiteľmi na káve*,[10] ktoré SAS ponúka v online priestore nielen pre učiteľov, ale účastníkmi sú aj lektori a zahraniční slovakisti. Vytvára sa tak fórum o jazyku a kultúre z pohľadu praxe ako cesta k rozvíjaniu didaktickej kompetencie na rozličných typoch škôl a zariadení s rozličnými potrebami (Pekarovičová 2023b). Na základe diferencovaných požiadaviek zo strany učiteľov sme rozšírili semináre SakoCJ o metodiku slovenčiny ako druhého jazyka. Túto zmenu si vyžiadalo široké spektrum žiakov vzhľadom na ich vek, jazykovú úroveň i sociokultúrne špecifiká inštitucionálneho aj fakultatívneho vzdelávania v zahraničí. S týmto zámerom sa uskutočnil interaktívny webinár venovaný prienikom a bariéram v diagnostike dospelých a detí na začiatku a na konci školského roka, čo je veľmi dôležitým ukazovateľom progresu a efektívnosti výučby (Španová – Kamenárová). Mnohé webináre viedli interní alebo externí lektori a spolupracovníci SAS-u, ktorí využili svoje skúsenosti a tvorivo i zábavnou formou predstavili danú tému, často pomocou jazykových hier a kvízov (Mošaťová – Ismail Gabríková). Prezentáciou portfólia tematických úloh sledovali didaktické špecifiká a poukázali na možnosti, ako formou tvorivých aktivít rozvíjať gramatické zručnosti akcentujúc komunikačno-zážitkový prístup k výučbe (Ľos Ivoríková – Kollárová).

SAS intenzívne spolupracuje s Medzinárodnou asociáciou slovenských vzdelávacích centier ISEIA. Učiteľom, združeným v asociácii, pôsobiacim na európskych školách i v zámorí, ponúkame naše vzdelávacie aktivity a odborno-metodické semináre i webináre. Sledujeme časopisy a metodické výstupy na webstránke[11] i účasť žiakov v rozličných súťažiach. Výsledkom našej spolupráce bola aktívna účasť členiek SAS-u na rozličných odborných fórach a medzinárodných konferenciách pedagógov slovenských základných a víkendových škôl v zahraničí, ktorí učia slovenčinu ako druhý jazyk.

6. LEKTORÁTY – CENTRÁ ZAHRANIČNEJ SLOVAKISTIKY

SAS pôsobí ako metodické a koordinačné centrum v oblasti SakoCJ s exteritoriálnou pôsobnosťou, teda podieľa sa na tvorbe databázy slovakistiky v zahraničí

najmä prostredníctvom lektorátov slovenského jazyka a kultúry na zahraničných univerzitách. Práve lektoráty spolupôsobia pri šírení a propagácii slovenčiny a slovenskej kultúry vo svete. Štatút slovenčiny i ponuka sprievodných slovakistických disciplín na jednotlivých lektorátoch sú výsledkom procesu, ktorý sa priebežne formuje pod vplyvom medzinárodných vzťahov i vnútroštátnych okolností, ako aj vďaka rozhodnutiu danej univerzity podporiť štúdium slovakistiky. Z hľadiska perspektívy treba hľadať nové formy na revitalizáciu a inováciu vzdelávania slovakistov a študijný program prispôsobiť potrebám študentov, no zároveň vyhovieť požiadavkám školiaceho pracoviska, aby činnosť slovenského lektorátu sa stala integrálnou súčasťou domácej i zahraničnej slovakistiky. Medzi významné faktory hodnotenia lektorátu patrí účasť na vedeckovýskumných aktivitách pracoviska, o čom svedčí celý rad vedeckých podujatí organizovaných zástupcami jednotlivých zahraničných slovakistických pracovísk, na ktorých vystúpili aj členky tímu SAS a svoje príspevky publikovali v konferenčných zborníkoch.

Kľúčovú úlohu lektorátu plní lektor slovenského jazyka, ktorý spolu s domácimi učiteľmi zabezpečuje výučbu slovakistických disciplín a v súlade so zameraním daného inštitútu sa podieľa na rozvoji odboru a formovaní odborného profilu budúcich slovakistov. Azda najdôležitejším ukazovateľom úspešného fungovania lektorátu je odborno-metodická spôsobilosť lektora prepájať teoretické poznatky o typologických vlastnostiach jazykového systému s praktickými potrebami účastníkov kurzov, nevynímajúc sprístupňovanie príslušných lingvoreálií v duchu desatora lektora cudzieho jazyka a jeho jazykovo-kultúrnej misie (Pekarovičová 2015).

Odborná spôsobilosť i technické zručnosti lektorov viesť kurzy dištančnou formou sa aktuálne preverili počas pandémie, keď sa vzdelávanie presunulo do online priestoru a lektori museli zabezpečiť výučbu jednotlivých predmetov bez špeciálnej metodickej prípravy. Tu sa prejavila jednak didaktická kompetencia lektorov, jednak sa overila pripravenosť univerzitných portálov ponúknuť vyhovujúci program s inštruktívnym návodom, v ktorom prebiehala online výučba.

Dôležitou platformou spolupráce sa v posledných rokoch stali medzilektorátne súťaže,[12] ktoré sú výrazným motivačným impulzom na zviditeľnenie činnosti lektorátov, ako aj schopnosti študentov predstaviť svoje pracovisko i študijný program vo forme textov, tematických prezentácií, propagačných videí či krátkych filmov. Súťažné príspevky posudzovala medzinárodná porota a víťazi získali štipendium na letnú školu SAS.

V rámci bilaterálnej medziuniverzitnej spolupráce SAS participuje na projekte *TANDEM medzi Univerzitou Komenského v Bratislave a Univerzitou v Regensburgu*.[13] Projekt je súčasťou programu centra Europaeum Univerzity v Regensburgu, ktorého úlohou je podpora a propagácia interdisciplinárneho dialógu v oblasti výskumu a vzdelávania medzi východnou a západnou Európou. Počas pobytu majú

študenti za pomoci tandemového partnera z hosťujúcej krajiny získavať informácie na vybranú výskumnú tému týkajúcu sa partnerskej krajiny. Témy sa môžu týkať rozličných oblastí, pričom sa kladie dôraz na priamy kontakt s ľuďmi a inštitúciami, ktorý sprostredkúva tandemový partner. Úlohou zúčastnených študentov je napísať správu o priebehu vlastného výskumu. Vybrané príspevky sú k dispozícii v zborníku TANDEM v printovej aj online verzii (2017). Všetky texty sú publikované v obidvoch jazykoch. Pre účastníkov tandemu býva počas návštevy hosťujúcej krajiny pripravený aj bohatý kultúrny program a poznávacie vlastivedné exkurzie.

7. HODNOTENIE ČINNOSTI A PERSPEKTÍVY

Mnohostranná činnosť SAS-u najlepšie reprezentuje jeho poslanie ako výskumno-pedagogickej univerzitnej inštitúcie s dlhou tradíciou, ktorá citlivo a s prehľadom reaguje na podnety modernej didaktiky cudzích jazykov s výrazným interdisciplinárnym smerovaním. Svoj vzdelávací program modifikuje v duchu súčasných potrieb študujúcich aj učiteľov a súbežne prepája s výstupmi z oblasti aplikovanej lingvistiky. Získané poznatky uplatňuje pri tvorbe učebných materiálov a metodických príručiek, ktoré sú k dispozícii študujúcim, skúmajúcim i vyučujúcim SakoCJ. Do riešenia výskumných projektov sú zapojení lektori, domáci aj zahraničí slovakisti. Vzájomná spolupráca pri riešení spoločných tém pomáha lepšie vnímať etnokultúrne špecifiká prezentácie jazyka a kultúry cudzincom, cibrí lingvodidaktickú spôsobilosť na pozadí interlingválnej konfrontácie a interkultúrnej vnímavosti v duchu princípov európskej jazykovej politiky.

V deklarovanom smerovaní výskumu a výučby mieni SAS aj v budúcnosti pokračovať, predovšetkým dokončiť projekt APVV venovaný typológii a analýze jazykových chýb písaných textov študentov SakoCJ na báze akvizičného korpusu. Dosiahnuté výsledky sú jednak predmetom kolokvia *Errare humanum est* (2024), jednak osobitne reflektované v praktickej príručke pre učiteľov s využitím korpusových dát i v pripravovanej vedeckej monografii. Teoretické výstupy i praktické zistenia poslúžia ako podklad na prípadnú modifikáciu lingvodidaktickej koncepcie s dôrazom na problematické javy sprístupňovania jazykovej stavby slovenčiny cudzincom, ktorá sa premietne do akreditovaného programu odborno-metodickej prípravy učiteľov a lektorov učiacich slovenčinu ako cudzí a druhý jazyk na rozličných typoch škôl na Slovensku aj v zahraničí. Vzhľadom na rastúci vedeckovýskumný potenciál členov tímu SAS je predpoklad, že interdisciplinárny program slovakistických štúdií úspešne prejde akreditáciou a umožní školiť zahraničných študentov v riadnom bakalárskom a neskôr aj magisterskom stupni štúdia. Významnou ambíciou SAS-u je príprava štandardov testovania jazykovej kompetencie cudzincov s aplikáciou existujúcich európskych testovacích modelov na podmienky SakoCJ, ako aj realizácia jazykovej skúšky pre príslušné úrovne. Okrem toho chceme v spo-

lupráci s českými partnermi z Ústavu bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe oživiť projekt receptívnej znalosti blízkeho jazyka pod názvom *Od slovenčiny k češtine, od češtiny k slovenčine* a do prieskumu testovania receptívnych jazykových zručností zapojiť aj zahraničné slovakistické a bohemistické pracoviská.

Bezprostrednou výzvou je príprava jubilejného 60. ročníka letnej školy slovenského jazyka a kultúry (2024) a sprievodných medzinárodných podujatí, ktoré predstavia Studia Academica Slovaca ako fenomén Slovenska v historickej i súčasnej reflexii a zároveň naznačia jeho výskumno-vzdelávaciu perspektívu. V spomienkovom zborníku, na medzinárodnom sympóziu i v rámci výstavy predstavíme premeny vzdelávacieho programu na pozadí dobových tém, realizovaných seminárov, podujatí a spomienok z hľadiska tvorcov programu letnej školy, prednášateľov, lektorov i zahraničných účastníkov. Všetky doterajšie aktivity jednotlivých ročníkov letnej školy sú zaznamenané aj v databáze kroník na webovej stránke SAS-u.[14] Vzhľadom na dobové preferencie i možnosti každý ročník osobitným spôsobom reflektoval aktuálne spoločenské dianie a špecifiká jazykovo-kultúrneho obrazu sveta, čo sa premietlo do vzdelávacieho programu, poznačilo cyklus prednášok a celkom prirodzene ovplyvnilo aj ponuku sprievodných vlastivedných či kultúrnych podujatí. V tomto duchu aj v budúcnosti mieni SAS nadviazať na dobrú tradíciu a čo najefektívnejšie plniť svoje vzdelávacie, prezentačné i vedeckovýskumné ciele, dôležité pre medzinárodnú akceptáciu pracoviska tvoriaceho most medzi domácou a zahraničnou slovakistikou.

Literatúra

GAJDOŠOVÁ, K. – MOŠAŤOVÁ, M. – ŠVANCAROVÁ, P. (2023): Errors in the congruent attribute among students learning Slovak as a foreign language (learner corpus-based). In: *Jazykovedný časopis*, 74/1, 163 – 172.

GÁLISOVÁ, A. – ISMAIL GABRÍKOVÁ, A. – MOŠAŤOVÁ, M. (2021): *Seriózne jazykové hry. Metodická príručka pre učiteľov slovenčiny ako cudzieho jazyka.* Banská Bystrica: Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Dostupné na: https://www.academia.edu/95727213/Seriózne_jazykové_hry_Metodická_príručka_pre_učiteľov_slovenčiny_ako_cudzieho_jazyka?email_work_card=view-paper (cit. 18. 11. 2023).

CHOLEVA, J. – MOŠAŤOVÁ, M. – HARGAŠOVÁ, Z. – ŠMATLÁKOVÁ, Z. (eds.) (2019): *Prvá pomoc po slovensky. First Aid in Slovak*. Bratislava: Univerzita Komenského.

CHOLEVA, J. – MOŠAŤOVÁ, M. – HARGAŠOVÁ, Z. – ŠMATLÁKOVÁ, Z. (eds.) (2022): *Prvá pomoc po slovensky. Перша допомога по-словацьки*. Bratislava: Univerzita Komenského. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/sas/Publikacie/UA_e-book.pdf (cit. 18. 11. 2023).

ISMAIL GABRÍKOVÁ, A. – KAMENÁROVÁ, R. – MOŠAŤOVÁ, M. – ĽOS IVORÍKOVÁ, H. – ŠPANOVÁ, E. – LACOVÁ, H. (2022): *Krížom-krážom. Slovenčina B2.* 2. uprav. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

ISMAIL GABRÍKOVÁ, A. – OMAR HARGAŠOVÁ, Z. – KRCHOVÁ, Z. – ŠPANOVÁ, E. (2020[1], 2022[2]): *Krížom-krážom. Súbor testov k učebnici B1.* 2. uprav. vyd. Bratislava: Univerzita Komen-

ského v Bratislave. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/sas/krizom-krazom/subor-testov-krizom-krazom-b1-audio/ (cit. 18. 11. 2023).
ISMAIL GABRÍKOVÁ, A. – OMAR HARGAŠOVÁ, Z. – ŠPANOVÁ, E. – KRCHOVÁ, Z. (2022): *Krížom-krážom. Súbor testov k učebnici B2*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/sas/krizom-krazom/subor-testov-krizom-krazom-b2-audio-a-video/ (cit. 18. 11. 2023).
KAMENÁROVÁ, R. – ŠPANOVÁ, E. – ĽOS IVORÍKOVÁ, H. – MOŠAŤOVÁ, M. – KRCHOVÁ, Z. – TICHÁ, H. (2018): *Krížom-krážom. Slovenčina A1.* 2. dopl. a prepracované vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
KAMENÁROVÁ, R. – ŠPANOVÁ, E. – ĽOS IVORÍKOVÁ, H. – BERECOVÁ, D. – KRCHOVÁ, Z. – MOŠAŤOVÁ, M. – LACOVÁ, H. (2017): *Krížom-krážom. Slovenčina A2*. 2. uprav. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
KAMENÁROVÁ, R. – ISMAIL GABRÍKOVÁ, A. – ĽOS IVORÍKOVÁ, H. – ŠPANOVÁ, E. – MOŠAŤOVÁ, M. – BERECOVÁ, D. – KRCHOVÁ, Z. (2022): *Krížom-krážom. Slovenčina B1.* 2., uprav. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
KAMENÁROVÁ, R. – ŠPANOVÁ, E. – ĽOS IVORÍKOVÁ, H. – MOŠAŤOVÁ, M. (2018): *Krížom-krážom. Metodická príručka. Slovenčina A1*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
ĽOS IVORÍKOVÁ, H. – ŠPANOVÁ, E. – KAMENÁROVÁ, R. – MOŠAŤOVÁ, M. – KRCHOVÁ, Z. – TICHÁ, H. (2015): *Krížom-krážom. Slovenčina. A1+A2. Cvičebnica*. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
ĽOS IVORÍKOVÁ, H. (2023): Tvorivé vyučovanie a jeho prínos pri eliminácii chýb študentov učiacich sa slovenčinu ako CJ/DJ. In: Paunović Rodić, S. – Rafaj, R. (eds.): *Slovakistika v súvislostiach: tradícia a perspektívy.* Beograd: Univerzita v Belehrade – Filologická fakulta, 553 – 572.
MOŠAŤOVÁ M. (2018): Jazykové chyby v slovenčine ako cudzom jazyku v pripravovanom akvizičnom korpuse. In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca, 47.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 344 – 350.
MOŠAŤOVÁ M. (2020): Hraničné prípady pri anotovaní jazykových chýb v písaných textoch učiacich sa slovenčinu ako cudzí jazyk. In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca, 49.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 113 – 124.
MOŠAŤOVÁ, M. (2022): *Akademické písanie (nielen) pre zahraničných študentov.* Bratislava: Stimul. Dostupné na: https://dspace.uniba.sk/xmlui/handle/123456789/103. (cit. 15. 11. 2023).
MOŠAŤOVÁ, M. – GAJDOŠOVÁ, K. (2019). Annotation in the Corpus of Texts of Students Learning Slovak as a Foreign Language (ERRKORP). In: *Jazykovedný časopis*, 70/2, 345 – 357.
MOŠAŤOVÁ, M. – VÝŠKRABKOVÁ, J. (2019): Designing tasks for developing complex language skills and cognitive competence in the distance learning of Slovak as a foreign language. In: *CALL and complexity* : *short papers from EUROCALL 2019*. Voillans: Research-publishing: 310 – 313. https://doi.org/10.14705/rpnet.2019.38.1028.
MOŠAŤOVÁ, M. – VÝŠKRABKOVÁ, J. (2022): Reflexia dištančnej výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka na univerzitných pracoviskách. In: Panajotov, V. – Bashir Géčová, V. (eds.): *Súčasná slovakistika – súradnice a vektory.* Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Sofia: Univerzita sv. Klimenta Ochridského v Sofii, 411 – 433.
MOŠAŤOVÁ, M. – KOLLÁROVÁ, P. (eds.) (2023a): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach III. 1. zv.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Dostupné na: https://stella.uniba.sk/texty/FIF_MK_slovencina_cudzi_jazyk_suvislosti_3_1.pdf?fbclid=IwAR2cClCxsxsf7eTcRqQ_3HsxG8Zdof_CtPg5l2nene0hFCMgXGb9L0JNG4M (cit. 18. 11. 2023).
MOŠAŤOVÁ, M. – KOLLÁROVÁ, P. (eds.) (2023b): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach III. 2. zv.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Dostupné na: https://stella.uniba.sk/texty/FIF_MK_slovencina_cudzi_jazyk_suvislosti_3_2.pdf?fbclid=IwAR20-CBF8ajye0ROb_iPLlXGKzZdbRX_ibPl-sB9IWynkyg3BubjrIDFrPQ (cit. 18. 11. 2023).

MOŠAŤOVÁ, M. – KOLLÁROVÁ, P. – ĽOS IVORÍKOVÁ, H. (2023): Negácia v písaných textoch cudzincov učiacich sa slovenčinu ako cudzí jazyk. In: Mošaťová, M. – Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk III. 1. zv.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 415 – 431.
PEKAROVIČOVÁ, J. (2015): Kultúrne a sociálne špecifiká slovenčiny ako cudzieho jazyka. In: Sedláková, M. (ed.). *Praktická didaktika slovenčiny ako cudzieho jazyka pre študentov slovakistiky.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 36 –52.
PEKAROVIČOVÁ, J. (2019a) *Tváre slovenskej lingvistiky v zrkadle Studia Academica Slovaca.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
PEKAROVIČOVÁ, J. (2019b): Slovakistika na univerzitách v zahraničí v retro (per)spektíve. In: Bónová, I. – Hajdučeková, I. – Jasinská, L. (eds.): *Veda bez bariér.* Košice: ŠafárikPress, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 41 – 44. Dostupné na: https://unibook.upjs.sk/img/cms/2019/FF/veda-bez-barier-final.pdf (cit. 18. 11. 2023).
PEKAROVIČOVÁ, J. (2020): *Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky*. 2. uprav. vyd. Bratislava: Stimul. Dostupné na: https://dspace.uniba.sk/xmlui/bitstream/handle/123456789/24/978-80-8127-290-5_Pekarovicova.pdf?sequence=1&isAllowed=y (cit. 18. 11. 2023).
PEKAROVIČOVÁ, J. (2022): *Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
PEKAROVIČOVÁ, J. (2023a): Interslovanská konfrontácia v slovensko-srbskom kontexte. In: Paunović Rodić, S. – Rafaj, R. (eds.): *Slovakistika v súvislostiach: tradícia a perspektívy.* Beograd: Univerzita v Belehrade – Filologická fakulta, 623 – 635.
PEKAROVIČOVÁ, J. (2023b): Metodické webináre ako cesta k rozvíjaniu didaktickej kompetencie. In: Szymczak Rozlach, M. – Sojda, S. – Buczek, M. (eds.): *Horyzonty słowacystyki. Literatura. Język. Dydaktyka.* Katowice: Studio NOA, Ireneusz Olsza, 349 – 358.
PEKAROVIČOVÁ, J. – HARGAŠOVÁ, Z. (eds.) (2014): *50 rokov Studia Academica Slovaca v premenách.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
PEKAROVIČOVÁ, J. – VOJTECHOVÁ, E. (eds.) (2004): *40 rokov Studia Academica Slovaca*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky. Učenie sa, vyučovanie, hodnotenie (2022): Bratislava: Štátny pedagogický ústav. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/sk/vyskum/publikacna-cinnost/publikacie/spolocny-europsky-ramec-jazyky-ucenie-vyucovanie-hodnotenie-doplnujuce-vydanie.pdf (cit. 18. 11. 2023).
Študenti z Nemecka píšu o Slovensku. Študenti zo Slovenska píšu o Nemecku. (2017): In: Pekarovičová, J. – Unger-Fischer, L. (eds.): *TANDEMBUCH*. Regensburg: Europaeum. Dostupné na: https://www.uni-regensburg.de/assets/europaeum/publikationen/tandem_bratislava_dt_210617.pdf (cit. 18. 11. 2023).
ŠVANCAROVÁ, P. (2023): Vzdelávacie aktivity centra Studia Academica Slovaca. In: *Jazyk a kultúra*, 14/56/2023, 70 – 75. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/cislo56.html (cit. 18. 11. 2023).

Internetové zdroje

[1] https://fphil.uniba.sk/sas (cit. 10. 12. 2023).
[2] https://zborniky.e-slovak.sk/ (cit. 20. 12. 2023).
[3] https://www.statpedu.sk/files/sk/vyskum/publikacna-cinnost/publikacie/spolocny-europsky-ramec-jazyky-ucenie-vyucovanie-hodnotenie-doplnujuce-vydanie.pdf (cit. 20. 12. 2023).
[4] https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/sas/krizom-krazom/ (cit. 20. 12. 2023).
[5] https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/sas/edicna-cinnost-publications/prva-pomoc-po-slovensky/ (cit. 13. 12. 2023).
[6] https://www.e-slovak.sk (cit. 13. 12. 2023).

[7] https://korpus.sk/korpusy-a-databazy/korpusy-snk/errkorp/ (cit. 20. 12. 2023).
[8] https://korpus.juls.savba.sk/errkorp_inannot.html (cit. 20. 12. 2023).
[9] https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/sas/Prihlasky/VP_2_2023-smernica_FiF_UK.pdf (cit. 1. 12. 2023).
[10] https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/sas/studium-courses/s-ucitelmi-na-kave/ (cit. 1. 12. 2023).
[11] https://www.iseia.eu (cit. 1. 12. 2023).
[12] https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/sas/lektoraty-sjak-v-zahranici/medzilektoratne-sutaze/ (cit. 1. 12. 2023).
[13] https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/sas/veda-research/tandem-regensburg-bratislava/ (cit. 12. 12. 2023).
[14] https://fphil.uniba.sk/sas/kroniky/ (cit. 12. 12. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA KARLOVEJ UNIVERZITE V PRAHE

Marián Sloboda – Mira Nábělková

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta
Nám. Jana Palacha 2, Praha (Česká republika)
E-mail: marian.sloboda@ff.cuni.cz, nabelkovam@gmail.com

SLOBODA, M. – NÁBĚLKOVÁ, M. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at Charles University, Prague. In: *Slovenská reč*, 88/3, 260 – 270.

Abstract: The paper presents current research in the field of Slovak linguistics at the Faculty of Arts of Charles University, Czechia. The paper highlights the characteristic features observable in the research of the Slovak studies unit that was established within the Department of Slavic Studies in 1994 soon after the dissolution of the Czech-Slovak federation. The Slovak linguistic research carried out by the department in the context of the independent Czech Republic is characterized by (1) a focus on the changed Czech–Slovak relations, (2) an interest in communicating Slovak linguistic research globally and (3) interdisciplinarity. The paper presents research results as part of academic life, taking into account historical connections and the changing institutional conditions of the past decade or so.

Keywords: Charles University, sociology of science, Slovak linguistics, Slovak studies abroad, Czech-Slovak relations, language contact, interdisciplinarity.

Článok v skratke:

- História lingvistického slovakistického výskumu na pražskej filozofickej fakulte siaha do 19. storočia, no samostatné slovakistické pracovisko bolo založené až v r. 1994.
- Jazykovedný výskum pracoviska pokračuje v nadväznosti na odborné práce z čias federácie v zameraní sa na česko-slovenské vzťahy v jazyku a v komunikácii v komparatívnom a kontaktologickom duchu.
- Pracovníci pražskej slovakistiky prispievajú k propagácii výsledkov širšieho slovakistického výskumu v globálnom vedeckom diskurze.
- Pre výskum pražskej slovakistiky je charakteristická interdisciplinarita až postdisciplinarita s východiskami v lexikológii a sociolingvistike; pozornosť sa venuje jazyku ako súčasti ľudského konania a života spoločnosti.
- Fungovanie málopočetného pracoviska je veľmi citlivé na inštitucionálne a organizačné zmeny. V priebehu svojej existencie bolo slovakistické pracovisko súčasťou slavistiky, potom stredoeurópskych štúdií a v r. 2023 sa stalo oddelením Ústavu etnologie a středoevropských a balkánských studií. Počet kmeňových pracovníkov slovakistiky súčasne poklesol na jedného jazykovedca a jednu literárnu vedkyňu.

1. ÚVOD

Príspevok predstavuje v historickej nadväznosti súčasný výskum v oblasti jazykovednej slovakistiky na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Históriu vzniku slovakistického pracoviska stručne opisuje časť 2. Nasleduje prehľad výskumnej činnosti so zameraním na posledné roky. Tento výskum charakterizuje téma

česko-slovenských vzťahov (časť 3), medzinárodné pôsobenie (časť 4) a interdisciplinarita (časť 5). Príspevok sa uzatvára úvahou (časť 6) o perspektívach ďalšieho slovakistického výskumu na pražskej filozofickej fakulte, ktorá aktuálne prechádza organizačnými zmenami.

2. Z HISTÓRIE

Samostatné slovakistické pracovisko bolo na pražskej filozofickej fakulte založené v roku 1994, no slovakistický jazykovedný výskum na Karlovej univerzite datuje jeho predstaviteľka Oľga Schulzová už do druhej polovice 19. storočia (Schulzová 1998). Pred rokom 1994 sa realizoval predovšetkým v rámci jazykovednej bohemistiky, sústredenej na katedre s názvom zahŕňajúcim istý čas aj slovenčinu – Katedra českého a slovenského jazyka. Slovenčinou sa na univerzite v priebehu času zaoberali, typicky vo vzťahu k češtine alebo českému prostrediu, viacerí bádatelia spomedzi slovenských jazykovedcov, ktorí prišli do Prahy, ale aj z radov českých bohemistov. K pracovníkom, ktorých O. Schulzová uvádza, možno novšie pridať meno Martiny Šmejkalovej z Pedagogickej fakulty Karlovej univerzity (pozri najmä jej štúdiu o „československom jazyku“ na medzivojnových českých a slovenských školách, Šmejkalová 2005).

Situácia v Brne sa historicky vyvíjala podobne (porov. Pospíšil 2006, 2019); v roku 1997 sa slovakistika otvorila ako samostatný študijný odbor v rámci Ústavu slavistiky Masarykovej univerzity. Slovakistický výskum je na brnianskej univerzite zameraný hlavne literárnovedne a areálovo (porov. Zelenková 2023 a konferenčné zborníky, ktoré v r. 1998 – 2012 vychádzali v edícii *Brněnské texty k slovakistice*, neskôr mimo nej).[1] Na iných českých pracoviskách sa slovakistickým výskumom zaoberali spravidla jednotlivci, z lingvistov predovšetkým Květoslava Musilová a jej študenti na univerzite v Olomouci a Jiří Zeman na univerzite v Hradci Králové. V jeho bibliografii prác o česko-slovenských jazykových vzťahoch (Zeman 2007) nájdeme aj mená ďalších bádateľov.[2] Výskumníci slovakistickej problematiky v Česku príležitostne, no dlhodobo spolupracujú aj so slovenskou národnostnou menšinou. Napríklad jedným z významných výsledkov spolupráce so združením Slovensko-český klub bol zborník odborných prác mapujúci situáciu slovenčiny na českých školách (Kopecký – Musilová – Pláteník – Mitter – Skalský 2005). Novšie, pri príležitosti storočia od vzniku Československa vyšiel v podobnej spolupráci zborník s vedeckými príspevkami študentov slovakistiky o jazykovo-literárnych aspektoch česko-slovenských vzťahov v medzivojnovom štáte (Nábělková – Pátková – Skalský – Katrovas 2018).

[1] Plné texty zborníkov sú prístupné online v digitálnej knižnici Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity.[1]

[2] *Výběrová bibliografie k výzkumu vztahů češtiny a slovenštiny* bola neskôr rozšírená a aktuálne zachytáva práce publikované v období 1945 – 2015.[2]

Pražské slovakistické pedagogicko-výskumné pracovisko, „kabinet slovakistiky“, vzniklo v roku 1994 ako jedno z oddelení vtedajšej Katedry slavistiky FF UK. Jazykovedný výskum pri ňom realizovala Oľga Schulzová, ktorú v roku 1999 vystriedala Mira Nábělková. Nedlho po nástupe M. Nábělkovej bola Katedra slavistiky integrovaná do väčšieho celku Ústavu slavistických a východoevropských studií. V súvislosti so začlenením slovakistiky do nového magisterského programu „stredoeurópske štúdiá“ bol v roku 2010 na výučbu časti lingvistických predmetov prijatý Marián Sloboda. Spolu s lingvistickým tandemom Nábělková – Sloboda na slovakistike interne pôsobili literárni vedci Rudolf Chmel, jej prvý vedúci a zakladateľ, a (dnes už len) Jana Pátková a historik Marek Junek (dnes len ako externista); lektorát pri kabinete slovakistiky nikdy zriadený nebol.[3] Po presune slovakistického štúdia do stredoeurópskeho rámca sa ako ďalší inštitucionálny krok vyčlenili pracoviská slovakistiky, polonistiky a hungaristiky z Ústavu slavistických a východoevropských studií, ktorý zanikol, a sformovala sa Katedra středoevropských studií.[4] V rámci tejto katedry existoval kabinet slovakistiky od r. 2011 do r. 2023 (ďalej pozri časť 6).

Históriu kabinetu slovakistiky v širšom kontexte slovakistického výskumu v českom prostredí v priebehu rokov opisujú práce viacerých zaangažovaných autorov – o založení slovakistického študijného odboru v Prahe a vzniku kabinetu slovakistiky ako pedagogicko-výskumného pracoviska písala O. Schulzová (1996, 1998, pozri aj viaceré texty v zborníku k 10. výročiu študijného odboru slovakistika na FF UK, Nábělková – Pátková 2006; porov. Nábělková 2008), o inštitucionálnom kontexte výučby slovenčiny M. Sloboda a M. Nábělková (2013a), o prechode od slavistickej k areálovej koncepcii M. Sloboda (2020) a komplexnejšie o pražskej lingvistickej slovakistike pri jej 25. výročí M. Kroupová (2020).

3. ČESKO-SLOVENSKÉ VZŤAHY V JAZYKU A V KOMUNIKÁCII

Areálová rekonceptualizácia štúdia nemala zásadný vplyv na orientáciu výskumu. Často tematizovaná areálovosť síce posilnila zreteľ na problematiku jazykového kontaktu, no pražský slovakistický výskum explicitne nadväzuje na staršie práce Viery Budovičovej z „federálnych“ 60. – 80. rokov, keďže sú zdrojom kontrastov pre opis situácie po rozpade federácie (v rozpracovanom stave je antológia prác V. Budovičovej). Otázky česko-slovenského kontaktu sa opakovane stávajú aj objektom záujmu verejnosti – svedčia o tom žiadosti novinárov o rozhovory a stanoviská pracovníkov slovakistiky, nedávno napríklad pri príležitosti 30. výročia rozpadu Česko-Slovenska a vzniku samostatných štátov.

[3] Na výučbe slovakistov sa v rokoch existencie pražskej slovakistiky podieľali aj viacerí ďalší odborníci s iným ako lingvistickým zameraním. Z českých lingvistov sa jej prvé desaťročie spája s postavou Alexandra Sticha, ktorý sa o vznik slovakistiky v českom prostredí významne zasadzoval a mal účasť aj na jej koncepčnom formovaní (Bekešová – Nábělková 2014).

[4] Porov. webové sídlo pracoviska.[3]

Spomedzi výsledkov výskumu tejto problematiky v kabinete slovakistiky je míľnikom dnes už staršia monografia M. Nábělkovej (2008); novším syntetickým spracovaním sú jej dve rozsiahle heslá v *Novom encyklopedickom slovníku češtiny* (Nábělková 2017a, 2017b).[5] Areálovo-kontaktové aspekty sú prítomné aj v štúdiách, kde dominuje systémový porovnávací pohľad na slovenskú a českú lexiku (Nábělková 2021a, 2021b), na systémové predpoklady morfosyntaktických chýb pri automatickom preklade (Nábělková 2022c) či v ďalších prácach s výrazným interdisciplinárnym prístupom (pozri časť 5). M. Nábělková bola vedúcou projektu *Konfrontační popis současného slovenského a českého lexika (systémové vztahy a komunikační koexistence)*, ktorý priviedol do tesnejšej spolupráce česko-slovenskými témami sa zaoberajúcich lingvistov a lingvistky z viacerých českých pracovísk a Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Projekt iniciovala lexikologička Jana Špirudová, pracovníčka Ústavu pro jazyk český AV ČR, na pôde ktorého sa riešil v rokoch 2011 – 2014 s finančnou podporou Grantovej agentúry ČR. Zameraný bol popri lexikologickom a sociolingvistickom výskume aj na prípravu štruktúrovanej slovensko-českej lexikálnej databázy ako perspektívneho východiska rozlične koncipovaných lexikografických publikácií (ku koncepčným východiskám databázy pozri Garabík – Špirudová 2009). Publikačným výsledkom projektu sú viaceré analytické porovnávacie štúdie;[2] takmer sedemstostránková kniha s predbežným názvom *Čeština a slovenština v komparaci a v komunikaci* ostáva stále ešte v rukopise. V interakcii s projektom vznikli pod vedením M. Nábělkovej aj tri dizertačné práce účastníčok projektu – z JÚĽŠ SAV Márie Šimkovej (2015) a Kataríny Gajdošovej (2017), z ÚJČ AV ČR Magdaleny Kroupovej (2018), absolventky pražského slovakistického štúdia.

S ohľadom na malý počet pracovníkov kabinetu predstavujú doktorské práce významný príspevok k vedeckej činnosti pražskej slovakistiky. V období posledných rokov, na ktoré sa tu zameriavame, spracovala Iva Dvořáková v dizertácii, vedenej M. Nábělkovou, problematiku peripetií vývinu vzájomného slovensko-českého a česko-slovenského prekladu (Dvořáková 2019) a pred dokončením je dizertácia absolventky pražskej slovakistiky Jany Lokajovej, vedená M. Slobodom, o jazykovo pragmatickom jave vyhýbavosti v politických interview odvysielaných v českých a slovenských médiách.[6]

V roku 2019 sa pracovníci kabinetu slovakistiky zúčastnili na projekte taiwanskej bohemistky Melissy Shih-hui Lin zameranom na fenomén česko-slovenskej zrozumi-

[5] Do *Nového encyklopedického slovníka češtiny*, ako dôležitého referenčného kompendia, spracoval aj M. Sloboda viaceré všeobecnejšie heslá. Z nich sa česko-slovenskej problematiky dotýka najmä heslo o semikomunikácii (Sloboda 2017).

[6] Súpis obhájených dizertácií predchádzajúcich rokov pozri u M. Kroupovej (2020), tam aj témy diplomových prác. Možno spomenúť, že študenti postgraduálneho, no aj pregraduálneho slovakistického štúdia sa v priebehu rokov pravidelne zúčastňovali na Kolokviu mladých jazykovedcov a ich príspevky možno nájsť v zborníkoch *Varia*.

teľnosti – *Discourse, Ideology and Practice: From Czech-Slovak Language Contact--induced Phenomena to Rethink the Development of Taiwan Mandarin*. Tento projekt svedčí o tom, že otázky česko-slovenských jazykových vzťahov majú širšiu, medzinárodnú relevanciu. Výsledky boli prezentované na konferenciách, vrátane 3rd International Conference on Sociolinguistics v auguste 2022, na organizácii ktorej sa pražská slovakistika významne podieľala. Tým sa dostávame k ďalšej charakteristickej črte vedeckej činnosti kabinetu slovakistiky, ktorou je medzinárodné pôsobenie.

4. MEDZINÁRODNÉ PÔSOBENIE

Pražská slovakistika sa sústreďuje na komparatívne a kontaktové práce. V jej výstupoch predstavujú „čisto slovakistické" štúdie (ako napríklad Nábělková 2019a) skôr výnimku, zato však slovakistický výskum pomáha globálne propagovať. Medzinárodnému vedeckému spoločenstvu je adresovaný opis jazykovej politiky a jazykového plánovania na Slovensku, ktorý vznikol v spolupráci s absolventkou pražskej slovakistiky Luciou Molnár Satinskou (Sloboda – Molnár Satinská – Nábělková 2018). Vyžadoval od autorského kolektívu veľa rozvažovania pri prezentácii etnicky citlivej problematiky, o ktorej na medzinárodnom poli dovtedy písali takmer výlučne maďarskí sociolingvisti. V kabinete slovakistiky vznikol aj prehľad sociolingvistického výskumu na Slovensku pre druhé vydanie príručky *The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World*. Je súčasťou kapitoly o sociolingvistike v stredovýchodnej Európe (Kontra – Sloboda – Nekvapil – Kiełkiewicz-Janowiak 2023), v ktorej slovenská sociolingvistika v prvom vydaní príručky ešte zastúpená nebola. Na vydanie sa pripravuje približne stostránkový opis slovenčiny od fonológie po pragmatiku (bez osobitného spracovania lexiky) v rámci druhého vydania príručky *The Slavonic Languages* vo vydavateľstve Routledge. Tento opis adaptuje doterajšie výsledky slovakistického výskumu na medzinárodný všeobecnolingvistický diskurz a vo fonologickej časti obsahuje aj niektoré inovácie. V prvom vydaní príručky slovenčinu opísal David Short; pre druhé vydanie bola chicagskými editormi Lenore Grenoblovou a Victorom Friedmanom prizvaná na spoluprácu M. Nábělková, vďaka jej predchádzajúcim medzinárodným anglickojazyčným publikáciám, akými sú napríklad predstavenie problematiky lexikálnych a morfosyntaktických kontaktových javov (Nábělková 2014) či komplexné spracovanie problematiky česko-slovenskej jazykovej hranice (Nábělková 2016). Rukopis kapitoly pripomienkovala Martina Ivanová z Prešovskej univerzity, ktorej rozhľad v globálnom lingvistickom diskurze je badateľný aj v jej slovakistických prácach (porov. Ološtiak a kol. 2023).

5. INTERDISCIPLINARITA

Jedným z disciplinárnych východísk jazykovedného výskumu kabinetu slovakistiky je lexikológia s chápaním lexiky ako súčasti ľudského konania a života spo-

ločnosti. Tento prístup, ktorý predznamenala už skoršia práca M. Nábělkovej (1991), má veľmi blízko k druhému disciplinárnemu východisku – interpretatívnej sociolingvistike (Auer – di Luzio 1984; Nekvapil 2000). V nej sa skúma o. i. jazyk ako objekt pozornosti, záujmu a činnosti sociálnych aktérov, teda metajazykové praktiky. Tu sa výskum kabinetu slovakistiky opiera o praxeologicky založenú interdisciplinárnu teóriu jazykového manažmentu (Fairbrother – Nekvapil – Sloboda 2018), recipovanú v prácach viacerých lingvistov aj na Slovensku.[7]

Uvedené interdisciplinárne východiská sa v prácach kabinetu slovakistiky rozširujú rozličnými smermi. Z novších publikácií majú interdisciplinárny až postdisciplinárny charakter (porov. Darbellay 2019) kultúrno-, etno- a literárnolingvisticky orientované práce M. Nábělkovej (napr. Nábělková 2018, 2019b, 2020, 2022a, 2022b) či štúdia M. Slobodu (2021), presahujúca do viacerých sociálnych a humanitných vied.

Z výskumných tém M. Nábělkovej možno osobitne spomenúť problematiku textovej lexikografie postupne rozvíjanú v prácach posledných rokov, zameraných na otázku „prílohových slovníčkov" (slovensko-českých a česko-slovenských glosárov v literárnych dielach), ktorých využitie predstavuje dobový jazykový manažment pri súbežnom pestovaní bilingvizmu a biliterárnosti v česko-slovenskom kultúrnom priestore. Štúdie (osobitne Nábělková 2019b, 2020, 2022b) podávajú aj obraz úzkeho prepojenia danej témy s otázkou vzájomného prekladu – podpora čítania v origináli s oporou o prílohový prekladový slovníček, ktorá ako súčasť kultúrnej politiky v medzivojnovom a povojnovom období sledovala širšie spoločenské ciele, predstavuje v česko-slovenskom kontexte špecifický tretí model dopĺňajúci dichotómiu „čítanie v origináli – čítanie v preklade".[8] Štúdie odkrývajú kultúrnohistorické súvislosti prebiehajúcich procesov a z daného uhla pohľadu sledujú zástoj známych či dosiaľ menej spomínaných kultúrnych protagonistov. Rozsiahla štúdia publikovaná v *Česko-slovenskej historickej ročenke* (Nábělková 2022b) približuje, aj so zreteľom na problematiku textovej lexikografie a vzájomného prekladu v dobových súvislostiach, bohaté medzivojnové slovenské pôsobenie českého filológa Františka Heřmanského, ktorému dosiaľ nebola venovaná primeraná pozornosť.[9]

[7] Porov. bibliografiu na stránkach bádateľskej skupiny pre výskum jazykového manažmentu (Language Management Research Group) pri Filozofickej fakulte Karlovej univerzity.[4]

[8] S interdisciplinárnym presahom štúdií súvisí aj cielené publikovanie v historických a literárnovedných periodikách (*Česko-slovenská historická ročenka*, *Slovenská literatúra*). V široko dostupnom internetovom publikačnom priestore je zverejnená prednáška „Textová lexikografia ako súčasť pestovania bilingvizmu a biliterárnosti v česko-slovenskom kontexte", prednesená 8. 4. 2021 v Jazykovědnom sdružení ČR.[5]

[9] Štúdie venované historickému obrazu vyjednávania riešení vo sfére vzájomného prekladania/neprekladania dopĺňajú a rozširujú predchádzajúci výskum procesov vyjednávania v neliterárnej komunikácii (Nábělková 2007, Sloboda – Nábělková 2013b). Aktuálny pohľad na vzájomné sprostredkúvanie v literárnej sfére ukazuje výrazný príklon k prekladu diel zo slovenčiny do češtiny (Nábělková 2022d).

Pre poznanie slovenčiny sú naopak relevantné zase niektoré práce literárnovednej pracovníčky kabinetu J. Pátkovej – jej štúdia venovaná cestopisom v 19. storočí (Pátková 2019) explicitne vypovedá aj o dejinách slovenčiny v dobových česko-slovenských súvislostiach; s prácami M. Nábělkovej sa prelína aktuálna výskumná téma J. Pátkovej *Aspekty asymetrie v česko-slovenské biliterárnosti* (zatiaľ v rukopise).[10] Pre práce pražskej slovakistiky je snaha o holistickejšie spracovanie tém charakteristická.

6. PERSPEKTÍVY ĎALŠEJ EXISTENCIE

V jednej z klasických sociologických štúdií o vede Bruno Latour (1987) názorne predviedol, ako je vedecký vývin závislý od siete organizačných, personálnych a materiálnych vzťahov a v neposlednom rade od neustálych procesov ich vyjednávania. Od nich závisia aj perspektívy ďalšej existencie a činnosti pražskej slovakistiky. V snahe riešiť personálne a finančné otázky rozhodlo v roku 2023 fakultné vedenie a akademický senát o splynutí katedry, súčasťou ktorej bol kabinet slovakistiky, s katedrou južnoslovanských a balkánskych štúdií a ústavom etnológie. V októbri 2023 tak vznikol Ústav etnologie a středoevropských a balkánských studií. Zhodou okolností vtedy ukončila svoj pracovný pomer na fakulte M. Nábělková. Riaditeľ ústavu, jazykovedec hungarista Jiří Januška, nehľadal na jej miesto náhradu ani nedal otvoriť štúdium slovakistiky pre uchádzačov na ďalší akademický rok. Počtami študentov sa pritom na fakulte argumentuje pri (re)organizácii pracovísk a na slovakistike sú od doby jej začlenenia do stredoeurópskych štúdií aj tak nízke (porov. Sloboda – Nábělková 2013a). Novým riaditeľom ústavu sa stáva antropológ Adam Horálek od januára 2024; perspektívy slovakistiky sú v čase písania tohto príspevku nejasné. V súvislosti s podmienkami vedeckej práce chceme ešte poznamenať, že podobne ako pre iné zahraničné slovakistiky je aj pre pražskú charakteristické, že malý počet pracovníkov zabezpečuje výučbu celého odboru. Vyučuje teda vo väčšom rozsahu a v mnohých oblastiach, v ktorých nevykonáva vlastný výskum, čo vyžaduje väčšie úsilie pri pedagogickej príprave. Daná okolnosť – pri súčasnom preferovaní časopiseckých publikácií zo strany vysokoškolského manažmentu – nie je priaznivá pre vznik knižných monografických prác. Zriadenie lektorátu by predstavovalo výraznú pomoc aj v tomto smere.[11]

V závislosti od budúcich inštitucionálne zabezpečených možností by sa jazykovedný výskum pražskej slovakistiky mohol naďalej venovať česko-slovenským

[10] Pozornosť venovaná danej problematike je úzko spätá s úvahami o biliterárnosti v spojení s bilingvizmom, ktoré inicioval Rudolf Chmel (bližšie Nábělková 2019b – štúdia vyšla pri osobnom jubileu R. Chmela a súčasne pri – tematizovanom – 25. výročí pražskej slovakistiky).

[11] Spolupráca s centrom Studia Academica Slovaca, ktorá v priebehu rokov predstavovala účinnú pomoc (v rovine prísunu učebných príručiek ako aj štipendijnými miestami pre študentov slovakistiky na letnej škole SAS), absenciu lektorátu kompenzovať nemohla.

jazykovým a komunikačným vzťahom a širšie spoločenským a kultúrnym aspektom česko-slovenského kontaktu a vzájomných výmen, ktoré ani tridsať rokov po rozdelení spoločného štátu neustávajú. Úlohu slovakistiky v Prahe možno vidieť aj v ďalšom zapájaní výsledkov slovakistického výskumu do globálneho vedeckého diskurzu.

Rok 2024 prinesie 30. výročie pražskej slovakistiky ako študijného odboru, pričom založenie odboru znamenalo súčasne vznik inštitucionálneho rámca nového lingvistického slovakistického výskumu. V priebehu rokov prešla pražská slovakistika viacerými, nie malými zmenami. Treba veriť, že ďalší čas k nej – a v nej k českej jazykovednej slovakistike – nebude z hľadiska existenčných podmienok neprajný.

Literatúra

AUER, P. – DI LUZIO, A. (eds.) (1984): *Interpretive Sociolinguistics: Migrants – Children – Migrant Children*. Tübingen: Gunter Narr.

BEKEŠOVÁ, M. – NÁBĚLKOVÁ, M. (2014): Bohemo-slovakista, slovako-bohemista Alexandr Stich (obecně i osobně). In: *Slavica Pragensia*, 42, 39 – 46.

DARBELLAY, F. (2019): From interdisciplinarity to postdisciplinarity: Extending Klein's thinking into the future of the university. In: *Issues in Interdisciplinary Studies*, 37/2, 90 – 109.

DVOŘÁKOVÁ, I. (2019): *Vzájemný překlad ve vývoji česko-slovenských a slovensko-českých vztahů: Zčešťování – poslovenčovanie – přepis – prevod – překlad*. Disertační práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

FAIRBROTHER, L. – NEKVAPIL, J. – SLOBODA, M. (eds.) (2018): *The Language Management Approach: A Focus on Research Methodology*. Berlin: Peter Lang.

GAJDOŠOVÁ, K. (2017): *České a slovenské kontaktové lexikálne javy v ich metajazykovej reflexii (na báze textových korpusov)*. Dizertačná práca. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

GARABÍK, R. – ŠPIRUDOVÁ, J. (2009): Design of a New Slovak-Czech Lexical Database. In: Garabík, R. (ed.): *Metalanguage and Encoding Scheme Design for Digital Lexicography*. Bratislava: Tribun EU, 71 – 76.

KONTRA, M. – SLOBODA, M. – NEKVAPIL, J. – KIEŁKIEWICZ-JANOWIAK, A. (2023): Sociolinguistics in East Central Europe. In: Ball, M. J. – Mesthrie, R. – Meluzzi, C. (eds.): *The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World*. 2. vydanie. New York: Routledge, 576 – 597.

KOPECKÝ, K. – MUSILOVÁ, K. – PLÁTENÍK, P. – MITTER, P. – SKALSKÝ, V. (2005): *Slovenský jazyk na české škole*. Praha: Slovensko-český klub.

KROUPOVÁ, M. (2018): *Internacionalizácia v západoslovanských jazykoch: Konfrontačný pohľad na internacionalizáciu lexiky češtiny, poľštiny a slovenčiny.* Dizertačná práca. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

KROUPOVÁ, M. (2020): 25 rokov univerzitnej slovakistiky v Prahe. In: *Slovenská reč*, 85/1, 114 – 121.

LATOUR, B. (1987): *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers Through Society*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

NÁBĚLKOVÁ, M. (1991): Metakomunikačné vyjadrenie ako indikátor jazykového vedomia. In: Odaloš, P. – Patráš, V. (eds.): *Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie*. 1. diel. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, 87 – 96.

NÁBĚLKOVÁ, M. (2007): „Ale v češtině bych to rád taky." Slovensko-český preklad ako predmet vyjednávania v internetovej komunikácii. In: *Jazykovědné aktuality*, 44/zvláštní monotematické číslo *Čeština a slovenština: vzájemné vztahy, rok 2007*, 6 – 26.

NÁBĚLKOVÁ, M. (2008): *Slovenčina a čeština v kontakte: Pokračovanie príbehu*. Bratislava – Praha: Veda, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2014): The case of Czech-Slovak language contact and contact-induced phenomena. In: Besters-Dilger, J. – Dermarkar, C. – Pfänder, S. – Rabus, A. (eds.): *Congruence in Contact--Induced Language Change: Language Families, Typological Resemblance, and Perceived Similarity.* Berlin: Walter de Gruyter, 61 – 92.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2016): The Czech-Slovak communicative and dialect continuum: with and without a border. In: Kamusella, T. – Nomachi, M. – Gibson, C. (eds.): *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. London: Palgrave Macmillan, 140 – 184.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2017a): Česko-slovenský jazykový kontakt. In: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: https://www.czechency.org (tlačou vyšlo ako NÁBĚLKOVÁ, M. (2016): Česko-slovenský jazykový kontakt. In: Karlík, P. – Nekula, M. –Pleskalová, J. (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny, a–m*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 223 – 236).
NÁBĚLKOVÁ, M. (2017b): Slovakismy v češtině. In: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: https://www.czechency.org (tlačou vyšlo ako NÁBĚLKOVÁ, M. (2016): Slovakismy v češtině. In: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny, n–ž*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1650 – 1656).
NÁBĚLKOVÁ, M. (2018): *V červánek zatím Tatra se shalí...* Tatry v česko-slovenskej kultúrnej reflexii. In: Vaňková I. – Šťastná L. (eds.): *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky II. Metafory, stereotypy a kulturní rozrůzněnost jazyků jako obrazů světa*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 61 – 78.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2019a): „Prihováram sa ti, Janko môj, ku sviatku...“: K osloveniu v slovenčine (a ešte čosi navyše). In: *Jazykovedný časopis*, 70/3, 627 – 651.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2019b): Pestovanie biliterárnosti ako súčasť kultúrnej politiky a jazykového plánovania v česko-slovenskom kontexte (Chmelovské inšpirácie). In: *Slovenská literatúra*, 66/6, 417 – 429.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2020): Biliterárnosť, bilingvizmus a „prílohové slovníčky“ ako textová lexikografická opora v českom a slovenskom literárnom priestore. In: *Slovenská literatúra*, 67/1, 11 – 35.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2021a): *Chtěl jsem prvotně napsati titul Bratříci, ale napsal jsem Bratrstvo...* Jiráskovské bratské impresie. *Jazykovedný časopis*, 72/3, 272 – 297.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2021b): *Vrstevnice...* Niekoľko jubilejných slovensko-českých lexikálnych drobností. In: Lah, K. – Giger, M. – Bakardžieva, G. (eds.): *Slovanské a slavistické reflexe: Sborník k životnímu jubileu profesorky Hany Gladkové*. Praha: Pavel Mervart, 31 – 60.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2022a): *Ještě dneska mám zimomriavky, když si na ten nádherný příběh vzpomenu...* Slovakizmy v češtine ako výsledok aj dôkaz česko-slovenského jazykového kontaktu. In: *Česko-slovenská historická ročenka*, 24/1, 107 – 138.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2022b): „...radosť z roboty samej a vedomie, že prácou pre Slovensko slúžili sme republike“: K slovenskému pôsobeniu Františka Heřmanského z hľadiska česko-slovenských medzijazykových a medziliterárnych vzťahov. In: *Česko-slovenská historická ročenka*, 24/2, 93 – 145.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2022c): *Reflexné masážna podložka*: Morfosyntaktické chyby v textoch internetových obchodov ako odraz česko-slovenských jazykových diferencií. In: Dziviaková, M. – Horváthová, Ľ. – Faithová, E. (eds): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia: Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 160 – 174.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2022d): *Dunaj na Vltavě a iné vlny...* K vývinovým prúdeniam vo vzájomnom česko-slovenskom/slovensko-českom preklade. In: Gajdošová, K. – Kolenčíková, N. (eds.): *Varia XXX*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., 6 – 35.

NÁBĚLKOVÁ, M. – PÁTKOVÁ, J. (eds.) (2006): *Česko-slovenská súčasnosť a česká slovakistika: Zborník prác k 10. výročiu pražskej univerzitnej slovakistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.
NÁBĚLKOVÁ, M. – PÁTKOVÁ, J. – SKALSKÝ, V. – KATROVAS, E. (eds.) (2018): *Naša/Vaša prvá republika – Naše/Vaše první republika*. Praha: Slovensko-český klub.
NEKVAPIL, J. (2000): Teze k utváření interpretativní sociolingvistiky. In: *Časopis pro moderní filologii*, 82/1, 1 – 4.
OLOŠTIAK, M. – SLANČOVÁ, D. – IVANOVÁ, M. – KESSELOVÁ, J. – BODNÁROVÁ, M. – KARPINSKÝ, P. (2023): Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. In: *Slovenská reč*, 88/3, 206 – 230.
PÁTKOVÁ, J. (2019): K problematice diplomacie v česko-slovenských a slovensko-českých cestopisech po kodifikaci slovenštiny. In: Pátková, J. – Nábělková, M. (eds.): *Střední Evropa Rudolfa Chmela: Studie k 80. narozeninám*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy – Národní muzeum, 141 – 157.
POSPÍŠIL, I. (2006): Brněnská slovakistika – obecné a zvláštní. In: Nábělková, M. – Pátková, J. (eds.): *Česko-slovenská súčasnosť a česká slovakistika: Zborník prác k 10. výročiu pražskej univerzitnej slovakistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 28 – 36.
POSPÍŠIL, I. (2019): Slovenský jazyk a literatura. In: Pospíšil, I. – Paučová, L. (eds.): *Ústav slavistiky: Východiska a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 75 – 78.
SCHULZOVÁ, O. (1996): Slovakistika na pražskej Filozofickej fakulte Karlovej Univerzity. In: Ondrejovič, S. (ed.): *Sociolingvistika a areálová lingvistika*. *Socioliguistica Slovaca 2*. Bratislava: Veda, 87 – 92.
SCHULZOVÁ, O. (1998): Jazykovedná slovakistika na Filozofickej fakulte UK. In: Chmel, R. (ed.): *Příspěvky k dějinám slovakistiky na FF UK*. Praha: Kabinet slovakistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 101 – 120.
SLOBODA, M. (2017): Semikomunikace. In: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: https://www.czechency.org (tlačou vyšlo ako SLOBODA, M. (2016): Semikomunikace. In: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny, n–ž*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1602 – 1603).
SLOBODA, M. (2020): Zbytky slavistiky na Katedře středoevropských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a výhledy do budoucna. In: Šlaufová, E. – Skwarska, K. – Čermák. V. (eds.): *Proměny české slavistiky po roce 1989*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 177 – 185.
SLOBODA, M. (2021): Demarcating the space for multilingualism: On the workings of ethnic interests in a 'civic nation'. In: Blackwood, R. – Dunlevy, D. A. (eds.): *Multilingualism in Public Spaces: Empowering and Transforming Communities*. London – New York – Dublin: Bloomsbury, 31 – 58.
SLOBODA, M. – MOLNÁR SATINSKÁ, L. – NÁBĚLKOVÁ, M. (2018): Language planning in Slovakia: Nation-building in the context of European integration. In: Andrews, E. (ed.): *Language Planning in the Post-Communist Era: The Struggles for Language Control in the New Order in Eastern Europe, Eurasia and China*. Cham: Palgrave Macmillan (Springer), 261 – 286.
SLOBODA, M. – NÁBĚLKOVÁ, M. (2013a): Stav a perspektívy vyučovania slovenčiny na Karlovej univerzite v Prahe. In: Pekarovičová, J. – Hargašová, Z. (eds.): *Slovenčina vo svete – súčasný stav a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 180 – 188.
SLOBODA, M. – NÁBĚLKOVÁ, M. (2013b): Receptive multilingualism in 'monolingual' media: Managing the presence of Slovak on Czech websites. In: *International Journal of Multilingualism*, 10/2, 196 – 213.
ŠIMKOVÁ, M. (2015): *Častice v slovenčine a v češtine: Systémová a korpusovolingvistická analýza*. Dizertačná práca. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
ŠMEJKALOVÁ, M. (2005): Jazyk československý na českých a slovenských středních školách mezi učebními osnovami z let 1919 a 1927. In: *Slovo a slovesnost*, 66/1, 32 – 47.

ZELENKOVÁ, A. (2023): Brnianska slovakistika v súvislostiach. In: Paunović Rodić, S. – Raffaj, R. (eds.): *Словакистика у контексту: традиција и перспективе – Slovakistika v súvislostiach: tradície a perspektívy – Slovakistics in Context: Tradition and Perspectives*. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 695 – 706.

ZEMAN, J. (2007): K výzkumu vztahu češtiny a slovenštiny (přehled hlavních témat posledních patnácti let). In: *Jazykovědné aktuality*. Zvláštní monotematické číslo *Čeština a slovenština: vzájemné vztahy, rok 2007*, 44, 6 – 26.

Internetové zdroje

[1] https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/133219 (cit. 10. 12. 2023).
[2] https://www.juls.savba.sk/biblio_SKCS_jazykove_vztahy.html (cit. 20. 1. 2024).
[3] https://uesebs.ff.cuni.cz/cs/ustav/struktura/slovakistika/ (cit. 10. 12. 2023).
[4] http://languagemanagement.ff.cuni.cz (cit. 18. 12. 2023).
[5] https://www.youtube.com/watch?v=IVjvGMLP6Z4&t=12s (cit. 18. 12. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FAKULTE HUMANITNÝCH VIED SLIEZSKEJ UNIVERZITY V SOSNOVCI

Mariola Szymczak-Rozlach

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Humanistyczny w Sosnowcu
Sliezska univerzita v Katoviciach, Fakulta humanitných vied v Sosnovci
ul. Grota-Roweckiego 5, Sosnowiec (Poľská republika)
E-mail: mariola.szymczak-rozlach@us.edu.pl

SZYMCZAK-ROZLACH, M. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Humanities of the University of Silesia in Sosnowiec. In: *Slovenská reč*, 88/3, 271 – 283.

Abstract: The aim of this article is to present the scientific and publishing activities of Slavic linguists and linguodidacticians working at the University of Silesia in Katowice (Sosnowiec). We hereby present the recent scientific achievements covering the period 2018 to 2023 and describe the results of this research. The scientific interests and achievements are preceded by a brief description of the history of Slovak studies as an institution that educates Slovakists and conducts scientific research, cooperating with other Slovak scientific centres and institutions supporting education. The research interests of Silesian Slovakists oscillate around Slovak lexis and lexicology, as well as word formation and semantics. These include synchronic, confrontative, and contrastive Polish-Slovak and Slovak-Polish research and lexicological ones. Additionally, apart from the purely linguistic interests of Slovakists, the focus of their interest is linguodidactics and teaching Slovak as a foreign language.

Keywords: University of Silesia, Slavic studies, Slovak language, linguistics, linguodidactics, Slovak lexis.

Článok v skratke:

- Lektorát slovenčiny na Sliezskej univerzite v Sosnovci pôsobí od roku 1976 a slovakistika ako samostatný odbor je od školského roku 1988/1989.
- Dorozumievacím jazykom na pracovisku je slovenčina, pri výučbe začiatočníkov slovenčina a poľština. Študenti si osvojujú poznatky a vedomosti zo všetkých jazykových rovín s historickým vývojom literatúry, a majú aj počas štúdia i vyučovanie zamerané na preklad.
- Do lingvistických záujmov pracovníkov slovakistiky patria predovšetkým synchrónna slovenská lexikológia a lexikografia, slovotvorba a sémantika slovenského jazyka, poľsko-slovenské a slovensko-poľské kontrastívno-komparatívne výskumy a didaktika vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka.
- Predmetom záujmu je expresívna lexika, najmä eufemizmy, deminutíva a augmentatíva; v rámci konfrontačných a komparatívnych prác v oblasti lexikológie, sémantiky a slovotvorby a práce, ktoré sa sústreďujú na vyučovanie slovenčiny ako cudzieho jazyka.

1. ÚVOD

Cieľom príspevku je v súlade s koncepciou tematického čísla predstaviť výsledky vedeckovýskumných a publikačných aktivít pracovníkov slovakistiky Inšti-

túru jazykovedy (Instytut Językoznawstwa)[1] a odboru slovanská filológia (Filologia słowiańska) na Sliezskej univerzite v Sosnovci za obdobie posledných šiestich rokov, t. j. 2018 – 2023.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY SLOVAKISTICKÉHO PRACOVISKA

Lektorát slovenčiny na Sliezskej univerzite v Sosnovci pôsobí od roku 1976, čiže v roku 2023 si pripomína 47. výročie svojho vzniku. Slovakistiku ako samostatný odbor však možno študovať od akademického roku 1988/1989 zásluhou prvého lektora slovenského jazyka PhDr. Mariána Servátku, PhD., a vtedajšieho riaditeľa Katedry slovanských filológií profesora dr hab. Emila Tokarza. Slovakistické pracovisko na Sliezskej univerzite v Sosnovci počas svojej existencie prešlo viacerými inštitucionálnymi premenami. Lektorát slovenčiny najprv fungoval pri Inštitúte slavistiky Filologickej fakulty Sliezskej univerzity ako druhý jazyk v rámci bohemistiky. Samotná slavistika na univerzite bola založená z iniciatívy profesora Kazimierza Polanského, významnej osobnosti slovanskej a anglickej lingvistiky. Slavistika a (v rámci nej aj slovenský jazyk, ktorý sa vyučoval popri iných západoslovenských a južnoslovanských jazykoch) na začiatku sa realizovala v rámci Inštitútu cudzích filológií ako tzv. Zakład Filologii Słowiańskiej (Oddelenie slovanskej filológie). V akademickom roku 1980/1981 doc. dr hab. Włodzimierz Pianka, vtedajší riaditeľ slavistiku osamostatnil a vytvoril Katedru slovanských filológií. V roku 1990 profesor dr hab. Emil Tokarz toto pracovisko pretransformoval na Inštitút slovanských filológií v rámci Filozofickej fakulty Sliezskej univerzity. Neskôr riaditeľmi inštitútu boli prof. dr hab. Mieczysław Basaj (1974 – 1975), prof. dr hab. Roman Laskowski (1975 – 1979), doc. dr hab. Włodzimierz Pianka (1979 – 1981), prof. dr hab. Emil Tokarz (1981 – 1985), prof. dr hab. Maja Szymoniuk (1985 – 1986), prof. dr hab. Barbara Czapik-Lityńska (1986 – 1989). prof. dr hab. Emil Tokarz (1989 – 2001), prof. dr hab. Józef Zarek (2001 – 2008), prof. dr hab. Maria Cichońska (2008 – 2012), prof. dr hab. Lech Miodyński (2012 – 2016) a dr hab. Mariola Szymczak-Rozlach (2016 – 2019) ako posledná riaditeľka, pred reformou celej univerzity a jej jednotlivých katedier a inštitútov. Inštitút slovanských filológií sa zameriaval na výskumy v oblasti synchrónnej a diachrónnej lingvistiky južno- a západoslovanských jazykov, menej v oblasti východoslovanských, a, prirodzene, realizoval aj didaktickú činnosť.

K ďalšej organizačnej zmene došlo v akademickom roku 2019/2020 ako dôsledok reformy celej štruktúry Sliezskej univerzity. Jednotlivé filologické inštitúty (slavisti, romanisti atď.) sa stali súčasťou novozriadených inštitútov – Inštitútu jazykovedy (Instytut Językoznawstwa) a Inštitútu literárnej vedy (Instytut Literaturo-

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

znawstwa), v rámci ktorých vedeckovýskumnú a publikačnú činnosť vedú domáci pracovníci slovakistiky.

Okrem toho vedecká časť sa oddelila od didaktickej časti jednotlivých odborov, ktoré spoločne fungovali v rámci inštitútov, a tak v rámci didaktiky vznikol odbor slovanskej filológie, kde sa vyučuje slovenský jazyk, literatúra a kultúra. Súčasťou reformy bolo aj to, že sa na báze Filologickej fakulty Sliezskej univerzity v akademickom roku 2019/2020 konštituovala Fakulta humanitných vied, v rámci ktorej sa slovenský jazyk vyučuje v rámci odboru slovanská filológia, ktorý zabezpečujú už spomínané dva inštitúty (Inštitút jazykovedy a Inštitút literárnej vedy). Odbor slovanská filológia a odbor ruská filológia[2] zabezpečujú rovnaké inštitúty, ale osobitné sú študijné plány a zásady prijímacieho konania.

2.1. ŠTÚDIUM A STATUS SLOVAKISTIKY

V rámci slavistiky a slovakistky sa realizuje dvojstupňové štúdium: 1. stupeň – trojročné bakalárske štúdium (licenciát ukončený obhajobou licenciátskej práce); 2. stupeň – dvojročné magisterské štúdium ukončené obhajobou diplomovej práce). Na prvom stupni sa vyučuje praktický jazyk, výberový jazyk (z ostatných slovanských) ako druhý, literatúra, reálie a opisná gramatika. Na druhom pokračujeme s praktickou výučbou jazyka a zasadnú časť tvorí prekladateľstvo-tlmočníctvo.

V študijnom pláne sa nachádzajú tieto typy predmetov: praktické cvičenia z jazyka, slovenská literatúra, opisná slovenská gramatika, slovenské reálie a prekladový seminár. Dorozumievacím jazykom na pracovisku je slovenčina, pri výučbe začiatočníkov slovenčina a poľština. Študenti si osvojujú poznatky zo všetkých jazykových rovín, ako aj historický vývoj literatúry. Počas štúdia majú aj vyučovanie zamerané na preklad.

V rámci didaktickej činnosti pracovníci vedú praktickú výučbu slovanských jazykov (dva západoslovanské: slovenský a český jazyk, päť južnoslovanských: chorvátsky, srbský, slovinský, macedónsky a bulharský jazyk), semináre, cvičenia, prednášky, bakalárske a magisterské semináre. V akademickom roku 2023/2024 slovakistika nadobudla tzv. inštitucionálny význam, pretože sa na prvom stupni štúdia modifikovali študijné plány a súčasne sa v rámci slovanskej filológie otvárajú tri hlavné jazykové odbory: čeština, slovenčina a chorvátčina, kým predtým slovenčina bola jedným z voliteľných jazykov medzi inými západoslovanskými a južnoslovanskými jazykmi.

Výučbu slovenského jazyka v súčasnosti zabezpečujú títo pracovníci: dr M. Buczek, dr hab. L. Spyrka, prof. UŚ. (literatúra, jazyk, preklad), a dr hab. S. Sojda, dr hab. M. Szymczak-Rozlach, prof. UŚ. (jazykoveda, jazyk).

Okrem domácich pracovníkov na slovakistickom pracovisku sa na výučbe podieľajú lektori slovenského jazyka – rodení hovoriaci. Na Sliezskej univerzite na tej-

to pozícii doteraz pôsobili: Dr. Marián Servátka, Dr. Elena Králiková, Dr. Anna Sklárová-Perďochová, Dr. Juliana Beňová, doc. Marián Milčák, Dr. Lujza Urbancová, Dr. Andrea Goótšová, Dr. Miroslava Kyseľová, Dr. Andrea Babiarová (rod. Goótšová) a v súčasnosti Dr. Peter Milčák.

Ako bývalí domáci lektori a slovakisti ďalej pôsobili prof. dr hab. Halina Janašek-Ivaničková, doc. dr hab. Anna Bluszcz a dr hab. Józef Zarek a dr Konrad Włodarz.

Sliezska slovakistika sa od začiatku svojho pôsobenia vyvíjala veľmi dynamicky. Na univerzite sa vychovala silná generácia úspešných absolventov, ktorí v súčasnosti tvoria vedecko-pedagogické jadro slovakistického zboru, ktoré sa podieľa na vedeckovýskumných a publikačných aktivitách.

Treba tiež poznamenať, že absolventi slovakistiky môžu pokračovať v treťom stupni štúdia (PhD.), kde majú možnosť sa ďalšieho vzdelávania v oblasti lingvistiky.[2] Lingvistické a lingvodidaktické vedeckovýskumné aktivity pracovníkov sliezskej slovakistiky výplyvajú aj zo vzájomných kontaktov domácich slovakistov s vedeckými pracovníkmi na Slovensku. Ide o aktívnu spoluprácu s Univerzitou Komenského v Bratislave, so Studia Academica Slovaca, kde sa poľskí slovakisti zo Sliezskej univerzity zúčastňujú na vedeckých podujatiach, seminároch či stretnutiach didaktikov slovenčiny ako cudzieho jazyka, a to nielen v rámci Letnej školy slovenského jazyka a kultúry, ale aj v rámci pravidelných podujatí organizovaných pre zahraničných pedagógov slovenského jazyka. Ďalej treba podčiarknuť spoluprácu a vzájomné pobyty v rámci bilaterálnych zmlúv medzi univerzitami, ako aj pobyty CEPUS, SAIA a ERASMUS+, taktiež spoluprácu s Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV v Bratislave, a to prostredníctvom aktívnych účastí na vedeckých konferenciách, organizovaných touto inštitúciou či v podobe aktívneho členstva v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV.[3] Samozrejme, propagácia vedeckovýskumných aktivít a široko chápanej slovenskej kultúry by nebola možná bez spolupráce a angažovanosti iných inštitúcií (v Poľsku sú to Veľvyslanectvo Slovenskej republiky vo Varšave, Slovenský inštitút vo Varšave a Generálny Konzulát Slovenskej republiky v Krakove).

3.1. VEDECKOVÝSKUMNÁ ČINNOSŤ

Na začiatku prezentácie vedeckovýskumnej činnosti, ktoré realizovalo slovakistické pracovisko Sliezskej univerzity, treba zdôrazniť, že väčšina prác je publiko-

[2] Absolventkami doktorandského štúdia boli naposledy dve slovakistky. V októbri 2021 obhájila dizertačnú prácu mgr Natalia Slikhutka s názvom *Melioratívna lexika v parentingových blogoch na poľskom a slovenskom materiáli* (hlavná školiteľka: M. Szymczak-Rozlach, pomocná školiteľka: S. Sojda). Druhá dizertačná práca mgr Aleksandry Wojnarowskej sa venovala *Očnej terminológii v slovenčine a bulharčine* (pomocná školiteľka: S. Sojda). Obe dizertačné práce sa zameriavali na lexiku a sémantiku slovenského jazyka v komparácii s poľštinou, resp. bulharčinou.

[3] Členkou SJS je Mariola Szymczak-Rozlach.

vaná v Slovenskej republike. Do lingvistických záujmov pracovníkov slovakistiky patria predovšetkým synchrónna slovenská lexikológia a lexikografia, slovotvorba a sémantika slovenského jazyka, poľsko-slovenské a slovensko-poľské kontrastívno-komparatívne výskumy a didaktika vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka. Podotýkame, že pri prezentácii vedeckovýskumných aktivít a výstupov sliezskych pracovníkov slovakistiky sa väčšia pozornosť venuje jednotlivým monografiám ako prehľadovým štúdiám či jednotlivým článkom, ktoré prispeli k vývinu slovakistiky na Sliezskej univerzite. Súčasnú slovakistickú produkciu zabezpečujú len dve pracovníčky.

3.2. LEXIOLOGICKÉ A LEXIKOGRAFICKÉ VÝSKUMY

V oblasti lexikológie a lexikografie slovenského jazyka sa kontinuálne nadväzovalo na predchádzajúce výskumy v oblasti expresívnej lexiky (porov. monografiu *Eufemizmy we współczesnym języku słowackim*; Szymczak-Rozlach 2014). Týkalo sa to hlavne kategórií eufemizmov v súčasnej slovenčine z perspektívy poľského slovakistiky. Spomínaná monografia vyplnila medzeru v slovakistických výskumoch v Poľsku a na Slovensku. Obsahuje predovšetkým tie aspekty výskumu, ktorým sa dosiaľ pozornosť nevenovala: definovanie eufemizmov a ich existencia v kontexte pôsobenia tabu a tabuizácie, predstavenie lexikálno-sémantických okruhov vybraných eufemizmov aj jazyková realizácia eufemizmov pomocou derivácie, deskripcie a substitúcie. Cieľom práce „je prezentácia lexikálnych eufemizmov v slovenskom jazyku, poukázanie na ich kultúrne a sociálne determinanty, slovníkové kvalifikácie, ako aj na problém expresívnosti a intenzifikácie, teda na javy neodlučiteľne sprevádzajúce eufemizmy a procesy ich vzniku“ (Szymczak-Rozlach 2014, s. 9). Kladie sa tu dôraz na široké, komplexnejšie, nie čisto jazykovedné chápanie skúmaných prostriedkov, odvolávajúc sa na bezprostrednú spätosť jazyka a kultúry.

Na túto prácu nadväzuje štúdia, v ktorej sa analyzujú deminutíva v slovenčine vystupujúce vo funkcii eufemizmov (Szymczak-Rozlach 2018). Predmetom skúmania je skupina vybraných expresívnych lexikálnych jednotiek s pozitívnou konotáciou, eufemizmov a eufemistických zdrobnenín. Tieto jednotky fungujú v rámci široko chápanej expresívnej lexiky, používajú sa na vyjadrenie rôznych emócií. V štúdii sa vychádza z toho, že expresivita je z hľadiska medziľudskej komunikácie veľmi dôležitým prvkom. Rozlišujú sa eufemizujúce deriváty (kvázideminutíva) a zdrobnené kategórie podstatných mien, prídavných mien a slovies. Hranice jednotiek tvoriacich melioratívne kategórie sú nejasné a veľmi variabilné. Dokladový materiál autorka čerpá najmä z dostupných jednojazyčných slovníkov slovenčiny, ktorý verifikuje dokladmi zo *Slovenského národného korpusu*. Eufemizujúce deminutíva sú výsledkom melioratívnej expresivity. Dôležitým problémom, ktorý je taktiež v popredí záujmu, je delimitácia konceptov deminutíva a eufemizmu a prepojenie ka-

tegórie deminutívnosti s expresivitou. V štúdii sa venuje pozornosť aj analýze zjemňujúcich deminutív v *Slovníku súčasného slovenského jazyka* (Buzássyová – Jarošová 2006; Jarošová – Buzássyová 2011) v porovnaní s predchádzajúcimi slovníkmi, *Slovníkom slovenského jazyka* (Peciar 1959 – 1968) a *Krátkym slovníkom slovenského jazyka* (Kačala – Pisárčiková 1997).

Zavŕšením výskumu eufemizmov je nateraz štúdia *Badania w zakresie eufemizmów we współczesnym języku polskim i słowackim* (Szymczak-Rozlach 2021). Jej cieľom je charakteristika stavu výskumu eufemizmov a problematiky eufemizácie v poľsko-slovenskom komparatívnom aspekte. Nadväzuje sa v nej na významnú prácu Anny Dąbrovskej (1994) *Eufemizmy współczesnego języka polskiego* (*Eufemizmy súčasného poľského jazyka*) aj na ďalšie polonistické práce venujúce sa tejto problematike. Práca zachytáva podobnosti aj rozdiely v definovaní pojmu eufemizmus v poľských a slovenských lingvistických prácach a uvažuje o jazykovej realizácii eufemizácie v porovnávaných jazykoch. Okrem toho sa pozornosť venuje zhodám a odlišnostiam pri spracovaní týchto lexikálnych jednotiek v poľských a slovenských výkladových slovníkoch, t. j. prepájajú sa lexikologické a lexikografické aspekty vo výskume dvoch západoslovanských jazykov.

V úzkej nadväznosti na lexikálnu problematiku sa realizujú ďalšie výskumy v oblasti expresívnej lexiky, konkrétne ide o melioratíva a pejoratíva v slovenčine (Szymczak-Rozlach 2019). Táto štúdia sa zameriava na zaujímavú tému expresívnych lexikálnych jednotiek s kladným aj záporným citovým zafarbením. Treba zdôrazniť, že samotnej kategórii melioratívnosti sa v slovenčine a najmä v porovnávacom poľsko-slovenskom aspekte nevenovala dosiaľ žiadna štúdia. Do kategórie melioratív zaraďujeme eufemizmy a tzv. zjemňujúce deminutíva. V centre záujmu je aj kategória pejoratív a ich sémantická klasifikácia (jednotky s inherentným a adherentným negatívnym príznakom). Tejto kategórii by sa v budúcnosti malo venovať viac pozornosti, keďže v slovakistike nebola predmetom sústredeného výskumu.

V súvislosti s výskumom lexiky a slovotvorby súčasnej slovenčiny za dôležité považujeme spomenúť práce, ktoré opisujú slovotvorné formanty – prefixy a prefixoidy typu *mini-*, *maxi-*, *makro-* s intenzifikujúcou funkciou v kompozitách excerpovaných z dvoch korpusov slovenského jazyka – *Slovenského národného korpusu* a webového korpusu *Omnius Slovaca Publica II.* (Sojda 2020). Autorka sa pokúša o vysvetlenie statusu týchto formantov, o ich formálno-gramatický charakteristiku, ktorá v poľskej lingvistike nie je jednoznačná. Týmto autorka poukazuje na rozdiely v definovaní týchto formantov v poľských a slovenských lingvistických prácach. V poľských prácach sa pracuje s termínom sufixoid a prefixoid (Burkacka 2010), v najnovších slovenských prácach s termínom bázoid (Ološtiak et al. 2018). Okrem toho tá istá autorka v ďalšej štúdii poukazuje na modelové schémy, ktoré vyjadrujú dezintenzifikačnú (atenuačnú) modifikáciu s pomocou prefixov, sufixov a prefixálno-sufixál-

nych formantov, ako aj lexikálnych exponentov (napr. poľ. nie bardzo + ADJ: *niedoceniony*, *niedojrzały*, *niejasny*, slov. neveľmi + ADJ: *nedospelý*, *nevýrazný*; slov.: deadjektívne adj., napr. *horkastý*, adjektivizované trpné príčastia*: poblednutý*, *počernetý*, poľ. *słabowity*, *chorowity* – slov. *belavý*, *zelenavý*; slov. *nasprostastý*, *nakyslastý*, *pomladší* – poľ. *przygłupisty*, *przygłuchawy*. Prezentovaný výskum v oblasti kategórií intenzity sa dotýka nielen spisovnej, ale aj hovorovej slovenčiny (Sojda 2018). Táto problematika najvýraznejšie rezonuje v najnovších bádateľských aktivitách S. Sojdy, ktorých zavŕšením je monografia z roku 2022 (porov. nasledujúcu časť).

3.2. KONFRONTAČNÉ POĽSKO-SLOVENSKÉ A SLOVENSKO-POĽSKÉ VÝSKUMY

Komparatívny výskum prezentujú jednotlivé štúdie, v ktorých sa značná pozornosť venuje lexike slovenského a poľského jazyka, lexikálnym zmenám po rozpade Československa z časovej perspektívy uplynulých 30 rokov (Szymczak-Rozlach 2020). Na túto tému sa čiastočne nadväzuje reflexia hybridných štruktúr v slovenčine a poľštine (Szymczak-Rozlach 2018), v ktorých sa spájajú prvky domáceho a cudzieho pôvodu (napr. slov. *kváziodborník*, *antidivadlo*, *megahviezda*; poľ. *arcyłgarz*, *cyberprzestrzeń*, *kulczykgate*). V slovenčine existuje väčšia konkurencia domácich a prevzatých slovotvorných prípon (porov. Horecký – Buzássyová – Bosák a kol. 1989). V týchto prácach sa rozoberajú gramaticko-lexikálne mechanizmy, ktoré na prelome 20. a 21. storočia zohrávajú dôležitú úlohu v procese preberania lexiky (v poľštine aj v slovenčine). Uvádzajú sa slovotvorné mechanizmy, ktoré sa najčastejšie používajú, rôzne slovotvorné spôsoby a postupy, napr. *demokratizmus/demokratickosť*, *komizmus/komickosť*, *dynamizmus/dynamika*, *pluralizmus/pluralita*, *dabing*, *dubbing/dabovanie*. Taký porovnávací opis lexikálny zásoby dvoch blízkych slovanských jazykov je dôležitý pre ďalšie výskumy a samozrejme užitočný aj v didaktike pri opise lexiky a slovotvorby dvoch príbuzných jazykov.

V rámci týchto výskumov treba v prvom rade predstaviť najnovšiu vedeckú monografiu, ktorá porovnáva poľštinu a slovenčinu v oblasti intenzifikácie a dezintenzifikácie: *Intensyfikacja i dezintensyfikacja w języku polskim i słowackim* (Sojda 2022). Z takejto perspektívy sa podrobný opis daného javu ešte nerealizoval. Teoreticko-metodologická báza monografie sa rozvíja v dvoch základných krokoch. V prvom kroku sa teoretické východiská zakladajú predovšetkým na sústredení a následnej analýze poznatkov poľskej a slovenskej, resp. českej odbornej literatúry, ale reflektujú sa aj zistenia z mnohých iných zahraničných bádateľských okruhov (slovanských, západoeurópskych aj amerických). Navyše, pozornosť sa venuje aj tým prácam anglickej, nemeckej či poľskej proveniencie, ktoré vo viac ako storočnom historickom priereze podľa hodnotenia autorky špecifickým spôsobom prispeli k rozvoju výskumu danej problematiky.

V monografii sa kladie dôraz na rozlišovanie intenzity a intenzifikácie v jazyku. Intenzita aj intenzifikácia sa chápu na pozadí normy a škálovania. Ide o jedno zo zásadných teoretických východísk, keďže norma sa v tomto zmysle poníma ako základná (referenčná) miera intenzity, stredový bod na pomyselnej škále, ktorá má podobu osi tiahnucej sa od tohto bodu oboma protichodnými smermi. Intenzifikácia sa pokladá za proces, ktorý nemožno stotožňovať s intenzitou, pretože intenzitu je potrebné chápať ako výsledok intenzifikácie, pričom intenzita statickým spôsobom vyjadruje vlastnosť objektu. V uvedených súvislostiach, odkazujúcich na škálovité ponímanie a jeho dynamickú podstatu, pod intenzifikáciou sa rozumie zvýšenie miery (intenzity) deja a vlastnosti. Naproti tomu v prípade, ak intenzita príznaku je nízka alebo slabá, máme do činenia s procesom dezintenzifikácie (atenuácie). Monografia sa venuje lexikálnemu spôsobu intenzifikácie, afixálnym postupom osobitne pri adjektívach (napr. poľ. *przemądry*, *przecudny*, slov. *premúdry*, *prekrásny*) a verbách (napr. poľ. *rozpadać się*, *roztańczyć się*, slov. *rozpútať sa*, *rozplakať sa*). Osobitná kapitola sa zameriava na intenzifikáciu pomocou vlastného lexikálneho významu (napr. poľ. *krzyczeć*, *wrzeszczeć*, slov. *kričať*, *vrieskať*).

Jadrom monografie je teda opis a charakteristika vyjadrovania intenzity jednak pomocou afixálnych prostriedkov a jednak prostredníctvom vlastného lexikálneho významu. Ťažiskovými časťami monografie sú však predovšetkým kapitoly o intenzite v slovotvorne modifikovaných adjektívach a verbách. Kniha prináša niektoré zaujímavé poznatky vyplývajúce z komparatívnych poľsko-slovenských analýz. Medzi porovnávanými jazykmi sa predovšetkým ukázala výrazná podobnosť v repertoári modifikačných jazykových prostriedkov, ktoré sa používajú na intenzifikáciu či deintenzifikáciu vlastnosti vyjadrenej adjektívom (napr. poľ. *przebogaty*, *zielonkawy* – slov. *prebohatý*, *zelenkavý*). Pokiaľ ide o zreteľnejšie rozdiely, treba uviesť napr. zistenia, že v poľštine je viac atenuačných prefixov ako v slovenčine, ale pri sufixoch je to naopak (slov. *polotuhý*, *pobelavý*, *nakyslý*, *belavý*, *zelenavý*, *zelenkavý*, *belaskastý*, *zlatistý* – poľ. *przygłuchy*, *niedomyty*, *podgorączkowy*, *półsuchy*, *żółtawy*, *starawy*). V rámci oslabovacej funkcie slovenčina využíva prefixálno-sufixálne odvodzovanie, ktoré v poľštine nie je zaznamenané (slov. *nažltkavý*, *našedivastý*, *našedivelý*, *pobelavý*, *obtlstý* – poľ. *0*). V slovenčine je bežnejšia analytická intenzifikácia, a tak ekvivalentmi poľských tvarov s afixmi sú aj slovenské opisné konštrukcie s príslovkou (slov./poľ. *veľmi divný – przedziwny*, *veľmi bohatý – przebogaty*, *veľmi smiešny – prześmieszny*, *veľmi zábavný – przezabawny*). Naostatok možno konštatovať, že táto monografia je výsledkom viacročného rozsiahleho a dôkladného výskumu, v rámci ktorého sa autorka zamerala na otázky intenzity v jazyku a ktorého výstupmi sú aj jej početné vedecké štúdie (Sojda 2019, 2021). Táto monografia je prínosná vo viacerých ohľadoch. Predstavuje jednotlivé vedecké koncepcie a súčasne hľadá medzi nimi prieniky, ale uvažuje aj o ustaľovaní zásad-

ných pojmov a termínov. Tu možno spomenúť napr. chápanie kategórie *intenzity* vo vzťahu ku kategóriám, ako sú *gradácia* či *dostatočnosť*, ale aj *expresívnosť* či *emocionálnosť*. Ďalej sa metodologický prínos prejavuje v tom, že sa rozlišujú pojmy a termíny *intenzita* a *intenzifikácia*, *intenzifikácia* a *deintenzifikácia* (S. Sojda pracuje s termínom *dezintenzifikácia*), pričom toto rozlišovanie znamená diferenčný prístup, ktorý slúži na vybudovanie základného metodologického postupu pri analýzach na poli aplikačno-materiálového výskumu; *priama* a *nepriama intenzita*. Napokon prináša komparatívny výskum ako metódu pri analýze poľštiny a slovenčiny ako dvoch blízkopríbuzných slovanských jazykov. Komparatívny výskum ukázal predovšetkým zhody (v prevažnej miere), ale aj niektoré (nie početné) rozdiely v prostriedkoch vyjadrovania intenzity, niekde však aj rozdielnu dynamiku ich aktuálneho používania. Monografia v konečnom výsledku ponúka komplexný opis intenzity, ktorý má základný význam pre poľskú aj slovenskú lingvistiku.

Komparatívny výskum slovenčiny a poľštiny sa prezentuje aj v ďalších prácach, porov. napríklad štúdiu, ktorá sa venuje modifikačnej kategórii augmentatív (Szymczak-Rozlach 2023). Práca poukazuje na fungovanie tejto kategórie v opozícii k expresivite a k deminutívnosti. Všíma si charakteristické sufixálne formanty, ktoré sa podieľajú na tvorení augmentatív v porovnávaných jazykoch (napr. slov. *-isko/-sko*, *-ina* – poľ. *-isko*, *-sko*, *-idło*, *-ina*, *-uch*, *-as*). Podáva tiež prehľad súčasného stavu výskumu augmentatív v skúmaných jazykoch.

Okrem toho v poľsko-slovenskom pláne sa pozornosť venuje distributívnym slovesám (Sojda 2023a), ako aj problematike plurálií tantum (Sojda 2023b).

3.3. LINGVODIDAKTICKÉ VÝSKUMY

Iným okruhom vedeckého záujmu je oblasť vyučovania slovenčiny a poľštiny ako cudzieho jazyka. V roku 2023 vyšla štúdia zameraná na lingvodidaktiku slovenčiny (Szymczak-Rozlach 2023), ale treba uviesť predovšetkým učebnicu *Uži si slovenčinu! Čítanka s cvičeniami pre stredne pokročilých* (Kyseľová – Sojda 2019). Táto učebnica je určená pre cudzincov učiacich sa po slovensky, ktorí už so slovenčinou mali predchádzajúcu skúsenosť. Optimálna je pre tých, ktorí dosahujú vyššiu úroveň porozumenia čítaného textu (B2, C1 – podľa Spoločného európskeho referenčného rámca) a komparatívne rovnakú alebo nižšiu úroveň vlastnej ústnej a písomnej produkcie (B1). Učebnica je primárne koncipovaná pre cudzincov so slovanským materinským jazykom, sekundárne aj pre cudzincov Neslovanov na pokročilej úrovni. Táto práca nie je učebnicou v striktnom zmysle slova, neobsahuje výklad gramatických javov, keďže sa predpokladá , že učiaci sa ich už ovláda. Kniha nie je len čítankou, ku každému textu je pripojený súbor praktických cvičení. Obsahuje 15 lekcií, z ktorých každá predstavuje ucelenú tému z rôznych oblastí spoločenského života. Na konci sa nachádza kľúč k jednotlivým úlohám. Textová časť obsahuje

autentické texty, pochádzajúce z internetových novín a portálov. Jazykové cvičenia sa opierajú o predchádzajúci text, tzn. gramatické javy a lexikálne jednotky, ktoré v ňom boli použité. Uvedené sú rôzne typy cvičení – substitučné, transformačné, expanzívne a doplňovacie (medzi nimi sa nenachádzajú prekladové cvičenia). Za jazykovými cvičeniami nasledujú cvičenia zamerané na diskusiu, vyjadrenie vlastného názoru. V závere každej lekcie sa nachádza lexika na osvojovanie. Pozoruhodne je, že funkčnosť lekcií bola testovaná pri výučbe praktického jazyka na rôznych univerzitách: na Sliezskej univerzite, Prešovskej univerzite v Prešove, Varšavskej univerzite a na jazykových kurzoch Slovenského inštitútu vo Varšave. Učebnica slúži ako základný alebo doplnkový didaktický materiál pri výučbe slovenčiny na slovakistických pracoviskách v zahraničí aj na Slovensku, ale aj ako učebný materiál na jazykových kurzoch, pri individuálnej výučbe.

Lingvodidaktický charakter má aj štúdia venovaná metajazykovým rozdielom v slovenčine a poľštine (Szymczak-Rozlach 2023), kde hlavným bodom skúmania je problém rozdielneho fungovania jazykovednej terminológie v slovenčine vo vzťahu k jazykovým pojmom prijatým a fungujúcim v poľskej lingvistike, ako aj otázka ich prekladu do slovenčiny alebo nedostatku ekvivalentov v poľskej jazykovednej tradícii. Je pozoruhodné, že v rámci týchto dvoch lingvistík existujú zreteľné rozdiely, čo ešte viac komplikuje vzájomné porovnanie a opis týchto dvoch príbuzných jazykov. Príklady neadekvátneho prekladu/tlmočenia niektorých lingvistických termínov alebo terminologických odlišností možno v jazykovom opise sledovať na rôznych jazykových úrovniach. Pri výučbe a osvojovaní si cudzieho jazyka sa pracuje s rozdielnymi termínmi: porov. termíny *glottodidaktika* a *glottodidaktické metódy* (Grucza 2007), ktoré sa vyskytujú v poľskej tradícii, no v slovenskej sa používa termín *lingvodidaktika*, keď sa hovorí napríklad o *lingvodidaktickej* koncepcii vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka (Pekarovičová 2022). Deskriptívna gramatika na rozdiel od praktickej gramatiky, ktorá je v rámci lektorátu slovenčiny si vyžaduje poskytnúť čo najkomplexnejší obraz o jazykových rovinách jazyka; študenti slovakistiky sa oboznamujú s často ťažkou lingvistickou terminológiou, ktorá im je nápomocná a stanoví terminologický aparát na písanie diplomových, lingvisticky zameraných prác. Pri osvojovaní si cudzieho jazyka musíme brať do úvahy metajazyk terminológie, čiže v rámci dvoch lingvistík pozorujeme zhody aj rozdiely v definovaní termínov, čo komplikuje opis a súhrn týchto typologicky príbuzných jazykov. Publikácia sa snaží odpovedať na viacero otázok, napríklad: čím je spôsobený nedostatok terminologických ekvivalentov? Ako zaplniť medzeru, keď terminologický ekvivalent v materinskom jazyku absentuje? Čo s otázkou (ne)preložiteľnosti jazykovedného termínu a z čoho vyplýva (iné jazykové javy v slovenčine ako v poľštine)? Ako sa vyrovnať s existenciou rôznych metodologických koncepcií?

3.4. ZBORNÍK *HORYZONTY SŁOWACYSTYKI*

Aktuálne vyšiel zborník príspevkov *Horyzonty słowacystyki. Język. Literatura. Dydaktyka* (Szymczak-Rozlach – Sojda – Buczek 2023), ktorý je výsledkom medzinárodnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie *Horizonty slovakistiky: dávne inšpirácie a nové výzvy*, ktorá sa konala 17. – 18. mája 2022 na Sliezskej univerzite. Konferencia bola zorganizovaná pri príležitosti 45. výročia výučby slovenčiny na Sliezskej univerzite v Sosnovci a zúčastnili sa na nej zástupcovia z rôznych krajín (Slovinsko, Chorvátsko, Bulharsko, Nemecko, Rakúsko, samozrejme, najväčšie zastúpenie malo Slovensko). Medzi účastníkmi boli aj predstavitelia slovenskej, slovinskej a bulharskej akadémie vied, zástupcovia iných poľských univerzít (Jagelovskej univerzity, Varšavskej univerzity a Štetínskej univerzity). V zborníku sú zastúpené príspevky reflektujúce tematické okruhy, ako slovenčina v 21. storočí: aktuálne tendencie a perspektívy; vzťahy medzi jazykom a spoločnosťou, jazykom a kultúrou a slovakistické výskumy orientované na nové metodológie. V publikácii sa venuje veľká pozornosť didaktike a inovatívnym trendom a koncepciám vo vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka. Viac ako polovica príspevkov je publikovaná v slovenčine, komunikáty v poľštine sú ojedinelé (týkajú sa predovšetkým histórie sliezskej slovakistiky, poľských slovakistických centier a slovakistike v zahraničí).

4. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Z ďalších projektov alebo výstupov, ktoré sa momentálne pripravujú na našom pracovisku v strednodobom horizonte, možno spomenúť výskumy v oblasti slovotvorby a sémantiky, dotýkajúce sa problematiky lexikálnych intenzifikátorov v slovanských jazykoch (projekt pripravuje S. Sojda v spolupráci s inými pracoviskami v zahraničí). Uvažuje sa tiež nad prípravou vedeckej monografie, ktorá by sa venovala augmentatívam, a to v perspektíve komparatívneho poľsko-slovenského výskumu.

V rámci expresívnej lexiky a s ohľadom na to, že existuje monografické spracovanie a komplexnejší opis eufemizmov v slovenčine, uvažujeme o príprave chýbajúceho špecifického slovníka slovenských eufemizmov. Takýto slovník jestvuje v poľštine (Dąbrowska 2009) a môže byť inšpiráciou k podobnému spracovaniu aj v slovenčine. V roku 2024 plánujeme vedeckú konferenciu venovanú 50. výročiu slavistiky, ktorá sa bude zameriavať okrem iného na lingvistický výskum, nové metodológie a lingvodidaktiku.

5. ZÁVER

Sliezska slovakistika v Sosnovci patrí medzi progresívne odbory v Poľsku. Prezentované vedeckovýskumné a publikačné aktivity dokumentujú dlhodobú prácu, ozrejmujú hlavné tematické okruhy záujmov (slovenská lexikológia a lexikografia, konfrontačné a komparatívne lexikálne práce poľsko-slovenské a slovensko-poľské,

slovotvorba a sémantika. Predstavené výskumy majú synchrónny interdisciplinárny (najmä sociolingvistický) charakter. Spolu s jazykovednými prácami na našom pracovisku vznikajú aj publikácie z oblasti lingvodidaktiky a didaktiky slovenčiny ako cudzieho jazyka.

Úplne na záver chceme zdôrazniť, že vďaka spolupráci poľských slovakistov v oblasti lingvistiky a lingvodidaktiky s jednotlivými pracoviskami na Slovensku (Bratislava, Banská Bystrica, Nitra a Prešov) sa slovakistika na Sliezskej univerzite rozvíja veľmi dynamicky. Dôležitú úlohu plnia lektori slovenského jazyka – rodení hovoriaci, ktorí propagujú slovenský jazyk a kultúru v zahraničí. Ich zaangažovanosť a aktivita na všetkých poliach výrazne prispieva k rozvoju pracoviska a je nevyhnutnou súčasťou napredovania slovakistiky v zahraničí.

Literatúra

BURKACKA, I. (2010): Klasyfikacja słowotwórcza nowszych zapożyczeń. In: *LingVaria*, 2/4, 229 – 240.

BUZÁSSYOVÁ, K. – JAROŠOVÁ, A. (eds.) (2006): *Slovník súčasného slovenského jazyka*. *A – G*. Bratislava: Veda.

DĄBROWSKA, A. (1994): *Eufemizmy współczesnego języka polskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

DĄBROWSKA, A. (2009): *Słownik eufemizmów polskich czyli w rzeczy mocno w sposobie łagodnie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

GRUCZA, F. (2007): Lingwistyczne uwarunkowania i implikacje glottodydaktyki. In: Kardela, H. – Zygmunt, T. (eds.): *Rola językoznawstwa w metodyce nauczania języka obcego.* Chełm: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie, 12 – 24.

HORECKÝ, J. – BUZÁSSYOVÁ K. – BOSÁK, J. a kol. (1989): *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny.* Bratislava: Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied.

JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K. (eds.) (2011): *Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L*. Bratislava: Veda.

KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M. (eds.) (1997): *Krátky slovník slovenského jazyka*. 3., dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Veda.

KYSEĽOVÁ, M. – SOJDA, S. (2019): *Uži si slovenčinu! Čítanka s cvičeniami pre stredne pokročilých.* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

OLOŠTIAK, M. – VOJTEKOVÁ, M. – ORIŇAKOVÁ, S. (2018): *Slovotvorná adaptácia a kompozitnosť v slovenčine.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

PECIAR, Š. (ed.) (1959 – 1968): *Slovník slovenského jazyka*. 6 zv. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.

PEKAROVIČOVÁ, J. (2022): *Slovenčina ako cudzí jazyk. Predmet aplikovanej lingvistiky*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

SOJDA, S. (2017a): Intensywność treści w paratekstach prozy Pavla Rankova. In: *Przekłady Literatur Słowiańskich*, 8/1, 141 – 158.

SOJDA, S. (2017b): Przedrostki o wartości intensyfikującej w leksyce słowackiej. In: Kołodziej, A. – Piasecki, T. (eds.): *Słowiańszczyzna dawniej i dziś – język*, *literatura*, *kultura: Monografia ze Studiów Slawistycznych 3*. Červený kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 253 – 262.

SOJDA, S. (2018): Kategoria intensywności w stylu potocznym języka słowackiego. In: Piotrowicz, A. – Witaszek-Samborska, M. – Skibski, K. (eds.): *Kultura komunikacji potocznej w językach słowiańskich. 6.* Poznań: Wydawnictwo Nauka i Inowacje, 349 – 363.

SOJDA, S. (2019): Adverbial Intensifiers In Contemporary Polish and Slovak. In: *Jazykovedný časopis*, 70/1, 55 – 71.
SOJDA, S. (2020): Wykładniki dezintensyfikacji w języku polskim i słowackim – zarys problematyki. In: *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 55, 1 – 22.
SOJDA, S. (2021): O intensyfikowaniu treści w blogach internetowych. In: Olchowa, G. (ed.): *Styl jako narzędzie badawcze w synchronii i diachronii języków słowiańskich 1*. Banská Bystrica: Belianum, 75 – 85.
SOJDA, S. (2022): *Intensyfikacja i dezintensyfikacja w języku polskim i słowackim*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
SOJDA, S. (2023a): Polskie i słowackie czasowniki dystrybutywne. In: *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 58, 1 – 13.
SOJDA, S. (2023b): Rzeczowniki o defektywnym paradygmacie (pluralia tantum w badaniach polsko-słowackich). In: Ivanová, M. (ed.): *Vzťahy v jazyku – jazyk vo vzťahoch. Na počesť Jolany Nižníkovej.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 95 – 105.
SZYMCZAK-ROZLACH, M. (2014): *Eufemizmy we współczesnym języku słowackim.* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
SZYMCZAK-ROZLACH, M. (2018a): Słowackie deminutywa w funkcji eufemizującej. In: *Jazykovedný časopis*, 69/3, 589 – 599.
SZYMCZAK-ROZLACH, M. (2018b): Formacje hybrydalne w języku słowackim i polskim: konkurencja form rodzimych i obcych. In: Cichońska, M. – Genew-Puhalewa, I. (eds.): *Tożsamość Słowian zachodnich i południowych w świetle XX-wiecznych dyskusji i polemik 2. Język*. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach nr 3660. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 111 – 124.
SZYMCZAK-ROZLACH, M. (2019): Melioratywa i pejoratywa w opisie leksykalnym i leksykograficznym języka słowackiego. In: Gasek, B. (ed.): *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Monografia I.* Siedlce: Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. F. Karpińskiego, Stowarzyszenie, 133 – 146.
SZYMCZAK-ROZLACH, M. (2020): Moda językowa: zmiany leksykalne po roku 1989 w ujęciu komparatywnym słowacko-polskim. In: *Slavica Slovaca*, 55/2, 171 – 178.
SZYMCZAK-ROZLACH, M. (2021): Badania w zakresie eufemizmów we współczesnym języku polskim i słowackim. In: Dobríková, M. (ed.): *Zborník Filozofickej Fakulty. Philologica 78*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 73 – 83.
SZYMCZAK-ROZLACH, M. (2023a): Augmentatywa w leksykografii polskiej i słowackiej. In: Charciarek, A.– Zych, A. – Wilk, G. (eds.): *Jednostki jezyka w systemie i tekście 5*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 205 – 219.
SZYMCZAK-ROZLACH, M. (2023b): Różnice metajęzykowe jako problem glottodydaktyczny (na materiale języka słowackiego i języka polskiego). In: Mošaťová, M.– Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach III.: Zborník príspevkov venovaných výskumu a výučbe. 1. zväzok*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 115 – 132.
SZYMCZAK-ROZLACH, M. – SOJDA, S. – BUCZEK, M. (eds.) (2023): *Horyzonty słowacystyki. Literatura. Język. Dydaktyka*. Katowice: Studio NOA.

Internetové zdroje

[1] https://us.edu.pl/instytut/ij/ (cit. 15. 11. 2023).
[2] https://us.edu.pl/wydzial/wh/kierunki-studiow/filologia-slowianska/ (cit. 15. 11. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOLOGICKEJ FAKULTE JAGELOVSKEJ UNIVERZITY (A OSTATNÝCH KRAKOVSKÝCH PRACOVISKÁCH)

Zbigniew Babik*[1] *– Maria Papierz – Halina Mieczkowska

Uniwersytet Jagielloński, Wydział Filologiczny
Jagelovská univerzita, Filologická fakulta
ul. Romana Ingardena 3 (gab. 106), 30 - 060 Kraków (Poľská republika)
E-mail: zbigniew.babik@uj.edu.pl, maria.papierz@gmail.com, hmiecz5555@gmail.com

BABIK, Z. – PAPIERZ, M. – MIECZKOWSKA, H. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Philology, Jagellonian University (and Other Institutions in Cracow). In: *Slovenská reč*, 88/3, 284 – 298.

Abstract: The paper presents the research on the Slovak language carried out in Cracow since 2000, focusing on book publications. The main subject of interest was Slovak-Polish contrastive studies involving literary languages, led by specialized linguists affiliated at the Department of the Slavonic Philology of the Jagiellonian University (H. Mieczkowska: numerals, dynamics of the nominal inflection, recent changes in the lexical subsystems; M. Papierz: pronouns, semantic syntax; E. Orwińska: interjections, secondary prepositions). Apart from these, the Slovak linguistic material is constantly used by historical linguists, etymologists, onomasticians and dialectologists (both Polonists and Slavists) working in Cracow. The latter direction seems at the same time to be the most promising for the future.

Keywords: Slovak studies in Cracow, Slovak-Polish contrastive studies, achievements of the Slavic studies in Poland.

Článok v skratke:
- Článok približuje výskum javov slovenského jazyka uskutočnený v Krakove po roku 2000, sústreďujúc sa na knižné publikácie.
- Hlavným predmetom záujmu boli slovensko-poľské konfrontačné štúdie (číslovky, dynamika nominálnej flexie, novšie zmeny na úrovni lexikálnych subsystémov, zámená v jazyku a texte, sémantická syntax, interjekcie, druhotné predložky).
- Slovenský jazykový materiál sa sústavne využíval a využíva historickými jazykovedcami, etymológmi, onomastikmi a dialektológmi (a to polonistami aj slavistami) pôsobiacimi v Krakove.

1. ÚVOD

Krakov sa pomerne rýchlo stal závažným strediskom slavistického výskumu a tunajší bádatelia skoro rozšírili svoje vedecké záujmy aj na slovenčinu (pozri Rzetelska-Feleszko 1987, s. 90 – 106, 181 – 189). Na začiatku sa výskum koncentroval na Jagelovskej univerzite, postupne sa však k nemu pripájali jazykovedci z iných pracovísk (ústavov a kabinetov Poľskej akadémie vied a iných vysokých škôl). Prá-

[1] Korešpondujúci autor.

ve preto sme sa rozhodli rozšíriť našu správu o výskum slovenčiny v rôznych vedeckých ustanovizniach Krakova, a to v časovom úseku širšom, ako pôvodne vymedzila koncepcia redakcie časopisu.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA

Najzávažnejším slovakistickým pracoviskom v Krakove je Kabinet slovenskej filológie,[2] ktorý spolu so štyrmi ďalšími tvorí dnešný Inštitút slovanských filológií Jagelovskej univerzity (ISF JU, poľ. *Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego*). V Krakove výučba slovenčiny bola pôvodne obmedzená na lektorát v rámci univerzitnej slavistiky. Roku 1968, hlavne zásluhou Mgr. Danuty Abrahamowicz, sa otvorili päťročné slovakistické štúdiá. Týmto spôsobom vyučovanie slovenčiny získalo náležitú inštitucionálnu podobu a autonómiu. Slovakistika takmer tri desaťročia existovala ako jeden z odborov v rámci ISF JU. V dôsledku reorganizácie Inštitútu v roku 1994 vznikla Katedra slovenskej filológie, ktorú na začiatku viedol literárny vedec prof. Zdzisław Niedziela a po jeho predčasnej smrti (1996) do roku 2015 zase docentka Halina Mieczkowska (aktuálne univerzitná profesorka na dôchodku). Po ďalšej reorganizácii, spočívajúcej v transformácii katedier na nižšie jednotky – kabinety (poľ. *zakłady*), pracovisko existuje ako kabinet, ktorý od roku 2015 vedie univerzitný profesor Zbigniew Babik. Výsledkami slovakistického a kontrastívneho slovensko-poľského výskumu zamestnancov v oblastiach jazykovedy aj literárnej vedy (momentálne len štyria pracovníci, vrátane slovenského lektora a jediného jazykovedca na plný úväzok) je vyše 30 monografií a príručiek, početné štúdie a články, ako aj slovníky a preklady. Na krakovskej slovakistike sa prezenčne vzdelávajú študenti v odboroch jazykoveda a literárna veda (najmä bakalárske štúdium), v minulosti, v rámci magisterského štúdia, aj preklad (o dejinách pracoviska pozri podrobnejšie Mieczkowska 1999, 2013).

3. SÉMANTIKA A TEXTOVÁ LINGVISTKA

Po roku 2000 Maria Papierz pokračovala v porovnávacom slovensko-poľskom výskume (početné štúdie z oblasti jazykovedy a translatológie) a venovala sa fungovaniu zámen v slovenčine a v poľštine. V roku 2003 uverejnila monografiu *Zaimki v języku i v tekście. Studium słowacko-polskie*, kde na úvod upresnila dva pojmy: konfrontatívny a kontrastívny výskum. Kontrastívny výskum je vo svojej podstate atraktívnejší tým, že zdôrazňuje odlišnosti v jazykoch, ale v tomto prípade (pri porovnaní slovenčiny a poľštiny) sa musí obmedziť na menší rozsah vlastností skúmaných javov. Konfrontatívny výskum, ktorý zahŕňa všetky javy, poukazuje jednak na podobnosti, jednak na rozdiely medzi skúmanými jazykmi. Pre opis fungovania zámen v slovenčine a v poľštine sa zvolili ako východisko niektoré univerzálne jazy-

[2] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

kové kategórie ako referencia a v jej rámci aj koreferencia, určenosť/neurčenosť a deixa, kde zámená zohrávajú prvoradú úlohu.

Existenciu slovného druhu pod názvom zámená autorka prijíma ako axiómu, porovnáva systém zámen v slovenčine a v poľštine neberúc do úvahy diskusiu okolo tohto slovného druhu, ktorá v krajných prípadoch viedla až k zamietnutiu osobitnej triedy zámen na úrovni základných slovných druhov, akými sú substantíva, adjektíva, verbá a adverbiá. Problémy s jednoznačnou interpretáciou zámen vznikajú preto, lebo tieto slová sa vyznačujú veľkou nepravidelnosťou nielen formálnou (nepravidelné skloňovanie), ale aj kategoriálnou (chýbajú im isté gramatické kategórie). Neobstojí staršia definícia zámen ako slov, ktoré zastupujú iné slová (podstatné mená, prídavné mená a príslovky), pretože funkciu substitútov nemajú zámená 1. a 2. osoby, a taktiež ukazovacie zámená, ktoré nič nenahrádzajú ani nahrádzať nemôžu; podobne sa to týka neurčitých a opytovacích zámen.

Úloha zámen pri vyjadrovaní kategórie referencie spočíva v odkazovaní buď (1) k rečovému aktu (k jeho účastníkom, k jazykovej situácii alebo k samotnej výpovedi), buď (2) na denotačný status toho-ktorého výrazu. Spoločné pre význam slov, ktoré sa tradične zaraďujú k zámenám, je práve to, že všetky z nich v prirodzenom jazyku slúžia na vyjadrovanie referencie. V sémantickej štruktúre vety zámená plnia dôležitú funkciu ako exponenty koreferencie. Termínom koreferencia sa označuje relácia totožnosti medzi takými substantívnymi syntagmami, ktoré odkazujú na ten istý objekt. Medzi exponenty koreferencie patria aj zvratné zámená (osobné a privlastňovacie), ktoré sa do textu dostávajú v dôsledku reflexivizácie, t. j. transformácie, ktorá mení hĺbkovú štruktúru vety s dvomi substantívnymi syntagmami tak, že jednu z týchto syntagiem nahrádza zvratným zámenom. Porovnanie slovenčiny a poľštiny z tohto hľadiska poukazuje skôr na podobnosti ako na rozdiely medzi obidvomi skúmanými jazykmi.

Ďalšia univerzálna jazyková kategória, na vyjadrovaní ktorej sa zámená zúčastňujú, je kategória určenosti/neurčenosti. Slovenčina a poľština nemajú osobitné gramatické prostriedky (členy) na vyjadrenie tejto kategórie, ale časť zámen (najmä neurčitých) môže suplovať do istej miery funkciu členov.

Deixa (ukazovanie) prebieha na osi T – S (text – skutočnosť). Je zaujímavé, že v obidvoch jazykoch existujú tie isté prostriedky na plnenie deiktickej a anaforickej (ukazovacej a odkazovacej) funkcie, čo sa považuje za typické pre slovanské jazyky. V prípade deixy môžeme hovoriť o dvoch typoch ukazovania: *deixis ad presentia* a *deixis ad absentia*. Prvý typ ukazovania nastáva v situácii, keď podávateľ a prijímateľ sú v priamom kontakte, keď je možné (hoci nie nevyhnutné) doplnenie jazykového poukazovania (odkazovania k skutočnosti) gestom. O druhom type ukazovania hovoríme, keď sa spomínajú objekty identifikované účastníkmi rečového aktu na základe spoločných skúseností.

Zámená fungujú v jazykovom systéme, no plnia dôležitú funkciu aj pri organizácii textu. Textové operátory, ku ktorým patria aj zámená, majú za úlohu tvoriť súvislý (koherentný) text. Mechanizmy koherencie textu sa analyzujú na základe pôvodného (slovenského) textu, ale aj prekladu zo slovenčiny do poľštiny. Jedným z mechanizmov koherencie textu (a textu prekladu) je anafora, čiže odkazovanie na osi T – T (text – text). Anafora môže mať podobu úplnej repliky a gramatickej repliky, čiastočnej repliky a gramatickej repliky. V prvom a druhom prípade sa v obidvoch jazykoch využívajú ukazovacie zámená. Priame odkazovanie na súsednú vetu alebo v rámci tej istej vety si vyžaduje v slovenčine ukazovacie zámeno *tento*, príznakové v opozícii blízko : ďaleko, kým poľština tu využíva neutrálne zámeno *ten*. V prípade gramatickej repliky, popri takých gramatických prostriedkoch, ako je zhoda, podstatnú úlohu zohrávajú osobne zámená (viac v poľštine) a ukazovacie zámená (rozhodne častejšie v slovenčine) použité samostatne vo funkcii podmetu alebo predmetu.

Porovnávací výskum slovenských a poľských zámen dokazuje, že táto morfologická, a zároveň aj lexikálno-sémantická trieda plní dôležitú funkciu vo vyjadrovaní istých univerzálnych sémantických kategórií a pri tvorení koherentných textov, ku ktorým patria aj texty prekladov.

4. MORFOLÓGIA

V monografii Haliny Mieczkowskej *Dynamika rozwoju fleksji nominalnej w ujęciu typologicznym słowacko-polskim* (2003) autorka rozširuje výskumný rámec morfologickej problematiky a metodológie opisu. Kniha pozostáva zo štyroch hlavných kapitol: *Náčrt vývinu nominálnej flexie v konfrontovaných jazykoch*, *Flektívna paradigmatika v rámci kategórie pádu*, *Flektívna paradigmatika v rámci kategórií rodu, čísla a stupňa* a *Hodnotenie vývinových tendencií v nominálnej flexii konfrontovaných jazykov*. Opisuje v nich nielen flektívne systémy menných slovných druhov v oboch jazykoch, ale poukázaním na dynamiku ich vývinu, povahu faktorov ovplyvňujúcich tento vývin a zisťovaním prípadných podobností a rozdielov v oboch jazykoch predikuje aj ich tvar, ako aj typologickú podobu oboch jazykových systémov v budúcnosti. Monografia je podľa názoru recenzentov nielen významným príspevkom k vývinu slovanskej konfrontačnej morfológie, ale prináša aj cenné poznatky o typológii a dokonca aj o kultúre jazykového vývinu.

Morfologický výskum sa postupne rozšíril o problematiku konfrontácie súčasných foriem s minulosťou. Zvolená výskumná metóda sa ukázala ako užitočná, pretože zárodky rozdielov medzi konfrontovanými jazykmi, čiže poľštinou a slovenčinou, vo väčšine prípadov spočívajú v ich historickom vývine. Použitá metóda opisu jazykového materiálu korešponduje s návratom k historickej gramatike navrhovaným na prelome storočí, a tým aj k sledovaniu transformačných procesov lexém. Striktný štrukturalistický postulát rozlišovania synchrónie a diachrónie sa v súčasnej lingvistike stiera,

čo dokladajú aj výskumy H. Mieczkowskej, v ktorých autorka vymedzuje príčiny povrchových zmien v historických procesoch, pričom siaha až k diachrónii a snaží sa tak nájsť most medzi tým, čo je pozorovateľné, a rekonštrukciou.

5. LEXIKOLÓGIA

Porovnávací charakter má aj monografia Elżbiety Orwińskej, venovaná sekundárnym predložkám v slovenčine a v poľštine (*Przyimki wtórne w języku słowackim w konfrontacji z językiem polskim*, 2006). Autorka pokračuje v konfrontatívnom výskume synsémantických slovných druhov (vo svojej predchádzajúcej publikácii skúmala jazykové funkcie interjekcií, porov. Orwińska-Ruziczka 1992). Na úvod konštatuje, že kým systém prvotných predložiek tak v slovenčine, ako aj v poľštine tvorí všeobecne akceptovanú uzavretú množinu, počet sekundárnych predložiek, aj keď niektoré z nich fungujú v jazyku veľmi dlho, sa v obidvoch jazykoch až v posledných desaťročiach badateľne znásobil. V monografii autorka túto triedu lexém charakterizuje z rozličných aspektov na porovnávacom slovensko-poľskom základe. Definícia predložiek prijatá v práci vychádza zo všeobecne akceptovaných ukazovateľov – lexéma, ktorá patrí k tejto triede, musí spĺňať štyri základné podmienky: neohybnosť, syntaktická nesamostatnosť, spájacia funkcia a pádová väzba. V prípade druhotných predložiek ich predložková funkcia je sekundárna, pochádzajú z rôznych slovných druhov a vznikli rozličným spôsobom a v rozličnom období (slov. *namiesto* – poľ. *zamiast*). Na rozhraní medzi prvotnými a druhotnými predložkami autorka umiestňuje zložené predložky, ktoré na morfologickej rovine sú sekundárne tvary vytvorené z dvoch alebo troch primárnych predložkových morfém (slov. *oproti* – poľ. *naprzeciw*). V tom je inventár slovenských a poľských prvotných predložiek (jednoduchých a zložených) veľmi podobný, kvantitatívne aj kvalitatívne.

Pre potreby analýzy sa vytvoril zoznam 215 sekundárnych predložkových tvarov, čo nebolo ľahké, lebo status jednotlivých syntetických a analytických výrazov je podľa autorky často diskutabilný. Vzhľadom na rozdielnosť názorov na tému stupňa ich lexikalizácie vytvorenie všeobecne akceptovateľného inventára nie je možné a sekundárne predložky sú otvorená trieda, ktorá podlieha evolúcii a zmenám. Z porovnania jednotlivých typov (syntetický a analytický typ) druhotných predložiek vyplýva, že aj v slovenčine, aj v poľštine sa vyskytujú podobné útvary, ale poľština preferuje analytický typ.

Vyčlenené druhotné predložky sa dajú charakterizovať vzhľadom na ich syntaktické vlastnosti, t. j. (1) rekciu[3] a (2) syntaktickú funkciu vo vete – v obidvoch

[3] Podľa frekvencie sa najčastejšie spájajú s jedným pádom, len dve predložky sa viažu s dvomi pádmi, slov. *medzi* (I, A), *naprieč* (G, I) – poľ. *między* (A, I), *pomiędzy* (A, I). Poradie podľa frekvencie je nasledovné: genitív, inštrumentál, datív, akuzatív a nominatív. S nominatívom sa spája druhotná predložka *ako – Pôsobil ako dirigent*.

analyzovaných jazykoch je to súčasť príslovkového určenia a prívlastku, menej vo funkcii menného prísudku, súčasti predmetu a súčasti podmetu. Sekundárne predložky fungujú tiež ako stále členy formálnosyntaktickej a sémantickej štruktúry frazeologizmov s významom podriadeným významu celého frazeologizmu.

Predmetom uvažovania v monografii H. Mieczkowskej *Zapożyczenia a paralele słowotwórczo-leksykalne w rozwoju leksyki przełomu wieków (w ujęciu słowacko-polskim)* (2015) je konfrontačný opis lexikálnej roviny a s ňou úzko zviazanej slovotvornej roviny v dvoch geneticky, štruktúrne i geograficko-kultúrne príbuzných jazykoch na prelome storočí. Vybraná problematika situovaná práve do tohto obdobia zahŕňa najvýznamnejšie a najaktuálnejšie otázky vo vývine obidvoch konfrontovaných moderných jazykov. Ukazuje mechanizmy a príčiny zreteľného nárastu slovnej zásoby nielen na úrovni lexikálneho podsystému s prihliadnutím na intenzívnejší prúd výpožičiek, ale prináša aj širší pohľad, lebo do tohto procesu zapája aj slovotvorný podsystém, ktorý účinne vplýva na organizáciu a stav slovnej zásoby vrátane výpožičiek. Najdôležitejšie zložky opisu vedú k všeobecnej charakteristike slovnej zásoby a podrobnej analýze mechanizmov jej rozširovania a fungovania, čo vyplýva z prekrývania sa vývinu slovotvornej a lexikálnej roviny a dostáva sa do popredia obzvlášť v posledných rokoch vo vzájomných formálno-sémantických vzťahoch lexikálnych jednotiek.

Úvahy boli zámerne obmedzené na synchrónny opis. Avšak použitý aparát a cieľ opisu niekedy pripúšťajú aj zavedenie diachrónnych prvkov prostredníctvom prepojenia súčasných javov s ich tvarom a formou spred niekoľkých rokov či desaťročí. Okrem uvedených otázok týkajúcich sa fungovania samotného jazykového systému a ďalších eventuálnych slavistických výskumov je výber témy podmienený možnosťou využitia tohto opisu aj v univerzitnej didaktike pri praktickej výučbe jazykov a na úrovni seminárov a diplomových prác.

Analytický jazykový materiál tvorí lexika doložená síce v písanej podobe, ale v rôznych formách a jazykových variantoch udržiavajúcich vzťahy so systémom, normou i úzom. Hĺbková analýza fenoménu výpožičiek ukazuje, že okrem rozširovania samotnej slovnej zásoby je ich význam zásadnejší. Majú vplyv na zmenu lexikálno-sémantických konotácií domácich lexém, na základe čoho obohacujú inventár slovotvorných prostriedkov a techník slúžiacich na rozširovanie slovnej zásoby. Takto sa zároveň stávajú vzorcami na vytváranie nových lexikálnych jednotiek na domácom základe, ktorých vzorom sú zapožičané slovotvorné, syntaktické a formálno-sémantické schémy, čo vplýva na tvar i charakter slovotvorného aj lexikálneho podsystému, napr. slov. *haluškiáda*, *mečiarizmus*, *antidivadlo*, *ekoprodukt*, *gramonahrávka*, *cestománia* / *cestomania*, *veľkofilm*; poľ. *bajering*, *giełdyzacja*, *ekorozwój*, *ekstrajazda*, *muzodajnia*. Pokiaľ ide o slovotvorbu, zdá sa, že vývin slovotvorného podsystému sa uberá mierne odlišným smerom ako doposiaľ, od pomerne

homogénnej slovotvorby k čoraz viac bezafixálnej slovotvorbe pozbavenej taktiež alternačných (spolu)formantov, čo nie je pre flexívne jazyky príznačné. Tento fakt sa odráža aj v zmene štruktúry domácej lexiky – zo syntetickej výstavby typickej pre flektívne jazyky na rôznorodejšiu, zahŕňajúcu v čoraz výraznejšej miere prvky analytickej lexiky, napr. slov. *autoopravovňa*, *cyklotéma*, *hypoúver*, *homebanking*, *telefónbanking*, *cikpauza*, *zverolekár*; poľ. *fitcentrum* / *fitnescentrum*, *handicap*, *telebanking*, *papierologia*, *muzodajnia*. Sledovaný smer vývinových zmien naznačuje aj silnejšiu tendenciu k nesklonnosti, čo približuje analyzované jazyky k západoeurópskym jazykom. Z tohto dôvodu možno vplyv týchto zmien označiť za hlboký a rozsiahly, v konečnom dôsledku vedie totiž k zmene štruktúry systému i k zmene štruktúrno-typologickej príslušnosti jazyka. Predložená jazyková analýza a okolnosti spojené s vývojom mimojazykovej skutočnosti nám dovoľujú domnievať sa, že výpožičky v oblasti gramatiky majú šancu dosiahnuť, a aj pomaly dosahujú, v cieľovom (prijímajúcom) jazyku stabilizovaný stav, zatiaľ čo na funkčnej úrovni vplývajú na zlepšenie procesu jazykovej komunikácie. Sú navyše nevyhnutným javom, ktorý je akýmsi prirodzeným dôsledkom charakteru jazykových zmien v zjednocujúcej sa Európe a ktorý je podporovaný vplyvmi vonkajších okolností. To dáva prítomnosti výpožičiek v jazyku pozitívny charakter – samozrejme pod podmienkou preberania s mierou a s potrebným odstupom. Konfrontačný charakter analýzy predstavuje v obidvoch analyzovaných súčasných jazykoch podobný obraz. Rozdiely sa týkajú skôr predchádzajúcich období a vyznačujú sa silnejšou či slabšou intenzitou zmien, ale nie ich kvalitou. Vo všeobecnosti možno hovoriť o vyššej miere derivácie v slovenskom jazyku.

6. LEXIKÁLNA SÉMANTIKA

Obe monografie Haliny Mieczkowskej venované číslovkovým lexémam *Kategoria gramatyczna liczebników w ujęciu konfrontatywnym polsko-słowackim* (1994) a *Studia nad liczebnikiem (na materiale polskim i słowackim)* (1995) treba situovať na pomedzie morfológie, lexikálnej sémantiky a syntaxe. Hoci obe vznikli v polovici 90. rokov 20. storočia, vzhľadom na rozsah materiálu, spôsob analýzy a najmä premeny, ktoré možno v oboch skúmaných jazykoch pozorovať v rámci slovného druhu čísloviek, sú aj pre súčasný výskum veľmi relevantné. Na základe komplexného prístupu k problematike čísloviek (na viacerých rovinách ich fungovania, ako aj z hľadiska jazykového vývinu) sa autorke podarilo podrobne predstaviť problém, ktorý sa v jazykovede riešil len veľmi zriedkavo, a to poukázať na „prenikanie“ sémanticky príznakových čísloviek, ktoré sú preto zdrojom mnohých kontroverzií a pochybností, do syntaktických štruktúr, ako aj opísať pravidlá, ktoré determinujú hodnoty ich gramatických kategórií. Tento cieľ sa autorke darí dosiahnuť vďaka premyslenému skĺbeniu empírie s teóriou a pomocou systematickej konfrontácie bo-

hatého jazykového materiálu s najnovšími teoretickými prístupmi (okrem iného nadväzuje na exaktné postupy Z. Topolińskej a ďalších). Stanovenie súboru pravidiel pre opis číslovkových lexém otvára nielen nové smery pre ich výskum, pričom zároveň prehlbuje doterajší jazykovedný výskum v skúmaných jazykoch, ale najmä pripravuje pôdu pre komplexnú typologickú charakteristiku opisu čísloviek v slovanských jazykoch a dokonca aj širšie.

Ďalšia monografia (1995) dopĺňa a prehlbuje problematiku numerálií predstavenú v predchádzajúcej monografii (1994). Autorka v nej totiž „ide za hranice" číslovkovej lexémy ako takej a komplexnejším a podrobnejším spôsobom skúma štruktúru a fungovanie konštrukcií utvorených z viacslovných číslovkových lexém typu „325", ako aj sémantický a gramatický charakter podstatných mien vyjadrujúcich množstvo. Takýto prístup jej umožňuje ďalšie zistenia o závislosti pozície a formy jednotlivých prvkov číselných konštrukcií od lineárnych reťazcov, v ktorých sa tieto prvky vyskytujú. Vďaka aplikovaným výskumným nástrojom založeným na spojení teórie s praxou možno výsledné závery a poznatky využiť aj v školskej a univerzitnej didaktike, ako aj v bežnej jazykovej praxi. Autorka ich podrobnejšie prezentuje v populárno-náučnej publikácii *Liczebniki na co dzień* (1996[1], 2000[2]).

7. SYNTAX

Maria Papierz sa ako jediná medzi krakovskými slovakistami venuje aj syntaktickému výskumu. V monografii *Podstawowe struktury predykatowo-argumentowe we współczesnym języku słowackim* (2013) nadviazala na svoju kandidátsku dizertáciu *Nominalizácie v súčasnej spisovnej slovenčine* (obhájenú na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v roku 1979, uverejnenú v Poľsku v poľštine v roku 1982). Obidve metodologicky príbuzné práce vychádzajú z modelu sémantickej syntaxe založenej na logike predikátov, ktorý navrhol Stanisław Karolak o. i. v publikácii *Podstawowe struktury skladniowe języka polskiego* (2002). Cieľom monografie je predstaviť základné vetné štruktúry v súčasnej slovenčine, t. j. propozičné (sémantické) štruktúry vety a typy ich gramatickej realizácie na dvoch úrovniach: na úrovni gramatických kategórií a na úrovni gramatických významov. Takýto typ výskumu vo vzťahu k syntaktickej rovine si vyžaduje analýzu na úrovni propozičných štruktúr (sémantická rovina) a povrchových syntaktických štruktúr (formálna rovina).

Za základnú predikátovo-argumentovú štruktúru sa považuje taká štruktúra, ktorá realizuje všetky sémanticky obligátne pozície argumentov. Potom sa určujú pravidlá elidovania, vypúšťania argumentov, čo vedie k rozlišovaniu sémanticky implikovaných argumentov a povrchovej realizácie týchto implikácií. Pokiaľ ide o predikáty s nepredmetovými (propozičnými) argumentmi, za základnú sa považuje štruktúra, ktorá realizuje všetky argumenty, a propozičné argumenty majú podobu vety. Jednotlivé syntaktické derivácie môžu potom spôsobovať zmeny v predikáto-

vo-argumentovej štruktúre propozičného argumentu (meniť jeho štruktúru z vetnej na mennú, elidovať exponent predikátu, exponenty jednotlivých argumentov a nakoniec všetky zložky nepredmetového argumentu). V dôsledku uvedenej analýzy môžeme poukázať na možnosti, ktoré poskytuje jazyk, pokiaľ ide o realizáciu vlastností predikátov v rôznych typoch viet. Je to model, podľa ktorého sa dá opísať jeden jazyk, tak ako v tejto monografii, ale možno ho prijať ako východisko pre porovnávací opis, ako to robia iní bádatelia slovanských jazykov.

Materiálovú bázu tvorí korpus 203 lexikálnych jednotiek – slovenských slovies s najvyššou frekvenciou vyexcerpovaných zo slovníka *Frekvencia slov v slovenčine* (Mistrík 1969). Väčšina z nich je viacvýznamová, čo ovplyvňuje ich valenčné vlastnosti, a preto je každý význam samostatným predikátom. Takýchto predikátov je dovedna 367 a na ich základe sú tvorené jednoduché a zložené vety s predikátmi v 1., 2. a 3. osobe. Jazykový materiál sa líši od materiálu vyexcerpovaného v rámci projektu Stanisława Karolaka a jeho prameňom bol predovšetkým *Slovenský národný korpus*, ale čiastočne sa tu vyskytujú aj príklady vytvorené pre potreby tejto práce.

Zhromaždené vety boli priradené typom propozičných štruktúr rozdelených do troch kategórií: jedno-, dvoj- a trojargumentové predikáty a v rámci nich sa vyčlenili predikáty prvého a druhého (vyššieho) stupňa. Všetky zhromaždené slovesá boli priradené k jednotlivým kategóriám. Prvú časť predstavuje katalóg abecedne usporiadaných slovies, opísaných ako lexikálne jednotky, ktoré boli vo viacerých prípadoch v závislosti od významu rozdelené na niekoľko osobitných predikátov, následne začlenené do jednotlivých sémantických tried a podľa prijatého modelu im bola priradená sémantická štruktúra. Druhú časť tvorí prezentácia jazykového materiálu usporiadaná podľa členenia na jednotlivé typy predikátov. Obsahuje zoznamy slovies, ktoré patria do jednotlivých sémantických kategórií, typy vetných fráz a príklady ich realizácie v podobe diferencovaných vetných schém.

Práca je do značnej miery pokračovaním výskumu, ktorý viedol S. Karolak (zosnulý v roku 2009) v rámci projektu *Składnia porównawcza języków słowiańskich II połowy XX wieku* (*Porovnávacia syntax slovanských jazykov 2. polovice 20. storočia*). Pracoval na ňom medzinárodný tím syntaktikov (taktiež s účasťou M. Papierz), kde sa dodržiavala koncepcia sémantickej syntaxe založenej na logike predikátov, ktorú navrhol Karolak.

8. HISTORICKO-POROVNÁVACIA JAZYKOVEDA A MEDZIJAZYKOVÉ KONTAKTY

Slovenský materiál spolu s dokladmi zo všetkých ostatných slovanských jazykov využíva práca Zbigniewa Babika *Korespondencje akcentowe między słowiańskim a starszymi językami indoeuropejskimi (pierwotne neutra tematyczne)* (2012), venovaná etymológii, prozodickej rekonštrukcii a ďalšiemu historickému vývinu praslo-

vanských podstatných mien stredného a mužského rodov, rôznymi bádateľmi pokladaných za pokračovanie závažných pre historickú akcentológiu archaických indoeurópskych tematických neutier (kmeňov na *-*(i̯)o*-). V prozodickej rekonštrukcii sa dnes sústavne berú do úvahy slovenské kvantitatívne opozície (a tie vokalické opozície, ktoré vznikli prehodnotením starších kvantitatívnych protikladov, najmä vo východoslovenských nárečiach). Slovenčina (aspoň isté slovenské nárečia) je totiž jediným západoslovanským jazykom, ktorý takéto protiklady zachoval v prípade všetkých zdedených samohlások a sonánt. Široko sa využili informácie slovenských jazykových atlasov a slovníkov (vrátane nárečových), čiastočne aj výsledky excerpcie menších prameňov, a to monografických článkov a pod. Využitie indícií jednotlivých jazykov a nárečí si vyžadovalo zaujať postoj k istým všeobecnejším otázkam slovanskej historickej prozódie, porov. prílohy. Dve sa podrobnejšie vzťahujú na špecificky slovenské javy. V prílohe *Západoslovanské kvantitatívne reflexy krátkeho nového akútu v slabikách pred koncovými jermi – pokus o rekapituláciu problému* (s. 411 – 438) sa prezentuje medziiným rozsiahly súpis slovenských foriem (najmä mužských podstatných mien zdedených z praslovančiny, napr. *stôl*, no gen. sg. *stola* atď.), v ktorých sa dlhé reflexy pôvodne krátkych koreňových samohlások môžu z porovnávacieho hľadiska vysvetliť dĺžením krátkeho novoakútového tónu. Nenašli sa pritom seriózne indície, ktoré by si vyžadovali obmedzenie tejto dlhej striednice len na jeden určený druh nového akútu (napr. motivovaný presunutím prízvuku z koncového jeru). Z tohto hľadiska slovenčina je tým slovanským jazykom, ktorý najdôslednejšie odlišuje kvantitatívne striednice starého akútu (pravidelné krátenie pôvodne dlhých samohlások vo všetkých polohách) a krátkeho nového akútu (druhotná dĺžka v istých fonetických kontextoch).

Prehodnotil sa aj pôvod javu známeho najmä v novohradských a západogemerských nárečiach ako tzv. posunutá dĺžka. Napriek doterajším pokusom (Majtán 2005 a i.), ktoré predpokladali kvantitatívnu metatézu uskutočnenú až po zániku pôvodných praslovanských tónových protikladov, je badateľné, že v istých morfologických kategóriách (prídavné mená, slovesá na *-*i*-) sa zdá, že jav je obmedzený na vybrané lexikálne jednotky charakterizované rekonštruovaným krátkym novoakútovým prízvukom koreňovej slabiky (napr. *môkry* (spis. *mokrý*) < **mòkrȳ*; *hôlim* (spis. *holím*) < **gòlī*-), pričom by bolo ťažké nájsť relevantné príklady medzi početnými starými slovami s etymologickými dlhými (druhotne skrátenými) koreňovými samohláskami (*starý*, *staví* atď.). Nedostatok dĺženia v ostatných stredoslovenských nárečiach (a následne v spisovnom jazyku) mohli teda ovplyvniť susedné dlhé slabiky (koncoviek), kým v nárečiach, z ktorých príslušné lexémy predpokladane prenikli do novohradských a gemerských nárečí (nazdávame sa totiž, že pôvodný, domáci areál tohto javu sa nachádzal trochu južnejšie, už na dnešnom maďarskom jazykovom území), susedné dlhé koncovky by dĺženiu nového akútu neprekážali. Doložené

krátenie pôvodne dlhých koncoviek týchto foriem možno vysvetliť neskorším pôsobením stredoslovenského rytmického zákona.

Druhá príloha (s. 439 – 466) sa vzťahuje na predpokladané[4] na základe západoslovanského (v tom aj slovenského) materiálu oxytonické neutrá s nečakane skrátenou koreňovou samohláskou, ktorých príkladom je najmä slovenské *vedro* (namiesto *†viedro*, záp. *†vídro* atď.). V monografii bola navrhnutá alternatívna interpretácia tohto javu. Východiskom je rekonštrukcia prozodických dvojtvarov charakterizovaných staroakútovým prízvukom na koreňovej slabike založená na podobách slova v istých južnoslovanských nárečiach. Hoci v knihe sa rekonštrukcia dvojslabičnej štruktúry slova (**vědrò*, s možným variantom **vedrò*) ešte nespochybňuje, dnes sa zdá, že práve toto neutrum obsahovalo stredný slabý jer (**vědъrò*), na ktorý poukazuje, okrem iného, stredopoľský miestny názov *Wiaderno* < **Vědъrьno* doložený od 14. storočia, čiže motivácia krátenia mohla byť ešte iná (krátenie dĺžok, ktoré od oxytonického prízvuku oddeľovala stredná slabika obsahujúca slabý jer, sa zdá pravidelné – čo sa taktiež preskúmalo podrobne v prílohe – v západoslovanskom a slovinsko-kajkavskom areáli).

V tomto období na pôde krakovskej pobočky varšavského Ústavu slavistiky Poľskej akadémie vied (tzv. Kabinet praslovančiny, resp. Praslovanský kabinet, poľ. *Pracownia Języka Prasłowiańskiego*) pokračoval aj výskum praslovanskej slovnej zásoby, ktorý ešte v 50. rokoch 20. storočia iniciovali T. Lehr-Spławiński a jeho žiak F. Sławski. V rokoch 1974 – 2001 vyšlo osem zväzkov tzv. praslovanského slovníka (do konca písmena *G*). Po Sławského smrti v roku 2001 sa však postup prác spomalil.[5] *Słownik prasłowiański* systematicky využíva ako dôkazy niekdajšej existencie rekonštruovaných praslovanských lexém aj slovenskú slovnú zásobu (isté heslá sa zakladajú len na nej), sústavne doplňujúc a rozširujúc korpus používaných slovenských zdrojov (novšie aj o amatérske nárečové slovníky atď.).

V Inštitúte východoslovanských filológií JU už istý čas pokračuje etymologický výskum rusínskej lexiky (nárečia tzv. Lemkov na poľsko-slovenskom pohraničí), ktorý prirodzene nemôže nebrať do úvahy slovenskú slovnú zásobu; doteraz boli uverejnené viaceré články a knižná monografia (Fałowski – Hojsak 2020; pozri Králik 2022).

V posledných desaťročiach venuje zvyšenú pozornosť južnej periférii poľštiny krakovský indoeuropeista a slavista prof. Leszek Bednarczuk, v čase svojej profesi-

[4] Existenciu takéhoto foneticky motivovaného druhu pôvodne oxytonických neutier prijímajú niektorí, najmä holandskí akcentológovia.

[5] Spracovaný ešte „starým“ autorským tímom (Wiesław Boryś, Maria Wojtyła-Świerzowska, Władysław Sędzik a in.) 9. zväzok (1. časť, heslá na písmeno *Ch*), formálne posúdený a schválený na publikovanie už pred niekoľkými rokmi, sa má uverejniť len online (pdf), zatiaľ čo heslá na písmeno *K*, pripravené v posledných rokoch novým tímom pod vedením Marioly Jakubowicz v rámci dvoch domácich grantových projektov, vyjdú aj v tradičnej, knižnej podobe. Elektronická podoba 11. zväzku (*Kǫ – Ky*) je už dostupná online[2]. Existuje aj príslušná databáza.[3]

onálnej činnosti pôsobiaci na dnešnej Pedagogickej univerzite. Prepracované texty viacerých článkov venovaných štruktúrnym, gramatickým a lexikálnym paralelám v nárečiach Slovenska a južného Poľska, ale aj jazykovým cestám zavedenia kresťanstva do Poľska a susedných krajín, ba dokonca jazykovej problematike mena sv. Svorada, nájdeme v jeho knihe *Początki i pogranicza polszczyzny* (Bednarczuk 2018, s. 60 – 80, 178 – 186). Aj jemu vďačíme za nápad zaujímavého doktorského projektu, uskutočneného na pôde spomenutého ÚS PAV vo Varšave zamestnancom krakovského praslovanského kabinetu Szymonom Pogwizdom. Predmetom uvažovania bolo 30 vybraných z celkovo vyše stovky zistených príkladov „exkluzívnych" lexikálnych alebo sémantických paralel medzi (malo)poľskými a východoslovenskými nárečiami (dakedy zahrňujúcich aj východoslovanské jazyky), zachytených na mapách lexikálneho (4.) zväzku *Atlasu slovenského jazyka* (napr. *chudoba* 'statok', *tuňi* 'lacný', *hrad* 'ľadovec', *trimac* 'držať'). Cieľom bádania bolo nájsť odpoveď na otázku ich pôvodu – ide o paralely zdedené z časovo vzdialenejšieho obdobia (napr. praslovanské dialektizmy) alebo o novšie vzájomné vplyvy a výpožičky? Dizertáciu *Zbieżności leksykalne gwar wschodniosłowackich z językiem polskim na tle ogólnosłowiańskim ze szczególnym uwzględnieniem języków wschodniosłowiańskich – w ujęciu diachronicznym*, formálne obhájenú v júni 2023, sa pravdepodobne podarí vydať knižne. Niektoré otázky sa už predtým spracovali v Pogwizdových článkoch (2019, 2020, 2021). V súčasnosti ÚS PAV spolupracuje s Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV na spoločnom grantovom projekte venovanom sémantickým zmenám v slovenských a poľských nárečiach (S. Pogwizd – Ľ. Králik).

Osobitnú zmienku si zaslúži aj publikácia Michała Németha, dnes popredného krakovského hungaristu a turkológa, venovaná slovám maďarského pôvodu v nárečiach poľskej Oravy (*Zapożyczenia węgierskie w gwarach orawskich i drogi ich przenikania*, 2008). Vzhľadom na neprítomnosť väčších skupín maďarsky hovoriaceho dedinského obyvateľstva priamy a trvalý kontakt s maďarčinou v tejto časti Uhorska vznikol až v 2. polovici 19. storočia po zavedení povinného vyučovania v tomto jazyku na základných dedinských školách. Napriek tomu slová maďarského pôvodu prenikali do týchto nárečí už predtým, a to prostredníctvom slovenských nárečí hovorených na území dnešného Slovenska, v dôsledku dištančných súkromných kontaktov obchodnej (hospodárskej) povahy, ale aj v dôsledku valašskej kolonizácie. Identifikácia a rozvrstvenie v jednotlivých prípadoch týchto dvoch základných ciest prenikania hungarizmov do nárečí severnej Oravy (maďarčina ako priamy zdroj vs. prirodzený proces postupného prenikania slov cez jednotlivé nárečové areály) boli základným cieľom práce. Kriticky sa zhodnotili, niekedy aj v podobe diskusie s názormi predchádzajúcich bádateľov, dejiny takmer 70 slov oravského nárečia, ktoré sa pokladajú za pôvodom maďarské alebo aspoň sprostredkované týmto jazykom. Némethova štúdia sa doteraz najkomplexnejším spôsobom snaží posúdiť

význam, ktorý mali slovenské nárečia pri „prirodzenom“ prenikaní slov južnejšieho pôvodu na poľské jazykové územie.

9. OSTATNÉ

V zahrnutom období v Krakove vznikol značný počet (viac ako sto) slovakistických článkov publikovaných hlavne v poľských a slovenských časopisoch a zborníkoch. Väčšinu tvoria texty M. Papierz a H. Mieczkowskej, obyčajne sú venované otázkam, o ktorých sme sa zmienili vyššie. So slovenčinou však aspoň čiastočne pracujú aj niektoré publikácie Z. Babika (štúdie k vybraným slovenským a slovanským lexémam a formám, slovenskej toponomastike, pozri 2005, 2007, 2020), M. Biesagy (Biesaga – Sroka 2007: polonistický pohľad na pravopis a čiastočne aj na jazyk tzv. listu zbojníkov k mestskej rade Bardejova z roku 1493), R. Szeptyńského (2022: zvláštnosti rodových systémov niektorých nárečí poľsko-slovensko-českého pohraničia), P. Janczulewicza (2017: kvantitatívne alternácie koreňových samohlások neutier na *-*ęt*- v slovenských a iných nárečiach), W. Sowu (2005, 2007: staršia, najmä neslovanská toponomastika Slovenska), M. Raka (2020: slovakizmy v podhalskom nárečí), K. Sikoru (2006: kontakty južnopoľských a slovenských nárečí), S. Huptyśa (2017) či už uvedené texty L. Bednarczuka a S. Pogwizda.

Chceli by sme spomenúť aj dve dizertačné práce obhájené na FF JU, ktorých autormi boli – čo je zaujímavé –slovenskí občania pôsobiaci v Krakove: H. Piškaninová (*Obraz człowieka zawarty w słowackich oraz polskich związkach frazeologicznych z komponentami zwierzęcymi*, 2014, školiteľka M. Papierz) a A. Horák (*Poľsko-slovenská medzijazyková interferencia vo výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka*, 2016, školiteľka H. Mieczkowska). Tieto dve práce však knižne neboli vydané. Ďalšie dizertácie ostali, bohužiaľ, nedokončené, aj keď doktorandi[6] zanechali stopy svojej vedeckej činnosti v podobe čiastkových príspevkov.

10. PERSPEKTÍVY

Odchod do dôchodku prvej generácie krakovských slovakistiek, ktorých vedecké záujmy sa koncentrujú na spisovnú slovenčinu (obyčajne v konfrontácii so spisovnou poľštinou), a aktuálne personálne pomery v ISF JU a na iných pracoviskách dovoľujú predpokladať, že v nasledujúcich rokoch krakovskí jazykovedci budú skúmať slovenčinu a jej javy predovšetkým okrajovo a ako súčasť širšieho slavistického komparatistického výskumu, dokonca do značnej miery z diachronickej perspektívy (dejiny jazyka, etymológia, onomastika atď.), vrátane výskumu jazykových pomerov na poľsko-slovenskom pohraničí. V týchto odboroch sa v Krakove podarilo udržať kontinuitu vzdelávania mladších generácií bádateľov schopných kompetentne využívať aj nespracovaný, „surový“ slovenský jazykový materiál. Naproti tomu do-

[6] M. Sikorska-Ciepał, W. Manczewa-Wicik, R. Bracki, R. Wilgocki, M. Gromadzka.

teraz preferovany synchronický, konfrontatívny a kontrastívny výskum spisovnej slovenčiny sa pravdepodobne značne obmedzí.

Literatúra

BABIK, Z. (2005): Środkowosłowackie *krie(d)lo* 'skrzydło'. In: Mieczkowska, H. – Suchoń-Chmiel, B. (eds.): *Język i literatura słowacka w perspektywie słowiańskiej. Studia słowacko-polskie ofiarowane profesor Marii Honowskiej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 145 – 152.

BABIK, Z. (2007): Przyczynki do gramatyki historycznej języka słowackiego. Z dziejów participium **moglъ*. In: *Rocznik Slawistyczny*, 56, 69 – 82.

BABIK, Z. (2012): *Korespondencje akcentowe między słowiańskim i starszymi językami indoeuropejskimi (pierwotne neutra tematyczne). Przyczynki do krytyki akcentologii post-Illicz-Swityczowskiej*. Kraków: Lexis (Prace IFS UJ 27).

BABIK, Z. (2020): Nowy etap badań nad toponimią słowacką (uwagi po lekturze książki Ivety Valentovej „Lexika slovenských terénnych názvov. Koncepcia lexikografického spracovania"). In: *Onomastica*, 64, 229 – 238. DOI: 10.17651/ONOMAST.64.17/

BEDNARCZUK, L. (2018): *Początki i pogranicza polszczyzny*. Kraków: Lexis.

BIESAGA, M. – SROKA, S. (2007): List zbójników z 1493 r. i jego język. In: *Studia Źródłoznawcze*, 45, 49 – 57.

FAŁOWSKI, A. – HOJSAK, W. (2020): *Łemkowskie etymologie*. Kraków: Księgarnia Akademicka.

JANCZULEWICZ, P. (2017): Akcentuacja tematów na *-*ęt-* w kontekście polskich danych gwarowych i historycznych. In: *Jezikoslovni zapiski*, 23/1, 172 – 182.

HUPTYŚ, S. (2017): Wyrazy topograficzne wyszczególnione w słowniku Antona Bernoláka w ujęciu porównawczym. In: *Slavia*, 86/4, 423 – 448.

KAROLAK, S. (2002): *Podstawowe struktury skladniowe języka polskiego*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

KRÁLIK, Ľ. (2022): Notulae etymologicae Lemkovianae, In: *LingVaria*, 17/2(34), 209 – 226. DOI: 10.12797/LV.17.2022.34.14.

MAJTÁN, M. (2005): Takzvaná posunutá dĺžka v južnostredoslovenských nárečiach. In: Považaj, M. (ed.): *Kvantita v spisovnej slovenčine a v slovenských nárečiach. Zborník materiálov z vedeckej konferencie konanej 2. – 3. apríla v Budmericiach*. Bratislava: Veda, 145 – 148.

MIECZKOWSKA, H. (1994): *Kategoria gramatyczna liczebników w ujęciu konfrontatywnym polsko-słowackim.* Kraków: Uniwersytet Jagielloński.

MIECZKOWSKA, H. (1995): *Studia nad liczebnikiem (na materiale polskim i słowackim).* Kraków: Universitas.

MIECZKOWSKA, H. (1996[1], 2000[2]): *Liczebniki na co dzień.* Kraków: Wydawnictwo Oddziału PAN w Krakowie (Nauka dla wszystkich 480).

MIECZKOWSKA, H. (1999): Historia i działalność słowacystyki krakowskiej przy IFS UJ. In: Siatkowski, J. – Káša, P. (eds.): *Słowacystyka w Polsce. Materiały z I konferencji słowacystycznej*. Warszawa–Kraków: Wydawnictwo i drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 5 – 11.

MIECZKOWSKA, H. (2003): *Dynamika rozwoju fleksji nominalnej w ujęciu typologicznym słowacko-polskim*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

MIECZKOWSKA, H. (2013): Krakovská slovakistika – stav, vyučovanie, perspektívy In: Pekarovičová, J. – Hargašová, Z. (eds.): *Slovenčina vo svete – súčasný stav a perspektívy*. *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 22. – 25. októbra 2013 v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského, 187 – 195.

MIECZKOWSKA, H. (2015): *Zapożyczenia a paralele słowotwórczo-leksykalne w rozwoju leksyki przełomu wieków (w ujęciu słowacko-polskim)*. Kraków: Wydawnictwo FALL (Krakowskie Studia Slawistyczne III).

MISTRÍK, J. (1969): *Frekvencia slov v slovenčine*. Bratislava: SAV.
NÉMETH, M. (2008): *Zapożyczenia węgierskie w gwarze orawskiej i drogi ich przenikania*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
ORWIŃSKA-RUZICZKA, E. (1992): *Funkcje językowe interiekcji w świetle materiału słowackiego i polskiego*. Kraków: Universitas.
ORWIŃSKA, E. (2006): *Przyimki wtórne w języku słowackim w konfrontacji z językiem polskim*. Kraków: Lexis.
PAPIERZ, M. (1982): *Nominalizacje we współczesnym języku słowackim*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego (Zeszyty Naukowe UJ DXC. Prace Językoznawcze 72).
PAPIERZ, M. (2003): *Zaimki w języku i w tekście. Studium słowacko-polskie*. Kraków: Universitas.
PAPIERZ, M. (2013): *Podstawowe struktury składniowe współczesnego języka słowackiego*. Kraków: Lexis.
POGWIZD, S. (2019): Wybrane przykłady polsko-wschodniosłowackich zbieżności semantycznych na tle ogólnosłowiańskim (wsch.-sła. *skura*, *cma*, *chudoba*, *hodovac*). In: *Język Polski*, 99/3, 98 – 106. DOI: 10.31286/JP.99.3.8/
POGWIZD, S. (2020): Rozwój płn.-słow. **brudъ* i psł. **bridъ* w języku polskim i w dialekcie wschodniosłowackim oraz ich stosunek do języków wschodniosłowiańskich. In: *Slavia Orientalis*, 69/4, 887 – 896. DOI: 10.24425/slo.2020.135783/
POGWIZD, S. (2021): O pochodzeniu i rozwoju semantycznym leksemu *pluta* jako przykładzie zbieżności polsko-wschodniosłowackich w leksyce meteorologicznej. In: *Język Polski*, 101/3, 113 – 121. DOI: 10.31286/JP.101.3.9/
RAK, M. (2020): Zapożyczenia leksykalne w gwarze podhalańskiej i drogi ich przenikania (zarys problematyki). In: Jankowiak, M. – Vašíček, M. (eds.): *Slovanské dialekty v jazykovém kontaktu: Nářeční lexikum v pomezních oblastech v minulosti a současnosti*. Praha: Slovanský ústav Akademie věd České Republiky, 193 – 202.
RZETELSKA-FELESZKO, E. (1987): *Językoznawstwo zachodniosłowiańskie w Polsce (przewodnik)*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
SIKORA, K. (2006): Liczebniki w gwarach Podtatrza (Podhale, Spisz, Orawa). In: *LingVaria*, 1/2(2), 49 – 61.
SOWA, W. (2005): Ein verschollenes Namengut Europas? Zur Substratproblematik in der Tatraregion. In: *Österreichische Namenforschung*, 32, 145 – 163.
SOWA, W. (2007): Zur Herkunft und Funktion des Namens *Zips*. In: *Österreichische Namenforschung*, 35/1 – 3, 69 – 82.
SŁAWSKI, F. (ed.) (1974 – 2001): *Słownik prasłowiański*. Zv. 1. – 8. Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
SZEPTYŃSKI, R. (2022): Changing gender of self-reference in the Polish dialects of Silesian Beskids. In: *Scando-Slavica*, 68/1, 115 – 135. DOI: 10.1080/00806765.2022.2053580/

Internetové zdroje

[1] https://ifs.filg.uj.edu.pl/zaklad-filologii-slowackiej (cit. 28. 12. 2023).
[2] https://ispan.waw.pl/ireteslaw/handle/20.500.12528/1975 (cit. 28. 12. 2023).
[3] https://praslow.ispan.edu.pl/slownik/pl (cit. 28. 12. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA UNIVERZITÁCH UKRAJINY

Jana Kesselová* – Lesia Budnikova** – Natalia Petrica**

** Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta*
Ul. 17. novembra 1, Prešov
E-mail: jana.kesselova@unipo.sk

*** Ужгородський національний університет, Філологічний факультет*
Užhorodská národná univerzita v Užhorode, Filologická fakulta
вул. Університетська 14, Ужгород (Užhorod, Ukrajina)
E-mail: lesia.budnikova@uzhnu.edu.ua, natalia.petrica@uzhnu.edu.ua

KESSELOVÁ, J. – BUDNIKOVA, L. – PETRICA, N. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at Universities in Ukraine. In: *Slovenská reč*, 88/3, 299 – 319.

Abstract: The study presents the university departments currently engaged in Slovak studies in Ukraine. The aim of the paper is to outline the current scientific focus of the departments in continuity with their history, to present conference traditions and results of thinking about the construction and functioning of Slovak studies, including comparative Slovak-Ukrainian research. The study is not only descriptive and summarizing. The results of the knowledge of Ukrainian Slovak studies are placed in the context of domestic Slovak studies research and developed in discussion. In conclusion, we present perspectives of Slovak studies in Ukraine or joint Slovak-Ukrainian research.

Keywords: Slovak studies, Slovak language system, diachronic research, comparative research, Ukraine.

Článok v skratke:
- Štúdia predstavuje univerzitné pracoviská Ukrajiny v troch centrách (Užhorod, Ľvov, Dnipro), ktoré sa v súčasnosti venujú slovakistickému výskumu.
- Približuje výskumné smerovanie v rokoch 2018 – 2023 a výsledky uvažovania o stavbe, vývine a fungovaní slovenčiny, vrátane komparatívneho slovensko-ukrajinského výskumu.
- Výsledky poznania ukrajinskej slovakistiky sa uvádzajú do kontextu domáceho slovakistického výskumu a diskusne sa rozvíjajú.
- V závere sa predstavujú perspektívy slovakistického výskumu na univerzitných pracoviskách Ukrajiny a možnosti spoločného slovensko-ukrajinského lingvistického bádania.

1. ÚVOD

Štúdia predstavuje univerzitné pracoviská, ktoré sa v súčasnosti (2018 – 2023) venujú slovakistickému výskumu, výučbe slovakistiky a slovenčiny ako cudzieho jazyka na Ukrajine. Cieľom príspevku je načrtnúť štruktúru a zameranie pracovísk v kontinuite s ich históriou, predstaviť publikačné a konferenčné tradície a z nich vyrastajúce výskumné smerovanie v ostatných šiestich rokoch, výsledky uvažovania o stavbe a fungovaní slovenčiny vrátane komparatívneho slovensko-ukrajinského

výskumu. Štúdia nemá len deskriptívno-sumarizujúci a prehľadový charakter. V poznámkach pod čiarou sa výsledky poznania ukrajinskej slovakistiky uvádzajú do kontextu domáceho slovakistického výskumu, resp. diskusne sa rozvíjajú a argumentačne osvetľujú. Tento prístup sme zvolili so zámerom dospieť k otvoreným otázkam a perspektívam potenciálneho slovakistického výskumu na Ukrajine, resp. spoločného slovensko-ukrajinského bádania.

2. STRUČNÉ DEJINY SLOVAKISTICKÝCH PRACOVÍSK NA UKRAJINE

V súčasnosti sa slovakistický výskum a výučba slovakistiky a slovenčiny ako cudzieho jazyka realizuje na univerzitách troch ukrajinských miest – v Užhorode, Ľvove a Dnipre. V každom z nich má výučba i výskum svoje špecifiká podmienené okolnosťami vzniku filologických štúdií i prostredím, v ktorom slovakistické pracovisko pôsobí.

Samostatná Katedra slovenskej filológie jestvuje len na Filologickej fakulte Užhorodskej národnej univerzity v Užhorode.[1] Príprava slovakistov sa v Užhorode začala v roku 1994 na Katedre všeobecnej a slovanskej jazykovedy Užhorodskej štátnej univerzity. O dva roky neskôr sa slovakistika začala pestovať na samostatnej Katedre slovenskej filológie (1996), ktorá je na Ukrajine dodnes jedinou autonómnou katedrou orientovanou na slovakistiku. Konštituovanie Katedry slovenskej filológie z oddelenia slovenského jazyka práve v Užhorode bolo motivované geografickou blízkosťou Slovenska, ale aj prítomnosťou slovenskej národnostnej menšiny v Zakarpatsku, pre ktorú sa samostatná katedra slovenskej filológie stala reprezentatívnym inštitucionálnym jazykovo-kultúrnym centrom. Kontinuálnym cieľom katedry je príprava učiteľov slovenského jazyka a literatúry, prekladateľov a tlmočníkov, ale aj podpora jazykovo-kultúrnych potrieb slovenskej národnostnej menšiny. Z profilu katedry vyrastá i tematická orientácia slovakistického výskumu, vnímaného ako súčasť slavistických štúdií (popri výskume ukrajinčiny, češtiny, poľštiny a ruštiny). V skúmanom období sa slovakistickému a komparatívnemu slovensko-ukrajinskému výskumu venovala Lesia Budnikova a Natalia Petrica, ktorá slovensko-ukrajinský komparatívny výskum uvádza aj do vzťahu k češtine. Publikačnou platformou Filologickej fakulty, na ktorej Katedra slovenskej filológie pôsobí, je *Naukovyj visnyk Užhorodskoho universytetu. Serija filolohija*.[2] Vychádza od roku 1995 a vytvára publikačný priestor aj pre slovakistiku v kontexte všetkých jazykov a literatúr ponúkaných v študijných programoch univerzity, vrátane všeobecnej a porovnávacej jazykovedy, translatológie a lingvodidaktiky. Od roku 2001 na Katedre slovenskej filológie vychádza vedecký zborník *Studia Slovakistica* ponúkajúci publikačný priestor otvorený pre slovakistov z Ukrajiny, Slovenska, ale aj iných krajín.

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

Katedra slovenskej filológie v Užhorode je zároveň jedinou katedrou s lektorátom slovenského jazyka a kultúry. Bezmála 30-ročná nepretržitá existencia lektorátu vyplýva z medzinárodného programu spolupráce medzi Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Ministerstvom školstva a vedy Ukrajiny. Na základe neho sú na Katedru slovenskej filológie vysielaní lektori zo Slovenska (J. Džoganík, A. Krčová, M. Benikovský, M. Masaryk). Od roku 2019 svoj profesionálny život s Katedrou slovenskej filológie a lektorátom slovenského jazyka spojila profesorka Jana Kesselová z Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Prítomnosť lektorátu na katedre zintenzívňuje vedeckovýskumné, konferenčné i posudzovateľské kontakty, prezentačné aktivity, ale aj možnosti účasti ukrajinských študentov i učiteľov na študijných pobytoch, letnej škole *Studia Academica Slovaca*, exkurziách a vedeckých stážach na Slovensku.

Na Ľvovskej národnej univerzite Ivana Franka sa slovenčina študuje ako samostatný študijný program popri programoch orientovaných na češtinu, srbčinu, chorvátčinu, bulharčinu a slovinčinu v rámci Katedry slovanskej filológie prof. Ilariona Sviencického.[2] Okrem toho sa slovenčina študuje aj ako druhý slovanský jazyk pre slavistov a pre ukrajinistov. Na katedre pracujú špecialisti, ktorí môžu vyučovať aj poľštinu, lužickú srbčinu, bieloruštinu a ruštinu, do roku 2009 na katedre pôsobil i lektor macedónskeho jazyka. V súčasnosti na katedre funguje lektorát slovinského jazyka a kultúry. Katedra slovanskej filológie prof. Ilariona Sviencického v Ľvove je vďaka tomu unikátnym vedeckým a vzdelávacím centrom slovanských jazykov a kultúr. Panoramatický záber slovanských jazykov možno azda vysvetliť geniom loci poskytujúcim základy pre konštituovanie a rozvoj filológií od roku 1888. V tomto roku vznikol Ústav porovnávacej filológie slovanských jazykov, literatúr a umenia pod vedením filológa, etnografa a historika A. Kalinu. V súlade s vtedajšími univerzitnými tradíciami zameranie katedry determinoval komparatívny a historický prístup k štúdiu slovanských jazykov. Pestrosť slovanských jazykov v ponuke študijných programov i v komparatívnych vedeckých výstupoch pretrváva dodnes. V ostatných šiestich rokoch sa na výstupoch z oblasti slovakistiky podieľali Zoriana Hiletska, ktorá obhájila vôbec prvú dizertačnú prácu zo slovakistiky na Ukrajine, a Lidija Choda. Platformou na prezentáciu výskumných výsledkov je *Medzinárodné slavistické kolokvium*, ktoré v roku 2023 dosiahlo tri decéniá existencie. Publikačné príležitosti vznikli v roku 1970, keď začal vychádzať časopis *Problemy slovjanoznavstva.*[4] Časopis je unikátnou a dlhodobo vychádzajúcou celoukrajinskou sériovou publikáciou z oblasti slavistiky, ktorá má interdisciplinárny charakter. V čase vydania tejto štúdie časopis vstúpil do 53. roku svojej kontinuálnej existencie.

Dnipro je najvýchodnejším ukrajinským mestom, v ktorom sa študuje a skúma slovenčina. Na Dniprovskej národnej univerzite Olesia Hončara je slovenský jazyk

[2] Porov. webové sídlo pracoviska[3].

súčasťou štúdia a výskumu na Katedre všeobecnej a slovanskej jazykovedy, ktorá patrí k najstarším katedrám univerzity a ktorá sa počas svojej existencie viac ráz modifikovala. Do roku 1997 bola jej predchodkyňou Katedra ruského jazyka a v rozpätí rokov 1997 – 2014 Katedra všeobecnej a ruskej jazykovedy. Súčasná Katedra všeobecnej a slovanskej jazykovedy[5] ponúka výučbu ruštiny (pre študentov 3. a 4. ročníka), poľštiny (ako samostatný študijný program) a slovenčiny (ako voliteľný druhý slovanský jazyk). Výučbe slovenčiny a slovakistickému výskumu sa venuje I. Špiťko. Za svoju reprezentatívnu značku katedra pokladá medzinárodnú vedeckú konferenciu *Lexikálno-gramatické inovácie súčasných slovanských jazykov*, konanú v dvojročných cykloch už dve decéniá so zborníkovým publikačným výstupom (v elektronickej podobe od roku 2017[6]). Od roku 1993 katedra vydávala časopis s názvom *Visnyk Dniprovskoho universytetu. Serija movoznavstvo*,[7] ktorý bol v roku 2018 transformovaný na časopis *Problémy všeobecnej a slovanskej jazykovedy*. V roku 2019 bolo vydávanie časopisu ukončené.

3. LEXIKOLOGICKÉ, SLOVOTVORNÉ A FRAZEOLOGICKÉ VÝSKUMY

Najsústredenejšia pozornosť sa venuje lexikologickým a derivatologickým aspektom výskumu slovenčiny zo synchrónneho, diachrónneho aj komparatívneho hľadiska.

3.1. OPOZÍCIA *SVOJ* VERZUS *CUDZÍ* V LEXIKE

Vzťah medzi obohacovaním lexiky z domácich zdrojov a prostredníctvom preberania slov v slovensko-ukrajinskom porovnaní skúma Iryna Špiťko (2019a, 2019b, 2020). Preberanie slov chápe ako dôsledok „nominačnej bezvýchodiskovosti" (2019a, s. 147), za ktorú pokladá situáciu, ak prevzatá lexéma funguje namiesto málo operabilnej a neekonomickej opisnej frázy alebo ak sa prevzatá lexéma vžila skôr, než sa aktualizoval domáci slovotvorný potenciál.[3] Neekonomickosťou opisných pomenovaní sa vysvetľuje prevzatie lexém ako *brífing* – krátke informatívne stretnutie verejného činiteľa s novinármi, *barter* – bezpeňažný výmenný obchod, *billboard*/*bilbord* – veľkoplošná tabuľa určená na vonkajšiu reklamu umiestnená spravidla pri diaľniciach a cestách a pod. Niektoré prevzaté lexikálne jednotky však majú náprotivky v slovenčine aj ukrajinčine, napr. *cash – hotovosť*/*ґотівка*, *casting*

[3] Túto situáciu v ostatnom čase reprezentujú napríklad lexikálne jednotky (*digitálny*) *vplyvník* a (*digitálny*) *ovplyvňovateľ*, ktoré sa objavili neskôr, až po prevzatí lexémy *influencer* (1 – 4).

(1) *WeMeet je komunita podobne zmýšľajúcich profesionálov, živnostníkov, podnikateľov, zakladateľov, podnikateľov a* ***vplyvníkov*** [...].

(2) *Vezmite* ***vplyvníkov*** *do svojej kampane a vytvorte promo kódy.*

(3) *Pre digitálnych* ***vplyvníkov*** *je nevyhnutný multimediálny obsah, najmä videá.*

(4) *Konsolidácia a* ***digitálny ovplyvňovateľ****.*

– *konkurz*/*конкурс*, *shop*, *market* – *obchod*, *predajňa*/*магазин, on-line* – *naživo, priamo*/*наживо.* Spomedzi názorov na preberanie slov cudzieho pôvodu do slovenčiny autorka vyberá postoj M. Považaja (1995), podľa ktorého používanie takých anglických výrazov ako *headline* namiesto *titulok*, *joint-venture* namiesto *spoločný podnik*, *comeback* namiesto *návrat* atď. nemožno považovať za obohatenie lexikálneho systému jazyka. Obraz o postoji slovenských lingvistov k preberaniu slov, ktorý sa prezentuje v štúdii ukrajinskej slovakistky I. Špiťko (2019a, s. 147), zodpovedá jednej časti názorového spektra, a to obranársko-puristickému chápaniu v zmysle obavy, že „presýtenosť cieľového jazyka cudzími prvkami môže viesť k strate národnej jazykovej identity a výrazových prostriedkov materinského jazyka“ (prel. JK[4]). Prípady, keď výpožičkám v ukrajinčine zodpovedajú domáce ekvivalenty v slovenčine (*комп'ютер*/*počítač*, *принтер*/*tlačiareň*, *дайвінг*/*potápačstvo*, *попкорн*/*pukance*, *чирлідер*/*roztlieskavač*, *бум*, *ажіотаж*/*rozvoj*, *інтерв'ю*/*rozhovor*[5]), sa v štúdii interpretujú ako dôsledok „puristického postoja Slovákov, ktorý chráni slovenčinu pred vplyvom anglicizmov (aj bohemizmov)“ (Špiťko 2019a, s. 147). Proporcionalita domáce vs. cudzie v lexike slovenčiny sa „zvonka“ javí odlišne než v slovenskej lingvistike. Z domácej perspektívy sa konštatuje výrazný vzostup anglicizmov v novšom vývine, ale aj relatívna otvorenosť slovenčiny voči prijímaniu internacionalizmov, ktorá sa vysvetľuje závažným miestom latinčiny v dejinách slovenského jazyka (Buzássyová 1997, s. 70).

Vzťah domáce – cudzie v lexike slovenčiny a ukrajinčiny z diachrónneho hľadiska skúma taktiež I. Špiťko (2020). Autorka porovnáva etymologické výklady pomenovaní z vecného okruhu človek, úžitkové predmety, budovy a ich časti v interiéri, miesta v exteriéri. Výskumnú vzorku tvoria dvojice *nábytok*/*меблі*, *sedačka*, *pohovka*/*диван*,[6] *predajňa*, *obchod*/*магазин*, *chodník*/*тротуар*, *výklad*/*вітрина*, *výťah*/*lift*, *oblek*/*костюм*, *náramok*/*браслет*, *náhrdelník*/*кольє*, *náušnica*/*сережка*, *kaderník*/*перукар*, *čašník*/*офіціант*, *poslanec*/*депутат*, *vlastenec*/*патріот*, *letuš-*

[4] [...] перенасичення цільової мови іномовними елементами може призвести до втрати національної мовної самобутності взагалі та виражальних засобів рідної мови [...] (Špiťko 2019a, s. 147).

[5] Dodajme, že zo siedmich uvedených dvojíc v štyroch sa v slovenčine popri domácom výraze používa i výpožička: *popcorn*, *boom*, *interview*, v menšom rozsahu aj *kompjuter*, v mládežníckom slangu aj *komp*.

[6] V citovanej štúdii sa uvádza, že v niektorých slovanských jazykoch, vrátane slovenčiny, je výraz *dиván* zaznamenaný vo výkladových slovníkoch, no v dnešnej dobe sa na označenie mäkkého nábytku nepoužíva a patrí k pasívnej časti slovnej zásoby. O slovenčine sa to úplne tvrdiť nedá. V porovnaní s výrazmi *pohovka* a *sedačka* má síce najnižšiu frekvenciu výskytu v korpuse písaných textov[8], avšak v korpuse hovorených textov[9] vyššiu ako výraz *pohovka*. Význam ‚nízka pohovka na ležanie al. na sedenie‘ (SSSJ 2006) sa zachováva dodnes nielen v slovníku, ale aj v aktívnom používaní. O séme čalúnenosť a mäkkosť svedčia výrazy v kolokačnej paradigme substantíva *dиván*, napr. *zamatový*, *plyšový*, *kožený*, *vylihovať*, *rozvaľovať sa*, *usalašiť sa*, *uvelebiť sa*, *vysedávať*, *vyvaľovať sa*, *váľať sa*, *pohodlný*, *pohodlne*, *vysedený* a pod.

ka/*стюардеса*. Z porovnávaných dvojíc autorka vyvodzuje rozdiel medzi slovenčinou a ukrajinčinou z hľadiska pôvodu lexiky tak, že slovenčina patrí medzi jazyky so zachovaním praslovanského lexikálneho fondu a ukrajinčina sa radí k jazykom s veľkým počtom výpožičiek. Dodajme, že k parametrom porovnávania pristupuje i metodologická požiadavka štruktúry a veľkosti výskumnej vzorky, aby dovoľovala závery vztiahnuť na charakteristiku lexiky jazyka ako celku. Do proporcionality slov domáceho pôvodu a výpožičiek vstupuje sieť vzťahov medzi lexikálnymi jednotkami a rôzne úrovne koexistencie opozície domáce a cudzie.[7]

Protiklad *svoj* verzus *cudzí* patrí medzi základné antropologické protiklady a má rôzne prejavy zasahujúce nielen do štruktúry lexiky, ale aj do prežívania sveta. Štúdia *Koncept svoj v slovenských frazémach* (Kesselová 2020) objasňuje, čo znamená *svoj* pre používateľov slovenčiny, aké hodnoty sa im s konceptom *svoj* asociujú a konzervujú vo frazémach. Frazémy sa skúmajú na báze textov Slovenského národného korpusu. Ilustratívne uvedieme vybrané závery.

(a) Koncept *svoj* je prevažne spätý s pozitívnym hodnotením. Frazémy kódujú kľúčové body hodnotenia od „stavu sveta“ (*všetko má svoje miesto*), cez správanie človeka (*byť na svojom mieste*), kognitívne schopnosti (*mať hlavu na svojom mieste*), výkon človeka (*mať na svojom konte*) až po prežívanie (*prísť si na svoje*, *mať*

[7] Štúdia inšpiruje k otázke, ako pri komparatívnych výskumoch lexiky zohľadniť rozličné vzťahy medzi domácimi pomenovaniami a výpožičkami, ako implikujú aj výrazy v citovanej štúdii:

a) K slovám domáceho pôvodu v slovenčine jestvujú i prevzaté synonymá (napr. *pohovka* i *dován*, *vlastenec* i *patriot*, *letuška* i *stewardka*);

b) Prevzaté slovo jestvuje i v slovenčine, avšak v porovnaní s ukrajinčinou s modifikovaným významom. Ide o prípady, keď slová domáceho a cudzieho pôvodu v jazykoch rôznym spôsobom kategorizujú objekty mimojazykovej reality. Napríklad popri slove *oblek* jestvuje v slovenčine i slovo *kostým*, avšak na rozdiel od ukrajinčiny ide o pomenovania oblečenia diferencované podľa pohlavia. Slovo *kostým* pomenúva dámske oblečenie pozostávajúce z dvoch samostatných častí, kým slovo *oblek* typicky pomenúva mužské oblečenie zložené z nohavíc, zo saka, niekedy aj z vesty z toho istého odevného materiálu. Slovo *golier* latinského pôvodu v slovenčine označuje časť odevu okolo krku, kým ukrajinské *кольє* francúzskeho pôvodu je ekvivalentom slova *náhrdelník* (= ozdoba okolo krku).

c) Slová s rovnakou koreňovou morfémou cudzieho pôvodu jestvujú v oboch porovnávaných jazykoch, avšak s celkom iným významom (pomenovania nemeckého pôvodu ***офіц***іант s významom ‚čašník‘ a ***офіц***ier s významom ‚osoba s vyššou vojenskou hodnosťou, dôstojník‘ (Jarošová 2021).

d) Prevzaté slová v ukrajinčine a slovenčine fungujú ako medzijazykové homonymá (*магазин* ‚obchod‘ – *magazín* ‚periodicky vychádzajúci obrázkový časopis‘, *вітрина* ‚výklad‘ – *vitrína* ‚zasklená skriňa na vystavovanie predmetov v múzeu alebo súčasť nábytku‘).

e) Slová cudzieho pôvodu fungujú v oboch jazykoch, ale odlišne z hľadiska parametra času (v ukrajinčine slová *трамвай, перукa* bez časového kvalifikátora, kým slová *trotoár* a *paruka* v slovenčine sú zastarané);

f) Slová cudzieho pôvodu fungujú v oboch jazykoch, ale odlišne z hľadiska štýlovej príznakovosti (*ліфт* bez štylistického kvalifikátora, *lift* hovorový variant k štylisticky nepríznakovému *výťah*).

Ukazuje sa, že ak je ekvivalentom ukrajinskej lexémy cudzieho pôvodu v slovenčine domáci výraz, neznamená to, že cudzí prvok v slovenčine nejestvuje vôbec. Pri porovnávaní proporcionality relácie domáce vs. prevzaté v jazykoch treba vziať do úvahy bohatú spleť súvislostí, symetriu aj asymetriu foriem a významov.

svoj deň). Posesívum *svoj* konštruuje aj pomenovania negatívne prežívaných javov, ktoré vďaka nepriamemu pomenúvaniu nadobúdajú eufemistickú povahu, a to v prípade komunikácie o veku (*mať svoje roky*), utrpení (*niesť svoj kríž*, *prežiť svoje peklo*) a smrti (*nájsť svoj hrob*).

(b) Frazémy s komponentom *svoj* zvýrazňujú orientáciu na seba samého, na subjektivitu, individualitu a svojskosť človeka. Minimálna (nesyntagmatická) frazéma *po svojom* reflektuje kultúru bytia, ktorej súčasťou je potreba byť singulárnou bytosťou, prejavovať sa jedinečným spôsobom, autonómne, nezávisle, slobodne a svojsky, a to v myslení (*vykladať si/vysvetľovať si/interpretovať si po svojom*), v prežívaní (*užiť si/prežívať/vychutnávať si po svojom*), v konaní (*spraviť/urobiť/vyriešiť po svojom*), v reagovaní na stimuly (*zareagovať po svojom*), v zábave (*zabávať sa*, *osláviť*, *relaxovať po svojom*) aj v celkovom prístupe k vlastnému životu (*žiť po svojom/žiť svoj život*).

(c) Frazémy s komponentom *svoj* zvýrazňujú orientáciu na sociálne väzby s inými ľuďmi. Kým v starších frazémach koncept *svoj* reprezentuje rodinnú blízkosť, v novších frazémach (*mať svojho človeka*/*svojich ľudí*) *svoj* predstavuje osobnú známosť, názorovú blízkosť, ale aj oddanosť, lojálnosť, z čoho človeku označovanému ako *svoj* plynú preferencie, výhody, ale aj ochrana a nedotknuteľnosť zo strany ostatných, nie-svojich, t. j. cudzích. Výsledky štúdie tvoria východisko na výskum druhého člena opozície (cudzí), ako aj na komparatívny výskum kultúrnej podmienenosti skúmanej opozície.

3.2. LEXIKÁLNE INOVÁCIE AKO ECHO SPOLOČENSKÝCH ZMIEN

Časť štúdií ukrajinskej slovakistiky sa venuje lexikálnym inováciám, ktoré sú reakciou na pomenúvacie potreby ľudí v nových situáciách a ktoré sú príspevkom k pochopeniu systematiky relácií medzi jazykovými štruktúrami a sociálnou dynamikou. V sledovanom období sa predmetom výskumu stal pandemický komunikačný register.[8] I. Špiťko (2021) eviduje rozličné varianty kompozít (*koronakríza*, *korona-kríza*, *korona-karanténa*, *korona-aplikácia*, *korona-linka*, *koronapropaganda*, *COVID-19-PASS*, *COVID-oddelenia*, *covid-kríza*), expresívno-emocionálne slová (*karanténča*, *rúškomil*, *korande*, *karanténiny*, *rúškomat*, *nákazník*, *vírokoracia*), abreviácie (*ROR*: *rúško – odstup – ruky*), viacslovné lexikálne jednotky s adjektívom *koronavírusový*/*-á*,*-é* (*pandémia*, *karanténa*, *infekcia*, *kríza*, *rekord*, *opatrenie*, *vládnutie*, *fond*), aktualizácie frazém (*Darovanému rúšku na farbu nepozeraj*.) a okrídlených výrokov (*Mám rúško, teda som!*). Podľa autorky lexikálne inovácie majú nie-

[8] M. Ološtiak a S. Pachomova (2022, s. 189 – 218) sa venujú porovnaniu komunikačného registra súvisiaceho s pandémiou COVID-19 v slovenčine a ukrajinčine s cieľom nielen registrovať lexikálne inovácie, ale ich aj porovnať s využitím dvoch metodologických východísk: teórie lexikálnej motivácie a onomaziologickej komparácie.

len pomenúvaciu funkciu, ale ich zmyslom je prostredníctvom hry s jazykom odľahčiť vážnosť pandemickej situácie. Komparatívny prístup zvolila L. Choda (2020a), ktorá sleduje lexiku pandemického registra v slovenčine aj ukrajinčine v sociálnej a komerčnej reklame. Štúdia v oboch jazykoch registruje expresívno-emocionálne lexikálne jednotky, slang, kolokvializmy, aktualizáciu frazém, citátov a rôzne typy logotypov na získanie pozornosti adresátov s funkciou ovplyvniť ich správanie.

Lexikálnym inováciám ako súčasti komunikačného registra vysokoškolákov v čase pandémie sa z hľadiska ukrajinsko-slovenskej komparácie venuje L. Choda (2021). Zisťuje analogické myšlienkové schémy u nositeľov oboch jazykov, a to nielen v oblasti pomenovaní foriem výučby (napr. *вебінар*, *відеоконференція – webinár*, *videokonferencia*, pomenovania tradičných foriem výučby s adíciou komponentu *online/онлайн*), ale aj chápanie karantény ako prázdnin, čo dokumentujú adjektíva v kolokačnej paradigme substantíva *prázdniny*/*канікули* (ukr. *коронавірусні*, *карантинні*, *онлайн-канікули*, *ковідні*, *безпечні*, *вимушені*, *тимчасові*, *дострокові*, *незаплановані*, *позапланові*, *подвійні*, *додаткові*, *часткові*, *несподівані* + *канікули*; slov. *koronavírusové*, *karanténne*, *online*, *covidové*, *bezpečné*, *nútené*, *dočasné*, *nenaplánované*, *dodatočné*, *predčasné* + *prázdniny*). Lexikálne inovácie ako *онлайн-вечірка*, *онлайн-пати*, *карантинна вечірка/пати*, *коронавечірка – online večierok*, *online párty*, *karanténny večierok*, *karanténna párty*, *coronaparty* dokumentujú, že spoločenský život študentov sa nezastavil ani počas požiadavky na izoláciu. Špecificky v lexike ukrajinských študentov autorka dokladá výrazy, ktorými sa pripojenie zlomyseľníka do cudzieho webinára konceptualizuje ako vojenský atak (*зумбомбінг*, *зум-рейд*) a propagandistický akt (*зум-тролінг*).

Do bloku výskumov venovaných lexikálnym inováciám možno zaradiť štúdie L. Chody o podobách a funkciách frazém, slangu a okazionalizmov v slovenskom a ukrajinskom reklamnom texte. Autorka zisťuje, že 40 % frazém si v slovenskej reklame zachováva petrifikovanú podobu, aktualizácia frazém spočíva na opakovaných vzorcoch modifikácie (2018). Najčastejšie ide o substitúciu lexikálnej jednotky frazémy logonymom, expanziu alebo redukciu frazémy začlenenú do reklamného textu, konkretizáciu frazémy a rôzne typy modifikácií frazémy tak, aby sa zvýraznila jej súvzťažnosť s ponúkaným produktom. Autorka v oboch porovnávaných jazykoch zisťuje zhodné tendencie vo využívaní frazém podriadené zámeru pútať pozornosť potenciálnych spotrebiteľov a intenzifikovať persuazívnu funkciu reklamy. V štúdii o využívaní hovorovej a slangovej lexiky L. Choda (2019) registruje lexikálne vrstvy, ktoré priťahujú záujem adresátov pre svoju blízkosť každodennej reči, úspornosť a emocionálnosť. V štúdii orientovanej na okazionalizmy vystupuje do popredia komparatívny aspekt ešte výraznejšie (2020b, s. 44 – 51). L. Choda porovnáva okazionalizmy reklamného textu v reprezentantoch troch skupín slovanských

jazykov (slovenčina, ukrajinčina, bulharčina). Spoločnou črtou okazionalizmov v reklame, okrem originálnosti, nápadnosti a zapamätateľnosti, je jednoznačná pozitívna emocionálnosť. Štúdia odkrýva zhodné postupy v štruktúre reklamných okazionalizmov s hyperbolizujúcimi prefixmi *super-*, *mega-*, *ultra-*, *extra-*, okazionálne verbá motivované logonymami (*Kofolonizuj svet. Kofola. – Фанта. Фантазирайте. – ФАНТАнуємо*), okazionálne substantíva (*HRAtislava víkend plný hier*), adjektíva (*Funko. Funtastická hudba*), adverbiá (*Aegon. Myslite aegonomicky*), ale aj okazionálne kolokácie (*XXL týždne v Lidli*.), kompozitá (*wow-ceny*, *šetripôžička*), superlatívy vzťahových adjektív (*najkávovejšia*, *najparadajkovejšia*), grafické zvláštnosti, substitúcie grafém (*Dovolenka snow*.) a opakovanie grafém na dosiahnutie expresivity (*Milióóóóny*.). Autorka štúdiu uzatvára tvrdením, že okazionalizmy naznačujú vývoj jazyka reklamy, sú prejavom výrazového bohatstva a tvorivej individuality autorov. Natíska sa však aj otázka, či práve opakovanosť zaznamenaných štruktúr nepredstavuje opačnú tendenciu k stereotypizácii, jednotvárnosti, ošúchanosti, vyprázdňovaniu významu a zmyslu a oslabovaniu pôsobenia na adresáta. Otvára sa možnosť skúmania perlokučného aktu, t. j. či vyslovenie výpovede s okazionalizmami reálne vedie k zamýšľanému efektu ilokučného aktu. Vzniká tiež otázka smerujúca k podstate okazionalizmov, či tendencia k opakovanosti štruktúr pokladaných za okazionálne nejde proti povahe okazionalizmov vymedzených vlastnosťami ako jedinečnosť aktu utvorenia, autorstvo, viazanosť na kontext, neuzuálnosť, jednorazovosť použitia, zvláštnosť, nápadnosť, neobvyklosť, novosť (porov. Martincová 2017).

3.3. ETYMOLOGICKÝ ASPEKT V LEXIKOLÓGII

Komplementom k štúdiám o lexikálnych inováciách sú diachrónne výskumy lexiky. Onomaziologickému aspektu kontrastívnej lexikológie sa systematicky venuje I. Špiťko (2017, 2022; Špiťko – Žarko 2021). Pri porovnávaní somatickej lexiky ukrajinčiny a slovenčiny autorka poukazuje na formové odlišnosti v pomenovaniach *tvár –обличчя*,[9] *čelo – лоб* (aj *чоло*), *líce – щока*, *ústa – рот* (aj *уста*), *pera – губа*,[10] *obočie – брови*,[11] *mihalnice – вії* a pod. Na základe etymologických výskumov autorka usudzuje, že najtypickejšími motivantmi somatizmov sú: a) funkcia (napr. spájať, „zošívať" – *шия,* krútiť – *krk*); b) vlastnosti predmetov mimojazykového sveta (motivantom slova *trup* v slovenčine je pomenovanie časti kmeňa stromu – motivantom pre ukrajinský výraz *тулуб* je pomenovanie koženého vaku bez švov); c) charakter reliéfu zemského povrchu (napr. pomenovanie *chrbát* v somatickej lexike). Autorka z porovnania etymológií skúmaných ukrajinských a slovenských soma-

[9] V lexike slovenčiny je aj slovo *obličaj* s príznakom knižné a zastarávajúce.
[10] Lexéma *huba* (s kvalifikátorom hrubé) je v slovenčine synonymom pomenovania *ústa*.
[11] V slovenčine je paralelou substantívum *obrva* s kvalifikátorom knižné.

tizmov usudzuje, že najčastejším postupom utvárania somatizmov je derivačná polysémia s metaforickou transpozíciou. Predpokladá, že sémantické transpozície sú založené na asociatívnej povahe ľudského myslenia.

3.4. SLOVOTVORNÉ VÝSKUMY

Derivatologický výskum reprezentujú viaceré štúdie L. Budnikovovej.[12] V príspevku *Morfoloho-syntaksyčnyj ta nuľsufiksaľnyj sposoby tvorennia nazv osib u slovackij movi* (Budnikova 2018c, s. 6 – 14) sa prezentujú odlišné pohľady slovenských a ukrajinských lingvistov na vymedzenie slovotvorných postupov i terminologické asymetrie. V ukrajinskej slovotvorbe sa do morfosyntaktického spôsobu tvorenia zaraďuje proces slovnodruhovej transpozície. Empirický výskum sa týka substantivizácie, pričom sa odlišuje úplná a parciálna substantivizácia, vzťahujúca sa na niektorý z významov substantivizovanej lexémy. Podľa autorky v slovenčine aj ukrajinčine substantivizácii podliehajú najmä adjektíva pomenúvajúce vekové a telesné osobitosti (*starý*; *сивий*, *чорнявий*), fyzické a psychické deficity (*šialený*, *šibnutý*, *šmatlavý*; *дурний*, *мудрий*, *розумний*) a osobné privlastňovacie zámená (*moja žena – moja*, *môj manžel – môj*, *мій чоловік – мій*, *моя дружина – моя*). Na rozdiel od slovenčiny je v ukrajinčine viac substantivizovaných adjektív na označenie povolaní (*горновий*, *їздовий*, *розсильний*, *рульовий*, *черговий*). Tzv. bezpríponový postup sa v oboch jazykoch uplatňuje pri tvorbe názvov povolaní motivovaných pomenovaním odboru ľudskej činnosti (*agronóm*, *astronóm*; *агроном*, *астроном*). V ukrajinčine sa na rozdiel od slovenčiny bezpríponovým postupom tvoria aj rodovo nediferencované substantíva (*зажерливий – зажера*, *надоїдливий – надоїда*, *нечесаний – нечоса*, *прилизаний – прилиза*).

Komparatívnu derivatológiu reprezentuje aj výskum deverbatívnych pomenovaní osôb v slovenčine a ukrajinčine (Budnikova 2019b). Za najproduktívnejšie v oboch jazykoch autorka pokladá sufixy *-č*/*-ač* (*lisovač*, *predavač*, *prešívač*; *оцінювач*, *сурмач*, *тлумач*), *-teľ* (*prekladateľ*, *riaditeľ*, *skladateľ*, *spisovateľ*; *вихователь*, *настоятель*, *управитель*, *учитель*). Paralely sa registrujú aj v expresívach s príponami *-áň* (*cifráň*, *glgáň*, *chmuráň*; *горлань*, *прохань*, *цибилань*), *-úch* (*najdúch*; *знайдух*), *-aj* (*hundraj*, *papaj*, *pobehaj*; *рубай*, *шахрай*). Názvy osôb s príponou *-oš* (*jedoš*, *kradoš*, *mrmloš*) nie sú súčasťou normy spisovnej ukrajinčiny, ojedinele sa však vyskytujú v jej západných nárečiach (*баброш*).

Výskum deonymických prevzatí (Budnikova 2021) vedie k záveru, že geologické, botanické, športové a politické názvy, lekárske a technické termíny, názvy fyzikálnych jednotiek a zbraní spravidla súvisia s antroponymami (*cínia* – názov rastliny vznikol z priezviska botanika J. G. Zinna). Zoologické názvy, názvy odevov

[12] V štúdiách, ktoré sú publikované v ukrajinčine, autorka používa priezvisko Budnikova, v slovenčine Budnikovová. Túto diferenciu rešpektujeme v bibliografických odkazoch.

a názvy z oblasti potravinárstva najčastejšie súvisia s toponymami (*labradorka* – názov vtáka a *labrador* – druhové pomenovanie psa vznikli z pomenovania polostrova *Labrador*, *hempšírka* – druhové pomenovanie sliepky vzniklo z názvu štátu New Hampshire). Deonymické substantíva podľa autorky najčastejšie vznikajú sufixáciou (*bondovka, kentučka*), v menšej miere kompozíciou (*faradmeter*).

3.5. TERMINOLOGICKÉ VÝSKUMY

Terminologické výskumy reprezentujú jednak parciálne štúdie (Budnikovová 2018a, 2019a; Budnikova 2018b), jednak lexikografická príručka lingvistickej terminológie slovenčiny a ukrajinčiny (Hilecka 2022).

Výskum slovotvornej terminológie v slovenčine a ukrajinčine (Budnikovová 2018a, s. 97 – 110) ukázal viacero podobností jej konštituovania. Slovotvornú terminológiu tvoria termíny domáceho pôvodu (*slovotvorný základ – твірна основа*, *slovotvorné hniezdo – словотвірне гніздо*), termíny prevzaté z latinčiny alebo gréčtiny (*morféma – морфема*, *paradigma – парадигма, sufix – суфікс*) a synonymia termínov domáceho a cudzieho pôvodu (*slovotvorba – derivatológia*; *словотвір – дериватологія*). Štúdia venovaná slovensko-ukrajinskému prekladu ekonomickej terminológie (Budnikova 2018b) reaguje na odraz odlišných spoločensko-ekonomických štruktúr dvoch krajín v štruktúrach ekonomických termínov. Dôsledkom je (aj) existencia termínov patriacich do tzv. bezekvivalentnej lexiky, resp. termínov s nízkou mierou zrozumiteľnosti až nezrozumiteľnosti pre adresáta cieľového jazyka. V takých prípadoch sa v štúdii odporúča využívať opisný preklad ako voľnú transformáciu významu prekladanej lexikálnej jednotky. Napríklad pojem *ohlasovacia živnosť* v ukrajinčine neexistuje, odporúča sa využiť opisný preklad *дрібне підприємництво, здійснюване в повідомному порядку, дрібне підприємництво, що підлягає реєстрації в ліцензійному управлінні*. Podobne aj termín *živnostenský úrad* možno preložiť len opisne ako *відомство, управління дрібного підприємництва.* Výskum prekladu anatomickej terminológie (Budnikovová 2019a) otvára otázku ekvivalencie mikroštruktúry anatomického názvoslovia s prefixmi, ktoré sú identické s priestorovými pozičnými prepozíciami (*nad-*, *pod-*, *pred-*, *za-*, *medzi-*, *pri-*, *od-*). Takmer všetky ekvivalenty sú tvorené rovnakými prefixmi (*nadplecok – надпліччя*, *pritiahnutie – приведення*, *odrastok – відросток*, *prinosový – приносовий*). V niektorých termínoch pozorujeme rozdielnu motiváciu, napr. názov orgánu je v slovenčine motivovaný funkciou, kým v ukrajinčine jeho lokalizáciou (*kývač hlavy – грудинно-ключично-соскоподібний м'яз*).

Vzhľadom na výučbu slovakistiky na ukrajinských univerzitách a ukrajinistiky na Slovensku, intenzívne vedecké kontakty, preklady odbornej literatúry, spoločné vedecké konferencie sa už dlho pociťovala potreba dvojjazyčného slovníka jazykovednej terminológie. Lakúnu v tejto oblasti zapĺňa *Slovensko-ukrajinský slovník lin-*

gvistickej terminológie (Hilecka 2022). Lingvistické termíny sú vybraté tak, aby pokrývali všetky jazykové roviny štruktúrne chápaného jazykového systému, ale aj termíny všeobecnej jazykovedy, štylistiky, teórie jazykovej komunikácie, teórie prekladu, korpusovej gramatiky, vývinu jazyka, teórie spisovného jazyka, dialektológie, v primeranej miere aj pragmatiky, kognitívnej gramatiky, ekolingvistiky a xenolingvistiky. Každé heslové slovo je doplnené o skratku gramatického rodu, substantíva i adjektíva sa uvádzajú spolu s relačnými morfémami. Vďaka tomu čitateľ získava komplexnejšiu gramatickú informáciu o fungovaní tvarotvorných procesov v syntagmatických vzťahoch. Názornosť a ústretovosť k používateľovi slovníka sa zvyšuje aj uvádzaním synonymných ekvivalentov domáceho pôvodu k termínom latinskej/gréckej proveniencie.

Všetky terminologicky orientované práce sú aplikačne využiteľné v slovensko-ukrajinskom preklade a tlmočení, kontrastívnej lingvistike, vo výučbe slovakistiky a ukrajinistiky, ale aj slovenčiny a ukrajinčiny ako cudzích jazykov.

4. GRAMATICKÉ VÝSKUMY

Zastúpenie gramatických tém je v skúmanom období minimálne. Pokus o lingvokulturologickú interpretáciu syntaktických prostriedkov zreteľa v slovenčine vo svetle teórie jazykového obrazu sveta reprezentuje výskum J. Kesselovej (2021a) predstavený na konferencii *Leksyko-hramatyčni innovaciji v sučasnych slovjanskych movach* v Dnipre. Štúdia hľadá odpoveď na otázku, čo vypovedajú gramatické štruktúry o tom, ako jazykové spoločenstvo konceptualizuje, prežíva a hodnotí tento svet. Na báze korpusových dát sa skúmajú spojkové výrazy (ustálené viacslovné kombinácie spojok s inými slovnými druhmi, najmä s časticami, primárnymi alebo sekundárnymi predložkami, príslovkami) zreteľového vzťahu, vymedzuje sa frekvenčné jadro spojkových výrazov a ich funkcie. Výskum ukázal, že zjednocujúcim prvkom morfematickej štruktúry najviac preferovaných spojkových výrazov zreteľa je odkaz na vizuálny vnem ako most medzi externým prostredím človeka a jeho spracovaním v ľudskej kognícii. Zreteľový vzťah je myšlienkový vzťah s vyšším stupňom abstrakcie, je prejavom súvislostnej kompetencie človeka (*x* sa posudzuje z hľadiska *y*). Konceptuálne východisko najbežnejších spojkových výrazov zreteľa v slovenčine predstavuje metafora VEDENIE JE VIDENIE. Zdrojovou oblasťou tejto metafory je systém aspektov vizuálneho vnímania: a) proces videnia s morfémou *-hľad-* (*vzhľadom na to, že*; *z hľadiska toho, že*; *z pohľadu toho, kto*; *s ohľadom na to, že*; *z hľadiska toho, kto*); b) prostriedok videnia s morfémou *-oč-*, *-zr-* (*voči tomu, čo*; *so zreteľom na to, že*); podmienka videnia (*vo svetle toho, že*); deficit videnia (*bez ohľadu na to, či*; *bez ohľadu na to, že*; *nehľadiac na to, že*; *odhliadnuc od toho, že*). Metafora videnia v prípade zreteľového vzťahu nepredstavuje len zrakovú percepciu ako súčasť zmyslového vnímania, ale prestupuje do oblasti poznávania a reflektuje spätosť vedenia a videnia v našej kultúre.

Počas lektorského pobytu v Užhorode vznikli i štúdie J. Kesselovej venované statusu antepréterita v súčasnej slovenčine (2021c, 2022). Antepréteritum je stále živým verbálnym časom slovenčiny, avšak od 90. rokov minulého storočia sa jeho frekvencia výrazne znížila. Formovú stránku tvoria dva *l*-ové tvary verb v kontaktnej alebo dištančnej pozícii. Doterajšie výsledky ukazujú, že typickou realizáciou antepréterita v texte je kontaktná pozícia s inverzným slovosledom (typ *ako som bol povedal*). V dištančnej pozícii sú typické 2 – 4 obsadené pozície medzi *l*-ovými tvarmi verb tiež s inverzným slovosledom (typ *keď sme sa boli v Olšanoch raz stretli*). Z hľadiska sémantiky sú s antepréteritom kompatibilné tie verbá, ktoré vypovedajú o existencii človeka a základných prejavoch jeho bytia – komunikácii, aktivite a myslení, čomu zodpovedajú komunikačné, kognitívne, existenčné verbá a diferencované verbá ľudských aktivít (realizačné, pohybové, manipulačné a konverzíva). Antepréteritum vypovedá o tom, ktoré aspekty existencie, myslenia, komunikácie a aktivít človek prežíva ako natoľko dôležité, že ich z minulosti aktualizuje v pamäti a pomenúva príznakovým a konštrukčne nákladným spôsobom (napr. začiatočná a finálna fáza aktivít, emočne prežívané aktivity, niektoré špecifické myšlienkové procesy, komunikačné funkcie a pod.). S antepréteritom sú najviac kompatibilné komunikačné verbá, ktoré fungujú nielen ako prostriedok časového predchádzania hovorenia pred iným dejom, ale aj ako pragmatický komentár, prostriedok neurčitosti, ale aj humoru a irónie.

5. ONOMASTIKA A POUŽÍVANIE PROPRIÍ V PREKLADE

Štúdia *Z.* Hileckej (2020) upozorňuje na variabilitu ukrajinských antroponým a toponým v slovenských prekladoch aj slovenských textoch vôbec. Kým pri antroponymách podľa názoru autorky pozorujeme citlivejší prístup, toponymá sa uvádzajú variabilne, niekedy podľa pravidiel transliterácie, inokedy transkripcie, vplyv má i tradícia a používanie pravidiel slovenskej/ukrajinskej ortografie. Ďalším problémom používania ukrajinských toponým v slovenčine je sprostredkovateľská rola ruštiny (*Kyjev*, *Ľvov*, *Charkov*, *Rovno*, *Dneper*). Varírovanie propriálnych podôb je v rozpore s ich identifikačnou funkciou a intenzifikuje potrebu konzistentných pravidiel a ich dodržiavania pri transpozícii ukrajinských proprií do slovenského textu. Varírovanie formy toponým sa ilustruje korpusovými dokladmi, napr. *Kyjev*/*Kyjiv*, *Ľvov*/*Ľviv*, *Žitomir*/*Žytomir*, *Černovice*/*Černivci*, *Charkov*/*Charkiv*, *Ternopoľ*/*Ternopiľ*.[13] Pri iných toponymách sa v slovenčine registruje výlučne jedna podoba (je uvedená na prvom mieste *Záporožie*/*Zaporižžja*, *Vinnycja*/*Vynnycia*, *Černihov*/*Černihiv*, *Černobyľ*/*Černobyľ*). Ďalšie toponymá ilustrujú rozkolísanosť toho istého javu, napr. prepisu *-ль* vo finálnej pozícii toponyma *Чорнобиль*/*Černobyľ*, ale *Нікополь*/*Niko-*

[13] V uvedených toponymách je v slovenskom kontexte frekventovanejšia podoba uvedená na prvom mieste.

pol, *Сімферополь*/*Simferopol*, *Севастополь*/*Sevastopol* i *Sevastopoľ*. Zvlášť citlivo sa posudzuje prepis mien ukrajinských historických osobností, významných osobností či Ukrajincov trvalo žijúcich na Ukrajine. Prílišnú adaptáciu ukrajinských mien podľa noriem zodpovedajúcich slovenskej ortografii autorka hodnotí ako onomastickú paródiu. Napriek tomu, že jestvujú staršie i novšie práce formulujúce pravidlá štandardizácie pri prepise ukrajinských antroponým a toponým do slovenčiny (Štec 1995; Belej – Čižmárová 2013; Pachomova 2022), ich uplatňovanie nedosiahlo širšiu mieru akceptácie a má zmysel sa k nim vracať a precizovať ich.

Na druhej strane sa rieši problematika prepisu slovenských antroponým a toponým do ukrajinčiny, ktorá je v mnohom podobná situácii, akú opísala Z. Hilecka (2020) pri prepise ukrajinských mien do slovenčiny. Zo štúdie N. Petrice (2021) vyplýva, že rozkolísanosť, paradoxne, zvyšujú aj samotné normatívne dokumenty. Prepis slovenských toponým v ukrajinskom texte regulujú *Pokyny na prenos zemepisných názvov a termínov Slovenska do ukrajinčiny*, ktoré vydalo Ministerstvo ekológie a prírodných zdrojov Ukrajiny (Kolomijec – Ponomarenko 2001). Podľa autorky pokyny upravujú protichodné spôsoby prepisu slovenských toponým, v ktorých sa kombinujú pravidlá transliterácie i transkripcie s tradíciou prepisu ustálenou v ukrajinčine a so snahou zachovať čo najvernejšiu podobu originálu v slovenčine.[14] Výsledkom je spleť konkurenčných podôb, napríklad k toponymu *Slovenský kras Словенски-Крас* i *Словацький Карст*, k toponymu *Slovenský raj Словенски-Рай* i *Словацький Рай*, k toponymu *Vysoké Tatry Високе-Татри* i tvar adjektíva podľa pravidiel morfológie ukrajinčiny *Високі Татри.*

Problémy vyplývajúce z prenosu toponým slovenčiny/češtiny ako východiskových jazykov do ukrajinčiny ako cieľového jazyka N. Petrica rozpracúva aj v ďalšej štúdii (2022a, 2022b) a vymedzuje niekoľko štruktúrnych typov toponým, pri ktorých sa uplatňuje rozkolísanosť:

a) toponymá zakončené v slovenčine na *-ice* (typ *Košice*) sa reprodukujú buď s príponou *-іце* (*Кошіце*), alebo *-иці* (*Кошиці*);

b) viacslovné predložkové spojenia (typ *Čierna nad Tisou*) sa uvádzajú buď v podobe blízkej slovenčine (*Чиєрна-над-Тісоу*), alebo podľa morfologických pravidiel ukrajinčiny (*Черна-над-Тисою*, tento variant sa pokladá za spisovný);

c) toponymá s adjektívami, na ktorých sa v slovenčine uplatňuje kongruencia (typ *Rajecké Teplice*), sa uvádzajú v podobe blízkej slovenčine (*Раєцке Тепрліце*), avšak za spisovný sa pokladá tvar podľa morfologických pravidiel ukrajinčiny (*Раєцькі Теплиці*);

[14] S odvolaním sa na prácu S. Pachomovej *Onimijna nominacija v diachroniji* (2019) autorka za zdroj problémov v praxi prepisu proprií pokladá aj dlhoročnú tradíciu nerešpektovania propriálnej lexiky pri preklade: nie je zahrnutá v dvojjazyčných slovníkoch, autori učebníc translatológie sa spravidla zložitej problematike prenosu propriálnej lexiky do cieľového jazyka vôbec nedotýkajú.

d) toponymá zakončené v slovenčine na mäkký konsonant *-c* (typ *Lučenec*) sa majú prepisovať so znakom mäkkosti ako *Лученець*, *Сенець*, podoby *Лученец, Сенец* sa hodnotia ako chybné.

Podľa autorky problémy s prepisom sú spôsobené aj nekonzistentnými ortografickými pravidlami nového vydania *Ukrajinského pravopisu* (Mazničenko – Makedon 2019) a nedodržiavaním pravopisných noriem prekladateľmi. Navyše, vymedzené pravidlá prepisu toponým aj antoným sa vzťahujú na širokú kategóriu proprií cudzieho pôvodu. Autorka štúdie navrhuje, aby sa pri štandardizácii pravidiel prepisu proprií do ukrajinského textu rešpektoval i východiskový jazyk propria, resp. aspoň jeho príslušnosť k jazykovej podskupine slovanských jazykov.

6. SLOVENČINA V KONTAKTE S ČEŠTINOU

V ukrajinskej slovakistike nezostáva nepovšimnutá ani otázka statusu slovenčiny v českom jazykovom prostredí po rozdelení Česko-Slovenska 1. januára 1993. Natíska sa otázka, či vzťah slovenčiny k češtine možno obsiahnuť kategóriou kontaktový jazyk alebo cudzí jazyk. Z. Hilecka (2021) sa pokúsila sprehľadniť premeny koexistenčných vzťahov fungovania slovenčiny v Česku. Na základe dostupných dát a výsledkov sociolingvistických prieskumov podáva analýzu statusu slovenčiny v jazykovej situácii Českej republiky. Osobitne si všíma postoje Čechov k slovenčine a prítomnosť slovenčiny na českých internetových stránkach, vo vzdelávaní, vo vedeckých kontaktoch, v kultúre, médiách a v škole. Autorka za najhoršiu z hľadiska používania slovenčiny pokladá situáciu v televízii z dôvodu, že ani jeden program nie je venovaný slovenskej menšine či česko-slovenským vzťahom a slovenské programy sú buď dabované, alebo titulkované. Dabovanie slovenských filmov do češtiny vyvoláva v závislosti od generačnej príslušnosti respondenta rozličné postoje, od bezvýhradného schvaľovania u mladšej časti adresátov až po pobúrenie staršej generácie s bezproblémovou percepciou slovenčiny. Na druhej strane, štúdia cituje z výskumu P. Mittera (2007), podľa ktorého popri hudbe je práve televízia najčastejšie uvádzaným prostriedkom kontaktu Čechov so slovenčinou.[15]

V štúdii sa sleduje tiež prítomnosť časopisov, ktoré predstavujú podujatia podporujúce povedomie o slovenčine a slovenskej kultúre v Čechách (*Slovenské dotyky.*

[15] Protichodnosť tendencií môžeme sledovať aj v iných oblastiach. Štúdia Z. Hileckej oblasť školstva charakterizuje tým, že v ČR nejestvuje ani jediná slovenská škola. Na druhej strane treba nad rámec štúdie dodať, že v školských dokumentoch českého ministerstva školstva sa strata percepčného bilingvizmu explicitne hodnotí ako ochudobňujúca pre mladú generáciu. Projektom *Slovenština do škol* (Eichlerová 2010) sa má nenásilne a prierezovo (vo viacerých predmetoch) podporovať znalosť slovenských reálií a slovenčiny, nevylučuje sa ani rozhodnutie školy vyučovať slovenčinu ako cudzí jazyk. M. Nábělková (2009, s. 67 – 88) charakterizuje prítomnosť slovenčiny v jazykovej situácii Česka tak, že nejde o homogénnu situáciu, závisí od konkrétnych používateľov češtiny, od ich osobnej a pracovnej pozície, ale aj od komunikačnej sféry, v ktorej sa vzťah slovenčiny a češtiny hodnotí.

Magazín Slovákov v ČR. – *Zrkadlenie-Zrcadlení. Česko-slovenská revue*. – *Listy* Slovákov a Čechov (ktorí chcú o sebe vedieť) a diskusie podporujúce percepčnú schopnosť Čechov pri vnímaní slovenčiny (napr. diskusný klub *Jak rozumíte slovenštině?*, príležitostné televízne a rozhlasové kvízy, testy).[16] Doplňme, že v súčasnosti sa úmysel pritiahnuť pozornosť Čechov k slovnej zásobe slovenčiny zhmotnil v projekte *Česko-slovenské slovo týdne*/*týždňa*, ktorý prívetivou a odľahčenou formou poukazuje na paralely i rozdiely medzi slovenčinou a češtinou, a to s využitím dát z jazykových korpusov oboch jazykov, výkladových, prekladových i etymologických slovníkov oboch jazykov spracovaných do žánru jazykového ministĺpčeka. Projekt má však širšie využitie, než pôvodne predpokladal. Stal sa obľúbenou študijnou pomôckou pre ukrajinských študentov, zvlášť na užhorodskej Katedre slovenskej filológie, v ktorej popri sebe koexistuje oddelenie slovakistiky a bohemistiky, študenti slovenského jazyka sa zoznamujú s češtinou a vice versa.

7. LINGVODIDAKTIKA

Lingvodidaktický výskum zameraný na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka reprezentuje zborník *Slovenčina ako cudzí jazyk v škole* (Kesselová 2021b). Vzišiel z praktických potrieb učiteľov slovenčiny v Zakarpatskej oblasti Ukrajiny. Autori štúdií sa okrem výskumu jazyka sami venujú výučbe slovenčiny ako cudzieho, resp. druhého jazyka. Výsledkom je 15 štúdií 17 autorov zo Slovenska a z Ukrajiny. Napriek tematickej rôznorodosti a individuálnej perspektíve každého autora v náhľade na výučbu slovenčiny štúdiám nechýba zjednocujúci menovateľ: záujem osloviť diferencované skupiny učiteľov a lektorov, ktorí pracujú so študentmi v rozličných etapách získavania komunikačnej kompetencie a s rozličnými motiváciami naučiť sa po slovensky. Preto sa v zborníku ocitajú štúdie orientované na zvládnutie bazálnych komunikačných situácií až po profesionálnu úroveň prekladateľa a tlmočníka. Spojivom je konštruktivistický prístup k výučbe jazyka a rešpektovanie kultúrneho kontextu jeho fungovania a používania. Vo všetkých štúdiách sa teoretické východisko výučby spája s praktickou aplikáciou teórie v konkrétnych vyučovacích postupoch a odporúčaniach pre učiteľov a lektorov. Vzhľadom na to, že osvojovanie si materinského jazyka spočíva na bezznalostnej gramatickej dispozícii (Dolník 2016), v štúdiách sa preferuje taký prístup k výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka, ktorý je založený na uvedomení si zhôd a rozdielov medzi východiskovým a cieľovým jazykom. V prípade slovenčiny a ukrajinčiny sú podstatné rozdiely v zvukovom subsystéme, ktoré sa premietajú do morfologického subsystému jazykov. Rozdiely vo flektívnych systémoch oboch jazykov sú zdrojom morfologických interferencií.

[16] Z časopisov uvádzaných autorkou sú len *Listy Slovákov a Čechov* dostupné v elektronickej podobe aj v čase písania tejto prehľadovej štúdie (2023), ostatné dva časopisy sa na internetových stránkach prestali objavovať v roku 2008 a 2009.

Výberovo uveďme relačné morfémy datívu sg. *-ovi/-y*, datívu a lokálu pl. maskulín *-om*, *-och*/*-ам*, *-ax*, inštrumentálu pl. *-mi*/*-ами*, (ne)existenciu kongruencie adjektív s rodom substantív (*dobrí študenti*, *dobré študentky, pekné mestá : хороші студенти, старанні студентки, гарні міста*), (ne)existenciu kongruencie verba *byť* v osobe a čísle (*na stole sú knihy* : *на столі є книги*) a ďalšie javy uvedené v štúdiách citovaného zborníka. Komparatívne štúdie odkrývajú zdroje interferencií a zefektívňujú lingvodidaktický postup lektorov aj učenie sa slovenského jazyka ako cudzieho jazyka zo strany študentov.

Na lingvodidaktické výskumy nadväzuje tvorba učebníc slovenčiny ako cudzieho jazyka pre Ukrajincov, ktoré sú výsledkom spolupráce slovakistov v oboch krajinách. Príručka *Prvá pomoc po slovensky* / *Перша допомога по-словацьки* (Vrábľová a kol. 2022) vznikla spoločným úsilím pracovníkov *Studia Academica Slovaca*, centra pre výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka na FF UK v Bratislave, ukrajinskej slovakistky Zoriany Hileckej i ukrajinských študentiek slovakistiky Danielly Trykur a Kariny Černec, ktoré participovali na preklade do ukrajinčiny. Príručka je sprievodcom pri prvých krokoch k získavaniu komunikačnej kompetencie v slovenčine, mostom medzi ukrajinčinou a slovenčinou, ale aj kreatívnou formou prezentácie slovenskej kultúry. Dôsledne rešpektuje symbiózu poznávacieho, interakčného aj kultúrne zakotveného vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka tým, že ponúka základné frázy v modelových mikrosituáciách bežného života, lexikálny výber najfrekventovanejších slov pre každodenný kontakt so Slovákmi a Slovenkami a zároveň vtipnou a výtvarne príťažlivou formou prezentuje slovenskú kultúru.

8. ZÁVER

Distribúcia výskumných tém v ukrajinskej slovakistike sa vyznačuje asymetriou v prospech lexikológie a lexikografie. Najsústredenejšia pozornosť sa v skúmanom období venovala lexikálnym inováciám, relácii domáce a cudzie v lexike, komparatívnej derivatológii, etymológii a prekladu lexiky vybraných komunikačných registrov (medicínsky, ekonomický). Okrem toho sa záujem orientoval na onomastiku, status slovenčiny v jazykovej situácii Českej republiky a lingvodidaktiku slovenčiny ako cudzieho jazyka. Zastúpenie gramatických tém je v skúmanom období minimálne, fonologické a štylistické výskumy sa v ostatných piatich rokoch nerozvíjali. Ide o prirodzený dôsledok špecializácie a relatívne obmedzeného počtu slovakistiek na ukrajinských univerzitných pracoviskách.

Využívajú sa výsledky systémovo-štruktúrnej slovakistiky, ktoré sa obohacujú o translatologický slovensko-ukrajinský aspekt. Na slovakistické práce interdisciplinárneho charakteru, resp. na korpusovú, kognitívnu, lingvokultúrne a pragmaticky orientovanú lingvistiku sa dosiaľ výraznejšie nenadväzuje. Z doterajších výskumov

vyvstáva potreba precizovať metódy a parametre komparatívneho výskumu, ktoré by zohľadňovali, že jazykový prvok funguje v sieti jazykovo-kultúrnych vzťahov a konotácií, ktoré pri komparatívnom výskume treba zohľadňovať komplexne. V teoretickej rovine vyvstávajú otázky súvisiace s terminologickým inštrumentáriom ukrajinistiky uplatňovaným pri analýze slovenčiny. Tento prístup vyžaduje komparatívny prístup aj k metodologickým otázkam výskumu a jasné operačné precizovanie pojmovej náplne používaných termínov. Z praktických otázok sa do popredia dostáva aplikovaná onomastika a pravidlá prepisu slovenských a ukrajinských proprií v cieľovom jazyku.

Z metodologického hľadiska sa v roku 2023 otvorila možnosť rozvíjať translatologický i lexikografický výskum na dátach veľkého rozsahu a využívať prvú verziu slovensko-ukrajinského paralelného korpusu v rozsahu 4,3 milióna tokenov. Medzníkom pre ďalší lingvodidaktický výskum učenia sa slovenčiny ako cudzieho jazyka (aj) ukrajinskými percipientmi je prvá verzia akvizičného korpusu err-korp-1.0. Obsahuje 1 063 textov študentov učiacich sa slovenčinu ako cudzí jazyk s rôznymi materinskými jazykmi a úrovňami znalosti slovenčiny. Komunikačné kontakty medzi Slovákmi a Ukrajincami intenzifikujú očakávania slovensko-ukrajinských prekladových slovníkov pre rôzne komunikačné sféry, ale aj všeobecného prekladového slovníka zodpovedajúceho súčasným parametrom lexikografie a aktuálnej podobe slovenčiny a ukrajinčiny.

Načrtnuté možnosti chápeme ako potenciálnu perspektívu ukrajinskej slovakistiky, ale aj slovakistiky budovanej na báze vzájomnej výskumnej slovensko-ukrajinskej kooperácie.

Literatúra

BELEJ, L. – ČIŽMÁROVÁ, M. (2013): *Osobovi imena u ukrajinsko-slovackij mižmovnij komunikaciji. Ukrajinsko-slovackyj ta slovacko-ukrajinskyj slovnyky osobovych imen*. Užhorod: Gražda.

BUDNIKOVOVÁ, L. (2018a): Vývin a stav ukrajinskej a slovenskej slovotvornej terminológie. In: Vojteková, M. (ed.): *Jazykovedná terminológia v slovanskom kontexte*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 97 – 110.

BUDNIKOVA, L (2018b): Pereklad ekonomičnoji terminolohiji (na materiali slovackoji ta ukrajinskoji mov). In: Kredátusová, J. (ed.): *Ukrajinský jazyk a kultúra v umeleckom a odbornom preklade v stredoeurópskom priestore*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 177 – 184.

BUDNIKOVA, L. (2018c): Morfoloho-syntaksyčnyj ta nuľsufiksaľnyj sposoby tvorenňa nazv osib u slovackij movi. In: Pachomova, S. (ed.): *Studia Slovakistica*. *18*. Užhorod: Vydavnyctvo Oleksandry Harkuši, 6 – 14.

BUDNIKOVOVÁ, L. (2019a): Tvorenie a preklad anatomickej terminológie (na materiáli slovenského a ukrajinského jazyka). In: Liashuk, V. (ed.): *Slovanské spisovné jazyky v synchrónii a diachrónii: západoslovanský a východoslovanský kontext*. Belianum: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 102 – 103.

BUDNIKOVA, L. (2019b): Viddijeslivni nazvy osib u slovackij ta ukrajinskij movach. In: *Naukovyj visnyk Užhorodskoho universytetu*, 1/41, 18 – 24.
BUDNIKOVA, L. (2021): Vidonimni zapozyčenňa u slovackij movi: slovotvirnyj aspekt. In: *Naukovyj visnyk Užhorodskoho universytetu*, 1/46, 19 – 23.
BUZÁSSYOVÁ, K. (1997): Slovenčina ako stredoeurópsky jazyk (na okraj protikladu domáce / cudzie). In: Ondrejovič, S. (ed.): *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Bratislava: Veda, 69 – 77.
BUZÁSSYOVÁ, K. – JAROŠOVÁ, A. (eds.) (2006): *Slovník súčasného slovenského jazyka*. *A – G.* Bratislava: Veda.
DOLNÍK, J. (2016): Gramatika a gramatická dispozícia. In: *Slovenská reč*, 81/5 – 6, 255 – 267.
EICHLEROVÁ, J. (2010): *Slovenština do škol. K vývoji česko-slovenského pasivního bilingvismu u nejmladší generace po rozdělení Československa*. [Diplomová práce.] Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav slavistických a východoevropských studií.
HILECKA, Z. (2020): Problemy peredači ukrajinskych vlasnych nazv slovackoju movoju. In: *Zakarpatski filolohični studiji*, 14/1, 29 – 37.
HILECKA, Z. (2021): Slovacka mova v českomu komunikacijnomu prostori. In: *Zakarpatski filolohični studiji*, 17/1, 78 – 83.
HILECKA, Z. (2022): *Slovacko-ukrajinskyj slovnyk linhvistyčnoj terminolohiji* / *Slovensko-ukrajinský slovník lingvistickej terminológie.* Ľviv: LNU Ivana Franka Ukrajina.
CHODA, L. (2018): Frazeolohizmy v sučasnij slovackij reklami. In: *Včeni zapysky Tavrijskoho nacionaľnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho*, 68/3, 35 – 38.
CHODA, L. (2019): Slenhova leksyka v reklamnych tekstach (na materiali slovackoji ta ukrajinskoji mov). In: Dmytriv, I. (ed.): *Aktuaľni pytanňa humanitarnych nauk: mižvuzivskyj zbirnyk naukovych prac molodych včenych Drohobyckoho deržavnoho pedahohičnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Drohobyč: Drohobyckyj deržavnyj pedahohičnyj universytet imeni Ivana Franka, 138 – 142.
CHODA, L. (2020a): Mova reklamy v časy pandemiji koronavirusu COVID-19 (na materiali ukrajinskych ta slovackych tekstiv). In: *Pivdennyj archiv* (*filolohični nauky*), LXXXII/2, 130 – 134.
CHODA, L. (2020b): Occasionalisms in advertizing copies (as exemplified by Slovak, Bulgarian and Ukrainian languages). In: *Ezikov sviat* (*Orbis Linguarum*), 18/1, 44 – 51.
CHODA, L. (2021): Osoblyvosti rozvytku movlenňa studentiv v umovach distancijnoho navčanňa (na materiali ukrajinskoji ta slovackoji mov). In: Dmytriv, I. (ed.): *Aktuaľni pytanňa humanitarnych nauk: mižvuzivskyj zbirnyk naukovych prac molodych včenych Drohobyckoho deržavnoho pedahohičnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Drohobyč: Drohobyckyj deržavnyj pedahohičnyj universytet imeni Ivana Franka, 151 – 155.
JAROŠOVÁ, A. (ed.) (2021): *Slovník súčasného slovenského jazyka*. *O – Pn.* Bratislava: Veda.
KESSELOVÁ, J. (2020): Koncept *svoj* v slovenských frazémach. In: *Naukovyj visnyk Užhorodskoho universytetu. Serija filolohija*, 43/1, 139 – 145.
KESSELOVÁ, J. (2021a): Syntaktické prostriedky zreteľa v slovenčine vo svetle teórie jazykového obrazu sveta. In: Prystajko, T. – Černcova, J. – Stepanov, J. (eds.): *Leksyko-hramatyčni innovaciji v sučasnych slovjanskych movach*. Dnipro: Lira, 73 – 76.
KESSELOVÁ, J. (ed.) (2021b): *Slovenčina ako cudzí jazyk v škole*. Užhorod: Vydavnyctvo Oleksandry Harkuši.
KESSELOVÁ, J. (2021c): Antepréteritum ako výpoveď o existencii, myslení, hovorení a konaní človeka. In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca*: *prednášky 57. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 91 – 110.
KESSELOVÁ, J. (2022): Korelácia medzi temporálnym významom antepréterita a textom v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 87/1, 37 – 60.
KOLOMIJEC, N. – PONOMARENKO, V. (eds.) (2001): *Instrukcija z peredači ukrajinskoju movoju heohrafičnych nazv i terminiv Slovaččyny*. Kyjiv: Ministerstvo ekolohiji ta pryrodnych resursiv Ukrajiny.

MARTINCOVÁ, O. (2017): Okazionalismus. In: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné na https://www.czechency.org/slovnik/OKAZIONALISMUS (cit. 10. 7. 2023).
MAZNIČENKO, J. – MAKEDON, V. (2019): *Ukrajinskyj pravopis*. Kyjiv: Naukova dumka.
MITTER, P. (2007): Srovnání recepce slovenštiny v ČR a češtiny v SR. In: Hoffmannová, J. – Náběl-ková, M. (eds.): *Jazykovědné aktuality. Čeština a slovenština: vzájemné vztahy.* XLIV. Praha: Jazykovědné sdružení České republiky, 45 – 53.
NÁBĚLKOVÁ, M. (2009): Cudzí jazyk? Rozptyl nazerania na vzájomný vzťah slovenčiny a češtiny v súčasnom spoločenskom diskurze. In: Sklaský, V. (ed.): *Visegrad – Terra Interculturalis*. Praha: Slovensko-český klub s podporou visegrádskeho fondu, 67 – 88.
OLOŠTIAK, M. – PACHOMOVA, S. (2022): Onomaziologická komparácia slovenčiny a ukrajinčiny (na príklade komunikačného registra COVID-19). In: Ološtiak, M. – Liptáková, Ľ. – Bednárová-Gibová, K. (eds.): *Slovanská slovotvorba: synchrónia, inovácie, neologizácia*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 189 – 218.
PACHOMOVA S. (2019): *Onimijna nominacija v diachroniji*. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove.
PACHOMOVA, S. (2022): *Slovensko-ukrajinský slovník ojkoným*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
PETRICA, N. (2021): Propriaľna leksyka v mižnoslovjanskomu dyskursi (na materiali ukrajinskoji, českoji ta slovackoji mov). In: Bidziľa, J. – Šapovalova, H. – Šebešťan, J. (eds.): *Linhvaľnyj ta ekstralinhvaľnyj aspekty komunikaciji v muľtykuľturnomu seredovyšči Zakarpatťa*. Užhorod: RIK-U, 157 – 179.
PETRICA, N. (2022a): Problemy transpoziciji českoji ta slovackoji toponimiji ukrajinskoju movoju. In: Pachomova, S. – Džoganik, J. (eds.): *Studia Slovakistica. 21*. Užhorod: Vydavnyctvo Oleksandry Harkuši, 54 – 65.
PETRICA, N. (2022b): Propriaľna leksyka v česko-ukrajinskomu dyskursi. In: Pachomova, S. (ed.): *Transformácia a transpozícia onomastických kategórií v slovanských jazykoch*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 61 – 74.
POVAŽAJ, M. (1995): Zo súčasných problémov jazykovej kultúry. In: *Kultúra slova*, 29/4, 193 – 197.
ŠPIŤKO, I. (2017): Z holovy až do nih/Od hlavy až po päty, abo pro ukrajinsko-slovacki somatyzmy: onomasiolohičnyj aspekt. In: *Visnyk Dniprovskoho nacionaľnoho universytetu imeni Olesia Hončara*, 23/1, 198 – 207.
ŠPIŤKO, I. (2019a): Sučasna slovacka mova ta problema anglicyzmiv u hlobalizovanomu sviti. In: *Problemy zahaľnoho i slovjanskoho movoznavstva*, 5/3, 144 – 151.
ŠPIŤKO, I. (2019b): Sučasna slovacka mova v konteksti procesiv hlobalizaciji. In: Kuvarova, O. – Prystajko, T. (eds.): *Leksyko-hramatyčni innovaciji v sučasnych slovjanskych movach*. Dnipro: Lipa, 222 – 225.
ŠPIŤKO, I. (2020): Opozycija pytome – zapozyčene v leksyko-semantyčnych systemach slovackoji ta ukrajinskoji mov. In: Pachomova, S. – Džoganik, J. (eds.): *Studia Slovakistica. 19.* Užhorod: Vydavnyctvo Oleksandry Harkuši, 180 – 190.
ŠPIŤKO, I. (2021): Linhvaľne „koronavirusne" obliččia sučasnoji slovackoji movy. In: Prystajko, T. (ed.): *Leksyko-hramatyčni innovaciji v sučasnych slovjanskych movach*. Dnipro: Lipa, 184 – 187.
ŠPIŤKO, I. (2022): Projekcija nazv svitu pryrody na slovjanski somatyzmy. In: Kloček. H. (ed.): *Naukovi zapysky. 202.* Kropyvnyckyj: Vydavnyctvo KOD, 208 – 215.
ŠPIŤKO, I. – ŽARKO, S. (2021): Formuvanňa slovjanskych somatyzmiv u svitli linhvistyčnoji teoriji O. O. Potebni. In: *Visnyk Charkivskoho nacionaľnoho universytetu imeni V. N. Karazina*, 88/1*,* 19 – 25.
ŠTEC, M. (1995): Ukrajinski antroponimy na Prjašivčyni ta jich vidtvorenňa slovackoju movoju. In: Taranenko, O. (ed.): *Vidtvorenňa ukrajinskych vlasnych nazv (antroponimiv i toponimiv) inozemnymy movamy*. Kyjiv: Instytut ukrajinskoj movy Nacionaľnoj akademii nauk Ukrajiny, 161 – 165.

VRÁBĽOVÁ, J. – MOŠAŤOVÁ, M. – HARGAŠOVÁ, Z. – ŠMATLÁKOVÁ, Z. (2022): *Prvá pomoc po slovensky* / *Perša dopomoha po-slovacky*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. (Korektúra ukrajinskej verzie Z. Hilecka.)

Internetové zdroje

[1] https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/ffilology-filsl (cit. 10. 6. 2023).
[2] http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/ (cit. 10. 6. 2023).
[3] https://philology.lnu.edu.ua/department/slovyanskoji-filolohiji (cit. 10. 6. 2023).
[4] http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/slavonic (cit. 10. 6. 2023).
[5] http://uzs-dnu.dp.ua/ (cit. 10. 6. 2023).
[6] https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/ffil/program_58f92ccbe4842.pdf (cit. 10. 6. 2023).
[7] https://www.dnu.dp.ua/visnik/ffil/10 (cit. 10. 6. 2023).
[8] *Slovenský národný korpus* – prim-10.0-public-sane. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2018. Dostupný na https://korpus.sk (cit. 13. 7. 2023).
[9] *Slovenský hovorený korpus* – s-hovor-7.0. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2022. Dostupný na https://korpus.sk (cit. 13. 7. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY V ZÁHREBE

Martina Grčević – Peter F. 'Rius Jílek

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Univerzita v Záhrebe, Filozofická fakulta
Ivana Lučića 3, Zagreb (Chorvátsko)
E-mail: mgrcevic@m.ffzg.hr, peterfrius@jilekonline.eu

GRČEVIĆ, M. – JÍLEK, P. F. 'R. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb. In: *Slovenská reč*, 88/3, 320 – 335.

Abstract: The article offers a summary of Slovak linguistic research undertaken at the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Zagreb in 2018 – 2023. At the beginning of the article a brief historical account of the initiation of Slovak studies is presented. The main focus of the discussion lies in the attained results, particularly highlighting book publications in syntax, lexicology and translation studies. Additionally, it briefly touches upon other forms of outputs.

Keywords: Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Slovak studies, Slovak language, lexicology, syntax, morphology, translation studies.

Článok v skratke:
- Príspevok je prehľadom slovenského lingvistického výskumu realizovaného na Filozofickej fakulte Univerzity v Záhrebe v rokoch 2018 – 2023.
- Príspevok obsahuje stručné historické počiatky etablovania slovakistiky na fakulte.
- Hlavná časť príspevku sa zameriava najmä na výstupy knižného charakteru (učebnica slovenskej syntaxe, obojstranný chorvátsko-slovenský slovník medzijazykových homoným, translatologická analýza chorvátskych prekladov slovenskej beletrie) a v krátkosti uvádza niektoré z príspevkov publikovaných časopisecky alebo zborníkovo.

1. ÚVOD

Katedra slovenského jazyka a literatúry Inštitútu západoslovanských jazykov a literatúr Filozofickej fakulty Univerzity v Záhrebe (Katedra za slovački jezik i književnost, Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) je jediným akademickým pracoviskom v Chorvátsku, ktoré ponúka štúdium slovenského jazyka a literatúry. Slovakistika v porovnaní s inými slovanskými filológiami na fakulte síce nemá dlhú tradíciu, ale napriek svojej krátkej existencii – necelých tridsať rokov – sa môže preukázať náležitými výsledkami.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA

Formovanie slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Záhrebe iniciovala popredná chorvátska bohemistka, slavistka a prekladateľka prof. dr. sc. Dubravka

Sesar, rod. Dorotić (1947 – 2023), ktorá v rámci študijného programu český jazyk a literatúra na vtedajšej Katedre západoslovanských jazykov a literatúr Inštitútu slovanských jazykov a literatúr (Katedra za zapadnoslavenske jezike i književnosti, Odsjek za slavenske jezike i književnosti) od akademického roku 1994/1995 uviedla výberové predmety slovenská literatúra a slovenský jazyk, zamýšľané primárne pre študentov bohemistiky, kroatistiky a ďalších slavistických programov.

Na základe spolupráce medzi Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Ministerstvom vedy a vzdelávania Chorvátskej republiky (Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske) sa v tom istom roku na fakulte zriadil aj lektorát slovenského jazyka a kultúry[1] s cieľom zabezpečiť realizáciu praktickej výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka a propagáciu Slovenska a jeho kultúry.

Samostatný študijný program slovenský jazyk a literatúra (slovački jezik i književnost), ktorého koncepciu vypracovala Dubravka Sesar, ponúka fakulta od akademického roku 1997/1998. Katedra slovenského jazyka a literatúry vznikla až v roku 2004 po rozdelení veľkého Inštitútu slovanských jazykov na tri nové pracoviská: Inštitút južnoslovanských jazykov a literatúr (Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti), Inštitút východoslovanských jazykov a literatúr (Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti) a Inštitút západoslovanských jazykov a literatúr (Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti), pod ktorý spadá práve katedra slovenského jazyka a literatúry spolu s katedrami českého jazyka a literatúry a poľského jazyka a literatúry.[2]

Katedra garantuje trojročné bakalárske a dvojročné magisterské štúdium slovenského jazyka a literatúry v kombinácii s iným študijným programom na fakulte vo forme denného štúdia, pričom zo strany študentov je možné vybrať si na magisterskom štúdiu zameranie na (1) učiteľstvo (nastavnički smjer) alebo na (2) prekladateľstvo a kulturológiu (prevoditeljsko-kulturološki smjer). Doktorandské štúdium sa realizuje na fakultnej úrovni. Praktická jazyková výučba sa na bakalárskom stupni začína od úplnej začiatočníckej úrovne (A1) podľa Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky.

Vzdelávací program v súčasnosti zabezpečujú izv. prof. dr. sc. Zrinka Stričević-Kovačević (aktuálne vo funkcii vedúcej katedry), red. prof. dr. sc. Martina Grčević (aktuálne vo funkcii riaditeľky inštitútu), izv. prof. dr. sc. Ivana Čagalj a tzv. vyšší lektori (viši lektor) Mgr. Maria Vuksanović Kursar a Mgr. Martin Machata.

V časoch formovania slovakistiky v Záhrebe spočiatku absentovali odborníci z domácich radov, rovnako i domáce vedecké a odborné práce, no vďaka pomoci zo

[1] Viac o agende lektorátov pozri Jílek (2021).

[2] Podrobnejšie o histórii, štruktúre a činnosti katedry a o študijnom programe, pozri *Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti*;[1] taktiež *Katedra za slovački jezik i književnost*.[2]

slovenskej strany, konkrétne zriadením lektorátu, sa táto dočasná situácia pri etablovaní pracoviska prekonala.

Okrem pedagogickej činnosti na katedre prebieha vedeckovýskumná aktivita, najmä v oblastiach lingvistiky, literárnej vedy a translatológie. Popritom sa na katedre organizujú viaceré vedecko-odborné či kultúrno-spoločenské podujatia, ako napríklad pravidelné prednášky a prezentácie hosťujúcich vysokoškolských pedagógov alebo vedeckých pracovníkov zo Slovenska, filmové premietania či literárne besedy. Študenti môžu taktiež absolvovať vlastivedné exkurzie, ktoré sú pre nich často prvým priamym kontaktom so Slovenskom. Okrem toho môžu využívať i akademické mobility, či už ide o letnú školu slovenského jazyka a kultúry a semestrálne pobyty v rámci programu slovakistické štúdia Studia Academica Slovaca – centra pre slovenčinu ako cudzieho jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, alebo v rámci európskych programov CEEPUS a Erasmus.

Od založenia lektorátu bolo slovenským ministerstvom školstva dosiaľ vyslaných sedem lektorov, ktorí výrazne prispeli k rozvoju slovakistiky v Záhrebe: doc. PhDr. Emil Horák, CSc. (1994 – 1998), PhDr. Elena Melušová, CSc. (1998 – 2002), prof. PhDr. Anna Valcerová, CSc. (2002 – 2003), doc. PhDr. Mária Dobríková, CSc. (2003 – 2007), doc. PhDr. Eva Tibenská, CSc. (2007 – 2012), Bc. Mgr. Peter F. ‘Rius Jílek (2012 – 2016) a Mgr. Ľubica Blažencová, PhD. (2016 – 2018). V súčasnosti svoj mandát opätovne vykonáva lektor Jílek (2018 – doteraz).

V roku 2019 bola katedra ako inštitúcia za svoj prínos do chorvátsko-slovenských vzťahov ocenená Pamätnou medailou Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorú v mene dekana Mariána Zouhara odovzdala vtedajšia riaditeľka Studia Academica Slovaca Jana Pekarovičová pri príležitosti dvadsiateho piateho výročia počiatkov slovakistickej výučby v Chorvátsku.

Momentálne katedra čelí novým výzvam, ktoré súvisia s rýchlymi demografickými, hospodárskymi a politickými zmenami v chorvátskej spoločnosti posledného desaťročia, a tie sa prakticky prejavujú poklesom záujmu o štúdium. S týmto problémom sa vyrovnávajú mnohé ďalšie menšie filologické pracoviská a vôbec humanitne orientované programy nielen v Chorvátsku, ale aj v iných európskych krajinách. Aj preto katedra absolvovala nový akreditačný proces a od akademického roka 2024/2025 bude ponúkať inovovaný študijný program, ktorý by mal upútať potenciálnych študentov svojim dôrazom na prax a pracovný trh.

3. GRAMATICKÉ, LEXIKOLOGICKÉ A TRANSLATOLOGICKÉ VÝSKUMY

Výskum slovenčiny na Katedre slovenského jazyka a literatúry v Záhrebe je komparatívny v rámci kontaktu s inými slovanskými jazykmi, a zameriava sa pre-

dovšetkým na porovnávanie s chorvátčinou. Realizuje sa v podobe lingvistických projektov v rámci slavistického výskumu na fakulte alebo osobným úsilím jednotlivcov.

Doposiaľ realizované projekty, v ktorých bola zastúpená aj slovakistika, boli tri slavistické jazykovedné vedeckovýskumné projekty Ministerstva vedy a vzdelávania Chorvátskej republiky s medzinárodnou účasťou pod vedením Dubravky Sesar: *Istraživanje zapadnoslavenskih jezika* [Výskum západoslovanských jazykov] (1996 – 2002), *Zapadnoslavenski jezici u usporedbi s hrvatskim* (Západoslovanské jazyky v porovnaní s chorvátčinou, 2002 – 2006) a *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim* [Slovanské jazyky v porovnaní s chorvátčinou] (2006 – 2009). Výsledkom tohto dlhoročného výskumu sú tri vysokohodnotné zborníky komparatívnych slavistických štúdií: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim I* (Sesar 2009a), *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim II* (Sesar 2011) a *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III* (Sesar 2013a).

Ďalší projekt s medzinárodnou účasťou, finančne podporený Chorvátskou vedeckou nadáciou (Hrvatska zaklada za znanost), na ktorom spolupracovali aj domáci slovakisti, bol jazykovedný projekt *Komparativnoslavističke lingvokulturalne teme* [Komparatívnoslavistické lingvokultúrne témy] (2014 – 2017), pod vedením polonistky prof. dr. sc. Nedy Pintarić, s výsledným rovnomenným zborníkom (Pintarić – Čagalj – Vidović Bolt 2019).

Pri praktickej výučbe a štúdiu slovenčiny ako cudzieho jazyka sa využívajú okrem odbornej literatúry vydanej na Slovensku (slovenské gramatiky, slovníky a rôzne príručky a učebnice, napr. zo série *Krížom-krážom*) už aj knihy a učebnice, ktoré postupne publikuje katedra pre chorvátskych študentov, napr. slovensko-chorvátsky a chorvátsko-slovenský slovník *Slovačko-hrvatski rječnik i hrvatsko-slovački praktični rječnik s gramatikom* [Slovensko-chorvátsky a chorvátsko-slovenský príručný slovník s gramatikou] (Kursar – Sesar 2005), porovnávacie frazeologické slovníky *Hrvatskosrpsko-češko-slovački frazeološki rječnik* [Chorvátosrbsko-česko-slovenský frazeologický slovník] (Menac – Sesar – Kuchar 1986) a *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i slovačkih frazema* [Chorvátsko-česko-slovenský frazeologický slovník s indexom českých a slovenských frazém] (Menac – Sesar – Kuchar 1998) či učebnica slovenského jazyka pre stredne pokročilú a pokročilú úroveň (B2 a C1) *Po Slovensku po slovensky* (Machata 2017).

V období posledných piatich rokov boli vydané štyri knižné publikácie, z toho tri lingvistické monografie z oblasti syntaxe, lexikológie a translatológie a jeden zborník, ktorý okrem lingvistických prác zahŕňa aj literárnovednú a translatologickú oblasť. Do tohto príspevku sme zaradili aj niektoré štúdie z morfológie a slovotvorby, ktoré boli publikované v opisovanom období.

3.1. SYNTAX

V oblasti syntaxe bola v roku 2018 vydaná monografia *Pregled slovačke sintakse* [Prehľad slovenskej syntaxe] (Sesar 2018). Táto práca v prvom rade slúži ako učebnica pre chorvátskych študentov slovakistiky, preto ju autorka opisuje na pozadí chorvátskeho jazyka. Vychádzajúc z vlastných pedagogických skúseností, autorka sa v nej pri exemplifikácii zhodných a rozdielnych syntaktických javov sústreďuje najmä na tie miesta, ktoré sú z hľadiska osvojovania si slovenčiny ako cudzieho jazyka problematické. V skutočnosti ide často o tie isté alebo podobné jazykové javy, ktoré sa v týchto dvoch príbuzných jazykoch opisujú pomocou rôznych gramatických, sémantických či funkčných kritérií (napr. rozdielne definovanie a určovanie apozície (slov. *pekár Jozef pečie chlieb* – chorv. *pekar Josip peče kruh*), ďalej rozdiely pri vykaní, pri používaní menného predikátu v inštrumentáli, pri adjektivizácii činného príčastia prítomného či intonačné vetné rozdiely a pod.).

Jazykový materiál je v učebnici spracovaný kontrastívnou metódou na praktickej aj teoretickej úrovni a zakladá sa na tradičnom štruktúrno-funkčnom prístupe, ktorý zosúlaďuje dve (v istom ohľade) rozdielne jazykové tradície, vychádzajúc z klasickej, ako aj aktuálnej slovenskej a chorvátskej odbornej literatúry. V prvých troch kapitolách teoretickej časti sa vysvetľujú základné syntaktické pojmy (syntax, veta a výpoveď, gramatická štruktúra vety, syntagmatika, vetné vzťahy a i.). Nasledujú kapitoly venované jednoduchej vete a vetným členom, ktoré komparatívne opisujú jednotlivé hlavné (podmet a prísudok), ako aj vedľajšie vetné členy (predmet, prívlastok, prístavok, doplnok a príslovkové určenie). K vedľajším vetným členom sú zaradené aj prístavok (chorv. *apozicija*) a doplnok (chorv. *predikatni atribut* alebo *proširak*) v duchu chorvátskej tradície, no s upozornením, že tieto dva javy sa v slovenských gramatikách zatrieďujú k polopredikatívnym (polovetným) konštrukciám. Kapitola o nich je síce kratšia, ale zato bohatá na komparatívne poznámky.

Autorka tiež upozorňuje na rôzne názvy podobných jazykových javov v slovenčine a chorvátčine či na rozdielne systémy participií v syntaxi oboch jazykov. Opisuje a porovnáva modálnu stavbu viet, emocionálnosť, významovú výstavbu výpovede, slovosled, aktuálne členenie a vetné zvláštnosti v texte. Rovnako zaznamenáva rozdielnosti pri súvetiach (priraďovacích aj podraďovacích) a teoretickú časť dopĺňa kapitolami z domény syntaxe textu a interpunkcie. Teória je podoprená množstvom príkladov, excerpovaných hlavne zo slovenských odborných prác, pričom všetky príklady sú dôsledne preložené do chorvátčiny (s poukazovaním na eventuálne syntaktické rozdiely).

Doplnkom učebnice sú praktické syntaktické cvičenia s kľúčom. Za prínosný môžeme považovať aj malý slovensko-chorvátsky a chorvátsko-slovenský register termínov v závere, t. j. jediný zoznam jazykovedných termínov v obojsmernom pre-

klade vôbec. Terminológia syntaktického charakteru je obohatená aj o jednotky z oblasti pravopisu či slovotvorby.

Táto práca predstavuje prvú kontrastívnu slovenskú syntax v porovnaní s chorvátčinou, ktorej vzniku predchádzali mnohé autorkine vedecké práce v oblasti chorvátskej syntaxe a jej komparácie so slovenčinou, ako aj inými slovanskými jazykmi (napr. Sesar 1997, 2009b, 2013b).

3.2. LEXIKOLÓGIA A SLOVOTVORBA

Lexikologickú oblasť reprezentuje knižná publikácia *Lažni prijatelji – Falošní priatelia* s podtitulom *Rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima – Slovník slovensko-chorvátskych medzijazykových homoným* (Grčević 2020). Táto príručka predstavuje vedecké referenčné autorské dielo, ktoré sa na teoretických základoch slovanskej lexikológie a kontaktovej lingvistiky zaoberá fenoménom chorvátsko-slovenskej a slovensko-chorvátskej *medzijazykovej homonymie* alebo *falošných priateľov.*[3] Medzijazyková homonymia je podmienená predovšetkým genetickou a typologickou blízkosťou chorvátčiny a slovenčiny.

Keďže ide o prvú knižnú prácu svojho druhu v kroatistickom i slovakistickom prostredí, je aj významným príspevkom do súčasnej slavistiky s osobitným zreteľom na chorvátsky a slovenský jazyk o to viac, že v komparatívnych slovanských výskumoch je slovenčina jedným zo slabšie zastúpených slovanských jazykov. Svojou štruktúrou, jazykovou koncepciou, účelom a obsahom je publikácia určená a prispôsobená širokej cieľovej skupine – okrem filológov, prekladateľov a študentov ju môžu využiť všetci nositelia slovenského, ako aj chorvátskeho jazyka pre potreby bežnej slovensko-chorvátskej komunikácie.

Tak ako ohľadom štruktúry a obsahu slovníkov medzijazykových homoným neponúka slovanská lexikografia či slovanská filológia univerzálnu odpoveď, ktorá by bola akceptovateľnou pre všetky jazyky a cieľové skupiny, tak aj pri výbere a spracúvaní homonymnej (významovo rozličnej a formálne rovnakej alebo podobnej) lexiky chorvátskeho a slovenského jazyka bolo potrebné vyrovnať sa s rôznymi teoretickými pohľadmi na medzijazykovú homonymiu a vymedziť metodologické kritériá. Tie sú spracované v iných autorkiných publikáciách (napr. o rozdielnej jazykovej koncepcii slovníkov medzijazykových homoným porov. Grčević 2022; o lexikografickom spracovaní slovensko-chorvátskych medzijazykových homoným s prihliadnutím na sociolingvistické a kultúrno-historické fakto-

[3] V slovenskej jazykovede sa ako termín najčastejšie používa pomenovanie *medzijazyková homonymia*, resp. *medzijazykové homonymá*, a v chorvátskej sa v poslednom období rozšírilo používanie ustáleného spojenia *lažni prijatelji* (*falošní priatelia*, pôvodne franc. *faux amis*). Okrem týchto názvov sa používajú aj iné, napr. slov. *zradné slová, interlingválne homonymá* alebo chorv. *lažni parovi* (doslovne „falošné páry“). Termín *medzijazyková homonymia* sa v chorvátskej jazykovede neujal.

ry porov. Grčević 2019; o slovensko-chorvátskej medzijazykovej homonymii a cieľovej skupine používateľov slovníka porov. Grčević 2018). Keďže slovník je určený pre širokú skupinu chorvátskych aj slovenských používateľov, celý je spracovaný dvojjazyčne – vrátane obsahu, predslovu, teoreticko-metodologických kapitol, exemplifikácie skratiek či poznámok o výslovnosti a písaní (o slovenčine po chorvátsky a o chorvátčine po slovensky). Slovník uvádza aj praktický prehľad bibliografických údajov.

Samotný slovníkový materiál je usporiadaný do dvoch stĺpcov. Na ľavej strane je slovenské heslo v slovníkovom tvare, preložené a vysvetlené pre chorvátskeho čitateľa, a na pravej chorvátske, ktorého výklad je zase adaptovaný pre slovenského čitateľa. Pod každým heslom sa uvádza jeho slovnodruhová príslušnosť. Za slovnodruhovým určením nasleduje preklad hesla s potrebnou štylistickou charakteristikou a jeho sémantický výklad. Pod chorvátskym heslom sa jeho významy uvádzajú v slovenčine a pod slovenským v chorvátčine, podoprené príkladmi, taktiež v recipročnom preklade. Na konci textu sa pri niektorých heslách (podľa potreby) spolu s jednotlivými poznámkami, napr. o štýlovej, časovej alebo kontextuálnej rozdielnosti, odkazuje na nové homonymné vzťahy symbolom ukazováka. Slovník je taktiež obohatený grafickým znázornením, ktorého úlohou je upútať čitateľa vizuálne, uľahčiť mu vnímanie textu, a taktiež jasnejšie zobraziť rozdielne asociácie používateľov chorvátčiny a slovenčiny.

Ako ukážku zo slovníka uvádzame dva páry slovensko-chorvátskych medzijazykových homoným, čiastočne homonymné slovenské a chorvátske sloveso *prať* a *prati*, pri ktorého lexikografickom spracovaní je posilnená explikačno-didaktická funkcia, a taktiež podstatné meno *balvan*, ktorý je zasa príkladom na grafické priblíženie homonymného páru:

U SLOVAČKOME ZNAČI	V CHORVÁTČINE ZNAMENÁ
prať *nesvr.*	**prati** *nedok.*
prati (samo rublje, tkaninu) (*prať bielizeň* – prati rublje; *prať šaty* – prati haljinu; *práčka perie* – perilica pere (samo stroj za pranje rublja))	1. umývať (si, sa) (*prati ruke, lice, kosu* – umývať (si) ruky, tvár, vlasy; *oprati se* – umyť sa; *prati suđe, pod, auto* – umývať riad, podlahu, auto) 2. čistiť, umývať si (*prati zube* – čistiť si zuby; *prati cipele* – čistiť topánky) 3. prať (*prati rublje* – prať bielizeň)

Glagol *prať* u značenju ‚uklanjati nečistoću (obično vodom)‘ rabi se u slovačkome samo u vezi s tekstilom, odjećom, za razliku od hrv. glagola ‚prati‘ koji se rabi i u drugim vezama (npr. prati zube, ruke, lice, kosu, suđe).

U publicističkom stilu u oba jezika može se ‚prati‘ i novac u frazi: *pranie špinavých peňazí* – pranje prljavog novca.

U slovačkome postoji i homonimni glagol **prať (sa)** *(ekspr., rijetko)* u značenju ‚tući (se), udarati‘.

→ práčka – praćka

---

balvan

m.

1. veliki kamen, stijena

2. *pren. ekspr.;* veliki komad neke materije uopće (*balvany snehu* – veliki komadi snijega; *ťažký ako balvan* – vrlo težak)

3. *pren. ekspr.;* velika briga (*mať balvan na prsiach* – imati velike brige)

→ stena – stijena

☞ V chorvátčine sa perie nielen bielizeň, ale aj tvár, ruky, vlasy, riad, podlaha atď., teda všetko, čo sa v slovenčine aj ‚umýva‘ alebo ‚čistí‘ (obyčajne vodou).

V publicistickom štýle obidvoch jazykov môžu sa ‚prať‘ aj peniaze vo fráze: *pranje prljavog novca* – pranie špinavých peňazí.

→ práčka – praćka

balvan

m.

1. *hovor.;* brvno, klada; kmeň

2. *pren. pejor.;* hlupák, tupec, babrák

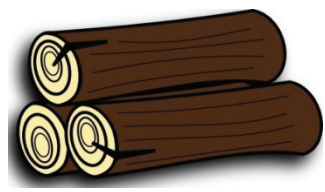

☞ **→ stena – stijena**

Slovotvornými postupmi v chorvátskom a slovenskom hovorovom jazyku sa zaoberá príspevok *O nekim tvorbenim postupcima u hrvatskom i slovačkom razgovor-*

nom jeziku [O niektorých slovotvorných postupoch v chorvátskom a slovenskom hovorovom jazyku] (Šunjić – Čagalj 2019), pričom najväčšiu pozornosť autori venujú derivácii – sufixácii ako najfrekventovanejšiemu postupu tvorenia slov v oboch jazykoch (napr. chorv. *kulturnjak* „odborník v oblasti kultúry“, *Dalmoš* „Dalmatínec“, slov. *slovina* „slovenský jazyk ako školský predmet“, *Šturák* „Študentský domov Ľudovíta Štúra v Bratislave“) a tzv. lexikálnemu kríženiu (chorv. *leksičko stapanje*), ktoré ponímajú ako slovotvorný proces, pri ktorom sa nemorfematické časti (najčastejšie) dvoch slov spájajú do novej lexémy s modifikovaným významom, kde sa nevyhnutne skracuje aspoň jeden z komponentov a niekedy aj grafická alebo hlásková štruktúra výrazu (napr. chorv. *klinceza* (klin(ka) x (pr)inceza, „dievčatko, princeznička“); slov. *futbalisko* (futbal(ové) x (ihr)isko), *beton* (Be(cherovka) x ton(ik)). Autori poukazujú aj na periférne postupy v hovorových varietách chorvátčiny a slovenčiny (napr. univerbizácia: chorv. *daljinac* < daljinski upravljač „diaľkové ovládanie“, *motorka* < motorna pila „motorová píla“); slov. *akčňák* < akčný film, *výška* < vysoká škola).

Slovotvornou problematikou adjektív v slovenčine a chorvátčine sa čiastočne zaoberá aj práca *Adjektíva v slovenskom a chorvátskom jazyku* (Machata 2021). Autor v nej poukazuje na rozdiely a podobnosti pri tvorbe a používaní adjektív v oboch jazykoch, pričom upozorňuje aj na ich nesprávne používanie v chorvátčine pod vplyvom slovenčiny počas vyučovania zo strany študentov: napr.: **bocasto pivo* (*fľaškové pivo – pivo u boci*), **vaniljasti sladoled* (*vanilková zmrzlina – sladoled od vanilije*), **kockasti šećer* (*kockový cukor – šećer u kocki*), **plažna odbojka* (*plážový volejbal – odbojka na pijesku*).

3.3. MORFOLÓGIA

V oblasti morfológie neboli publikované žiadne knižné práce, napriek tomu považujeme za dôležité spomenúť, že za posledných päť rokov vyšlo niekoľko komparatívnych štúdií, zaoberajúcich sa touto problematikou. Morfologické komparatívne výskumy sú v poslednom období zamerané predovšetkým na porovnávanie primárnych a zároveň homonymných predložiek, vychádzajúc z výskumu slovensko-chorvátskej medzijazykovej homonymie, pri ktorom sa prejavovala potreba za ich podrobnejším porovnávacím opisom. Jednou z najproblematickejších homonymných predložiek je predložka *za,* ktorej sa v slovenskej sekundárnej literatúre pripisuje 19 až 25 významov, a v chorvátskej 14 až 20, pričom sa v oboch jazykoch spája s troma pádmi. Na rozdielne významy predložky a jej používanie v praxi je potrebné z lingvodidaktického hľadiska upozorňovať chorvátskych študentov slovakistiky, pretože v dôsledku nepriaznivej interferencie, t. j. prenášania významu na slovenskú predložku pod vplyvom materinského chorvátskeho jazyka, dochádza k tvoreniu chybných predložkových konštrukcií, ako napr. *pripravujem sa za piatok, lebo mám skúšku; za obedom sme sa dohodli*.

Všeobecnejší výskum predložky *za* sa opisuje v príspevku *Predložka* za *v slovenčine a chorvátčine* (Grčević – Raguž 2021), ktorý pomocou sémanticko-štatistickej analýzy na príklade vybraných literárnych textov dokazuje rozličnú frekvenčnú distribúciu pádov v slovenčine a chorvátčine[4], ako aj rozdielnu korešpondenciu slovenskej a chorvátskej predložky *za* v prekladových textoch v závislosti od perspektívy (smeru prekladu), t. j. v smere zo slovenčiny do chorvátčiny je potvrdená v 44 %, zatiaľ čo z chorvátčiny do slovenčiny iba v 14 % všetkých príkladov. Okrem toho výskum potvrdil aj rozdielnu realizáciu slovenskej a chorvátskej predložky *za* v priestorových a nepriestorových významoch. Používanie chorvátskej predložky *za* v jazykovej praxi je v porovnaní so slovenčinou značne oslabené v priestorovom význame (v statickej aj dynamickej relácii). Viac než 90 % jej celkovej realizácie v chorvátčine tvoria nepriestorové významy v spojení s akuzatívom, predovšetkým nedimenzionálne významy, ako napr. účel, zreteľ, príčina ([...] *instituciju za čuvanje i odgoj predškolske djece.* – [...] inštitúciu, zameranú na stráženie a výchovu detí predškolského veku.; *Za pametnog čovjeka i neugoda predstavlja korisno iskustvo.* – Pre múdreho človeka je aj nepríjemnosť užitočná skúsenosť.). V slovenčine sa používanie predložky *za* v priestorových a nepriestorových významoch ukazuje ako rovnomernejšie (napr. priestorové významy: *Za múrom bola hranica.* – Iza zida bila je ulica.; *Rumunská lokomotíva potlačila vlak za hranicu,* [...] – Rumunjska je lokomotiva pogurala vlak preko granice, [...]; nepriestorové významy: *Poďakoval sa Rónaiovcom za pomoc.* – Zahvalio se Rónaievima na pomoći.; *Veľmi sa hanbil za všetko,* [...] – Jako se stidio zbog svega [...]). Sémantické rozdiely tvarovo rovnakej predložky *za* v slovenčine a chorvátčine vyplývajú z divergentného vývinu pôvodne praslovanskej predložky.

Ďalší výskum bol zameraný konkrétnejšie, t. j. na časové významy slovenskej a chorvátskej predložky *za*. Jeho výsledky boli spracované v štúdii *Hrvatski i slovački prijedlog* za *u vremenskom značenju* [Chorvátska a slovenská predložka *za* v časovom význame] (Grčević 2021; v skrátenej a adaptovanej slovenskej podobe porov. Grčević 2023a). Komparatívna analýza časového významu slovenskej a chorvátskej predložky *za* poukazuje na zhody a odlišnosti pri jej používaní v jazykovej praxi, ale aj na nejednotnosť v metajazykovom opise vo výkladových slovníkoch, gramatikách a inej sekundárnej odbornej literatúre. Realizácia predložky *za* v časovom význame nie je rozšírená vzhľadom na jej celkové používanie ani v chorvátčine, ani v slovenčine. V našom korpuse paralelných slovensko-chorvátskych textov nepredstavoval ani 10 %. Porovnávanie metajazykového opisu v oboch jazykoch, podopreté excerpovanými príkladmi z praxe, poukazuje na to, že realizácia predložky *za* v časovom význame je rozmanitejšia v chorvátčine. Tri ča-

[4] V slovenčine: *za* + akuzatív (62 %), *za* + inštrumentál (33 %); v chorvátčine: *za* + akuzatív (92 %), *za* + inštrumentál (5 %); spojenie s genitívom je v oboch jazykoch najmenej frekventované.

sové významy sú pre slovenskú a chorvátsku predložku *za* spoločné: (1) čas v priebehu s genitívom (*za vojny − za rata*), (2) časový rozsah, t. j. časový úsek, v priebehu ktorého sa uskutočňuje dej s akuzatívom (*prečítať za hodinu − pročitati za sat vremena*) a (3) časová následnosť s inštrumentálom (*deň za dňom − dan za danom*). Tri časové významy sú príznačné len pre chorvátčinu: (1) časový úsek, po ktorom nastáva dej s akuzatívom (*doći će za pet minuta − príde o päť minút*), (2) časový účel s akuzatívom (*poziv za subotu − pozvánka na sobotu*) a (3) typ časovej simultánnosti s inštrumentálom (*dogovorit ćemo se za ručkom − dohodneme sa pri obede*). Kým popri synonymii predložkových konštrukcií v spoločných časových významoch je možná aj korešpondencia slovenskej a chorvátskej predložky *za* ako prekladových ekvivalentov, v ďalších troch časových významoch medzi nimi táto zhoda neexistuje.

Z komparatívnych výskumov primárnych predložiek by sme mohli spomenúť ešte prácu *Vokalizacija prijedloga* k *u slovačkome i hrvatskome* [Vokalizácia predložky *k* v slovenčine a chorvátčine] (Grčević 2023b), ktorá sa zaoberá vokalizáciou predložky *k(u)* v slovenčine a *k(a)* v chorvátčine. Autorka v nej komparatívne opisuje normatívne pravidlá tohto jazykového javu, ako aj ich (ne)dodržiavanie v jazykovej praxi. Vokalizácii predložiek v slovenčine i chorvátčine sa vo všeobecnosti venuje málo pozornosti (pojem a termín *vokalizácia* sa v chorvátskej jazykovede pri predložkách nepoužíva)[5]. Normatívne pravidlá sú viac menej zastarané a nerozpracované, hoci záujem nositeľov oboch jazykov o túto problematiku je pomerne veľký. Napriek podobným normatívnym pravidlám vokalizácie predložky *k* v slovenčine aj v chorvátčine sa potvrdzujú veľké rozdiely v jazykovej praxi. Kým v slovenčine je natoľko rozšírená, že prekračuje normatívne určené a opísané rámce (napr. *ku všetkým* (3040) – *k všetkým* (1211), *ku hviezdam* (550) – *k hviezdam* (375), v chorvátčine patrí vokalizovaná predložka *ka* k periférnym a zriedkavým javom, čo súvisí aj s postupným vytláčaním predložky *k*. Ak sa vokalizovaná predložka *ka* aj vyskytne, väčšinou to nie je pred slovami, ktoré sa začínajú na konsonanty *k* a *g* (napr. pred vokálom: *na putu ka Europskoj uniji* – na ceste k Európskej únii). Príspevok na príkladoch z jazykových korpusov poukazuje na určité tendencie pri vokalizácii *k* v obidvoch jazykoch, ktoré by sa v budúcnosti mohli opísať konkrétnejšie.

[5] Samotný jav „vokalizácia predložiek“, ako ho pomenúva slovenská jazykoveda, v chorvátskej jazykovede nemá analogické terminologické pomenovanie ako celkový jav. Terminologický názov sa skôr vzťahuje na samotný vokál, ktorý vokalizáciu predložiek umožňuje. Takýto vokál sa nazýva „navezak“ (*dodatok*), v našom prípade pri vokalizovanej predložke *ka* je to „navezak *a*“ (pripojené, dodané *a*), teda „prijedlog *k* s naveskom *a*“ (predložka *k* s dodaným *a*). Ako „navezak“ alebo „navesci“ (pl.) sa nazývajú všetky vokály, ktoré sa môžu dodať na konci slova bez toho, aby zmenili jeho význam: pri príslovkách, napr. *sad(a) – teraz*; prídavných menách, napr. *dobrom(e, u) – dobrom* alebo *dobrému*; predložkách, napr. *k(a), s(a), pred(a)*. Termín *vokalizácia* sa v chorvátskej jazykovede používa na pomenovanie zmeny konsonantu *l* na vokál *o* na konci slabiky alebo slova, napr. *anđeo – anđeli* (*anjel – anjeli*), *seliti – seoba* (*sťahovať – sťahovanie*).

3.4. TRANSLATOLÓGIA

V oblasti translatológie bola publikovaná monografia *O prevođenju Babilona. Izabrana slovačka proza u hrvatskom prijevodu* [O preklade Babylonu. Vybraná slovenská próza v chorvátskom preklade] (Čagalj 2022). Publikácia je venovaná stratégiám prekladu neštandardných a cudzojazyčných variet vo vybraných chorvátskych prekladoch beletristickej naratívnej prózy piatich slovenských autorov (Kláry Jarunkovej, Petra Pišťanka, Dušana Mitanu, Pavla Rankova, Víťa Staviarskeho). Vychádzajúc z deskriptívnych translatologických prístupov k textovej heteroglosii a opierajúc sa o sociolingvistické poznatky, osobitný dôraz sa kladie na zložité a pevné vzťahy variantu a identity, ktoré sa v dôsledku kultúrneho vytesnenia textov stávajú osobitným prekladateľským problémom. Pri opise posunov v sociokultúrnych konotáciách a štylistických hodnotách, ku ktorým nevyhnutne dochádza bez ohľadu na aplikované postupy a stratégie pri preklade neštandardných a cudzojazyčných textov, sa preklady nehodnotia kvalitatívne, ale sa k analyzovanému javu pristupuje z fenomenologického hľadiska. Inými slovami, v tejto monografii sa k jednotlivým postupom na mikroúrovni prekladu nepristupuje normatívne, ale sa opisujú výsledky ich kumulácie, teda posuny, ku ktorým dochádza v štylizáciách celých cieľových textov.

Monografia pozostáva z troch častí: po rozsiahlej úvodnej kapitole, v ktorej sa zostavuje interdisciplinárny teoreticko-metodologický rámec, vhodný na analýzu jazykovo extrémne rozvrstveného korpusu, nasleduje hlavná časť. V nej sa porovnávajú jazykové štylizácie prevažne na lexikálnej a frazeologickej rovine vrátane kulturém a oným. Autorka analyzuje šesť slovenských prozaických textov (päť románov a jednu novelu) a ich chorvátske preklady, pričom osobitnú pozornosť venuje transformácii významov a funkcií teritoriálne, sociálne a/alebo situačne vyhranených (nárečových, sociolektových, cudzojazyčných) jazykových prostriedkov. Po záverečných úvahách uvádza aj bibliografiu všetkých vydaných prekladov slovenskej prozaickej tvorby do chorvátčiny.

Monografia je pôvodnou vedeckou prácou, ktorá sa zaoberá chorvátskymi prekladmi slovenskej literatúry najmä z jazykového aspektu. Autorka sa v nej tiež z interdisciplinárneho teoreticko-metodologického hľadiska venuje javu tzv. nepreložiteľných fenoménov – prenosu kultúrne špecifických neštandardných a cudzích frazém (k tomu porov. aj autorkine predchádzajúce výskumy, napr. Čagalj 2013, 2018a, 2018b, 2021). Publikácia ponúka metodologicky vhodne koncipovanú translatologickú analýzu rozsiahleho korpusu beletristických textov, ktorej závery môžu byť inšpiratívne nielen pre chorvátskych študentov slovaktistiky so zameraním na prekladateľstvo, ale aj pre ostatných prekladateľov a filológov vo všeobecnosti.

3.5. JUBILEJNÝ KONFERENČNÝ ZBORNÍK

V súvislosti s jazykovedným výskumom v širšom medzinárodnom slavistickom kontexte potrebné je taktiež uviesť *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu* [Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie pri príležitosti 25 rokov slovakistiky v Záhrebe] (Stričević-Kovačević – Vuksanović Kursar 2021). Tento zborník prezentuje príspevky účastníkov na uvedenej konferencii, ktorá prebehla 6. a 7. decembra 2019 na pôde Filozofickej fakulty Univerzity v Záhrebe. Ešte v období tesne pred pandémiou koronavírusu bola účasť na tejto konferencii vysoká (viac ako sedemdesiat účastníkov), pričom približne polovica z nich sa zaoberala jazykovými témami (napr. z oblasti morfológie, slovotvorby, lexikológie, translatológie, vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka). Z jazykovedných prác domácich slovakistov možno spomenúť príspevky *Sociolingvistički i ini aspekti prevođenja frazema (na slovačko-hrvatskome materijalu)* (Čagalj 2021), *Predložka* za *v slovenčine a chorvátčine* (Grčević – Raguž 2021) a *Adjektíva v slovenskom a chorvátskom jazyku* (Machata 2021); konkrétnejšie informácie o týchto prácach porov. v predchádzajúcich častiach.

4. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Vedecký výskum na Katedre slovenského jazyka a literatúry v Záhrebe je od založenia a formovania tohto pracoviska vo fáze postupného a prirodzeného vývoja. Aj v budúcnosti sa bude orientovať primárne komparatívne a prispôsobovať potrebám a záujmom chorvátskej spoločnosti.

Jazykový komparatívny výskum je potrebný predovšetkým v oblasti výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka, pri tvorbe a precizovaní učebných materiálov a vyučovacích metód a metodík pre chorvátskych študentov slovakistiky. Kontrastívne opisy slovenského a chorvátskeho jazyka prispievajú k lepšiemu porozumeniu ich vývoja a dnešného fungovania v užšom vzájomnom vzťahu, ako aj v širšom kontexte slavistiky prípadne areálových štúdií. Napr. v roku 2023 sa začal realizovať nový štvorročný projekt s medzinárodným zastúpením *Upravljanje standardnim jezikom u Hrvatskoj i Srednjoj Europi od 1945. do danas* (Standard language management in Croatia and Central Europe from 1945 until the present), podporený Chorvátskou vedeckou nadáciou, na ktorom spolupracuje aj slovakistika, pod vedením bohemistu prof. dr. sc. Petra Vukovića. Cieľom projektu je porovnať a opísať podobnosti a rozdiely v rozvoji kodifikácie na pravopisnej, gramatickej a lexikálnej rovine v šiestich európskych jazykoch (českom, chorvátskom, maďarskom, poľskom, slovenskom a srbskom) a ich normatívnych tradíciách.

Jednou z úloh slovakistickej katedry v Záhrebe v spolupráci s lektorátom slovenského ministerstva školstva zostáva aj naďalej prezentácia a propagácia slovenského jazyka, literatúry a kultúry v Chorvátsku a udržiavanie a zveľaďovanie slo-

vensko-chorvátskych vzťahov na akademickej úrovni. Stabilita systematického vedeckého výskumu závisí, pravdaže, od mnohých faktorov, medzi iným i od všestrannej podpory zo strany chorvátskych a slovenských inštitúcií.

Literatúra

ČAGALJ, I. (2013): O prijenosu jezičnih identiteta likova u književnom prijevodu (na primjeru hrvatskoga prijevoda Rivers of Babylon). In: Kumorová, Z. – Gregorík, P. – Palecsková, D. (eds.): *Rara Avis X. Zborník z X. medzinárodnej filologickej konferencie Trnava 2. – 3. máj 2013*. Trnava: Katedra slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 11 – 26.

ČAGALJ, I. (2018a): O slengu u književnom prijevodu (na primjeru hrvatskoga prijevoda Rivers of Babilon 1 i Rivers of Babilon 2 ili Drveno selo P. Pišťanka). In: Botica, S. – Nikolić, D. – Tomašić, J. – Vidović Bolt, I. (eds.): *Zbornik radova (Drugi svezak) Šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa održanoga u Vukovaru i Vinkovcima od 10. do 13. rujna 2014.* Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 1077 – 1087.

ČAGALJ, I. (2018b): Translatološki pogled na jezik adolescenata (Jediná Kláre Jarunkove u hrvatskom prijevodu). In: Vojtechová Poklač, S. (ed.): *Philologica LXXVII. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 446 – 453.

ČAGALJ, I. (2021): Sociolingvistički i ini aspekti prevođenja frazema (na slovačko-hrvatskom materijalu). In: Stričević-Kovačević, Z. – Vuksanović Kursar, M. (eds.): *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 6.–7. prosinca 2019.* Zagreb: FF Press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 61 – 72.

ČAGALJ, I. (2022): *O prevođenju Babilona. Izabrana slovačka proza u hrvatskom prijevodu.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

ČAGALJ, I. – ŠUNIĆ, V. (2019): O nekim tvorbenim postupcima u hrvatskom i slovačkom razgovornom jeziku. In: Kardaš, M. – Mešanović-Meša, E. (eds.): *Bosanskohercegovački slavistički kongres. Zbornik radova*. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 217 – 227.

GRČEVIĆ, M. (2018): Hrvatsko-slovačka međujezična homonimija. In: Botica, S. – Nikolić, D. – Tomašić, J. – Vidović Bolt, I. (eds.): *Zbornik radova (Drugi svezak) Šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa održanoga u Vukovaru i Vinkovcima od 10. do 13. rujna 2014.* Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 1113 – 1120.

GRČEVIĆ, M. (2019): O leksikografskoj obradi hrvatsko-slovačkih lažnih prijatelja. In: Pintarić, N. – Čagalj, I. – Vidović Bolt, I. (eds.): *Komparativnoslavističke lingvokulturalne teme.* Zagreb: Srednja Europa, 103 – 112.

GRČEVIĆ, M. (2020): *Lažni prijatelji / Falošní priatelia. Rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima / Slovník slovensko-chorvátskych medzijazykových homoným.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

GRČEVIĆ, M. (2021): Hrvatski i slovački prijedlog *za* u vremenskom značenju. In: *Filologija: časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 77, 59 – 90.

GRČEVIĆ, M. (2022): Jazyková koncepcia slovníkov medzijazykových homoným – na základe materiálu zo slovanských jazykov. In: Panajotov, V. – Grigorov, D. – Ivanova, D. et al. (eds.): *Súčasná slovakistika – súradnice a vektory. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie pri príležitosti 30. výročia odboru slovenská filológia na Univerzite sv. Klimenta Ochridského v Sofii. – Sofia, 28.04.2021.* Sofija: St. Kliment Ohridski University Press, 93 – 102.

GRČEVIĆ, M. (2023a): Časový význam predložky *za* v slovenčine a chorvátčine. In: Mošaťová, M. – Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach III. 1. zv.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 432 – 450.

GRČEVIĆ, M. (2023b): Vokalizacija prijedloga *k* u slovačkome i hrvatskome. In: Vidović Bolt, I. – Čagalj, I. – Hrdlička, M. (eds.): *O jeziku zboriti. Zbornik radova u čast prof. dr. sc. Nedi Pintarić.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 149 – 156.
GRČEVIĆ, M. – RAGUŽ, A. (2021): Predložka *za* v slovenčine a chorvátčine. In: Stričević-Kovačević, Z. – Vuksanović Kursar, M. (eds.): *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 6.–7. prosinca 2019.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 113 – 128.
JÍLEK, P. F. 'R. (2021): Lektoráty slovenského jazyka a kultúry. In: *Academia*, 32/2 – 3, 38 – 42.
KAMENÁROVÁ, R. et al. (2009): *Krížom-krážom: Slovenčina: Cvičebnica A1 + A2.* Bratislava: Univerzita Komenského.
KAMENÁROVÁ, R. et al. (2011): *Krížom-krážom: Slovenčina B1.* Bratislava: Univerzita Komenského.
KAMENÁROVÁ, R. et al. (2012): *Krížom-krážom: Slovenčina A2.* Bratislava: Univerzita Komenského.
KAMENÁROVÁ, R. et al. (2014): *Krížom-krážom: Slovenčina B2.* Bratislava: Univerzita Komenského.
KAMENÁROVÁ, R. et al. (2018): *Krížom-krážom: Slovenčina A1,* Bratislava: Univerzita Komenského.
KURSAR, M. – SESAR, D. (2005): *Slovačko-hrvatski rječnik i hrvatsko-slovački praktični rječnik s gramatikom.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
MACHATA, M. (2017): *Po Slovensku po slovensky. Učebnica slovenského jazyka pre pokročilých B2 – C1.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
MACHATA, M. (2021): Adjektíva v slovenskom a chorvátskom jazyku In: Stričević-Kovačević, Z. – Vuksanović Kursar, M. (eds.): *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 6.–7. prosinca 2019.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 291 – 299.
MENAC, A. – SESAR, D. – KUCHAR, R. (1986): *Hrvatskosrpski-češko-slovački frazeološki rječnik.* Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.
MENAC, A. – SESAR, D. – KUCHAR, R. (1998): *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i slovačkih frazema*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.
PINTARIĆ, N. – ČAGALJ, I. – VIDOVIĆ BOLT, I. (eds.) (2019): *Komparativnoslavističke lingvokulturalne teme.* Zagreb: Srednja Europa.
SESAR, D. (1997): Novije hrvatske, češke, poljske i ruske sintakse u kontekstu pripadnih gramatičarskih tradicija. In: *Riječ*, 3/2, 87 – 97.
SESAR, D. (ed.) (2009a): *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim I.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
SESAR, D. (2009b): Modalni modeli u hrvatskom i drugim slavenskim jezicima. In: Sesar, D. (ed.): *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim I.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 25 – 37.
SESAR, D. (ed.) (2011): *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim II.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
SESAR, D. (ed.) (2013a): *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
SESAR, D. (2013b): Apozicija i predikatni atribut u sintaktičkoj raščlambi pojedinih slavenskih jezika. In: Sesar, D. (ed.): *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III.* Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 95 – 112.
SESAR, D. (2018): *Pregled slovačke sintakse*. Zagreb: FF press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

STRIČEVIĆ-KOVAČEVIĆ, Z. – VUKSANOVIĆ KURSAR, M. (eds.) (2021): *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 6.–7. prosinca 2019.* Zagreb: FF Press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Internetové zdroje

[1] https://www.ffzg.unizg.hr/zslav/povijest-studija-3/ (cit. 15. 12. 2023).
[2] https://slovacki.ffzg.unizg.hr (cit. 15. 12. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOLOGICKEJ FAKULTE UNIVERZITY V BELEHRADE

Stefana Paunović Rodić − Dalibor Sokolović

Универзитет у Београду, Филолошки факултет
Univerzita v Belehrade, Filologická fakulta
Studentski trg 3, Beograd (Srbsko)
E-mail: stefanapaunrodic@fil.bg.ac.rs, dalibor.sokolovic@fil.bg.ac.rs

PAUNOVIĆ RODIĆ, S. – SOKOLOVIĆ, D. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Philology, University of Belgrade. In: *Slovenská reč*, 88/3, 336 – 347.

Abstract: The paper deals with the scientific research and publication activities of the Slovakists at the Department of Slavic Studies, Faculty of Philology, University of Belgrade over the last 5-6 years (2018-2023). The article presents a brief history of the Department, which has been dedicated to teaching and research of the Slovak language, literature and culture for 70 years, considering the specific conditions of the status of Slovak as a foreign language in other-Slavic environment. In accordance with the scientific research interests of Belgrade linguists-Slovakists, the article summarizes results of research in the field of sociolinguistics, ecolinguistics, language policy and language planning, cognitive semantics and teaching Slovak as a foreign language. The contribution is dedicated to the perspectives of further research of the Slovak language at University of Belgrade; they are branched into two key areas: 1) streamlining of the Slovak language teaching with regard to the specifics of the study program and 2) profound the current scientific profile of researchers in an international interdisciplinary context.

Keywords: Faculty of Philology, University of Belgrade, Slovak linguistics, sociolinguistics, ecolinguistics, language policy and language planning, cognitive semantics, Slovak as a foreign language.

Článok v skratke:

- Príspevok sa zaoberá vedeckovýskumnými a publikačnými aktivitami oddelenia slovenského jazyka, literatúry a kultúry na Katedre slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade v období posledných šiestich rokov (2018 – 2023).
- V príspevku sú predstavené stručné dejiny pracoviska, ktoré sa už 70 rokov venuje výučbe a skúmaniu slovenského jazyka, literatúry a kultúry, a to vzhľadom na špecifické podmienky postavenia slovenčiny ako cudzieho jazyka v inoslovanskom prostredí.
- V súlade s vedeckovýskumnými záujmami belehradských lingvistov slovakistov sú v článku zosumarizované výsledky výskumov z oblasti sociolingvistiky, ekolingvistiky, jazykovej politiky a jazykového plánovania, kognitívnej sémantiky a metodiky výučby slovenského jazyka ako cudzieho jazyka v podmienkach srbského vysokoškolského vzdelávacieho systému.
- V závere sa príspevok venuje perspektívam ďalšieho výskumu slovakistického pracoviska na Univerzite v Belehrade, ktoré sú rozvetvené do dvoch kľúčových oblastí: 1) zefektívnenie výučby slovenského jazyka vzhľadom na špecifiká študijného programu; 2) prehĺbenie doterajšieho vedeckovýskumného profilu bádateľov v medzinárodnom interdisciplinárnom kontexte.

1. ÚVOD

Cieľom príspevku je v súlade s koncepciou tematického čísla predstaviť výsledky vedeckovýskumných a publikačných aktivít Oddelenia slovenského jazyka, literatúry a kultúry na Katedre slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade[1] za posledných 5 – 6 rokov, t. j. v rokoch 2018 – 2023.

Na začiatok možno uviesť, že slovakistika na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade má dlhú tradíciu, pričom práve na tomto pracovisku sa začali písať jej dejiny na území Srbska. V roku 2023 sme si tak pripomenuli už 70. výročie od založenia univerzitnej slovakistiky a jej akademického bádania v našich domácich podmienkach. Bohatá tradícia výučby a výskumu slovenského jazyka, literatúry a kultúry na pôde najstaršej a najväčšej univerzity v Srbsku naďalej nachádza svojich nasledovníkov, o čom svedčia aj výsledky vedeckovýskumných a publikačných aktivít jazykovedne orientovaných pracovníkov slovakistického oddelenia, ktoré predstavujeme v tomto článku. Ich tvorivá akademická činnosť je do veľkej miery podmienená skutočnosťou, že k slovenčine sa pristupuje z pozície cudzieho jazyka v inoslovanskom prostredí a v kontexte ďalších západoslovanských a východoslovanských jazykov.

Vedeckovýskumné záujmy belehradských slovakistov sú široké. Realizujú sa prevažne v oblastiach sociolingvistiky, ekolingvistiky, jazykovej politiky a jazykového plánovania, slovanských menšinových jazykov v slovanskom, resp. neslovanskom jazykovom prostredí, kognitívnej sémantiky, kontrastívne v slovenčine a srbčine, a vyučovania slovenského jazyka v srbskom a srbského jazyka v slovenskom prostredí. Naznačený tematický profil lingvistického bádania je prítomný aj v partnerskej účasti belehradských slovakistov na medzinárodných a domácich projektoch.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA

Slovakistika v Srbsku sa zakladá na dvoch pilieroch, na dvoch vedeckovýskumných a pedagogických centrách, ktorými sú Oddelenie slovenského jazyka, literatúry a kultúry na Katedre slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade a Oddelenie slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade (porov. príspevok J. Uhlárikovej – E. Zvalenej – Z. Týrovej v tomto čísle). Od samotných začiatkov sú tieto dve pracoviská vzájomne úzko prepojené a takmer neoddeliteľné, no aj napriek tomu majú svoje špecifiká. Tie vyplývajú z ich rozličnej pedagogickej orientácie a zároveň odlišného postavenia slovenského jazyka v oboch spomínaných prostrediach. Na Oddelení slovakistiky v Novom Sade sa slovenčina vyučuje ako materinský/rodný jazyk príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny vo Vojvodine, kde je slovenčina jedným z úradných jazykov. Na Katedre slavistiky

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade sa k výučbe slovenského jazyka zasa pristupuje z pozície cudzieho jazyka v inoslovanskom prostredí a v prepojení s inými slovanskými jazykmi, t. j. so širším kontrastívnym slavistickým zámerom.

Univerzitná slovakistika v Srbsku sa zrodila práve na Univerzite v Belehrade a jej dejiny siahajú až do akademického roka 1952/1953, keď Michal Filip nastúpil na miesto lektora českého a slovenského jazyka na Katedre východoslovanských a západoslovanských jazykov vtedy ešte Filozofickej (neskôr Filologickej) fakulty.[2] Práve v 50. rokoch 20. storočia v Belehrade študovali niektorí zo zakladateľov novosadskej slovakistiky, a to napríklad Daniel Dudok, Mária Myjavcová či Michal Týr.

Slovakistika v Belehrade sa začala intenzívnejšie rozvíjať po príchode Želmíry Spasić na miesto domáceho lektora slovenského jazyka v roku 1981. Potom, počas 80. a 90. rokov, na belehradskú slovakistiku ako hosťujúci profesori prichádzajú vyučovať významní slovakisti, profesori z Nového Sadu: Miroslav Dudok, Michal Harpáň, Michal Týr, Juraj Glovňa (počas svojho pôsobenia na mieste lektora slovenského jazyka a kultúry v Novom Sade). V súčasnosti sú to Adam Svetlík a Zuzana Týrová. Nemenej sa na budovaní belehradskej slovakistiky podieľali aj kontraktuálni lektori zo Slovenska, ktorí na Katedru slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade začali prichádzať po založení lektorátu slovenského jazyka a kultúry v akademickom roku 1998/1999. Menovite sú to Marta Gáfriková, Emil Horák, Juliana Beňová (v dvoch cykloch) a Helena Ľos Ivoríková.

Súčasný slovakisticky kolektív na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade tvoria Zuzana Čížiková (mimoriadna profesorka, absolventka Oddelenia slovakistiky Univerzity v Novom Sade) a bývalí študenti belehradskej slovakistiky: Dalibor Sokolović (mimoriadny profesor), Stefana Paunović Rodić (docentka), Ana Marić (odborná asistentka) a zároveň Radoslav Raffaj (kontraktuálny lektor).

Za sedemdesiat rokov existencie belehradskej slovakistiky vyštudovalo spomínaný odbor vyše 160 absolventov, z toho okolo 140 skončilo štvorročné bakalárske štúdium a vyše 20 aj magisterský stupeň. Od roku 2015 boli obhájené tri dizertačné práce.

V roku 2023 Oddelenie slovenského jazyka, literatúry a kultúry na Katedre slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade oslávilo 70. výročie univerzitnej slovakistiky v Srbsku a 25. výročie lektorátu slovenského jazyka a kultúry na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade. Pri tejto príležitosti sa v dňoch 19. − 21. apríla 2023 uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Slovakistika v súvislostiach: tradícia a perspektívy.* Na podujatí vystúpilo takmer 80 odborníkov a odbor-

[2] Viac o rôznych aspektoch dejín slovakistiky na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade pozri Буњак 2002; Соколовић 2002; Paunović Rodić 2016; Пауновић Родић – Соколовић 2017; Čížiková 2013, 2017.

níčok z oblasti slovakistiky, prevažne zo Slovenska, ale aj z Poľska, Českej republiky, Nemecka, Rakúska, Maďarska, Slovinska, Chorvátska, Bulharska a Srbska. Výstupom z konferencie je zborník prác (Пауновић Родић − Raffaj 2023), ktorý je rozdelený do troch tematických častí. Prvá sa venuje jazykovedným štúdiám. Druhý okruh predstavujú príspevky z literárnej vedy a kulturológie. Posledná časť sa zameriava na otázky týkajúce sa vyučovania slovenského jazyka a literatúry. Ambíciou tohto zborníka je prispieť k prehĺbeniu a rozšíreniu slovakistického bádania v medzinárodnom meradle.

3. VEDECKOVÝSKUMNÁ A PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ

Na slovakistike v Belehrade pôsobia dvaja lingvisti slovakisti − Dalibor Sokolović a Stefana Paunović Rodić.

3.1. Dalibor Sokolović sa zaoberá prevažne sociolingvistikou, ekolingvistikou, otázkami jazykovej politiky a jazykového plánovania a postavením slovanských menšinových jazykov v slovanskom, resp. neslovanskom jazykovom prostredí. Týmto témam sa venoval aj v posledných rokoch, čo ilustruje jeho publikačná činnosť (Dragićević et al. 2021; Pałys – Sokolović 2020; Sokolović 2023; Соколовић 2018, 2020a, 2020b). Vzhľadom na zámer tohto prehľadu predstavíme výsledky jeho vedeckovýskumnej činnosti orientujúcej sa výlučne na slovenský jazyk.

V príspevku *Krótki przegląd historyczny słowackiej prasy mniejszościowej w Wojwodinie* [Krátky prehľad dejín slovenskej menšinovej tlače vo Vojvodine] (Sokolović 2022) sa zmieňuje o slovenskom jazyku ako o jednom z piatich úradných jazykov vo Vojvodine, ktorý sa oficiálne používa v dvanástich vojvodinských obciach a zároveň aj v publicistike, jazykovede, literárnej vede, historiografii, práve, poľnohospodárstve a v iných oblastiach. Pripomína, že v roku 1919 vznikla v Báčskom Petrovci (vo Vojvodine) tlačiareň Kultúra, kde sa tlačili všetky publikácie (knihy, noviny, časopisy) písané v slovenčine. Táto tlačiareň zohrala veľkú úlohu v rozvoji celej slovenskej komunity vo Vojvodine a od roku 2007 pôsobí pod názvom Slovenské vydavateľské centrum. D. Sokolović sa ďalej bližšie venuje tlačeným médiám v slovenskom jazyku vo Vojvodine, ktoré začali vychádzať v polovici 19. storočia. Všíma si vydávanie časopisov Dolnozemský Slovák (1902 – 1919) v Novom Sade a Národná jednota (1920 – 1941) v Báčskom Petrovci a týždenníka Hlas ľudu, ktorý začal vychádzať po vojne a nachádza si svojich čitateľov dodnes. Okrem toho si všíma začiatky Rádia Nový Sad, ktoré od roku 1949 vysiela v slovenskom jazyku (popri programoch v srbčine, maďarčine, rusínčine a rumunčine), a slovenskej redakcie Televízie Nový Sad, ktorá od roku 1975 dodnes vysiela v slovenskom jazyku štyri hodiny týždenne. Autor v článku poukazuje na „sklon k sebaizolácii“ slovenskej tlače v otázkach menšinových komunít a na znižovanie úrovne interkulturalizmu: etnické komunity vo Vojvodine žijú vedľa seba, ale bez skutočného priameho dialógu.

Štúdia *Словачко-српски билингвизам у Војводини: историјски преглед* [Slovensko-srbský bilingvizmus vo Vojvodine: historicky prehľad] (Соколовић 2020b) sa venuje slovensko-srbskému bilingvizmu príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny vo Vojvodine. Autor rozoberá tri jeho aspekty. Najprv predstavuje základné demografické charakteristiky slovenskej komunity vo Vojvodine. Následne stručne vysvetľuje, aké formy slovensko-srbský bilingvizmus počas svojho vývoja vytvoril a aká je ich štruktúra z lingvistického hľadiska. Nakoniec z historickej perspektívy ponúka prehľad vývojových fáz slovensko-srbského bilingvizmu vo Vojvodine. Posledná časť predstavuje ústredný segment práce a v ňom autor sústreďuje najdôležitejšie informácie o historických a spoločensko-politických faktoroch, ktoré vplývali na formovanie slovensko-srbského bilingvizmu v jeho súčasnej podobe.

V roku 2020 D. Sokolović publikoval prácu *Преглед историје словачког стандардног језика* [Prehľad dejín slovenského spisovného jazyka] (Соколовић 2020a). Táto publikácia predstavuje systematický pohľad na dejiny slovenského spisovného jazyka a je prvou akademickou príručkou tohto typu v srbskom jazyku. V prvom rade by mala slúžiť ako východisková učebnica pre študentov slovenčiny a iných slavistických odborov vo vysokoškolskom predmete dejiny slovenského jazyka. Autor hľadá odpovede na nasledujúce otázky: 1) ako slovenská spoločnosť formovala svoj spisovný jazyk, obohacovala ho a prispôsobovala rôznym funkciám, 2) aké vnútorné a vonkajšie jazykové faktory a akým spôsobom ovplyvnili vývoj spisovného slovenského jazyka, 3) ktoré ďalšie jazyky sa na území dnešného Slovenska používali v rozličných historických obdobiach a 4) ako kontakt s týmito cudzími jazykmi ovplyvnil štruktúru a zmeny v spisovnej slovenčine. Pri periodizácii vývinových etáp slovenského spisovného jazyka sa autor do veľkej miery opiera o výsledky súčasnej slovakistiky. Počiatočné etapy určuje podľa dominantných osobností a kodifikačných snáh (Ľudovít Štúr, Anton Bernolák, jazyková reforma), neskoršie podľa historických udalostí, ktoré poznačili vývoj slovenskej spoločnosti (založenie Matice slovenskej, prvá svetová vojna atď.). Vývinové etapy sú doplnené úvahami o období po vzniku samostatnej Slovenskej republiky až po súčasnosť. Súčasťou knihy sú aj ukážky textov z jednotlivých období formovania spisovného jazyka a register osobných mien.

3.2. Stefana Paunović Rodić sa zameriava na otázky kognitívnej sémantiky, kontrastívne v slovenčine a srbčine, a na problémy vyučovania slovenského jazyka v srbskom a srbského jazyka v slovenskom prostredí.

Štúdia *Женственост у словачкој и српској језичкој слици света* [Ženskosť v slovenskom a srbskom jazykovom obraze sveta] (Пауновић Родић 2018a) predstavuje kognitívnu konfrontačnú analýzu konceptu ženskosti v súčasnom slovenskom a srbskom jazyku. Prostredníctvom tohto konceptu autorka v kontexte výskumu rodových stereotypov odpovedá na otázku, aký je obraz ženy v slovenskej a srb-

skej lingvokultúre, a nepriamo aj na otázky, kto je žena a čo žena robí. Keďže ženskosť je komplexný pojem, konfrontačná analýza ukázala, z ktorých prvkov sa skladá v oboch skúmaných lingvokultúrach a ktoré z týchto prvkov vystupujú ako ústredné v sledovanom jazykovom materiáli. Analýza sa realizovala na slovníkovom, frazeologickom a paremiologickom materiáli, na príkladoch z elektronických korpusov modernej slovenčiny a srbčiny, ako aj na výsledkoch voľného asociačného testu. Výskum sa začal zmapovaním parémií, ktoré ukázali, že v tradičnej slovenskej a srbskej lingvokultúre sa ženskosť vnímala rovnocenne: ako súbor vlastností, ktoré by dievča vhodné na manželstvo malo mať, resp. aké by malo byť (porov. *päť P*). V súvislosti s touto štruktúrou štúdia ďalej sledovala zmeny v konceptualizácii ženskosti vzhľadom na zmenené sociálne podmienky a postavenie ženy v modernej spoločnosti. Autorka konštatuje, že tieto zmeny, aspoň na základe analyzovaného jazykového materiálu, nie sú veľmi výrazné. Slovná zásoba slovenského aj srbského jazyka vyčleňuje citlivosť, nehu a príťažlivosť ako základné prvky konceptu ženskosti, čím sa profiluje aj rola ženy ako matky a manželky (stereotyp heterosexuality). Hoci cudnosť (nevinnosť a vernosť) v slovníkoch nefiguruje ako základný atribút ženskosti, asociatívny experiment ukázal, že výraz *čestná žena* sa najčastejšie používa v zmysle „žena, ktorá si nepoškvrnila česť nemorálnym správaním“, čiže neudržiavala sexuálne vzťahy mimo manželstva, t. j. že sexuálna (ne)aktivita, pasivita je stále kritériom hodnotenia „skutočnej, ženskej ženy“. Takto definované prvky konceptu ženskosti potvrdzuje aj ich živá frazeologizácia. Ženy sú teda krajším, nežnejším a slabším pohlavím a tieto črty možno považovať za ústredné a kategoricky odlišné (v porovnaní s maskulinitou) prvky komplexného konceptu ženskosti v slovenskej a srbskej lingvokultúre (napr. slov. *pôvab*, *jemnosť*, *citovosť* – srb. *привлачност*, *нежност*, *осећајност*).

V príspevku *Концепт женствености у тесту слободних асоцијација* [Koncept ženskosti v teste voľných asociácií] (Пауновић Родић 2018b) autorka metódou deskriptívnej štatistiky štruktúrovala a potom komentovala 7 633 reakcií na 34 (z celkového počtu 100) podnetov (po 17 podnetov na test v slovenskom jazyku a na test v srbčine) asociatívneho experimentu, ktorý sa uskutočnil koncom roka 2015. Na experimente sa zúčastnilo 213 respondentov zo Slovenska (s materinským jazykom slovenským) a 236 respondentov zo Srbska (s materinským jazykom srbským). Keďže pri lingvistickom výskume sa metóda asociačného testu používa len ako pomocná, autorka sa pri analýze údajov opierala o predchádzajúci výskum (Пауновић Родић 2018a) realizovaný na frazeologických, paremiologických, slovníkových a iných jazykových materiáloch na tému ženskosti v slovenskom a srbskom jazykovom obraze sveta, resp. v rámci širšieho výskumu stereotypu ženy v jazykovom obraze sveta Slovákov a Srbov (Пауновић Родић 2019). V odpovediach respondentov sa v najväčšej miere potvrdili výsledky získané predchádzajúcou analýzou

(Пауновић Родић 2018a). Ústredným prvkom ženskosti bolo predovšetkým materstvo v oboch skúmaných jazykoch, ale aj jemnosť a citovosť. V odpovediach respondentov obidvoch skupín sa cudnosť a vernosť vyskytli na periférii, no predsa boli stále prítomné. Skutočný význam zdôrazňovania vernosti ako prvku ženskosti sa zvýraznil až v porovnaní s reakciami na podnety s lexémou slov. *muž* a srb. *мушкарац*, pretože sa mužom, najmä v odpovediach srbských respondentov, pripisuje aktívna (hetero)sexualita a sklony k nevere. Väčší význam krásy pri hodnotení ženy bol zaznamenaný u slovenských respondentov, pričom obraz ženy ako dobrej gazdinky si viac cenia srbskí respondenti. Vo výsledkoch asociačného experimentu v srbskom jazyku sa žene vo väčšej miere pripisuje sila ako pozitívna vlastnosť než vo výsledkoch testu v slovenčine. Aj keď sa sila ukázala ako výrazný rozlišovací prvok mužskosti a ženskosti, na základe odpovedí srbských respondentov by sa skôr dalo povedať, že žena by mala byť silná, ale muž by mal byť ešte silnejší. Pri analýze výsledkov asociačného experimentu sa vo väčšej miere než v prípade iného predtým analyzovaného jazykového materiálu ukázali rozdiely vo vnímaní ženy v srbskej a slovenskej spoločnosti a tie by mohli inšpirovať ďalšie výskumy v tomto smere.

V príspevku *O kognitívnej lingvistike a podobných prístupoch v srbskej a slovenskej lingvistike* (Paunović Rodić 2020) sa autorka venuje otázke definovania a klasifikovania súčasných lingvistických poddisciplín z oblasti kognitívnej lingvistiky a lingvokulturológie. Vychádza zo skutočnosti, že výskum jazykového obrazu sveta je v centre záujmu kognitívnej lingvistiky, ale aj ďalších lingvistických disciplín – etnolingvistiky, lingvokulturológie a i. Preto sa tieto v mnohých metodologických aspektoch prelínajú a niekedy nie je možné presne určiť, o ktorú lingvistickú disciplínu ide. Problémy ich vymedzenia nie sú nové a autorka v tomto kontexte predstavuje niektoré prístupy. Prichádza k záveru, že jazyk a kultúra sú symbioticky prepojené: jazyk je súčasťou kultúry, lebo je prostriedkom prenosu takmer každého typu kulturologického výrazu. Kultúra je súčasťou jazyka, lebo jazyk formujúci sa v nejakej spoločnosti sa vytvaruje tak, aby spontánne vyjadril aj kultúru danej spoločnosti. Ani jazyk, ani kultúra neexistujú bez človeka, a preto by lingvokulturologické výskumy nemali vynechávať a zanedbávať faktor ľudského reflektovania skutočnosti, ale ani kognitívnolingvistické výskumy by nemali zabúdať na fakt, že človek nežije izolovane, ba naopak – že práve prostredie, kultúra a medziľudská interakcia vytvárajú ľudskú skúsenosť.

Problémom kognitívnej sémantiky na kontrastívnej úrovni slovenského a srbského jazyka sa S. Paunović Rodić venuje aj v článku *О пријатељу у словачкој и српској језичкој слици света* [O priateľovi v slovenskom a srbskom jazykovom obraze sveta] (Пауновић Родић 2021). Cieľom príspevku bolo preskúmať a opísať sémantický obsah stereotypu priateľa na slovníkovom materiáli, v paremiológii

a elektronických korpusoch slovenského a srbského jazyka s osobitným zreteľom na novšie kolokácie: slov. *priateľ na facebooku*/*facebookový priateľ*, *priatelia s benefitmi*/*priatelia s výhodami*; srb. *пријатељ емисује*, *пријатељ на Фејсбуку*, *пријатељи с повластицама*. V teoretickom zmysle sa skúma, či negatívnu rovinu stereotypu priateľa tvorí stereotyp nepriateľa, alebo bez ohľadu na slovotvorný vzťah stereotyp nepriateľa má svoj vlastný súradnicový systém a sémantický obsah. Na základe prezentovaného materiálu a jeho analýzy autorka konštatuje, že obrazy priateľov v slovenčine a v srbčine sú si veľmi blízke. Aby sme v týchto dvoch kultúrach mohli niekoho nazvať priateľom, mal by nás mať rád, byť k nám láskavý a poskytnúť nám pomoc a podporu, keď to potrebujeme. Avšak tento pojem zahŕňa širokú škálu medziľudských vzťahov: od príbuzných cez intímne, priateľské, kolegiálne a politické až po veľmi povrchné známosti a iné. V oboch kultúrach sa k ľuďom pristupuje priateľsky s vedomím možnej zmeny úmyslov z priateľských na nepriateľské. Slov. *priateľ* a *nepriateľ* a srb. *пријатељ* a *непријатељ* možno opísať ako kontrakoordinované pojmy (kohyponymá), ktorých nadradený pojem (hyperonymum) je *medziľudský vzťah*.

Na tomto mieste spomenieme ešte dva príspevky, ktoré boli venované problému vyučovania deklinácie podstatných mien.

V prvom článku *Deklinácia substantív v slovenčine a srbčine (lingvodidaktický aspekt)* autorky (Paunović Rodić – Ľos Ivoríková 2021) predstavili svoj zámer vypracovať taký prístup k prezentácii slovenskej deklinácie, ktorý by viac korešpondoval s vnímaním jazyka srbských rodených hovoriacich. Autorky si všímajú potrebu nanovo definovať tertium comparationis, ktoré by sa dalo uplatniť na úrovni celého systému substantívnej deklinácie dvoch jazykov, pretože doterajšie teoreticko-lingvistické opisy daných deklinačných systémov nie sú navzájom kompatibilné. Dôvodom je rozličná funkcia a fungovanie gramatických kategórií v deklinačných systémoch, najmä kategórie rodu, čísla a mužskej osoby. Vzhľadom na rozdiely v kategorizácii deklinačných vzorov na jednej strane a vo fungovaní gramatických kategórií v deklinačných systémoch na druhej strane navrhujú použiť dichotomický princíp pri kontrastívnom opise substantívnej deklinácie, ktorý by bol postavený na horizontálnej a vertikálnej osi. Porovnanie deklinačných typov na horizontálnej osi (teoreticko-lingvistický prístup) sa týka konfrontačného opisu rozdielov v kategorizácii deklinačných typov, a to na základe uplatnenia gramatických kategórií v deklinácii, kým porovnanie na vertikálnej osi (komunikatívny prístup) by malo zdôrazniť rozdiely v koncovkách v rámci deklinačných typov.

V druhom článku *Úsilie o iný prístup k vyučovaniu substantívnej deklinácie slovenského jazyka* autorky (Paunović Rodić − Ľos Ivoríková 2023) predstavili prístup k vyučovaniu substantívnej deklinácie študentov slavistiky (bohemistiky, polonistiky, rusistiky, ukrajinistiky), ktorí slovenčinu študujú ako voliteľný, druhý slovanský jazyk

od piateho po ôsmy semester štvorročného bakalárskeho štúdia na Katedre slavistiky Filologickej fakulty Univerzity v Belehrade. Špecifickosť daného prístupu je podmienená relatívne malým počtom hodín, ktoré treba využiť na splnenie dvoch, zdá sa, protikladných, ale v podstate navzájom sa dopĺňajúcich cieľov – nadobudnúť komunikačné zručnosti a dôkladne sa oboznámiť s gramatickými javmi. Študentom sa základná paradigma slovenských podstatných mien graficky predstaví v tabuľke, ktorá sa od tradičného znázornenia substantívnych deklinačných vzorov líši viacerými znakmi. Hlavným je, že v jednej tabuľke sú predstavené všetky základné (nie všetky variantné) koncovky všetkých dvanástich deklinačných typov v oboch číslach. Nejde o bežnú didaktickú prax, lebo študenti sa zvyčajne neučia všetky typy ani všetky pády naraz. Študenti slavistiky, ktorí sa v treťom ročníku začínajú učiť slovenský jazyk a zároveň ovládajú substantívne deklinácie aspoň jedného, a to iného cudzieho slovanského jazyka, majú rozpracované kognitívne mechanizmy, mentálne predstavy, schémy alebo priečinky, do ktorých veľmi rýchlo môžu umiestniť relatívne podobné koncovky.

3.3. Zatiaľ neveľkú časť vedeckovýskumnej činnosti predstavuje účasť na projektoch. Na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade, pokiaľ ide o slovakistické lingvisticky zamerané výskumy, sa zatiaľ realizoval jeden medzinárodný projekt, na ktorom sa ako externá členka tímu zúčastnila S. Paunović Rodić. Išlo o bilaterálny projekt mobility medzi Ústavom srbského jazyka Srbskej akadémie vied a umení a Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV pod názvom *Nové slová – nové médiá – nové tendencie v jazyku a spoločnosti v Srbsku a na Slovensku* (doba trvania 2021 − 2023).[3]

Uvedený projekt bol iniciačným výskumným zámerom srbsko-slovenského tímu. Cieľom bolo vytvorenie funkčnej, dlhodobo udržateľnej platformy bilaterálneho srbsko-slovenského jazykovedného (sociolingvistického a sociokultúrneho) výskumu. Plánovaným výsledkom bolo nastavenie procesov bilaterálnej spolupráce (režim stretnutí, zdieľanie jazykových databáz, využívanie nástrojov korpusovej lingvistiky), ktoré prinesú synergický efekt výskumu v oblasti južnoslovanskej a západoslovanskej neológie. Na príklade neologizmov sa v rámci projektu poukázalo na to, ako geopolitické faktory a angloamerikanizácia kultúry v slovanskom svete a mediálnom priestore vplývajú na slovnú zásobu jazyka, na jej obohacovanie a zároveň na jej reštrukturalizáciu.

V súčasnosti na belehradskej slovakistike prebieha projekt *Vulnerable Languages and Linguistic Varieties in Serbia* [Zraniteľné jazyky a jazykové variety v Srbsku][2] v rámci programu Idey, ktorý financuje Vedecký fond Srbskej republiky

[3] Vedúcou koordinátorkou projektu za slovenskú stranu bola Mgr. Jana Wachtarczyková, PhD. a za srbskú stranu prof. dr Marina Nikolić. Ďalšími členmi tímu boli: dr.sc. Siniša Habijanec, PhD., Mgr. Jana Levická, PhD., Mgr. Romana Krolčíková, dr Vesna Đorđević a dr Jelena Janković.

(Фонд за науку Републике Србије).[3] Jeho hlavným riešiteľom je Ústav balkanológie Srbskej akadémie vied a umení (vedúcou projektu je Dr. Annemarie Sorescu-Marinković) a jednou z partnerských inštitúcií, ktorá sa na projekte zúčastňuje, je aj Filologická fakulta Univerzity v Belehrade. Rady slovakistov reprezentujú D. Sokolović a S. Paunović Rodić.

Vychádzajúc z podkladov k projektu *Vulnerable Languages and Linguistic Varieties in Serbia* sa v posledných desaťročiach ukázalo, že mnohým jazykom, ktorými sa hovorí po celom svete, hrozí vyhynutie. Keďže jazyková rozmanitosť je pre ľudskú existenciu nevyhnutná, výskumníci sa začali zameriavať na jazykovú dokumentáciu, udržiavanie a revitalizáciu, zvyšovanie povedomia o potrebe chrániť jazykové dedičstvo a vytváranie databáz ohrozených jazykov. V prípade Srbska sa tieto databázy značne líšia, a to pokiaľ ide o hodnotenie jazykovej ohrozenosti, a často poskytujú nedostatočné alebo nepresné údaje o jazykových varietách, ktorými sa tu hovorí. Ambíciou projektu je vytvoriť presný nástroj na hodnotenie miery jazykového ohrozenia a zraniteľnosti a aplikovať ho na štatisticky významnú vzorku hovoriacich v Srbsku. Nástroj bude uplatnený na nasledujúce jazykové variety, starostlivo vybrané na základe medzinárodného hodnotenia, ako aj vlastného terénneho výskumu: arumunčina, banátska bulharčina, vojvodinská rusínčina, ladino (židovská španielčina), rómčina, meglenorumunčina, bojášska rumunčina a iné. Výsledkom bude presné posúdenie zraniteľnosti jazykových variet v Srbsku, ktoré by sa v budúcnosti mohlo použiť ako solídna referencia pre akýkoľvek sociolingvistický výskum. Absolútnou novinkou výskumného návrhu je, že sa súbežne s aplikáciou starostlivo koncipovaného sociolingvistického dotazníka budú dokumentovať a archivovať aj rečové vzorky zraniteľných jazykových variet, a to troch generácií hovoriacich.

4. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Charakter predstaveného pracoviska do veľkej miery určuje perspektívy ďalšieho vedeckovýskumného zamerania belehradských lingvistov slovakistov. Potenciál akademického bádania možno rozdeliť do dvoch základných línií.

Prvá sa týka predovšetkým skvalitnenia vyučovania slovenského jazyka, a to vzhľadom na špecifiká študijného programu. Rozumieme pod tým vytvorenie didaktických materiálov, ktoré sa na jednej strane opierajú o tradičnú teoretickú deskripciu jednotlivých jazykových rovín a na druhej strane reflektujú aktuálne výsledky kontrastívnych slovensko-srbských lingvistických výskumov. Cieľom je ich sprístupnenie širšiemu študentskému publiku aj v srbskej jazykovej mutácii ako jeden z efektívnych predpokladov získania nových poslucháčov pre voliteľné predmety zo slovakistiky.

Druhá línia nadväzuje na už realizované vedeckovýskumné činnosti vo vyššie uvedených oblastiach. Ambíciou pracoviska je prehĺbiť a rozvinúť predovšetkým

medzinárodnú spoluprácu so zahraničnými slovakistami a zapojiť výsledky vlastného výskumu do širšieho interdisciplinárneho kontextu stredoeurópskych lingvistických bádaní.

Literatúra

ČÍŽIKOVÁ, Z. (2013): Slovakistika na Belehradskej univerzite. In: Pekarovičová, J. – Hargašová, Z. (eds.): *Slovenčina vo svete – súčasný stav a perspektívy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 22. – 25. októbra 2013 v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 227 – 231.

ČÍŽIKOVÁ, Z. (2017): K portrétu profesora Michala Filipa. In: Кончаревић, К. (ed.): *Универзитетска славистика: традиције, савремено стање, перспективе*. Београд: Филолошки факултет, 141 – 151. Dostupné na: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_book/2017/unislav/unislav-2017-ch10.pdf

DRAGIĆEVIĆ, R. – SOKOLOVIĆ, D. – ĐURIĆ, M. – AJDAČIĆ, D. (2021): *Slovenska susretanja: jug i zapad*. Warszawa: Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej.

PAŁYS, P. – SOKOLOVIĆ D. (2020): *Jugosławia wobec Serbołużyczan i Łużyc w latach 1946–1949: Wybór źródeł.* Opole: Institut Śląski.

PAUNOVIĆ RODIĆ, S. (2016): Slovenčina pre slavistov na Katedre slavistiky Filologickej fakulty v Belehrade. In: *Acta Rossica Tyrnaviensis. II. Zborník štúdií Katedry rusistiky Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Filozofická fakulta, Katedra rusistiky, 410 – 415.

PAUNOVIĆ RODIĆ, S. (2020): O kognitívnej lingvistike a podobných prístupoch v srbskej a slovenskej lingvistike. In: Kouba, M. – Říha, I. – Sokolović, D. (eds.): *„Pozdrav milý od Polabí k jihu pílí!“. Slovanská tematika mezi filologií a historiografií.* Pardubice: Univerzita Pardubice, 269 – 276.

PAUNOVIĆ RODIĆ, S. – ĽOS IVORÍKOVÁ, H. (2021): Deklinácia substantív v slovenčine a srbčine: lingvodidaktický aspekt. In: Stričević Kovačević, Z. – Vuksanović Kursar, M. (eds.): *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 6. –7. prosinca 2019.* Zagreb: FF press, 333 – 342.

PAUNOVIĆ RODIĆ, S. – ĽOS IVORÍKOVÁ, H. (2023): Iný prístup k vyučovaniu substantívnej deklinácie slovenčiny ako cudzieho jazyka. In: Mošaťová, M. – Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach. 3. Zborník príspevkov venovaných výskumu a výučbe. 1. zväzok*, 198 – 210.

SOKOLOVIĆ, D. (2022): Krótki przegląd historyczny słowackiej prasy mniejszościowej w Wojwodinie. In: Haas, A. – Pałys, P. (eds.): *Wielojęzyczność w przestrzeni publicznej: Śląsk i Łużyce na tle krajowym i europejskim. II*. Opole: Institut Śląski, 215 – 223.

SOKOLOVIĆ, D. (2023): Petrażycki‘s Legacy to the Sociology of Language in the Context of Slavic Studies. In: Fittipaldi, E. – Javier Treviño, A. (eds.): *Leon Petrażycki: Law, Emotions, Society*. New York – London: Routledge, 245 − 278.

БУЊАК, П. (2002): Словакистичка интересовања професора Ђорђа Живановића. In: *Славистика*, VI, 242 – 250.

ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. – СОКОЛОВИЋ, Д. (2017): Двадесет година лектората словачког језика на Универзитету у Београду. In: Кончаревић, К. (ed.): *Универзитетска славистика: традиције, савремено стање, перспективе*. Београд: Филолошки факултет, 135 – 141. Dostupné na: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_book/2017/unislav/unislav-2017-ch9.pdf

ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. (2018a): Женственост у словачкој и српској језичкој слици света. In: *Зборник Матице српске за славистику*, 94, 39 – 66. Dostupné na: https://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/ZMSZS_94.pdf

ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. (2018b): Концепт женствености у тесту слободних асоцијација. *Филолошки преглед: часопис за страну филологију*, XLV/2, 125 – 155. Dostupné na: https://fpregled.fil.bg.ac.rs/pdf/2018_2.pdf

ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. (2019): *Стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба.* Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет. Dostupné na: https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/12313/Disertacija.pdf?sequence=6&isAllowed=y

ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. (2021): О пријатељу у словачкој и српској језичкој слици света. In: *Славистика*, XXV/2*,* 93 – 106. Dostupné na: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/slavistika/2021-2/slavistika-2021-25-2-7.pdf

ПАУНОВИЋ РОДИЋ, С. – RAFFAJ, R. (eds.) (2023): *Словакистика у контексту: традиција и перспективе / Slovakistika v súvislostiach: tradícia a perspektívy / Slovakistics in context: tradition and perspectives.* Београд: Филолошки факултет. Dostupné na: http://doi.fil.bg.ac.rs/volume.php?l=en&pt=eb_book&y=2023&issue=slovak70-2023&i=0

СОКОЛОВИЋ, Д. (2002): Словакистика на Универзитету у Београду – генеза и перспективе. In: *Славистика*, VI, 251 – 255.

СОКОЛОВИЋ, Д. (2017): Језичка лојалност и етнојезичка солидарност припадника словачке језичке заједнице у Војводини. In: *Јужнословенски филолог*, 73/1 – 2, 155 – 169. Dostupné na: https://dais.sanu.ac.rs/bitstream/handle/123456789/4642/JFI%2073.1-2%20%282017%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y

СОКОЛОВИЋ, Д. (2018): У потрази за новом парадигмом језичке политике и планирања мањинских словенских језика. In: Драгићевић, Р. – Брборић, В. (eds.): *Српска славистика: колективна монографија [радови српске делегације на XVI међународном конгресу слависта]. Том 1, Језик*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 381 – 396.

СОКОЛОВИЋ, Д. (2020a): *Преглед историје словачког стандардног језика.* Београд: Савез славистичких друштава Србије. Dostupné na: https://ssds.org.rs/publikacije_preuzimanje/Pregled_istorije_slovackog_standardnog_jezika.pdf

СОКОЛОВИЋ, Д. (2020b): Словачко-српски билингвизам у Војводини: историјски преглед. In: Choroś, M. – Pałys, P. (eds.): *Wielojęzyczność w przestrzeni publicznej: Śląsk i Łużyce na tle krajowym i europejskim*. Opole: Institut Śląski, 231 – 246.

Internetové zdroje

[1] https://www.fil.bg.ac.rs/sr-lat/katedre/slavistika (cit. 20. 11. 2023).

[2] https://vlings.rs/ (cit. 21. 11. 2023).

[3] https://fondzanauku.gov.rs/ (cit. 21. 11. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY V NOVOM SADE

Jasna Uhlárikova – Eleonóra Zvalená – Zuzana Týrová

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет
Univerzita v Novom Sade, Filozofická fakulta
Dr. Zorana Đinđića 2, Nový Sad (Srbsko)
E-mail: uhlarik@ff.uns.ac.rs, eleonora.zvalena@ff.uns.ac.rs, tyrova@ff.uns.ac.rs

UHLÁRIKOVÁ, J. – ZVALENÁ, E. – TÝROVÁ, Z. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad. In: *Slovenská reč*, 88/3, 348 – 363.

Abstract: The paper deals with scientific research and publishing activities at the Department of Slovak Studies of the Faculty of Philosophy of the University of Novi Sad in the last ten-year period (2013 – 2023). There is a wide range of scientific interests and research of a predominantly synchronous nature, using comparative, contrastive, functional and communicative and pragmatic methodological approaches within applied and preventive linguistics. The paper gives a brief history of the department and presents the projects and publishing activities of Slovakists from Novi Sad in the fields of lexicology, morphosyntax, dialectology, phraseology, sociolinguistics, ecolinguistics, applied and preventive linguistics, as well as in the field of interdisciplinary research, research into the methodology of Slovak language teaching in specific conditions, as well as research into Slovak as a foreign language. Prospects for further research can be seen in all the mentioned areas with an emphasis on comparative and contrastive Slovak-Serbian research, research into interlanguage interference, as well as bilingualism, phraseology and Slovak as a foreign language.

Keywords: Slovak studies in Novi Sad, contemporary research, projects, publishing activities.

Článok v skratke:

- Príspevok sa zaoberá vedeckovýskumnými a publikačnými aktivitami Oddelenia slovakistiky Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade v poslednom desaťročnom období (2013 – 2023).
- V súčasnosti sa na tomto pracovisku mapuje široké spektrum vedeckých záujmov, ktoré má prevažne synchrónny charakter využívajúci konfrontačné, kontrastívne, funkčné a komunikačno-pragmatické metodologické prístupy v rámci aplikovanej a preventívnej lingvistiky.
- V príspevku sú podané stručné dejiny pracoviska a predstavujú sa projekty a publikačná činnosť novosadských slovakistov v oblasti lexikológie, morfosyntaxe, dialektológie, frazeológie, sociolingvistiky, ekolingvistiky, aplikovanej a preventívnej lingvistiky, interdisciplinárne výskumy, výskumy z metodiky výučby slovenského jazyka v špecifických podmienkach, ako i výskum slovenčiny ako cudzieho jazyka.
- Perspektívy ďalšieho výskumu sa načrtávajú vo všetkých uvedených oblastiach s dôrazom na konfrontačné a kontrastívne slovensko-srbské výskumy, výskumy interferenčných javov, ako i bilingvizmu, frazeológie a slovenčiny ako cudzieho jazyka.

1. ÚVOD

Slovenčina v Srbsku je súčasťou slovenského národného jazyka a bohato členitej modernej slovenčiny. Jej vývin je poznačený rozličnými spoločenskými, kultúrnymi, ale aj individuálnymi faktormi. Dnešná slovenčina v Srbsku má priaznivé podmienky na rozvoj, ktoré súvisia s politickým a právnym systémom Srbskej republiky a s jej pozitívnym vzťahom k národnostným menšinám. Keďže počas svojej takmer tristoročnej enklávnej existencie sa nepretržite a permanentne používala ako prirodzený jazyk dorozumievania medzi príslušníkmi slovenskej menšiny, je v dobrom stave a je „svetlým príkladom prežitia jazyka enklávnej komunity" (Kralčák 2015, s. 13). Napriek istým špecifikám ide v systémovej perspektíve vždy o ten istý jazyk. Slovenčina je dôležitým prirodzeným prostriedkom, ktorý spája vojvodinských Slovákov s materským jazykovým spoločenstvom a ktorý im zároveň umožňuje prístup k duchovnej kultúre slovenského národa.

Filozofická fakulta Univerzity v Novom Sade (ďalej FF UNS) je jediná v Srbsku a jedna z mála v Európe, kde sa študuje päť materinských jazykov – srbský, maďarský, slovenský, rumunský a rusínsky. Súvisí to s potrebami multietnickej, multijazykovej a multikultúrnej spoločnosti Autonómnej pokrajiny[1] Vojvodiny[2], kde je spolužitie etnojazykových komunít a používanie ich jazykov v spisovných a nárečových variantoch viacstoročné. Práva národnostných menšín v oblasti kultúry, vzdelávania, informovania a úradného používania jazykov a písem sú zaručené Ústavou Srbskej republiky. Vzdelávanie v slovenskom (materinskom) jazyku existuje na všetkých úrovniach, od predškolských zariadení až po vysokoškolské vzdelávanie a postgraduálne štúdium.

Vedeckovýskumná činnosť v oblasti jazyka a literatúry sa realizuje a vyvíja prevažne na vysokoškolských vzdelávacích inštitúciách, najčastejšie v rámci pokrajinových (regionálnych) a národných projektov. V poslednom období sa čoraz častejšie uzavierajú strategické a kooperačné partnerstvá so zainteresovanými zahraničnými univerzitami (najmä na Slovensku), ktoré umožňujú uskutočňovať medzinárodné projekty podporované z európskych fondov. Oddelenie slovakistiky v Novom Sade[3] zaznamenáva viac ako šesťdesiatročný kontinuitný vývin tak v pedagogickej, ako i vo vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti. Ako jedna z najdôležitejších inštitúcií, ktorej úlohou je i starostlivosť o materinský jazyk, sleduje aktuálne komunikačné potreby jazyka vojvodinských Slovákov, ale aj súčasné trendy v slovenskej a srbskej jazykovede i v širšom medzinárodnom kontexte. V príspevku chceme

[1] Správna územná oblasť, provincia.

[2] Autonómna pokrajina Vojvodina je autonómnym územným spoločenstvom Srbskej republiky, ktoré v rámci svojich práv a povinností prispieva k uplatňovaniu ústavou zaručených práv a rovnoprávnosti národnostných menšín (žijúcich v nej) s príslušníkmi srbského národa, ako i k pestovaniu európskych princípov a hodnôt.

[3] Porov. webovú stránku pracoviska.[1]

predstaviť výsledky vedeckovýskumných a publikačných aktivít novosadskej slovakistiky za obdobie posledných desať rokov, t. j. v rokoch 2013 – 2023.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA

Systematický vývin slovakistiky sa v srbskej Vojvodine začína po druhej svetovej vojne, po založení vysokoškolských inštitúcií – Vyššej pedagogickej školy a Filozofickej fakulty v Novom Sade, kde sa študovala slovenčina, ako aj po založení Spolku vojvodinských slovakistov (1969). V akademickom roku 1960/1961 pokrajinské orgány zaviedli najprv dvojročné štúdium slovenčiny na Vyššej pedagogickej škole v Novom Sade. V nasledujúcom akademickom roku 1961/1962 na základe reorganizácie vysokoškolského vzdelávania vo Vojvodine bolo štúdium slovenčiny preradené na filozofickú fakultu, kde sa na Oddelení slovakistiky už 62 rokov vyučuje slovenčina ako materinský jazyk. V prvom období po založení bola slovakistika súčasťou Katedry východoslovanských a západoslovanských jazykov až do roku 1972, keď sa rozdelila na dve osobitné katedry: Katedru ruského jazyka a literatúry a Katedru slovenského jazyka a literatúry. Keď ide o jej začiatky a budúci kontinuitný vývin, dôležitú úlohu v ňom zohrali prví vysokoškolskí učitelia, zakladatelia katedry Daniel Dudok, Ján Kmeť, Michal Palov a Michal Filip[4]. Už o niekoľko rokov na katedru nastúpili mladší spolupracovníci Mária Myjavcová a Michal Harpáň, v sedemdesiatych rokoch Jozef Valihora, Anna Maríková, Michal Týr, Miroslav Dudok, Jarmila Hodoličová a Samuel Čelovský, v osemdesiatych rokoch Anna Makišová, Adam Svetlík a Michal Babiak. V súčasnosti na Oddelení slovakistiky pracuje sedem pedagógov – Adam Svetlík, Anna Makišová, Marína Šimáková Speváková, Jasna Uhlárikova, Daniela Marčoková, Zuzana Týrová a Anna Margaréta Lačoková. Od roku 2018 ako lektorka slovenského jazyka a kultúry zo Slovenska tu pôsobí aj Eleonóra Zvalená.[5]

Za posledné desaťročie štúdium slovenčiny ukončilo viac ako 40 študentov prvého stupňa, vyše 20 študentov druhého stupňa a bolo obhájených päť dizertačných prác.[6] V súčasnosti na FF UNS slovenčinu ako materinský jazyk študuje viac ako 20 študentov prvého a druhého stupňa a tri študentky doktorandského štúdia. Slovenčinu si ako výberový predmet môžu voliť aj študenti iných odborov (ruštiny, nemčiny, angličtiny, žurnalistiky atď.) buď ako materinský, druhý slovanský alebo cudzí jazyk. V nadväznosti na potreby multikultúrneho prostredia srbskej

[4] Vtedy ešte ako hosťujúci profesor z Belehradu.

[5] V roku 1966 sa začala spolupráca so Slovenskom (najprv s Univerzitou Komenského v Bratislave), ktorá sa časom inštitucionalizovala aj na medzištátnej úrovni. Dodnes na Oddelení slovakistiky pôsobilo 13 lektorov slovenského jazyka a kultúry: E. Horák, F. Lipka, I. Kotulič, Š. Muška, M. Blicha, J. Mlacek, M. Darovec, Z. Hurtajová, R. Horáková, J. Glovňa, M. Součková, Ľ. Liptáková a E. Zvalená.

[6] Od založenia slovakistiky až dodnes počet absolventov slovenčiny prevyšuje číslo 160 a k dnešnému dňu bolo obhájených 17 dizertačných prác.

Vojvodiny v posledných rokoch boli akreditované nové študijné programy (kulturológia, komunikológia, sociálna práca), v rámci ktorých sa slovenčina vyučuje ako jeden z úradných jazykov národnostných spoločenstiev Autonómnej pokrajiny Vojvodiny.[7]

Intenzívna spolupráca sa uskutočňuje s tunajšími i zahraničnými univerzitami a vedeckými inštitúciami. Okrem výmenných pobytov pedagógov a študentov v rámci medzinárodných programov (Erasmus+ a CEEPUS) sa uskutočňujú aj vzájomné prednášky a výskumné pobyty. Od roku 2006 mal dôležitú úlohu vo vývine súčasnej slovakistiky vo Vojvodine aj *Slovakistický zborník*, ktorý vydáva Slovakistická vojvodinská spoločnosť (predtým Spolok vojvodinských slovakistov).[8]

3. VEDECKOVÝSKUMNÁ A PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ

Novosadská slovakistika sa od začiatkov pôsobenia zameriava tak na výskum slovenskej vojvodinskej literatúry a kultúry, ako i na vedecké skúmanie jazyka. V oblasti jazykovedy majú prevahu najmä výskumy zamerané na vývin slovenského jazyka v enklávových podmienkach, bilingvizmus, slovensko-srbské kontaktové javy vo vzájomných interkultúrnych a interdisciplinárnych súvislostiach. V posledných dvoch desaťročiach sa výskumy realizujú väčšinou v rámci domácich a medzinárodných vedeckovýskumných projektov, ktoré zabezpečujú kontinuálnu medzinárodnú spoluprácu, potom s belehradskou slovakistikou, ako aj s inými filologickými a nefilologickými oddeleniami FF UNS. Najintenzívnejšia spolupráca je s oddeleniami filológií národnostných spoločenstiev – maďarskej, rumunskej a rusínskej, z ktorej vyplynuli spoločné projekty: pokrajinový *Historický prehľad a súčasný stav rusínskeho a slovenského jazyka, kultúry a literatúry v multikultúrnom európskom kontexte*[9] (2018 – 2019), ako i národný *Diskurzy menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe*[10], výsledky ktorého boli publikované v tematických zborníkoch.[11] Od roku 2017 Pokrajinský sekretariát pre vysokoškolské vzdelávanie a vedeckovýskumnú činnosť podporil päť interdisciplinárnych projektov, ktorých nositeľom bolo Oddelenie slovakistiky. Výstupy z projektov boli publikované v piatich elektronických zborníkoch (Šimáková Spevákova 2018, 2019, 2020, 2021, 2023).

[7] Úhrnný počet frekventantov za uplynulých 10 rokov je viac ako 500.

[8] Podrobne o dejinách pracoviska pozri v pamätnici *50 rokov vysokoškolskej slovakistiky v Novom Sade (1961 – 2011). 60 rokov Filozofickej fakulty v Novom Sade (1954 – 2014)* (Hodoličová – Svetlík – Týrová 2014).

[9] Projekt financoval Pokrajinský sekretariát pre vedu a technologický rozvoj Autonómnej pokrajiny Vojvodiny.

[10] Projekt financuje republikové Ministerstvo vedy, technologického rozvoja a inovácií od roku 2011.

[11] *Diskursi manjinskih jezika, književnosti i kultura u jugoistočnoj srednjoj Evropi I* (Dudok 2012) a *II* (Dudok 2014).

V poslednom päťročnom období sa vedeckovýskumná činnosť uskutočňuje najmä v rámci medzinárodných projektov (bilaterálnych i multilaterálnych), ktorými sa zintenzívňuje partnerská spolupráca v prvom rade so slovakistickými centrami na Slovensku, ale aj v iných krajinách. Jeden bilaterálny projekt z oblasti jazykovedy sa realizoval v spolupráci s Katedrou slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre v rokoch 2019 – 2021 pod názvom *Dynamika a perspektívy súčasnej slovenčiny ako menšinového jazyka v prostredí srbskej Vojvodiny*, kým riešiteľmi ďalšieho projektu *Slovensko-srbské vzťahy v kontexte výskumu duchovnej a materiálnej kultúry a etnických vzťahov* (2021 – 2022) boli Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied v Bratislave a Inštitút srbského jazyka Srbskej akadémie vied a umení v Belehrade v spolupráci s Oddelením slovakistiky. Ďalší medzinárodný projekt *Sebaidentifikácia v multietnickom prostredí ako prostriedok etnickej tolerancie* z programu Erasmus+ KA2 (Strategické partnerstvá) podnietil bádania v oblasti dialektológie, ako i partnerstvá so Slovenským kultúrnym centrom v Našiciach (Chorvátsko), Lýceom Jozefa Kozáčka v Bodonoši (Rumunsko) a s Metodickým centrom pre Slovákov žijúcich v zahraničí Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, hlavným riešiteľom projektu.

V súčasnosti je ústredným cieľom vedeckovýskumnej činnosti novosadských slovakistov zefektívnenie vysokoškolskej výučby slovenčiny mimo územia Slovenska, kde je nevyhnutná potreba kontaktu s prirodzene sa rozvíjajúcou slovenčinou, ktorá pokrýva všetky funkčné oblasti, s využitím porovnávacej gramatiky a najmodernejších didaktických modelov jazykového vzdelávania. Výskum sa realizuje v rámci projektu *Inovácia a optimalizácia vzdelávacích nástrojov a prostriedkov výučby slovenčiny mimo územia Slovenska* (2022 – 2025) z programu Erasmus+ a je založený na partnerskej spolupráci troch vysokoškolských inštitúcií: Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Univerzity v Novom Sade (Srbsko) a Univerzity v Ľubľane (Slovinsko).

Projekt *Dynamika a perspektívy súčasnej slovenčiny ako menšinového jazyka v prostredí srbskej Vojvodiny*[12] mal za cieľ „exaktné zmapovanie a analýzu súčasného stavu a dynamiky jazykovej praxe používania slovenčiny v takej podobe, v akej je zastúpená typickými jazykovými prvkami a zároveň reflektovaná v súčasných vybraných textoch v enklávnom mediálnom a verejnom prostredí Vojvodiny, ako aj na poznanie reálnych perspektív rozvoja, resp. udržania kvality enklávnej slovenčiny a jej spoločenských funkcií“ (Makišová – Uhláriková – Marčoková – Lačoková 2021, s. 7). Sumárnym výstupom bola bibliografia jazykovedných príspevkov vojvodinskej slovakistiky, ako i štúdia publikovaná v zborníku *InterKult 2021*.

[12] *Dynamics and Perspectives of Contemporary Slovak Language as a Minority Language in Serbian Vojvodina Region* (2019 – 2021).

Bibliografia jazykovedných príspevkov vojvodinskej slovakistiky 1961 – 2021 (2021, 2022) autoriek A. Makišovej, J. Uhlárikovej, D. Marčokovej a A. M. Lačokovej prináša prehľad jazykovedných príspevkov uverejnených od založenia študijného odboru slovenský jazyk a literatúra na FF UNS do roku 2021. Vyšla pri príležitosti osláv 60. výročia založenia vojvodinskej slovakistiky a zaplnila chýbajúce miesto v tunajšej odbornej literatúre. Je „prvým krokom k objektívnej reflexii slovenskej vojvodinskej jazykovednej produkcie a v najlepšom prípade naznačí smer ďalších príspevkov odbornej literatúry tohto druhu" (Uhlárikoví – Makišová – Marčoková 2022, s. 135). Do bibliografie bolo zaradených bezmála 1 300 jednotiek. Prevažne sú to príspevky vedecko-pedagogických pracovníkov novosadskej univerzity (D. Dudok, M. Filip, M. Myjavcová, M. Týr, A. Marićová, M. Dudok, A. Makišová, Z. Týrová, J. Uhlárikoví, A. M. Lačoková), ale aj príspevky slovakistov belehradskej univerzity (D. Sokolović, S. Paunović Rodić), slovakistov z Vojvodiny, ktorí pôsobia v zahraničí (S. Koruniak, M. Hríbová), lektorov slovenského jazyka a kultúry (J. Mlacek, E. Horák, M. Darovec, J. Glovňa, E. Zvalená).[13]

Prierez a dejinný prehľad publikačných výstupov bývalých i súčasných predstaviteľov vojvodinskej slovakistiky odznel na 7. medzinárodnej konferencii *Interkultúrnosť vo vzdelávaní 2021*[14], ktorá sa konala 2. 10. 2021 v Novom Sade, a bol publikovaný v podobe štúdie v zborníku konferenčných príspevkov *InterKult 2021* (Ilić 2022). Zborník obsahuje celkovo 20 štúdií, ktoré sú rozdelené do dvoch kapitol. Oddelenie slovakistiky zastupuje príspevok J. Uhlárikovej – A. Makišovej – D. Marčokovej *Vojvodinská slovakistika: Jazykovedné práce 1961 – 2021* (s. 121 – 135). Predmetom výskumu boli jazykovedné príspevky vojvodinskej slovakistiky za posledných šesť desaťročí a jeho cieľom bolo podať prehľad uverejnených jazykovedných príspevkov o slovenčine vo vojvodinskom prostredí. V príspevku sa mapujú tri dvadsaťročné obdobia (1961 – 1980, 1981 – 2000, 2001 – 2021). Autorky si všímajú nárast počtu tak „dospievajúcich" jazykovedcov, ako i publikovaných článkov v každom ďalšom dvadsaťročnom období, najmä v poslednom (po roku 2000), keď bolo publikovaných viac ako 750 príspevkov. Po roku 2000 boli ešte stále činní predstavitelia najstaršej generácie (D. Dudok, M. Myjavcová a M. Týr), predstavitelia strednej generácie v tomto období sú najproduktívnejší (M. Dudok viac ako 160, A. Marićová vyše 100, A. Makišová viac ako 120 bibliografických jednotiek) a pribúda i najmladšia generácia (Z. Týrová, J. Uhlárikoví a A. M. Lačoková). V štúdii si autorky všímajú bohaté spektrum lingvistických záujmov a badateľný vývin domácej jazykovedy. Vojvodinskí slovakisti sa od začiatkov systematického vývinu tunajšej slovakistiky venujú rôznorodým výskumom slovenčiny vo všetkých jazykových rovinách. V začiatkoch možno pozorovať väčší záujem o dialektológiu a vý-

[13] Publikácia vyšla aj v elektronickej podobe v roku 2021.

[14] Organizátormi boli Pedagogický ústav Vojvodiny a FF UNS.

skum lokálnych nárečí, potom o konfrontačné štúdie a výskumy interferenčných javov, ako aj o vplyvy väčšinového srbského jazyka na jazyk slovenskej vojvodinskej menšiny. V nadväznosti na ne vznikajú aj sociolingvistické príspevky zaoberajúce sa otázkou bilingvizmu, kým v poslednom období sa začala skúmať i frazeológia.

Ďalším príspevkom oddelenia slovakistiky v uvedenom zborníku je štúdia E. Zvalenej *Vyučovanie slovenského jazyka pre nižšie stredné vzdelávanie v Slovenskej a Srbskej republike* (s. 48 – 67). Jeho cieľom je predstaviť koncepciu vyučovania jazykovej zložky predmetu slovenský jazyk a literatúra na 2. stupni základnej školy (pre 5. – 8./9. ročník) v Slovenskej a Srbskej republike. Napriek tomu, že slovenčina na Slovensku je štátnym jazykom a jazykom majoritného obyvateľstva a v Srbsku jazykom slovenskej národnostnej menšiny, vo vyučovaní slovenského jazyka možno nájsť mnoho paralel, ktoré súvisia s tradíciou slovenského školstva vo Vojvodine a s intenzívnymi slovensko-srbskými vzťahmi v oblasti školskej politiky a vzdelávania. Autorka predstavuje slovenský a srbský vzdelávací systém a učebné osnovy, ktoré na Slovensku vychádzajú zo vzdelávacích štandardov schválených Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a v Srbsku na základe pokynov vyhlášky vydanej a schválenej Ministerstvom školstva, vedy a technologického rozvoja Srbskej republiky. Detailne rozoberá vzdelávací obsah jazykovej zložky, pričom sa zameriava na porovnávanie obsahu/tém jednotlivých jazykových rovín (fonetická, morfologická, lexikálna, syntaktická rovina). Údaje sú vložené do tabuliek a zaradené na konci príspevku.

Niekoľko vedeckých štúdií z oblasti frazeológie bolo publikovaných už v 70. rokoch minulého storočia, no väčší záujem o frazeológiu bol zaznamenaný len v poslednom desaťročí. Ide prevažne o konfrontačné výskumy slovenskej a srbskej frazeológie. J. Uhláriková sa zamerala na výskum somatických frazém, zatiaľ čo A. M. Lačoková skúma slovenskú a srbskú biblickú frazeológiu. V roku 2021 bola publikovaná monografia J. Uhlárikovej *Somatická frazeológia v slovenčine a srbčine*, v ktorej sa porovnáva bohatý fond slovenských a srbských somatických frazém (slovenských viac ako 1 300, srbských vyše 2 000). Autorka ich podrobila kvantitatívnej, štruktúrno-komponentovej a sémantickej analýze uplatnením niekoľkých vedeckých metód (deskriptívnej, kvalitatívnej, explanačnej a konfrontačnej). V prvej časti sa autorka venuje teoretickým otázkam (vymedzeniu frazeológie ako osobitnej jazykovednej disciplíny, definovaniu najmenšej frazeologickej jednotky a jej kategoriálnych vlastností a voľbe adekvátnej frazeologickej terminológie, vymedzeniu somatizmov atď.). Osobitne si všíma nejednotnosť zapisovania frazém v lexikografickej literatúre. Podáva i podrobný prehľad konfrontačných výskumov zaoberajúcich sa slovenskou a srbskou frazeológiou a zoznam uverejnených príspevkov. V rámci štruktúrno-komponentovej analýzy sa zaoberá lexikálnym obsadením frazém a ich funkčnou zaťaženosťou. Kvantitatívnou analýzou získava údaje o počte ekvivalentných a čiastočne

ekvivalentných somatických frazém v slovenčine a v srbčine, ale aj o počte frazém, ktoré nemajú svoj sémantický ekvivalent obsahujúci v komponentovom zložení somatickú lexému. V rámci sémantickej analýzy rozoberá frazeologickú motiváciu a jednotlivé spôsoby realizovania sémantickej transpozície. Frazémy klasifikuje do sémantických mikroskupín (na príklade frazém so somatizmami *oko*, *tvár*, *zub* a *srdce*). Konštatuje vysoký stupeň zhody na úrovni komponentovej, štruktúrnej i sémantickej[15] a vysvetľuje, že odlišnosti medzi slovenským a srbským korpusom vyplývajú tak z osobitostí a zákonitostí[16] týchto jazykov, ako aj zo skúseností a obraznosti príznačnej pre ich nositeľov, ktorá na jednej strane môže byť spoločná, celoslovanská či univerzálna, no na druhej strane môže byť príznačná iba pre jeden národ, jednu kultúru, ba aj menšiu lokalitu. Najväčší počet frazém motivujú somatické lexémy *hlava*, *oko*, *ruka*, *srdce*, *noha*, *jazyk*, *krv*, *nos*, *prst* a *tvár*, a to v rovnakom poradí v slovenčine i v srbčine. Autorka zisťuje, že somatizmy najčastejšie vstupujú do frazém ako obligatórne, významovo kľúčové slová (napr. *padať (padnúť, hodiť sa) pred [niekým] na kolená* alebo *бацити се (падати, пасти) [пред некога, пред неким] на колена*), zriedkavejšie ako komplementárne zložky.[17] V obidvoch skúmaných jazykoch sa vyskytujú nasledujúce konštrukčné typy: frazeolexémy (so slovesnou i neslovesnou stavbou a ako osobitný typ frazeologizované prirovnania), frazeotextémy (jednoduché dvojčlenné a jednočlenné vety, ako i súvetia s hypotaktickou a parataktickou stavbou) a minimálne frazémy. Somatické lexémy vstupujú do frazém najčastejšie vo svojom primárnom význame. Výnimkou je napr. srbská lexéma *образ* (slov. *líce*), ktorá vstupuje do frazém vo svojom sekundárnom, prenesenom význame – česť, poctivosť, pýcha, napr. *бацити (метнути, ставити) образ под ноге (нету)* (vedome zanedbať alebo obísť pravidlá morálky). Zo sémantického hľadiska autorka zisťuje istú logickosť či pravidelnosť a na základe významov frazémy klasifikuje do sémantických mikroskupín. Pozoruje, že v oboch jazykoch možno vymedziť pomerne veľkú skupinu frazém, ktorých motivačnou bázou je mimika a gesto. Druhú časť knihy tvoria kapitoly, v ktorých autorka uplatňuje kognitívnu metódu. Predmetom výskumu bolo zastúpenie a vyjadrovanie emócií v slovenskej somatickej frazeológii. Vymedzuje jednotlivé koncepty primárnych emócií (hnev, strach, prekvapenie, hnus, smútok, radosť), ako i koncept lásky ako sekundárnej emócie. V závere Uhláriková konštatuje i to, že srbská slovníková literatúra zachytáva väčší korpus frazém než slovenská.

[15] Celkový počet ekvivalentných párov frazém je 507 a počet čiastočne ekvivalentných párov je 543. Úhrnný počet neekvivalentných slovenských frazém je 584 a srbských 1 442.

[16] Napr. konštrukčné typy frazém s limitným slovesom *ísť* alebo *mať* sa v srbčine nevyskytujú, zatiaľ čo srbský frazeologický fond je bohatší o niektoré gramatické tvary (aorist, imperfektum a pluskvamperfektum).

[17] Príkladom sú frazémy, v ktorých sa vyskytujú dve somatické frazémy, napr.: *ani vlások na hlave sa [niekomu] neskriví* alebo *неће [некоме] пасти (фалити) ни длака с главе*). V niektorých frazémach somatické lexémy sú funkčne rovnocenné (napr. *premerať (si) [niekoho] od hlavy po päty*).

Knihu *Slovenčina v kontakte so srbčinou* publikovala všestranná lingvistka A. Makišová v roku 2017 ako súhrn jazykovedných prác za predchádzajúce šesťročné obdobie. Ako naznačuje už samotný názov, väčšina zo 16 príspevkov je konfrontačná. V nich sa poukazuje na zhody a rozdiely slovenského a srbského jazyka. Sú tu príspevky skúmajúce problematiku praktickej časti využitia slovenského jazyka v úradnej komunikácii, napr. transkribovanie jednotlivých grafém zo slovenčiny do srbčiny, zapisovanie priezvisk a ich prechyľovanie, ako i používanie zemepisných názvov zaužívaných vo vojvodinskom prostredí. V štyroch príspevkoch sú porovnávané nové slová v slovenčine a srbčine. Autorka sa tu venuje problematike zložených slov, tvorbe feminatív, názvov povolaní (v srbčine na rozdiel od slovenčiny má prevahu mužské pomenovanie, hoci v roku 2021 bolo zákonom určené, že pre povolania osôb ženského pohlavia sa má používať prechýlená podoba). Ďalšie konfrontačné príspevky sa zaoberajú homonymnými, rovnakokoreňovými názvami plodov a stromov a vokalickými alternáciami v slovenčine a srbčine. Veľmi dôležitá je aj problematika uplatnenia a fungovania slovenského jazyka vo Vojvodine v neustálom kontakte so srbčinou. Preto sú v knihe aj príspevky skúmajúce lexikálne interferenčné prvky vo vojvodinskej slovenčine, problematické predložky (*od*, *do*, *z*), ako aj príspevok o vplyve nárečia na jazykové prejavy v materských školách. Je tu aj prehľad vyučovania slovenčiny na vysokých školách v Srbsku v danom období, ako aj výsledná štúdia sumarizujúca výsledky výskumu realizovaného na základných školách vo Vojvodine, ktorý sa zaoberal tým, ako žiaci poznajú a ovládajú príbuzenské názvy. Posledná štúdia je o prefixálnych substantívach, ktorá obsahuje bohatý excerpčný materiál. Príspevky zaradené do publikácie predkladajú výskumy z oblasti aplikovanej lingvistiky a konfrontačné a kontrastívne výskumy.

Pri príležitosti 270. výročia príchodu Slovákov na územie Vojvodiny usporiadalo Oddelenie slovakistiky FF UNS spolu s Ústavom pre kultúru vojvodinských Slovákov medzinárodnú konferenciu, ktorá sa uskutočnila 16. októbra 2015 v Novom Sade. O konferenciu prejavilo záujem viac ako 60 odborníkov zo Srbska, Slovenska, Slovinska, z Maďarska, Česka, Macedónska, Rumunska, Kanady a Austrálie. Rokovalo sa v troch sekciách: historickej, literárnovednej a lingvistickej. Príspevky z lingvistickej sekcie boli zamerané ma výskum slovenského jazyka vo Vojvodine a na Dolnej zemi, na dialektologické analýzy a pod. V zborníku z konferencie *270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine* (Hodoličová 2017) bolo publikovaných 46 odborných štúdií, z toho 20 v lingvistickej sekcii, pričom autormi siedmich príspevkov boli členovia Oddelenia slovakistiky FF UNS. V ďalšej časti tieto príspevky stručne charakterizujeme.

D. Dudok vo svojom príspevku *Výskum nárečí slovenského jazyka na území bývalej Juhoslávie* (s. 231 – 237) uverejňuje výsledky výskumu, ktorému predchádzalo zbieranie rozsiahleho nárečového materiálu zo všetkých obcí, ktoré obývajú

Slováci. Výskum nárečového materiálu, ktorý sa zbieral od druhej polovice 20. storočia, sa uskutočňoval na Oddelení slovakistiky FF UNS a v Ústave pre kultúru vojvodinských Slovákov. Autor vysvetľuje vznik, vývin a súčasný stav týchto nárečí a určuje ich miesto medzi ostatnými nárečiami slovenského jazyka. Dudok vysvetľuje, že konvergentný proces celkového života ľudí vytrhnutých zo slovenského územia a presadených do zmiešaného prostredia v novozaložených obciach sa prejavil aj vo vývine nárečí. Okrem konvergentného procesu v jazyku si všíma a hodnotí aj divergentný vývin a divergentné znaky vo vzťahu k nárečiam. Autor v závere príspevku konštatuje, že ani jedno nárečie obce Dolnej zeme nemožno stotožniť s niektorým konkrétnym nárečím v pôvodnej vlasti, i keď o slovenskosti týchto jednotiek nemožno pochybovať. V ďalšej časti svojho príspevku sa D. Dudok zaoberá históriou výskumu slovenských nárečí vo Vojvodine. Za dôležitý zlomový bod vo výskume slovenských nárečí v Juhoslávii pokladá rok 1947, keď sa doň zapojili aj slovenskí lingvisti, a to E. Pauliny a J. Štolc. Posledná časť príspevku sa venuje významným publikáciám, ktoré poskytujú materiál o týchto nárečiach: *Reč Slovákov v Juhoslávii* (Štolc 1968), *Priezviská Slovákov v Juhoslávii* (Dudok 2001) a *Čítanka nárečových textov Slovákov v Báčke, Banáte, Srieme a Slavónsku* (Dudok 2010), ktorá je praktickou príručkou pri štúdiu slovenských nárečí na tomto území.

Inovačné javy v stredoslovenských nárečiach vo Vojvodine je názov odborného príspevku A. Marićovej (s. 238 – 247). Autorka vysvetľuje vznik nových nárečových sústav z pôvodných znakov v inom usporiadaní. Popri približovaní sa v týchto sústavách ukazuje aj na odchýlky zapríčinené mimojazykovými činiteľmi. Bližšie charakterizuje dolnozemský stredoslovenský nárečový komplex s jeho zvláštnosťami vo vzťahu k ostatným nárečiam. Vo svojom príspevku vychádza z nárečia Starej Pazovy, s ktorým porovnáva javy v ostatných nárečiach južnostredoslovenského typu. Doklady boli excerpované zo študentských nárečových textov, seminárnych a diplomových prác a z monografie Štolca (1968) a D. Dudka (2010, 2013). Autorka sa orientuje na javy charakteristické a odlišné od spisovného jazyka. V jadre práce rozoberá konkrétne fonetické, morfologické a lexikálne znaky nárečia Starej Pazovy. Na základe výskumu hodnotí Marićová pazovské nárečie ako nárečie stredoslovenského typu, ktoré má základné znaky stredoslovenských nárečí na Slovensku. Ide o reziduálne znaky, ktoré sa tu vyskytujú v každodennej komunikácii a začleňujú toto dolnozemské nárečie do stredoslovenského nárečového celku.

M. Dudok vo svojej štúdii *Ekolingvistické aspekty slovenčiny vo Vojvodine* (s. 295 – 299) nadväzuje na ekolingvistický koncept rozpracovaný v publikácii *Zachránený jazyk* (Dudok 2008). Poukazuje na schopnosť ekolingvistickej stratégie pri budovaní preventívnolingvistických nástrojov udržateľnosti jazyka. Na začiatku príspevku autor uvádza terminologické poznámky týkajúce sa témy. V rámci dynamiky vývinu jazyka vysvetľuje skeptickú predstavu vývinu slovenského jazyka s príznak-

mi zániku. Vysvetľuje, prečo nedošlo k úplnej jazykovej asimilácii tretej a štvrtej generácie používateľov jazyka v podmienkach diaspóry. Najdôležitejšie dôvody vyplývajú zo sociálnych rolí, ktoré umožnili rozmanitosť komunikačných sfér a kvalitu pulzačných vektorov zachovania jazyka. Podľa neho slovenčina vo Vojvodine predstavuje osobitný biolekt, ktorý charakterizuje nielen stredoeurópsky, ale aj balkánsky a mediteránny archetyp. Autor charakterizuje výskum slovenčiny vo Vojvodine do konca 20. storočia ako štruktúrno-systémový výskum deskriptívneho charakteru, ktorý mal svoju hodnotu, i keď udržiaval pocit jazykovej zakonzervovanosti. Domnieva sa, že slovenčinu vo Vojvodine treba vnímať ako sociálno-komunikačný systém, ktorého hlavnou charakteristikou je funkčná komplementárnosť. Ďalej konštatuje, že používatelia slovenčiny vo Vojvodine vnímajú svoj jazyk ako súčasť celoslovenského jazykového trendu, i keď sú si vedomí špecifík a odlišností, v ktorých sa odráža kultúrna odlišnosť regiónu. Autor uvádza niekoľko najvýraznejších príkladov typických zmien za posledných 50 rokov. Ďalšia časť príspevku sa venuje preventívnej lingvistike a jej nástrojom, napr. prestavbe jazykových ideológií a jazykových politík, vzbudzovaniu jazykovej zvedavosti a pod. V závere sa vymedzujú priority udržateľnosti menšinových a ohrozených jazykov. Konštatuje sa, že slovenský jazyk vo Vojvodine netreba vnímať ako jazyk v ohrození, ale ako jazyk v špecifických podmienkach, pri ktorom platí preventívnolingvistická stratégia: používateľom jazyka treba ponechať široký komunikačný priestor na jeho interpersonálne a verejné používanie.

Predmetom štúdie A. Makišovej *Spisovná slovenčina vo Vojvodine v kontakte so srbčinou* (s. 300 – 307) sú výskumy písaných a hovorených prejavov vojvodinských Slovákov. Slovenčina vo vojvodinskom prostredí sa dennodenne dostáva do kontaktu so srbčinou. Tento kontakt je prirodzený a nevyhnutný. Vojvodinskí Slováci ovládajú obidva jazykové systémy. Makišová pokladá vojvodinskú slovenčinu za jazyk, ktorý je organickou súčasťou spisovnej slovenčiny na Slovensku, ibaže sa tento jazyk uplatňuje v iných podmienkach. Aj vojvodinská slovenčina sa opiera o kodifikačné príručky, ktoré platia na Slovensku. Autorka charakterizuje vojvodinských Slovákov ako bilingvistov, ktorí používajú dva jazykové kódy. Pod vplyvom srbského jazyka vo svojich jazykových vyjadreniach používajú nenáležité a nesprávne slová a spojenia, pričom často dochádza aj k ich sémantickému posunu. Autorka tieto jazykové prípady zaznamenáva a komentuje, vysvetľuje ich vznik, takisto uvádza správne a vhodné tvary slov a spojení.

V štúdii *Z problematiky jednočlenných viet v slovenčine* (s. 322 – 326) M. Myjavcová poukazuje na vplyv srbského jazyka na slovenčinu v podmienkach slovensko-srbského bilingvizmu. Ide o jednočlenné vety typu *Ide sa mi na prechádzku* (*Ide mi se u šetnju*). Tieto vety majú v srbčine modálny význam, vyjadrujú žiadosť konať dej, pričom nejde o konkrétnu činnosť. V slovenčine týmto vetám zodpovedajú vety

Chce/Žiada sa mi ísť na prechádzku. Autorka rozoberá jednočlenné vety so zvratným tvarom nezvratného slovesa vo vetnom základe, ktoré sú odrazom vplyvu srbského jazyka. Porovnáva tieto vety s vetami v syntaktickom systéme slovenčiny, ktoré však v porovnaní so srbskými vetami majú odlišný význam a štruktúru. Časť tejto práce tvorí aj porovnanie, čo majú slovenské a srbské vety spoločné a čím sa odlišujú.

A. M. Valentová v príspevku *Slovenčina na celomenšinových podujatiach vojvodinských Slovákov* (s. 355 – 361) upriamuje svoju pozornosť na jazykový aspekt celomenšinových podujatí vojvodinských Slovákov, sústreďuje sa na jazykovú kultúru oficiálnej časti programu, a to v hovorenej a písanej podobe. Valentová hodnotí jazykovú kultúru siedmich najvýznamnejších celomenšinových podujatí vojvodinských Slovákov. Ide o hudobné, divadelné a folklórne festivaly. V úvode konštatuje, že kultúrny a spoločenský život Slovákov je bohatý a dobre organizovaný. V jadre príspevku rozoberá najčastejšie fonetické a morfologické chyby, ako aj používanie nenáležitých slov prebratých zo srbčiny. Takisto konštatuje nejednotnosť v zapisovaní názvov ľudových piesní, tancov a zvykov v propagačných materiáloch. V závere apeluje na príslušníkov slovenského vojvodinského spoločenstva, aby kultúrno-zábavné obsahy podujatí nedominovali nad starostlivosťou o slovenský jazyk.

V štúdii *Sociolingvistický pohľad na slovensko-srbský bilingvizmus Slovákov vo Vojvodine* (s. 375 – 384) Z. Týrová prezentuje parciálne výsledky dotazníkového prieskumu, ktorý odpovedá na otázku, na akej úrovni ovládajú vojvodinskí Slováci slovenský a srbský jazyk a kedy ktorý jazyk používajú. Autorka vo svojom výskume používa kvalitatívne (sebaanalýza, observácia, rozhovor) a kvantitatívne metódy (dotazník, štatistické spracovanie údajov), ktoré sú dôležité pre odhalenie charakteristík predstaviteľov slovensko-srbského bilingvizmu. Týrová pripravila dotazník s otázkami otvoreného a zatvoreného typu. Cieľom výskumu bolo poukázať na sociolingvistické aspekty jazykovej komunikácie Slovákov v multilingválnom a multikultúrnom prostredí. Do výskumu sa zapojilo 100 respondentov diferencovaných sociálne, generačne a geograficky. V dotazníku boli položené tieto otázky: v akom jazyku komunikujú respondenti s rodinnými príslušníkmi, ako respondenti ovládajú slovenský jazyk, ako ovládajú písanie a čítanie v slovenskom jazyku, ako ovládajú srbčinu, v akom jazyku sa zabávajú (vzdelávajú, čítajú, pozerajú televíziu a pod.), prečo prepínajú jazykové kódy (slovenčina – srbčina, srbčina – slovenčina). Autorka uvádza odpovede respondentov v prehľadných tabuľkách, ktoré vysvetľuje a odôvodňuje v textoch pod nimi.

V roku 2017 vychádza i Ribayov *Idiotikon*, ktorý zostavil Miroslav Dudok. *Idioticon Slovacicum, voces Bohemis aut plane non, aut alio sensu usitatas circiter 14 700 completens* (1808) je trojjazyčný slovník, slovensko-nemecko-latinský, ktorý vznikol ako výsledok tridsaťročnej práce Juraja Ribaya a patrí medzi najdôležitej-

šie a najzaujímavejšie slovenské jazykovedné diela z predspisovného obdobia. Slovenský idiotikon vypracoval J. Ribay na podnet veľkého českého osvietenca a slavistu Josefa Dobrovského, o čom svedčí dlhoročná a bohatá korešpondencia medzi nimi. Začal na ňom pracovať ešte počas svojho pobytu na Cinkote a ukončil ho v roku 1808 v Torži, v dnešnom Savinom Sele (v Srbsku). Toto rozsiahle lexikografické dielo obsahuje, ako sa uvádza v názve, 14 700 slovenských heslových slov a okolo 29 000 slovenských lexém. Charakteristické je najmä tým, že nezachytáva celonárodnú dobovú slovnú zásobu. J. Dobrovský totiž podnecoval J. Ribaya, aby sa sústredil na írečitú slovenčinu a zbieral slovenské slová, výrazy a zvraty, ktoré sa v češtine nevyskytujú, alebo sa v češtine používajú v iných významoch. J. Ribay akceptoval Dobrovského impulzy a pri výbere a spracovaní slovníkového materiálu sa riadil diferenčným princípom v porovnaní s češtinou. Zaradil doň lexikálno-sémantické prvky typické iba pre slovenčinu, a to slová, zvraty a frazeológiu. I keď ho J. Ribay, ako svedčí jeho korešpondencia, pripravoval do tlače, *Idioticon Slovacicum* publikovaný nebol, ale zachoval sa v rukopise, ktorý sa nachádza v archíve v Martine. Po viac ako dvoch storočiach od jeho vzniku, na sklonku roku 2017, v Slovenskom vydavateľskom centre Ribayov *Idiotikon*, ktorý upravil M. Dudok, napokon vychádza v podobe slovenského heslára.[18] Ribayovým vzorom, keď ide o samotné zapisovanie lexém, bola Dobrovského ortografia, ktorú prispôsobil slovenskej hláskovej sústave. Používal teda humanistickú diakritiku (napr. hlásku *š* zapisoval ako *ss*, *j* ako *g*, *g* ako *ˇg*, *í* ako *j*, *v* ako *w* atď.). M. Dudok urobil transkripčné úpravy v duchu slovenskej normy, aká sa uplatňuje pri dielach z predspisovného obdobia.[19] Po uplatnení transkripčných úprav bolo čiastočne upravené aj poradie hesiel (zoradené abecedne), zatiaľ čo kvalifikátory hesiel vzťahujúce sa na pôvod alebo krajové rozšírenie M. Dudok nechal v originálnej podobe a v osobitnej kapitole podáva ich vysvetlenie. Ribayov *Idiotikon* obsahuje bohatú zbierku autochtónnych slovenských slov a zvratov, pri výbere ktorých sa riadil diferenčným princípom v prvom rade so zreteľom na češtinu, ale aj na širší slovensko-slovanský a slovensko-južnoslovanský jazykový kontext. V slovníku je síce najviac slov zo stredoslovenského nárečia, ale sú v ňom aj slová zo západoslovenského a z východoslovenského nárečia. Slovníkové heslá majú bohatú exemplifikáciu, ktorá obsahuje informácie o spájateľnosti slova v kontexte, alebo sa lexikálny význam vysvetľuje pomocou ustáleného spojenia. Slovník zahŕňa aj štylisticky, územne a komunikačne príznakové slová (s. 37), z ktorých sú mnohé živými aj dnes – hypokoristiká, deminutíva, detská lexika, nárečové slová, kompromisné repliky, prebraté slová, ale sú tu i zaniknuté slová, historizmy

[18] Najprv v roku 2004 na základe kópie rukopisu M. Majtán urobil prepis, ktorý neskôr (2012) upravil M. Dudok.

[19] Napr. *oheň studený neb pekeľný oheň*, *pokolvár jest veľiké zapáľení*, *od kterého udy jakoby mrtvejí*, *oheň klást*, *ohňa naklást*, *oheň dať* (s. 122).

a archaizmy. Podľa M. Dudka svojím *Idiotikonom*, ale aj všeobecnými záujmami, ako aj názormi na jazyk, slovenčinu a slavistiku či lexikografiu J. Ribay „predbiehal lingvistickú paradigmu o celé storočie a anticipoval jednak vývin samotnej slovenčiny, ale i metalingvistickú štruktúru slovenského jazyka“ (s. 30), čo vyplynulo z jeho vedomia o diverzifikovanosti a diglosnom charaktere slovenčiny.

5. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Od samotných začiatkov vývinu jazykovedy v Srbsku, no najmä v súčasnosti sa vojvodinskí slovakisti venujú rôznorodým výskumom slovenského jazyka. Ide o systematické výskumy slovenčiny vo všetkých jazykových rovinách. V staršom období bol väčší záujem o dialektológiu a výskum vojvodinských lokálnych nárečí, neskôr o konfrontačné štúdie a výskum interferenčných javov, ako aj o výskum vplyvu väčšinového srbského jazyka na materinský jazyk slovenskej vojvodinskej menšiny. V nadväznosti na ne vznikali aj sociolingvistické príspevky zaoberajúce sa prevažne otázkou bilingvizmu. Aj v súčasnosti prvoradým záujmom (ale i úlohou) novosadských slovakistov je skúmanie rozmanitých interferenčných javov vo všetkých funkčných oblastiach jazyka, ktoré sú dôsledkom mnohostranného vplyvu väčšinového jazyka. Vzhľadom na badateľný úpadok jazyka v špecifickom prostredí bez priameho kontaktu s prirodzene sa rozvíjajúcou slovenčinou na Slovensku otázky interferencie, vplyvu nárečia na spisovný prejav, otázky bilingvizmu, metodiky výučby slovenčiny v srbskom väčšinovom prostredí a v súvislosti s tým i otázky aplikovanej a preventívnej lingvistiky budú i naďalej aktuálne, ba čoraz naliehavejšie. Podľa M. Dudka (2008, s. 30) v rámci preventívnej jazykovedy by bolo treba realizovať organizovaný výskum, pričom možno nadviazať aj na tradičné výsledky výskumu. Konfrontačné a kontrastívne slovensko-srbské jazykovedné výskumy pomáhajú pochopiť mnohé súčasné jazykové javy v slovenčine vojvodinských Slovákov, čo možno vhodne využiť vo vyučovaní slovenčiny aj na základných a stredných školách, výskumy tiež pomáhajú i tvorcom učebníc slovenčiny (často z radov pracovníkov katedry) zapracovať problematické javy do učiva a precvičovať ich.

Frazeologické výskumy vo vojvodinskej slovakistike podobne ako i v srbskej jazykovede neboli do konca minulého storočia také intenzívne ako na Slovensku. V poslednom desaťročnom období badať silnejší záujem aj o túto oblasť, čoho dokladom je publikovanie početných štúdií, vydanie jednej monografie a obhájenie dvoch dizertačných prác. Táto jazykovedná disciplína otvára pred vojvodinskou slovakistikou široké spektrum nepreskúmaných oblastí.

Za posledné desaťročné obdobie (po odchode starších kolegov do dôchodku) sa počet zamestnancov zmenšil takmer o polovicu. Napriek tomu sa Oddelenie slovakistiky snaží zabezpečiť svojim študentom vysokú kvalitu štúdia. Usiluje sa neustále vylepšovať a skvalitňovať tie stránky výučby, kde sa to v predchádzajúcom období

ukázalo ako žiaduce, a zároveň štúdium aktualizovať v súlade s potrebami súčasného vzdelávania. Pedagógovia a vedeckí pracovníci Oddelenia slovakistiky FF UNS poznajú všetky aspekty, ktoré sa týkajú fungovania a používania slovenčiny vo vojvodinskom prostredí. Ako príslušníci tejto jazykovej enklávy vedia odborne reagovať na jazykové podnety prostredia, skúmať ich a vo forme štúdií, odborných článkov, zborníkov a monografií posúvať odborným kruhom i širšej nevedeckej verejnosti. Súčasná doba, moderné vzdelávanie a veda prinášajú i nové pracovné povinnosti a nové výzvy, ktoré sú impulzom na neustály individuálny i kolektívny vedecký rast, ale aj na uskutočňovanie spoločného predsavzatia či povinnosti – a to je starostlivosť o materinský jazyk. Neustále sa vytvárajú čo najlepšie podmienky na to, aby vyučovanie v materinskom jazyku tunajších národnostných spoločenstiev nezaniklo. Tak v súlade so súčasnými trendmi i potrebami spoločnosti vznikli nové študijné programy (sociálna práca, kulturológia, komunikológia a pod.), v rámci ktorých sa slovenčinu každý rok učí viac než sto študentov neslovenského pôvodu. S tým úzko súvisí aj vedeckovýskumná orientácia zamestnancov katedry, ktorí sa čoraz viac venujú bádaniam zameraným na metodiku výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka. Výskumy z uvedenej oblasti sa aktuálne realizujú v rámci medzinárodného projektu *Inovácia a optimalizácia vzdelávacích nástrojov a prostriedkov výučby slovenčiny mimo územia Slovenska* (2022 – 2025) z programu Erasmus+ (Kooperačné partnerstvá), ktorého výsledky by mali načrtnúť i ďalšie perspektívy výskumu slovenčiny v podmienkach enklávového typu, no i v širších kontextoch.

Literatúra

DUDOK, D. (2001): *Priezviská Slovákov v Juhoslávii*. 2. vyd. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov.

DUDOK, D. (2010): *Čítanka nárečových textov Slovákov v Báčke, Banáte, Srieme a Slavónsku*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.

DUDOK, D. (2013): *Nárečie Aradáča v Banáte na pozadí vzniku a vývinu obce*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.

DUDOK, M. (2008): *Zachránený jazyk. State o enklávnej a diasporálnej slovenčine*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.

DUDOK, M. (ed.) (2012): *Diskursi manjinskih jezika, književnosti i kultura u jugoistočnoj i srednjoj Evropi I*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.

DUDOK, M. (ed.) (2014): *Diskursi manjinskih jezika, književnosti i kultura u jugoistočnoj i srednjoj Evropi II*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.

DUDOK, M. (2017): *Ribayov Idiotikon*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.

HODOLIČOVÁ, J. (ed.) (2017): *270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z Medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala v Novom Sade 16. októbra 2015.* Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť.

HODOLIČOVÁ, J. – SVETLÍK, A. – TÝROVÁ, Z. (eds.) (2014): *50 rokov vysokoškolskej slovakistiky v Novom Sade (1961 – 2011). 60 rokov Filozofickej fakulty v Novom Sade (1954 – 2014)*. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť.

ILIĆ, S. (ed.) (2022): *InterKult 2021. Tematski zbornik. Izabrani radovi sa Sedme međunarodne konferencije Interkulturalnost u obrazovanju 2021, održane 2. 10. 2021. u Novom Sadu.* Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine.
KRALČÁK, Ľ. (ed.) (2015). *Súčasná slovenčina v srbských a slovenských elektronických médiách*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta.
MAKIŠOVÁ, A. (2017): *Slovenčina v kontakte so srbčinou*. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť.
MAKIŠOVÁ, A. – UHLÁRIKOVÁ, J. – MARČOKOVÁ, D. – LAČOKOVÁ, A. M. (2022): *Bibliografia jazykovedných príspevkov vojvodinskej slovakistiky 1961 – 2021*. Nový Sad: Filozofická fakulta. Dostupné na: https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2021/978-86-6065-689-8
ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, M. (ed.) (2018): *Interdisciplinárny prístup k súčasným procesom v slovenskom jazyku, literatúre a vzdelávaní v kontexte slovensko-srbských relácií vo Vojvodine*. Nový Sad: Filozofická fakulta. Dostupné na: https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2018/978-86-6065-460-3
ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, M. (ed.) (2019): *Slovenské písomníctvo v kontexte*. Nový Sad: Filozofická fakulta. Dostupné na: https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-525-9
ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, M. (ed.) (2020): *Jazyková kultúra, literárne prieniky a vzdelávanie Slovákov vo Vojvodine*. Nový Sad: Filozofická fakulta. Dostupné na: https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2020/978-86-6065-596-9-0
ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, M. (ed.) (2021): *Slovakistické výskumy*. Nový Sad: Filozofická fakulta. Dostupné na: https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2021/978-86-6065-645-4
ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, M. (ed.) (2023): *Preklad vo výskumoch vojvodinských Slovákov*. Nový Sad: Filozofická fakulta. Dostupné na: https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-787-1
ŠTOLC, J. (1968): *Reč Slovákov v Juhoslávii*. Bratislava: Slovenská akadémia vied.
UHLÁRIKOVÁ, J. (2021): *Somatická frazeológia v slovenčine a srbčine*. Nový Sad: Filozofická fakulta.

Internetové zdroje

[1] https://www.ff.uns.ac.rs/sr-lat/fakultet/odseci/slovakistika (cit. 13. 12. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FAKULTE SLOVANSKÝCH FILOLÓGIÍ SOFIJSKEJ UNIVERZITY SV. KLIMENTA OCHRIDSKÉHO

Diana Ivanova – Vladimíra Bashir Géčová

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по славянски филологии
Sofijská univerzita sv. Klimenta Ochridského, Fakulta slovanských filológií
bul. Tzar Osvoboditel 15, Sofia (Bulharsko)
E-mail: ivanovadk@abv.bg, wladenka@gmail.com

IVANOVA, D. – BASHIR GÉČOVÁ, V. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Slavic Studies, Sofia University “St. Kliment Ohridski”. In: *Slovenská reč*, 88/3, 364 – 374.

Abstract: Although it is one of the youngest Slavonic specialties at SU St. Kliment Ohridski, Slovakistics has attained its 30th anniversary. Its history, however, reaches much further back in time – to the end of the 60’s of the 20th century when the Slovakian lectureship was created, and even further back when during the 40’s the Slovak language system assumed its place in the lectures of Prof. Ivan Lekov for the first time. The Slavistic tradition at Sofia University is a peer of the university itself – a part of the Faculty of History and Philology whose first students were Slavists and historians. In the years of its existence, Slovak Philology, as an independent specialty within the Faculty of Slavic Philologies, has succeeded in occupying its place on a par with Bohemistics, Polonistics, Serbo-Croatistics and Ukrainistics, offering a full five-year Master’s course of study. Slovakistics graduates find proper realization in a wide range of professions both in the academic and educational field and beyond. At the same time, the teachers of the Slovakistic profile give their contribution in the academic Slavistic production both through contrastive research dealing with various aspects of the Bulgarian and Slovak languages in connection with the individual language levels (phonetics and phonology, morphology, lexicology and word formation, etc.), in the field of translatology, and also through the preparation of educational resources (computer and digital) in the teaching of the Slovak language and their theoretical substantiation.

Keywords: Sofia University St. Kliment Ohridski, Slovak linguistics, Slovak as a foreign language, morphology, lexicology, word-formation.

Článok v skratke:

- Slovakistika/slovenská filológia na Sofijskej univerzite sv. Klimenta Ochridského existuje ako samostatný odbor už viac ako 30 rokov, ale dejiny slovenčiny siahajú až do konca 40. rokov 20. storočia.
- Slavistické štúdiá, ku ktorým patrí slovakistika, sú rovesníkom Sofijskej univerzity sv. Klimenta Ochridského.
- Vedecká produkcia sofijskej slovakistiky v období 2017 – 2023 zahŕňa širší záber tém od počítačových zdrojov a technológií pri vyučovaní a osvojovaní si slovenského jazyka a zvládnutí teoretických disciplín po praktické problémy a otázky vyučovania jazyka a teoretických záležitostí na úrovni rôznych jazykových rovín.

1. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY

V r. 2023 najstaršia univerzita v Bulharskej republike – Sofijská univerzita sv. Klimenta Ochridského oslavuje 135. výročie od svojho založenia. Slavistika ako jeden z prvých odborov na univerzite má tiež svoj sviatok – 70. výročie od osamostatnenia sa Fakulty slovanských filológií. Keď bol v r. 1888 založený tzv. Vyšší pedagogický kurz,[1] ktorý sa o rok neskôr zmenil na Vyššiu pedagogickú školu, na Historicko-filologickej fakulte študovalo 28 študentov histórie a 15 študentov slovanskej filológie. Postupne sa univerzita rozvíjala a rozrastala, keď v r. 1950 sa fakulta logicky rozdelila na Historickú fakultu a Fakultu slovanských filológií. Len o tri roky neskôr (1953) v rámci Fakulty slovanských filológií sa slovanské filológie (bohemistika, polonistika a srbokroatistika) definitívne oddelili od bulharskej a ruskej filológie ako samostatné odbory. Bez ohľadu na to, či bola slavistika spojená s bulharistikou, alebo fungovala ako samostatný odbor, je to bezpochyby jeden zo zakladajúcich odborov Sofijskej univerzity. Možno povedať, že slovakistika, ktorá v r. 2021 dovŕšila významné jubileum – 30 rokov od svojho založenia, už prekonala „dojčenský" vek a dôstojne sa presadila medzi ostatnými slavistickými odbormi.

Aj keď slovakistika musela čakať takmer 40 rokov, aby sa plnohodnotne objavila na slavistickej „mape" Sofijskej univerzity, ešte od konca 40. rokov 20. storočia mal slovenský jazyk v študijnom portfóliu slavistov svoje vyhradené miesto. V akademickom roku 1947/1948 súčasťou teoretického kurzu *Západoslovanský jazykový systém*, ktorý viedol prof. Ivan Lekov[1], bol aj slovenský jazykový systém. Fakultatívne hodiny slovenčiny viedol v období rokov 1949 – 1957 český lektor PhDr. Karel Mara. Istým víťazstvom pre budúcu slovakistiku bolo založenie slovenského lektorátu v r. 1968, kde ako prvý slovenský lektor pôsobil PhDr. Emil Kudlička, CSc. Už od akademického roku 1979/1980 sa slovenčina stala povinnou disciplínou pre študentov bohemistiky (podrobnejšie Домбек – Иванчев – Игов 1958; Младенова – Игазова 1988).

Svoju skutočnú existenciu ako samostatného odboru na Fakulte slovanských filológií začala slovakistika od akademického roku 1991/1992, keď začal študovať prvý ročník študentov slovakistov. Na určitý čas (2000 – 2014) sa slovakistika striedala s ukrajinistikou, ktorá vznikla ako samostatný odbor v r. 1994, teda študentov slovakistov prijímala fakulta každý druhý rok. V súčasnosti predstavuje slovakistika päťročné magisterské štúdium rovnako ako ostatné slavistické štúdiá (bohemistika, polonistika, srbokroatistika a ukrajinistika), pričom absolventi končia svoje vysokoškolské štúdium titulom magister zo slovenského jazyka a literatúry a magister z bulharského jazyka a literatúry. V rámci štúdia existuje pre záujemcov možnosť absolvovať aj pedagogickú spôsobilosť, a tak pracovať ako učiteľ na strednej škole.

[1] Prof. Ivan Lekov (1904 – 1978) bol významný bulharský slavista, jazykovedec, člen korešpondent Bulharskej akadémie vied, člen a podpredseda Medzinárodného komitétu slavistov.

Svoju inštitucionálnu akreditáciu Fakulta slovanských filológií so štyrmi odbormi (slovanská filológia, bulharská filológia, ruská filológia a balkanistika) získala v r. 2004. Učebné osnovy fakulty sa niekoľkokrát menili a dopĺňali tak, aby spĺňali všetky náležitosti Vyhlášky o jednotných štátnych požiadavkách na získanie bakalárskeho a magisterského stupňa vo filologických odboroch, ako aj Európskeho systému prenosu a zhromažďovania kreditov (ECTS). Slavistické štúdiá majú na starosti Katedra slovanskej jazykovedy (ku ktorej patria aj slovenskí lektori) a Katedra slovanských literatúr.[1]

Slovenská filológia na Sofijskej univerzite má kompletný ráz klasického filologického štúdia, počas ktorého sa príslušný slovanský jazyk (teda aj slovenčina) vyučuje päť rokov a absolventi majú ovládať jazyk na úrovni minimálne C1 podľa Európskeho referenčného jazykového rámca. Ťažisko prednášaných vedeckých disciplín zahŕňa podstatné jazykovedné (praktický kurz slovenského jazyka, dvojsemestrálny kurz českého aj ruského jazyka, teoretický kurz súčasnej slovenčiny a bulharčiny, historická gramatika a dejiny slovenského spisovného jazyka, pragmatika a štylistika) a literárnovedné (všeobecný kurz slovanských literatúr, staršej a súčasnej slovenskej a bulharskej literatúry, ruskej, starovekej a západoeurópskej literatúry) a kultúrno-antropologické (reálie Slovenska a Česka, slovanská antropológia a folklór) znalosti. V rámci štúdia slovenčiny sú okrem povinných jazykovedných disciplín v ponuke aj fakultatívne jazykovedné disciplíny, ktoré viacerí študenti navštevujú (komunikačné zručnosti, práca s textom, lexika a frazeológia, úradná a obchodná korešpondencia, norma a štandardizácia jazyka). Vďaka získaným vedomostiam sa dokážu absolventi presadiť na trhu práce vo viacerých profesionálnych oblastiach – od národných a európskych inštitúcií cez stredné a vysoké školy a vedecké ústavy až po súkromné či štátne firmy s rozsiahlym záberom povolaní a odborných špecializácií.

Výzvou pre slovakistiku sa javí prekonanie rovnakých problémov, ktorým čelí slavistika v celosvetovom meradle – stále klesajúci počet záujemcov, vytláčanie slavistiky do skupiny bezperspektívnych vzdelávacích odborov, dominancia „trhových" faktorov, ktorá spôsobila zánik viacerých slavistických pracovísk nielen v západných krajinách, ale aj v slovanských vrátane Bulharska. Na tomto pozadí si slavistika (aj slovakistika) na Sofijskej univerzite sv. Klimenta Ochridského stále ešte pomerne úspešne udržiava pozície kvalitného študijného odboru, ktorý napriek prekážkam a ťažkostiam inštitucionálnej a mimoinštitucionálnej povahy zabezpečuje vysokoškolské vzdelanie na vysokej úrovni, podieľa sa na vedeckej produkcii a udržuje slavistické štúdiá ako nevyhnutnú súčasť humanitných vied a ľudského poznania.

Pri príležitosti osláv 30. výročia vzniku sofijskej slovakistiky v r. 2021 bola usporiadaná medzinárodná konferencia *Súčasná slovakistika – súradnice a vektory*, ktorá sa vzhľadom na pandemickú situáciu konala online, a o rok neskôr vyšiel aj

rovnomenný zborník príspevkov jej účastníkov. Garant slovakistického profilu doc. V. Panajotov vo svojom príspevku (Panajotov 2022) využil príležitosť načrtnúť cestu sofijskej slovakistiky od počiatkov až po súčasnosť.

2. VEDECKÁ PRODUKCIA

Vedecké bádanie sofijských slovakistov pokračovalo v stopách a smeroch z predchádzajúcich rokov. Pokračovala práca na počítačových zdrojoch a technológiách pri vyučovaní a osvojovaní si slovenského jazyka a zvládnutí teoretických disciplín. Patričná pozornosť sa venovala aj praktickým problémom a otázkam vyučovania jazyka a teoretickým záležitostiam na úrovni rôznych jazykových rovín.

2.1. POČÍTAČOVÉ TECHNOLÓGIE VO VYUČOVACOM PROCESE

Prevažná väčšina publikácií V. Panajotova je orientovaná na počítačové technológie a ich uplatnenie vo vyučovacom procese. Príspevok *Онлайн форми в обучението по словашки език в Софийския университет „Св. Климент Охридски“* [Onlajn formy vo vyučovaní slovenčiny na Sofijskej univerzite sv. Klimenta Ochridského] (Панайотов 2019a) opisuje rôzne online formy využívané v posledných 10 rokoch vo vyučovaní praktickej slovenčiny a rad teoretických slovakistických disciplín zakladajúcich sa tak na synchrónnom prístupe (fonetika, morfológia, lexikológia, syntax a štylistika súčasnej slovenčiny), ako aj predmetov orientovaných na diachrónny výskum (historická gramatika slovenského jazyka, dejiny slovenskej literatúry). V práci sú zastúpené tri online formy ako prvky elektronickej výučby: 1. informačné, pri ktorých dominujú online slovníky; 2. memorovacie, ktorých typickým ukazovateľom je tzv. lexikálny trenažér a 3. kontrolné, z ktorých sa uplatňujú najmä online testy.

Článok *Проектът „Виртуална словакистика“ и обучението по словашки език в СУ „Св. Климент Охридски“* [Projekt *Virtuálna slovakistika* vo vyučovaní slovenčiny na Sofijskej univerzite sv. Klimenta Ochridského] (Панайотов 2019b) približuje vedecký projekt riešený projektovým tímom pedagógov z Fakulty slovanských filológií Sofijskej univerzity. Text sa začína prehľadom výskumov a rozvoja slavistických elektronických zdrojov na Fakulte slovanských filológií a na tomto pozadí sa vytyčujú základné ciele projektu: vytvorenie nových a rozšírenie už jestvujúcich online foriem, zdieľajú sa výskumné úlohy, plánované činnosti a očakávané výsledky. Ťažiskom pri nich je rozpracovanie online systému testov na kontrolu a ohodnotenie získaných a osvojovaných vedomostí ako súčasť vyučovacieho procesu.

2.2. PROBLEMATIKA VYUČOVANIA PRAKTICKEJ SLOVENČINY

Problémom praktickej slovenskej fonetiky sa venuje článok *Hláskoslovné ťažkosti bulharských študentov pri osvojovaní si slovenčiny* (Panajotov 2023). Na zá-

klade porovnania fonologických štruktúr slovenského jazyka ako cieľového a bulharského jazyka ako východiskového sa text príspevku snaží inventarizovať najčastejšie chyby pri osvojovaní si slovenskej výslovnosti bulharskými študentmi slovakistiky. Paralelne s deskripciou sa hľadajú príčiny hláskoslovných ťažkostí najmä v asymetrii fonologických systémov pôvodného a cieľového jazyka a navrhujú sa postupy na prekonanie skúmaných lingvodidaktických problémov.

Výučbe frazeologizmov v slovensko-bulharskom kontexte z teoretického a praktického hľadiska je venovaný príspevok v spoluautorstve V. Bashir Géčovej a E. Mitevy *Výučba frazeologizmov v slovensko-bulharskom kontexte – medzi teóriou a praxou* (2023). Autorky sa opierajú o frazeologické jednotky v rámci predmetu Lexika a frazeológia slovenského jazyka, ktorý slovakisti absolvujú v treťom ročníku svojho štúdia. Širším cieľom tohto výskumu je poukázať na „premostenie" základných teoretických poznatkov o frazeologizmoch cez metodiky výučby použité v tomto kurze k samotnej praktickej časti výskumu. Pozornosť sa venuje postaveniu frazeologizmov v praxi – v koncepcii rôznych typov lexikálno-gramatických cvičení, ktoré umožňujú a uľahčujú osvojovanie si frazeologizmov bulharskými študentmi, a to v ústnej alebo písomnej forme. Frazeologizmy sú ustálené slovné spojenia, pri ktorých si všímame ich obrazný význam a komunikačno-pragmatickú funkciu. Z tohto dôvodu boli vypracované cvičenia rôzneho charakteru, napr. spájanie antonymických a synonymických dvojíc; dopĺňanie prázdnych miest; písanie textov na témy zo životných situácií, v ktorých študenti majú použiť frazeologické spojenia; opravovanie chýb; vysvetľovanie frazeologizmov vlastnými slovami; opis obrázkov s frazeologizmami; tvorenie krátkych logických a zmysluplných textov s najväčším množstvom frazeologizmov; označenie správnej/logickej odpovede z viacerých ponúkaných možností; preklad frazeologizmov a pod. Takáto rozmanitosť lexikálno-gramatických cvičení napomáha uľahčiť asimiláciu a udržanie si v pamäti frazeologizmy v ich celistvosti, a to gramatickú štruktúru, význam a používanie v praktických jazykových situáciách s dôrazom na živosť a aktuálny kontext výpovede.

2.3. INTERDISCIPLINÁRNE ŠTÚDIE

Interdisciplinárnu povahu majú ďalšie dva články. V prvom z nich (*Akcentológia predložiek v slovenčine*; Панайотов 2018) sa pozornosť venuje zaujímavému suprasegmentálnemu javu – prízvukovaniu vokalizovaných prepozícií v súčasnej slovenčine. Vlastné glotometrické zistenia autora sa porovnávajú s údajmi z doterajších bádaní a do značnej miery sa potvrdzujú závery J. Sabola a J. Zimmermanna v knihe *Komunikačný štatút prízvuku v spisovnej slovenčine* (1994).

Stredobodom pozornosti v druhom príspevku *Фоностилистичната стойност като транслатологичен проблем* [Fonoštylistická hodnota ako translatologický problém] (Панайотов 2023) je výskumná oblasť na hranici medzi foneti-

kou, štylistikou a teóriou prekladu. V texte sa definujú pojmy ako *fonoštylistika, štyléma, fonoštyléma, preklad, ekvivalencia* na základe podnetov J. Findru, D. Popova, I. Likomanovej a A. Dančeva. V ďalšom výklade sa analyzujú najmä zvukové figúry ako komponent fonoštylistickej hodnoty slovenských básní a ich bulharské preklady.

2.4. MORFOLOGICKÉ VÝSKUMY

Ďalším smerom, ktorým sa uberá vedecká produkcia sofijských slovakistov v sledovanom období, sú konfrontačné slovensko-bulharské štúdie. V prvom rade sa to týka morfologických výskumov.

V súvislosti s pripravovanou dizertačnou prácou publikovala E. Miteva niekoľko príspevkov, ktoré sa zaoberajú gramatickou kategóriou čísla substantív v slovenskom a bulharskom jazyku. Tak v príspevku o problémoch používania gramatickej kategórie čísla pri maskulínach v bulharčine a slovenčine (Митева 2022a) je uvedená gramatická kategória analyzovaná vo vzťahu k maskulínam v oboch slovanských jazykoch. Postrehy autorky ju nabádajú k záveru, že zistených rozdielov v skúmaných jazykoch je podstatne viac, ako sa na začiatku mohlo predpokladať. Identifikované podobnosti sa týkajú najmä konsonantických zmien v dôsledku druhej palatalizácie a supletívnej tvorby plurálu pri niektorých maskulínach. Rozdiely spočívajú hlavne vo výskyte životnosti a neživotnosti pri slovenských substantívach mužského rodu na jednej strane, a existencii numerického plurálu pri neživotných maskulínach v bulharčine, ako aj v neprítomnosti kategórie rodu pri substantívach pluráliá tantum v bulharčine.

Kategórii čísla pri singuláriách tantum v slovenčine a bulharčine venuje pozornosť E. Miteva (2022b) v ďalšom príspevku, kde sa podrobnejšie rozoberá problematika substantívnej skupiny singuláriá tantum a identifikujú sa podobnosti v oboch slovanských jazykoch, ako napríklad zloženie tejto skupiny, do ktorej spadajú apelatíva, všetky nepočítateľné substantíva (látkové, hromadné, abstraktá), ako aj názvy sviatkov, názvy mesiacov a dní v týždni. Podobnosti boli zistené aj pri pravidlách písania veľkých písmen. Rozdiely spôsobuje diferenciácia týchto substantív a ich rozčlenenie do jednotlivých skupín v bulharčine, ako aj skupina bulharských apelatív, ktoré pomenúvajú historické obdobia a vyžadujú si písanie veľkých začiatočných písmen.

Stredobodom pozornosti autorky sa stáva aj skupina substantív pluráliá tantum (Miteva 2022c). Hlavné rozdiely medzi bulharskou a slovenskou skupinou sa vyskytujú v dôsledku zániku kategórie pádu v bulharčine. Tento zánik spôsobuje zastretie kategórie rodu pri daných substantívach. Autorka skúma päť podskupín (substantíva cudzieho pôvodu, duálne substantíva, materiáliá, názvy ľudových obyčajov a toponymá). Aj v tejto skupine boli identifikované podobnosti a rozdiely spôsobené osobitným vývinom oboch jazykov.

2.5. LEXIKOLOGICKÉ A SLOVOTVORNÉ VÝSKUMY

2.5.1. Problematika sociolektov a ich miesto v krásnej literatúre

Lexikálna rovina predstavuje veľký potenciál pre výskumy, najmä v oblasti lexikálnej diferenciácie jazyka vzhľadom na parameter spisovná verzus nespisovná lexika. Ako na Slovensku, tak aj v Bulharsku sa v ostatných 40 rokoch dynamicky vyvíja sociolingvistika, čo podnietilo publikovanie viacerých sociolingvistických štúdií v oblasti národného jazyka, ale aj porovnávacie štúdie s ďalšími slovanskými a neslovanskými jazykmi. Bohužiaľ, takéto porovnávacie výskumy slovenských a bulharských sociolektov s výnimkou jednej práce absentujú. Ide o štúdiu *Сленгът и другите социолекти в рамките на националния език* [Slang a iné sociolekty v rámci národného jazyka] (Иванова 2017a), v ktorej sa dôkladne skúma podstata, špecifiká, vlastnosti a problémy diferenciácie jednotlivých sociolektov (teda profesiolektov, slangu, žargónu, argotu) z pohľadu bulharskej, slovenskej a českej lingvistiky. Analýza ukazuje, že vo všetkých troch jazykoch existuje viacero stratifikačných modelov jazykových útvarov, ktoré sú dôkazom prekonania dichotómie spisovný jazyk – nárečia v rámci národného jazyka. Stratifikačné modely ukazujú na rozmanitosť spisovných a nespisovných jazykových útvarov, ktoré sú v stálej dynamike. Autorka prichádza k záveru, že sa vyskytuje veľká terminologická diverzita nielen vo vzťahu k hyperonymickým termínom, ale aj pri hyponymických termínoch. Problémy spôsobuje odlišný obsah a rozsah, ktorý sa do týchto termínov vkladá, ale tiež tradície či použité prístupy bádania. Význam a miesto jednotlivých nespisovných útvarov v štruktúre národného jazyka sú špecifické, každý sociolekt má svoje výrazné vlastnosti, ale aj spoločné črty s ostatnými sociolektmi, čo do veľkej miery sťažuje ich identifikáciu a diferenciáciu.

V danej téme pokračujú ďalšie dve štúdie (Иванова 2017b, 2022), ktoré skúmajú používanie slangu v umeleckej literatúre. Výskumný materiál je excerpovaný z dvoch románov reprezentatívnych pre slovenskú (*Rivers of Babylon* P. Pišťanka) a bulharskú (*Нерон Вълка* Hr. Kalčeva) literatúru. Sú to diela, ktoré nenechávajú ani čitateľov, ani kritikov ľahostajnými, a jazyk románov prekračuje rámec konvencie, čím umožňuje skúmanie slangu „v akcii“. Obidvaja spisovatelia ukazujú na to, ako sa na začiatku demokratických zmien po páde socializmu zrodili a presadili mafiánske štruktúry na Slovensku a v Bulharsku, používajúc iné rozprávačské postupy (akčný dej vs. groteskno-parodizujúce rozprávanie ako hlavné, ale nie jediné postupy). Д. Иванова (2022a) sleduje tieto postupy, zvláštnosti rozprávačskej techniky a najmä jazykové a výrazové prostriedky, ktoré tvoria jedinečný autorský štýl Pišťanka a Kalčeva. Identifikácia špecifík poukazuje na postmoderné písanie a potvrdzuje tézu D. Ivanovej o románe Rivers of Babylon ako postmodernom diele, ktorú autorka načrtla ešte na začiatku milénia (Иванова 2001).

2.5.2. Zmeny a procesy v slovnej zásobe

Z hľadiska politických a ekonomických zmien po r. 1989 je veľmi zaujímavá aj odborná lexika. Práve nedostatok komparatívnych štúdií, ktoré by mali zachytiť tieto zmeny v porovnávacom pláne, inšpiroval D. Ivanovu, ktorá sa dlhodobo zameriava na problematiku ekonomickej lexiky. Tak sa autorka venovala obraznej stránke ekonomickej lexiky[2], pričom analyzovala slovenské a bulharské frazeologické jednotky z oblasti financií, ktoré potvrdzujú, že frazeologizmy majú svoje dôležité miesto v slovníku takej serióznej konceptosféry, akou sú financie a ekonomika, a navyše sa obraznosť javí ako jej podstatná vlastnosť: *бичи флаг/býčia vlajka, сутрешна звезда/ranná hviezda, надгробен камък Доджи/náhrobný kameň Doji* a pod. (Ivanova 2018a).

Aktuálne procesy a zmeny v ekonomickej lexike v slovenčine a bulharčine po r. 1989 sú témou aj ďalšej štúdie (Иванова 2019). Zdrojom skúmaného materiálu je ekonomická tlač. Autorka sleduje základné spôsoby obohacovania slovnej zásoby, teda výpožičky z angličtiny a ich následnú adaptáciu (*kryptomena, kouč, startup – криптовалута, биткойн, стартъп*), výskyt slovotvorných (*kouč, koučka, koučing; startup, startupista – хедж, хеджингов, хеджирам, хеджиране; борса, борсов*) a sémantických neologizmov (*virálny* marketing – *вирусен* маркетинг; *toxické* aktíva – *токсични* активи; realitná *bublina* – имотен *балон*), ako aj slovotvorné zmeny, ku ktorým došlo cestou univerbizácie (*reklamka*, *lowcostovka*, *nebankovka*).[3] Skúmajú sa aj systémové vzťahy (synonymia a antonymia), ale aj širšie používanie adverbiálnych konštrukcií tvorených na základe adjektív z ekonomickej lexikálnej oblasti (*investične podporiť – борсово (търгуван фонд)*).

Aktívne prebiehajúcim slovotvorným procesom (univerbizácii s prostriedkami morfologickej slovotvorby, univerbizácii skracovaním, skladaním, a substantivizáciou) v slovenskej a bulharskej ekonomickej lexike, ako aj adaptačným fázam prevzatí z angličtiny do cieľového jazyka sa venuje osobitný článok (Ivanova 2021), ktorý ponúka pozoruhodné zistenia: v oboch jazykoch je univerbizácia doložená početnými príkladmi, ale v slovenčine sa vymedzuje ako najproduktívnejšia derivačná univerbizácia (*lízingovka, realitka, ratingovka – офшорка, мажоритар, компенсаторка*), kým v bulharčine je to kompozícia (*hypoúver, hypopôžička – приходоизточник*, *животозастраховане, франчайзодател*, *франчайзополучател*). Na druhej strane rovnaké zastúpenie v oboch jazykoch má substantivizácia (*nezamestnaný, predávajúci*, *kupujúci, výpalné*, *všimné*, *šrotovné – осигурен/и*,

[2] Termínom ekonomická lexika autorka označuje slovnú zásobu používanú na ciele odbornej ekonomickej oblasti. Ekonomiku považuje za hyperonymnú oblasť vo vzťahu k hyponymným oblastiam obchodu a finančníctva, ktorému je podradené zase bankovníctvo, leasing a poisťovníctvo.

[3] V tomto príspevku sa autorka zaoberala len univerbizáciou. Ďalšie procesy pretvárania slov v ňom neboli zahrnuté.

(само)осигуряващ/и се, безработен, *самонает*, *зает*) a skracovanie (*RPMN* (ročná percentuálna miera nákladov), *DHM* (dlhodobý hmotný majetok), *NČDZ* (nezdaniteľná časť daňového základu) – *ГЛ* (годишна лихва), *ГПР* (годишен процент на разходите), *БЛП* (базисен лихвен процент)).

2.5.3. Slovotvorba

Pozornosť sa venovala aj problematike tvorenia slov. Д. Иванова (2018b) sa zamerala na substantíva tvorené sufixom *-č*, keďže v slovenčine ide o produktívny slovotvorný prostriedok. Autorka svoj výskum založila na 181 substantívach excerpovaných z edície M. Považaja *Slová, ktoré nenájdete v Krátkom slovníku slovenského jazyka*, zverejnenej v časopise Kultúra slova.[4] Z analýzy vyplynulo, že ide o neologizmy a neosémantizmy, ktorých väčšina nebola do tohto momentu v slovenčine lexikograficky zachytená. Uvedené substantíva boli podrobené slovotvornej, sémantickej a štylistickej analýze, pričom boli identifikované špecifickosti pri tvorbe substantív a súčasne sledované aj systémové vzťahy. Zo sémantického hľadiska sa ako najpočetnejšia a s najbohatším intraskupinovým sémantickým členením preukázala skupina nomina instrumenti (*kapučínovač, ožarovač, plašič, prekresľovač*), po ktorej nasledovala skupina nomina agentis (*odpočúvač, tetovač, grilovač, mapovač*) a nomina informatica (*formátovač, prideľovač, rozpoznávač, smerovač*)[5]. Keďže väčšina týchto substantív je polysémická, predpokladá sa, že sieť vzťahov bude na rozoberaných rovinách ešte zložitejšia. Pozornosť bola venovaná aj sémantickej špecializácii slovotvorných sufixov.

2.6. PROBLÉMY PREKLADU

Technický preklad je jeden z najnamáhavejších typov prekladu. Problematike technického prekladu v jazykovej mutácii slovenčina – bulharčina neboli doteraz venované žiadne štúdie. Túto absenciu sa snaží eliminovať príspevok D. Ivanovej *Трудности при превода на технически документи (върху словашки и български езиков материал)* [Problémy pri preklade technických dokumentov (na materiáli slovenčiny a bulharčiny)] (Иванова 2022b), ktorého cieľom je identifikovať špecifické vlastnosti technického prekladu a odhaliť predpoklady na jeho úspešné uskutočnenie. Ťažiskom príspevku sú úskalia a prekážky spojené s technickým prekladom analyzované na konkrétnych príkladoch z prekladateľskej praxe D. Ivanovej. Problémy sa rozoberajú podľa jednotlivých jazykových rovín.

3. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Sofijskí slovakisti zamýšľajú pokračovať vo svojich výskumoch a kontinuálne rozvíjať témy, ktorým sa venovali doposiaľ. Tému bulharsko-slovenskej frazeológie

[4] Sú to lexikálne jednotky uverejnené v rozpätí roč. 47, č. 1 (2013) a roč. 51, č. 4 (2017).

[5] Ide o osobitnú skupinu substantív z oblasti informačných technológií.

rozvinie E. Miteva v troch článkoch venovaných frazémam s komponentom pomenovania farby v bulharčine a slovenčine a konceptu hlavy v bulharskej a slovenskej frazeológii. Problematiku prekladu odborných textov plánujeme rozširovať o čiastkové štúdie technického a súdneho prekladu, ako aj prekladu administratívnych dokumentov v slovensko-bulharskej jazykovej mutácii. Lexikografická tradícia, ktorej začiatky siahajú do r. 2012, keď vyšiel prvý z troch slovensko-bulharských slovníkov *Словашко-български тематичен речник* [Slovensko-bulharský tematický slovník] (Панайотов – Иванова – Лиханова 2012), sa rozrastie o *Bulharsko-slovensko-ukrajinský slovník jazykovedných pojmov* pre študentov slavistiky. Paralelne plánujeme pokračovať v práci na digitálnych a počítačových zdrojoch, ktoré pomáhajú zefektívňovať vyučovací proces.

Literatúra

BASHIR GÉČOVÁ, V. – MITEVA, E. (2023): Výučba frazeologizmov v slovensko-bulharskom kontexte – medzi teóriou a praxou. In: Szymczak-Rozlach, M. – Sojda, S. – Buczek, M. (eds.): *Horyzonty słowacystyki. Literatura. Język. Dydaktyka.* Katowice: STUDIO NOA, Ireneusz Olsza, 430 – 442.

IVANOVA, D. (2021): Aktuálne slovotvorné procesy v ekonomickej lexikálnej oblasti (na slovenskom a bulharskom jazykovom materiáli). In: Stričević-Kovačević, Z. – Vuksanović Kursar, M. (eds.): *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu.* Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 6 – 7 prosinca 2019. Zagreb: FF Press, 205 – 212.

PANAJOTOV, V. (2022): Miesto slovenčiny a jazykovedných slovakistických disciplín v procese výučby na Univerzite sv. Klimenta Ochridského v Sofii. In: Панайотов, В. – Григоров, Д. – Иванова, Д. – Димитрова, С. – Митева, Е. – Башир Гечова, В. (eds.): *Съвременната словакистика – координати и вектори.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 472 – 477.

PANAJOTOV, V. (2023): Hláskoslovné ťažkosti bulharských študentov pri osvojovaní si slovenčiny. In: Mošaťová, M. – Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach III.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 313 – 320.

SABOL, J. – ZIMMERMANN, J. (1994): *Komunikačný štatút prízvuku v spisovnej slovenčine.* Prešov: Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika.

ДОМБЕК, Т. – ИВАНЧЕВ, Св. – ИГОВ, А. (1958): Преподаването на славянски езици в Софийския държавен университет. In: *Език и литература*, 13/3, 200 – 204.

ИВАНОВА, Д. (2017a): Сленгът и другите социолекти в рамките на националния език. In: *Годишник на Факултета по славянски филологии*, 102, 138 – 178.

ИВАНОВА, Д. (2017b): Сленгът (но и другите социолекти) в художествената литература. (наблюдения върху романите „Нерон Вълкът” от Хр. Калчев и „Реките на Вавилон” от П. Пищянек). In: Търпоманова, Е. – Алексова, Кр. (eds.): *Надмощие и приспособяване*. Т 2. Езиковедски четения. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 282 – 290.

ИВАНОВА, Д. (2018a): Фразеологични калки в икономическата лексика (върху български и словашки езиков материал). In: Vojtechová Poklač, S. (ed.): *Philologica LXXVII,* Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 280 – 287.

ИВАНОВА, Д. (2018b): За един продуктивен словообразувателен суфикс в съвременния словашки език. In: Младенова, М. (ed.): *Динамика и иновации в балканските и славянските езици.* Балканистичен форум, 27/3, 169 – 179.

ИВАНОВА, Д. (2019): Процеси и промени в икономическата лексика след 1989 г. (върху български и словашки езиков материал). In: Тишева, Й. – Джонова, М. (eds.): *Българистични езиковедски четения.* Материали от международната конференция по случай 130-годишнината на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, 19 – 20. ноември 2018 г. София: СУ „Св. Климент Охридски“, 110 – 115.

ИВАНОВА, Д. (2001): Rivers of Babylon на Петер Пищянек или блудството на думите. In: Пенчева, А. (ed.): *Коментар, интерпретация, възможности за четене*. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 408 – 414.

ИВАНОВА, Д. (2022a): Имало едно време... една вулгарна мафия (Хр. Калчев и П. Пищянек разказват). In: Ангелова, Т. – Бояджиев, А. – Фетваджиева, Ст. – Александрова, М. (eds.): *От слово към действие: Разкази и репрезентации.* Т 1. Езиковедски четения. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 261 – 267.

ИВАНОВА, Д. (2022b): Трудности при превода на технически документи (върху словашки и български езиков материал). In: Панайотов, В. – Григоров, Д. – Иванова, Д. – Димитрова, С. – Митева, Е. – Башир Гечова, В. (eds.): *Съвременната словакистика – координати и вектори.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 308 – 317.

МИТЕВА, Е. (2022a): Проблеми при употребата на граматическата категория число при съществителните от мъжки род в българския и словашкия език. In: Панайотов, В. – Григоров, Д. – Иванова, Д. – Димитрова, С. – Митева, Е. – Башир Гечова, Вл. (eds.): *Съвременната словакистика – координати и вектори.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 147 – 160.

МИТЕВА, Е. (2022b): Категорията число при дефективните съществителни имена сингулария тантум в българския език в съпоставка със словашкия език. In: Александрова, Т. et al. (eds.): *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 505 – 512.

МИТЕВА, Е. (2022c): Дефективната парадигма на съществителните имена плуралия тантум в съпоставителен план в българския и в словашкия език. In: *Културни аспекти на славянството*. *Limes Slavicus*, 7, 75 – 87.

МЛАДЕНОВА, М. – ИГАЗОВА, Т. (1988): Преподаването на чешки и словашки език в Софийския университет “Климент Охридски” през периода 1944 – 1987 г. In: Popjordanov, I. – Petr, J. (eds.): *Práce z dějin slavistiky XII. 40 let vědecké a kulturní spolupráce ČSSR a BLR*. Praha: Univerzita Karlova, 95 – 103.

ПАНАЙОТОВ, В. (2018): Акцентология на предлозите в словашкия език. In: Младенова, М. (ed.): *Динамика и иновации в балканските и славянските езици. Балканистичен форум*, 27/3, 162 – 168.

ПАНАЙОТОВ, В. (2019a): Онлайн форми в обучението по словашки език в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. In: *Български език и литература*, 61/3, 262 – 270.

ПАНАЙОТОВ, В. (2019b): Проектът „Виртуална словакистика“ и обучението по словашки език в СУ „Св. Климент Охридски“. In: *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, 38/1, 43 – 50.

ПАНАЙОТОВ, В. (2023): *Фоностилистичната стойност като транслатологичен проблем.* Dostupný na: https://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/materialy/2023/1/panajotov_fonostilisticnata_stojnost.php (cit. 1. 10. 2023).

ПАНАЙОТОВ, В. – ИВАНОВА, Д. – ЛИХАНОВА, С. (2012): *Словашко-български тематичен речник.* София: УИ „Св. Климент Охридски”.

Internetové zdroje

[1] https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/fakultet_po_slavyanski_filologii/istoriya (cit. 1. 10. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA FILOLOGICKEJ FAKULTE VELIKOTARNOVSKEJ UNIVERZITY SV. CYRILA A METODA VO VELIKOM TARNOVE

Daniela Konstantinova – Lenka Ježó Garančovská

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, Филологически факултет
Velikotarnovská univerzita sv. Cyrila a Metoda vo Velikom Tarnove, Filologická fakulta
ul. T. Tarnovského č. 2, Veliko Tarnovo (Bulharsko)
E-mail: d.konstantinova@ts.uni-vt.bg, lenka@ts.uni-vt.bg

KONSTANTINOVA, D. – JEŽÓ GARANČOVSKÁ, L. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Modern Languages, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo. In: *Slovenská reč*, 88/3, 375 – 383.

Abstract: The paper focuses on Slovak studies and Slovak linguistic research at the second largest state university in Bulgaria – St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo (VTU). The history and traditions of Slovak language and literature teaching are presented. The first Slovak language lectureship at VTU was founded in the academic year 1978/1979. The paper gives a brief overview of contemporary educational programs in Slovak studies at the university. Attention is drawn to some specifics and tendencies in Slovak language teaching in Bulgaria and to Bulgarians. The paper presents the academic research and linguistic publication activities of the Slovak colleagues at the Department of Slavic Studies at the Faculty of Modern Languages of the University of St. Cyril and Methodius in Veliko Tarnovo for the period 2017 – 2023. Finally, the paper outlines some challenges faced by contemporary university Slavic studies. One of the solutions for increasing the interest towards Slavic languages, including Slovak, are interdisciplinary educational programs with flexible curricula, and also collaboration with foreign universities, cultural institutions, diplomatic missions and employers.

Keywords: St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Faculty of Modern Languages, Slovak studies, Slavic studies, research, linguistics.

Článok v skratke:

- Príspevok uvádza stručné dejiny vyučovania slovenského jazyka, literatúry a kultúry na druhej najväčšej štátnej univerzite v Bulharsku – Velikotarnovskej univerzite sv. Cyrila a Metoda (VTU) od založenia prvého lektorátu slovenského jazyka v akademickom roku 1978/1979 až dodnes.
- Popri tradíciách vo vzdelávaní na VTU sa pozornosť venuje aj odborom, v ktorých sa na VTU v súčasnosti študuje slovenský jazyk, literatúra a kultúra.
- V príspevku sa poukazuje aj na niektoré osobitosti a trendy vo výučbe slovenčiny v Bulharsku a u Bulharov.
- Príspevok sa zaoberá vedeckovýskumnými a publikačnými jazykovednými aktivitami slovakistického kolégia na katedre slavistiky na Filologickej fakulte Univerzity Sv. Cyrila a Metoda vo Velikom Tarnove v rozmedzí rokov 2017 – 2023.

1. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA

Slovakistika na druhej najväčšej štátnej univerzite v Bulharsku – Velikotarnovskej univerzite sv. Cyrila a Metoda (VTU) – má dlhú históriu a tradíciu (Konstantinova – Ivanova 2013; Панайотов – Константинова 2016; Konstantinova 2016). Už takmer polstoročie zastáva dôležité miesto a významným spôsobom prispieva k šíreniu slovenského jazyka, literatúry, kultúry a taktiež pomáha pri príprave slovakistov v Bulharsku. Niekoľkým generáciám slovakistických absolventov VTU umožnilo úspešnú kariéru v oblastiach ako vzdelávanie, cestovný ruch, administratíva a podnikanie.

V tomto prehľade sa budeme stručne venovať odborom (vzdelávacím programom), v ktorých sa na VTU študuje slovenský jazyk, literatúra a kultúra. Popri tradíciách vo vzdelávaní poukážeme aj na niektoré nové trendy vzdelávania a perspektívy vo výučbe slovakistiky a slavistiky.

VTU bola založená v roku 1963. Dnes má deväť fakúlt, pobočku v meste Vraca, Vysokú školu pedagogickú v meste Pleven a dve oddelenia – Oddelenie jazykovej prípravy a Oddelenie ďalšieho vzdelávania a kvalifikácie pedagogických odborov. Spomedzi všetkých fakúlt je najväčšou Filologická fakulta, kde sa študenti pripravujú v bakalárskych, magisterských a doktorandských vzdelávacích programoch v oblasti bulharského jazyka, bulharskej literatúry a kultúry; výučby cudzích jazykov (študuje sa tu 20 cudzích jazykov) a literatúr, kultúr a civilizácií; verejnej komunikácie a médií. VTU má v Bulharsku vybudovanú dlhoročnú tradíciu aj v oblasti filologického vzdelávania. Pripravuje vysokokvalifikovaných odborníkov a pracovníkov, ktorí sú konkurencieschopní z hľadiska svetových vzdelávacích, vedeckých a tvorivých trendov a štandardov.

Štúdium slovenského jazyka sa začalo v akademickom roku 1978/1979, keď sa tu na základe medzištátnej zmluvy otvoril prvý lektorát slovenského jazyka na bulharskej univerzite. A hoci slovenčina bola v tom čase voliteľná, záujem o ňu bol veľký, k čomu prispela výmena profesorov a študentov, ako aj bilaterálna zmluva s Univerzitou Komenského v Bratislave. Prvou lektorkou slovenského jazyka na VTU bola Dr. Terézia Igazová, ktorá pracovala profesionálne a so zanietením. Je tiež spoluautorkou prvej učebnice slovenského jazyka a literatúry pre Bulharov s názvom *Slovenský jazyk a literatúra* (Igazová – Kožuchová 1984). Po nej vo výučbe pokračovali Dr. Ondrej Habovčík a Dr. Ivona Vaňková. Významným akademickým rokom pre slovakistiku na VTU bol rok 1995/1996, keď sa slovenský jazyk a literatúra začali študovať v rámci samostatného odboru *slovanská filológia*. Vtedy bola na univerzite lektorkou Dr. Elena Neoveská, ktorá mala veľkú zásluhu na vybudovaní základov odboru.[1] V tom čase

[1] Po Dr. Elene Neoveskej lektormi slovenského jazyka na VTU boli doc. Dr. Kornélia Resutíková, doc. Dr. Božena Švihranová, Dr. Emil Kudlička (hosťujúci lektor zo SU sv. Klimenta Ochridského), Dr. Katarína Sedláková, Dr. Bibiana Košovská, Dr. Eleonóra Zvalená, v súčasnosti je lektorkou Dr. Lenka Ježó Garančovská. Práca slovenských lektorov do veľkej miery motivuje študentov v učení sa jazyka

bola na bulharských univerzitách, ako aj na univerzitách väčšiny slovanských krajín slovanská filológia dvojodborová: v kombinácii národná filológia so slovanským jazykom a literatúrou. Odbor slovanská filológia bolo možné na VTU študovať od akademického roku 1993/1994, keď bola prijatá prvá skupina slovanských študentov na štúdium poľského jazyka a literatúry. V roku 1995/1996 boli založené aj špecializácie podporujúce katedru slavistiky, ktorá dlhé roky dokázala zachovávať slovanského ducha spájajúceho tradície a inovácie vo výučbe týchto slovanských jazykov, literatúr a kultúr: poľština, slovenčina, srbčina a chorvátčina.[2] Slovanská filológia bola do začiatku 21. storočia klasickým filologickým odborom s 5-ročným štúdiom (10 semestrov) v dvoch špecializáciách: paralelne sa tu študoval jeden slovanský jazyk a literatúra a bulharský jazyk a literatúra. Po ukončení absolventi získali vzdelanostný a kvalifikačný stupeň *magister filológie*. V rokoch 2016 – 2022 odbor zmenil názov na *slavistika* a od roku 2022 sa volá *slovanské jazyky a kultúry*. Prijímanie slovakistov sa neuskutočňuje každý akademický rok, pretože pri ostatných slovanských jazykoch, ktoré sme uviedli, sa realizuje princíp rotácie. V záujme naplnenia dynamických požiadaviek na vzdelávanie a úspešnú profesionálnu realizáciu VTU a najmä Filologická fakulta v priebehu rokov zaviedla flexibilné zmeny v učebných osnovách a odboroch (ďalej ich budeme nazývať súčasným pomenovaním – vzdelávacie programy): bakalárske (v súčasnosti s 8-semestrálnym štúdiom), magisterské (s 2- alebo 4-semestrálnym štúdiom) a doktorandské. Bakalársky vzdelávací program ponúka klasické filologické vzdelanie s odbornou kvalifikáciou *slovanský filológ* a štúdium dvoch slovanských jazykov (od jazykovej úrovne A0 – úplný začiatočník) – prvý jazyk (poľština alebo slovenčina alebo srbčina a chorvátčina; dosiahnutie cudzojazyčnej kompetencie na úrovni C1 Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky; ďalej len SERR) a druhý jazyk podľa výberu (ruština, poľština, príp. slovenčina alebo srbčina a chorvátčina, dosiahnutie cudzojazyčnej kompetencie na úrovni B2 podľa SERR). Slovanské jazyky sa na VTU študujú aj v bakalárskom študijnom programe *aplikovaná lingvistika*, ktorý ponúka výučbu dvoch cudzích jazykov – prvý (jeden z tzv. svetových jazykov – angličtina, nemčina, francúzština, španielčina, ruština, čínština) a druhý voliteľný jazyk, ktorého štúdium sa začína od úrovne A0 (úplný začiatočník). V akademickom roku 2001/2002 boli do tohto vzdelávacieho programu prijatí prví študenti so slovenčinou ako druhým jazykom. Tento program má teoreticko-aplikačný charakter a ukazuje sa ako veľmi atraktívny, pretože po jeho absolvovaní študenti získavajú odbornú kvalifikáciu lingvistického prekladateľa a buduje sa tu vysoký stupeň ovládania dvoch cudzích jazykov (praktické zručnosti a kompetencie v prvom jazyku až do úrovne C1+ a v druhom až do úrovne B2+). Absolventi získavajú základné filologické poznatky, čím sa zvyšujú možnosti profesionálnej realizácie. Pre vysoký záujem o štú-

a prispieva k popularizácii slovenskej kultúry v Bulharsku.

[2] Od založenia VTU existuje samostatný odbor *ruská filológia* a katedra rusistiky.

dium cudzích jazykov sa v posledných rokoch na Filologickej fakulte VTU otvorilo viacero jazykovedných bakalárskych vzdelávacích programov s ďalšími špecializáciami: aplikovaná lingvistika – dva cudzie jazyky a medzinárodný cestovný ruch, aplikovaná lingvistika – dva cudzie jazyky a medzinárodné vzťahy, aplikovaná lingvistika – dva cudzie jazyky a obchodná komunikácia, aplikovaná lingvistika – angličtina a druhý cudzí jazyk a informačné technológie. Ponúkajú rozšírenie znalostí cudzích jazykov o zručnosti a znalosti v oblasti cestovného ruchu, obchodnej komunikácie, informačných technológií a medzinárodných vzťahov. Okrem dvoch cudzích jazykov majú študenti možnosť zvoliť si štúdium tretieho jazyka ako doplnkové modulové štúdium, tzv. modul *cudzí jazyk* (paralelná jazyková kvalifikácia, ktorá trvá 5 semestrov a zabezpečuje úroveň znalosti cudzieho jazyka B2), alebo ako voliteľný predmet (v rámci 2, resp. 4 semestrov na zvládnutie jazyka na úrovni A2 alebo B). Vo všetkých uvedených jazykovedných vzdelávacích programoch, ako aj v module *cudzí jazyk*, sa ako voliteľný predmet ponúka okrem iných aj slovenský jazyk.

V súčasnosti má VTU aj magisterské študijné programy so slovanskými jazykmi (vrátane slovenčiny) – sú to prekladateľstvo so slovanským alebo balkánskym jazykom a prekladateľstvo s dvoma cudzími jazykmi – prvým a druhým cudzím jazykom.[3] Ponúkajú prehĺbenie a doplnenie vedomostí získaných v bakalárskom stupni v oblasti príslušných cudzích jazykov, ako aj získanie nových poznatkov z oblasti teórie prekladu, druhov prekladu a tlmočenia, ale aj prekladateľskej praxe. Odbornou kvalifikáciou, ktorú študenti získavajú po ukončení štúdia, je *odborný prekladateľ*. Filologická fakulta VTU ponúka aj doktorandský vzdelávací program *slovanské jazyky*,[4] ktorého cieľom je príprava vedeckých pracovníkov s hlbšími (praktickými aj teoretickými) znalosťami konkrétneho slovanského jazyka (ruštiny, poľštiny, slovenčiny, srbčiny a chorvátčiny) v diachrónnom a/alebo synchrónnom kontexte s ohľadom na moderné lingvistické teórie. V akademickom roku 2021/2022 má tento doktorandský študijný program aj svoju prvú slovakistickú absolventku – Dr. Stanimiru Kolevu, ktorá úspešne obhájila dizertačnú prácu na tému *Фразеологизмите като средство за оценка в медийния текст (върху материали от български и словашки онлайн медии) – Frazeologizmy ako prostriedok hodnotenia v mediálnom texte (na materiáloch z bulharských a slovenských online médií)*. Jej školiteľkou bola doc. Dr. Daniela Konstantinova, ktorá spolu s doc. Dr. Valeriou Todorovou tvorí pedagogický zbor slovakistiky na Katedre slavistiky.[5] Vedecké záujmy a vedecké publikácie pracovníkov slovakistiky sú v oblasti slavistiky a slovenskej jazy-

[3] Príprava v týchto magisterských vzdelávacích programoch trvá dva semestre (pre absolventov bakalárskeho alebo magisterského štúdia v rovnakom odbore) a štyri semestre (pre absolventov bakalárskeho alebo magisterského štúdia v iných odboroch).

[4] Štúdium trvá šesť semestrov v internej forme a osem semestrov v externej forme.

[5] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

kovedy (lexikológia, frazeológia, morfológia), jazykovej kultúry, prekladateľstva a literárnej vedy (slovenský romantizmus, slovenská katolícka moderna a i.).

Dynamika a postoje spoločnosti, ako aj preferencie mladých generácií, súvisiace s ich predstavami o úspešnej profesionálnej realizácii, si často vyžadujú zmeny jednak v odboroch, vzdelávacích programoch, ako aj v učebných osnovách. V plnom rozsahu to platí aj pre vzdelávanie v slovanských jazykoch a kultúrach vrátane slovenského jazyka a kultúry.

2. LINGVISTICKÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM

Aby sme sa oboznámili s postojmi a znalosťami slovenského jazyka a kultúry, ako aj iných slovanských jazykov a slavistiky všeobecne, so študentmi na pravidelnej báze realizujeme krátke ankety. Tradičný prieskum medzi študentmi slovenského jazyka ako prvého jazyka (v rámci odboru slavistika, resp. slovanské jazyky a kultúry) a ako druhého jazyka (v špecializácii aplikovaná lingvistika) obsahuje rôzne otázky, z ktorých jedna je povinná: *Čo je pre vás pri štúdiu slovenčiny najťažšie?* Zdá sa, že odpovede na túto otázku sa v priebehu rokov nemenia (na rozdiel od odpovedí na ostatné otázky v prieskumoch).[6] Respondenti si vo všeobecnosti myslia, že slovenčina nie je príliš náročný jazyk, ale takmer všetci nakoniec vyzdvihnú fakt, že na pochopenie a osvojenie je najproblematickejší slovenský pádový systém. Táto skutočnosť je úplne pochopiteľná vzhľadom na analytickú povahu moderného bulharského jazyka (zvyškové tvary pádov existujú len pre niektoré typy zámen). Pre Bulharov je v zásade štúdium syntetických jazykov, akými sú slovanské jazyky, spojené s ťažkosťami pri osvojovaní si kategórie pádu. Práve z tohto dôvodu je potrebný osobitný prístup a metodika vo vzdelávaní vrátane vyučovania slovenského jazyka. Podrobnejšie túto problematiku analyzujeme v publikácii *Словакия и България, словашкият и българският език през погледа на студентите* (Константинова 2019). Veľká časť vedeckej a didaktickej činnosti pracovníkov slovakistiky VTU je venovaná tvorbe publikácií (monografií, učebníc a učebných pomôcok) o slovenskom jazyku a slovenskej gramatike, určených pre študentov, ktorých materinský jazyk je bulharčina.[7] V minulosti sme v mnohých publikáciách podrobne skúmali vedeckú prácu velikotarnovských slovakistov, z toho dôvodu teraz uvedieme len tie najnovšie.

Poslednou publikáciou v tejto oblasti je monografia D. Konstantinovej *Граматичната категория падеж (българско-словашки паралели) – Gramatická ka-*

[6] Tým sa tu však nebudeme konkrétnejšie zaoberať, keďže tejto problematike sme venovali osobitnú pozornosť inde (Константинова 2016).

[7] Sú opísané v starších príspevkoch, preto sa nebudeme podrobne venovať všetkým, ale upozorníme len na niektoré, napr. Константинова – Седлакова (2005), Седлакова – Константинова (2006), Константинова – Башир Гечова (2016).

tegória pádu (bulharsko-slovenské paralely) (Константинова 2021), ktorá nadväzuje na učebnicu o slovenských pádoch *Падежите в словашкия език (с оглед на преподаването им на българи) – Pády v slovenčine (s ohľadom na ich vyučovanie u Bulharov)* (Константинова 2015).[8] Monografia predstavuje teoretické východiská problematiky pádov v ponímaní bulharskej a slovenskej jazykovedy, a zároveň detailne poukazuje na pádový systém súčasnej slovenčiny. V úvodnej časti sa predstavujú vybrané koncepcie o pádoch a niektoré pádové teórie v kontexte svetovej jazykovedy. Nasleduje prehľad viacerých stanovísk a názorov na danú problematiku v bulharskej a slovenskej jazykovede. Tento prehľad je dôležitý pre pochopenie podstaty gramatickej kategórie pádu a jej efektívnejšieho štúdia zo strany Bulharov, ktorí sa učia slovenčinu. Slovenským pádom je venovaná osobitná pozornosť v samostatných kapitolách, v ktorých sa dodržiava jednotný model ich spracovania. Táto monografia má široké teoreticko-praktické využitie a je určená predovšetkým Bulharom, ktorí sa učia slovenčinu ako cudzí jazyk. Zároveň by však mohla byť zaujímavou odbornou publikáciou pre tých, ktorí skúmajú slovanské jazyky a obzvlášť gramatickú kategóriu pádu.

Velikotarnovské lingvistky v posledných rokoch publikovali aj niekoľko štúdií. Spomedzi všetkých spomeňme publikácie D. Konstantinovej o slovenskej a bulharskej rečovej etikete a zdvorilosti, napr. práce o pozdravoch a osloveniach v bulharčine a slovenčine (Константинова 2017a, Константинова 2017b), komunikatívnych a gramatických aspektoch tykania a vykania v bulharčine a slovenčine (Константинова 2020), o akademickej komunikácii (Константинова 2022a) a kondicionáli v bulharčine a slovenčine (Константинова 2022b). D. Konstantinova sa venuje aj porovnávacej bulharsko-slovenskej frazeológii (Константинова 2018a, 2018b). O bulharských a slovenských frazeologizmoch ako prostriedkoch hodnotenia v mediálnom texte publikovala svoje štúdie Stanimira Koleva (Колева 2019, 2020, 2021, 2022). Hosťujúca lektorka slovenského jazyka a kultúry L. Ježó Garančovská sa vo svojej publikačnej činnosti venuje predovšetkým didaktike slovenčiny ako cudzieho jazyka. Svoju pozornosť zameriava všeobecne na metodiku výučbu cudzích jazykov (Ježó Garančovská 2017), ako aj uplatnenie autentických materiálov na vyučovaní

[8] Učebnica prezentuje súčasný stav pádového systému v slovenčine z praktického hľadiska. V úvode sa nachádza krátky prehľad morfologického charakteru slovenčiny so zameraním na jej syntetický charakter a dobre vyvinutý deklinačný systém mien a zámen. Hlavná časť učebnice predstavuje šesť osobitných kapitol o šiestich pádoch (nominatív, genitív, datív, akuzatív, lokál a inštrumentál). Z teoretického a praktického hľadiska sa pozornosť venuje vysvetleniu podstaty a použitia každého pádu. (Osobitné koncovky sú znázornené pomocou frekventovaných príkladov, ktoré sú preložené do bulharčiny). V tabuľkách sú uvedené jednotlivé koncovky substantív, adjektív, čísloviek a zámen. Na konci je príloha s tabuľkami a deklinačnými vzormi. Učebnica je určená Bulharom, ktorí študujú slovenčinu. Predpokladá znalosť základných lingvistických pojmov a termínov, rovnako ako základné znalosti slovenskej gramatiky (dosiahnutá jazyková úroveň A1 podľa SERR). Učebnicu možno používať na hodinách slovenčiny a na vyučovaní teoretickej gramatiky (morfológia slovenského jazyka).

slovenčiny ako cudzieho jazyka (Ježó Garančovská 2019, 2021, 2022a, 2022b), či už v prezenčnej forme výučby alebo v online prostredí (Ježó Garančovská 2023).

3. ZÁVER

Je nesporným faktom, že záujem o jazyky a motivácia študentov pri výbere daného vzdelávacieho programu v kombinácii s cudzími jazykmi, literatúrami a kultúrami závisí od ich znalosti národov a krajín, kde sa týmito jazykmi hovorí. O slovanské jazyky, literatúry a kultúry nie je v poslednej dobe z rôznych dôvodov veľký záujem. Mnohé zo slovanských jazykov (vrátane slovenčiny) sa podľa počtu ich hovoriacich zaraďujú medzi tzv. malé jazyky (akokoľvek je tento termín kontroverzný), a preto, hoci geograficky nie sú od bulharčiny až také vzdialené, tieto jazyky sú často jednak nepopulárne, jednak málo známe.

Ako vzbudiť záujem o štúdium slovanských jazykov a kultúr – to je hlavná výzva, ktorej čelí moderná univerzitná slavistika, slovakistiku nevynímajúc. Jedným z riešení je vzdelávanie v interdisciplinárnych vzdelávacích programoch s flexibilnými učebnými osnovami, ktoré poskytujú možnosť širokospektrálneho filologického vzdelávania s cudzojazyčnou prípravou vo viacerých jazykoch (v rôznych kombináciách). Na upútanie pozornosti smerom k slovanským jazykom a popularizáciu výdobytkov moderných slovanských kultúr medzi študentmi a verejnosťou je dôležitá aj práca a spolupráca so zahraničnými univerzitami, kultúrnymi organizáciami, diplomatickými zastúpeniami krajín a zamestnávateľmi. V tomto smere má VTU dlhoročnú tradíciu, ktorú sa snažíme udržiavať.

Literatúra

IGAZOVÁ, T. – KOŽUCHOVÁ, M. (1984): *Slovenský jazyk a literatúra*. Veliko Tarnovo: Univerzitná tlačiareň pri Univerzite sv. Cyrila a Metoda.

JEŽÓ GARANČOVSKÁ, L. (2017): Aplikácia učebných štýlov vo vyučovaní cudzích jazykov. In: Olteanu, A. (ed.): *Romanoslavica*, LIII/1. Conferinţa internaţională Zilele culturilor slave la Bucureşti 23. – 24. septembrie 2016. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 43 – 59.

JEŽÓ GARANČOVSKÁ, L. (2019): Využitie publicistických komunikátov v procese výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka. In: *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, 38/1, 61 – 77.

JEŽÓ GARANČOVSKÁ, L. (2021): Autentický videomateriál vo výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka. In: Kesselová, J. (ed.): *Slovenčina ako cudzí jazyk v škole*. Užhorod: Vydavnyctvo Oleksandry Harkuši, 147 – 164.

JEŽÓ GARANČOVSKÁ, L. (2022a): Pieseň ako efektívny nástroj rozvoja jazykových a komunikatívnych kompetencií v kontexte inovatívnej výučby cudzích jazykov (na príklade slovenčiny ako cudzieho jazyka). In: Dinu, C. – Stan, G. (eds.): *Romanoslavica, LV/3. Volumul conţine lucrările Simpozionului internaţional Slavistica românească şi dialogul culturilor 2019. 70 de ani de slavistică românească la Universitatea din Bucureşti.* Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 109 – 134.

JEŽÓ GARANČOVSKÁ, L. (2022b): Využitie audiovizuálneho materiálu vo výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka (výsledky dotazníkového prieskumu). In: Panajotov, V. (ed.): *Súčasná slovakistika – súradnice a vektory*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie pri príleži-

tosti 30. výročia odboru slovenská filológia na Univerzite sv. Klimenta Ochridského v Sofii (Sofia, 28. 04. 2021). Sofia: Univerzitné vydavateľstvo „St. Kliment Ochridski“, 396 – 410.
JEŽÓ GARANČOVSKÁ, L. (2023): (Nové) e-learningové platformy určené na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka. In: Mošaťová, M. – Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach III. Zborník príspevkov venovaných výskumu a výučbe. 1. zväzok.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 236 – 262.
KONSTANTINOVA, D. – IVANOVA, C. (2013): Slovakistika na Veľkotrnovskej univerzite Sv. Cyrila a Metoda vo Veľkom Trnove v Bulharsku. In: Pekarovičová, J. (ed.): *Slovakistika vo svete. Súčasný stav a perspektívy*. Bratislava: Stimul, 240 – 244.
KONSTANTINOVA, D. (2016): Slavistika a slovakistika na Veľkotrnovskej univerzite Sv. Cyrila a Metoda v Bulharsku. In: Doruľa, J. – Žeňuch, P. (eds.): *Ján Stanislav a slovenská slavistika*. Bratislava: Slavistický Ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, 185 – 193.

КОЛЕВА, С. (2019): Фразеологичните единици като градивни елементи в езиковата картина на Световното първенство по футбол от 2018 г. (върху материал от спортни статии от българска и словашка онлайн медия). In: *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis,* 38/1, 145 – 156.
КОЛЕВА, С. (2020): Фразеологичните единици като носители на оценка в медийния текст (върху материал от статии за култура в български и словашки онлайн медии). In: *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, 39/2, 311 – 322.
КОЛЕВА, С. (2021) Оценъчността на фразеологизмите в медийния текст (върху материал от рубрики за политика в български и словашки онлайн медии). In: Илиева, М. et al. (eds.): *Проблеми на устната комуникация*, 12 /1, 187 – 200.
КОЛЕВА, С. (2022): Ценности в медийния текст, изразени чрез фразеологизми с компонент ПЪТ (върху материал от политически новини в български и словашки онлайн медии). In: Иванова, Ц. et al. (eds.): *Пътят в културата на българи и сърби. Пут у култури Бугара и Срба.* Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 41 – 48.
КОНСТАНТИНОВА, Д. (2015)*: Падежите в словашкия език (с оглед на преподаването им на българи).* Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“.
КОНСТАНТИНОВА, Д. (2016): Словакистиката във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий” – традиции и очаквания. In: Krejčí, P. – Krejčová, E. (eds.): *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě III.* Brno: Sojnek, 261 – 270.
КОНСТАНТИНОВА, Д. (2017a): Поздравите в българския и словашкия език – някои лингвокултурологични аспекти. In: Žeňuchová, K. – Kitanova, M. – Žeňuch, P. (eds.): *Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach. Zo slovanskej etnolingvistiky*. Bratislava – Sofia: Slavistický inštitút Jana Stanislava SAV – Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – Slovenský komitét slavistov – Veľvyslanectvo Bulharskej republiky v Slovenskej republike, 277 – 283.
КОНСТАНТИНОВА, Д. (2017b): Обръщенията и титулуването в деловата кореспонденция в българския и словашкия език. In: *Romanoslavica*, LIII/3. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 129 – 136.
КОНСТАНТИНОВА, Д. (2018a): Към въпроса за концепта вино в българския и в словашкия език (върху материал от фразеологията и паремиологията). In: Цанов, С. et al. (eds.): *LIMES SLAVICUS 3. Културни концепти на славянството.* Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 13 – 23.
КОНСТАНТИНОВА, Д. (2018b): Гастрономическите традиции на българи и словаци, отразени в българската и словашката фразеология. In: *Studia Philologica Universitatis Tarnovensis*, 37/1, 89 –102
КОНСТАНТИНОВА, Д. (2019): Словакия и България, словашкият и българският език през погледа на студентите. In: *Studia Philologica Universitatis Tarnovensis*, 38/1, 33 – 42.

КОНСТАНТИНОВА, Д. (2020): За някои комуникативни и граматични аспекти на говоренето на „ти" и на „Вие" в българския и словашкия език. In: Иванова, Ц. et al. (eds.): *Диалогични пространства.* Сборник с доклади от Юбилейна славистична научна конференция. Велико Търново, 13.–14.05.2014 г. Велико Търново: Фабер, 41 – 48.

КОНСТАНТИНОВА, Д. (2021): *Граматичната категория падеж (българско-словашки паралели)*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий".

КОНСТАНТИНОВА, Д. (2022a): Академична комуникация и учтивост. In: Панайотов, В. et al. (eds.): *Съвременната словакистика. Координати и вектори. Сборник с доклади от Международната научна конференция по случай 30-годишнината на специалност „Словашка филология" в СУ „Св. Климент Охридски" – София, 28.04.2021 г.* София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски", 371 – 382.

КОНСТАНТИНОВА, Д. (2022b): Учтивост и условно наклонение в българския и словашкия език. In: Цанов, С. et al. (eds.): *LIMES SLAVICUS 3. Културни концепти на славянството.* Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски", 55 – 75.

КОНСТАНТИНОВА, Д. – СЕДЛАКОВА, К. (2005): *SLOVENČINA PRE BULHAROV – pre pokročilých.* Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий".

КОНСТАНТИНОВА, Д. – БАШИР ГЕЧОВА, В. (2016): *Словашки език – самоучител в диалози*. Плевен: Грамма.

КОНСТАНТИНОВА, Д. – БАШИР ГЕЧОВА, В. (2017): Особености на учебниците за самообучение по чужд език (върху материал от „Словашки език за българи - самоучител в диалози"). In: Иванова, Ц. et al. (eds.): *Studia Philologica Universitatis Tarnovensis*, 36/2, 177 – 183.

ПАНАЙОТОВ, В. – КОНСТАНТИНОВА, Д. (2016): Езиковедската словакистика в Софийския университет „Св. Климент Охридски" и във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий". In: *Проглас*, XXV/2, 526 – 537.

СЕДЛАКОВА,, К. – КОНСТАНТИНОВА, Д. (2006): *Българско-словашки разговорник.* Плевен: Грамма.

Internetové zdroje

[1] https://www.uni-vt.bg/bul/?zid=80 (cit. 9. 12. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM VO VÝSKUMNOM ÚSTAVE SLOVÁKOV V MAĎARSKU

Tünde Tušková – Alžbeta Uhrinová – Juraj Rágyanszki

Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete
Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku
Szabó Dezső u. 40 – 42, Békéscsaba (Maďarsko)
E-mail: vusm@alfold.net

TUŠKOVÁ, T. – UHRINOVÁ, A. – RÁGYANSZKI, J. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Research Institute of Slovaks in Hungary. In: *Slovenská reč*, 88/3, 384 – 398.

Abstract: The study presents more than 30 years of linguistic research and project outputs of the Research Institute of Slovaks in Hungary. The main fields of research were sociolinguistics, onomastics, linguistic landscape studies, and the history of Slovak literary language. The article also outlines the perspectives of further linguistic research at the Research Institute of Slovaks in Hungary.

Keywords: Slovaks in Hungary, sociolinguistics, onomastics, linguistic landscape studies, history of literary language.

Článok v skratke:

- Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku je spoločenskovedný ústav interdisciplinárneho charakteru. Zameriava sa na výskum histórie, národopisu, kultúrnej antropológie a jazyka Slovákov žijúcich v Maďarsku.
- V článku sú prezentované stručne dávnejšie a podrobnejšie súčasné dialektologické, sociolingvistické, onomastické bádania a projekty a výskumy z dejín slovenského jazyka v Maďarsku.
- V budúcnosti plánujeme pokračovať vo výskume používania slovenského jazyka, dvojjazyčnosti Slovákov v Maďarsku, jazykovej krajiny slovenských obcí a v jazykovej analýze historických dokumentov.

1. ÚVOD

V štúdii predstavujeme výsledky jazykovedných výskumov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku[1] so zvláštnym zreteľom na súčasnosť a publikačnú činnosť. Vedeckovýskumná práca interných a externých pracovníkov inštitúcie na tomto poli sa zameriava na dialektologické, sociolingvistické, onomastické bádania a projekty a výskumy z dejín slovenského jazyka v Maďarsku. Zahŕňa v sebe prezentáciu výsledkov z rôznych domácich i zahraničných konferencií a publikácií. Na začiatku stručne približujeme naše bádateľské zázemie a skoršie jazykovedné výskumy. Podrobnejšie analyzujeme výskumy a publikácie z rokov 2018 – 2023. V závere načrtávame výskumné plány do budúcnosti.

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

2. Z DEJÍN VÚSM

Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku so sídlom v Békešskej Čabe (VÚSM) bol založený v roku 1990. Založenie ústavu sa považovalo za priekopnícke, keďže predtým v Maďarsku podobný národnostný výskumný ústav nefungoval. Zakladateľom a prvým prevádzkovateľom VÚSM bol Zväz Slovákov v Maďarsku. Ústav je od roku 2001 inštitúciou Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku. Spočiatku bol financovaný zakladateľom, neskôr a aj v súčasnosti zo štátneho rozpočtu a okrem toho je podporovaný slovenskými a maďarskými vedeckými nadáciami a súbehmi.

VÚSM je vedeckou inštitúciou so širokým profilom. Vznikol ako spoločenskovedný ústav interdisciplinárneho charakteru, zameriava sa na výskum histórie, národopisu, školstva, jazyka Slovákov žijúcich v Maďarsku, pričom rozvíja aj bohatú vydavateľskú činnosť. Samostatne vydal 100 publikácií a aktívne pôsobí aj ako spoluvydavateľ. Väčšina autorov týchto publikácií sú Slováci z Maďarska. Spomedzi vedných odborov najviac dominuje história, ale rozhodujúci je aj podiel jazykovedných publikácií (niektoré sú dostupné aj online na webovej stránke VÚSM[2]).

Od roku 1991 pravidelne organizujeme národopisné, neskôr interdisciplinárne výskumné tábory (viac nižšie) a od r. 1993 vedecké konferencie. V roku 2023 sme zorganizovali 17. medzinárodnú konferenciu. Naše konferencie majú do značnej miery interdisciplinárny charakter, ale organizovali sme aj lingvisticky zamerané podujatia (napr. *Slovenčina v menšinovom prostredí*, 2003 a 2007).

Popri výskume a edičnej činnosti VÚSM ponúka rôzne vedecké a vedecko-popularizačné programy a prednášky. V rámci vedecko-popularizačných programov treba vyzdvihnúť študentské súťaže, ktoré ústav organizuje od r. 2003 s cieľom zapojiť do vedeckého výskumu žiakov základných a stredných škôl a študentov univerzít. Počas týchto rokov sa zorganizovalo 16 súťaží.

Výskumný ústav sa snaží prezentovať výskumy o Slovákoch v Maďarsku na medzinárodnej úrovni. Udržiava intenzívne pracovné vzťahy s ústavmi Slovenskej akadémie vied, slovakistickými pracoviskami vysokých škôl a univerzít v Maďarsku, na Slovensku a v slovenskom zahraničí. O histórii Výskumného ústavu boli vydané jubilejné publikácie, štúdie, bulletiny a diplomové práce, v ktorých sa záujemcovia môžu podrobnejšie zoznámiť s prácou slovenských výskumníkov (posledné Tušková – Uhrinová 2021a).

3. STARŠIE VÝSKUMY

3.1. ZAČIATKY

Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, resp. jeho právny predchodca Slovenský výskumný ústav mal už vo svojom prvom štatúte medzi cieľmi a úlohami zakotvené rozvíjanie vedeckého výskumu jazyka, resp. nárečia Slovákov v Maďarsku. Prvá ria-

diteľka ústavu Anna Divičanová[2] poverila Máriu Žilákovú[3], aby spolu s Júliou Szabóovou Marlokovou[4] vypracovali koncepciu jazykovedného výskumu. Materiál *Archív slovenských nárečí v Maďarsku – zásady archivovania,* zostavený M. Žilákovou v r. 1991 (2003) môžeme pokladať za prvú koncepciu slovenských jazykovedných výskumov v Slovenskom výskumnom ústave. Podľa tejto koncepcie sa urobili magnetofónové záznamy a sa začal zbierať zvukový materiál slovenských nárečí v Maďarsku. Pre nedostatok financií sa projekt nedokončil.

Zhodou okolností aj prvé publikácie ústavu sú z oblasti jazykovedy, *Atlas slovenských nárečí v Maďarsku, slovensko-nemecké dvojjazyčné vydanie – Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn, slowakisch-deutsche zweisprachige Ausgabe* (Fügedi – Gregor – Király 1993). Ústav tento jedinečný a cenný výskumný materiál jeho vydaním vlastne zachránil pred zabudnutím. Prácu si objednala Maďarská akadémia vied v r. 1949, rukopis bol hotový aj s mapami do r. 1965, potom viac ako 30 rokov čakal na vydanie. Atlas uzrel svetlo sveta v roku 1993 v tej istej forme, ako ho pred 30 rokmi autori zostavili. Spracúva hláskoslovné a morfologické javy. Je v ňom kartografickou metódou zaregistrovaný synchrónny stav slovenských nárečí v Maďarsku v období rokov 1949 – 1965 a podaný ich systematický prehľad. V publikácii sa pozornosť venuje aj problematike miešania nárečí, problému vzniku prechodných a zmiešaných typov nárečí, ako aj otázkam jazykovej integrácie, dvojjazyčnosti a maďarsko-slovenským jazykovým vplyvom a interferenciám.

V tom istom roku vyšiel *Čabjanski nárečoví slovňík – Csabai tájszótár*, prepracovaný a doplnený rukopis Júliusa Dedinského (Ando – Mazán 1993). Bola to prvá kniha vydaná v spolupráci s VÚSM. Slovník obsahuje takmer 800 čabianskych nárečových slov a výrazov, ktoré sú preložené do spisovnej slovenčiny a maďarčiny. Ich významy sú objasnené vetnými príkladmi v nárečí, ktoré sú tiež preložené do maďarčiny.

Témy ako stav jazyka, jeho používanie, jazyková komunikácia, jazykové znalosti alebo ovládanie jazyka Slovákov v Maďarsku sa netýkajú len pozornosti lingvistov, ale venujú sa im aj inak zamerané výskumy. Na tomto mieste spomenieme len práce A. Divičanovej, ktoré sa zaoberajú jazykovými, kultúrnymi a spoločenskými kontaktmi a analyzujú proces vytrácajúcej sa hodnoty materinského jazyka (1999, 2002).

Jazykovedné štúdie M. Žilákovej sa považujú za základné diela o jazyku Slovákov v Maďarsku. Vo viacerých svojich prácach autorka rozoberala funkčné roz-

[2] Anna Divičanová, slovakistka, kulturologička, etnologička, kandidátka historických a národopisných vied a univerzitná profesorka na Katedre slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Eötvösa Loránda (ELTE) v Budapešti. Inštitúciu riadila v rokoch 1990 – 2002.

[3] Mária Žiláková, lingvistka, habilitovaná docentka jazykovedy na Katedre slovanských filológií Filozofickej fakulty ELTE v Budapešti. Externá spolupracovníčka VÚSM.

[4] Júlia Szabóová Marloková, lingvistka, doktorka jazykovedy, učiteľka slovenského jazyka, literatúry a dejepisu na strednej škole.

vrstvenie jazyka slovenskej národnosti, venovala sa vzťahom dolnozemských Slovákov k spisovnej norme, kalkami, slovakizmami v maďarskom jazyku, ako aj jazykovými rozbormi diel krásnej literatúry a periodík. Mnoho jej štúdií bolo uverejnených v publikáciách ústavu a väčšina z nich je výsledkom jej práce vo VÚSM (napr. 2005, 2008). Významné sú aj nárečové výskumy M. Žilákovej (napr. 2010, 2013).

3.2. DIALEKTOLOGICKÉ VÝSKUMY

Okrem už spomenutých dialektologických prác ďalším dôležitým prameňom bol *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku* (1996). Kniha bola prvou kolektívnou a syntetizujúcou vedeckou prácou ústavu. Mala za cieľ zhromaždiť doklady o ľudovej kultúre tu žijúcich Slovákov, aby sa tým sprístupnil obraz ich spôsobu života a kultúry. Na výskum bolo vybratých 23 lokalít, ktoré reprezentovali všetky regióny Maďarska. Atlas obsahuje 430 máp a je vzácnym prameňom dialektologického výskumu, keďže vo veľkej miere spracúva lexiku ľudovej kultúry (názvy nástrojov, predmetov, potravín, príbuzenských vzťahov atď.).

Dialektologické výskumy VÚSM sa realizovali, resp. sa realizujú predovšetkým v tzv. výskumných táboroch.[5] Účastníci tábora sú výskumníci, doktorandi a študenti zo Slovenska a Maďarska, ktorí v teréne skúmajú vybranú slovenskú lokalitu. Po svojom vzniku VÚSM prevzal organizáciu národopisných táborov od Zväzu Slovákov v Maďarsku. Prvý národopisný tábor bol zorganizovaný v roku 1977 v Banke (Bánk). V súčasnosti sa každý druhý rok konajú jednotýždňové výskumné tábory a VÚSM v roku 2022 v Mlynkoch (Pilisszentkereszt) zorganizoval už 37. takýto tábor. Od roku 2001 výskumy majú interdisciplinárny charakter. Okrem etnografických a dialektologických tém sú zamerané na sociolingvistiku, humánnu geografiu, kultúrnu antropológiu a históriu. V oblasti dialektológie už dlhodobo prebieha spolupráca s výskumníčkou Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV Katarínou Ballekovou, ktorá sa pravidelne zúčastňuje na výskumných táboroch a prednáša na konferenciách o svojich výskumoch v Maďarsku (Balleková 2004, 2015). Výskumníci v rámci táborov v teréne zozbierali bohatý dialektologický zvukový materiál. Materiály sú k dispozícii v sídle VÚSM v Békešskej

[5] Národopisné tábory vznikli na podnet celoštátneho hnutia zameraného na záchranu ľudovej kultúry. Prvý tábor mal názov Vlastivedný – národopisný zberateľský tábor. Neskôr sa charakter a štruktúra tohto podujatia postupne modifikovala a názov táborov sa zmenil na etnografické tábory a neskôr na interdisciplinárne výskumné tábory. Špecifikom výskumných táborov je, že ide o kolektívnu terénnu prácu. Účastníci vykonávajú individuálny výskum, ale zároveň majú možnosť vymieňať si skúsenosti a vieseť odborné konzultácie na pracovných stretnutiach i mimo nich. Tábory sú organizované v maďarských lokalitách obývaných Slovákmi. Dôležitým faktorom je používanie slovenského jazyka tak zo strany výskumníkov, ako aj informátorov. Popri vedeckom výskume významnú úlohu zohráva tiež osvetové pôsobenie bádateľov v danom prostredí. Hlavným cieľom táborov je čo najkomplexnejšie predstavenie slovenského charakteru skúmanej lokality a oživenie slovenského povedomia obyvateľov (viac Krekovičová – Krupa – Ando 2008).

Čabe, ale aj v partnerských inštitúciách. Od roku 2018 sa výsledky výskumov po každom tábore uverejňujú v edícii *Studia Interdisciplinaria.* Vedecké články o výsledkoch starších táborov boli publikované najmä v periodiku *Národopis Slovákov v Maďarsku* a v konferenčných zborníkoch (napr. Kováčová – Uhrinová 2015; Marloková Szabóová 2021).

3.2.1. Jazyková analýza Čabianskeho kalendára

Tünde Tušková sa vo svojej dizertačnej práci na Katedre slovenského jazyka a literatúry Segedínskej univerzity venovala predovšetkým jazykovej analýze *Čabianskeho kalendára* (Tuska 2002). Kultúrnohistorický význam kalendára skúmala viac rokov a písala o ňom vo viacerých slovenských a maďarských štúdiách. V jednej z kapitol publikácie *O storočnom Čabianskom kalendári* (Tušková 2021) urobila hlbší prieskum vzťahu slovenského spisovného jazyka a čabianskeho slovenského dialektu. Podkladovým materiálom na analýzu boli použité ročníky *Čabianskeho kalendára* 1920 – 1939. Autorka tak podala krátky historický prehľad o vzťahu medzi lokálnym dialektom a spisovnou slovenčinou.

Už od 18. storočia sa sporadicky stretávame s elementmi lokálnej jazykovej variety v písomných prejavoch. Uchovávajú ich rozličné zápisnice, závety, administratíva cechov. Autorka predpokladala, že prvky čabianskeho dialektu sa nie vedome dostali do písomných dokumentov. V časovom rozpätí do polovice 19. storočia – tento fenomén sa dá interpretovať skôr ako slabšie ovládanie normy bibličtiny.

Z typu osídlenia Slovákmi obývaných osád, ktoré majú povahu jazykových ostrovov, vyplýva, že Čabänia dlho nemali užšie kontakty s moderným jednotným slovenským spisovným jazykom vytvoreným Ľudovítom Štúrom (a jeho spolupracovníkmi), preto mohla ovplyvniť táto podoba slovenčiny ich jazyk iba do nepatrnej miery. Situácia sa v 20. storočí zmenila, Čabänia mali čoraz viacej príležitostí (v prvom rade cestou časopisov) na to, aby sa najprv oboznámili so spisovnou slovenčinou a postupne sa stali aj jej nositeľmi, aktívnymi používateľmi. Konkrétne údaje dosvedčujú fakt, že štúrovčina mala odozvu na dolnozemských slovenských jazykových ostrovoch už od 40. rokov 19. storočia. Značne prispel k rozšíreniu spisovnej slovenčiny v južnej časti Dolnej zeme práve *Čabiansky kalendár.*

Redaktormi periodika boli vzdelaní farári (Ľudovít Žigmund Szeberényi, Michal Francisci, Michal Rohály), ktorí si osvojili štandardnú spisovnú normu a snažili sa jej pridržiavať. Napriek tomu sa nájdu na stránkach kalendára aj príspevky s elementmi čabianskeho nárečia, ba aj také, ktoré boli v celom rozsahu napísané v lokálnom dialekte. Autormi takýchto sú čabianski písmáci[6], resp. písmáci z okolitých slovenských lokalít.

[6] Písmáci boli jednoduchí roľníci, ktorí prispievali do Čabianskeho kalendára, venovali sa literatúre.

3.3. SOCIOLINGVISTICKÉ VÝSKUMY

Bývalá pracovníčka Spoločenskovedného ústavu SAV Mária Homišinová v spolupráci s VÚSM realizovala významné sociologické a sociolingvistické výskumy o súčasnom stave slovenskej národnosti a slovenského jazyka v Maďarsku. Boli to výskumy o inteligencii (Homišinová 2003), rodinách (Homišinová 2006), poslancoch menšinových samospráv (Homišinová – Uhrinová – Ondrejovič 2013) a o mládeži (Homišinová 2015).

V sociolingvistických (a ďalších jazykovedných) výskumoch vo VÚSM pokračovali lingvisti A. Uhrinová,[7] S. J. Tóth,[8] T. Tušková[9] a J. Rágyanszki.[10]

A. Uhrinová v rokoch 1995 – 2007[11] na základe dotazníkov o jazykovej praxi, interview, bezprostredného pozorovania a analýzy dokumentov skúmala používanie slovenského jazyka v kruhu Slovákov v Maďarsku. Zmapovala a zdokumentovala súčasnú jazykovú situáciu, charakterizovala hlavné komunikačné sféry, bilingvizmus a jazykové autobiografie predstaviteľov slovenskej národnosti, ambivalentný proces vývinu slovenčiny, stav výmeny jazyka. Zaoberala sa tradičnými a novými slovenskými inštitúciami a vedeckou publikačnou činnosťou slovenskej inteligencie (napr. Uhrinová 2004, 2008a, 2008b). Bola vedúcou lingvistických programov *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe* (2001 – 2004) a *Slovenský jazyk v Maďarsku* (2004 – 2007). Výskumné zistenia sú dostupné v kolektívnych monografiách (Uhrinová – Žiláková 2005, 2008). Ciele a koncepcia celoštátneho sociolingvistického projektu boli vypracované v spolupráci s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV s odbornou pomocou Slavomíra Ondrejoviča.

A. J. Tóth viac rokov realizoval výskumy vo VÚSM predovšetkým o jazykovej situácii v školách a cirkvi. Výskumné výsledky prezentoval vo viacerých štúdiách (napr. Tóth 2008a, 2008b).

Ďalšou výskumnou oblasťou T. Tuškovej je sociolingvistická analýza používania slovenského jazyka u mladých Slovákov v Maďarsku. Počas jej pôsobenia na Katedre slovenského jazyka a literatúry v Segedíne sa zloženie študentov na kated-

[7] Alžbeta Uhrinová, doktorka jazykovedy, mimoriadna profesorka na vysokej škole v Békešskej Čabe. Od r. 2001 externá spolupracovníčka VÚSM, v období 2002 – 2003 bola zamestnaná na polovičný úväzok a v rokoch 2003 – 2018 na plný úväzok. Od r. 2019 pracuje znovu ako externá spolupracovníčka ústavu. V rokoch 2002 – 2010 bola riaditeľkou VÚSM.

[8] Sándor János (Alexander Ján) Tóth, doktor jazykovedy, v rokoch 2003 – 2009 bol zamestnaný na plný úväzok, v súčasnosti habilitovaný docent na Katedre slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho v Komárne.

[9] Tünde Tušková, doktorka jazykovedy, docentka a vedúca Katedry slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Segedínskej univerzity. V rokoch 2010 – 2017 bola zamestnaná vo VÚSM na polovičný úväzok a od roku 2017 na plný úväzok. Od roku 2017 je riaditeľkou ústavu.

[10] Juraj Rágyanszki, doktorand, odborný asistent na Katedre slovanských filológií Filozofickej fakulty ELTE v Budapešti. Od r. 2019 je externým spolupracovníkom VÚSM.

[11] V rokoch 1995 – 2001 A. Uhrinová realizovala výskumy na čabianskej vysokej škole.

rách slovakistiky v Maďarsku, ako aj ich vnútorný postoj k vlastnej identite veľmi zmenil. Problematika používania slovenského jazyka u nastupujúcej slovenskej inteligencie v Maďarsku nebola do roku 2016 podrobnejšie predstavená v žiadnych súhrnných prácach. Základné informácie o výsledkoch výskumu boli prezentované na rôznych konferenciách a sympóziách a publikované v odborných periodikách či zborníkoch v Maďarsku i na Slovensku. Syntézou je monografia T. Tuškovej pod názvom *Slovenský jazyk v univerzitnom bilingválnom prostredí* (2016), ktorá je vyústením snahy o vyplnenie medzery v tejto oblasti výskumu. V rámci analýzy dotazníkového materiálu autorka predstavila zistenia o etnických parametroch študentov, o ich názoroch týkajúcich sa procesov výmeny jazyka. Hľadala odpovede na otázky, do akej miery ovládajú slovenčinu a jej variety, ktorý z jazykov používajú v rozličných komunikačných sférach a komunikačných situáciách. Pozornosť sústredila tiež na jazykové postoje a stereotypy súvisiace s dvojjazyčnosťou, na kultúrne postoje, ako aj na stereotypy a predsudky študentov.

4. SÚČASNÉ LINGVISTICKÉ VÝSKUMY

4.1. ONOMASTICKÉ VÝSKUMY

Rok 2004 sa stal dôležitým medzníkom v dejinách života VÚSM, pretože bola podpísaná *Dohoda o spolupráci* medzi Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV a VÚSM, čím sa v značnej miere zlepšili podmienky výskumnej práce. V oblasti onomastiky sa prvé spoločné odborné stretnutie realizovalo v roku 2010 v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra v Bratislave. Išlo o odborný seminár, ktorý viedli Pavol Žigo, Milan Majtán a Iveta Valentová. Stretnutie malo vedecký aj inštruktážno-metodologický charakter.

Prvým spoločným výskumným projektom bol projekt *Slovenské priezviská v Maďarsku*, ktorého cieľom bolo zostaviť zoznam rodných mien slovenských jazykových ostrovov. Tento projekt môže byť nápomocný pri oživovaní slovenských tradícií a slovenského jazyka zmiešanej, dnes už z jazykovej stránky značne asimilovanej slovenskej komunity, a môže vzbudiť záujem maďarských Slovákov o pátranie po svojich koreňoch a predkoch.

Prvým výstupom tohto projektu je monografia *Čabianske priezviská* (Divičanová – Chlebnický – Tušková – Uhrinová – Valentová 2015[1], 2017[2]), ktorá syntetický spracúva priezviská čabianskych slovenských rodín. Autori sa vo svojom výskume opierali najmä o úradný zoznam osobných mien v Békešskej Čabe z roku 2010. Úvodné časti predstavujú dejiny skúmanej lokality, medzi inými aj staršie zoznamy čabianskych rodín. Nasleduje charakteristika najstarších a najfrekventovanejších priezvisk, ktoré sú zoradené podľa motivácie: zamestnanie, spoločenské postavenie, rodinné vzťahy, etnické a národné mená, krstné mená a vlastnosti. V samostatnej kapitole sa analyzuje predpokladaný pôvod približne 600 priezvisk. Mapy zobrazujú

migračné vlny čabianskych rodín a výskyt i frekvenciu vybraných priezvisk na území Maďarska podľa žúp a obcí. V závere sú uvedené priezviská rodín, ktoré z Békešskej Čaby vymizli ešte pred rokom 1938. Táto kolektívna monografia významnou mierou pomôže predovšetkým pri udržiavaní a zveľaďovaní kultúrneho dedičstva, pri uvedomovaní si etnickej príslušnosti a národnostného povedomia slovenskej komunity Békešskej Čaby v súčasnom spoločenskom a jazykovo značne asimilovanom prostredí.

Ďalší kolektívny onomastický výskum sa realizoval v Slovenskom Komlóši (Tótkomlós). Jeho výsledkom je monografia *Komlóšske priezviská* (Divičanová – Chlebnický – Tušková – Valentová 2017). V úvode sa čitatelia oboznamujú so stručnými dejinami Slovenského Komlóša, keďže na vznik a formovanie priezvisk mali výrazný vplyv aj historické udalosti. Osobitnú kapitolu tvorí slovníková časť, v ktorej sa uvádza motivácia, lexikálno-sémantická rekonštrukcia a slovotvorný rozbor približne 320 priezvisk. Autori sa pri analýze priezvisk slovenských rodín z tejto lokality opierali o úradný zoznam obyvateľov z roku 2014. V prílohe sú uverejnené mapy zobrazujúce migračné vlny komlóšskych rodín.

V súčasnosti pod vedením Ivety Valentovej prebiehajú výskumy priezvisk v pilišských obciach a pripravuje sa ďalšia onomastická monografia.

4.2. SOCIOLINGVISTICKÉ PROJEKTY

Pod vedením Jazykovedného ústavu Maďarskej akadémie vied[12] (ďalej JÚ MAV) v spolupráci s VÚSM v súčasnosti (2022 – 2023) prebieha za účasti T. Tuškovej a A. Uhrinovej v Slovenskom Komlóši retrospektívny výskum.[13] Jeho predmetom sú zmeny v jazykovej komunikácii a dvojjazyčnosti, ktoré sa udiali za dve desaťročia od základného výskumu v meste v r. 2003 – 2004.[14] Závery súčasného výskumu budú publikované v roku 2024 v maďarskom jazyku v monografii *Többnyelvűség Magyarországon – Összehasonlító vizsgálatok hat nemzetiségről* (Viacjazyčnosť v Maďarsku – Porovnávacie sociolingvistické výskumy šiestich národností) (Bartha – Borbély, v tlači). Publikácia bude vydaná v printovej aj elektronickej ver-

[12] V súčasnosti pod názvom Centrum jazykovedných výskumov – Výskumná sieť Eötvösa Loránda.

[13] Názov projektu: *Mecenatúra – MEC_K_141233 je Viacjazyčnosť v Maďarsku – Porovnávacie sociolingvistické výskumy šiestich národností*.

[14] Sociolingvistický výskum pod názvom *Jazyková situácia v Slovenskom Komlóši* bol realizovaný podľa koncepcie projektu JÚ MAV a Katedry súčasného maďarského jazyka ELTE (Názov projektu: *Dimenzie jazykovej inakosti: možnosti zachovania jazykov menšín*. Vedúcimi projektu boli Csilla Bartha a Anna Borbély). Do výskumu sa zapojilo šesť národností, okrem Slovákov to boli Nemci, Rumuni, Rómovia (Lovári a Beáši), Srbi a Chorváti. Výskum sa zameriaval na používanie jazyka, výmenu kódov, zachovanie jazyka, na otázky dvojjazyčnosti, jazykového postoja, stereotypov. Skúmanou slovenskou lokalitou bol Slovenský Komlóš. Cieľom projektu bolo zmapovať, či sa dajú vytvoriť všeobecne platné modely procesu výmeny jazyka. Skúmalo sa, či jazykový postoj a stereotypy majú vplyv na používanie menšinového jazyka a na proces výmeny jazyka. Výsledky výskumu boli prezentované vo viacerých kolektívnych a individuálnych štúdiách (napr. Tóth – Tušková – Uhrinová – Žiláková 2005).

zii. Aktualizovanú, rozšírenú štúdiu o Slovenskom Komlóši plánujeme uverejniť aj v slovenskom jazyku.

Vo VÚSM v súčasnosti prebiehajú aj bádania jazykovej krajiny (*linguistic landscape*) slovenských lokalít.[15] V kruhu maďarských aj slovenských jazykovedcov dostáva výskum *jazykovej krajiny* čoraz väčší priestor a stáva sa samostatným vedeckým odborom. Ich výskum sa rozšíril a zahrňuje aj Maďarmi osídlené osady a sídla v celej Karpatskej kotline. Výskumy, ktoré sa dotýkajú jazykového obrazu maďarských národnostných menšín v tejto oblasti, inšpirovali aj nás (T. Tuškovú a A. Uhrinovú), aby sme skúmali obraz vizuálneho používania jazyka u békeščabianskych, čívskych a komlóšskych Slovákov, ktorý môže byť akýmsi kompasom pre uvedené spoločenstvo, pre jeho úlohu a prestíž, ktorú má a zohráva v týchto lokalitách. Doterajšie výskumy v oblasti jazykovej krajiny sa zameriavali predovšetkým na oficiálne dopravné značky, názvy ulíc, reklamné tabule, miestne názvy, názvy inštitúcií, obchodných jednotiek, škôl. V súlade s niektorými jazykovedcami zastávame názor, že okrem tradične chápaných väčších priestorov (ulice, miesta, dopravné prostriedky, verejné budovy atď.) sa oplatí zamerať výskum aj do iných dimenzií v oblasti medziľudských vzťahov. Sem patria napríklad významné podujatia, ktoré sa organizujú v jednotlivých sídlach, ktoré boli predmetom aj našich výskumov (Tušková – Uhrinová 2018, 2020; v maďarskom jazyku Tuska – Uhrin 2020). Naše pozorovania potvrdili doterajšie jazykovedné výskumy, že používanie vizuálneho prejavu menšinového jazyka zvyšuje nielen jeho prestíž, ale prostredníctvom neho aj prestíž ním hovoriaceho spoločenstva. Udržanie menšinového jazyka ovplyvňuje aj to, akú vysokú má vizuálnu prestíž.

4.2.1. Jazykovedné aspekty výskumu národnostného školstva

Spoločný projekt VÚSM a Spoločenskovedného ústavu Centra spoločenských a psychologických vied SAV v Košiciach s názvom *Súčasný stav a fungovanie slovenského národnostného školstva – reflexia pedagógov, reflexia študentov a reflexia rodičov* sa začal realizovať v rokoch 2013 – 2014 (Ďurkovská – Tušková 2019, 2020). Jeho cieľom bolo dosiahnuť ucelený obraz o súčasnom slovenskom národnostnom školstve. Do výskumu boli zapojené nielen školy, ktorých prevádzkovateľom je Celoštátna slovenská samospráva v Maďarsku, ale aj tie, v ktorých sa slovenčina vyučuje ako predmet (Tušková 2016).

Za účasti zainteresovaných strán sa pripravil štandardizovaný dotazník, ktorý okrem všeobecnej časti pozostával zo 71 položiek. Konzultácie sa počas roka uskutočnili viackrát; tak osobne v Košiciach a v Békešskej Čabe, ako aj cez internet. Spomínané školy sa nachádzajú roztrúsené v rámci celej krajiny, a tak nám pri zbere dát pomáhali anketári, ktorí sami boli aj respondentmi. Ich školenia sa realizovali

[15] Odbornými radami či s literatúrou pomáhajú kolegovia z JÚ MAV Csilla Bartha a Anna Borbély.

v Budapešti a v Békešskej Čabe (Ďurkovská – Tušková 2021). Pri kolportovaní a vypĺňaní dotazníkov pomáhalo 16 anketárov a dotazníky vyplnilo celkom 139 respondentov. Otázky v dotazníku boli formulované v slovenskom jazyku.

Prvoradým cieľom projektu bolo prispieť k rozvoju sociolingvistického bádania v kruhu Slovákov v Maďarsku. Respondentmi boli pedagógovia a vychovávatelia vyučujúci slovenský jazyk alebo v slovenskom jazyku na rôznych školách v Maďarsku. V projekte sa analyzovalo sebahodnotenie ovládania jazykov. Zaujímala nás predovšetkým úroveň znalosti a frekvencia používania slovenského jazyka. Okrem úrovne ovládania jazykov sa časť dotazníka venovala pozorovaniu spisovného slovenského/maďarského jazyka a nárečovej podoby slovenského jazyka používaného respondentmi. Boli sme zvedaví na subjektívnu mienku pedagógov, na to, ktorý z týchto jazykov je im bližší, ktorý považujú za krajší, užitočnejší, ťažší, aký je ich citový vzťah k nim atď. Vo výskume sme venovali pozornosť aj otázkam týkajúcim sa dvojjazyčnosti respondentov, ich reakciám na výroky súvisiace s dvojjazyčnosťou. Zaoberali sme sa prechodom komunikácie zo slovenčiny do maďarčiny. Zaujímalo nás, aké sú slovenské jazykové potreby učiteľov vzťahujúce sa na školy a médiá, akú mienku majú respondenti o dvojjazyčných nápisoch, názvoch ulíc, pamätných a informačných tabúľ atď. Do dotazníka boli zaradené otázky, ktoré sa vzťahujú na kultúrne postoje. Pýtali sme sa napríklad, ktorých spisovateľov, ktorú hudbu (slovenskú či maďarskú) majú respondenti radšej, ktorá hymna je im bližšia a pod. Skúmali sme súvislosti s premennými, ako sú pohlavie, vek, národnosť, materinský jazyk, lokalita, typ školy. Pri analýze jednotlivých otázok sme tieto spojitosti uviedli len v tom prípade, keď bol vzťah relevantný (Tušková – Uhrinová 2021b).

4.3. DEJINY SPISOVNÉHO JAZYKA

V slovenskej jazykovede sa menej vie, že polemika o slovenskom spisovnom jazyku bola významná nielen na území dnešného Slovenska, ale aj na Dolnej zemi. Najskôr začala skúmať túto problematiku M. Žiláková (2010). Zo súčasných pracovníkov ústavu sa touto témou zaoberá J. Rágyanszki. V centre jeho pozornosti je dielo sarvašského evanjelického farára Štefana Jančoviča, ktorý v roku 1848 vydal prvý slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský slovník písaný v štúrovčine. J. Rágyanszki analyzoval najmä kodifikačný charakter slovníka (Rágyanszki 2014, 2017). Jančovič k svojmu slovníku zostavil aj *Slovenskú mluvňicu*, ktorá bola podľa autora prvou gramatikou živého slovenského jazyka. J. Rágyanszki porovnal ortografické a fonetické princípy gramatiky a jej morfologickú časť s *Náukou reči slovenskej* od Ľ. Štúra a dospel k záveru, že Jančovič zostavil svoju gramatiku na základe jazyka dvojtýždenníka *Slovenskje národňje novini*, ale *Náuku reči slovenskej* nepovažoval za kodifikačnú prácu. Napriek tomu medzi oboma gramatikami nie je veľa závažných rozdielov, a tak Jančovičova gramatika normu štúrovčiny nenarušila.

J. Rágyanszki kladie veľký dôraz aj na vydávanie rukopisov a staršej literatúry Slovákov v Maďarsku (Brtáňová – Rágyanszki 2022). Tieto publikácie väčšinou zostavujú historici VÚSM, ale vydávaním prameňov sa zaoberajú aj jazykovedci. Podstatnou súčasťou analýz je totiž lingvistický rozbor rukopisov a tlačí, väčšinou na základe pravopisných, fonetických, morfologických a lexikálnych aspektov. J. Rágyanszki našiel rukopis *Uwarowani nemoci Cholera rečeneg* (1831), ktorý sa zachoval vo Farnosti Narodenia Panny Márie v Číve (Piliscsév). Rukopis je prekladom maďarského letáka o ochrane pred cholerou. Rukopis potvrdzuje, že slovenský administratívny jazyk musel existovať aj v katolíckych lokalitách, pretože komunikácia medzi slovensky hovoriacimi obyvateľmi a orgánmi verejnej a cirkevnej správy musela nevyhnutne prebiehať. V prípade Čívu na účel sprostredkovania informácií o protiepidemiologických opatreniach slúžilo západoslovenské nárečie, ktoré Čívania veľmi dobre ovládali (Rágyanszki 2020).

5. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Vzhľadom na to, že VÚSM sa venuje výskumu jazyka národnostnej komunity, musí zohľadňovať súčasnú politickú a sociálnu situáciu slovenskej národnosti. Posledné sčítanie obyvateľstva v Maďarsku, ktoré je veľmi zaujímavé aj z jazykového a jazykovedného hľadiska, bolo v roku 2022, a jeho výsledky boli uverejnené v septembri 2023.[16] Podľa toho celkový počet osôb hlásiacich sa k slovenskej národnosti je 29 881. Počet osôb so slovenským materinským jazykom je 10 123 a ako jazyk používaný v rodinnom a priateľskom kruhu slovenčinu uviedlo 12 521 osôb.[17]

Terénne výskumy VÚSM potvrdzujú, že dialekty vymierajú čoraz intenzívnejšie. Aj z tohto dôvodu bol dialektologický výskum nahradený výskumom bilingvizmu. Vo výskume dvojjazyčnosti je potrebné používať nové metódy, pretože pribúdajú používatelia jazyka, ktorí si slovenský jazyk neosvojili v rámci rodiny, ale v národnostných školách. Dôležité je pokračovať vo výskume v oblasti školstva. Momentálne sa pripravuje nový dotazníkový výskum so Spoločenskovedným ústavom Centra spoločenských a psychologických vied SAV v Košiciach. ktorý aj tentokrát obsahovať bude otázky týkajúce sa používania jazyka. Respondentmi výskumu budú študenti gymnázií v Békešskej Čabe a Budapešti.

Na zachovanie identity Slovákov v Maďarsku je dôležitý aj historický výskum z pohľadu jazyka. J. Rágyanszki spracoval fond Evanjelického seniorátu v Békeš-

[16] Dotazník obsahoval štyri otázky, ktoré sa týkali národnostnej príslušnosti. Na tieto otázky nebolo povinné odpovedať. Napriek tomu na ne odpovedalo 86 % opýtaných. Dotazník okrem prvej národnosti, materinského jazyka a jazyka používaného v rodinnom a priateľskom kruhu umožňoval uviesť aj väzbu k ďalšej národnosti.[3]

[17] Ak to porovnáme s údajmi predposledného sčítania ľudu (2011), môžeme pozorovať výrazný pokles, vtedy sa k slovenskej národnosti prihlásilo 35 208 osôb; v rodinnom a priateľskom kruhu slovenčinu používalo 16 266 osôb. Na druhej strane za rozporuplný možno považovať údaj, že počet slovenských rodených hovoriacich sa nepatrne zvýšil, v roku 2011 to bolo len 9 888.

skej župe Celoštátneho evanjelického archívu v Budapešti. Fond obsahuje aj korešpondenciu pitvarošského farára, slovenského národovca Jána Kutlíka, st., s jeho seniormi. Korešpondencia môže byť výborným zdrojom pre historický sociolingvistický výskum, ktorý nemá v maďarskej slovakistike tradíciu.

V spolupráci s Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV a Jazykovedným ústavom Maďarskej akadémie vied plánujeme pokračovať v onomastických a sociolingvistických výskumoch so zvláštnym zreteľom na jazykovú situáciu a jazykovú krajinu slovenských obcí v Maďarsku.

Literatúra

BALLEKOVÁ, K. (2004): Z nárečových výskumov Slovákov v Maďarsku. In: Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.): *Slovenčina v menšinovom prostredí.* Békešská Čaba: VÚSM, 53 – 62.

BALLEKOVÁ, K. (2015):V rozprávkach nie sú len rozprávkové príbehy (Jazykové osobitosti enklávnej slovenčiny). In: Kováčová, A. – Uhrinová, A. (eds.): *Duchovná a sociálna kultúra menšín v majoritnom prostredí.* Békešská Čaba: VÚSM, 156 – 167.

BARTHA, Cs. – BORBÉLY, A. (eds.) (v tlači): *Többnyelvűség Magyarországon – Összehasonlító vizsgálatok hat nemzetiségről.* Budapest: Nyelvtudományi Kutatóközpont – Eötvös Loránd Kutatási Hálózat.

BRTÁŇOVÁ, E. – RÁGYANSZKI, J. (2022): *Matej Markovič (1707 – 1762). Pramenná edícia.* Békešská Čaba: VÚSM.

ČABJANSKÍ NÁREČOVÍ SLOVŇÍK – CSABAI TÁJSZÓTÁR (1993). Rukopis J. Dedinského, prepracoval a doplnil J. Ando a M. Mazán. Békešská Čaba: Slovenský výskumný ústav Zväzu Slovákov v Maďarsku.

DIVIČANOVÁ, A. – BENŽA, M – KRUPA, O. (eds.) (1996): *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku – A magyarországi szlovákok népi kultúrájának atlasza.* Békešská Čaba: Slovenský výskumný ústav.

DIVIČANOVÁ, A. (1999): *Jazyk, kultúra, spoločenstvo*. Békešská Čaba: Slovenský výskumný ústav.

DIVIČANOVÁ, A. (2002): *Dimenzie národnostného bytia a kultúry.* Békešská Čaba: VÚSM.

DIVIČANOVÁ, A. – CHLEBNICKÝ, J. – TUŠKOVÁ, T. – UHRINOVÁ, A. – VALENTOVÁ, I. (2015[1], 2017[2]): *Čabianske priezviská.* Békešská Čaba: VÚSM v spolupráci s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV.

DIVIČANOVÁ, A. – CHLEBNICKÝ, J. – TUŠKOVÁ, T. – VALENTOVÁ, I. (2017): *Komlóšske priezviská.* Békešská Čaba: VÚSM.

ĎURKOVSKÁ, M. – TUŠKOVÁ, T. (2019, 2020): Téma slovenského národnostného školstva v Maďarsku v projektoch Slovenskej akadémie vied a Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. In: Ďurkovská, M. – Tušková, T. (eds.): *Reflexia slovenského národnostného školstva v Maďarsku v kontexte súčasnosti a ďalších perspektív jeho fungovania*. Košice – Békešská Čaba: SvÚ CSPV SAV; VÚSM (e-kniha a tlačená verzia), 6 – 18. Dostupné na: https://svusav.sk/storage/uploads/publikacie/pdf/Reflexia_slovenskeho_narodnostneho_skolstva_v_Madarsku.pdf a na: http://vusm.slovaci.hu/images/fileadmin/kutato/ebooks/978-615-5330-24-7_.pdf (cit. 8. 6. 2023).

ĎURKOVSKÁ, M. – TUŠKOVÁ, T. (2021): O výskume a jeho respondentoch. In: Demmel, J. – Tušková, T. (eds.): *Škola a učitelia (sebareflexia slovenských pedagógov v Maďarsku).* Békešská Čaba: VÚSM, 155 – 162.

FÜGEDI, E. – GREGOR, F. – KIRÁLY, P. (1993): *Atlas slovenských nárečí v Maďarsku.* Slovensko-nemecké dvojjazyčné vydanie – *Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn.* Slowakich-deutsche zweisprachige Ausgabe. Budapešť/Budapest: Slovenský výskumný ústav Zväzu Slovákov v Maďarsku.

HOMIŠINOVÁ, M. (2003): *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu*. Békešská Čaba: VÚSM.
HOMIŠINOVÁ, M. (2006): *Etnická rodina Slovákov, Chorvátov a Bulharov žijúcich v Maďarsku.* Békešská Čaba: VÚSM.
HOMIŠINOVÁ, M. (2015): Ako hovorí slovenská mládež v Maďarsku a na Slovensku v súčasnosti? (Bilingválna reflexia). In: *Studia Slavica*, 60/1, 141 – 150. DOI: https://doi.org/10.1556/060.2015.60.1.13
HOMIŠINOVÁ, M. – UHRINOVÁ, A. – ONDREJOVIČ, S. (2013): *Poslanci slovenských národnostných samospráv v Maďarsku v reflexii sociolingvistického výskumu (výsledky dvoch volebných období 2002 – 2010)*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku.
KREKOVIČOVÁ, E. – KRUPA, O – ANDO, J. (eds.) (2008): *30 rokov vo výskumných táboroch. Jubilejné spomienky na prácu v teréne*. Békešská Čaba: VÚSM.
KOVÁČOVÁ, A. – UHRINOVÁ, A. (eds.) (2015): *Duchovná a sociálna kultúra menšín v majoritnom prostredí. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie venovanej životnému jubileu etnografa Ondreja Krupu.* Békešská Čaba: Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku.
MARLOKOVÁ SZABÓOVÁ, J. (2021): Lexikálne osobitosti pilišských slovenských nárečí. In: Demmel, J. – Szudová, K. E. – Tušková, T. – Uhrinová, A. (eds.): *Výskum Slovákov v Maďarsku v interdisciplinárnom kontexte. Na počesť Anny Divičanovej a k 30. výročiu VÚSM. Acta Partis Minoris Slovacae*. Békešská Čaba: VÚSM, 331 – 340.
RÁGYANSZKI, J. (2014): Symbióza bibličtiny a štúrovčiny v Tlačiarni Lipóta Réthyho v Sarvaši. In: Příhoda, M. – Giger, M. – Klusáková, H. (eds.): *Slované mezi tradicí a modernitou.* Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 35 – 40.
RÁGYANSZKI, J. (2017): Slovenská Mluvňica Štefana Jančoviča. In: Ondrejovič, S. – Kmiťová, J. (eds.): *Jazykovedné dielo Ľudovíta Štúra v historických a súčasných interpretáciách.* Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo SAV, 135 – 149.
RÁGYANSZKI, J. (2020): Slovenská písomná pamiatka z času cholery. In: Tušková, T. – Rágyanszki, J. (eds.): *Slovenské inšpirácie z Čívu. 36. interdisciplinárny výskumný tábor Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Studia interdisciplinaria.* Békešská Čaba: VÚSM, 257 – 290.
TÓTH, A. J. (2008a): Slovenčina v cirkvi. In: Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.): *Slovenský jazyk v Maďarsku – A szlovák nyelv Magyarországon. Bibliografia a štúdie – Bibliográfia és tanulmányok I.* Békešská Čaba: VÚSM, 317 – 336.
TÓTH, A. J. (2008b): Používanie slovenského jazyka v školách. In: Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.): *Slovenský jazyk v Maďarsku – A szlovák nyelv Magyarországon. Bibliografia a štúdie – Bibliográfia és tanulmányok I.* Békešská Čaba: VÚSM, 224 – 263.
TÓTH, A. J. – TUŠKOVÁ, T. – UHRINOVÁ, A. – ŽILÁKOVÁ, M. (2005): Jazyková situácia v Slovenskom Komlóši. In: Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.): *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe.* Békešská Čaba: VÚSM, 240 – 324.
TÓTH, S. J. – UHRINOVÁ, A. (eds.) (2008): *Slovenčina v menšinovom prostredí. Štúdie z II. medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Békešská Čaba, 17. – 18. októbra 2007*. Békešská Čaba: VÚSM.
TUSKA, T. (2002): *A „Čabiansky kalendár" 1920 – 1939 évfolyamaiban megjelent cikkek nyelvszemlélete.* ELTE Szláv Nyelvészeti Doktori Iskola. [Dizertačná práca.]
TUSKA, T. – UHRIN, E. (2020): Egy magyarországi szlovák közösség láthatóságának rögzítése – Még egyszer a 300 éves Békéscsaba rendezvénysorozatának nyelvi tájképéről. In: Borbély, A. (ed.): *Nemzetiségi nyelvi tájkép Magyarországon*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, 240 – 260. (online). Dostupné na: http://www.nytud.hu/publ/nemzetisegi_nyelvi_tajkep/index.html (cit. 21. 5. 2023)
TUŠKOVÁ, T. (2016): *Slovenský jazyk v univerzitnom bilingválnom prostredí.* Békešská Čaba: VÚSM.
TUŠKOVÁ, T. (2021): *O storočnom Čabianskom kalendári.* Békešská Čaba: VÚSM.

TUŠKOVÁ, T. – UHRINOVÁ, A. (2018): Jazykový obraz jubilejných osláv v Békešskej Čabe. In: *Dolnozemský Slovák. Časopis Slovákov v Maďarsku, Rumunsku a Srbsku*, 23(38)/3 – 4, 12 – 17.
TUŠKOVÁ, T. – UHRINOVÁ, A. (2020): Vizuálne používanie jazyka u Slovákov žijúcich v Číve. (Slováci a slovenský jazyk v Číve). In: Tušková, T. – Rágyanszki, J. (eds.): *Slovenské inšpirácie z Čívu. 36. interdisciplinárny výskumný tábor Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Studia interdisciplinaria.* Békešská Čaba: VÚSM, 327 – 373.
TUŠKOVÁ, T. – UHRINOVÁ, A. (2021a): Dôležité míľniky v histórii Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. In: Demmel, J. – Szudová, K. E. – Tušková, T. – Uhrinová, A. (eds.): *Výskum Slovákov v Maďarsku v interdisciplinárnom kontexte. Na počesť Anny Divičanovej a k 30. výročiu VÚSM. Acta Partis Minoris Slovacae.* Békešská Čaba: VÚSM, 69 – 108.
TUŠKOVÁ, T. – UHRINOVÁ, A. (2021b): Etnouvedomovacie procesy a etnické prejavy slovenských pedagógov v Maďarsku. In: Demmel, J. – Tušková, T. (eds.): *Škola a učitelia (Sebareflexia slovenských pedagógov v Maďarsku).* Békešská Čaba: VÚSM, 177 – 234.
UHRINOVÁ, A. (2004): *Používanie materinského jazyka v kruhu slovenskej inteligencie v Békešskej Čabe.* Békešská Čaba: VÚSM.
UHRINOVÁ, A. (2008a): Slovenský jazyk v Maďarsku očami používateľov. In: Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.): *Slovenský jazyk v Maďarsku – A szlovák nyelv Magyarországon. Bibliografia a štúdie – Bibliográfia és tanulmányok I.* Békešská Čaba: VÚSM, 92 – 223.
UHRINOVÁ, A. (2008b): Najdôležitejšie faktory zachovania slovenského jazyka v Maďarsku. In: Tóth, J. – Uhrinová, A. (eds.): *Slovenčina v menšinovom prostredí. Štúdie z II. medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Békešská Čaba, 17. – 18. októbra 2007*. Békešská Čaba: VÚSM, 71 – 90.
UHRINOVÁ, A. – ŽILÁKOVÁ, M. (eds.) (2004): *Slovenčina v menšinovom prostredí. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku (Békešská Čaba, 16.–17. okt. 2003)*. Békešská Čaba: VÚSM.
UHRINOVÁ, A. – ŽILÁKOVÁ, M. (eds.) (2005): *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békešská Čaba: VÚSM.
UHRINOVÁ, A – ŽILÁKOVÁ, M. (eds.) (2008): *Slovenský jazyk v Maďarsku – A szlovák nyelv Magyarországon. Bibliografia a štúdie – Bibliográfia és tanulmányok I. – II.* Békešská Čaba: VÚSM.
ŽILÁKOVÁ, M. (1986): *Nárečie troch slovenských obcí v Bakonyi.* Budapešť: Vydavateľstvo učebníc.
ŽILÁKOVÁ, M. (2000): Niektoré typy obrazného vyjadrovania sa v komlóšskom slovenskom jazyku. In: Chlebnický, J. (ed.): *250 rokov v Slovenskom Komlóši. Prednášky zo sympózia o Slovákoch v Maďarsku, 1996.* Békešská Čaba: Slovenský výskumný ústav, 91 – 100.
ŽILÁKOVÁ, M. (2003): Archív slovenských nárečí v Maďarsku. Zásady archivovania. In: Divičanová, A. – Chlebnický, J. (eds.): *Prvé desaťročie Slovenského výskumného ústavu.* Békešská Čaba: VÚSM, 62 – 69.
ŽILÁKOVÁ, M. (2005): Premeny neštandardizovaných a štandardizovaných podôb slovenského jazyka v Békešskej župe. In: Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.): *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békešská Čaba: VÚSM, 24 – 71.
ŽILÁKOVÁ, M. (2008): Odumieranie nárečí na slovenských ostrovoch v Maďarsku. In: Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.): *Slovenský jazyk v Maďarsku – A szlovák nyelv Magyarországon. Bibliografia a štúdie – Bibliográfia és tanulmányok I.* Békešská Čaba: VÚSM, 49 – 91.
ŽILÁKOVÁ, M. (2010): Komlóš (Slovenský Komlóš / Tótkomlós) verzus Bánhedeš (Veľký Bánhedeš / Nagybánhegyes), čili/alebo bibličtina vs. štúrovčina. In: Krekovičová, E. – Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.): *Kontexty identity. Jubilejný zborník na počesť Anny Divičanovej – Az identitás összefüggései. Köszöntő könyv Gyivicsán Anna tiszteletére.* Békešská Čaba: VÚSM, 207 – 215.
ŽILÁKOVÁ, M. (2013): Fenomén na ústupe: diglosia Slovákov v Maďarsku. In: Kováčová, A. – Uhrinová, A. (eds.): *Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí. Štúdie z medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba 15.–16. novembra 2012.* Békešská Čaba: Výskumný ústav CSSM, 31 – 39.

Internetové zdroje

[1] http://vusm.slovaci.hu/sk/ (cit. 20. 9. 2023).
[2] http://vusm.slovaci.hu/sk/nase-publikacie (cit. 20. 9. 2023).
[3] https://oslovma.hu/index.php/sk/aktuality/151-aktuality3/1529-30000slovma (cit. 20. 9. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA INŠTITÚTE SLAVISTIKY VIEDENSKEJ UNIVERZITY

Viera Wambach – Stefan Michael Newerkla

Universität Wien, Institut für Slawistik
Viedenská univerzita, Inštitút slavistiky
Spitalgasse 2, Hof 3, 1090 Wien (Rakúsko)
E-mail: viera.wambach@univie.ac.at, stefan.newerkla@univie.ac.at

WAMBACH, V. – NEWERKLA, S. M. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Department of Slavonic Studies, University of Vienna. In: *Slovenská reč*, 88/3, 399 – 406.

Abstract: The paper presents results of the research and outputs of Slovak studies at the Department of Slavonic Studies in Vienna since the introduction of Slovak studies as a separate study programme in 2002. Part of the review of the scientific and research activities, mainly in the fields of areal linguistics, lexicography, lexicology and sociolinguistics, is also a brief look into the past and the development of Slovak studies as such.

Keywords: Slovak studies in Vienna, Department of Slavonic Studies, lectorate of Slovak language, teaching Slovak at the University of Vienna, Slovak studies research, areal linguistics, lexicography and lexicology, Slovak minority, language and cultural contacts with Slovak, internal variability of Slovak.

Článok v skratke:

- Príspevok prezentuje výsledky výskumu a výstupov slovakistiky na Inštitúte slavistiky vo Viedni od zavedenia slovakistiky ako samostatného študijného odboru až po súčasnosť (2002 – 2023).
- Súčasťou prehľadu je aj stručný pohľad do minulosti a vývoj slovakistiky ako takej, ako aj v rámci slavistiky a bohemistiky.
- Vedeckovýskumná jazykovedná činnosť je zameraná predovšetkým na oblasť areálovej lingvistiky, lexikografie, lexikológie a sociolingvistiky, pričom prevažuje komparatistický výskum ovplyvnený iným jazykovým prostredím.
- Popri vlastných publikačných výstupoch sa prezentujú publikácie, ktoré vznikli v spolupráci s univerzitnými pracoviskami na Slovensku a v rámci medzištátnych projektov.
- Ilustračne sa spomínajú aj niektoré zo záverečných prác, ktoré vznikli v poslednom období a ktoré sa venujú jazykovedným oblastiam, akými sú napr. jazykové kontakty, bilingvizmus, jazyková politika a semiotika.
- Na záver sa uvádzajú perspektívy ďalšieho rozvoja hlavne v rámci medzištátnej spolupráce a výskumu slovenčiny v inojazykovom prostredí.

1. ÚVOD

Slovakistika vo Viedni má svoje dlhodobé zázemie na Inštitúte slavistiky Viedenskej univerzity.[1] Na vedeckom výskume sa podieľajú vedeckí pracovníci a pedagógovia v oblasti synchrónnej a diachrónnej jazykovedy, literárnej vedy, areálovo-

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

-kultúrnych vied a didaktiky, často v porovnávajúcom aspekte s inými slovanskými, ale aj neslovanskými jazykmi a literatúrami. Lektori a lektorky slovenského jazyka na Inštitúte slavistiky vo Viedni sa venujú hlavne praktickej stránke jazyka a propagácii slovenskej kultúry. Pravidelne preto usporadúvajú tzv. Slovenské dni, počas ktorých spolupracujú s pozvanými hosťami vo všetkých uvedených oblastiach.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY

Výučba slovenského jazyka na Viedenskej univerzite má pomerne dlhú tradíciu napriek tomu, že sa realizovala v rámci bohemistiky, resp. slavistiky (Tibenská 2004a, s. 8). Od roku 1932 zaznamenávame prvé pravidelné jazykové kurzy, ktoré viedol gymnaziálny profesor Franz Matouschek. Počas druhej svetovej vojny (1939 – 1945) sa výučba rozširuje o prednášky Úvod do slovenčiny (pod vedením Ferdinanda Liewehra) a Reálie Slovenska (prednášajúci Friedrich Repp). Súkromný docent Friedrich Repp v tom čase vyučoval aj jazykové kurzy slovenského jazyka. Výučba slovenčiny sa obnovila po ukončení nacistickej okupácie Rakúska. Vyučovanie prevzal lektor Hans Jauker a od roku 1948 lektor Franz Zagiba. Od roku 1956 začal opäť prednášať F. Repp, tentokrát o slovenskej literatúre. Následne záujem o slovenčinu klesá a až po založení lektorátu slovenského jazyka vo Viedni v roku 1974 môžeme po prvýkrát hovoriť o pevných základoch, ktoré sa podarilo postaviť Karolovi Rajnochovi. Pravidelné vyučovanie slovenského jazyka, literatúry a kultúry sa teda začína od roku 1974 (Newerkla 2008a, s. 122).

Prvým vyučujúcim na lektoráte slovenského jazyka bol od roku 1974 Karol Rajnoch. V jeho práci a výučbe praktického jazyka pokračoval lektor Štefan Vragaš a po ňom rakúska lektorka slovenského pôvodu, Mária Feichtner (Tibenská 2004a, s. 8). Jej funkciu následne prevzala Mária Zatkalíková, ktorá na inštitúte pôsobila ako tzv. senior lecturer do roku 2013. Popri nej na inštitúte od roku 2008 vyučuje Viera Wambach, jedna z prvých absolventiek viedenskej slovakistiky (Wambach 2013, s. 254). Treba tiež vyzdvihnúť, že po páde železnej opony bola medzi Slovenskom a Rakúskom podpísaná vzájomná medzištátna dohoda, podľa ktorej sa na lektoráte vo Viedni pravidelne obmieňajú tzv. hosťujúci lektori vysielaní zo Slovenska. Prvou hosťujúcou lektorkou bola vysokoškolská pedagogička Jana Pekarovičová, ktorá sa spolu so svojou nasledovníčkou Evou Tibenskou aktívne podieľala na zavedení slovakistiky ako samostatného študijného odboru v roku 2002 (Tibenská 2004a, s. 8). Ďalšími hosťujúcimi lektormi boli Juraj Glovňa, František Koli, Oľga Škvareninová, Zuzana Omar Hargašová a Viktoria Kissová. Niektorí z nich pôsobili na tomto poste viackrát. V súčasnosti lektorát slovenčiny vo Viedni reprezentuje opäť Zuzana Omar Hargašová. Okrem uvedených pedagógov sa výučbe slovenčiny ako druhého slovanského jazyka od roku 2015 pravidelne každý letný semester venujú lektorky Gertrúda Veselská (2015 – 2017) a Slavomíra Körnerová-Jesenská (od roku 2017 – dodnes).

3. VEDECKÝ VÝSKUM

Vedecký výskum a publikačná činnosť v rámci slavistiky na Viedenskej univerzite nachádza svoje ťažisko predovšetkým v oblasti jazykovedy, didaktiky a literárnej vedy, pričom treba brať do úvahy taktiež komparatistický aspekt, keďže ide o slovenčinu v inojazykovom prostredí. Slovakistike sa popri hosťujúcich lektoroch venujú aj domáci pedagógovia, lektori a vedeckí spolupracovníci, od ktorých je existencia slovakistiky na Viedenskej univerzite priamo závislá. Z minulosti spomenieme Pavla Winczera, Josefa Vintra a Aloisa Woldana či bývalých pracovníkov (Gero Fischer, Johannes Reinhart, Taťána Vykypělová a Jana Villnow Komárková). Pôsobili tu aj hosťujúci profesori – František Koli, Ute Raßloff, Adam Bžoch a Róbert Kiss Szemán. V súčasnosti sa slovakistike komparatívne, resp. popri bohemistike v rámci literárnej vedy venujú Gertraude Zand, Anne Hultsch a Stefan Simonek. Najznámejším pedagógom na Inštitúte slavistiky je univerzitný profesor Stefan Michael Newerkla, ktorý patrí k najaktívnejším členom inštitútu práve v oblasti jazykovedy. K ďalším, ktorí sa venujú slovakistike, patria domáci lektori vo funkcii senior lecturer – Tamás Tölgyesi a Viera Wambach.

V rámci vedeckovýskumných aktivít sa pozornosť venuje predovšetkým areálovej lingvistike (Newerkla 2007a, 2017, 2020a), kontaktovej lingvistike vo vzájomnom ovplyvňovaní slovenčiny a nemčiny v Dolnom Rakúsku (Newerkla 2007b, 2010, 2010/2011), lexikológii a lexikografii s ťažiskom výskumu slov prevzatých z nemčiny do slovenčiny (Newerkla 2011a, 2015, 2020b), sociolingvistike – predovšetkým vo vzťahu maďarčiny a nemčiny (Newerkla 2011b) a vo vzťahu češtiny a slovenčiny (Newerkla 2009, 2011c), ako aj výskumu slovenskej menšiny a vyučovaniu slovenského jazyka v Rakúsku (Newerkla 2007c, 2008b, 2008c).

Slovakistické bádania sa orientujú predovšetkým na skúmanie jazykových a kultúrnych vzťahov v porovnaní so slovenčinou, ako aj smerom k vnútornej variabilite slovenského jazyka. Výsledkom sú okrem iného monografie, ktoré sa využívajú vo výučbe a pri skúmaní slovenského jazyka v porovnaní s inými slovanskými i neslovanskými jazykmi.

Jednou z najvýznamnejších monografií je monumentálne dielo *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen* [Jazykové kontakty: nemčina – čeština – slovenčina. Slovník nemeckých prevzatí v češtine a slovenčine: historický vývin, stav dokladov, doterajšie a nové interpretácie] (Newerkla 2011a). Druhé prepracované vydanie z roku 2011 ponúka na 780 stranách pohľad do problematiky jazykových kontaktov medzi nemčinou, češtinou a slovenčinou. V prvej časti sa autor venuje teórii preberania cudzích jazykových jednotiek do cieľového jazyka. Východiskovým jazykom je nemecký jazyk, ktorý značne ovplyvnil češtinu a slovenčinu vrátane ich dialektov.

Autor sústreďuje pozornosť prispôsobovaniu cudzích slov v jazykovom systéme cieľového jazyka a poukazuje na procesy preberania a adaptácie, pričom sa zaoberá aj fonologickým procesom a vyzdvihuje odlišnosť jazykového systému východiskového a cieľového jazyka. Newerkla taktiež poukazuje na časovo ohraničené hláskoslovné zmeny v historickom vývine jazykov, vďaka ktorým majú používatelia možnosť časovo zaradiť prienik cudzej jazykovej jednotky do domáceho jazyka. Všetky hláskoslovné zmeny a ich historický vývin sú prehľadne spracované v tabuľkách. V druhej časti ponúka obsahovo rozsiahly slovník, v ktorej je spracovaný materiál rozdelený do dvoch častí. Prvá sa venuje skutočným prevzatiam (*echte Lehnwörter*) z nemčiny, resp. germánskych jazykov, druhá časť sa zaoberá tzv. domnelými alebo zdanlivými prevzatiami (*vermeintliche Lehnwörter*). Publikácia je veľkým prínosom pre jazykovedcov nielen v Česku a na Slovensku, ale aj v zahraničí, keďže ponúka množstvo informácií o jazykových kontaktoch. Pri každom hesle je uvedený český a slovenský spisovný, nárečový či historický výraz a jeho funkčné a štylistické kvalifikátory, ktoré poukazujú na funkciu danej jednotky, ako aj lexikálne významy a etymologické pozadie. Autor uvádza o. i. aj ekvivalenty v ďalších slovanských a iných jazykoch a podľa možností taktiež najstarší písomný doklad s textovou ukážkou. Monografia je preto východiskovým dielom pre ďalší výskum nielen v oblasti jazykovedy.

V rámci vyučovacieho procesu sa ďalej používajú publikácie, ktoré vznikli v spolupráci s bádateľmi zo Slovenska. Jednou z nich je *Praktická dialektológia (vysokoškolská príručka na nárečovú interpretáciu)* (Múcsková – Muziková – Wambach 2012). Publikácia ponúka na praktickú analýzu a interpretáciu súbor nárečových ukážok z 28 lokalít Slovenska so základnou charakteristikou nárečia, slovníčkom a interpretačnými cvičeniami. Jej súčasťou sú aj digitalizované audionahrávky. Je určená predovšetkým študentom slovenského jazyka na slovakistických a slavistických katedrách vysokých škôl na Slovensku i v zahraničí a môže poslúžiť aj študentom príbuzných odborov.

Ďalej možno spomenúť publikácie, ktoré sa zameriavajú na nemecky hovoriacich študentov slovakistiky (a bohemistiky). Jednou z takýto publikácií je učebnica *Tschechische und slowakische Grammatik kontrastiv* [Česká a slovenská gramatika kontrastívne] (Newerkla – Juríková 2018), ktorá zahŕňa 67 cvičení z českej a slovenskej gramatiky spracovanej kontrastívne.

Dve práce E. Tibenskej sa primárne venujú didaktickému sprostredkovaniu jednotlivých jazykových rovín v slovenčine a nemčine a taktiež umožňujú spoznať dvojjazyčnú jazykovednú terminológiu. Prvá časť (*Slovenský jazyk – časť I. Synchrónny jazykovedný opis*; Tibenská 2004b) sa v jednotlivých kapitolách sústreďuje na opis fonetiky, fonológie, lexikológie a morfológie a poskytuje tak prehľad jednotlivých rovín jazyka budúcim slovakistom. Druhá časť (*Slovenský jazyk – časť II. Synchrónny jazykovedný opis*; Tibenská 2004c) sa venuje synchrónnemu jazykovednému opisu

v oblasti syntaxe a štylistiky. Autorka v jednotlivých kapitolách upriamuje pozornosť na syntaktickú rovinu, syntagmatiku, vetné členy z významovej a formálnej stránky, zaoberá sa súvetiami, ako aj textovou a sémantickou syntaxou. V kapitole o štylistike opisuje slovenskú štylistiku ako vedný odbor a sústreďuje sa na teóriu textu, pričom sa zameriava na základné pojmy štylistiky, metódy jednotlivých štylistických rozborov, štýlotvorné činitele, štýlotvorný proces a charakteristiku jednotlivých štýlov. Prehľad ku každej teoretickej časti poskytuje zhrnutie s praktickými cvičeniami.

Ďalšími publikáciami bývalej hosťujúcej lektorky je učebnica venovaná výučbe slovenského jazyka s metodickou príručkou *Slovenčina slovo za slovom* (Tibenská – Zatkalíková 2010), skoncipovaná pre žiakov a študentov so znalosťou nemeckého jazyka.[2] Učebnica obsahuje desať lekcií (*Ja a ty, Ja a moje okolie, Môj domov, Návšteva, Ráno doma, V škole, V meste, Na dedine, Môj deň, Na výlete*), ktoré sú prispôsobené témam Európskeho referenčného rámca s konverzačnými tematickými textami zosúladenými so slovenskými reáliami, hrami so slovami, okienkom do kultúry, gramatickou a slovníkovou časťou a cvičeniami. Učebnica ponúka zhrnutia po 5. a po 10. lekcii, súhrnný slovník na konci a prehľadné zhrnutie gramatiky a osvojených komunikatívnych zručností v rámci porozumenia, písania a hovorenia. Spoluautorkou je Mária Zatkalíková, taktiež bývalá lektorka na Inštitúte slavistiky, ktorá pripravila preklad slovníkových textov do nemčiny. Zatkalíková obohatila viedenskú slovakistiku aj o dvojjazyčnú publikáciu vo forme tabuliek pod názvom *Slowakische Formenlehre in Tabellen* [Slovenská morfológia v tabuľkách] (Zatkalíková 2013). V nej ponúka študentom vizuálny prehľad gramatiky slovenského jazyka, predovšetkým morfológie. Celá publikácia je dvojjazyčne graficky upravená a ku každej paradigme uvádza aj praktické príklady.

Okrem toho sa členovia pracoviska aktívne zapájajú do vedeckého diania v podobe prezentácií výsledkov svojich výskumov na vedeckých konferenciách, ako členovia redakčných rád vedeckých publikácií (periodického i neperiodického charakteru)[3] či ako riešitelia vedeckých projektov.

Z posledných možno spomenúť projekt SAIA *Exkursion: Dialog Slowakei – Österreich* (v rámci Akcie Rakúsko – Slovensko; 1. 12. 2019 – 5. 12. 2019) či projekt VEGA *Jazykové reflexie sociálnej egoprezentácie a adresácie* (spolupráca s Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre; 2019 – 2021).

V neposlednom rade poznamenávame, že od zavedenia slovakistiky ako samostatného študijného odboru v roku 2002 bolo na pracovisku obhájených viacero

[2] Publikácia vznikla v rámci projektu Education Quality, podporovaného európskym projektom cezhraničnej spolupráce INTERREG IIIA.

[3] S. M. Newerkla je členom redakčných rád týchto slovenských periodík a zborníkov: Jazykovedný časopis, Studia Academica Slovaca, Sambucus. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky, Studia Capuccinorum Boziniensia, Media Literacy and Academic Research.

záverečných prác, ktoré sa venovali rozličným jazykovedným, literárnovedným či kultúrnohistorickým témam. Jazykové, resp. jazykovedné práce sa týkali oblastí, ako sú frazeológia, slovotvorba, jazyková politika, dialektológia, bilingvizmus, didaktika slovenčiny ako cudzieho jazyka, jazykové kontakty (slovensko-slovanské i slovensko-neslovanské), etymológia, diachrónny výskum rukopisov a sakrálnych textov, dejiny prozódie slovenčiny, semiotika, výskum menšín žijúcich na Slovensku a mimo Slovenska. Na ilustráciu spomeňme aspoň niektoré, obhájené v poslednom období: L. Skolar: *Deutsch-slowakische Sprachkontakte an der March* [Nemecko-slovenské jazykové kontakty v povodí rieky Morava] (2019); S. Konstantinović: *Erwerb der Zweisprachigkeit im Kindesalter am Beispiel der slowakischen Sprachminderheit in Serbien* [Osvojovanie si dvojjazyčnosti v detstve na príklade slovenskej jazykovej menšiny v Srbsku] (2021); L. Pevná: *Zweisprachigkeit in den slowakisch-österreichischen Familien. Eine Fallstudie* [Dvojjazyčnosť v slovensko-rakúskych rodinách. Prípadová štúdia] (2021); V. Majzlan: *Emotional markierte Sprache und ihre Aufbereitung in Lehrbüchern des Slowakischen* [Emocionálne poznačený jazyk a jeho využitie v učebniciach slovenského jazyka] (2021); D. Plavotić: *Nationale Stereotype in der slowakischen und spanischen Werbung. Eine semiotische Analyse ausgewählter TV-Spots der Supermärkte COOP Jednota und Carrefour* [Národné stereotypy v slovenskej a španielskej reklame. Semiotická analýza vybraných televíznych reklám zo supermarketov COOP Jednota a Carrefour] (2022).

4. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO ROZVOJA

V budúcnosti plánujeme upevniť spoluprácu s univerzitnými pracoviskami na Slovensku, najmä s Katedrou germanistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, keďže chceme pokračovať v tzv. výslovnostnej rošáde, ktorú mohli študenti oboch pracovísk vyskúšať v tandemových pároch v rámci Slovenských dní 2023. Cieľom spolupráce budú spoločné publikácie a ich využitie bude podporou oboch pracovísk na poli didaktiky slovenského ako aj nemeckého jazyka, ale aj v rámci jazykovedy v porovnaní rakúskej nemčiny so slovenčinou. Okrem toho chceme realizovať projekty podporené akciou Rakúsko – Slovensko (Aktion Österreich Slowakei) a v najbližšom časovom období pripravujeme vysokoškolskú príručku ortografie v zmiešaných skupinách. K dôležitým partnerom patria aj Studia Academica Slovaca – Centrum slovenčiny ako cudzieho jazyka, Literárne centrum, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Prešovská univerzita v Prešove a Univerzita svätého Cyrila a Metoda v Trnave. Okrem uvedených univerzít sa ponúka aj spolupráca s mnohými ďalšími pracoviskami na Slovensku aj v zahraničí (napr. Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave či Katolícka univerzita v Ružomberku).

Literatúra

MÚCSKOVÁ, G. – MUZIKOVÁ, K. – WAMBACH, V. (2012): *Praktická dialektológia (vysokoškolská príručka na nárečovú interpretáciu)*. Wien: Facultas Verlags- & Buchhandels AG Wien.

NEWERKLA, S. M. (2007a): Postavenie češtiny pri sprostredkovaní germanizmov do slovenčiny (a poľštiny). In: *Slovenská reč*, 72/1, 21 – 35.

NEWERKLA, S. M. (2007b): Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. In: *Slovo a slovesnost*, 68/4, 271 – 286.

NEWERKLA, S. M. (2007c): Der Tschechischunterricht (und der Slowakischunterricht) in Österreich von seinen Anfängen bis in die Gegenwart. In: *Zeitschrift für Slawistik*, 52/1, 52 – 75.

NEWERKLA, S. M. (2008a): Slovenská menšina vo Viedni a slovakistika v Rakúsku. In: Tóth, A. J. – Uhrinová, A. (eds.): *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 120 – 125.

NEWERKLA, S. M. (2008b): Kleine (slawische) Sprachen in Österreich und die Lehrerausbildung. In: Laakso, J. (ed.): *Ungarischunterricht in Österreich. Perspektiven und Vergleichspunkte. Teaching Hungarian in Austria. Perspectives and Points of Comparison (= Finno-Ugrian Studies in Austria 6)*. Wien – Berlin: LIT-Verlag, 65 – 84.

NEWERKLA, S. M. (2009): Prečo nemôžeme nehrešiť proti slovenčine… Zu Norm und Kodifikation des gegenwärtigen Slowakischen in der Außensicht. In: Lehečková, E. – Táborský, J. (eds.): *Struktura, variety, funkce. Sborník k 70. narozeninám prof. Oldřicha Uličného*. Praha: Karolinum, 43 – 55.

NEWERKLA, S. M. (2010): Stopy vzájomného ovplyvňovania a prelínania jazykov a kultúr na východe Rakúska s osobitným zreteľom na slovenčinu. In: Orgoňová, O. (ed.): *Jazyk a komunikácia v súvislostiach III.* Bratislava: Univerzita Komenského, 203 – 214.

NEWERKLA, S. M. (2010/2011): Vliv češtiny a slovenštiny na němčinu ve východním Rakousku. In: *Český jazyk a literatura*, 61/3, 105 – 112.

NEWERKLA, S. M. (2011a): *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen.* Zweite, durchgehend überarbeitete und aktualisierte Auflage (= Schriften über Sprachen und Texte 7). Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.

NEWERKLA, S. M. (2011b): Der ungarisch-slowakische Sprachkonflikt im Königreich Ungarn. Slowakische Emanzipationsbemühungen und magyarische Assimilierungsversuche. In: Reutner, R. (ed.): *Sprachtheorie und germanistische Linguistik, Supplement 2. Die Nationalitäten- und Sprachkonflikte in der Habsburgermonarchie*. Münster: Nodus Publikationen, 149 – 175.

NEWERKLA, S. M. (2011c): Slowakisch und Tschechisch – Distanz trotz Nähe. Norm und Kodifikation des Slowakischen in der Außensicht. In: Kuße, H. – Woldt, C. (eds.): *Tschechisch und Slovakisch: Nähe und Distanz. Beiträge zum 4. Bohemicum Dresdense 13.–14. November 2009*. München: Verlag Otto Sagner, 169 – 184.

NEWERKLA, S. M. (2015): Kernproblembereiche der Lehnwortforschung anhand von Beispielen aus dem Kontaktbereich Deutsch, Tschechisch und Slowakisch. In: Kelih, E. – Fuchsbauer, J. – Newerkla, S. M. (eds.): *Lehnwörter im Slawischen: Empirische und crosslinguistische Perspektiven*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, 47 – 69.

NEWERKLA, S. M. (2017): Kontaktareale in Mitteleuropa am Beispiel Altösterreich. In: Mauerer, Ch. (ed.): *Mehrsprachigkeit in Mittel-, Ost- und Südosteuropa. Gewachsene historische Vielfalt oder belastendes Erbe. Beiträge zur 1. Jahrestagung des Forschungszentrums Deutsch in Mittel-, Ost- und Südosteuropa*. *Regensburg, 2.–4. Oktober 2014*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 17 – 32.

NEWERKLA, S. M. (2020a): Linguistic Areas in East-Central Europe as the Result of Pluridimensional, Polycentric Convergence Phenomena. In: Szucsich, L. – Kim, A. – Yazhinova, U. (eds.): *Areal Convergence in Eastern Central European Languages and Beyond.* Berlin et al.: Peter Lang, 207 – 228.

NEWERKLA, S. M. (2020b): Lebensdauer deutscher Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: Verdrängung und Ersatz. In: *Rocznik Slawistyczny (Revue Slavistique)*, LXIX, 9 – 68. https://doi.org/10.1017/jlg.2020.6

NEWERKLA, S. M. – JURÍKOVÁ, E. (2018): *Tschechische und slowakische Grammatik kontrastiv. 67 Übungen für deutschsprachige Studierende dieser Sprachen*. Wien – Trnava – Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce.

TIBENSKÁ, E. (2004a): Slavistika vo Viedni včera a dnes. In: *Pohľady – Štvrťročník Slovákov v Rakúsku*, 19/8, 8 – 9.

TIBENSKÁ, E. (2004b): *Slovenský jazyk – časť I. Synchrónny jazykovedný opis. Slowakische Sprache – Teil I. Eine synchrone sprachwissenschaftliche Beschreibung*, Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG.

TIBENSKÁ, E. (2004c): *Slovenský jazyk – časť II. Synchrónny jazykovedný opis. Slowakische Sprache – Teil II. Eine synchrone sprachwissenschaftliche Beschreibung*, Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG.

TIBENSKÁ, E. – ZATKALÍKOVÁ, M. (2010): *Slovenčina slovo za slovom. Učebnica a cvičebnica pre začiatočníkov, úroveň A1*. Bratislava/Wien: Stadtschulrat für Wien. Dostupné na: https://edtwin.ssr-wien.at/index.php/de/archiv/36-101-03-03-slowakisch-lehrbuch-2-auflage-2010

WAMBACH, V. (2013): Aspekty vyučovania slovenčiny v rámci slavistiky na Inštitúre slavistiky Viedenskej univerzity. In: Pekarovičová, J. – Hargašová, Z. (eds.): *Slovenčina vo svete. Súčasný stav a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 253 – 258.

ZATKALÍKOVÁ, M. (2013): *Slowakische Formenlehre in Tabellen*, Edition Liaunigg e. U., Druck: Digitaldruck.at, Printed in Austria.

Internetové zdroje

[1] https://slawistik.univie.ac.at/ (cit. 29. 12. 2023).

AKTUÁLNY SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM V TALIANSKU

Zuzana Nemčíková

Sapienza Università di Roma, Centro Linguistico d'Ateneo
Univerzita Sapienza v Ríme, Univerzitné lingvistické centrum
Circonvallazione Tiburtina 4, Roma (Taliansko)
E-mail: zuzana.nemcikova@uniroma1.it

NEMČÍKOVÁ, Z. (2023): Current Research in Slovak Linguistics in Italy. In: *Slovenská reč*, 88/3, 407 – 413.

Abstract: The paper focuses on the current scientific and pedagogical activities of two (and the only) Slovak studies departments in Italy – at the Sapienza University of Rome and the University of Bologna in Forlì. The article traces the origins and development of Slovak studies in Italy and especially its current activities. The scientific and pedagogical activities at both universities are carried out through the activities of a lecturer, who also plays the role of a cultural mediator. In the paper the reader will find the main (especially) linguistic publications and their placement in the overall scientific-publication context.

Keywords: Italy, Slovak studies, lectorate, Slovak as a foreign language, linguistics, translatology.

Článok v skratke:
- Príspevok otvára historický exkurz a vývoj lektorátov slovenského jazyka a kultúry v Taliansku, konkrétne na dvoch aktuálne fungujúcich lektorátoch – na Lektoráte slovenského jazyka Univerzitného lingvistického centra Univerzity Sapienza v Ríme a na Lektoráte slovenského jazyka a kultúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pri Bolonskej univerzite vo Forlì.
- Poukazuje sa na vedecko-pedagogické aspekty a aktivity oboch lektorátov. Konkrétne sa predstavujú vedecké počiny v oblasti vedy – vydané slovakistické publikácie (najmä lingvistického, lingvokultúrneho a translatologického charakteru).
- Príspevok uzatvára načrtnutie perspektív k napredovaniu vedeckovýskumných, pedagogických a kultúrnych aktivít, ako aj potrebu posilniť literárnovednú časť slovakistiky na Apeninskom polostrove.

1. ÚVOD

Slovakistický výskum sa v súčasnosti dominantne realizuje na dvoch významných talianskych univerzitách, Sapienza Università di Roma a Alma Mater Studiorum l'Università di Bologna (Campus di Forlì), na ktorých sa zároveň vyučuje slovenský jazyk a kultúra. Z organizačného hľadiska slovakistika v Taliansku nedisponuje samostatnou katedrou, na oboch pracoviskách pôsobí len jedna osoba – lektor. Aj keď ich nosným cieľom je didaktická činnosť, teda vyučovanie slovenčiny ako cudzieho jazyka, lektori sa venujú aj vedeckej činnosti na poli lingvistiky, literárnej vedy a translatológie najmä v oblasti publikovania vysokoškolských učebníc a ve-

deckých štúdií. Vedecké zameranie je najmä na lingvodidaktiku a konfrontačnú jazykovedu (vo vzťahu slovakistika – talianistika).

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY

Pripomeňme, že na rímskej univerzite Sapienza sa začala výučba slovenského jazyka začiatkom 80. rokov 20. storočia, a to na Inštitúte slovanských filológií (Istituto di filologia slava), kam už v 70. rokoch prichádzali vyučovať slovenský jazyk lektori z Neapolskej univerzity. Prvým oficiálnym lektorom bol Agostino Visco (1981 – 1987), ktorý sa venoval aj literárnemu výskumu, prekladateľskej a publicistickej činnosti. Koncom 80. rokov ho nahradila absolventka filmovej dramaturgie a scenáristiky VŠMU Eva Rosenbaumová (1987 – 2008), ktorá sa vďaka svojim dlhoročným kontaktom so slovenským kultúrnym svetom stala dôležitým exponentom slovensko-talianskych vzťahov. Kontakty s filmovými tvorcami (pri filme *Dovidenia v pekle, priatelia* (1968) robila asistentku režisérovi Jurajovi Jakubiskovi) preniesla aj na univerzitnú pôdu, kde v roku 2009 iniciovala vznik seminára o slovenskom filme, ktorý pretrváva dodnes. Od roku 2008 je lektorkou slovenského jazyka absolventka odboru jazykové a literárne štúdiá v rámci moderných euroamerických jazykov a literatúr na Fakulte humanitných vied Univerzity Sapienza v Ríme Zuzana Nemčíková, ktorá sa popri výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka venuje aj literárnemu prekladu, lingvistike moderných jazykov, literatúre a kinematografii. Tomu zodpovedá aj jej publikačná činnosť doma i v zahraničí.

Lektorát slovenského jazyka je súčasťou Univerzitného lingvistického centra (Centro Linguistico d'Ateneo – CLA). Slovenčina sa vyučuje na Oddelení európskych, amerických a medzikultúrnych štúdií (Dipartimento di Studi Europei, Americani e Interculturali – SEAI)[1] Filozofickej fakulty v rámci slavistiky v programe český a slovenský jazyk a literatúra. Kurzy sú určené pre: a) študentov prvého ročníka bakalárskeho štúdia programu Lingue, culture, letterature e traduzione (jazyky, kultúry, literatúry a preklad), ktorí si vybrali program český a slovenský jazyk a literatúru ako jazyk A alebo jazyk B; b) študentov prvého ročníka bakalárskeho štúdia programu Mediazione linguistica e interculturale (jazyková a interkultúrna mediácia), ktorí si zvolili tento kurz ako trojročné štúdium; c) študentov zapísaných na magisterské štúdium programu Scienze linguistiche, letterarie e della traduzione (jazykoveda, literárna veda a prekladateľstvo); d) študentov, ktorí chcú absolvovať jeden rok kurzu ako tretí jazyk alebo ako voliteľný predmet. Profesorkou zodpovednou za predmet bola od roku 1961 do roku 1997 Alena Wildová, od roku 1997 do roku 2009 Sylvie Richterová, od roku 2013 predmet český a slovenský jazyk a literatúra zastrešuje profesorka Annalisa Cosentino.

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

V roku 2006 vznikol na Bolonskej univerzite v kampuse blízkeho mesta Forlì Lektorát slovenského jazyka a kultúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Na rozdiel od rímskeho pracoviska, ktoré má na lektorskej pozícii pedagóga z vnútorných personálnych zdrojov, bolonský lektorát funguje na báze vysielania vysokoškolských učiteľov zo slovenského univerzitného prostredia na základe výberových konaní. Vyučovanie slovenského jazyka a kultúry sa realizuje v rámci programu kultúrna mediácia a politické vedy (ako tretí cudzí jazyk), a to na dvoch fakultách – Fakulte prekladateľstva a tlmočníctva a Fakulte politických vied Bolonskej univerzity (obe sa nachádzajú v meste Forlì). Na lektorských miestach tu postupne pôsobili Dagmar Garay Kročanová (2006 – 2012), Renáta Kamenárová (2012 – 2016), Veronika Svoradová (2016 – 2019), Ivan Šuša (2019 – 2023), Zuzana Kubusová (od 2023).

Okrem slovenského jazyka a literatúry majú študenti možnosť prehĺbiť si vedomosti o slovenskom jazyku a kultúre aj prostredníctvom seminára Seminario di cinema Eva Rosenbaumová (filmologický seminár Eva Rosenbaumová), ktorý sa venuje slovenskej a v širšom kontexte aj českej a európskej kinematografii. Na univerzitnej pôde sme hostili osobnosti ako Ivan Ostrochovský, Dušan Trančík, Martin Šulík, Marek Leščák, Štěpán Hulík, Marek Šindelka či Agnieszka Holland. Dodajme, že okrem vyučovania slovenského jazyka sa na oboch lektorátoch realizovalo viacero besied a stretnutí s významnými slovenskými spisovateľmi (Mila Haugová, Ivana Dobrakovová, Katarína Kucbelová, Jana Beňová, Marek Vadas a ďalší), prekladateľmi (Miroslava Vallová), editormi (František Malík) a mnoho kultúrno-spoločenských aktivít. Ako príklad môžeme spomenúť scénické naštudovanie divadelnej hry Viliama Klimáčka *Barbie hľadá Kena* v rámci Medzinárodnej prehliadky dramatickej tvorby *In altre parole* (Inými slovami), ktoré sa konalo koncom minulého roka na doskách rímskeho divadla Manzoni. Hru brilantne preložila absolventka slovenčiny Lianna Nobile v tandeme s lektorkou slovenského jazyka Zuzanou Nemčíkovou. Mimoriadny ohlas u divákov a ocenenie odbornej divadelnej obce potvrdzujú, že aj tzv. malé jazyky majú čo ponúknuť talianskemu publiku a sú plnohodnotnými partnermi na európskej kultúrnej scéne.

Ďalšou spoločnou medzilektorátnou akciou, ktorú by sme radi spomenuli, bol preklad (otitulkovanie) filmu *Peter Dvorský* zo slovenčiny do taliančiny, na ktorom sa podieľali Zuzana Nemčíková, Ivan Šuša a bývalí študenti slovakistiky Simone Battistini (Forlì) a Murillo Missaci Borges (Sapienza). Film bol prezentovaný v roku 2022 v Ríme za účasti Petra Dvorského, prekladateľov, zástupcov diplomatického zboru a ďalších významných hostí.

Musíme podotknúť, že zásluhu na organizácii mnohých aktivít má Slovenský inštitút v Ríme a Veľvyslanectvo Slovenskej republiky v Taliansku, ktorým patrí naša vďaka za neustálu podporu a plodnú spoluprácu.

3. VÝSKUMNÉ A PUBLIKAČNÉ AKTIVITY

Výsledkom spolupráce oboch lektorátov bolo spoluorganizovanie festivalu *Mappe letterarie / Literary maps* (Literárne mapy) v Katánii na Sicílii v roku 2022 a vydanie bilingválnej *Antológie súčasnej slovenskej literatúry / Antologia della letteratura slovacca* (Nemčíková – Šuša 2023). Antológia je spoločným výtvorom absolventov oboch lektorátov pod odborným vedením lektorov. Reflektuje pestré spektrum viacerých žánrov, prúdov a štýlov vybraných slovenských autorov, ktorých debut sa viaže na obdobie po roku 1989. Je tiež ukážkou jazykovej diferenciácie a kultúrneho obrazu súčasného Slovenska.

Z relevantných lingvistických a translatologických prác by sme radi zdôraznili najmä vysokoškolskú učebnicu *Corso di lingua slovacca*, ktorá vyšla v prestížnom milánskom vydavateľstve Hoepli (Nemčíková – Šuša 2022). Táto práca je momentálne najaktuálnejšou a najprepracovanejšou slovakistickou publikáciou v Taliansku a je určená pre záujemcov s jazykovou úrovňou A1-B1. Pozostáva z 15 lekcií, ktoré obsahujú dialógy, modernú a aktuálnu lexiku, základné komunikačné obraty, podrobné vysvetlenie gramatiky na kontrastívnom základe (na osi slovenčina – taliančina) a praktické cvičenia. Súčasťou učebnice je aj kľúč k cvičeniam, rozsiahly slovník a tabuľky sumarizujúce vybrané gramatické javy. Využíva komunikačnú metódu a výrazný dôraz kladie aj na reálie a celkový lingvokultúrny aspekt na osi slovenský jazyk – taliansky jazyk, resp. slovenská kultúra – talianska kultúra. Editorkou učebnice je profesorka Anna Maria Perissutti z Univerzity v Udine.

Prvou a zakladajúcou lektorkou na Bolonskej univerzite so sídlom vo Forlì bola Dagmar Garay Kročanová – literárna teoretička a profesorka na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Kročanovej pôsobenie je spojené nielen so vznikom a postupným budovaním lektorátu vo Forlì, ale aj s jej bohatou vedeckou činnosťou, najmä v oblasti literatúry a literárnej vedy. Z jazykovo zameraných prác spomeňme jej publikáciu *Slovenčina – Slovak – Slovacco* v spoluautorstve s Barborou Resutíkovou Toppi (2016). Ide o vysokoškolskú učebnicu určenú pre taliansky a anglicky hovoriacich záujemcov o slovenský jazyk a kultúru. Publikácia mala v čase svojho vzniku kompenzovať absenciu novších učebníc slovenského jazyka v taliansky hovoriacom prostredí. Učebnica približuje základy komunikatívnej gramatiky slovenčiny. V 15 lekciách sa študent oboznamuje s najdôležitejšími štruktúrnymi prvkami slovenského jazyka. Slovná zásoba učebnice zahŕňa približne 1 500 slov, čo umožňuje bežnú konverzáciu v základných situáciách. Učebnica je určená bežnému záujemcovi o štúdium jazyka, ale môže byť úvodným materiálom aj pre filologické štúdium slovenčiny. Pripomíname tiež Kročanovej najnovšiu štúdiu, v ktorej sa mapuje vznik a vývin slovakistiky v Taliansku (Kročanová 2023). V uvedenom exkurze (na synchrónno-diachrónnom základe) zvýrazňuje viaceré míľniky slovakistiky v Taliansku, najmä

z hľadiska aktivít a vybraných publikačných výstupov lektorov doma i v zahraničí. Autorkina vedecká činnosť sa celkovo viaže na slovenskú literatúru (najmä dramatickú tvorbu) a je hodnotným príspevkom aj pri spoznávaní slovenských autorov v talianskom prostredí.

Ďalšou lektorkou bola lingvistka Renáta Kamenárová zo Studia Academica Slovaca (SAS) – Centra slovenčiny ako cudzieho jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, spoluautorka a editorka viacerých vydaní učebnice *Krížom-krážom*, ktorá sa používa ako ťažisková publikácia pre študentov slovenčiny ako cudzieho jazyka na viacerých slovakistických pracoviskách v zahraničí a v Centre slovenčiny ako cudzieho jazyka SAS v Bratislave. R. Kamenárová je tiež autorkou a spoluautorkou článkov, vydaných vo viacerých vedeckých zborníkoch a časopisoch. Za pozornosť stojí najmä jej spoločný príspevok so Z. Nemčíkovou *Problematica dei realia nella didattica della lingua slovacca* (Kamenárová – Nemčíková 2016). Príspevok poukazuje na najčastejšie problémy talianskych vysokoškolských študentov pri štúdiu slovenčiny ako cudzieho jazyka. Autorky zdôrazňujú význam globálnej komunikačnej kompetencie, ktorá zahŕňa sociolingvistické, ako aj encyklopedické zručnosti. Zameriavajú sa na reálie, a to tak „externé“, ako aj „interné“. Prvé z nich sú relevantné na sociokultúrnej úrovni (spoločenský, kultúrny, politický a inštitucionálny kontext); tie druhé úzko súvisia s jazykovými aspektmi, a teda s kontrastívnou analýzou.

Treťou vyslanou lektorkou bola taktiež reprezentantka SAS a literárna vedkyňa Veronika Svoradová. Spolu s talianistkou a absolventkou Bolonskej univerzity Rossellou di Venere do taliančiny preložila knihu Mareka Vadasa *Útek*. Jej najnovším vydavateľským počinom v oblasti slovakistiky je učebnica *Osobnosti slovenskej literatúry v interkultúrnych kontextoch* (2023) v autorskom tandeme s Ľ. Blažencovou a M. Masarykom. Vysokoškolská učebnica pre zahraničných slovakistov s jazykovými kompetenciami na úrovni B1 až C1 približuje tvorbu a životné osudy desiatich významných osobností z oblasti slovenskej literatúry s prihliadnutím na spoločensko-politický a kultúrny kontext doby, v ktorej žili a tvorili. Publikácia s portrétmi autorov a autoriek, ukážkami z literárnych diel, cvičeniami a úlohami predstavuje atraktívnu didaktickú pomôckou na výučbu slovenskej literatúry a kultúrnych reálií v interkultúrnych súvislostiach.

Jej nástupcom sa stal slovakista a talianista Ivan Šuša z Katedry romanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý sa vo svojej vedeckej činnosti venuje slovensko-talianskym medziliterárnym a medzikultúrnym vzťahom. Aj jeho publikačná a grantová činnosť sa viaže najmä na literárnu vedu (slovensko-talianske medziliterárne vzťahy) a translatológiu.

I. Šuša je autorom viacerých prác so zameraním na didaktiku slovenčiny ako cudzieho jazyka. V uvedených prácach sa zameriava na areálové presahy vo vyučo-

vaní slovakistiky, najmä vo vzťahu lingvistika – literatúra – história, slovenčiny ako cudzieho jazyka a interkultúrnej komunikácie a ďalším rozdielom medzi slovenčinou ako rodným a cudzím jazykom (Šuša 2010, 2013). Z ďalších translatologických prác počas jeho pôsobenia na lektoráte pripomeňme vedeckú štúdiu *La letteratura italiana attraverso i modelli di ricezione nella cultura slovacca prima e dopo il 1989* (Šuša 2021), prepájajúcu úzky a špecifický priestor medzi talianskou literatúrou a jej recepciou v slovenskej kultúre po roku 1989, a tiež najnovšiu vedeckú monografiu *Italian Literature: Filling in the Blanks of its Slovak Translations* (Šuša 2023), ktorou sa zapĺňajú biele miesta v preklade vybraných diel z taliančiny do slovenčiny v širšom kultúrnom kontexte, ideologické a iné dôvody neprekladania vybraných diel a celkový recepčný kontext talianskej literatúry v slovenskej kultúre pred rokom 1989 a po ňom. Autor kladie dôraz práve na „slovenské prijímajúce prostredie a zmenu recepčných modelov po spoločensko-politických zmenách v roku 1989“ (Šuša 2023, s. 81).

4. PERSPEKTÍVY

Súčasný stav slovakistického výskumu v oblasti filológie a aktuálny počet záujemcov o slovenský jazyk v Taliansku dávajú solídnu perspektívu ďalšieho napredovania vo vedeckovýskumných a pedagogických aktivitách v tejto krajine. Pokiaľ ide o pedagogický aspekt vo vzťahu k študentom, za pozitívum považujeme vhodné geografické rozloženie oboch relevantných pracovísk – severnú a centrálnu časť krajiny „pokrýva“ lektorát Bolonskej univerzity, južnú a taktiež centrálnu časť lektorát v Ríme. Samozrejme, táto geograficky motivovaná rovnica neplatí vždy a v každom prípade, no ďalšie prípadné nové slovakistické pracoviská by teoreticky mohli narušiť tento systém. Napríklad v minulosti existoval aj lektorát v Neapole, vnútorná univerzitná konkurencia vo forme ponúkaných desiatok ďalších jazykov a na druhej strane nedostatok študentov ho však v sieti silných univerzitných miest neudržali.

Rovnako považujeme za perspektívne pokračovanie vo vyučovaní a výskume slovakistiky v rámci interdisciplinárnych presahov (napr. lingvistika a politológia, lingvistika a kultúra). Tiež by bolo potrebné posilniť literárnu, resp. literárnovednú časť slovakistiky aj ako súčasti samotného študijného programu slovakistiky, aj keď, ako sme uviedli, mnohé mimovyučovacie aktivity mali práve literárno-kultúrny kontext (vrátane kontextu prekladového). Znalosť oboch jazykových kódov (taliančiny i slovenčiny) môže perspektívne viesť k silnejšiemu využitiu translatológie, konkrétne v oblasti prekladu literárnych textov, najmä súčasnej slovenskej literatúry. Už roky totiž narážame na problém nedostatku prekladateľov z taliančiny do slovenčiny a vice versa.

Celkovo považujeme za dôležité vnímať slovakistiku v širších súvislostiach, najmä slavistických a literárnokomparatistických, teda na osi vzájomných medziliterárnych vzťahov.

Literatúra

BLAŽENCOVÁ, Ľ. – MASARYK, M. – SVORADOVÁ, V. (2021): *Osobnosti slovenskej literatúry v interkultúrnych kontextoch. Učebnica pre zahraničných slovakistov*. Bratislava: Univerzita Komenského.

KAMENÁROVÁ, R. (2015): Substantívne vzory a deklinačný systém v slovenčine z lingvodidaktického hľadiska. In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca. 44. Prednášky 51. letnej školy slovenského jazyka a kultúry.* Bratislava: Univerzita Komenského, 197 – 217.

KAMENÁROVÁ, R. (2015): Gramatické kategórie maskulín a ich vplyv na vývin západoslovanských jazykov. In: Balleková, K. – Králik, Ľ. – Múcsková, G. (eds.): *Prirodzený vývin jazyka a jazykové kontakty. Jazykovedné štúdie. 32.* Bratislava: Veda, 195 – 202.

KAMENÁROVÁ, R. – NEMČÍKOVÁ, Z. (2016): Problematica dei *realia* nella didattica della lingua slovacca. In: *Orillas: rivista d'ispanistica*, 5, 1 – 10. Dostupné na: https://www.orillas.net/orillas/index.php/orillas/article/view/358/356

KROČANOVÁ, D. – RESUTÍKOVÁ TOPPI, B. (2016): *Slovenčina – Slovak – Slovacco*. Bologna: Bononia University Press.

KROČANOVÁ GARAY, D. (2023): Vznik a pôsobenie lektorátov slovenského jazyka a kultúry v Taliansku v kontexte talianskej slavistiky. In: Mošaťová, M. – Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach III. Zborník príspevkov venovaných výskumu a výučbe. 2. zväzok.* Bratislava: Univerzita Komenského, 119 – 134.

NEMČÍKOVÁ, Z. – ŠUŠA, I. (2022): *Corso di Lingua Slovacca*. Milano: Hoepli.

NEMČÍKOVÁ, Z. – ŠUŠA, I. (2023): *Antológia súčasnej slovenskej literatúry / Antologia della letteratura slovacca contemporanea*. Roma: Istituto Slovacco a Roma (Slovenský inštitút v Ríme).

ŠUŠA, I. (2010): Vedecko-pedagogický aspekt slovakistiky vo vzťahu k areálovosti na zahraničných lektorátoch. In: *Slavica litteraria*, 13/1 – 2, 73 – 83.

ŠUŠA, I. (2013): K špecifikám vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka v zahraničí (vo vzťahu k interkultúrnej komunikácii): vyučovanie slovenčiny a prekladateľstva ako krok k interkultúrnej komunikácii. In: *Slovakistika. Jazyk. Literatúra. Kulturológia. Vedecké informácie*, 2/1, 18 – 28.

ŠUŠA, I. (2021): La letteratura italiana attraverso i modelli di ricezione nella cultura slovacca prima e dopo il 1989. In: *InTraLinea*, 23/23, 1 – 11.

ŠUŠA, I. (2023): *Italian Literature: Filling in the Blanks of its Slovak Translations*. Bratislava: Stimul. Filozofická fakulta Univerzity Komenského.

Internetové zdroje

[1] https://web.uniroma1.it/seai/ (cit. 30. 10. 2023).

[2] https://www.unibo.it/it/campus-forli/ricerca-a-forli/dipartimento-interpretazione-e-traduzione-dit (cit. 30. 10. 2023).

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA KATEDRE EURÓPSKYCH JAZYKOV NA INALCO V PARÍŽI

Diana Jamborova Lemay – Miriam Pavlovičová

Institut national des langues et civilisations orientales
Štátny inštitút východných jazykov a civilizácií
65 rue des Grands Moulins, 75013 Paris (Francúzsko)
E-mail: diana.jamborova@inalco.fr, pavlovicovamiriam0@gmail.com

JAMBOROVA LEMAY, D. – PAVLOVIČOVÁ, M. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Department of European Languages at Inalco in Paris. In: *Slovenská reč*, 88/3, 414 – 421.

Abstract: The paper deals with the scientific research and publication activities of the Slovak language section at the Department of European Languages of the Institut national des langues et civilisations orientales (Inalco) in Paris in the present period, i.e. for the last twenty years (2003-2023). Specifically, projects and publications in the following areas are presented: didactics of Slovak as a foreign language, morphosyntax, linguistics, morphology. Perspectives for further research in all of the above areas are also outlined.

Keywords: France, Inalco, Slovak language, Slovak grammar, linguistics, translation, didactics, Slovak as a foreign language.

Článok v skratke:
- Príspevok sa zaoberá vedeckovýskumnými a publikačnými aktivitami sekcie slovenského jazyka na Katedre európskych jazykov Štátneho inštitútu východných jazykov a civilizácií (Institut national des langues et civilisations orientales – Inalco) v Paríži v súčasnom období, t. j. približne za posledných dvadsať rokov (2003 – 2023).
- Konkrétne sa predstavujú projekty a publikačné výstupy v týchto oblastiach: didaktika slovenčiny ako cudzieho jazyka, syntax, lingvistika, morfológia.
- Načrtávajú sa aj perspektívy ďalšieho bádania vo všetkých uvedených oblastiach.

1. ÚVOD

Cieľom príspevku je v súlade s koncepciou tematického čísla predstaviť výsledky vedeckovýskumných a publikačných aktivít pracovníkov sekcie slovenského jazyka Katedry európskych jazykov Inštitútu východných jazykov a civilizácií – Inalco[1] (Institut national des langues et civilisations orientales) v Paríži za obdobie posledných 20 rokov, t. j. 2003 – 2023. V prvej časti sa približujú dejiny pracoviska od jeho založenia až do súčasnosti. Ďalej sa príspevok venuje medzinárodným projektom, vedeckému výskumu a prekladateľskej činnosti vedeckých pracovníkov a lektorov sekcie slovenčiny.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY PRACOVISKA

Jedným zo spôsobov, ako slovenská vláda podporuje šírenie slovenského jazyka a kultúry v zahraničí, sú lektoráty. Ich hlavnou úlohou na zahraničných univerzi-

[1] Porov. webové sídlo pracoviska.[1]

tách je pripravovať slovensky hovoriacich lingvistov, tlmočníkov a prekladateľov a ponúkať odbornú prípravu v slovenskom jazyku odborníkom z rôznych oblastí, ktorí majú záujem spolupracovať so Slovenskom. Úlohou niektorých lektorátov je aj nadväzovanie kontaktov s krajanmi žijúcimi v hostiteľskej krajine a zapájanie sa do spolkov krajanov – Slovákov. Ich poslaním je úzko spolupracovať so slovenskými diplomatickými zastúpeniami a slovenskými inštitúciami.

Inalco má vo Francúzsku výsadné postavenie, pretože v súčasnosti ako jediné ponúka štúdium slovenčiny na vysokoškolskej úrovni. Súčasťou sekcie slovenčiny je tiež dnes už jediný lektorát slovenského jazyka v tejto krajine.

V roku 1991 československé orgány podali oficiálnu žiadosť o vytvorenie lektorátu slovenského jazyka na Inalco. Profesor Patrice Pognan, vtedajší vedúci sekcie českého jazyka na Inalco, vedomý si dôležitosti nielen výučby češtiny, ale aj slovenčiny na tejto vysokej škole, okamžite požiadal a následne aj dosiahol súčasné pridelenie oboch lektorátov. V rozvoji výučby slovenčiny na Inalco od roku 1992 začali hrať rozhodujúcu úlohu slovenskí vysokoškolskí pedagógovia – lektori.

Slovenčina od začiatku ťažila z prítomnosti kolegov s bohatými skúsenosťami z univerzitnej výučby. Po prvom slovenskom lektorovi Igorovi Považanovi (1992 – 1995), spoluzakladateľovi Slovenskej asociácie učiteľov francúzštiny v roku 1991 a učiteľovi francúzštiny na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, nasledovala jeho kolegyňa z Univerzity Komenského Mária Flochová (1995 – 1997), odborníčka na slovenskú literatúru. Prácu lektora Milana Horného (1997 – 2002) a lektorky Vlasty Křečkovej (2002 – 2006) z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, odborníčky na lexikológiu, posilnila v rokoch 2001 – 2003 prítomnosť Štefana Povchaniča, odborníka na francúzsku literatúru, ako hosťujúceho profesora. Ďalším hosťujúcim profesorom bol Valér Mikula (2003 – 2005), odborník na slovenskú literatúru. Vďaka pôsobeniu oboch hosťujúcich profesorov sa od roku 2001 mohol otvoriť prvý trojročný študijný program slovenčiny DULCO – Diplôme universitaire de langues et civilisations orientales.

P. Pognan sa zaslúžil aj o vytvorenie docentského miesta pre slovenský jazyk. Inalco sa tak stalo jedinou vysokoškolskou inštitúciou vo Francúzsku, kde sa slovenčina študuje ako hlavný odbor. Do tejto funkcie bola v roku 2004 vymenovaná Diana Jamborova Lemay. Tým sa vytvorili podmienky na vznik samostatnej sekcie slovenského jazyka.[2] Odvtedy má k dispozícii aj zdroje, ktoré potrebuje na svoju existenciu a ďalší rozvoj. Otvorilo sa bakalárske a magisterské štúdium slovenčiny a diplom pre pokročilých zodpovedajúci 4. ročníku slovenčiny. Od roku 2006 potom vyučo-

[2] Katedra európskych jazykov sa skladá zo 17 sekcií, na ktorých sa vyučuje poľština, čeština, slovenčina, lužická srbčina, slovinčina, bosniačtina / chorvátčina / srbčina, bulharčina, macedónčina, ukrajinčina, maďarčina, fínčina, estónčina, lotyština, litovčina, rumunčina (ako jediný románsky jazyk), moderná gréčtina a albánčina. Na Inalco sa celkovo učí viac ako sto jazykov na 18 katedrách.

vali slovenskú literatúru lektorky Elena Melušová (2006 – 2012), Paulína Šperková (2012 – 2014), Tatiana Paholíková (2014 – 2020) a Miriam Pavlovičová (od 2020). Paulína Šperková, odborníčka na literatúrnu komparatistiku, ako externá učiteľka v rokoch 2014 – 2023 vyučovala všetky kurzy slovenskej literatúry, ako aj nedávno vytvorený kurz súčasných slovenských dejín.

Posilnenie tímu slovenčinárov príchodom novej lektorky M. Pavlovičovej v roku 2020, ako aj niekoľkoročná snaha D. Jamborovej Lemay, umožnili od septembra 2022 otvoriť tri študijné programy slovenského jazyka, ktoré možno absolvovať výlučne dištančnou formou. D. Jamborova Lemay sa od začiatku svojho vymenovania do funkcie usilovala rozširovať ponuku kurzov slovenčiny pre frankofónnych študentov aj dištančne. Vďaka svojej špecializácii v oblasti automatického spracovania jazyka si uvedomila viac ako desať rokov pred krízou COVID-19 všetky výhody, ktoré môžu jazyky s veľmi malým počtom študentov získať vďaka online výučbe.

3. MEDZINÁRODNÉ PROJEKTY

Slovakisti z Inalco sa aktívne zapájajú do rôznych medzinárodných projektov, ktoré sú primárne zamerané na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka.

V roku 2007 na Inalco vznikla v spolupráci s Univerzitou Mateja Bela v Banskej Bystrici metóda *Découvrir et pratiquer le slovaque* (riešitelia E. Baranová, V. Křečková, D. Lemay, P. Pognan).[3] Spolupráca bola súčasťou projektu ALPCU v rámci európskeho programu Erasmus LINGUA II, do ktorého boli zapojené tri nové jazyky EÚ (bulharčina, slovinčina a slovenčina). Ide o multimediálnu metódu pre študentov francúzskeho jazyka s veľmi bohatým obsahom rozdeleným do troch hlavných oblastí: komunikácia, gramatika a kultúra. Slovenská sekcia sa ako jeden z deviatich európskych partnerov od roku 2013 zapojila do európskeho projektu Slovake.eu[2] (D. Jamborova Lemay, P. Pognan, Paholíková). Od roku 2022 slovenský tím na Inalco (Jamborova Lemay, Pavlovičová) spolupracuje na tretej fáze tohto projektu (2022 – 2024), ako aj na novom projekte Erasmus+ KA2 Vortoj (2022 – 2023).

Slovake.eu je online platforma na výučbu slovenčiny, v súčasnosti ponúka štyri rôzne kurzy (úrovne A1, A2, B1, B2) dostupné v 17 jazykoch a funguje už 10 rokov. Táto tretia fáza opäť spája šesť európskych partnerov: E@I (slovenský koordinátor), Studio Gaus (nemeckí tvorcovia webovej stránky slovake.eu), Univerzita Komenského v Bratislave, Inalco, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied a Vilniuská univerzita. Hlavným cieľom je vytvoriť nové učebné materiály, ktoré sa začlenia do existujúcich kurzov, so zameraním na špecifické jazykové po-

[3] Porov. aj publikáciu *Découvrir et pratiquer le slovaque* (Baranová – Křečková – Lemay – Pognan 2008).

treby migrantov (riešenie reálnych životných situácií, t. j. na úrade, v poisťovni, v banke a pod.).

Cieľom projektu Vortoj[3], do ktorého sú zapojení ďalší štyria európski partneri (dvaja na Slovensku, jeden v Maďarsku a jeden v Holandsku), je prostredníctvom hry Vortoj[4] uľahčiť žiakom základných škôl osvojovanie slovnej zásoby pomocou tanečnej podložky prepojenej s počítačom. Vortoj bude sprístupnený v jedenástich európskych jazykoch (angličtina, slovenčina, francúzština, ruština, taliančina, esperanto, španielčina, nemčina, holandčina, maďarčina, čeština). Hráči si budú môcť precvičovať a osvojovať viaceré jazykové zručnosti podľa svojich preferencií a potrieb.

D. Jamborova Lemay už takmer 20 rokov spolupracuje aj s Univerzitou v Hasselte v Belgicku. Výsledkom tejto spolupráce sú online moduly slovenskej konverzácie a gramatiky pre frankofónnych samoukov *Slovaque pour Débutants FR-SK (CEF-A1)*[4] a *Grammaire slovaque pour francophones*[5]. Moduly sa naďalej rozširujú o nové kapitoly a cvičenia v spolupráci s M. Pavlovičovou.

Ďalší projekt, na ktorom sa podieľajú slovakisti z Inalco opäť v spolupráci s Univerzitou Mateja Bela v Banskej Bystrici, spadá do bilaterálneho francúzsko-slovenského programu PHC STEFANIK/APVV (2023 – 2025). Hlavným cieľom projektu PLUME (*Podpora a rozvoj plurilingvizmu detí vo viacjazyčnom slovensko-francúzskom prostredí*) je prispieť k odstráneniu existujúcich ťažkostí pri učení sa slovenčiny u francúzsky hovoriacich detí, najmä u detí z francúzsko-slovenského interkultúrneho prostredia. Konkrétnym výstupom bude online príručka s interaktívnymi cvičeniami venovaná výučbe čítania a pravopisu na základe súčasných slovenských literárnych textov (detská literatúra) v knižnej bilingválnej slovensko-francúzskej verzii.

4. VEDECKÝ VÝSKUM

Vedeckovýskumné aktivity sa realizujú najmä v súlade s potrebami výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka vo frankofónnom prostredí a ich prevažná časť spadá do oblasti didaktiky.

S tým súvisí aj výskum, ktorý sa na Inalco realizuje od roku 2000. Hlavným cieľom je poukázať na štruktúry slovenského jazyka a ich fungovanie pre francúzsky hovoriace publikum.

D. Jamborova Lemay sa zameriava najmä na automatickú analýzu slovenčiny, slovenskú gramatiku (morfológia, slovesný vid, syntax) a preklad francúzskych textov do slovenčiny. To sa odráža aj v jej vedeckých publikáciách.

Predmetom výskumu v rámci doktorandského štúdia, ako aj ďalších prác bola morfológia a automatická analýza slovenčiny (Lemay 2004, 2007). Neskôr sa veno-

[4] V slovenskom preklade *slová*.

vala špecifikám slovenského slovesného systému vrátane slovesného aspektu (Jamborova Lemay 2009; Lemay 2009a), času (Tournadre – Jamborova 2011) a valencie (Lemay – Pognan 2018).

V kontexte didaktiky slovenčiny ako cudzieho jazyka a jej prepojenia s digitálnou praxou sú to najmä dve práce zamerané na slovosled (Lemay 2008; Jamborova Lemay, v tlači). V oblasti didaktiky boli publikované aj ďalšie príspevky (Potolia – Jamborova Lemay 2015; Jamborova Lemay 2018, 2023).

Práce týkajúce sa prekladu vychádzajú z dlhoročných skúseností autorky ako expertky pre rôzne inštitúcie (najmä Centre National du Livre; European Personnel Selection Office), ale aj ako literárnej prekladateľky a pedagogičky v tejto oblasti. Články sa zaoberajú problémami prekladu zo slovenčiny do francúzštiny a naopak, pričom zohľadňujú kultúrne aspekty (Jamborova 2010; Jamborova Lemay 2016).

Doteraz existovalo len veľmi málo kníh o výučbe slovenčiny pre francúzsky hovoriacich. Okrem toho jediná gramatika slovenčiny vo francúzštine, ktorá vyšla v 70. rokoch 20. storočia (Bartos – Gagnaire 1972), už nie je dostupná. Nedostatok učebných a študijných zdrojov môže byť prekážkou pre francúzsky hovoriacich, ktorí sa chcú slovenčinu naučiť alebo študovať na pokročilejšej úrovni. Preto je potrebné vo výskume v tejto oblasti pokračovať a vypracovať dostupné učebné materiály, ktoré by uľahčili francúzsky hovoriacim učenie sa slovenčiny. To by mohlo podnietiť záujem väčšieho počtu ľudí o tento jazyk a prispieť k jeho výučbe a propagácii vo frankofónnom kontexte.

Za posledných dvadsať rokov pracovný tím slovenskej sekcie vyvinul aplikácie a učebné zdroje, ktoré uľahčujú výučbu slovenčiny francúzsky hovoriacim študentom. Popri príručkách *Le slovaque de poche* (Lemay 2006) a *Parlons slovaque* (Boisserie – Jamborová – Křečková 2009) medzi ne patria výstupy z projektov, ktoré boli spomenuté v predchádzajúcej časti: vytvorenie viacjazyčnej webovej stránky na výučbu slovenčiny Slovake.eu, online kurz pre francúzsky hovoriacich začiatočníkov Slovaque pour débutants FR-SK a online slovenská gramatika pre začiatočníkov a pokročilých vo francúzštine vyvinuté v spolupráci s Univerzitou v Hasselte v Belgicku, ako aj interaktívna hra Vortoj na pomoc pri učení sa slovnej zásoby a pravopisu. Tieto iniciatívy dokazujú odhodlanie slovenskej sekcie na Inalco podporovať štúdium a výučbu slovenčiny pre francúzsky hovoriacich študentov a zároveň rozvíjať výskum v oblasti slovenskej lingvistiky.

Výskum slovenskej literatúry sa realizoval najmä v rámci projektu *Dictionnaire des femmes créatrices*,[5] na ktorom sa D. Jamborova Lemay aktívne zúčastnila ako vedúca a spoluautorka úseku českej a slovenskej literatúry. Rovnako aj D. Jamborova Lemay a P. Šperková[6] sa svojimi článkami podieľali na príprave príručky dejín

[5] Výstupom projektu je publikácia *Le Dictionnaire universel des Créatrices* (Didier – Fouque – Calle-Gruber 2013).

európskej literatúry *Lettres européennes. Manuel d'histoire de la littérature européenne* (Benoit-Dusausoy – Fontaine 2007).

5. PREKLADATEĽSKÁ ČINNOSŤ

Z kultúrneho aj literárneho hľadiska sú významné preklady D. Jamborovej Lemay zo slovenčiny do francúzštiny. Umožňujú francúzsky hovoriacej verejnosti spoznať slovenských autorov a ich diela, čím obohacujú kultúrnu a literárnu rozmanitosť dostupnú francúzsky hovoriacim čitateľom. Vďaka nim môžu francúzsky hovoriaci čitatelia objavovať aspekty súčasnej slovenskej literatúry, čo podporuje kultúrnu výmenu a posilňuje väzby medzi jazykovými komunitami. Preklady slovenských diel do francúzštiny (Gustáv Murín, Jana Beňová, Svetlana Žuchová, Erik Jakub Groch a Marek Vadas) umožňujú autorom osloviť aj širšie publikum v iných krajinách, kde sa nachádzajú frankofónni čitatelia, zviditeľňujú slovenských autorov na medzinárodnej scéne a obohacujú rozmanitosť literatúry vo francúzštine tým, že prinášajú nové hlasy a perspektívy.

6. ZÁVER

Práca vykonaná kolektívom pedagógov slovenskej sekcie na Inalco za posledných dvadsať rokov svedčí o ich úsilí významne prispieť k ďalšiemu rozvoju v oblasti slovenskej lingvistiky a didaktiky slovenčiny ako cudzieho jazyka. Perspektívy pracoviska smerujú k rozšíreniu výučby najmä prostredníctvom dištančných programov. Zároveň je tu snaha o vytváranie nových učebných materiálov zodpovedajúcich aktuálnym potrebám študentov, ale aj širšieho frankofónneho publika, ktoré má záujem o slovenčinu a slovenskú kultúru. Medzinárodná spolupráca v rámci projektov ako Slovake.eu a Vortoj prispieva k šíreniu slovenského jazyka a kultúry aj v iných krajinách ako vo Francúzsku.

Vedecký výskum sa bude naďalej venovať didaktike slovenčiny a prekladu s cieľom ešte viac podporiť a prehĺbiť záujem o slovenčinu vo frankofónnom kontexte. Prekladateľská činnosť tiež zohráva dôležitú úlohu v prezentácii slovenskej literatúry francúzskemu publiku, čím prispieva ku kultúrnej výmene medzi jazykovými komunitami.

Literatúra

BARANOVÁ, E. – KŘEČKOVÁ, V. – LEMAY, D. – POGNAN, P. (2008): *Découvrir et pratiquer le slovaque*. Paris: l'Asiathèque.

BARTOS, J. – GAGNAIRE, J. (1972): *Grammaire de la langue slovaque*. Paris: Institut d'études slaves.

BENOIT-DUSAUSOY, A. – FONTAINE, G. (2007): *Lettres européennes. Manuel d'histoire de la littérature européenne*. Bruxelles: De Boeck.

BOISSERIE, E. – JAMBOROVÁ, D. – KŘEČKOVÁ, V. (2009): *Parlons slovaque. Une langue slave*. Paris: Editions L'Harmattan.
DIDIER, B. – FOUQUE, A. – CALLE-GRUBER, M. (2013): *Le Dictionnaire universel des Créatrices.* Paris: Des Femmes - Antoinette Fouque.
JAMBOROVÁ, D. (2010): Les pièges de la réalité culturelle dans la traduction slovaque des textes français. In: Melušová, E. – Žilková M. (eds.): *La culture comme phénomène de l'identité nationale*. Paris: Association Amitié Franco-Slovaque, 28 – 36.
JAMBOROVA LEMAY, D. (2009): La notion d'aspect et les classes aspectuelles en slovaque. In: Melušová, E. – Benčič, S. – Jamborová Lemay, D. (eds.): *IANUA AD LINGUAS HOMINESQUE RESERATA II - La porte des langues s'ouvre aux hommes 2*. Paris: l'Asiathèque, 80 – 99.
JAMBOROVA LEMAY, D. (2016): Apprendre ou désapprendre à traduire? Le slovaque en milieu universitaire. In: Medhat-Lecocq, H. – Negga, D. – Szende, Th. (eds.): *Traduction et apprentissage des langues. Entre médiation et remédiation*. Paris: Éditions des Archives contemporaines, 125 – 138.
JAMBOROVA LEMAY, D. (2018): Le slovaque pour tous ? In: Ouvrard, L. – da Silva Akborisova, E. (eds.): *Hétérogénéité dans la classe de langue. Comment et pourquoi différencier?* Paris: Éditions des Archives contemporaines, 103 – 110.
JAMBOROVA LEMAY, D. (2023): Comment enseigner la grammaire slovaque ? Le passage au numérique à la lumière de l'imprévisible. In: Ouvrard, L. – Simonffy, Zs. – Kobor, M. (eds.): *Le prévisible et l'imprévisible. Points de vue linguistiques, littéraires et didactiques*. Paris: Editions des archives contemporaines – Coll. «Plidam», 31 – 43. DOI: https://doi.org/10.17184/eac.7068
JAMBOROVA LEMAY, D. (v tlači): Enseigner la syntaxe slovaque aux apprenants francophones – L'ordre des mots en slovaque est-il vraiment libre? In: Ouvrard, L. – da Silva Akborisova, E. (eds.): *Relations syntagmatiques. Diversité d'expression, pratiques d'enseignement*. Paris: Éditions des Archives contemporaines.
JAMBOROVÁ LEMAY, D. – BÁTOROVÁ, M. (eds.) (2021): *Dominik Tatarka hier et aujourd'hui. (Paris 1939 – 2019).* Paris: Editions des archives contemporaines – Coll. «Plidam». DOI: https://doi.org/10.17184/eac.9782813003775
JAMBOROVA LEMAY, D. – OUVRARD, L. (eds.) (2021): *Distances apprivoisées. L'enseignement confiné des langues étrangères*. Paris: Editions des archives contemporaines – Coll. «Plidam». DOI: https://doi.org/10.17184/eac.9782813004253
JAMBOROVA LEMAY, D. – PEREIRA, Ch. – ŠMILAUER, I. (eds.) (2021): *Des langues calculables à l'homme incalculable. Hommage à Patrice Pognan*. Paris: Editions des archives contemporaines – Coll. «Plidam». DOI: https://doi.org/10.17184/eac.9782813004260
LEMAY, D. (2004): Analyse morphologique automatique du slovaque. Étude approfondie du système linguistique slovaque et sa reconnaissance d'après la forme dans les textes scientifiques et techniques. In: *The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics*, 81, 35 – 42.
LEMAY, D. (2006): *Le slovaque de poche*. Paris: Assimil.
LEMAY, D. (2007): L'importance des palatalisations en slovaque – langue étrangère. / Význam prezentácie palatalizačného systému pri výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka In: Melušová, E. – Lemay, D. (eds.): *Ianua ad linguas hominesque reserata – La porte des langues s'ouvre aux hommes*. Paris: l'Asiathèque, 179 – 187.
LEMAY, D. (2008): L'ordre des mots en slovaque expliqué aux apprenants francophones. In: *XLinguae. eu. A Trimestrial European Scientific Language Review*, 1/2, 9 – 14.
LEMAY, D. (2009a): L'aspect verbal en slovaque expliqué aux apprenants francophones. In: *Fórum cudzích jazykov (Časopis pre jazykovú komunikáciu a výučbu jazykov)*, 1/1, 47 – 57.
LEMAY, D. (2009b): La diffusion du slovaque en Europe. In: Szende, T. (ed.): *Politiques linguistiques, apprentissage des langues et francophonie en Europe centrale et orientale. Les défis de la diversité*. Paris: Editions des archives contemporaines, 185 – 189.
LEMAY, D. – POGNAN, P. (2018): Analyse contrastive de la valence de différents groupes sémantiques de verbes slovaques avec leurs correspondants français. In: Chovancová, K. – Pognan, P. (eds.):

Dans Conception d'une nouvelle grammaire slovaque pour les francophones (Système linguistique et valence verbale). Paris: Éditions des Archives contemporaines, 121 – 130.
POTOLIA, A. – JAMBOROVA LEMAY, D. (2015): *Enseignement / apprentissage des langues et pratiques numériques émergentes*. Paris: Editions des archives contemporaines.
TOURNADRE, N. – JAMBOROVA, D. (2011): Taxis: temps déictique, temps relatif, ordre sequéntiel. In: Arcangeli, M. – Chovancová, K. – Klimová K. – Reichwalderová, E. (eds.): *Lingue e letterature romanze. Stato attuale e prospettive*. Roma: ARACNE editrice, 649 – 663.

Internetové zdroje

[1] http://www.inalco.fr/formations/departements-filieres-sections/europe-centrale-orientale/informations-departement (cit. 12. 10. 2023).
[2] https://slovake.eu/ (cit. 12. 10. 2023).
[3] https://vortoj.net/fr/ (cit. 12. 10. 2023).
[4] https://www.commart.eu/fr/slovaque-pour-debutants-fr-sk.html (cit. 12. 10. 2023).
[5] https://www.commart.eu/fr/grammaire-slovaque-pour-debutants-francophones.html (cit. 12. 10. 2023).
[6] https://theconversation.com/comment-bratislava-a-marque-la-litterature-slovaque-109029 (cit. 12. 10. 2023).

OBSAH ROČNÍKA 88, 2023 / CONTENTS OF THE VOLUME 88, 2023

ÚVODNÍK / EDITORIAL

Č. 1

3 – 6 **WACHTARCZYKOVÁ, J.: Stále vitálny „podnik“ menom Slovenská reč** (The Slovenská reč Journal Has Still Vital Ambitions)

PREDSLOV / FOREWORD

Č. 3

5 – 8 **OLOŠTIAK, M. – WACHTARCZYKOVÁ, J.: Predslov** (Foreword)

ŠTÚDIE A ČLÁNKY / STUDIES AND ARTICLES

Č. 1

7 – 31 **KROLČÍKOVÁ, R.: Slovenská vlogosféra v mediálnom a sociokultúrnom kontexte** (Slovak Vlogosphere in Media and Socio-cultural Context)

32 – 50 **VOJTEK, D.: Galicizmy v slovenčine: polyfunkčnosť adjektívnych a verbálnych formantov** (French Loanwords in Slovak: Polyfunctionality of Adjectival and Verbal Affixes)

51 – 73 **BODNÁROVÁ, M. – ŠOLTÉS, T.: Náboženský fenomén večery chvál cez prizmu lingvistickej analýzy** (Religious Phenomenon Worship Night from the Viewpoint of Linguistic Analysis)

74 – 89 **PETRÁŠ, P. – MUNKOVÁ, D.: Strojový preklad založený na neurónových sieťach – sľubná cesta prekladu z analytických jazykov do flektívnej slovenčiny?** (Machine Translation Based on Neural Networks – a Promising Way to Translate from Analytic Languages into Flective Slovak?)

Č. 2

3 – 13 **DOLNÍK, J.: Spisovný jazyk a vývoj národnej jednoty Slovákov** (Standard Language and Development of Slovak National Unity)

14 – 41 **KROLČÍKOVÁ, R.: Slovenská vlogosféra v kontexte jazykových prostriedkov a komunikačných aspektov (so zameraním na anglicizmy)** (Slovak Vlogosphere in the Context of Language and Communication Aspects (Focusing on Anglicisms)

42 – 62 **JAROŠOVÁ, A.: Zdomácňovanie anglicizmov ako problém pravopisu a postojov alebo Prípad *puzzle*/*pucle*** (Domestication of Anglicisms as a Problem of Spelling and Attitudes or the Case of *puzzle*/*pucle*)

63 – 105 **OLOŠTIAK, M. – ORIŇÁKOVÁ, S.: Kompozitné pomenovania s internacionálnymi numerálnymi komponentmi v slovenčine** (Compound Lexical Units with International Numerical Components in Slovak)

106 – 128 **REŠOVSKÁ, S.: Poznámky k rodovej asymetrii pomenovaní osôb v slovenčine** (Notes on Gender Asymmetry of Personal Nouns in the Slovak Language)

129 – 140 **GARABÍK, R. – MITANA, D.: Accuracy of Slovak Language Lemmatization and MSD Tagging** (Presnosť lematizácie a morfologickej anotácie slovenčiny)

DISKUSIE A ROZĽADY / DISCUSSIONS AND HORIZONS

Č. 1

90 – 112 **OLOŠTIAK, M.: Súčasná slovenská jazykoveda (čo máme, čo nám chýba a čo ďalej?)** Contemporary Slovak Linguistics (What We Have, What We Are Missing and What's Next?)

113 – 122 **HABIJANEC, S.: Kritický náhľad na automatický prekladač do štúrovskej slovenčiny** (Critical View on the Automatic Translator into Štúr's Slovak)

Č. 3

9 – 46 **MÚCSKOVÁ, G.: Súčasný slovakistický výskum v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave** (Current Research in Slovak Linguistics at the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, Slovak Academy of Sciences in Bratislava)

47 – 68 **KAZHARNOVICH, M.: Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Comenius University Bratislava)

69 – 81 **ŽEŇUCH, P. – HORVÁTHOVÁ, Ľ. – DZIVIAKOVÁ, M.: Súčasný slovakistický výskum na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, Comenius University Bratislava)

82 – 93 **ŽEŇUCHOVÁ, K. – KAMENČÍK, M. – GÁBOR, Ľ.: Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava)

94 – 117 **HLADKÝ, J. – VOJTECHOVSKÝ, R. – ZÁVODNÝ, A.: Súčasný slovakistický výskum na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, Trnava University in Trnava)

118 – 128 **TÓTH, S. J. – VAŇKO, J.: Súčasný slovakistický výskum na Pedagogickej fakulte Univerzity J. Selyeho v Komárne** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, J. Selye University)

129 – 149 **KRALČÁK, Ľ. – KOVÁČOVÁ, Z. – HLAVATÁ, R. – BRUNCLÍK, J. – DIWEG-PUKANEC, M. – PETRÁŠ, P. – KOLESÍK, M. – GLAAP, N.: Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University in Nitra)

150 – 179 **GÁLISOVÁ, A. – HUŤKOVÁ, A. – CHOMOVÁ, A. – OČENÁŠ, I. – ROŽAI, G.: Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Matej Bel University in Banská Bystrica)

180 – 191 **KOVÁČOVÁ, V.: Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts and Letters, Catholic University in Ružomberok)

192 – 205 **SEDLÁKOVÁ, M.: Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, Pavol Jozef Šafárik University in Košice)

206 – 230 **OLOŠTIAK, M. – SLANČOVÁ, D. – IVANOVÁ, M. – KESSELOVÁ, J. – BODNÁROVÁ, M. – KARPINSKÝ, P.: Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, University of Presov)

231 – 241 **VUŽŇÁKOVÁ, K.: Súčasný slovakistický výskum na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, University of Presov)

242 – 259 **PEKAROVIČOVÁ, J.: Studia Academica Slovaca ako most medzi domácou a zahraničnou slovakistikou** (Studia Academica Slovaca as a Bridge between Domestic and Foreign Slovak Studies)

260 – 270 **SLOBODA, M. – NÁBĚLKOVÁ, M.: Súčasný slovakistický výskum na Karlovej univerzite v Prahe** (Current Research in Slovak Linguistics at Charles University in Prague)

271 – 283 **SZYMCAK-ROZLACH, M.: Súčasný slovakistický výskum na Fakulte humanitných vied Sliezskej univerzity v Sosnovci** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Humanities, University of Silesia in Sosnowiec)

284 – 298 **BABIK, Z. – PAPIERZ, M. – MIECZKOWSKA, H.: Súčasný slovakistický výskum na Filologickej fakulte Jagelovskej univerzity (a ostatných krakovských pracoviskách)** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Philology, Jagellonian University (and Other Institutions in Cracow))

299 – 319 **KESSELOVÁ, J. – BUDNIKOVA, L. – PETRICA, N.: Súčasný slovakistický výskum na univerzitách Ukrajiny** (Current Research in Slovak Linguistics at Universities in Ukraine)

320 – 335 **GRČEVIĆ, M. – JÍLEK, P. F. ´R.: Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity v Záhrebe** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb)

336 – 347 **PAUNOVIĆ RODIĆ, S. – SOKOLOVIĆ, D.: Súčasný slovakistický výskum na Filologickej fakulte Univerzity v Belehrade** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Philology, University of Belgrade)

348 – 363 **UHLÁRIKOVÁ, J. – ZVALENÁ, E. – TÝROVÁ, Z.: Súčasný slovakistický výskum na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Arts, University of Novi Sad)

364 – 374 **IVANOVA, D. – BASHIR GÉČOVÁ, V.: Súčasný slovakistický výskum na Fakulte slovanských filológií Sofijskej univerzity sv. Klimenta Ochridského** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Slavic Studies, Sofia University "St. Kliment Ohridski")

375 – 383 **KONSTANTINOVA, D. – JEŽÓ GARANČOVSKÁ, L.: Súčasný slovakistický výskum na Filologickej fakulte Velikotarnovskej univerzity sv. Cyrila a Metoda vo Velikom Tarnove** (Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Modern Languages, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo)

384 – 398 **TUŠKOVÁ, T. – UHRINOVÁ, A. – RÁGYANSZKI, J.: Súčasný slovakistický výskum vo Výskumnom ústave Slovákov v Maďarsku** (Current Research in Slovak Linguistics at the Research Institute of Slovaks in Hungary)

399 – 406 **WAMBACH, V. – NEWERKLA, S. M.: Súčasný slovakistický výskum na Inštitúte slavistiky Viedenskej univerzity** (Current Research in Slovak Linguistics at the Department of Slavonic Studies, University of Vienna)

407 – 413 **NEMČÍKOVÁ, Z.: Aktuálny slovakistický výskum v Taliansku** (Current Research in Slovak Linguistics in Italy)

414 – 421 **JAMBOROVA LEMAY, D. – PAVLOVIČOVÁ, M.: Súčasný slovakistický výskum na Katedre európskych jazykov na Inalco v Paríži** (Current Research in Slovak Linguistics at the Department of European Languages at Inalco in Paris)

ROZLIČNOSTI A ROZHOVORY / MISCELLANEA AND INTERVIEWS
Č. 1

123 – 132 **HORVÁTH, M. – ORGOŇOVÁ, O.: Neutralizovala sa úcta k tým, čo sú nositeľmi poznania. Rozhovor s Oľgou Orgoňovou** (Respect for Those Who Are the Bearers of Knowledge Has Been Neutralised. An Interview with Oľga Orgoňová)

KRONIKA / CHRONICLE (len v elektronickej verzii / online only)

Č. 1

133 – 136 **ŠRÁMEKOVÁ, I.: XXXI. kolokvium mladých jazykovedcov** (XXXI. Colloquium of Young Linguists)

137 – 141 **VUŽŇÁKOVÁ, K.: Významné životné jubileum profesorky Ľudmily Liptákovej** (A Significant Jubilee of Professor Ľudmila Liptáková)

Č. 2

141 – 148 **BODNÁROVÁ, M.: Vedecká konferencia pri príležitosti životného jubilea profesorky Daniely Slančovej** (A Scientific Conference in Honor of Professor Daniela Slančová)

149 – 152 **WACHTARCZYKOVÁ, J.: Osem decénií inštitucionalizovanej jazykovedy na Slovensku (Správa z vedeckého seminára venovaného 80. výročiu založenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV)** (Eight Decades of Institutionalized Linguistics in Slovakia (Report from the Scientific Seminar Dedicated to the 80th Anniversary of the Founding of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics of the Slovak Academy of Sciences))

153 – 162 **KMEŤOVÁ, B. – ŽÁKOVÁ, A.: SLOVKO 2023. Počítačové spracovanie prirodzeného jazyka a korpusová lingvistika** (SLOVKO 2023. Natural Language Processing and Corpus Linguistics)

163 – 174 **KLINGOVÁ, J.: Jubileum profesorky Daniely Slančovej** (The Jubilee of Professor Daniela Slančová)

175 – 178 **GÁLISOVÁ, A.: Životné jubileum Ivana Očenáša** (The Life Jubilee of Ivan Očenáš)

422 – 426 **Obsah ročníka 88, 2023 /** Contents of the Volume 88, 2023

POKYNY PRE AUTOROV (podrobne na https://www.juls.savba.sk/sr_pre_autorov.html)

Redakcia časopisu Slovenská reč uverejňuje originálne autorské recenzované a dosiaľ nikde nepublikované príspevky. Súčasťou príspevkov do rubrík Štúdie a Diskusie a rozhľady je preklad názvu príspevku do angličtiny, abstrakt (500 – 1000 znakov) a kľúčové slová (5 – 10) v angličtine. Príspevky prijímame na adrese: **sr@juls.savba.sk**.Text je možné poslať aj prostredníctvom voľby „Pošlite príspevok" z webovej stránky časopisu https://www.sr.juls.savba.sk. Autori zaslaním príspevku vyjadrujú súhlas s jeho redakčným spracovaním aj so spracovaním osobných údajov.

Pravidlá formálnej úpravy textu

• Texty sa predkladajú v elektronickej podobe vo formáte .docx alebo .odt, písmo Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1,5. Kľúčové slová, abstrakty a písmo v tabuľkách majú veľkosť 11.
• V prípade, že sa v texte vyskytujú zvláštne znaky, tabuľky, grafy a pod., je potrebné odovzdať príspevok aj vo verzii pdf a netextové časti poslať v osobitnej prílohe. Minimálne rozlíšenie netextových častí je 300 dpi.
• Text príspevku má byť zarovnaný z ľavej strany, tvrdý koniec riadka (enter) sa používa len na konci odseku. Prvý riadok odseku je odsadený 1 cm.
• Používajú sa nadpisy štyroch úrovní takto: **1. ÚVOD**; 1.1. VERBÁ; **1.1.1. Plnovýznamové verbá**; 1.1.1.1. Prefixálne verbá.
• Kurzíva sa spravidla používa pri uvádzaní príkladov, názvov štúdií, publikácií, jazykových elementov a pod.
• Odkazy na literatúru v texte sa uvádzajú s paginációu alebo bez paginácie takto: (Ďurovič 1999, s. 102); (Ďurovič 1999, s. 102 – 103); Ľ. Ďurovič (1999, s. 102); Ľ. Ďurovič (1999, s. 102 – 103). V prípade citovania dvoch odlišných publikácií jedného autora, ktoré vyšli v tom istom roku, za rokom vydania sa uvádza malé písmeno (napr. Ďurovič 1999a, 1999b). Zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci príspevku (nie v poznámkach pod čiarou) v abecednom poradí. Ak obsahuje viac položiek jedného autora, jednotlivé položky sa radia chronologicky vzostupne (od najskoršieho vročenia).

Spôsoby uvádzania bibliografických odkazov (príklady)

• knižná publikácia
FURDÍK, J. (1993): *Slovotvorná motivácia a jej jazykové funkcie*. Levoča: Modrý Peter.
JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K. (eds.) (2006): *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. Bratislava: Veda.

• článok v časopise
IVANOVÁ, M. (2020): Reciprocita v slovenčine a optimalizácia jej lexikografického spracovania. In: *Slovenská reč*, 85/2, 143 – 161.

• štúdia v zborníku
ONDREJOVIČ, S. (2015): Medzi purizmom a glokalizmom. In: Wachtarczyková, J. – Satinská, L. – Ondrejovič, S. (eds.): *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch. Sociolinguistica Slovaca. 8.* Bratislava: Veda, 25 – 32.

• korpus
Slovenský národný korpus – prim-8.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2018. Dostupný na: http://korpus.juls.savba.sk (cit. 13. 11. 2021).

• internetový odkaz
Ak má zdroj známeho autora, uvádzame ho v sekcii **Literatúra** s informáciou o dostupnosti, napr.: ŠMERK, P. (2009): Deriv – webové rozhraní. Dostupné na: http://def.fi.muni.cz/deriv (cit. 2. 11. 2021). Všeobecné zdroje (bez uvedenia autora) citujeme technikou číselných odkazov. Na príslušné miesto v texte vložíme číselný odkaz vo forme horného indexu v hranatej zátvorke, napr. [1]. Zoznam týchto referencií uvádzame v číselnej postupnosti na konci článku v sekcii **Internetové zdroje**. Napr.: [1] Araneum Slovacum V. Dostupné na http://aranea.juls.savba.sk/guest/index.html (cit. 3. 11. 2021).

SLOVAK LANGUAGE

JOURNAL FOR THE SLOVAK LANGUAGE RESEARCH
PUBLISHED BY LUDOVIT STUR INSTITUT OF LINGUISTICS, THE SLOVAK ACADEMY OF SCIENCES

THEMATIC ISSUE

RESEARCH IN SLOVAK LINGUISTICS (STATE OF THE ART AND PERSPECTIVES)

Výhradný distribútor na Slovensku / The exclusive distribution in Slovakia
SAP - Slovak Academic Press, s.r.o., Bazová 2, 821 08 Bratislava, Slovenská republika
e-mail: sap@sappress.sk, www.sappress.sk, registračné číslo 7089
Ročné predplatné pre Slovensko / Annual subscription for Slovakia: 15 €

© Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., Bratislava

ISSN 0037-6981 (print)
ISSN 1338-4279 (online)
EV 3695/09
WEB https://www.juls.savba.sk/sr index.html
IČO vydavateľa 00167088